VINCAS KRĖVĖ

RAŠTAI

IV

SKIRGAILA
LIKIMO KELIAIS

LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJOS LEIDYKLA

Redagavo

VINCAS MACIŪNAS ir PRANAS SKARDŽIUS

Copyright 1956 by Juozas Kapočius

Printed in USA 1956

Išleido JUOZAS KAPOČIUS

Spaudė
LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJOS SPAUSTUVĖ
265 C Street, So. Boston 27, Mass.

SKIRGAILA

KETURIŲ DALIŲ ISTORIJOS DRAMA
IŠ SENOVĖS LIETUVIŲ GYVENIMO

VEIKĖJAI

SKIRGAILA, Didysis Lietuvos kunigaikštis, stiprus vyras, vidutinio ūgio, juodplaukis, su nedidele barzda. Kalba rūsčiai, tvirtai. Niaurus, žiūri į žmones iš paniūrų. Į tuos, su kuriais kalbasi, visuomet stovi šonu.

DAUGAILA, bajoras, Skirgailos karavadas. Senas, augalotas vyras, stiprus. Plaukai ir barzda žili. Visuomet ramus.

BUTRIMAS, bajoras, stiprus ir tvirtas vyras, nors jau visai pražilęs.

DAVAINIS, irgi bajoras, senas, žilas.

SKURDULIS, senas, žilas kaip obelis, augšto ūgio vyras.

STARDAS, vaidila, senyvas vyras, nervingų judesių, nuolat karščiuojasi.

HENRIKAS MAZOVIETIS, Jogailos pasiuntinys, jaunas dar vyras. Plocko vyskupijos nominatas.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVIČŲ
JONAS iš BYCHOVO
} lenkų riteriai, rimtos išvaizdos, stiprūs vyrai, senyvi.

JONAS SKARBEKAS, vienuolis, ne jaunas vyras.

VARTENBERGAS, senyvas kryžiuotis, plikas, ilga rausva barzda. Stiprus, augalotas vyras.

KELLERIS, jaunas riteris, augštas, grakštus.

ONA DUONUTĖ, Lydos kunigaikštytė. Graži mergelė, jaunutė.

OLIGĖ, bajoraitė, jauna graži mergina.

BAJORAI, KAREIVIAI, MERGOS, vyras TAMSUS ir ŠVIESUS.

TARP DVIEJŲ PASAULIŲ

I

Vilniaus Augštojoje pily. Nedidelis kambarys su skliautais. Langai siauri, mažučiai, palubėse. Vidury kambario pailgos ąžuolinės nedažytos skobnys, į kurias priglaustos kelios su augštomis atramomis, taip pat nedažyto ąžuolo, kėdės. Aplinkui kambario, pasieniais, balti ąžuoliniai suolai.

Kėdėse, skobnių galuose, sėdi du lenkų riteriai, kalavijais pasirėmę.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(jis vyskupo drabužiais apsitaisęs. Matyti, labai susijaudinęs, žingsniuoja išilgai kambario ten ir atgal).* Taip mane sutikti!.. Mane, kunigaikštį, augštą Bažnyčios dignitorių ir svarbiausiąjį karaliaus patarėją!.. Patsai didysis Romos ciesorius nebūtų drįsęs tiek užgauti mane ir mano asmeny įžeisti šventosios Bažnyčios ir lenkų karaliaus garbę... *(Trindamas delnus).* Ha! Gerai, aš šito neužmiršiu, niekados neužmiršiu, šventosios Bažnyčios vardu sakau jums — neužmiršiu!..

JONAS iš BYCHOVO. Tiesa, sutiko mus čia taip, jog rankos niežti ir pačios kirvio griebiasi. Nederėjo Didžiajam kunigaikščiui tiek niekinti savo brolio ir dargi valdovo pasiuntinius.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Matyti, kad čia šalis dar laukinė ir riteriško mandagumo nenusivokianti.

JONAS iš BYCHOVO. Tik riteriškų papročių nežinojimu ir galima kunigaikštis pateisinti. Kitaip nieko kito mums nebeliktų, vien tik šaukti jis išlyginton aikštėn kalaviju atsakyti už mūsų įžeidimą, nors jis yra Didysis kunigaikštis ir krašto valdovas.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Nėra ir negali būti jam pateisinimo! *(Sustojęs ties riteriais).* Jei jis, nesuteikęs man deramos pagarbos, nusidėjo savo broliui karaliui, kurio esu pasiuntinys ir atstovas, tai įsivaizduokit sau, kiek turėjo nusidėti šventajai Bažnyčiai, kurios augštas dignitorius esu!.. *(Pakėlęs ranką su ištiestu augštyn pirštu).* Suprantate?..

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tiesą ponas sakai. Aš manau, kad jis dabar nieku būdu neišvengs pragaro ugnies!..

JONAS iš BYCHOVO. Jei dvasininkas laiko savo rankose dangaus iždinės raktus, visai teisinga, kad jam kiekvienas, net patys galingiausi valdovai, teiktų atitinkamą pagarbą.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(atsisėsdamas kėdėn, piktai)*. Nedera jums, pasauliečiams, neturintiems Dievo malonės, svarstyti, kas danguje teisinga, kas ne!..

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tiesą ponas sakai. Paprastas žmogus, kad ir bajoras, niekuomet nesupras Dievo paslapčių. Tai gali tik dvasininkas, kuris gavo tam reikalui ypatingą šventosios Dvasios malonę...

JONAS iš BYCHOVO *(pasidėjo kalaviją ant kelių ir atsilošė kėdėje į atramą)*. Bet aš taip manau, kad ir šiuo atveju Dievas pasielgė teisingai: riterių luomo žmonėms leido vartoti kalaviją, kirvį ir kiekvieną ginklą, kuris puolimui ir apsigynimui tinka. Dvasininkams gi suteikė dangaus raktus ir šventųjų dangaus paslapčių supratimą.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tikra tiesa tavo žodžiuose, riteri iš Bychovo.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(dar labiau susierzinęs, pašoka iš vietos ir sudaužo kumščiu į skobnis)*. Tokios kalbos jau ne vieną pasaulietį nuvedė į laužą! Jei Dievas nesuteikė jum savo malonės suprasti, kas yra dangaus dalykai, neturite reikalo apie tai nei kalbėti, nei galvoti. Velnias jus gundo sekti nelabojo Viklifo pėdomis!..

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tavo tiesa, pone. Pasauliniam žmogui neverta kalbėti apie tai, kas yra jam paslaptis.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(sėsdamas ant suolo, skobnių gale)*. Kalbate, apie ką jums net galvoti nedera. Ha, o kuo turite pirmon galvon pasirūpinti, to žinoti nenorite... *(Atsikėlęs vėl ima žingsniuoti išilgiai kambario ten ir atgal)*. Kur dingo tasai monachas* Skarbekas? Kur jis yra? Kodėl jo iki šiol nesuradote? Ar gal aš pats turiu jį surasti!..

JONAS iš BYCHOVO. Aš jau seniai pasiunčiau savo žmones sujieškoti jo.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Jis juk turėjo pamokyti šį laukinį valdovą, kaip jam pridera sutikti galingo lenkų karaliaus pasiuntiniai!.. Ha, ir dingo, kaip žemėn prasmegęs!..

JONAS iš BYCHOVO. Mayti, dar mano žmonės jo nesurado, kad nieko nepranešė...

HENRIKAS MAZOVIETIS. Be manęs nesugebat atlikti net tokio menknieko, kaip surasti šiam tvarte visiems žinomas žmogus!..

---

* Vienuolis. Red

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ *(atsistojęs)*. Manai, pone, kad lengva čia surasti? Nei mūsų kalba su jais gali žmogus susikalbėti, nei kurį jų pasiklausti... *(Nusiima nuo galvos šalmą ir padeda ant skobnių)*.

JONAS iš BYCHOVO. Mums nedraugingi, niaurūs ir nesukalbami žmonės čia gyvena. Jie dar baidosi krikščioniško veido.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Jie mūsų, matyti, nemėgsta, ir kiekvienas jų vilko akimi į mus žiūri. *(Pamoja ranka)*. Nekrikščioniška tai dar šalis, nors ir pašventinta šventu krikštu! *(Atsisėda vėl kėdėn)*.

JONAS iš BYCHOVO. Aš manau, kad juose dar velnias sėdi, ir todėl matyti krikščioniškas veidas jiems labai nemalonu.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(sustojęs ties riteriais ir grasindamas jiems pirštu)*. Nepiktažodžiaukite Dievui ir šventam krikštui, kurį jie visi yra gavę!.. Nusidėsite šventajai Dvasiai, o nusidėję amžino neteksite išganymo... Velnio gundomi kalbate!.. *(Riteriai atsistoja ir žegnojasi)*. Na, taip geriau... O tai kalbate, nieko nenusimanydami... *(Sėsdamas kėdėn)*. Laukiniai jie, bet Dievo malonės paliesti, ir dangaus vartai nėra jiems uždaryti. *(Ramiau)*. Ar katras jūsų nematėte šito... šito laukinio kunigaikščio, *(pro dantis)* gyvulio neišauklėto?..

JONAS iš BYCHOVO. Aš jį buvau sutikęs, pone.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Na, ir ką?..

JONAS iš BYCHOVO. Pasveikinau jį žodžiu ir galvos linktelėjimu, kaip riteriui dera, o jis į mane vos pažvelgė iš paniūrų, lyg aš būtau ne bajoras, ne riteris, kuris jau seniai aukso pentinus ir riterio juostą dėvi. *(Grasinamai)*. E, kad jis ne valdovas būtų! Pamokinęs būtau, kaip jam dera senas kareivis pagerbti.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Ir tu, riteri, jam nieko nepasakei?

JONAS iš BYCHOVO. Ką aš galėjau pasakyti, jei jis net nesustojo, mane pamatęs? *(Krūptelėjęs pečiais)*. Kažką sumurmėjo praeidamas, matyti, savąja kalba, kurios nei vienas tikras krikščionis negali suprasti.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Žmoniškai jis gal ir nemoka kalbėti. *(Sumojęs ranka)*. Laukinė tai, pone, šalis!..

HENRIKAS MAZOVIETIS *(pašokęs iš vietos ir sudaužęs kumščiu į skobnis)*. Kodėl nesustabdei ir nepareikalavai, kad jis mus tuojau priimtų su derama pagarba ir tuo atitaisytų savo apsileidimą?.. *(Nusigręžęs nuo jo)*. Bet ne! Jūs ir tokio menkniekio nesugebate... Prabilti žmoniškai, kur reikia, nemokate...

JONAS iš BYCHOVO. Kalbėti aš tikrai nemoku: ne pamokslininkas, ne vienuolis esu, bet riteris. Su kirviu gi aš jam kelio pastoti jo pily negalėjau.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(vis labiau įtūždamas žingsniuoja vėl išilgai kambario, užupakal rankas sunėręs. Su panieka)*. Ką jūs galite? Nie-

ko negalite, tik vienas vargas su jumis! Išmintingas žodis, kur tinka, pasakyti — tai ne kalaviju pamatažgoti... *(Su paniekos šypsena).* E, riteriai...

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ *(tvirtu balsu).* Neprotingas ir nedoras tas žmogus, kas jis bebūtų, nors ir augštos kilmės dvasininkas, kuris ant riterių luomo loja!

HENRIKAS MAZOVIETIS *(ties Zindramu sustojęs, piktai).* Skaitykis su žodžiais. Užmiršai, su kuo kalbi.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ *(ramiai).* Ir tu, pone, neužmiršk, su kuo kalbi. Seni riteriai esame, mūšių lauke aukso pentinus įsigiję. Tau, garbingų kunigaikščių kilmės vyrui, nedera riterių luomo žeminti.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(tyliau).* Aš ne riterių luomą žeminu, bet sakau, kad be manęs jūs patys nieko nesugebate.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tu, pone, galva. Mes tik tavo palydai.

JONAS iš BYCHOVO. Nei kalbėti, nei derėtis mes nesiėmėm. Bet jei tau, pone, pavojus grės, ei! — tada pamatysi, ar mudu ką galime!..

HENRIKAS MAZOVIETIS. Pax, pax!.. *(Nusigręžęs, vėl žingsniuodamas).* Bet kurgi tasai Skarbekas dingo?.. Ar čia pagyvenęs, ir jisai prisigėrė laukinio raugo ir nenori žinoti, kad mes čia tebesame!

JONAS iš BYCHOVO. Kantrybės, pone. Manau, jam nelengva sužinoti, kad jau esame atvykę.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tarp laukinių, su kuriais dargi žmoniškai nesusikalbėsi, sunkiau kas sužinoti negu girioje.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(atsisėdęs kėdėn).* Jau geri pietūs, ponai, o mumis dar niekas nesirūpino.

JONAS iš BYCHOVO. Ko ponas aimanuoji? Maišai mūsų dar pilni — atsinešim ir pavalgysim. Keptos žvėrienos ir duonos užteks mums ir mūsų žmonėms.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tau, pone, surasim dargi visai neblogo vyno.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(iškėsdamas rankas).* Bet kaipgi tai?.. Juk mes esame karaliaus pasiuntiniai!

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tai jau tau, pone, reikia tuo rūpintis. Mes galime tik savo riterių garbę saugoti, o jos čia niekas dar nėra užgavęs.

JONAS SKARBEKAS *(įėjęs, žemai nusilenkęs visiems).* Laudetur Jesus Christus!..

RITERIAI *(palenkdami galvas).* In saecula saeculorum.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(atsistoja ir, rankom į šonus įsirėmęs).* A reverende!.. Pagaliau!.. Kur, reverende, buvai dingęs?.. Kuo, reverende, man išaiškinsi, kad mes čia jo nieku būdu surasti negalėjome?.. Ar gal, reverende, tyčia nuo mūsų pasislėpei kaip lokys lauže?..

JONAS SKARBEKAS *(sudėjęs rankas ant krūtinės ir žemai nusilenkdamas)*. Ach, serenissimi! Aš vos tik sužinojau, kad jūsų malonybės esate atvykę Augštojon pilin!

HENRIKAS MAZOVIETIS. Reverendus tik dabar sužinojai? .. *(Kraipydamas galvą)*. Ai, ai! .. Ar, reverende, girioje gyveni, ar gal, reverende, tavo akys aptemusios, tavo ausys apkurtusios, kad nei girdi, nei matai?.. Ir tokiu žmogumi Krokuvoj pasitiki! ..

JONAS SKARBEKAS. Reverendissimus nenumano, kaip sunku čia kas sužinoti. Net tie, kurie mūsų kalbą supranta, nenori žodžiu prabilti į žmogų, kuris kryžių gerbia. *(Tyliau, lyg paslaptį išduodamas)*. Jie, reverendissime, nors šventu krikštu krikštyti, nepakenčia kiekvieno, kuris tikrą Dievą garbina.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tiesą vienuolis sako. Aš irgi jau pastebėjau, kad nesame čia pageidaujami svečiai.

JONAS iš BYCHOVO. Matyti, kiek vilką bepenėsi, vistiek vilkas į mišką žiūri.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(atsisėdęs, ramiau)*. Man čia, reverende, nezaunyk nieku! Draugai jų esame ir draugais turime pasilikti. To reikalauja mūsų labas ir karalienė! Veltui negali žūti josios didžioji auka.

JONAS SKARBEKAS. Kad to neatsitiktų, kasdien į dangų plaukia mūsų karščiausios maldos. Bet, serenissimi, čia visa ko tenka laukti, tik nieko gera. Jie negali mums dovanoti, kad mes esame jų draugai.

JONAS iš BYCHOVO. Tai galime dar būti jiems priešais. Ko iš atkaklaus lietuvio geruoju neišgauname, ar ne pravarčiau būtų kalaviju pamėginti?

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Negudriai kalbi, pone. Kalaviju iš jų nieko neišgausi — tai plėšrūs žmonės, ir daugel teko nuo jų kentėti lenkų žemėms.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Ne jums dera kalbėti apie tai, ką gudriausios lenkų karalystės galvos yra sumaniusios! *(Piktai pašnairavęs, kurį laiką tyli. Aprimęs, tyliau, aiškindamas)*. Didelę klaidą padarė karalius, kad, su mumis nepasitaręs, pavedė kunigaikščiui Skirgailai Lietuvą valdyti. Voluinė ir Podolė buvo jo pažadėtos kaipo kraitis lenkų karalystei... O kur dabar tie kraštai, kur karalius pažadai? .. Atitaisyti klaidos, išreikalauti žadėtų lenkų žemei kraštų esame pasiųsti! .. *(Sudaužęs piktai į skobnis kumščiu)*. Štai kuo turime rūpintis, sakau jums!

JONAS SKARBEKAS. Bijau, serenissimi, kad geruoju čia nieko neišgausime.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Nezaunyk, reverende, nieku! .. Kad mums pavesta, turime išgauti...

JONAS SKARBEKAS. Šiomis dienomis Skirgaila per prievartą sulaikė

Lydos kunigaikštytę Oną Duonutę. Sėdi dabar ji uždaryta pily kaip kalinė, ir tik jūs, serenissimi, galite ją gelbėti. Ji krikščioniškai auklėta, ir jos motina buvo iš lenkų žemės.

JONAS iš BYCHOVO *(raitydamas ūsus)*. Netikę būtume vyrai ir niekam verti riteriai, jei neužtartume silpnos moters ir dargi tokios augštos kilmės mergelės.

HENRIKAS MAZOVIETIS. O kodėlgi tu, reverende, neužtarei jos? A? *(Barbindamas į skobnis pirštais)*. Pabijojai valdovo, kuriam dvasios tėvu buvai Krokuvos kapitulo paskirtas.

JONAS SKARBEKAS. Ką reiškia kunigaikščiui mano žodis? Jis, reverendissime, neprisileidžia manęs, nei kalbėti su manim nenori.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Per prievartą sulaikė ją, sakai? Hm... O kokis reikalas mums į šį dalyką kištis ir erzinti Skirgaila?

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ *(iš lėto sakydamas, į Henriką pažvelgęs)*. Tai ne vyro, ne riterio kalba.

JONAS SKARBEKAS. Mūsų šventoji karalienė ir karalius skyrė ją Mozūrų kunigaikščiui. Pakeliui į sužadėtinį ji buvo sulaikyta.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(nustebintas pašoka)*. Kaip?!. Mano brolėno sužadėtinė!.. Ir aš nieko apie tai nežinau!.. *(Sudėjęs rankas ant krūtinės, į riterius)*. Girdite? A-a? Ir nieko mums nepasakė!.. A-a? Nei vienu žodžiu neprasitarė!..

JONAS SKARBEKAS. Užgaudamas savo brolį, kunigaikštis Skirgaila užgavo ir visą lenkų karalystę.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Užgavo savo brolį? O man kas per reikalas? Ar aš patariau, ar manęs klausė?..

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Nepadoru, pone, riteriui neužtarti silpnos mergelės, kai galima jai pagelbėti...

HENRIKAS MAZOVIETIS. O kas tau pavedė, riteri, ją gelbėti? Žinai, kuo mes turime rūpintis?.. Ir nieku daugiau... *(Jonui Skarbekui)*. Ko gi Skirgaila iš jos nori? Kodėl sulaikė?

JONAS SKARBEKAS. Nori ją sau žmona paimti, kad josios valstija netektų kitam.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Sau žmona paimti? Hm!.. Kad netektų ji mano brolėnui?.. *(Atsisėdęs, kurį laiką tyli, lyg susirūpinęs)*. Hm!.. Tai gerai... Labai gerai... *(Nusigręžęs į riterius)*. Tai mūsų naudai, sakau jums, riteriai... Ir brolėnas gaus per nosį, ir mes iš to — šį tą laimėsime.

JONAS SKARBEKAS *(prisidėjęs ranką prie širdies)*. Jos širdis priklauso Mozūrų kunigaikščiui, kuriam ir jos ranka lenkų karališkos poros pažadėta, reverendissime. Ji našlaitė, o našlaites Dievas liepia globoti ir užtarti...

HENRIKAS MAZOVIETIS *(pašokęs iš vietos ir atsistojęs priešais Joną Skarbeką).* O mūsų šventosios karalienės Jadvygos širdis ar ne kitam priklausė? Ar ne paaukojo ji savo laimės visų mūsų labui, tėvynės ir šventosios Bažnyčios naudai?

Tedėkoja Lydos valdovė, kad Dievo pirštas skyrė jai baigti karalienės Jadvygos darbą ir palaužti šio laukinio valdovo širdį, kaip kad šventoji karalienė palaužė Jogailos! .. Tepadaro iš nesukalbamo priešo Skirgailą palankų mums draugą mūsų tėvynės naudai ir šventosios Bažnyčios didesnei garbei!

Supranti, reverende, ką aš sakau?

JONAS SKARBEKAS. Bet lenkų karaliaus pažeista garbė? Bet Lydos valstija?..

HENRIKAS MAZOVIETIS. Kas per žemė toji Lydos valstija, kur žmonės karnomis teikia valdovams mokesčius! .. Už ją mes gausime Voluinę ir Podolę, kur upės pienu ir medumi teka. Supranti dabar?

JONAS iš BYCHOVO. Man buvo savo laiku gaila Jadvygos, man dabar gaila ir Lydos kunigaikštytės. *(Nuleidęs galvą).* Kalbu, kaip tikram riteriui dera kalbėti, ir tokiam darbui, kuriuo moters širdis skriaudžiama, nepritariau ir... *(galvą kraipydamas)* nepritarsiu, kad jis man būtų naudingiausias.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(atsigręžęs į Joną iš Bychovo).* Kam Viešpats Dievas valstybės vairą patikėjo, tam turi ne vyro ir ne moters laimė rūpėti, bet tėvynės, bet šventosios Bažnyčios nauda.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tiesą vyskupas sako. Kas valstybės vairą savo rankose laiko, tas, pone, turi toli matyti ir vadovautis protu, ne vien tik širdimi.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(vėl atsikreipęs į Joną Skarbeką).* O graži toji kunigaikštytė? A? ..

JONAS SKARBEKAS. Aš, vienuolis, nekeliu akių į moters veidą ir grožiu nesidomiu. Tik žinau, kad siela jos skaisti kaip rytmetinė saulė.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(paliesdamas pirštų galais Jono Skarbeko krūtinę).* Tu, kaip dvasios tėvas, palaikyk jos širdies stiprumą, tesipriešina Skirgailos užgaidoms. Kiek tik galima stipriau tesipriešina. Juo didesnis užsispyrimas, juo didesnė mums, kurie turėsime tarpininkauti, bus nauda... *(Nusigręžia ir, trindamas iš džiaugsmo delnus, žingsniuoja išilgai kambario ten ir atgal).* A, nemandagus valdove, aš tau atkeršysiu! .. Aš tave pažeminsiu, priversiu prašyti mano malonės! .. Pažinsi, kas yra kunigaikščių kilmės Plocko vyskupijos nominatas! .. Dieglius tau būsiu, kol atsieksiu savo tikslą... Dievo garbe siekiu, atkeršysiu tau... Atkeršysiu! ..

JONAS SKARBEKAS *(liūdnai).* Bijau, serenissime, kad Dievas nelaimins kerštingų sumanymų, ir turės nukentėti nekalta našlaitė.

II

Ten pat — Vilniaus Augštojoje pily. Nedidelis niaurus kambarys, žemais skliautais ir mažučiais langeliais. Šalia sienų suolai. Kampe paprastos ąžuolinės skobnys. Gale jų augšta atrama kėdė. Priešakyje paprastas suolelis. Ant suolų, aplinkui skobnių, susėdę artimiausi kunigaikščio bajorai; prieš kiekvieną jų stovi rago taurė, auksu ir sidabru aptaisyta. Gale skobnių, kėdėje, sėdi kunigaikštis Skirgaila. Kitam gale, priešais, vaidila Stardas. Jis vos tik baigęs dainuoti ir stovi, kankliais dar į skobnis atsirėmęs.

SKIRGAILA *(nuleidęs galvą žemyn ir, dešinę ištiesęs, barbina pirštais į skobnis).* Tu suaudrinai mano sielą, vaidila, ir man prisisapnavo kiti laikai, kitoki darbai. *(Pasikeldamas).* Aš nebeklausysiu daugiau tavo senovinių dainų. *(Iš paniūrų į jį pažvelgdamas).* Tu jomis nori mane sugundyti. *(Pakėlęs galvą).* Dabarties laikai— kiti laikai, ir kitokių man reikia dainų. *(Nusigręždamas).* Tik tu man jų nepadainuosi. *(Sunertom užpakaly rankom vaikščioja po kambarį ten ir atgal, giliai susijaudinęs. Kaikada prieina skobnis ir atgeria iš taurės vyno).*

DAVAINIS. Puikus buvo tada metas, vyručiai! *(Rymodamas).* Ar kunigas, ar bajoras, sumanė sau ką — ir padarė.

BUTRIMAS *(abiem rankom atsirėmęs į skobnis, atsilošęs į sieną).* Niekas žmogaus nevaržė, ir patsai nesivaržė.

DAVAINIS. Gaila, kad esame jau kito amžiaus žmonės, ir nebegyvename, kaip kad mūsų tėvai ir protėviai gyvendavo. *(Siekia taurę ir, kiek ją atgėręs, stato atgal).*

DAUGAILA *(sėdi galvą nuleidęs, niaurus, lyg nepatenkintas. Šiurkščiai).* Gyvenome. kaip mokėjome ir aplinkybės vertė.

DAVAINIS. Tavo tiesa, bajore. Gyvenom, kaip mokėjom.

BUTRIMAS *(atrėmęs alkūnę į skobnis).* E, visur gera, kur mūsų nėra. Neveltui taip kalbėdavo senieji mūsų protėviai. *(Ima taurę ir geria).*

DAUGAILA *(ištiesęs dešinę skobnių link ir atsilošęs).* Aš manau, kad ir ten bloga. Gal niekuomet ir nebuvo, kas dainoje pasakyta. *(Pažvelgdamas aplinkui į visus).* Bet pasvajojom, paliūdėjome, senus laikus beminėdami, ir — gerai. Ne kasdien dabar išgirsi dainą, kurios paklausyti verta. *(Atsidusdamas).* Štai kas yra!

DAVAINIS *(turėdamas rankoje taurę).* Klausai dainos ir lyg antrą sykį gyveni. Ir pasakykit jūs man, vyručiai, kokia jos galia! Tiek sužavi, jog... *(Numoja ranka. Stato taurę, ima ąsotį ir pilasi vyno).*

BUTRIMAS *(atidžiai į Stardą pažvelgęs).* Pažvelgi į jį ir nežinai, kame siela laikosi. Bet, štai, ima rimtą žmogų ir... *(Pamojęs ranka).* E, vistiek nepasakysi, ko nori.

DAUGAILA *(rodydamas ranka Stardą).* Jis pasakytų, bet tu — ne. Dievai kiekvienam ką kitą lėmė: vienas gerai valdo kalaviją, kitas protingu patarimu naudingas, o trečias balsu ir žodžiu žmones veikia. Štai kas yra!

DAVAINIS *(stumdamas kairiąja ranka ąsotį nuo savęs).* Ar jūs nesate pastebėję, vyručiai, kad nyksta daina mūsų šaly? Seniau ji visur skambėdavo: ir giriose, ir laukuose, ir kaimuose. Dabar jau niekur jos nebegirdėti. Ir kodėl žmonės liovėsi dainavę?

BUTRIMAS. Tiesą sakai. Dabar net jaunimas nebedainuoja.

DAUGAILA. Sunkūs dabar laikai. Kas kita, ne dainos, nūnai rūpi žmonėms.

DAVAINIS *(sudėjęs rankas ant kelių).* O aš manau, vyručiai, kad pasaulis jau paseno, ir todėl nėra žmonėse linksmumo, kurio buvo seniau.

BUTRIMAS *(kairiąja ranka parėmęs pasmakrę).* Tiesa, tiesa. Ir saulė nebešviečia skaisčiai, ir pavasaris nebe tokis, kaip būdavo. Dievai mus apleido ir nuliūdo pasaulis. *(Atsiremia abiem alkūnėm į skobnis, parėmęs delnais galvą).*

DAVAINIS. Ir vaidilų tokių nebėra, kaip seniau jų būdavo.

STARDAS *(palietęs pirštais kanklių stygas).* Vėjas gimdo girių šlamesį, o dainą didvyrių garsūs darbai. Nebeliko didvyrių pasauly, turi mirti ir daina.

DAVAINIS *(nusikreipęs į Stardą).* Nebėra didvyrių, sakai? Kai aš buvau jaunas, aš svajojau, bet... *(Nusigręžęs į šalį ir siekdamas taurę).* Lengva buvo senovėje įgyti narsaus karžygio vardas, bet dabar kitoki laikai.

STARDAS *(atsisėsdamas, iš lėto, kiekvieną žodį pabrėždamas).* Narsiam vyrui visuomet tinkamas laikas garsiai pasireikšti ir garbei įsigyti. Seniau ir dabar veltui svajoja tik silpna siela, garsiam žygiui netikusi. *(Atsisėdęs, kelis kartus paliečia pirštais kanklių stygas. Kreipdamasis į Skirgailą).* Panorėk, kunigaikšti, ir vėl atgims mūsų kraštui senovės didvyrių gadynė. Juk dar neišnyko žmonių širdyse senų dievų meilė, ir mūsų dievai juk dar neapleido savo unksnėtų šventovių. Išvyk iš mūsų krašto svetimšalius atėjūnus, ir visa šalis nubus garsiems žygiams! *(Paliečia kelis kartus stygas ir nutilsta, lyg atsakymo laukdamas. Skirgaila, suraukęs kaktą, susimąstęs, žingsniuoja išilgai kambario ten ir atgal ir tyli).* Jūs visi tylite? *(Pasižvalgęs aplinkui).* Ar jūs nesate pastebėję, kas yra tasai naujasis jūsų dievas, kurį parsigabenot iš svetimųjų šalių? Juk jis tasai, kuris vokiečiais pjudė mūsų šalį — tai vokiečių piktasis dievas!

DAVAINIS *(nusigręžęs į kunigaikštį).* Vaidila tiesą sako. Aš seniai esu pastebėjęs, kad jis į vokiečių dievą panašus.

BUTRIMAS. Visi gi žinom, kad vokiečiai ir lenkai tuos pačius dievus garbina.

DAUGAILA *(burbtelėjęs)*. Jie vienas antro verti.

STARDAS *(padėjęs kanklius ant skobnių)*. Jūs gal dėl to paniekinote savo tėvų dievus, kurie niekuomet nėra pikto jums padarę. Jų globoje mūsų tėvai ir protėviai amžius ramiai gyveno, kol atsirado šis *(su didžiausia neapykanta)* žiaurusis naujas dievas.

BUTRIMAS *(imdamas taurę rankon)*. Tikrai, nedorai pasielgėm, paniekinę senuosius dievus. *(Geria; išgėręs stato taurę ir šluosto ūsus)*. Kaip dirstelsime dausoje tėvams į akis!

STARDAS. Jūs dausos krašto nebepamatysite — dėl naujojo dievo juk atsižadėjote laimingo dausoj gyvenimo.

DAUGAILA *(barbindamas į skobnis pirštais, pusbalsiu)*. Nenumanau, ką tu pasakytai, sužinojęs, ko nežinai ir žinoti nenori. *(Ima taurę ir geria)*.

STARDAS *(paniekinamai į jį pažvelgęs)*. Ko aš nežinau, sakai? *(Pažvelgęs aplinkui)*. Aš viena žinau, kad pasielgėte kaip bailūs niekšai, ir gėda jūsų veidai neparaudonavo! *(Tvirtai)*. Vergai, išgamos esate, ir nebėra jūsų širdyse senų tėvų narsumo.

DAVAINIS *(sudaužęs kumščiu į skobnis)*. Meluoja tavo nasrai!

DAUGAILA *(statydamas taurę, ramiai)*. Mes ne išgamos, ne bailiai ir ne vergai. Pasielgėm, kaip protas reikalavo. *(Šluosto ūsus)*.

BUTRIMAS *(ramiai)*. Mes mylim tėvų kraštą lygiai kaip ir tu. O kad mūsų širdis narsi ir ranka tvirta kovoje, gerai žino priešai ir neabejoja mūsų draugai.

DAVAINIS *(triukšmingai)*. Kam veltui niekini mus, svečias mūsų bebūdamas!

STARDAS *(atsistojęs, piktai drožia kumščiu į skobnis)*. Kam gi susidraugavote su žiaurių vokiečių ir klastingų lenkų dievu, jei mylite savo kraštą! Ar ne jis iki šiol siurbė mūsų kraują, kaip įkaitusi vasaros metu žemė geria lietų?.. *(Sėdasi)*.

DAUGAILA *(ramiai)*. Mes draugaujam, kad jie daugiau nebesiurbtų: maža mums beliko kraujo, ir sielos mūsų pavargo.

BUTRIMAS. Ir tie, kur gudresni, ir tie, kur kvailesni negu mes, — visi suprato, kad taip nebegalima buvo toliau... *(Siekia taurės ir geria)*.

DAVAINIS *(apkniubdamas ant skobnių)*. Aš nieko nesuprantu, kam tai reikėjo, nors visi sako, kad gerai ir gudriai pasielgėm.

STARDAS *(taip pat)*. Betgi jis piktas vokiečių dievas! Betgi jie amžini mūsų priešai! Mūsų tėvai vijo kalaviju ir ugnimi juos iš savo krašto.

DAVAINIS *(tiesiai atsisėdęs)*. Tu manai, kad mes to norėtume? Aš visa siela trokštu, — tebūtai mano paskutinė valanda, — kalaviju su jais susiremti ir nors kartą dar išgirsti Perkūno audrinantį balsą kovos žvangėjime. *(Pakilęs siekia ąsočio)*. Ar gal manai, kad aš netiesą sakau? (*Pilasi taurėn vyno ir stato ąsotį atgal*).

BUTRIMAS. Kaip netiesą? Juk visų mūsų galvose vienodai tėvų kraujas tvaksi ir keršto reikalauja. Bet jei negalima, tai negalima.

DAUGAILA. Nors turiu pasakyti, kad reikėjo pasielgti, kaip esame pasielgę, ir aš tam pritariu, bet šio naujojo dievo niekuomet nebegarbinsiu. *(Iš paniūrų į visus besižvalgydamas).* Vokietis ir lenkas man maloniau pasitikti su kalaviju rankoje, negu su šita taure. *(Ima taurę ir geria kiek; statydamas taurę atgal).* Taip kalba mums visiems širdys. *(Šluosto ūsus).*

STARDAS. Tai kodėlgi nesielgiate, kaip liepia jums jūsų širdys, kaip kad elgtis dera garsiųjų tėvų palikuonims? *(Kreipdamasis į kunigaikštį).* Kunigaikšti, tu girdi, ką jie sako? Jų lūpomis kalba visa žygių pasiilgusi šalis! *(Kiek patylėjęs).* Kai išgirdau, kad dievai tau suteikė galią mūsų šaly, viltimi pasprogo mano širdis. Aš tikėjau, kad vėl atgims senovės garsi gadynė, kad tu pašauksi savo šalį į didvyriškus žygius, kuriuos taip mėgo tavo protėviai. O mes, vaidilos, pakrikę visam krašte, išgarsinsim tavo vardą visų labiausiai, dainomis sužadinsim mirusiuosius, ir gyvuosius priversime tau pagalbą teikti. Pasens Vydievučio laikai, nublieks seno Kęstučio darbai prieš tavo naujoje kovoje milžiniškus žygius. *(Žiūri į jį, atsidėjęs, laukdamas atsakymo).* Visa šalis vieno tik laukia, vieno tik trokšta! Tark, kunigaikšti žodį, kuriam pritaria ir tavo širdis.

DAUGAILA. Visų širdys vieno trokšta, bet protas ne visiems vienodai pataria. Tik moteriškui dera elgtis, kaip širdis liepia, proto nebeatsiklausiant.

SKIRGAILA *(vaikščiodamas po kambarį, galvą nuleidęs).* Tu gražiai kalbi, vaidila, ir malonu tavęs klausyti. Kas nenorėtų grąžinti garbingų senovės laikų!.. *(Sustojęs ties skobnimis).* Bet jų sugrąžinti neišgali dievai, ir mes nebepajėgsime.

STARDAS. Narsaus vyro noras nežino nepajėgiamo žygio, ir nėra pasauly, ko pasibaidytų drįsti jo širdis.

DAUGALIA. Nepajėgiamas darbas lieka nepajėgiamas. Tik veltui narsus vyras eikvoja savo jėgas.

BUTRIMAS. Kas imasi nepakeliamos naštos, veltui patrūksta ir žūva.

SKIRGAILA *(ima taurę rankon ir, nuleidęs galvą, kurį laiką tyli, susimąstęs. Pakėlęs galvą).* Girdi, vaidila, ką senatvė kalba? Ji turi daug patyrimo, ir tu veltui mane gundai. *(Geria; išgėręs taurę iki dugno, nusigręžia ir vėl ima žingsniuoti išilgai kambario).*

STARDAS *(susierzinęs).* Tai ne senatvė prityrusi kalba, bet... *(Niekinamai pažvelgęs į Daugailą).* Aš nenoriu žilo plauko užgauti, todėl nutylėsiu ir nepasakysiu, ką pasakyti turėtau.

SKIRGAILA. Nutilk ir nekalbėk, vaidila. Tau bus geriau ir mums ramiau. *(Sustojęs vėl ties skobnimis).* Tavo širdis nenuvokia mūsų jausmų, tavo kankliai nesuteiks mums stiprinančios galios, kurios mes dabar tiek

reikalaujam. Bet ateis laikai, kurių tu dar nenujauti, ir supras mus vaidilos, net ir tokie kaip tu. Jie sudės dainą apie mus ir mūsų darbus.

STARDAS. Tebus tos dainos ugningesnės negu mano. Nors krauju paplukusi mūsų šalis, pagieža liepsnoja mūsų dievai, bet kerštо gaisrą pakurti jūsų krūtinėse aš nepajėgiu.

DAVAINIS *(sudaužęs kumščiu į krūtinę)*. Jis čia liepsnoja seniai.

BUTRIMAS. Liaukis, vaidila. Skaudu mums be tavo kalbų.

STARDAS. Tai pabuskit iš miego! Ar veltui kaimynai vadino mūsų tėvus narsiaisiais lietuviais?! . Tu, kunigaikšti, ir jūs čia, esantieji bajorai, į karo žygius! .. *(Visi tyli. Iš paniūrų pažvelgęs)*. Ar gal dabar nebeverta gyventi tam, kuris, pamilęs Lietuvos garbę, nori jos ieškoti, kaip kad tėvai ir protėviai jieškodavo?

SKIRGAILA *(sėdasi)*. Tautų likimo tu nenumanai, vaidila. Tu pažįsti praeitį, kuri tau jaunamartės grožiu spindi. Apie ateitį tu negalvoji. *(Paėmęs taurę rankon)*. Iš rytų ir vakarų, iš pietų ir šiaurės apsupo šalį mūsų dievų priešai. Vokiečiai ir lenkai kalaviju ir ugnimi naikina kraštą, o kitos tautos teikia jiems pagalbą. Mes neišgalėsim atsilaikyti prieš visą pasaulį.*(Pilasi vyno ir atgeria iš taurės. Stato ją atgal ir atsistojęs vėl ima žingsniuoti)*.

DAUGAILA. Dievai nesugeba apginti mūsų. Jų besilaikydami veltui visi pražūsime.

DAVAINIS *(sudrožęs į skobnis kumščiu)*. Tiesą sakai, kad tave Perkūnas!

STARDAS. Ar esate užmiršę, ir aš turiu jums priminti, kad seni tėvai nebijojo mirti. Jie tik verguvės baidėsi.

SKIRGAILA. Tu, kuris praeitį širdy nešioji, geriau žinai prūsų likimą.

BUTRIMAS. Tavo protėviai prūsų žemėje gyveno, kaip patsai esi sakęs.

SKIRGAILA. Pasakyk, kokis likimas juos ištiko? *(Priėjęs į skobnis, atsiremia į jas rankom)*. Žuvo, o kurie liko, tapo vergais. *(Nusigręžęs nueina nuo skobnių)*.

STARDAS. Težūsim ir mes, bet žūsim garbingai, kaip narsiųjų tėvų palikuonims dera. Tuomet ir patys pikčiausi mūsų nedraugai turės didžiuotis, kad buvome jų priešai.

SKIRGAILA. Aš nenoriu savo mirtimi teikti priešui garbės.

BUTRIMAS. Anksti gamini mums raudą, vaidila! Mes dar gyventi norime.

DAUGAILA. Jei dievai nebeišgali mūsų ginti, ginsimės patys, kaip įmanome.

STARDAS *(atsistojęs, rūsčiai)*. Ir žūsite, tik be garbės, kaip niekšai. Nūnai jūs mokinate liaudį bailingai atsižadėti dievų, už kurių garbę mirdavo jūsų tėvai, o rytoj toji pati liaudis, jus pamėgdžiodama, atsižadės

senų papročių, veja užželdins takus į tėvų našlaičių kapus ir pamirš šventą mūsų dainų kalbą.

SKIRGAILA. Mes turime tėvynę gelbėti ir tautą. Dievais tesirūpina kriviai. *(Sustojęs ties skobnimi).* Tik savo kalbos ir papročių mes niekuomet nepamiršime!

DAUGAILA. Ir dievų neatsižadam. Mes tik apgauname mūsų priešus.

STARDAS *(karčiai nusišypsojęs).* Neužmiršite, sakot. O dabar argi jau nesididžiuojate gudų ir lenkų klegena? O tu patsai, kunigaikšti, ar ne dažniau šnecki gudiškai, negu lietuviškai kalbi? Jūsų namuose, bajorai, ar negirdėti svetimos kalbos, dargi vokiečių, mūsų piktų priešų kalbos? *(Pasižvalgęs aplinkui).* Jūs tylite?.. Betylėdami susilauksite, kad protėviai dausoje susigėdys, jog jiems gimė toki niekšingi palikuonys.

BUTRIMAS. Su mumis geri, su mumis valgai, už vienų skobnių besėdėdamas, ir mus niekini.

SKIRGAILA *(pildamas vyno).* Tu mano svečias. Aš garbingai tave priėmiau ir vaišinu. Nesielk, kad pasigailėtau, jog tau buvau geras. *(Geria vyną).*

STARDAS *(sudėjęs rankas, maldaujamai).* Paklausyk manęs, kunigaikšti, išgink lenkus ir vokiečius drauge su jų dievais iš tėvų žemės, ir visa šalis garsins tavo vardą.

SKIRGAILA. Aš maloniai klausiau tavo gražių dainų ir dar klausysiu, bet valdymo reikaluose tu man ne patarėjas.

STARDAS *(atsisėsdamas).* Vadinasi, veltui aš kalbu, ir nebėra tiems vilties, kurie mano kaip aš? Pasiliksit akli ir kurti, nebeišgirsite tėvų balso ir toliau elgsitės, kaip kad elgėtės iki šiol?

SKIRGAILA *(šiurkščiai).* Tau nėra reikalo rūpintis, kaip aš pasielgsiu. *(Imdamas taurę).* Gerk mano vyną, dainuok mums savo gražias dainas — to aš tave prašau, bet tavo patarimų man nereikia. *(Geria taurę iki dugno).*

STARDAS. Ne viešnagėti čia atvykau, bet kad išgirdau dievų balsą! Vai, vargas jums ir amžina gėda, jei ir jūs to balso išgirsti nepanorėsite. *(Visi tyli. Butrimas sėdi, nuleidęs galvą; Daugaila barbina pirštais į skobnis, iš paniūrų į Stardą žvairuodamas. Davainis neramiai juda. Skirgaila, naujai prisipylęs taurę, geria iš lėto ir šypsodamas žiūri į Stardą).* Ko gi jūs tylite? Ko nieko nekalbate?..

DAUGAILA. Tu jau girdėjai mūsų žodžius. Ką gi mes daugiau turim pasakyti?

TARNAS *(įėjęs per duris).* Kunigaikšti, vokiečiai pas pilies vartus. Sakosi Ordino pasiuntiniai esą.

STARDAS *(atsikėlęs, piktai).* Geriau žūti šitam nelaimingam kraštui, negu taip vergiškai apleisti dievus, taip baisiai nusidėti protėvių vėlėms.

(Žengęs iš užuskobnių). Ne vieta man čia, jūsų tarpe! Aš jums nebe svečias, nebe draugas ir nebe dainius jūsų gėdos!

SKIRGAILA *(išgėręs stato taurę ant skobnių ir atsikeldamas).* Daugaila, pasitiksi svečius. *(Stardui).* O tu vaidila, dar padainuosi mums rytojaus puotoje, kurioj pavaišinsime svetimšalius. Teišgirsta ir jie, kokių gražių turime dainų.

STARDAS. Jei mano kankliai nesužavėjo jūsų sielų savo stygų aidu, galgi sužadins mirties dejavimu. Daugiau nebeišgirsite mano dainų tu, kunigaikšti, ir jūs, sunykę bajorai! *(Įnirtęs drožia kankliais į žemę, ir jie pabyra šipuliais).* Mirkite, kankliai! *(Atsiklaupdamas ties sudužusiais kankliais, ištiesęs į juos rankas).* Jūs ir aš, žilo plauko susilaukęs, Lietuvai betarnaudami, jos sūnų sielą bežadindami, šitoj šaly daugiau nebereikalingi esame!..

III

Vilniaus Augštosios pilies menė. Gana didelis kambarys. Sienos nudažytos tamsiai gelsva spalva. Ant sienų sukabinti briedžių ragai ir įvairios rūšies ginklai. Dešiniame kampe didelės skobnys; aplinkui kėdės su augštomis tekintomis atramomis. Skobnių gale augštesnė už kitas kėdė, po kurios pakojais paklota meškena. Pasieniais suolai, irgi užkloti žvėrių kailiais.

DAUGAILA *(įeidamas; su juo du kryžiuočiai, apsišarvavę, baltomis skraistėmis su juodais kryžiais apsirengę).* Dovanokite, kilnieji ponai, kad patsai mūsų valdovas sutikti jūsų negalėjo. Vakar bemedžiodamas pavargo, ir aš nedrįsau drumsti jam poilsio.

VARTENBERGAS *(vidury menės stovėdamas).* O, mes, kuklūs kryžiaus tarnai, nereikalaujame tokios augštos savo Ordinui pagarbos.

DAUGAILA. Mes jūsų nelaukėme. Visi svečių kambariai užimti, ir kol kas kilniesiems ponams teks čia apsistoti. Tuoj liepsiu paruošti lovas ir visa, kas reikia patogiai viešnagėti augštos kilmės svečiams.

VARTENBERGAS. Mes vienuoliai, be to, dar kareiviai, nesame pripratę prie patogumų. Paprasčiausias kampelis nuo lietaus ir vėjo apsiginti mus visai patenkina.

KELLERIS. Tamista sakai, pily daug svečių esą. Ar ne paslaptis žinoti, kas jie yra?

VARTENBERGAS *(nutraukdamas pirštines).* Gal tos rūšies augšti svečiai, kuriems turime tuojau mūsų pagarbą pareikšti?

DAUGAILA. Nuo kurio laiko pily vieši Lydos kunigaikštytė, garsaus Manivydo duktė; josios tėvas yra žuvęs kovoje su gudais ties Smolensku, ir todėl ji buvo ypatingoje seno Algirdo globoje. O vakar atvyko du lenkų riteriai ir su jais didysis krivis. Matyti, garbingas tai viešpats, nes riteriai palydovai, nors patys neprasti žmonės, reiškia jam ypatingą pagarbą.

VARTENBERGAS *(dėdamas pirštines ant skobnių)*. Toki nepaprasti pasiuntiniai su svarbiais turėjo atvykti reikalais?

DAUGAILA *(praskėsdamas rankas)*. Mums nežinomi valdovų sumanymai. Jie nepratę tartis su mumis. Dovanokite, didžiai gerbiamieji riteriai. Turiu patsai prižiūrėti, kad atitinkamai paruoštų tokiems netikėtiems svečiams patogumus. Manau, nuvargino jus ilga kelionė, ir panorėsite pasilsėti.

VARTENBERGAS. Nesivaržyk, bajore, ir nesirūpink. Mes, vienuoliai, lėbauti nepratę.

DAUGAILA. Atsiųsiu vyno išgerti ir užkąsti... Šeimininko akis turi viską matyti, kas ruošiama garbingos kilmės svečiams. *(Išeina)*.

VARTENBERGAS *(nusiima skraistę, atsisega kalaviją ir deda jį ant kėdės. Šalmą padėjo ant skobnių. Nubraukdamas ranka per veidą)*. Gudrus stabmeldys! Daug iš jo nesužinosi.

KELLERIS *(nusiima šalmą ir deda ant skobnių. Ten pat numeta savo skraistę)*. Tu matei, kiek čia merginų pilyje? Visas vainikas. *(Atsisėdęs kunigaikščio kėdėn ir ištieseęs kojas)*. Linksmai gyvena Lietuvos valdovas.

VARTENBERGAS *(sėsdamas kėdėn)*. Kaip stabmeldys. Veltui tik dumia krikščionių pasauliui akis savo krikštu.

KELLERIS *(atsisėsdamas tiesiai)*. Šventu kryžiumi siekiu, kad man retai teko matyti tokių gražių mergelių, kaip nūnai atsitiktinai šitam stabmeldžio migy. Pastebėjau grakščias kaip stirnas. Ak, ir veda gi jos mane į pagundą!

VARTENBERGAS *(sekdamas jo nuotaiką)*. Kaip tikros pragaro dukterys. Tik bailios labai, laukinės dar ir, manau, vengia mūsų.

KELLERIS *(pasiėmęs kalaviją, pasiremia juo)*. Per visą kelionę pakankamai matėm, kaip baisiai mūsų nekenčia naujieji draugai.

VARTENBERGAS. Vyrai dar stengiasi paslėpti savo jausmus. Bet jų moterys, manau, neišmoko tiek veidmainiauti.

KELLERIS *(pasikeldamas)*. Siekiu protėvių kalaviju, kad visų gražiausioji vis tik bus mano anksčiau, negu aš iš čia išvyksiu.

VARTENBERGAS *(imdamas kalaviją nuo skobnių)*. Kaipo riteris, skaistybę pažadėjęs, aš negirdžiu tavo žodžių. *(Pastatęs kalaviją tarp kojų ir pasmakrę atrėmęs į rankeną)*. Tik būk atsargus, prašau tave, dievobaimingasis broli, nekiršink šitų laukinių vapsvų, kol dar iš jų medaus lau-

kiama. Neužmiršk, kuriam tikslui esame brolio grosmeisterio ir kapitulo pasiųsti į šią prakeiktą širšių šalį.

KELLERIS *(su grimasa)*. Liaukis taip su manim kalbėjęs! Juk aš tave gerai pažįstu, skaistuoli. Mėgsti svetimoteriauti labiau negu aš, bet taip, kad žmonių akys nematytų. *(Į jį prieidamas)*. Aš manau, tu nekartą esi pasigailėjęs, kad nėra šiame pasaulyje tokio tamsaus kampelio, kur ir pats Dievas nieko nebematytų. *(Sėdasi kėdėn netoli Vartenbergo)*.

VARTENBERGAS. Tau gi užtenka tamsios nakties. *(Nenoromis juokiasi)*. Iš Pavyslio meitėliai jau atidūmė čion, ir mudu ypatingai atsargūs turime būti. *(Į Kellerį nusikreipęs)*. Žiūrėk, kad savo lengvu būdu nėprarastai darbo, kurio dėlei esame kapitulo čion pasiųsti.

KELLERIS *(maustydamas ant piršto žiedą)*. Prarasiu ir atsakysiu. Tau kas?

VARTENBERGAS *(saldžiai, lyg pašiepdamas)*. Dievobaimingasis mano brolis užmiršo, kad aš esu drauge siunčiamas. *(Tvirtai, pabrėždamas)*. Kapitulo instrukcijos liepia klausyti mano patarimų.

KELLERIS *(pašiepdamas)*. Taip, taip, pamenu: turime drauge apgaudinėti lengvabūdžius laukinius žmones. *(Šypsodamasis)*. Tik, gudrusis broli, manau, kad lokių, kurie šiam lauže guli, mes nebeapgausime.

VARTENBERGAS *(piktai)*. Broli Kelleri! .. *(Atsistoja)*.

KELLERIS *(atsistojęs žengia priekin, į mergelę, kuri netikėtai įėjo kambarin ir, pamačiusi svečius, susilaikė minutėlę, lyg sumišusi)*. Ei, gražuole! Eik arčiau, aš tavęs juk nenuskriausiu. *(Vartenbergas vėl sėdasi; mergina nustebusi tikrai susilaiko)*. Tu dabar krikščionė; tu neturi baidytis žmogaus, kuris kryžių nešioja.

OLIGĖ. Aš nešioju kryžių nuo gimimo dienos ir ne ant rūbų kaip tu, bet širdyje.

KELLERIS *(dar arčiau prieidamas)*. Matau, kad tavo liežuvis aštrus kaip kryžiuočio kalavijas. Gerai, kad tu drąsi. Aš myliu moteris, kurios vyrų nebijo.

OLIGĖ *(išdidžiai)*. Mano tėvas Mingaila— narsus bajoras. Jis visuomet sėdi dešinėj kunigaikščio jo taryboje. Jis mane mokė nieko nebijoti. Tik tokių žodžių kaip tavo aš nesu girdėjusi: mūsų jaunimas kitaip kalbasi su mergelėmis. Bet jūs — svetimos šalies žmonės, o ten kiti papratimai. Pas mus kalba, kad ten pikta šalis.

KELLERIS *(linksmai nusiteikęs)*. Tebūna garbė tavo narsiam tėvui, kad jis tave drąsią išaugino. Bet kodėl tu manai, balandėle, kad mūsų šalis pikta?

OLIGĖ. Todėl, kad ten gyvena pikti žmonės. Taip kalba visi, kurie čia esti.

KELLERIS *(džiaugsmingai)*. Netiesą sako, balandėle. Skaisčioms mer-

gelėms mes labai geri, ir tai pati greitai patirsi. Tu tokia narsi, graži, ir todėl man labai patinki, mergele, nors, kaip matau, nemėgsti savo valdovo draugų. Bet aš tikiuosi, kad mane pamilsi, geriau susipažinus. *(Dar arčiau į ją priėjęs).* Skaistuole, tavęs man labai reikia.

OLIGĖ *(slinkdama nuo jo atgal).* Jei tau patarnauti reikia, pasišauk tuos, kurie tam pastatyti. Aš ne vergė ir ne tarnaitė, *(išdidžiai)* aš esu duktė garsaus bajoro, kuris garbėj pas kunigaikštį.

KELLERIS *(neva nustebintas praskečia rankas).* O, dabar aš gerai matau, nors seniau nebūtau tikėjęs, kad pranyko šiame krašte vaišingumas, jei čia gimusi ir augusi daili lietuvaitė taip kalba su svetimos šalies svečiu!

OLIGĖ. Aš esu gimusi Kieve, kur nuo senų laikų apsigyvenę mano tėvai ir protėviai. Jie ten buvo nuo Gedimino metų. Dabar kunigaikštis parsikvietė mane su tėvu savo pilin būti prie Lydos kunigaikštytės, kurią skyrė sau žmona.

KELLERIS. Oho! *(Linguodamas galvą).* Aš taip ir maniau, kad tu ne vietinė, bet svetimos šalies paukštytė. Argi galėjo tokia lelija išdygti Lietuvos klampynėse, kur vien dilgėlės auga? Kodėl tave parsikvietė valdovas? Ar maža čia buvo garsios giminės mergaičių?

OLIGĖ. Kunigaikštytė Ona krikščionė, o čia visi labai nekenčia krikščionių.

KELLERIS. Štai kas yra? Bet tu myli juos. *(Nusijuokęs).* Ar ne tiesa? *(Dar labiau prisiartinęs).* Gražuole, aš gyvenimo pusę atiduotau už vieną tavo pabučiavimą.

OLIGĖ *(nustebusi traukiasi nuo jo arčiau į duris).* Dabar aš matau, kad tiesą sako, kurie piktai apie jus kalba.

KELLERIS *(vis arčiau prie jos slinkdamas).* Netikėk jais, balandėle. *(Rodo ant savo pirštо žiedą).* Tu matai žiedą ant mano pirštо? Jis žvaga visomis spalvomis, kokiomis tik dega vaivorykštė. Panašaus neturi nei jūsų valdovas, nei jo sužadėtinė. *(Prisiartinęs prie jos, tyliai).* Tu jį gausi, tik ateik mano kambarin, kai užges pily visos ugnys. Dar aš turiu daugiau brangių papuošalų, kurių pavydės tau visos šio krašto merginos. *(Oligė nustebusi paraudonuoja ir šoka per duris. Betgi duryse akimirksnį susilaiko, atsigręžia ir žvilgteria linksma į Kellerį).*

VARTENBERGAS *(rūsčiai).* Broli, Kelleri, neužmiršk, tu vienuolis! Turiu tave perspėti kaipo vyresnysis.

KELLERIS *(sujaudintas).* Penkiomis Kristaus žaizdomis siekiu, ji bus mano! Šiuo atveju aš turiu gerą uoslę. Švento Jurgio jietimi siekiu, aš panašios nesu dar matęs. *(Atsigręžęs į Vartenbergą).* Tu pastebėjai, kokios stambios jos krūtys. A? O lūpos, lūpos! .. Ak, išbučiuosiu jas! .. Matei, kaip staiga paraudo jos veidai? Be abejo, naktimis ją kankina geiduliai,

ir dabar visai nebeteks ramybės, kol ateis pas mane... *(Bėgioja po menę, sujaudintas).*

VARTENBERGAS *(pasipiktinęs).* Broli...

KELLERIS *(neduodamas jam kalbėti, sumoja ranka).* Ak, aš žinau, kad brolis, ne sesuo, nors tu norėtai, kad čia būtų sesuo... Ir aš irgi, ypač jei toji sesuo būtų ji... *(Trindamas delnus).* Et, ir suspiegs, kai aš ją pakutensiu!..

IV

Augštoji Vilniaus pilis. Didelė menė, arka į dvi dalis padalinta. Antroje skobnys paruoštos puotai. Menėj susirinkę svečiai stoviniuoja būreliais ir šnekučiuoja. Atskirai laikosi kryžiuočiai, Kelleris ir Vartenbergas. Lenkai irgi atskirai; jų keturi žmonės: Henrikas Mazovietis, Jonas Skarbekas, Zindramas iš Maškovicų ir Jonas iš Bychovo. Jie arčiau prie durų. Matyti, visi laukia tiktai kunigaikščio. Kai tik jis pasirodo pirmajam kambary, skubiai prieina Henrikas ir Skarbekas.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(žemai nusilenkęs).* Garbingiausiasis valdove!..

SKIRGAILA *(susilaikęs).* A, girdėjau, kad sirgai. Gerai, kad pasveikai ir gali nūnai dalyvauti mano puotoje.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Girdėjau, kad Lietuvos valdovas mėgsta vaišinti svečius. Dažnai jo pily skamba puotos linksmybė.

SKIRGAILA. Aš dažnai linksminuosiu, bet tik su savaisiais draugais. Su svetimaisiais aš nemėgstu puotauti. *(Nori eiti).*

HENRIKAS MAZOVIETIS *(pastodamas jam kelią).* Aš neturėjau dar progos matyti Lietuvos valdovą nei su juo pakalbėti, nors tavo brolis, kunigaikšti, tikėjosi, kad aš tiek neužtruksiu. Reikalų yra tiek daug. Norėtau dabar...

SKIRGAILA *(šiurkščiai).* Aš nenoriu dabar kalbėti apie reikalus. Matai, aš turiu svečių. Jie irgi turi reikalų. Apie juos kalbėsim kitur.

JONAS SKARBEKAS. Man, šviesiausiasis kunigaikšti, brangi kiekviena valandėlė, o aš jau pusę mėnesio laukiu, kad išgirstai mano balsą, ir vis veltui *(Sudėjęs rankas).* Meldžiu tave, galingiausiasis valdove! Mielaširdingiausio Dievo vardu tave meldžiu atkreipti į mano žodį nors šiandien dėmesį. *(Skirgaila stovi į juos šonu ir, galvą nuleidęs, suraukęs kaktą, klauso. Nuošaliau stovį kryžiuočiai žiūri į juos ir apie kažką kalbasi).* Tu mus į puotą pakvietei, valdove. Sunku linksmintis, kai žinai, kad šalia

rauda nuskriausta siela. Našlaitės ašaros sunkios kaip švinas Dievo teisybės svarstyklėse.

SKIRGAILA *(šiurkščiai)*. Kas man darbo, kad ten kažkas verkia nuskriaustas. Puoton aš jus šiandien kviečiu ir noriu linksmintis, bet ne galvoti, kad ten kažkas nuskriaustas. Nuskriaustų visuomet yra daug.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(liūdnu balsu)*. Aitrūs bus mums tavo valgiai, kartūs gėrimai, garbingasis valdove, kad nenori išgirsti mūsų prašymo.

SKIRGAILA. Kad tu nebūtai mano pily svečias, aš tau pasakytau: nenori linksmintis su manim, eik šalin ir nekliudyk man. *(Žengia į priekį)*.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(vėl jam pastodamas)*. Šviesiausiasis kunigaikšti, tu užgauni Viešpatį Dievą, kurio indignus servus sum, ir savo brolį, garbingą lenkų karalių, kuriam aš atstovauju. *(Saldžiai)*. Tebūna puota maloni tavo mums palankumu, raminančiu skausmą tos, kurios likimu tavo brolis, be abejo, yra susirūpinęs.

SKIRGAILA*(sustojęs, atsigręžia į juos ir tvirtai)*. Apie ką judu kalbate, šventikai?

JONAS SKARBEKAS. Mudu kalbame apie Lydos kunigaikštytę, kuri nelaisvėje kankinasi tavo pily.

SKIRGAILA. Iš kur žinai, kad ji nelaisvėj kankinasi?

JONAS SKARBEKAS. Ji sielojasi, nes tu ją prievarta sulaikei kelionėje į Mozūrų kunigaikštį, kuriam priklauso jos širdis ir ranka. Aš tai žinau kaip jos dvasininkas, sielos nuramintojas, kuriam ji atvėrė savo širdį.

SKIRGAILA *(niekinamai į jį pažvelgęs)*. Veltui tokiam kaip tu atidengia savo paslaptis.

Bet tam ji moteriškė...

HENRIKAS MAZOVIETIS *(su malonia šypsena)*. Šviesiausiasis kunigaikšti, tavo brolis dėl jam tik žinomų priežasčių paskyrė ją Mozūrų kunigaikščiui, kuriam turi priklausyti jos ranka.

SKIRGAILA *(tvirtai)*. Ji priklauso man, ir aš jos niekam neužleisiu. Toksai mano papratimas: ką paėmiau, tai mano.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(nusilenkdamas ir praskėsdamas rankas)*. O jei ji nepanorės tavo būti? *(Žiūrėdamas jam į akis)*. Kas gali priversti laisvą valdovę sujungti savo likimą su tuo, kurio ji nenori?

SKIRGAILA. Šventike, tu norėtai skaityti mano širdyje kaip savo kvailoje knygoje. Kas tau darbo, ko nori ir ko nenori Lydos kunigaikštytė?

HENRIKAS MAZOVIETIS. Tu sulaužei brolio pažadus ir pakenkei jo tikslams. Kaipo jo atstovas, aš prašau tave, kunigaikšti, atitaisyti žingsnį, kuris tavo galingam broliui bus nemalonus.

SKIRGAILA. Tu jo atstovas, jis tavo valdovas, ir težinokis su juo. Man nėra reikalo galvoti apie tai, kas jam malonu, kas ne.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Ką aš turiu tuoreikalu pranešti garbingiausiajam mano valdovui?

SKIRGAILA. Pranešk jam, kad čia visi turi norėti, ko aš noriu, daryti, ką aš liepiu. Jis tai supras, jei nepamiršo, kad ir patsai buvo valdovas. *(Skirgaila vėl nusigręžia ir žengia priekin, bet jam iš kitos pusės pastoja kelią Skarbekas).*

JONAS SKARBEKAS *(skubėdamas į priešakį).* Šviesiausiasis kunigaikšti, skriausdamas našlaitę, tu rūstini Viešpatį Dievą ir gali netekti amžino danguje gyvenimo.

SKIRGAILA *(sumojęs ranka).* Nedidelė nelaimė. Galingasis Perkūnas stipresnis nekaip kiti dievai, o dausos šalis gražesnė negu tavo dangus.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(nustebęs).* Su kuo mes kalbame? Nejaugi su krikščioniškos šalies valdovu?

SKIRGAILA *(susilaikęs, iš paniūrų į jį pažvelgęs, iš lėto).* Aš dar nežinau.

JONAS SKARBEKAS. Kaip turės nusiminti brolis, sužinojęs tavo darbus ir kalbas! *(Pakėlęs ranką ištiestu pirštu augštyn).* Jo rūstybės audra pavojinga net galingiausiems valdovams.

SKIRGAILA. Aš nesidėmiu grasinimais, kol jie nevykdomi, bet nemėgstu, kai man grasina, šventike.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Dovanok, valdove, jei tau prasitarėme nemandagiu žodžiu, kuris galėjo tave užgauti. Mudu nenorime tau grasinti, kada galime prašyti: pasigailėk našlaitės, jos karštų ašarų.

SKIRGAILA. Be pasigailėjimo aš esu tik savo priešams, bet tu nerasi jų moterų tarpe.

JONAS SKARBEKAS *(sudėjęs rankas).* Aš maldauju tave visu kuo, kas tau yra brangu, šviesiausiasis valdove! Tavo motinos vėle!

SKIRGAILA *(nekantriai).* Ko neišgavai grasinimais, neišgausi iš manęs ir maldavimu. Aš nekenčiu tų, kurie prašo, jei jie ne elgetos ir ne skurdžiai.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Ir nebėra vilties rasti tavo širdy malonės, garbingasis valdove?

SKIRGAILA. Kas mano rankoj, tai mano, nors tai būtų ne priešo, bet draugo kalavijas. *(Nusigręžęs šonu, iš paniūrų į juos žiūrėdamas).* Jei jūs, lenkai, norite ko iš manęs gauti, jėga paimkite *(nusišypsojęs)* jei išgalite...

HENRIKAS MAZOVIETIS *(nuleidęs galvą, liūdnu balsu).* Šviesiausiasis kunigaikšti, liūdna bus tavo puotos linksmybė mums, kurie nesuradome tavo širdy palankumo.

SKIRGAILA *(krūptelėjęs pečiais).* Aš gi sakiau jums, kad puotai turi būti savo laikas ir reikalams savo. Linksmintis galima, tik kada darbo nedirbi ir reikalus užmiršti. *(Galvą linktelėjęs svečių link).* Matote, val-

giai jau pagaminti, taurės pripiltos. Visi tik šeimininko laukia, o judu mane sutrukdėt. *(Skirgaila eina į paruoštą jam vietą. Prie jo dabar prieina Kelleris ir Vartenbergas, o kiek vėliau ir riteriai lenkai).*

VARTENBERGAS *(žemai nusilenkęs, reikšdamas pagarbą).* Galingasis Lietuvos valdove, sveikinu tave laimingai medžiojus. Mudu su broliu Kelleriu *(rodo ranka į Kellerį, kuris nusilenkia kunigaikščiui)* labai gailėjomės, kad pasivėlavom ir, atvykę tavo pilin, negalėjom dalyvauti pasilinksminime, kurį kiekvienas tikras kareivis turi mėgti. Ypač gailėjosi brolis Kelleris, kuris dar neturėjo iki šiol progos matyti galingą Lietuvos valdovą *(Kelleris nulenkia galvą).*

SKIRGAILA. Malonu man judu matyti savo pily. Nepatogu buvo medžione varginti svečiai, dar po kelionės vargų neatilsėję.

KELLERIS. Mes kareiviai, pripratę prie žygio vargų. Kariauti ir medžioti mes niekuomet nepavargę.

VARTENBERGAS. Ne progos pamedžioti, tavo girių pamatyti mums gaila, bet kad tiek laiko nematėm palankaus veido mūsų Ordino draugo.

SKIRGAILA *(su atidžia į jį pažvelgęs, rimtai).* Ar mes esame draugai, ar priešai, ateitis turi dar parodyti, vokieti.

VARTENBERGAS *(nusilenkęs).* Garbingiausiasis valdove, gaila, kad iki šiol neturėjau progos tavęs pamatyti; tada, šviesiausiasis kunigaikšti, būtai įsitikinęs, kad mes, kryžiuočiai, tikri tavo draugai esame.

SKIRGAILA. Tebūnie tavo žodžiai tiesa.

KELLERIS *(išdidžiai).* Riterio lūpom vien tik tiesa pridera.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(priėjęs drauge su Zindramu ir Jonu).* Garbingiausiasis valdove, štai lenkų riteriai, kurie mane atlydėjo į garsiąją tavo pilį, nori patys pareikšti tau savo pagarbą. *(Rodydamas).* Zindramas iš Maškovicų ir Jonas iš Bychovo, žinomi visoj lenkų šaly savo karo darbais riteriai.

SKIRGAILA. Girdėjau. *(Pažvelgdamas į juos).* Žinau, tai plačiai išgarsėję ir kalaviju ir protingais patarimais vardai. *(Kreipdamasis į juos).* Mačiau judu Krokuvoj prie mano brolio šono.

VARTENBERGAS. Gaila tik, kad jų kalavijai nesyk yra pasidarbavę prieš krikščioniškiausią Ordiną.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ *(išdidžiai, pakėlęs augštyn galvą).* Prieš klastingus vokiečius — nori pasakyti, riteri.

VARTENBERGAS *(išdidžiai).* Kas eina prieš šventosios Marijos Ordiną, tas eina prieš katalikų tikybą, kurios gynėjai esame.

JONAS iš BYCHOVO. Neteisingas tai riteris, kuris taip loja. Galiu tai kiekvienoj vietoj ir kiekvienu metu, kalaviju ar kirviu, pėsčias ar raitas, įrodyti, jei tik tam nepasipriešins *(nusilenkęs kunigaikščio link)* kunigaikštis, kurio svečiai esame.

VARTENBERGAS. Malonu man būtų išmėginti savo ginklas, su tokiu garsiu riteriu susirėmus, ir garbę pelnyti... Bet pasiuntinys esu ir grosmeisteriui atstovauju: be jo leidimo negaliu priimti malonaus širdžiai pasiūlymo.

KELLERIS *(ramiai)*. Rasim, lenkai, patogų laiką, ir mano kalavijas visuomet jums patarnaus. Nemanykite, kad kovos su jumis vengiam. *(Duoda Jonui ranką, kurią tasai paspaudžia)*.

SKIRGAILA. Kovoms savo laikas, puotai savo. Progos dar turėsite susitikti su ginklu rankoje, o dabar geriau — su taure.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tiesa tavo, valdove. Tikras riteris turi žinoti, kada jam su ginklu proga, kad su taure kreiptis į priešą. *(Duoda ranką Vartenbergui; tasai ją paspaudžia)*. Nevengsime vienas antro nei karo, nei taikos metu.

SKIRGAILA. O dabar metas į puotą, kuri mūsų laukia. *(Eina ir sėdasi pagamintoj vietoj; jam paruošta kėdė, su augšta užpakalio atrama, gotiško stiliaus. Kiti svečiai susėda suoluose. Visa tai atliekama tyloje. Meta žvilgsnį aplinkui, ar svečiai jau yra užėmę savo vietas)*. Linksminkitės mano ir mano krašto draugai! O jūs, riteriai, nesipiktinkit, jei ne viskas mūsų puotoj, kas turėtų būti krikščioniškoj šaly: mes dar nesuspėjome viso ko pramokti. Kiek besistengė seni mūsų draugai, lenkai ir vokiečiai, mes vis tik negalėjome pasisavinti, kas mums svetima. Amžius mokė dievobaimingieji mūsų kaimynai ir kalaviju ir ugnimi, kraujo nesigailėdami, tikros gailestingojo Dievo tikybos, bet mes apakę tvirtai laikėmės savo klaidų ir neapkentėm tų, kuriems turėjome tik dėkingi būti. Linksminkitės dabar, kilnieji svečiai ir mano šalies draugai, ir tebūna tarp mūsų taika per amžių amžius.

LENKAI *(vienu žodžiu)*. Amen.

VARTENBERGAS *(dievobaimingai sudėjęs rankas ir pakėlęs akis augštyn)*. Šventasis mūsų Ordinas, sekdamas Išganytojo, nekalčiausio Avinėlio, pavyzdžiu, yra pasiryžęs atleisti visas mums padarytas skriaudas ir užmiršti visus užgauliojimus. Mes nūnai laimingi tuo, kad katalikų tikybos šviesa pagaliau pasiekė šį iki šiol stabmeldišką kraštą. Dėl to mes, tam reikalui nemažai pasidarbavusio šventojo Ordino atstovai, nūnai tikrai pasirengę pasidžiaugti jūsų laime, garbingiausiasis Lietuvos valdove.

SKIRGAILA *(karčiai nusišypsojęs)*. Mes irgi neužmiršim jūsų darbų, vokiečiai, tik stengsimės dabar užmiršti, kas mus iki šiol skyrė, ir tebūna nūnai pirmoji mano taurė už draugingą grosmeisterį, kuris, pasiųsdamas tokius žymius riterius mūsų pasveikinti, suteikė man nepaprastos garbės. *(Ima taurę rankon ir nori išgerti. Svečiai ir visi kiti, išskyrus Stardą ir Skurdulį, atsistoja)*.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(irgi pakilęs)*. Krikščioniškose šalyse įpras-

ta malda, valgių ir gėrimų palaiminimu, pradėti žemės valdovų puota. Leisk man tai atlikti prieš išgeriant šią taurę, garsusis valdove. *(Skirgaila žiūri į jį ir tyliai stato taurę atgal).*

VARTENBERGAS. Kai puotoj dalyvauja Didysis Marijos Ordino kumtorius, jis tai turi atlikti!

HENRIKAS MAZOVIETIS *(išdidžiai).* Plocko vyskupas, Krokuvos kapitulo praepositus praelatus, lenkų karaliaus atstovas ir patarėjas, turi pirmenybės teisę prieš užimančius augščiausias vietas kryžiuočius.

KELLERIS *(Vartenbergui tyliai).* Liaukis, broli! Didelė čia garbė laiminti stabmeldžio puota.

VARTENBERGAS *(Kelleriui taip pat tyliai).* Negaliu nusileisti pasauliniam dvasininkui, dargi lenkui. *(Garsiai Henrikui).* Savo asmeniu šventojo Ordino grosmeisteriui atstovauju: jo garbės esu saugotojas.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Mano asmeniu atstovaujamas didysis lenkų karalius: jo didybės esu sargas.

KELLERIS *(paniekinamai).* Grosmeisterio priemenėje galingesni valdovai, nekaip tavo karalius, ištisas valandas laukia.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(užsigavęs).* Kunigaikšti, tavo namuose užgauna tavo brolio ir viešpačio pasiuntinį.

SKIRGAILA *(tvirtai, pakeltu balsu).* Lietuvos valdovas neturi sau viešpačių, šventike, o dėl ko jūs ginčijatės, aš nežinau. *(Ironiškai).* Bet jeigu negalite susitarti ir atlikti, kas reikia, teatlieka popas Jonas.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Nepaliesiu valgių ir gėrimų, schizmatiko palaiminimu subjaurotų!

SKIRGAILA *(stebėdamasis, krūptelėjęs pečiais).* Argi jisai ne krikščionių šventikas?

VARTENBERGAS. Jis heretikas! Jo vieta ne čia, su mumis, bet pragare, tarp pasmerktųjų!

SKIRGAILA *(balsu, į šventiką).* Pope Jonai, pope Jonai, ar girdi? Jie sako, kad tu netikras šventikas, ir tavo vieta ne čia, bet pragare. Ar jie tiesą kalba?

ŠVENTIKAS JONAS. Meluoja jie, prakeiktieji lotynikai, ir tu jais netikėk, malonusis mūsų valdove. Be mūsų tikybos, nėra kitos tikros pasauly.

SKIRGAILA. Kas jumis patikės! Jie kalba, kad tu meluoji, tu sakai, kad jie, o krivis porina, kad jūs visi meluojate, ir juo aš dar tikiu.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Kunigaikšti, ar užgaulioti mus kvietei sėsti už tavo skobnių?

SKIRGAILA. Šventike, aš dar gerai nepažįstu jūsų papročių. Manęs dar niekas nemokė, kaip mano brolį, lenkų karalių. Bet jeigu kas trukdo jūsų paprotį, sėsime gerti ir valgyti, kaip kad seniau pas mus sėsdavo.

VARTENBERGAS *(tyliai, Henrikui)*. Po to, ką išgirdau, laiminti šitą puotą užleidžiu tau. Nedidelė garbė! *(Henrikas sumišęs tyli)*.

JONAS SKARBEKAS. Aš tos garbės imuosi, kad turėtau progos drauge su malda pasiųsti į Augščiausiojo sostą atsidūsimą už sielą, dar neprarėgėjusią, ir už tavo, kumtoriau, puikybės pagautą.

KELLERIS. Ei, tylėk, kapišoninke! Riteriui piktžodžiauji. *(Skarbekas kalba maldelę, laimina puotą, ir visi sėdasi. Kurį laiką valgo tylėdami, paskui pradeda vieni kiti kalbėti)*.

SKIRGAILA *(į kryžiuočius)*. Jums nepatinka mūsų valgiai ir gėrimai. Jie prasti ir neskanūs. Kitokių esate pripratę namie, pas jūsų viešpatį.

KELLERIS. Marienburgo pily, pas brolį grosmeisterį, nori pasakyti augščiausiasis kunigaikšti. Šventame Ordine nėra viešpačių, ir pats jisai valdovų neturi.

VARTENBERGAS. Mes, vienuoliai, prastai valgom ir geriam, ir mums tavo, garbingasis valdove, valgiai gardūs ir skanūs, tik midus tavo mūsų galvai perstiprus.

SKIRGAILA. Mes dar nepraturtėjome, kad tolimų šalių saldų vyną gertume. Iki šiol mus visi plėšdavo, o dabar ir mes esame krikščionys. *(Į Kellerį)*. Gerk ramiai, riteri, lietuvišką midų: tu pas draugą, *(šypsodamasis)* o čia dar laukinė šalis, ir nieko blogo tau negresia.

KELLERIS. Aš geriu. Tik nesu prie jo pripratęs ir tiek išgerti, kiek nogėtųsi, nepajėgiu.

SKIRGAILA. Taip, šitas midus ne toks gardus, kaip Marienburgo rūsio vynai. Kai dar jaunas buvau ir garbinau mūsų senus dievus, aš svajojau jų paragauti Marienburgo pily. Bet dabar nebeteks: krikščionys esame ir turim taikingai gyventi, kaip kad krikščioniškoms tautoms pridera.

KELLERIS *(erzindamas)*. Gaila!

HENRIKAS MAZOVIETIS. Mes nuolat meldžiam Augščiausiąjį Dievą sustiprinti draugiškumo jausmus tarp katalikiškų kraštų valdovų ir neprileisti krikščioniško kraujo pralieti. *(Sudėjęs rankas, akis augštyn pakėlęs)*. Tepalaiko amžinąją taiką Augščiausiasis pasaulio Valdovas.

KELLERIS. Tas Dievą prašo taikos, kuris bijo. Mums nėra reikalo, nes patys galim apsisaugoti.

JONAS SKARBEKAS. Mes žinome, kad jūs, vokiečiai, nieko nebijote, net paties Dievo.

JONAS iš BYCHOVO. Taikos prašo Dievą kunigai — jų tai dalykas. Bet mes mielai išmėgintume savo ginklus į jūsų sprandus, vokiečiai.

VARTENBERGAS *(Skirgailai, taikingai)*. Kodėl tau neparagauti, kunigaikšti, Marienburgo vyno? Mūsų šventasis Ordinas visuomet maloniai pamatys galingą Lietuvos valdovą savo svečiu; brolis grosmeisteris pavai-

šins jį, kaip vaišina galingiausius pasaulio valdovus. Šventasis Ordinas dažnai mato pas save vainikuotus svečius.

SKIRGAILA. Bijau, kad jūsų gardūs valgiai ir saldūs vynai pakenkti man gali, nors dabar mes ir esame draugai.

KELLERIS. O gaila, šviesiausiasis kunigaikšti, kad mes dabar draugai. Mes būtum geresni priešai nekaip draugai.

JONAS SKARBEKAS *(pasipiktinęs)*. Teneišgirsta Augščiausiasis Dievas tavo nedorų žodžių, riteri!

SKIRGAILA *(į Kellerį pažvelgęs)*. Tu manai, vokieti? Kas žino ateitį? Bet tu man patinki, — esi atviras vyras ir kalbi, ką manai.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(atsistojęs)*. In vino veritas! Matai, šviesiausiasis kunigaikšti, koki tau draugai kryžiuočiai. Tik lenkai ištikimi tau. Nei blaivas, nei girtas lenkas to nepasakys, nes jo mintyse ir širdyje lietuviui vien tik draugiški jausmai. *(Sėdasi)*.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tiesą ponas kalbi. Lietuvis vertas, kad jam lenkas būtų draugas.

VARTENBERGAS. Brolis Kelleris apsvaigo nuo stipraus tavo midaus, šviesiausiasis kunigaikšti, ir tu nesidėmėk jo nevykusiais juokais.

JONAS iš BYCHOVO. Kryžiuotis tik girtas tiesą sako: blaivas jis visada suktai kalba.

SKIRGAILA *(Vartenbergui)*. Tavo draugas atviras vyras, o tu lapė ar gal dar kažkas apgaulesnis.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Vilkas avinėlio kailyje.

VARTENBERGAS *(atsistojęs, rūsčiai, užsigavęs)*. Kunigaikšti, tu užmiršti, kad aš esu riteris ir galingojo Ordino pasiuntinys.

SKIRGAILA *(nusijuokęs)*. Aš pajuokavau, vokieti, o tu užsigavai. Ar aš negaliu juokauti, kaip kad tavo draugas juokauja? *(Vartenbergas piktu žvilgsniu į kunigaikštį pasižiūrėjęs, iš lėto atsisėda; susiraukęs, rūstus, ima taurę, pila midaus ir geria)*. Ei, Starde. Kur tavo kankliai? Kodėl aš dar negirdžiu jųjų stygų balso? Ar gal tu pamiršai tas dainas, kuriomis audrinai mūsų širdis? Parodyk svetimtaučiams, kad ir mūsų šaly mokame daina pagerbti karžygio narsumą.

STARDAS *(sėdėdamas gale skobnių)*. Valdove, jau nebeišgirsi mano kanklių. Tu žinai, kad aš juos sudaužiau — nebereikalingi jie tau, su naujais draugais besilinksminančiam.

SKIRGAILA. Starde, ar tu pamišai? Nejaugi manai, kad mes, krikščionimis tapę, jau nemėgstame mūsų senų dainų? Be jų lietuvis nei vienos dienos gyventi nebegali.

STARDAS. Taip. Buvo laikai, kada daina lietuvį lydėjo nuo gimimo dienos iki kapo. Tada ji garsiai skambėdavo mūsų šaly. Dainuodavo tada vaidilos, dainuodavo kareiviai, dainuodavo artojai, dainuodavo seni ir

jauni ir skaisčiosios mergelės. Tada viešpatavo dar rami linksmybė mūsų šaly, miškai ir girios, šilai ir šlaitai džiaugsmu dar šlamėjo. Dabar ir jie nutilo ir numirė, nebeskamba daina, nepritaria jai girių šlamėjimu: ten nebėra jau mūsų garbingų dievų.

SKIRGAILA. Sakau, tu pamišai, Starde! Ar užmiršai, kad esi krikščionis.

STARDAS *(neigiamai kraipydamas galvą)*. Ne, kunigaikšti. Aš noriu gyventi, kaip kad mūsų seni tėvai gyvendavo, ir garbinti tuos dievus, kuriuos jie garbindavo. Aš tėvynei liksiu ištikimas, kad ir vienui vienas būsiu.

SKIRGAILA *(sušukęs)*. Vaidila! *(Rūsčiai)*. Tu perdaug pasitiki mano palankumu dainiaus vardui. Kad nepasielgtau su tavim, kaip su tuo, kuris Lietuvos valdovui nusidėjo.

STARDAS. Aš mirti nebijau, valdove. Man seniai metas dauson, nes čia nebeliko kas daryti.

SKIRGAILA *(minutėlę žiūri į jį)*. Matau, tu šiandien daug išgėrei stipraus mano midaus. Aš noriu, kad tu man padainuotai apie garsius Mindaugo žygius, apie Gedimino, žuvusio nuo vokiečių rankos, darbus, apie kruvinas Kęstučio kovas, niekšiškai pasmaugto lenkų karaliaus, paniekinusio mano garbės žodį.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Jis nusidėjo, stabmeldys dar bebūdamas. Krikščioniškojo dorumo šviesa dar nebuvo palietusi jo sielą.

SKIRGAILA *(piktai į jį pažvelgęs)*. Taip, taip! Žinau. Tada jūs dar tik mokėte jį. *(Stardui)*. Girdi, Starde. Palinksmink mane daina. Nejaugi Lietuvos valdovas turi jieškoti sau dainiaus kaip ir dievų svetimose šalyse?

STARDAS. Veltui liepi valdove: tu mano dainos vistiek nebeišgirsi.

SKIRGAILA. Aš matau, vaidila, tu šiandien nori likti mano priešu ir erzini mano kantrybę. Kodėl tu nenori man padainuoti? Kanklių neturi? *(Ploja rankom tarnams, kurie stovi prie durų)*. Ei, tuojau suraskite ir atneškite Stardui kanklius.

SKURDULIS *(pakyla iš vietos, eina į menės vidurį ir atsistojęs ties kunigaikščiu)*. Kodėl jis nenori nūnai tau dainuoti, *(rodo į Stardą)* klausi tu? Aš tau atsakysiu, kunigaikšti. Todėl, kad jūs paklausėt ir susibičiuliavot su žmonėmis, kurie buvo, yra ir visados bus pikčiausi mūsų priešai, ir tik jieško, kad galėtų mus pražudyti. Paklauskite, ką mes esame jiems pikto padarę, kad per juos mūsų žemė krauju paraudo, o dangus gaisrų gaisrais? Kuo mes jiems nusidėjome, kad per juos mūsų vaikai liko našlaičiais, o skaisčios mergelės paniekos motinomis? Aš, galingų dievų senas tarnas, savo akimi matęs visus jų piktus darbus, sakau tau, Lietuvos valdove, ir jums, bajorai: per juos dabar mūsų žemė nustos derliaus davusi, sodai — vaisių, o gyvuliai — priaugimų, o tie, kurie atsiras, tuojau žus. Per juos nutils mūsų šaly dainos, išnyks linksmybė, gedulu apsigaubs lau-

kai, ir girios, nes pražūčiai save paskyrėte, pripažinę savo dievais piktų atėjūnų žiaurius dievus, kurie buvo, yra ir bus mūsų priešų dievai! Kodėl atsižadėjote senųjų mūsų gerų dievų, kurie niekuomet nėra jūsų nuskriaudę, niekuomet apvylę jūsų tėvų ir protėvių?

Ką jūs pajusite, kai rūstusis Perkūnas prabils savo galingu balsu, nuo kurio sudrebės dangus ir žemė, jūsų butai, jūsų naujųjų dievų šventyklos, ir paklaus jus, kodėl nuo jų nusigręžėte, kodėl jį paniekinot, užgesinę jo amžinas ugnis?

Ar gal laukiate, kad naujieji dievai jus apgintų nuo Perkūno rūstybės?

Ką jūs pasakysite savo senelių ir prosenelių vėlėms, kurias jūs išvijote iš savo namų, iki šiol jų saugojamų, nustojote joms teikę nakties maistą?

Kodėl tu, valdove, ir jūs, čia susirinkę bajorai, nesakote šitiems atėjūnams, kaip kad sakydavo jiems jūsų tėvai: eikite iš mūsų krašto, kraugeriai ir žiaurūs žmonės! Eikite drauge su savo dievais, plėšriais ir žiauriais kaip jūs patys ir nekliudykit mums ramiai gyventi, kaip kad gyventi ir mes norime! *(Pasižvalgęs aplinkui, linguodamas galvą).* Bet jūs tylite ir puotaujate su jais, kaipo su bičiuliais ir savo draugais.

BAJORŲ BALSAI.

— Ne, ne! Jie nėra mūsų draugai!..

— Težūna jie, piktieji kraugeriai!..

— Gėda mums, valdove!..

— Šalin juos!..

— Maloniau man sėdėti tėvo laidotuvėse, negu už vienų skobnių su jais kunigaikščio puotoje!

SKIRGAILA *(pakilęs sudaužia kumščiu į skobnis).* Tylėkite jūs!.. *(Piktai dairosi aplinkui. Bajorai nurimsta. Tik kaikurie dar niauriai žiūri į kunigaikštį ir į svečius, barškindami pirštais į skobnis. Artimiausi kunigaikščiui bajorai sėdi, galvas nuleidę žemyn. Vartenbergas ir lenkai sumišę).*

KELLERIS *(Skarbekui).* Na ką, kapišoninke? Ar tu moki taip ginti šventąją Bažnyčią, kaip šis surambėjęs stabmeldys savo netikrus dievus?

JONAS SKARBEKAS. Aš jai tarnauju šventa malda, o jūs žeminate savo išdidžiu žiaurumu.

KELLERIS *(išdidžiai).* Tylėk, kapišoninke. Aš Marijos Panelės šventojo Ordino riteris ir kryžiui tarnauju. Ne tu mane teisi!

VARTENBERGAS. Mums nėra čia teisėjų. Mus gali teisti tik Viešpats Dievas ir švenčiausioji Marija.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(tyliai).* Teis ir teisdami pasmerks!..

V

Vilniaus Augštojoje pily, kambariuose, kur tapo apgyvendinta kunigaikštytė Ona Duonutė. Didelė menė; molinė asla ir pasieniais suolai, iškloti lokių kailiais; kampe skobnys, priešais suolelis. Kunigaikštytė sėdi pas skobnių kampą ir verpia. Su ja verpia dar kelios mergos. Verpdamos visos dainuoja.

Vai, pūtė, pūtė šiaurasai vėjelis,
Vai barė mane jaunasai bernelis,
Kad aš, mergelė, žodžio nelaikau,
Kad aš, jaunoji, jau kitą pamilau...
Sprogo širdelė kaip sode liepelė,
Temė akelės kaip tamsi naktelė...

ONA DUONUTĖ *(įėjus Oligei, liaujasi dainavus ir verpus)*. Tu buvai, tu matei jį? *(Oligė linktelėja teigiamai galvą)*. Ką jis tau sakė? Žadėjo ateiti?

OLIGĖ *(imdama verpstį)*. Sakėsi atvyksiąs, kai tik baigsiąs savo maldas. *(Sėdasi už kuodelio)*. Ak, valdove, kad tu būtai mačiusi, kokis pas mus atvyko riteris iš vokiečių žemės! Augštas, stiprus kaip ąžuolas, gražus kaip bijūnėlis. Tokio mūsų jaunimo tarpe aš dar nesu mačiusi

ONA DUONUTĖ. Vokiečiai pikti ir žiaurūs žmonės. Laimingas tasai, kurio akys niekuomet jų nėra mačiusios.

PIRMOJI MERGA. Geriau į juos nei nežiūrėti! Dar užkerės.

ANTROJI MERGA. Sužinosi tada, kas yra piktas vokietis!

OLIGĖ. Kaip jis gali būti piktas, jei toks gražus, ir jo akys taip linksmai juokiasi?

JONAS SKARBEKAS *(įėjęs sustoja vidury kambario)*. Tesie pagarbintas Jėzus Kristus.

ONA DUONUTĖ. Ir mes jį garbinam... *(Atsistojusi)*. Aš tave liepiau pakviesti. Gal sutrukdžiau tavo maldą, šventasis vyre?

JONAS SKARBEKAS *(sudėjęs maldingai rankas)*. Aš meldžiau Viešpatį Dievą, kad savo malone teiktųsi nuraminti ir apšviesti tavo sielą.

ONA DUONUTĖ. Tu visuomet ramindavai mane, o kai nustodavau vilties, bardavai. Bet nūnai, šventasis vyre, nusiminimas vėl apgaubė mano širdį.

JONAS SKARBEKAS *(kraipydamas galvą ir pakėlęs akis augštyn)*. Negerai, dukra Kristuje, negerai. Melskis ir prašyk Dievą, ramybės šaltinį, tegrąžina vėl ją tavo širdžiai.

ONA DUONUTĖ *(atsisėsdama)*. Negaliu melstis, šventasis vyre. Tu

sakei, kad mano likimas tuoj pasikeisiąs, kai tik atvyksią gerosios karalienės pasiuntiniai. Jie jau seniai atvyko, o aš vis dar vargstu nelaisvėje.

JONAS SKARBEKAS *(prieidams arčiau)*. Nenustok vilties, dukrele, ir teramina tavo širdį Viešpats Dievas, visų nuskriaustųjų gerasis tėvas.

ONA DUONUTĖ. Jie turėjo užtarti mane geru žodžiu. Ar jau kalbėjo jie su žiauriuoju šios pilies valdovu?

JONAS SKARBEKAS. Kalbėjo bet... *(Sudėjęs rankas ir pakėlęs akis augštyn)*. Atkaklus kunigaikštis Skirgaila, ir sunku palenkti jo širdis. Aš buvau įkalbėjęs karaliaus pasiuntinius užtarti tave, bet Augščiausiasis likimo Sprendėjas neleido mums surasti kelio į kunigaikščio Skirgailos širdį ir protą.

ONA DUONUTĖ *(sudėjus rankas ant kelių, liūdnai)*. Nejaugi nebėra man vilties?

JONAS SKARBEKAS *(šalia jos stovėdamas)*. Viltis pas Viešpatį Dievą, dukrele. Jo sprendimai mums, mirtingiesiems žmonėms, nežinomi, neįmanomi. Galgi tavo labui leido Jisai patekti tau į kunigaikščio Skirgailos rankas.

ONA DUONUTĖ. Mano labui?

JONAS SKARBEKAS. Tavo labui, dukrele. Taip mano vyskupas Henrikas. Nors jis jaunas amžiumi, bet gilus jo protas moka atspėti Dievo sprendimą, kurį jis pats, savo asmeniu, nori tau pareikšti.

ONA DUONUTĖ *(sudėjus rankas, nekantriai)*. Ak, Dieve tu mano! Jau man pritrūko kantrybės laukti, kadagi pagaliau pasibaigs mano vargas.

JONAS SKARBEKAS *(atsisėsdamas šalia jos)*. Dievas gerai žino, ką daro. Tokis Jo šventas noras, dukrele, ir mes visi turim pasiduoti, ką mums skiria Jo šventa ranka. *(Atsiduses)*. Žmogaus protas siauras, ir siela jo nekantri, bet Dievo Apvaizda geriau žino, kas iš mūsų išgnymui naudinga...

ONA DUONUTĖ *(nekantriai, nutraukdama)*. Ar pasiuntei mano laiškus Mozūrų kunigaikščiui?

JONAS SKARBEKAS. Aš juos įteikiau garbingajam vyskupui Henrikui, lenkų karaliaus pasiuntiniui.

ONA DUONUTĖ *(sumojus rankom)*. Ak, tu Dieve mano! Aš gi prašiau tave tiesiog nusiųsti Mozūrų kunigaikščiui. Juk jis vienintelė mano viltis.

JONAS SKARBEKAS. Mozūrų kunigaikštis nei žingsnio nežengs be garbingo lenkų karaliaus pritarimo. O vyskupas Henrikas žymus karaliaus patarėjas. Kaip jis nutaria, taip būna.

ONA DUONUTĖ *(nekantriai)*. Ak, tu nepažįsti Mozūrų kunigaikščio! Jis manęs neapleis nelaimėje... Vėl, juk mudu susižadėję karaliaus pritariami.

JONAS SKARBEKAS. Taip, taip, dukrele! Bet *(dievobaimingai akis augštyn pakėlęs)* Dievo sprendimai neįmanomi, neįspėjami.

ONA DUONUTĖ. Ką tu nori pasakyti? *(Neramiai)*. Sakyk, tu žinai blogas man naujienas?

JONAS SKARBEKAS *(paėmęs ją švelniai už rankos)*. Tikėk Viešpačiu Dievu, kuris tau vien gero nori, dukrele! Atsimink, kad nei viena tavo ašara veltui nepražus Jo akyse. Visi tavo vargai angelo sargo šventa rankele lieka įrašyti į dangaus gyvenimo knygą.

ONA DUONUTĖ *(atsistojusi, nekantriai atitraukdama ranką)*. Tu slepi nuo manęs kažką baisaus. Nekankink mano sielos, šventasis vyre, sakyk visa, ką žinai.

JONAS SKARBEKAS *(kraipydamas neigiamai galvą)*. Aš dar nieko nežinau, dukrele. *(Atsistodamas)*. Tik, juntu, tavo angelas sargas kušta man į ausį savo nekaltom lūpelėm, kad tau Dievo lemta atlikti didelis ir svarbus darbas.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(duryse, triukšmingai)*. Pasilikite už durų ar eikite sau, ponai, kur norite; kol kas judu man nesate reikalingi.

JONAS iš BYCHOVO *(už durų)*. Gerai, pone, mes eisime sau.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(atsigręžęs į kunigaikštytę)*. Ramybė tavo sielai. Pax tibi et animae tuae. *(Priėjęs arčiau, laimina kunigaikštytę. Ji bučiuoja jam ranką, o jis, padėjęs kairiąją ranką jai ant galvos)*. Ką aš matau? Akys ašarotos, veidas nusiminęs!.. Džiaugtis tau reikia, ne liūdėti, kad Amžinasis Dievas atkreipė į tave savo dėmesį.

ONA DUONUTĖ *(pakėlus galvą)*. Aš neužsitarnavau Dievo malonės, jei mane ištiko tokia nelaimė.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Ar tu žinai, kad tai nelaimė? Aš tau sakau, kad džiaugtis turi, laimėjusi tokią Dievo malonę! Garbingiausios pasaulio moterys pavydės tau!

ONA DUONUTĖ *(neigiamai kraipydama galvą)*. Ne, šventasis vyskupe, tu man neįkalbėsi! Kokia gi didesnė dar nelaimė gali ištikti mergelės širdį?

HENRIKAS MAZOVIETIS *(sudėjęs rankas ant krūtinės, rūsčiai)*. Kaip drįsti priešintis ir netikėti manim, kuris esu tau Dievo sprendimų skelbėjas? A? Nusišluostyk ašaras ir atkalbėk su kunigu Jonu „Te Deum laudamus“... *(Į mergas)*. O jūs, kregždutės, dumkite lauk ir nedrįskite grįžti, jei pragaro bijote, kol aš su kunigaikštyte čia kalbėsiu. *(Kryptelėjęs joms galvą)*. Na, greičiau!.. *(Mergos pakyla ir žiūri į kunigaikštytę; toji galvos linktelėjimu duoda suprasti, kad išeitų; mergos išeina)*.

ONA DUONUTĖ. Kalba tavo man neaiški, šventasis vyskupe. Ko verkti ir aimanuoti turiu, aš žinau, bet kodėl turiu džiaugtis, mano širdis nenujaučia. Ar gal Skirgaila leido man vykti, kur aš noriu?

HENRIKAS MAZOVIETIS. Niekur tau vykti nebereikia. Čia atliksi, kas tau Dievo lemta. Tau skirta užbaigti mūsų šventos karalienės darbas. Supranti? Ar tai ne laimė, ne garbė, ne džiaugsmas nusipelnyti tokios malonės?

ONA DUONUTĖ. Nenumanau, apie ką kalbi, kokis darbas būtų Dievui reikalingas, kurį ne vyras, bet moteris turėtų atlikti? *(Eina į skobnis).*

HENRIKAS MAZOVIETIS *(sekdamas ją ir atsisėsdamas).* Pakreipti į Dievą ir šventą mūsų tikybą Lietuvos valdytojo sielą, kurios Dievo malonė dar nėra palietusi. Supranti dabar?

ONA DUONUTĖ *(stovėdama šalia skobnių).* Nesuprantu, bet juntu, kad nesi mano draugas.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(lyg nustebęs, net pakyla, ir eidamas į ją susidėjęs rankas ant krūtinės).* Aš nesu tau draugas?! Aš, labiausiai nusidžiaugęs garbe, kurią tu įgysi, laime, kuri tavęs laukia danguje!.. *(Krūptelėjęs pečiais).* Ir tu drįsti sakyti, kad aš nesu tau draugas!.. Ha! *(Sėsdamas kėdėn ir iš paniūrų į ją pažvelgęs).* Bijok apie mane taip manyti, nes gali tave ištikti baisi Dievo rūstybės ranka.

ONA DUONUTĖ *(sunėrusi ties krūtine rankas).* Kame gi toji mano garbė, kame gi toji mano laimė? Aš nesuprantu, nenumanau. *(Paliesdama rankom smilkinius).* Ak, Dieve Augščiausiasis!

HENRIKAS MAZOVIETIS *(tvirtai).* Kaipo Skirgailos žmona, tu būsi čia šventos katalikų Bažnyčios parama, dviejų tautų taikaus sugyvenimo ryšys. Tu būsi tiltas, pratiestas nuo Lenkijos į Lietuvą, per kurį pereis Voluinė ir Podolė lenkų globon. Taip lėmė Visagalio Dievo Apvaizda, ir nedrįsk Jai pasipriešinti!..

ONA DUONUTĖ. Ir aš turiu būti Skirgailos žmona? Ne, *(atsisėsdama)* niekados to nebus! Geriau mirsiu.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Ką, mirsi?!. *(Pasikeldamas).* Mirtis negelbės. Pragaras laukia tavęs, nes drįsti Dievui pasipriešinti! A? Kaip krikščionė, turi nusilenkti Dievo lėmimui.

ONA DUONUTĖ. Aš Mozūrų kunigaikščiui Dievo akivaizdoj esu pasižadėjusi...

HENRIKAS MAZOVIETIS *(atsikėlęs prieina į ją).* Fu! *(Dumia jai į veidą).* Štai padūmiau — ir nebėra tavo pažadų. Bažnyčios duota man galia naikinu visus tavo pažadus!

ONA DUONUTĖ. Bet aš to nenoriu, neprašau! *(Išdidžiai, atsistojus).* Aš ne vergė, aš savo likimo valdovė ir jūsų tikslų auka būti nenoriu. Ir Mozūrų kunigaikštis tikras vyras. Jis mokės mane ir nuo jūsų apginti ir iš Skirgailos rankų išvaduoti.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(priešais ją stovėdamas, rankas ant krūtinės susidėjęs, rūsčiu balsu).* Tu manai, kad beprotis Mozūrų kunigaikštis!

Tu manai, kad žemės valdovai man, kuriam šventoji Bažnyčia dangaus raktus yra pavedusi, priešintis gali? A? Pragare amžinai degsi už tokią mintį! Tikroj krikščioniškoj šaly laužui būtai skirta kaipo heretikė! A? Supranti? Dievo sprendimui priešintis!.. Negirdėtas dalykas!.. Ir tai dar moteris drįsta! *(Skarbekui).* Išaiškint tu jai, kuo gresia jos sielai prieštaravimas man, kuris jai Dievo lėmimą skelbiu! *(Išeina piktai trinktelėjęs durimis).*

JONAS SKARBEKAS *(prieidamas).* Kunigaikštyte, praregėk Dievo sprendimą. Šventajam vyskupui Augščiausiasis anksčiau atvėrė akis negu mums. Didis karas gresia krikščioniškoms tautoms, jei tu jo nesulaikysi. Skirgaila atkaklus ir nepakenčia krikščionių. Tik tu viena gali suminkštinti jo širdį, sulaikyti jo ranką. Ir tam Dievas tave čia atvedė. Ir šventasis vyskupas, kuriam Dievo sprendimai...

ONA DUONUTĖ *(nuo jo nusikreipdama, eina prie lango).* Aš praregėjau. Ne Dievo sprendimas jam rūpi, bet iš mano vargo gauti sau naudos. Jis augaulingas žmogus, ir aš jo nenoriu klausyti. Geriau išeik ir nekalbėk man, šventasis vyre, nes galiu ir tau pagarbos netekti.

JONAS SKARBEKAS. Galinga šventosios Bažnyčios ranka...

SKIRGAILA *(įėjęs stovi tarpdury, niauriai žiūrėdamas į juodu; jis girdėjo paskutinius Onos Duonutės žodžius).* Kunigaikštytės įsakymai pildomi. Eik iš čia, pope, ir greičiau nešdinkis!

ONA DUONUTĖ *(atsigręžia nusigandusi).* Kunigaikštis!..

SKIRGAILA *(žengdamas į priekį, Skarbekui).* Aš nekartoju savo žodžių: girdi, pope. *(Skarbekas nusilenkia kunigaikštytei ir Skirgailai ir išeina. Skirgaila eina į skobnis, sėdasi kitame jų kampe ir galvą rankom paremia; jis niaurus; Ona Duonutė sėdasi pas verpstį. Į ją pažvelgęs).* Atėjau sužinoti, kaip jautiesi mano pily?

ONA DUONUTĖ *(stengdamasi ramiai kalbėti).* Ačiū tau, Lietuvos valdove. Aš pasiilgau gimtojo namo ir savo artimų žmonių. Aš laukiu, kad man lesi vykti Lydon?

SKIRGAILA. Kam tau Lydon vykti? Tu ten būsi viena. Negera moteriai gyventi vienai: ją gali nuskriausti, kas panori.

ONA DUONUTĖ. Aš nieko nebijau, kunigaikšti. Aš turiu daugel draugų, kurie mane myli.

SKIRGAILA *(niauriai, taršydamas kairiąja ranka barzdą).* Tavo draugai — ne mano draugai: aš jais nepasitikiu. Gyvenk čia. Lietuvos valdovų pilis Vilniuje — puikiausia visoje Lietuvoje pilis. Kiekvienam garbinga joje viešnagėti.

ONA DUONUTĖ *(pažvelgdama į jį).* Taip, jei ši pilis nėra svečiui kalėjimu.

SKIRGAILA *(iš paniūrų į ją pažvelgdamas, įsiremdamas kairiąja ranka šonan).* Kas nenori joje gyventi kaipo svečias, tas gali pasilikti čia kaliniu.

ONA DUONUTĖ *(liovusi verpti ir sudėjus rankas ant kelių).* Kunigaikšti, nejaugi tu nori prievarta mane čia laikyti?

SKIRGAILA. Ne, bet tu pati pasiliksi čia, kol aš to noriu.

ONA DUONUTĖ *(atsistojus, drąsiai).* Tu užmiršti, Lietuvos valdove, kad aš turiu galingus užtarėjus! Jie neleis tau manęs skriausti. Brolis tavo, lenkų karalius Jogaila, galingas! Jis ir Mozūrų žemės kunigaikštis — sugebės mane apginti nuo tavo prievartos.

SKIRGAILA *(irgi atsistodamas).* Gerai, kad tu nesisieloji ir drąsiai kalbi. Aš mėgstu drąsius, ir todėl tu man dar labiau patinki. *(Atsirėmęs rankom į skobnis).* Kadangi savųjų tarpe nesuradai sau tinkamo vyro, svetimajam gi aš tavęs neatiduosiu, tai mano žmona būsi.

ONA DUONUTĖ. Tavo žmona? *(Išdidžiai).* Aš ne vergė tavo, nors kalinė. Būsiu to, kam esu pasižadėjusi. Bet tavo žmona *(neigiamai kraipydama galvą, tvirtai)* niekados! . .

SKIRGAILA *(tvirtai).* Kas man darbo, kad jau esi kam žadėjusi! Aš myliu Lietuvą ir skaldyti jos dalimis niekam neleisiu, nei tau, nei broliui Jogailai, nei Kęstučio sūnui! Jegu žinotau, kad jie geriau sugebės jos garbę išlaikyti, aš užleistau jiems savo vietą. *(Nuleidęs galvą, iš paniūrų pažvelgęs į kunigaikštytę).* Bet kol aš to nežinau, aš niekam neužleisiu čia nei vienos pėdos. Aš gero noriu tiems, kurie čia gyvena, ir siekiu jo, kaip moku.

ONA DUONUTĖ *(atsisėsdama vėl).* Jei tu visiems nori gero, kodėl man gamini nelaimę visam amžiui? Ar aš tau esu kada pikta padariusi? *(Ramiai ir išdidžiai).* Pasilik sau Lydos valstiją, tik leisk mane pas mano sužadėtinį.

SKIRGAILA. Kad jis, gavęs tave, pareikalautų Lietuvoje dalies kaipo tavo kraičio? Ne, to niekuomet nebus. *(Eidamas išilgai kambario).* Tu būsi mano žmona ir todėl, kad tu ir tavo globėjai to nenori. Žinok, kad šitas namas — tavo namas, ir kito nebeturėsi. *(Priėjęs prie durų susilaiko ir, kumščiu pasmakrę parėmęs, stovi).*

ONA DUONUTĖ. Dieve tu mano brangusis, kam gi aš patekau į rankas?

SKIRGAILA *(atsigręždamas į ją).* Lietuvos kunigaikščiui, kuriam šalies likimas rūpi daugiau, negu tavo laimė.

ONA DUONUTĖ *(sudėjus rankas, maldaujamai).* Kunigaikšti, juk aš našlaitė esu. Nejaugi mane skriausi? Pasigailėk manęs, ir pasigailės tavęs gailestingasis Dievas sunkioje tau valandoje.

SKIRGAILA. Aš netikiu Dievo gailestingumu ir niekuomet jo nepanorėsiu. Visas vargas, kuris ištiko mūsų kraštą, nuo jo priklauso. Jis pa-

vydus ir nuolat kovoja su kitais dievais, ir todėl per jį nėra žmonėms gyvenimo žemėje. Kol apie jį nebuvo girdėti pas mus, gera buvo mūsų šaly. Tai sako mūsų dainos ir senų amžių padavimai. *(Prieina į skobnis, atsisėda ant suolo ir, barbindamas pirštais į stalą, niauriai).* Gaila, kad aš ne dievas ir negaliu su juo kalaviju susiremti: lengviau tuomet gyventų žmonės pasauly.

ONA DUONUTĖ *(sumojus rankom).* Dabar aš matau, kad esu pražuvusi. *(Per ašaras).* Teprablaivina tave Viešpats Dievas ir suteikia tavo širdžiai paguodos. *(Uždengia rankom veidą ir verkia striūbaudama).* Pasigalėk savo sielos ir manęs, kunigaikšti! . .

SKIRGAILA *(kurį laiką tyli, žiūrėdamas į ją).* Negerai darai, kad verki ir prašai. Bark mane, keik, bet neverk ir neprašyk. Aš to nemėgstu.

ONA DUONUTĖ. Kaip aš neverksiu, jei tu pražudyti mane nori? Mano nelaimė nesuranda tavo širdy užuojautos.

SKIRGAILA. Aš esu matęs didesnių nelaimių, ir todėl tavoji manęs nejaudina. Tu — garsios Lietuvoje giminės duktė, tavo protėviai gynė Punios pilį, kur visi žuvo iki vieno — vyrai, moterys ir vaikai. Jie nusižudė, kad tik nepatektų priešui į rankas. Aš noriu, kad ir tu tokios narsios sielos būtai kaip tos moterys, kurios ten žuvo.

ONA DUONUTĖ. Jos buvo stabmeldės! Mums Dievas draudžia tai daryti.

SKIRGAILA. Taip, taip! Aš buvau užmiršęs, kad tavo gyslose lenkų kraujas. Matyti, ir širdis tavo lenkiška. Geriau turėti vilko, vokiečio, nekaip lenko širdis. Lenkų tarpe daugel stiprių ir narsių vyrų, bet jų moterys bailios ir silpnos.

ONA DUONUTĖ. Kunigaikšti, aš vien tavo kilnumu tikėjau, ir tik šioji mintis palaikė mano jėgas. Kam atėmei man šitą paskutinę viltį, kam privertei mane nusiminti?

SKIRGAILA *(kiek patylėjęs).* Tu tiesą sakai, aš nevertas esu pagarbos. *(Lyg susimąstęs).* Aš visuomet noriu gero, bet nemoku jo pasiekti. Ką aš manau, kad gera yra, visuomet pasirodo, kad pikta, ir todėl nusiminimas mane graužia, ir todėl aš geriu. Aš matau, kad bloga gyventi pasauly, bet kas tuo kaltas, aš nenumanau. Aš norėtau panaikinti visa, kas yra pikta, ir nežinau kaip. Man sunku taip kalbėti su tavim, kaip aš kalbu, bet kaip kitaip pasielgti, aš nežinau.

ONA DUONUTĖ. Teprablaivina Viešpats Dievas tavo ramybės netekusią sielą! Nedaryk man pikto, jei tu jo nepakenti! Leisk man vykti namo, ir aš melsiu Viešpatį Dievą, kad jis suteiktų ramybę tavo širdžiai.

SKIRGAILA. Gerai, melskis, jei nori, bet čia. Perkūnas manęs neišgirs, o kitiems dievams melstis aš nenoriu. Aš ir be to esu niekšas, kad žmonių akivaizdoje priverstas esu garbinti nepakenčiamos tautos piktą ir

neteisingą dievą, todėl, kad per jį krauju paplukusi mūsų Lietuva, kad kalaviju ir ugnimi privertė mus jam nusilenkti. *(Pažvelgęs į ją).* Ir dar kalba, kad aš turiu jį geru dievu vadinti!

ONA DUONUTĖ *(sugniaužus rankas).* Dieve mano brangiausiasis, ką jis kalba?!. Ir kokia aš nelaiminga — aš nemoku įtikinti tavęs, kad jis geras Dievas. Kunigaikšti, pasikalbėk su lenkų dvasininkais. Jie visa žino, jie visa išmano: jie tau išaiškins.

SKIRGAILA. Lenkų popai? *(Nusišypsojęs).* Jie vergai, ir meluoja kaip vergai savo viešpačio naudai, ar gal ir jie nieko nenusimano. *(Galvą nuleidęs, niauriai).* Jeigu tavo smirdas, tave paniekinęs, pikta tau darytų mano akyse, aš jį geležiniais pančiais prirakintau, su šunimis pasodintau, ir būtų jam iš manęs šuns garbė. O mes gi kaip pasielgėm? Paniekinom savo dievus, pikta jiems darom, bjaurinam jų buveines — šventus ąžuolynus, kuriuos garbino mūsų tėvai. *(Iš paniūrų į ją žiūrėdamas).* Pasakysi, kad mes gerai elgiamės, nes darom, ką liepia mums naujas dievas. *(Sudaužęs ranka į skobnis).* Tu lietuvaitė, nejaugi tu nenuvoki, kad jis niekšingas dievas ir begėdiško darbo iš mūsų reikalauja!

ONA DUONUTĖ *(atsistojus).* Jis geras, kunigaikšti! Savo motinos siela siekiu, kad geras. Tik pikti žmonės nesielgia, kaip jis liepia. *(Laužydama rankas).* Ak, Dieve augščiausiasis, kadėl gi aš nemoku tavęs įtikinti!..

SKIRGAILA. O kas jam kliudo paversti juos gerais, jei jisai visa gali? Argi mes, garbindami senuosius dievus, žudėme gudus, deginom jų kaimus ir miestus, kai jie patekdavo mūsų globon? Kodėl gi mes nesielgėm taip bjauriai su kitais, kaip elgėsi su mumis tie žmonės, kurie jį vadina savo geruoju dievu, ir dar sako, kad jo valią pildydami taip elgiasi?.. *(Matydamas, kad kunigaikštytė nori prabilti, neigiamai kraipo galvą ir modamas ranką).* Nekalbėk man! Tu moteris, tu nieko nenusimanai. *(Atsikeldamas).* Bet aš visdėlto tikiu, kad atsiras jėga, kuri nugalės šitą dievą, bet kas ji, kur yra, ir kaip tatai įvyks, aš nežinau. O, jeigu aš žinotau! *(Toli sugriaudė).*

ONA DUONUTĖ *(prieidama į Skirgailą, iškilmingai).* Girdi, kunigaikšti, rūstų Augščiausiojo ženklą! Nepiktžodžiauk, kad Dievas savo rūstybėje neišgirstų tavo piktų kalbų.

SKIRGAILA *(atsigręždamas į ją).* Tai Perkūnas pakėlė savo rūstų balsą! Davė ženklą, kad jis dar neapleido nedėkingos Lietuvos, kad dar sugrįš į savo unksnėtus ąžuolynus! *(Nusigręžęs, tvirtai).* Tu atmink, ką aš tau sakiau, ir būk pasirengusi...

ONA DUONUTĖ. Ir nebėra vilties, kad tu pakeisi savo nusistatymą?

SKIRGAILA *(išeidamas).* Nėra ir būti nebus.

ONA DUONUTĖ *(pravirkdama).* Vai, kokia aš nelaiminga!..

VI

Toji pati trečiojo vaizdo menė. Daugaila ir Jonas iš Bychovo sėdi pas skobnis. Įeina Jonas Skarbekas ir atsisėda tolėliau ant suolo.

DAUGAILA. Na, lenke, kaip tau sekasi pas mus? Ar patinka tau mūsų šalis?

JONAS iš BYCHOVO. Mūsų didysis karalius, daugelio kraštų viešpats, pasiuntė mus į savo brolį su svarbiaisiais reikalais. Bet jau dvi savaiti sėdim, ir mūsų galva, vyskupas Henrikas, vis dar negali pasikalbėti su jūsų kunigaikščiu.

DAUGAILA *(atsirėmęs į skobnis)*. Taip... Mūsų valdovas nemėgsta lenkų, labai nemėgsta. Ir savo broliui, lenkų karaliui, ne draugas jisai. *(Atsilošęs į sieną)*. Ar tiesa, kad jūsų karalius besirengiąs kariauti su mumis? Ką gi, jis dabar visai lenkas tapo. Patsai gimdytojas, senis Algirdas, manau, jo dabar jau nebepažintų.

JONAS iš BYCHOVO *(raitydamas ūsus)*. Gali būti, kad rengiasi. Kai brolis, kuris iš jo rankos valdo Lietuvą, nepanorės karaliaus klausyti, gali visaip būti, net karas gali kilti.

DAUGAILA. Mes irgi nieko prieš neturime su jumis susiremti gavę. *(Irgi raitydamas ūsus)*. Nuobodžiausi dabar kareiviui laikai: su lenkais kariauti negalima, su totoriais negalima, su vokiečiais irgi nebegalima. Kam gi mes kalavijus nešiojame? Tuoj moterys ims mus pajuokti.

JONAS SKARBEKAS. Tesustiprina Visagalis Dievas taiką tarp šių dviejų krikščioniškų tautų valdovų. Stiprus ir išdidus savo jėgomis bendras dviejų kraštų priešas, vokietis. Jis pražūtį gamina mūsų ir jūsų žemei.

DAUGAILA. Jis dar mūsų tėvams pražūtį gamino, ir nepražuvome iki šiol. Ar pražūsite jūs, mums tas mažai rūpi.

JONAS iš BYCHOVO. Nepražūsime ir mes. Tiesa, galingi jie, bet ir mūsų nemažas skaičius rankų, kurios, reikalui esant, gali kalaviją pakelti. Aš visuomet maniau, kad lenkai gali apsieiti be svetimos paramos ir atsilaikyti patys vieni.

JONAS SKARBEKAS. Oi, galingas vokietis. Ne tik galingas, bet ir klastingas. Jam parūpo, kad dvi šalys susibičiuliavo prieš jį, ir dabar stengiasi visais būdais mus sukiršinti. Jis ir čion atvyko nesantaikos sėti tarp brolių valdovų, kad vienas antram pagalbos rankų netiestų.

DAUGAILA. Tu klysti, lenke. Vokiečiai atvyko kunigaikščio pasveikinti. Taip bent aš manau. Kai tapome krikščionys, jie kariauti su mumis nesirengia. Jei tu manai kitaip, ką gi, perspėk valdovą.

JONAS iš BYCHOVO. Kaip jį perspėsi, kad jisai su mumis nenori kalbėti?

JONAS SKARBEKAS. Mes seniai jieškome progos tarti kunigaikščiui žodį. Man rūpi ne tiek valstybės reikalai — tai protingesniųjų, ne mano dalykas — kiek Lydos kunigaikštytės likimas.

JONAS iš BYCHOVO. Ne riteriškai pasielgė su ja kunigaikštis Skirgaila, ne riteriškai. Krikščioniui valdovui nederėtų taip elgtis su moterimi.

DAUGAILA. Hm!.. Aš ištikimas kunigaikščio tarnas, ir man nedera klausyti kalbų, kurios gali jį užgauti.

JONAS SKARBEKAS. Negerai pasielgė, brolį užgavo ir Mozūrų kunigaikštį įžeidė. Bet mūsų valdovams ne metas užgaules skaičiuoti, tik kaupti jėgas sunkiai su vokiečiais kovai, kuri mūsų laukia.

DAUGAILA. Ką gi, kunigaikštis tuoj čia bus; pasakyk jam, ką turiu sakyti. Jis liepė man čia jo laukti — medžioti rengiamės. Jei nūnai su juo nepasimatysi, negreitai progos susilauksi, lenke.

JONAS iš BYCHOVO. Mes čia ir esame, kad su juo susitiktume. Štai Jonas Skarbekas, kaipo mokąs gražiai ir protingai kalbėti, užkalbins jį, kol aš pašauksiu vyskupą Henriką.

DAUGAILA. Kam šauksi tą jauniklį? Pats su kunigaikščiu kalbėk — tave jis geriau supras.

JONAS iš BYCHOVO. Tiesa, vyskupas jaunas ir mažai gerbia žilą plauką. Bet protas jo gilus.

DAUGAILA. Jis — karštas ir nesusivaldo kalboje. Kur reikia žodžio, jis taria dešimts. Ilga kalba visados reikalui kenkia.

SKIRGAILA *(staiga įeina greitu žingsniu. Pamatęs vienuolį, susilaiko vidury menės).* Kokia nelaimė! Kur žengiu, ten ar vokietis su kryžiumi, ar lenkas. Savo pily nerandu, kur nuo jų pasislėptau. *(Nusigręžęs į vienuolį).* Eik šalin, pope, tu mane dabar trukdai...

JONAS SKARBEKAS *(atsistodamas).* Šviesiausiasis kunigaikšti, aš turiu...

SKIRGAILA. Eik šalin, sakau, tu man dabar nereikalingas. Neturiu laiko. Kai ateis metas, aš pašauksiu tave. Daugaila, visa paruošta?

DAUGAILA *(atsistojęs).* Taip, šviesiausiasis valdove.

SKIRGAILA. Kas šitas žmogus? *(Rodo į Joną iš Bychovo).*

JONAS iš BYCHOVO *(atsistojęs).* Lenkų riteris Jonas iš Bychovo, šviesiausiasis kunigaikšti. Vienas tavo brolio pasiuntinių. Jis laukia mūsų skubiai pargrįžtant.

SKIRGAILA *(šonu į jį nusigręždamas).* Taip, pamenu. Brolis gali palaukti. Kalbėsim kitu metu, dabar aš užimtas... *(Jonas iš Bychovo, nusilenkęs kunigaikščiui, išeina. Daugailai).* Paliepk tuojau visiems susirinkti Žemosios pilies kieme. Kai susirinks, praneši man. *(Jonui Skarbekui).* Matai, jisai išėjo, o ko tu lauki?

JONAS SKARBEKAS. Aš lieku čia ir būsiu, kol mane išklausysi, šviesiausiasis kunigaikšti.

SKIRGAILA *(nusigręžęs į jį šonu)*. Šioje šaly visi turi daryti, kaip aš liepiu, ir valdovo erzinimas į gera neveda. *(Priėjęs į skobnis ir metęs iš paniūrų žvilgsnį į vienuolį)*. Ar tu manai, kad čia lenkų žemė, kur karaliaus žodis — paskutinis žodis?

JONAS SKARBEKAS. Tavęs čia visi bijo kaip ugnies, kunigaikšti, bet aš nebijau, nors tu man gresi. Ko aš bijosiu, jei šventosios Bažnyčios atstovas ir Visagalio vienintelio tikro Dievo tarnas esu? Aš juk Jo globoje.

SKIRGAILA. Lietuvoje visa galiu tik aš. Geriau neprieštarauk man, kad neapsiviltai savo Visagaliu Dievu. *(Atsisėdęs kėdėn)*. Tu sakai, kad tavo Dievas vienintelis tikras Dievas. Meluoji pope. Mano tėvas ir seneliai garbino Perkūną ir kitus dievus, mano motina garbino savo gudišką dievą, kurį garbina ir senas popas Jonas. Mano kaimynas chanas turi dar savo dievą, kuriams jis meldžiasi. Kaip gi tu sakai, kad tavo dievas vienintelis tikras Dievas?

JONAS SKARBEKAS. Kunigaikšti! Nedera taip kalbėti tam, kurį Krokuvoje krikštino patsai primas, kaip ir tavo brolį. Perkūno ir kitų dievų visai nėra. Tai piktoji dvasia tavo sielą gundo.

SKIRGAILA. Kaip nėra? Argi tu niekuomet nesi girdėjęs rūstaus Perkūno balso? *(Nusijuokęs)*. O kas girdėjo nors vieną garsą iš tavo nebylių dievų?

JONAS SKARBEKAS. Matau, kunigaikšti, kad tu vis dar esi stabmeldys ir tiki senus dievus. Vai, nusimins tavo dievobaimingo brolio širdis, kai sužinos, kad Dievo malonė tavęs dar nepasiekė. *(Iškilmingai)*. Žinok, kunigaikšti, kad pikti velniai — tavo seni dievai. Dievas yra tik vienas. *(Rodydamas ranka į dangų ir žemę, o paskui mostelėjęs rankom aplinkui)*. Jis sukūrė dangų ir žemę ir visa, kas yra danguje ir žemėje.

SKIRGAILA *(juokdamasis)*. Tu vėl sumelavai, pope. Jeigu dievai būtų galėję patys sukurti dangų ir žemę, ir girias, ir žmones, ir žvėris, kam gi jie kovotų tarp savęs dėl jųjų? Aš juk nesiginčiju su savo smirdu dėl jo liesų arklių, nes turiu jų gausingas bandas ir panorėjęs galėtau dar gausingesnes turėti.

JONAS SKARBEKAS. Kunigaikšti!..

SKIRGAILA *(nekantriai)*. Tylėk, pope, ir nekalbėk man daugiau nieko: aš tavim netikiu. Aš suteikiau tau nūnai didelę garbę, leidęs kalbėti su savim, bet savo kvaila kalba tu man jau įkyrėjai; dabar eik sau.

JONAS SKARBEKAS. Ne, valdove, aš neisiu, aš kalbėsiu, kaip tavo sielos draugas ir paties Dievo pasiųstas, kuris tau gero nori. Tu — plačios šalies valdovas, tu — Jo išrinktasis, ir neturi tiesos tamsybėje klaidžioti,

kai visa tauta pažino tikrąjį Dievą ir laiko apkabinusi Jo sužeistąsias kojeles...

SKIRGAILA *(nekantriai)*. Tuščios kalbos. *(Atsikeldamas)*. Aš patsai tapau valdovu ir nežinau, kad mane kas būtų rinkęs.

JONAS SKARBEKAS. Karaliai ir kitų tautų valdovai — Dievo išrinktieji. Jie viešpatauja Jo malone.

SKIRGAILA *(nusijuokęs)*. Blogai renka tavo dievas, jei paskyrė būti valdovais mane ir mano brolį Jogailą. Stardas doresnis už mus; gali būti, kad ir tu geresnis už mus, ir dar yra daugel kitų.

JONAS SKARBEKAS. Nerūstink, kunigaikšti, Dievo piktžodžiavimu ir galingo brolio nepaklusnumu. Tau jo pagalba dar bus labai reikalinga. Leisk laisvai vykti Lydos kunigaikštytei, kur ji nori, ir tuo įsigysi Lenkų karalių ir Mozūrų kunigaikštį kaipo draugus. Jūs gi visi trys turite vieną piktą priešą, ir kam jums dar rietis tarp savęs?

SKIRGAILA *(stovėdamas šalia skobnių šonu į Skarbeką)*. Tu kalbi apie vokiečius? *(Kiek pamąstęs)*. Taip, jie mūsų priešai, bet ir jūs, lenkai, irgi nedraugai mums. Katrie piktesni, ateitis parodys, o dabar aš dar nežinau.

JONAS SKARBEKAS. Mūsų tauta gera nori tavo šaliai ir pasiryžusi visuomet jai teikti pagalbos kovoje su bendrais priešais. O vokiečiai dabar tik vieno trokšta: sukiršinti šių tautų valdovus, kad jie vienas antram pagalbos neteiktų. Klausyk, kunigaikšti, savo brolio, kuris yra vyresnis ir tau vietoj tėvo.

Saugokis vokiečių. Jie yra pikta sumanę prieš tave, tavo namą ir šalį.

SKIRGAILA. Tu sakai, kad vokiečiai yra pikta sumanę, o jie kalba, kad jūs, lenkai, tai esate padarę. Kas jumis patikės: visi jūs esate krikščionys. *(Kiek patylėjęs)*. O kaip aš pasielgsiu su Lydos kunigaikštyte, greit sužinosi. Brolis, kuriam tu praneši, bus patenkintas.

HENRIKAS MAZOVIETIS *(vos tik įėjęs, nusilenkdamas prieš kunigaikštį)*. Šviesiausiasis kunigaikšti, nors mūsų galingas karalius buvo ją paskyręs Mozūrų krašto valdovui, bet ko brolis broliui neatleidžia? Tik panorėk jam atsilyginti irgi geru už gerą.

SKIRGAILA. Dar vienas kranklys mano nelaimei! Matyti, likimas nori ir šiandien sugadinti man nuotaiką.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Aš noriu tau, valdove, sustiprinti gerą nuotaiką, ne gadinti, todėl sakau: brolis tavo, lenkų karalius, nesupyks, kad sau pasiėmei Lydos kunigaikštytę. Tik būk ir tu jam geras. Jis irgi reikalauja mažo iš tavo pusės nuolaidumo. Jam nesmagu, kad jis be kraičio svetimoje šaly.

SKIRGAILA. Pas mus tikrai papratę vyrai mokėti kraitį už mergas, kurias sau ima. Argi mano brolį paėmė merga, o ne jis ją?

HENRIKAS MAZOVIETIS. Jogaila mano, kad tu neturėsi nieko prieš, jei jis sau kaipo kraitį išskirs iš Lietuvos žemių Voluinę ir Podolę.

SKIRGAILA *(nusijuokęs)*. Jūs, lenkai, matau, sukti ir gudrūs žmonės. Norite man parduoti Lydos kunigaikštytę už Voluinės ir Podolės žemes. Tik pamiršote, kad ji mano rankoje yra, todėl neturiu reikalo jums nei pigiai, nei brangiai mokėti.

HENRIKAS MAZOVIETIS. O jei Jogaila to reikalauja...

SKIRGAILA. Ne Jogaila, tik jūs, lenkai, svetimų kraštų užsigeidę! Bet pranešk savo ponams, tenedrįsta mūsų judinti, jei nenori, kad negeidžiamais svečiais aplankytume jūsų žemes.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Jogaila, kaip valdovas...

SKIRGAILA *(koja patrypęs)*. Tylėk, pope! Valdovas Lietuvos aš, ne brolis. Jis lenkus pamilo ir tesėdi ten! Lietuvos žemių nei vienos pėdos negausite, lenkai. *(Ragų trimitavimas)*.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Valdove, svarbus reikalas verčia karalių Jogailą...

SKIRGAILA. Gana kalbų! Girdi, ragai trimituoja, mane šaukia. Apie svarbius reikalus kalbėsime, kai aš panorėsiu, bet ne tu.

AISTRŲ SŪKURY

I

Ten pat Vilniaus Augštojoje pily. Nedidelis keturkampis kambarėlis; dešinėje lova, žvėrių kailiais apklota. Skobnys ir dvi trikojės, apvalios, be atramų kėdės. Vienoje sėdi Vartenbergas, kitoje guli jo skraistė, šalmas ir kalavijas.

KELLERIS *(stovėdamas priešais, susidėjęs rankas ant krūtinės, šypsodamasis)*. Matai, dievobaimingasis mano broli ir kilnusis riteri, kaip gerai gali patarnauti šventajam Ordinui gundomoji nuodėmė gražios mergelės pavidalu. Tu su visu savo dievotumu nieko nebūtai galėjęs sužinoti apie svarbius širdies dalykus šio niauraus stabmeldžių žemės valdovo.

VARTENBERGAS *(sekdamas Kelleriu ir prisitaikydamas jo nuotaikai)*. Tenepastebi Viešpats Dievas ir švenčiausioji Mergelė tavo mažučio nusižengimo. Tikrai, tu patarnavai šventajam Ordinui, ir apie tavo nuopelnus aš paskubėsiu pranešti broliui grosmeisteriui ir didžiajam kapitului. *(Nusijuokęs)*. Cha-cha-cha... Tik, manau, be smulkmenų.

KELLERIS. Žinau, kaip tu praneši, gudruoli. Brolis grosmeisteris ir kapitulas pastebės tik mano nuodėmes ir tavo nuopelnus. Bet — tematai tave Dievas. Aš surasiu sau kitokį, negu tu lauki, atlyginimą pas dailią mergelę. Pasižymėjimas, kurio tu jieškai, manęs vistiek neišvengs.

VARTENBERGAS *(rimtai, nepatenkintas)*. Kur Ordino balsas reikalauja, aš moku užmiršti save ir savo nuopelnus, o pasižymėjimų visai nejieškau. Tai gerai žino brolis grosmeisteris.

KELLERIS. Tebūna tiesa tavo kalboje, kilnusis riteri. *(Nusijuokęs)*. Cha-cha-cha!.. Aš nepavydus. Būdamas augštos kilmės, pasieksiu tiesiu keliu, ko tu nesugebi pasiekti su visų savo gudrybių pagalba.

VARTENBERGAS *(atsikėlęs)*. Kitu metu aš kitaip mokėtau atsakyti į tavo juokus, kilnusis broli. Vartenbergų giminės riterių kalavijas visuo-

met stovėjo jų garbės sargyboje, ir pasižymėjimo sau ieškojom ir ieškom tik kovos lauke. Kas kitaip kalba, loja kaip šuo, pasakytau aš. *(Atsisėsdamas)*. Bet dabar Ordino labas reikalauja, kad tarp mūsų būtų taika.

KELLERIS. Tebūna tarp mūsų taika, kaip tu sakai. Žinok, kad aš rietis nemėgstu. Aš nepiktas ir kalbu, ką manau. *(Ima nuo kėdės Vartenbergo skraistę, šalmą ir kalaviją, deda juos ant skobnių, o patsai sėdasi kėdėn)*. Tepatenkina tave kapitulo brolių pagyrimas ir grosmeisterio padėka. Man pakaks to, ką aš iš gražiosios mergelės gausiu.

VARTENBERGAS *(po nemalonaus tylėjimo)*. Jei pasiseks įvykinti, ką sumanėm, sukiršinsime lenkus ir lietuvius, o tas bus Ordinui naudinga. Lengvai tuomet galėsime pasiekti tikslą, dėl kurio čia mudu esame atvykę.

KELLERIS. Aš nemėgstu nepasisekimų. Ką nutariau, įvykinsiu.

VARTENBERGAS. Lydos kunigaikštytė liks amžinai mums, kryžiuočiams, palanki, kad laisvę jai grąžinsim; dėkingas Mozūrų kunigaikštis taps irgi mūsų draugu.

KELLERIS *(nusijuokęs)*. Lydos kunigaikštytė ne tik dėl to bus mums palanki. Aš pasistengsiu tam kitas surasti priežastis, jei tik ji tokia graži, kaip sakoma. Ar verta bus Mozūrų kunigaikščiui būti dėkingam, aš nežinau. *(Nusijuokęs)*. Cha-cha-cha! .. Manau, grietinė teks man, jam pakaks graibstyti rūgusis pienas.

VARTENBERGAS. Paslaptis, su kurios pagalba laikome savo rankoje valdovus, visuomet naudinga. *(Juokdamasis)*. Bet ar ne perdaug tik savim pasitiki, gudrusis broli?..

KELLERIS. Nėra tokios moters, kuri, man panorėjus, nebūtų mano.

VARTENBERGAS *(atsikėlęs vaikščioja po kambarį, trindamas delnus, patenkintas)*. Sutvarkysim Ordino labui šį reikalą su šventosios Mergelės pagalba, sutvarkysime! Tik saugokis, broli, neatsargaus atvirumo.

KELLERIS. Mano uždavinys— narvas atidaryti ir išvilioti paukštytė, o kas toliau, tedaro kiti: tu, grosmeisteris, kapitulas ar kas kitas. Aš moku veidmainiauti tik su moterimis ir vien meilės dalykuose.

VARTENBERGAS. Reikia visa mokėti, ko švento Ordino labas reikalauja. *(Sėsdamas vėl)*. Meilės kelias čia slidus ir pavojingas; jis reikalauja daug gudrumo, neužmiršk to, riteri. *(Tvirtai)*. Taigi būk gudrus, kilnusis broli Kelleri. Užgauti neatsargiu žingsniu, jau dabar neapykantos kupini, spėjami draugai virs mums nepermaldomais priešais. Vėlgi paukštytė gali nepanorėti skristi iš narvo.

KELLERIS. Kur nepanorės! Tepasimatysiu tik su ja, išskris paukštytė iš narvo, ir dar kaip! Juk jame nelinksma gyventi, o ateitis vilioja laisve, jaunystės džiaugsmais, meile... Kurios moters širdis nepasiduos tokiai pagundai?!.

VARTENBERGAS. Veik, kilnusis riteri, Dievo ir šventojo Ordino

labui ir būk atsargus. Čia ne lengvabūdė mergelė rūpi, bet susipynęs tautų likimas. Šioje gi prakeiktoje pily sienos gali matyti ir girdėti. Čia žmonės piktesni už žvėris, ir jokios teisės negelbės mūsų nuo įžeidimo, o gal ir nuo pražūties. *(Pasikeldamas).* Tepadeda tau Visagalis Dievas ir švenčiausioji Mergelė Marija, mūsų galingoji globėja.

KELLERIS *(šypsodamasis).* Tu pasimelsk, dievobaimingasis broli ir kilnusis riteri. Teisingo malda juk daugel sveria pas Dievą. *(Nusijuokęs).* O aš tuo laiku pasimelsiu grakščiai kievietei: ji juk sargas mūsų paukštytės. Eik dabar, kilnusis broli: aš girdžiu jos žingsnius. *(Nusišypsojęs).* Nekliudyk man gerą darbą atlikti. *(Paduoda Vartenbergui skraistę ir šalmą. Kai tasai išeina, grįžta į skobnis ir atsistoja; kuriam laikui praslinkus, įeina Oligė. Ji sustoja duryse ir, lyg svyruodama, ar žengti pirmyn ar ne, dairosi į vidų, laikydamasi dešiniąja durų rankelės).* Aš čia, mano balandėle. Aš tavęs jau seniai laukiu. *(Eina su ištiestom rankom).*

OLIGĖ *(puldama jam ant krūtinės).* Mielasis mano! *(Kelleris apkabina ją ir, prispaudęs prie krūtinės, bučiuoja).* Aš negalėjau anksčiau. Aš bijojau, kad nepastebėtų kas. *(Prisidėjusi pirštą prie lūpų, klausosi).*

KELLERIS. Būk rami, mano mieloji, čia niekas neužeis. *(Veda į lovą, kur sėdasi, ir sodina ją ant kelių).* Tu ilgam atėjai? Kaip praeitą vakarą, visą naktį liksi... Tiesa?..

OLIGĖ. Negaliu, mielasis. Aš tik neilgam laikui. Bijau!.. Pastebės, apkalbės...

KELLERIS *(glamonėdamas ją).* Aš tavęs neatleisiu dabar. Kaip praeitą naktį liksi, gerai? *(Žiūri jai į akis).*

OLIGĖ *(atstumdama jo ranką).* Negniaužk taip krūtų: man skaudu. *(Nušokus nuo kelių, sėdasi šalia; imdama jį už rankų).* Negaliu nūnai, brangusis berneli! Aš tik valandėlei. Nekalbėk, tylėk!.. *(Uždengia jam delnu burną).* Ryt, ryt visą naktį aš tavo. Nūnai aš turiu kunigaikštytei tarnauti. Jos prieškambary nūnai turiu budėti. Tik ryt vakarą būsiu laisva.

KELLERIS *(suėmęs jos abi rankas, savo delnuose gniaužydamas, žiūri jai į akis).* Tu mane rytoj įleisi kunigaikštytės kambarin. Gerai?.. *(Glaudžia jos ranką į savo krūtinę).*

OLIGĖ *(nustebusi).* Kunigaikštytės kambarin? Ko tau ten reikia?

KELLERIS. Aš turiu pamatyti kunigaikštytę. Man labai svarbu!.. *(Bučiuoja ją).* Mano balandėle!

OLIGĖ *(atsitraukdama, bet palikdama savo rankas jo delnuose).* Kam tau jos reikia? Tu nenumanai, kokis kiltų pavojus tau, jai ir man, kunigaikščiui sužinojus.

KELLERIS *(paleidęs jos rankas).* Tavo dalykas saugotis, o manim nesirūpink. Aš tam juk kalaviją nešioju, kad pavojaus nesibaidytau.

OLIGĖ. Tavo kalavijas negelbės nei tau, nei mums, berneli. Tu dar nepažįsti mūsų valdovo. *(Uždengia delnais veidą).* Vai, jei jis sužinotų! Gyvą žemėn lieptų pakasti...

KELLERIS. Turi pasistengti, kad jis nieko nesužinotų. *(Paėmęs ją vėl už rankų ir nusilenkęs žiūri jai į akis).* Užkerėk jį savo gražiom akutėm, ir jis nieko nepanorės žinoti pasaulyje, kaip dabar aš.

OLIGĖ *(lyg nusigandusi).* Jį? Temyli mane Dievas ir saugo nuo jo meilės. *(Žegnojasi).* Nelaiminga būtų toji mergelė, į kurią jis atkreiptų savo dėmesį. Geriau mirti, nekaip jam patikti. Vėlgi aš tave pamilau, tave vieną, berneli!..

KELLERIS. Užkerėk jį, kaip mane užkerėjai. *(Apkabindamas ją už liemens).* Tu saldi kaip nusidėjimas. Tik panorėk, ir jisai visa užmirš dėl tavęs, net savo dailiąją kunigaikštytę.

OLIGĖ *(pažvelgus jam į akis).* Nejaugi tu panorėtai? *(Atsitraukdama nuo jo).* Bjaurusis, tu manęs nebemyli! *(Glausdamasi prie jo).* Mieliausiasis mano, nužudyk mane, pasmauk, kai pasibaigs tavo meilė. Aš nenoriu priklausyti kitam.

KELLERIS *(viena ranka apkabinęs ją, kita glostydamas plaukus).* Nejaugi taip mane myli? *(Oligė linktelėja galvą).* Balandėle mano! *(Glausdamas jos galvą prie savo krūtinės).* Taip mane pamilai?!.

OLIGĖ *(sudėjus rankas po veidu ir prisiglaudus į jo krūtinę).* Kaip tavęs galėjau nepamilti! Tu augštos kilmės riteris, jaunas, gražus, narsus... Tu gražiausias visų mūsų jaunuolių. O kunigaikštis? Visuomet girtas, piktas ir niaurus kaip rudens naktis. Man vis atrodo, — todėl čia taip šalta, drėgna, ūkanota, kad visi čia toki niaurūs, toki nuobodūs. *(Atsisėdusi tiesiog).* Aš vos nenumiriau ir būtau visai numirusi, jei ne tavo meilė — taip man čia ilgu ir nuobodu! *(Suimdama jo rankas savo delnuosna).* Drauguži, paimk mane su savim, kai iš čia vyksi tėvų šalin!

KELLERIS. Tu užmiršai, pietų mergele, kad aš vienuolis, ir su moterim gyventi man uždrausta.

OLIGĖ *(apkabinusi jį už kaklo ir prisiglaudusi).* Aš būsiu tavo vergė. *(Žiūrėdama jam į akis).* Argi ne garbinga tarnauti kaip vergė tokiam narsiam riteriui kaip tu? *(Atsitraukdama).* Bet tu nebemyli manęs... Aš matau... *(Užsidengia delnais akis ir nuleidžia galvą, lyg verkdama).*

KELLERIS *(tyliai į ją nusilenkęs).* Argi dar neįsitikinai kaip karštai aš tave myliu ir mylėti moku? Pasilik šią naktį pas mane, ir tu pamatysi, ar aš nustojau tave mylėjęs.

OLIGĖ. Aš norėtau visuomet su tavim būti, bet žinai, kad negaliu.

KELLERIS *(apkabinęs ją meiliai).* Padaryk taip, kad aš galėtau rytoj pasimatyti su kunigaikštyte, ir mudu išvyksime iš čia ir nebesugrįšime. Aš nugabensiu tave protėvių pilin. Šventasis tėvas Romoje panaikins mano

apžadus, ir tuomet tu būsi mano viešpatė, ne vergė. Padaryk tik, kad galėtau pasimatyti su kunigaikštyte.

OLIGĖ. Bijau aš, mielasis. *(Atsitraukdama staiga).* Ne, ne, negaliu!..

KELLERIS *(tvirtai).* Turi padaryti, kad aš to noriu. *(Vėl, meiliai ją apkabinęs, glaudžia prie krūtinės).* Juk tu myli mane? Ar ne tiesa?..

OLIGĖ. Todėl ir negaliu, kad myliu. Aš nenoriu, kad tu, mane apleidęs, kitą pamiltai. Kai iš čia išjosi, teatleidžia tau Dievas, jei duoto man žodžio netesėsi, bet dabar, šioje pily, turi vien tik manim gyventi, mane tik mylėti, man vienai priklausyti... *(Užsidengusi veidą delnais).* Arba aš gyva būti nebenoriu... *(Verkia tyliai vaitodama).*

KELLERIS *(glostydamas plaukus, nuramindamas).* Nusiramink, mieliausioji. Argi kunigaikštytė panorėtų mane pamilti? Nejaugi užmiršai, kiek mūsų nekenčia šio krašto žmonės?

OLIGĖ *(per ašaras).* Aš negaliu tikėti, kad atsirastų moteris, kuri galėtų tau pasipriešinti! Tavęs nepamilti negalima! *(Šluostydama prijuoste ašaras).* Matau, kad jau esu įkyrėjusi. Aš gi prasta mergelė, ne kunigaikščių kilmės... *(Piktai, net kumštis sugniaužusi).* Uch, kaip aš josios nekenčiu dabar!.. *(Gniaužдama rankas).* Kam aš tau taip greitai pasidaviau, kodėl ilgiau nesipriešinau?.. Tu mane būtai iki šiol dar tebemylėjęs.

KELLERIS. Kodėl? Kaip dažnai moterys save klausia, kodėl, bet nei viena dar nesugebėjo į tai atsakyti; bent aš nesu girdėjęs. *(Apkabinęs ją už liemens).* Patikėk manimi, ne apie meilę aš su ja kalbėsiu. Aš tave myliu, ir kitos meilės mano sielai nebereikia. Man pavesta atlikti pas ją svarbus Ordinui reikalas, nuo kurio priklauso net mano likimas. Negaliu gi aš ją viešai aplankyti!

OLIGĖ. Pasakyk, apie ką tu rytoj su ja turi kalbėti? Tuomet aš gal pasistengsiu.

KELLERIS. Su tavim galiu kalbėti tik apie meilę. Ordino reikalai — ne moterų dalykas.

OLIGĖ *(atstumdama jo ranką nuo liemens).* O kunigaikštytė? Ar ji ne moteriškė?

KELLERIS. Ji plataus krašto valdovė... *(Įtikinamai, gniaužдamas jos rankas savo delnuose, o paskui pridėjęs jas prie savo veido).* Tikėk manim, aš neapleisiu tavęs, neatsižadėsiu tavo meilės dėl viso pasaulio kunigaikštyčių ar karalaičių... Bet nuo to, pamatysiu aš ją ar ne, priklauso mano ir tavo likimas. *(Paleidęs jos rankas).* Turi manęs klausyti, arba žūsi... Ne, ne tu, bet mudu, tu ir aš drauge žūsime.

OLIGĖ *(susidėjusi rankas ant kelių).* Kaip aš bijau! Tu nežinai, koks žiaurus kunigaikštis, kai jis supyksta. Sužinojęs nepasigailės nei manęs, nei tavęs.

Dieve tu mano geriausiasis! Kam tu man davei šitą meilę? Aš tokia

buvau rami, taip laisvai gyvenau... *(Užsidėjusi rankas už galvos ir neigiamai kraipydama galvą).* Ne, ne, aš negaliu, mieliausiasis mano. Ir nebereikalauk... Aš ir tavęs bijau... Netikiu...

KELLERIS *(įsirėmęs ranka į šoną, žiūri į ją).* Aš nežinojau, kad tu baili. Ar atmeni, ką tu sakei, kai aš pirmąkart tave pamačiau? Kad nieko nesibijanti, ir aš patikėjau. Ir pamilau todėl, kad patikėjau. *(Imdamas ją už rankos augščiau alkūnės).* Na, paklausyk, mieloji...

OLIGĖ *(atitraukdama ranką).* Ak, neliesk manęs! Man skaudu... Ne kunigaikščio aš bijau, jos bijau, tavęs bijau. *(Uždėjus jam abi rankas ant pečių, meiliai).* Mielasis, mano, neik pas ją! *(Skaudžiai).* Geriau nudėk mane, išliek iki paskutinio lašo mano kraują, tik neik pas ją!..

KELLERIS *(ima jos dešinę, bučiuoja delnan ir maloniai glostydamas).* Kvailute tu mano! Nejaugi tu nepasitiki manimi, mano žodžiais? Jei myli, turi pasitikėti.

OLIGĖ *(atitraukdama ranką).* Jei myliu?.. Myliu ir visdėlto nepasitikiu... Negaliu pasitikėti, nes myliu tave... *(Skubiai pašokus iš vietos ir paėmus jo ranką).* Gerai, aš padarysiu, kad tu ją pamatysi, bet ir aš ten būsiu.

KELLERIS *(tvirtai).* Aš turiu ją vieną matyti.

OLIGĖ *(paleidus jo ranką, rūsčiai).* Melagi! Dabar aš visa suprantu... Tau įkyrėjo mano meilė, ir tu naujo malonumo sau ieškai. *(Tvirtai, atkakliai, mostikuodama rankom).* Ne, tu jos niekuomet nepamatysi.

KELLERIS *(atsistojęs, tvirtai).* Turiu pamatyti!.. *(Šiurkščiai, nutvėręs ją už rankos).* Girdi, verge...

OLIGĖ *(ištraukdama ranką).* Ak, neliesk manęs! Leisk arba imsiu šaukti!.. *(Ištrūkus, staiga išbėga iš kambario).*

KELLERIS *(kurį laiką stovi, susimąstęs).* Sujaudino mane savo meile šita mergiotė... Vargšė, kaip ji pavydi... *(Linguodamas galvą).* O visdėlto ji padarys, kaip aš noriu.

II

Augštosios Vilniaus pilies moterų kambary. Visa, kaip penktame pirmosios dalies vaizde. Kunigaikštytė Ona Duonutė sėdi pas langą ir verpia. Oligė, liovusi verpti, atstato šalin verpstį, pasikelia ir prieina kunigaikštytę. Sugniaužtom rankom, pilnu užuojautos balsu, kalba.

OLIGĖ. Mieloji mano kunigaikštyte! Tu vis liūdi ir liūdi... Kai aš matau, kaip tu vargsti, man skauda širdį, ir verkti aš noriu. Tai nieko, kai diena drėgna ir ūkanota; bet nūnai taip giedra, tokis tylus ir ramus vakaras, ir taip džiaugiasi širdis, ir aš taip trokštu, taip trokštu, kad ir tu būtai laiminga, ir kad visiems būtų gera. *(Ištiesus rankas, su ilgesiu).* Vai, kad aš žinotau, kaip galima būtų tai pasiekti?!.

ONA DUONUTĖ. Tu man negali pagelbėti *(pažvelgus į ją)*, ir nereikia. Tie, kurie gali, nepanorėjo... *(Nusišypsojusi).* Nepaisyk mano liūdesio, mergele, kol esi jauna ir laiminga, neturi nei rūpesčių, nei vargo žinai.

OLIGĖ *(mostikudama abiem rankom, lyg norėdama nuvyti kimbantį varmą).* Vai, mieloji kunigaikštyte, kad tu žinotai mano nelaimę, nepasakytai, kad aš neturiu rūpesčių. *(Kraipydama galvą).* Bet dieną aš nenoriu apie tai galvoti. Tik nakčia... *(Nusiminus).* Vai, kad tos nakties niekuomet nebebūtų!..

ONA DUONUTĖ *(nustojus verpti).* Ir aš norėtau visa užmiršti, tik negaliu. Veltui maldauju Dievą.

OLIGĖ *(sėdasi šalia jos ant suolo, draugiškai).* Tu daugel turi draugų, mieloji kunigaikštyte. Ir galingų draugų... Aš gerai žinau. Nejaugi jie panorėję nesuteiktų tau pagalbos?

ONA DUONUTĖ. Draugai gali padėti tik mažoje nelaimėj, bet sunkioje — ne. Ir aš jų nekaltinu, kad mane apleido. Gyvybė kiekvienam miela, ir aš negaliu reikalauti, kad ją dėl manęs, vargšės našlaitės, aukotų. *(Įtariamai į ją pažvelgus).* O kodėl susirūpinai tuo, kaip su manim elgiasi mano draugai?

OLIGĖ *(paslaptingai, atsisėdusi arti).* Aš žinau tokį vyrą, kuris visa dėl tavęs padarytų, ko tik panorėtai. Pakanka tau tik žodis tarti. *(Ona Duonutė žiūri į ją nustebusi, lyg klausdama).* Tai šis, iš vokiečių žemės atvykęs riteris. Jis jaunas, gražus, narsus ir nieko nebijo!

ONA DUONUTĖ. Vokietis?.. *(Nustebusi).* Vokietis, sakai? *(Nusišypsojus).* Vokiečiai, mergele, didžiausi mūsų nedraugai, ir gero iš jų laukti argi galima? Visi jie klastingi žmonės, ir jų žodžiu kas gali tikėti?

OLIGĖ *(karštai).* Gal ir tiesa, kad jie klastingi, bet kiti, ne šis. Jis tikras riteris ir, žodį taręs, išlaikys, neapgaus. *(Su pasigėrėjimu).* Jis tikras sakalas!

ONA DUONUTĖ. Kodėl jam turi rūpėti mano likimas? Nei jis man draugas, nei artimas, nei pažįstmas.

Iš vokiečių žemės draugu aš nepasitikėtau vistiek!..

OLIGĖ. Žmonės kalba, kad jis vieno lenkų kunigaikščio artimas draugas ir pas jį dažnai viešnagėja. Aš pati girdėjau ir kiti girdėjo, kaip jis piktinosi mūsų valdovu, kuris tave prievarta pagriebė ir laiko savo pily kaip kalinę.

ONA DUONUTĖ *(nudžiugus)*. Tu sakai, jis lenkų kunigaikščio draugas? *(Oligė linktelia galvą; įtariamai)*. Bet iš kur jis visa apie mane būtų sužinojęs?

OLIGĖ *(dar arčiau slinkdama)*. Kiti pasakė. Juk pily tik apie tave visi kalba, visi tavęs gailisi. Kuri paslaptis, kad kunigaikštis todėl tave prievarta sulaikęs, jog manąs žmoną vesti? Sako, tasai riteris į akis mūsų valdovą peikęs! Ir tikrai, jis viską padarytų, tave gelbėtų, jei tik vienu žodeliu į jį prabiltai. Ir, sako, jis to neslėpęs, ir valdovas todėl į jį žvairuojąs. *(Prikniubus prie kunigaikštytės, kuštomis)*. Gal jis panorės su tavim pasimatyti, bet tu būk atsargi, nesutik...

ONA DUONUTĖ *(į ją pažvelgus)*. Kodėl tu manai, kad jis panorės mane matyti? Ir kaip galėtų, jei mane visi, net tu pati, taip uoliai sergti?

OLIGĖ *(ūmai atsitraukdama)*. Ak, nesakyk, kunigaikštyte. Jis visa gali, ko panori! Tokio kito narsaus riterio nėra nei mūsų šaly, nei kitose žemėse. *(Atsikelia, maldaujamai)*. Bet tu nekalbėk su juo, nežiūrėk į jį, meldžiu tave, mieloji kunigaikštyte. Jo akys nelaimę gimdo.

ONA DUONUTĖ *(atidžiai)*. Ko taip nerimauji? Ar kažką žinai? Juk aš jo nepamatysiu...

OLIGĖ. Pamatysi! Sako, visos mergelės, kurios jį mato, pamilsta ir būna nelaimingos... O tu tokia, kunigaikštyte graži, tokia skaisti...

ONA DUONUTĖ *(sujaudinta)*. Tu kažką žinai? Sakyk!..

OLIGĖ *(nerimaudama)*. Ne, ne! Aš nieko nežinau... Bet manau, kad jį pamatysi, turėsi pamatyti... *(Maldaujamai, sudėjus rankas)*. Brangioji mano kunigaikštyte, nepyk, kad aš nesąmones kalbu... Aš šiandien tiek daug... Aš gal ir kvailysčių dar pridarysiu... *(Atsiklaupusi puola jai bučiuoti rankas)*.

ONA DUONUTĖ *(atidžiai žiūrėdama į Oligę)*. Aš tavęs nūnai visai nesuprantu. Kas tau atsitiko? *(Padėjus ranką jai ant galvos, į ją nusilenkusi)*. Tu jį pamilai? Tiesa?.. *(Oligė slepia savo veidą ant kelių. Glostydama galvą)*. Vargšė mergelė!.. Kaip tu galėjai vokietį pamilti?!.

OLIGĖ. Neklausk, valdove!.. Aš pati nežinau... *(Pakėlusi ašarotas akis)*. Ak, kokia aš nelaiminga!..

ONA DUONUTĖ. Tikrai nelaiminga. Bijau — Dievas nubaus tave, kad piktą vokietį pamilai...

OLIGĖ. Ar aš kalta, kad mano širdis... *(Staiga atsikelia ir, rankom veidą uždengusi).* Aš eisiu... Aš eisiu... Aš negaliu...

ONA DUONUTĖ. Dievo pasibijok!.. Pamilti svetimos šalies žmogų!.. Dargi vokietį!..

OLIGĖ. Dabar man vistiek... Žinau, kad esu jau žuvusi... *(Išbėga iš kambario).*

ONA DUONUTĖ. Vargšė mergelė!.. *(Atsilošusi į sieną, sudėjus rankas ant kelių, primerkusi akis, lyg svajodama, sėdi nejudėdama kurį laiką. Duryse pasirodo Kelleris. Stovi, kalaviju pasirėmęs, kol kunigaikštytė jį pastebi. Kellerį pamačiusi atsistoja).* Kas esi? Kaip čion patekai?

KELLERIS *(tvirtu balsu).* Aš tavo draugas, o kaip čion patekau, nesvarbu. Aš čia stoviu, kad tau laisvę sugrąžintau.

ONA DUONUTĖ. Iš kur žinai, kad aš laisvės reikalauju?

KELLERIS. Širdis, kuri myli, šviesos ir saulės trokšta, o jų čia nėra. Širdis, kuri myli, veržiasi, kur laisvė, kur erdvė, — į laisvę ji veržiasi.

ONA DUONUTĖ. Aš nesuprantu, ką tu kalbi. Kas tau davė tiesos įsiveržti šian kambarin ir taip man kalbėti?

KELLERIS. Aš numačiau šį klausimą, pas tave eidamas. Aš maniau, kad teks man taip atsakyti tau: draugo jausmas tam, kurį tu myli. Bet aš taip maniau, kol tavęs nebuvau matęs. Dabar aš nebenoriu veidmainiauti, ir todėl tiek tik pasakysiu tau: neatstumk mano pagalbos! Žinok, laimė priklauso tam, kuris drąsiai jos siekia, kur ir kaip galėdamas. Neįžeisk manęs nepasitikėjimu, skaisčioji mergele! Aš, gaudamas garbingą riterio vardą, esu pasižadėjęs ginti šventą mergelių skaistybę, užtarti silpnuosius ir skriaudžiamuosius. Tiesa, aš tuo pažadus dažnai užmirštu, dažniau nekaip riterio garbė reikalauja, bet dabar tavo skaistus veidelis man juos vėl priminė. Argi gali atsirasti krikščioniškoj šaly riteris, kuris, tavo dangišką grožį išvydęs, nebūtų sujaudintas ir drįstų nors vieną nepadorią mintį apie tave pagalvoti! Ne riterio garbingo vardo tokis vertas būtų, tik bedievio, stabmeldžio, niekinamo šunies!..

ONA DUONUTĖ *(tyliai, nuleidusi galvą).* Aš labai norėtau tikėti tavo žodžiais, riteri. Bet kas aš esu, kad mano likimas būtų galėjęs tave sugriaudinti?

KELLERIS. O skaisčioji mergele, argi aš nesu girdėjęs, kokia tave ištiko nelaimė, ar aš nežinau, kaip tu kankiniesi? Ar širdis mano būtų iš akmens, kad, matydamas tavo skaistų grožį, nebūtau sujaudintas? *(Pakėlęs akis augštyn).* Kokia laimė pasijusti tavo užtarėju! Už vieną tokios laimės akimirksnį aš pasiryžęs tūkstančius kartų aukoti pavojui savo gyvybę. *(Išdidžiai).* Tark tik žodį, vieną žodį — ir siekiu tau protėvių kalaviju, aš atliksiu visa, kas galima ir ko negalima.

ONA DUONUTĖ. Aš daug esu pikto girdėjusi apie jus, riterius kry-

žiuočius, kad galėtau neabejodama tavo žodžiais patikėti, nors labai trokštu pagalbos. Žmonės kalba, kad esate apgaulingi ir, be piktų tikslų, nieko nedarote.

KELLERIS *(kurį laiką tyli, nuleidęs galvą, lyg mąstydamas. Pakėlęs galvą).* Tu gerai darai, kad mumis netiki. Aš pats ėjau pas tave klastingų minčių vedamas, bet tavo žydrosios akys išgydė mano sielą, ir dabar aš tyras prieš tave stoviu. Išganytojo kančia siekiu tau, kad tiesą kalba mano lūpos, ir nebėra melo mano žodžiuose.

ONA DUONUTĖ. Ar aš galiu tavim patikėti? *(Žengdama arčiau).* Aš silpna ir gyvenimo nepatyrusi mergelė. Tebūna tau gėda, jei tik pajuokti manęs čion atėjai.

KELLERIS. Daugel nuodėmių slegia mano sąžinę, daug pikto esu daręs žmonėms, ne todėl, kad patsai piktas esu, bet kad lengvabūdiškai klausiau piktų žmonių balso. Bet dabar mano siela praregėjo, ir aš ėmiau nekęsti savo lengvo būdo ir tų, kurie mane į pagundą vedė. Ėjau pas tave su nedorais tikslais, bet dabar, štai, stoviu čia kaip prieš Dievą, ir sakau tau: patikėk manim ir ramiai pasiduok mano globai. Kitais netikėk, bet manim tikėk. *(Pridėjęs vieną ranką, kurioj laiko kalaviją, prie krūtinės, kitą gi ištiesęs ir žengdamas žingsnį priekin).* Mano motinos išganymu siekiu tau, kad išgelbėsiu tave iš čia ir laisvę tau grąžinsiu.

ONA DUONUTĖ. Nenoriu tavęs įžeisti, kilnusis riteri, bet man baisu pasitikėti nežinomu žmogumi.

KELLERIS. Tau nėra kito išėjimo, jei turi drąsos gyventi, kaip nori. Aš tau esu pasakęs, kad ėjau pas tave klastingų tikslų vedamas, bet ir jie tau siūlė geresnį likimą, nekaip tasai, kuris tavęs čia laukia. Bet tuomet buvau dar lengvabūdis žmogus, dabar gi nebe tas. Toji valandėlė, kad pažvelgiau į tavo skaisčias, žydras ir liūdnas akis, mane kitu pavertė, ir dabar tikro nepasigailėtau brolio, jeigu jis pikta sumanytų prieš tave. *(Tyliai, švelniu balsu).* Tu, kaip Dievo angelas, tyliom akutėm, dangišku savo grožiu privertei mano sielą patikėti, mano širdį suliepsnoti tyra kaip dangaus rasa meile. Ji nepanaši į tą, kurią iki šiol buvau jutęs kitoms mergelėms. Aš galiu tave tik gerbti, kaip gerbiu pasauliui Išganymą Pagimdžiusiąją. Aš mirsiu dėl tavęs, bet ir mintimi tavęs nepaliesiu, nepanorėsiu tavęs. Nuo šios valandos aš ėmiau neapkęsti visų tų moterų, kurios kada nors mano buvo. *(Prispaudęs kairiąją ranką prie krūtinės).* Tikėk manim, aš noriu būti vien tavo draugas ir brolis. Visa atliksiu, ką liepsi, net jei panorėsi, kad aš nugabentau tave tam, kurį tu myli.

ONA DUONUTĖ *(sujaudinta jo kalba).* Prisiek man, kilnusis riteri, kad nėra apgaulės tavo žodžiuose.

KELLERIS. Siekiu švento Jurgio jietimi, kad aš kalbu, ką manau ir juntu. Aš tau prisiekiau priesaika, kurios nedrįs sulaužyti nei vienas tų,

kur aukso pentinus ir riterio juostą dėvi. *(Prispaudęs kalaviją abiem rankom prie krūtinės).* Pasakyk man, kas tavo draugai, ir aš duosiu jiems žinoti, kai tu būsi laisva, kad jie galėtų tave lydėti, kur panorėsi. Jei tu vis dar nepatiki manimi, jais pasitikėsi. Pamanyk tiktai, kokis tavęs laukia likimas? *(Švelniai, tyliu balsu).* Tu — trapi gėlelė. Tau kaip gėlei reikia saulės ir šilumos, ir tu suvysi šioje niaurioje pastogėje. Tu, kuriai kojas bučiuoti man būtų didžiausia laimė, turėsi jaukinti girtus niauraus stabmeldžio lėbavimus! *(Tvirtai, kalaviju į žemę stuktelėjęs).* Ne, šito niekuomet nebebus.

ONA DUONUTĖ. Aš meldžiu dieną ir naktį švenčiausiąją Mergelę, visų našlaičių globėją, kad tai neištiktų manęs.

KELLERIS. Jei tu nenori manim patikėti ir sekti mano patarimu, aš kitaip tave gelbėsiu: aš nukausiu šios stabmeldžių šalies žiaurų valdovą, ir teteisia mane dangus ir žemė. Tebūna taip! . .

ONA DUONUTĖ. Nedaryk to, kilnusis riteri. Tikiu ir noriu tavim tikėti. Tebūna tau švenčiausiosios Mergelės malonė, kad manęs našlaitės esi pasigailėjęs. Štai tau mano žiedas. Tie, kurie buvo mano tėvo draugai, tau suteiks reikalingos pagalbos, kai jį pamatys tavo rankose. *(Nuima nuo piršto žiedą ir duoda Kelleriui).*

KELLERIS *(prieina arčiau ir atsiklaupdamas ima žiedą).* Dėkui. O kunigaikštyte! Aš negeras žmogus, galįs daugel pikto padaryti, bet tau nepadarysiu! Tik meldžiu tave, negundyk manęs nepasitikėjimu. *(Klūpodamas mauna sau žiedą ant piršto).*

ONA DUONUTĖ *(paduodama jam ranką).* Prisiek man dabar, kad manęs neapleisi ir dar didesnėn nepaskandinsi nelaimėn.

KELLERIS. Mano sielos išganymu siekiu tau. *(Bučiuoja jai ranką, paskui suknelės kraštą, pasikelia ir išeina; kunigaikštytė kurį laiką stovi susimąsčiusi, paskui irgi išeina).*

OLIGĖ *(įeina, nusiminusi, sumišusi).* Štai ką aš išgirdau? Dieve tu mano, kaipgi tai! . . *(Visai sumišusi).* O aš gi, aš gi kaip?. . Nejaugi užleisiu? Praėjo šalimi ir net nedirstelėjo į mane. . . *(Piktai).* Ne, niekuomet! Pati žūsiu — ir tegul — bet neužleisiu jai. *(Garsiai, sudaužus kumščiu į kumštį).* Ne, neužleisiu! . .

III

Didžioji Augštosios pilies menė. Visa, kaip antrame pirmosios dalies vaizde. Skubiai įeina Skirgaila ir artimi jam bajorai. Jis įpykęs. Visi su medžionės įrankiais; matyti, vos tik grįžę iš medžioklės.

DAUGAILA *(vos paspėdamas paskui kunigaikštį).* Dabar tu patsai įsitikinai, kad aš tau tiesą kalbėjau. Ne veltui čionai atvyko vokiečiai ir lenkai vienu metu. Jie iš anksto buvo susitarę, pikta sumanę prieš tave ir Lietuvą.

SKIRGAILA *(žingsniuodamas).* Až žinau, ko jie atvyko, ir tau kol kas nereikia žinoti. *(Sustojęs, padėjęs dešinę po kairės pažastimi).* Seniai praslinko tie laikai, kada lenkas draugavo su vokiečiu.

DAUGAILA *(atsirėmęs į skobnis kairiąja ranka, žiūri iš paniūrų į Skirgailą).* Patsai tardei tuos žmones, ir jie tau prisipažino. Ar jų žodžiais netiki? Kam tada liepei juos pakarti?

SKIRGAILA *(žvilgtelėjęs į jį, stovėdamas šonu į Daugailą).* Až žinau, ką žinau. Tu tylėk ir nesiklausk. Aš čia valdovas, ne tu. *(Nuleidęs galvą žemyn).* Mes esame čia ir tuoj visa sužinosim. *(Pakėlęs galvą ir kreipdamasis į palydus).* Pašaukit čion vokiečius! *(Keli palydai išeina).*

BUTRIMAS *(išeidamas į vidurį).* Manau, kad podraug reikėtų pašaukti ir ištirti lenkai, ypač jų popas, kuris seniau už kitus yra čion atvykęs. Jis dažnai lanko kunigaikštytę ir visa turi žinoti. Daugaila turi tiesą, įtardamas jį.

DAUGAILA. Gudrus begėdis tasai popas! Jis kaip lapė moka sumesti savo pėdas. *(Kareiviams, kurie prie durų stovi).* Atveskit ir lenkus čionai.

STARDAS *(iš kampo).* Ir ką jūs sumanėt? Ar esate užmiršę, kad jie mūsų svečiai ir svetimų tautų pasiuntiniai? Didžiausia ištiktų gėda jus ir visą šalį, jei nors vienas plaukas nukristų jiems nuo galvos per jūsų kaltę. *(Išeidamas vidurin).* Dievai skaudžiai baudžia tuos, kurie, niekindami svečius, nusideda viešnagystei!

SKIRGAILA. Žinokis, vaidila, su savo dainomis ir į mūsų darbus nesikišk. *(Eidamas į skobnis).* Nekalbėk man apie dievus: jie neteko jau galios ir nesugeba nei keršyti, nei bausti.

STARDAS *(iškilmingai, rankas pakėlęs augštyn).* Valdove, dievai dar galingi!

SKIRGAILA *(atsisėsdamas).* Kodėlgi vokiečių dar nėra? Ar jie nori mano kantrybę bandyti?! . *(Kaikurie palydų skuba per duris, kad pagreitintų vokiečių atvykimą. Skirgaila, pasirėmęs ranka, ramiai sėdi. Tuoj at-*

vyksta Vartenbergas ir Kelleris. Abu galvos linktelėjimu sveikina valdovą; Vartenbergas žemai nusilenkia, Kelleris vos linktelėja galvą). Pasakykite man, vokiečiai, kokiu reikalu esate čion atvykę? *(Nekantriai barbina pirštais į skobnis).* Aš laukiu atsakymo...

VARTENBERGAS *(žemai nulenkdamas galvą).* Argi aikštusis kunigaikštis dar nežinai? Aš juk jau esu turėjęs garbę švenčiausios Mergelės Marijos Ordino vardu pasiūlyti tau pagalbą ir tarpininkavimą pas šventą tėvą ir Romos ciesorių, jei panorėtai pakeisti kunigaikščio kepurę karaliaus vainiku, kurs tau labau derėtų. Šventasis Ordinas mūsų lūpomis reiškė tau draugiškus jausmus, pritarimą visiems tavo sumanymams ir siūlė sąjungą, jei tavo siekimai jos reikalautų.

SKIRGAILA. Tu man tai sakei, bet jūsų darbai ką kita kalba. *(Piktai).* Kas suteikė jums teisę kištis į mano šeimynos dalykus?

KELLERIS *(išdidžiai).* Už savo pasielgimą atsakysime tik prieš tuos, kurie mus čion yra pasiuntę.

SKIRGAILA *(pasikeldamas, piktai).* Ne, tu man atsakysi, vokieti, arba mano budeliui!..

VARTENBERGAS. Šviesiausiasis kunigaikšti, tu užmiršti, kad mudu esame galingojo Ordino pasiuntiniai, jei su mumis taip kalbi. Šventasis Ordinas nepakęs, kad taip niekintų jų garbės atstovus. Jei negerai kuo pasielgėm tavo akyse, gali pasiskųsti broliui grosmeisteriui ar Ordino kapitului. Jie mus nubaus, jei paaiškės, kad tavo skundas teisingas.

SKIRGAILA. Vilkui pasiskųsti jo vaikais! Ne, Lietuvos valdovas pats teisia tuos, kurie jam prasikalto, ir kitų teisėjų nereikia. *(Kreipdamasis į palydus).* Pašaukite sargybą. *(Nusigręžia).*

VARTENBERGAS. Esame pasiuntiniai, kurių neliečiamybės teisę saugoja visos krikščioniškosios tautos ir net stabmeldiškos! *(Išdidžiai).* Tesužino visas pasaulis apie tavo pasielgimą, ir tekrinta gėda jums ir visai jūsų tautai.

SKIRGAILA *(nusigręžęs).* Jūs nusikaltėliai esate, ne pasiuntiniai.

VARTENBERGAS. Mūsų galingasis Ordinas mokės tinkamai palaikyti savo pasiuntinių garbę. Nelaiminga toji šalis, toji tauta ir tie josios valdovai, kuriuos jis patrauks atsakomybėn už įžeidimą.

SKIRGAILA *(vos susilaikydamas).* Gerai, gerai, tereikalauja, ko nori, jūsų Ordinas... Bet tavęs iš mirusių, manau, nebeprikels. *(Įeina kareiviai sargybiniai. Rodydamas jiems vokiečius).* Imkite juodu. Kalėjiman!..

VARTENBERGAS *(skubiai žengdamas priekin).* Aš reikalauju, kad man būtų pasakyta, kuo sukėliau tavo rūstybę?

SKIRGAILA *(rankos mostelėjimu sulaiko sargybą, kuri atsistoja pas duris).* A, prabilai, kaip turėjai prabilti. *(Atsigręžęs į jį).* Išsyk būtai taip kalbėjęs. Katras jūsų sumanėte išvogti mano sužadėtinę? Ar judu abu?

KELLERIS *(kalaviju pasirėmęs, išdidžiai).* Aš vienas. Bet ne tavo sužadėtinę, tik vargšę našlaitę, kurią tu varu paėmei ir laikai savo pily.

SKIRGAILA *(žengęs, atsistoja priešais, sudėjęs rankas ant krūtinės, žiūri jam į akis kurį laiką).* Tu vienas?

KELLERIS *(ramiai).* Aš vienas.

SKIRGAILA. Perkūno griausmu siekiu, tu neišvengsi bausmės, jei esi kaltas. Bet norėtau tavęs pasigailėti. Ką pasakysi pasiteisinimui?

KELLERIS. Aš daug ką galėtau pasakyti, bet, siekiu šventojo Jurgio jietimi, aš nemoku ir nenoriu gintis liežuviu kaip moteris. Geriau tegina mane kalavijas.

SKIRGAILA. Atsakymas, narsiam vyrui deras. *(Nusigręžęs ir eidamas į skobnis).* Malonėtau tokį turėti kaipo draugą, ne kaip priešą.

KELLERIS. Aš džiaugiuosiu, kad tavo priešas esu. *(Numaudamas nuo rankos pirštinę).* Aš reikalauju Dievo teismo. Teparodo Jis patsai, katras mūsų vertas Jo bausmės. *(Meta pirštinę Skirgailai po kojų).* Manau, kad čia yra riterių, kurie žino, ką tai reiškia.

DAUGAILA. Kunigaikšti, jis dvikovon šaukia. Tavo narsiųjų bajorų tarpe yra daug, kurie trokšta vokiečių kraują pralieti, tave begindami.

BUTRIMAS. Leisk man, valdove, pakelti pirštinę. Tikiuosi, jam tai nebus sveikaton.

SKIRGAILA *(rūsčiai į juos pažvelgęs).* Tylėkite! Čia teisia kunigaikštis, ir daugiau niekas. Jo dievų teismo man nereikia. *(Sargybiniams).* Kalėjiman jį!

KELLERIS *(atstumdamas artimiausią kareivį, kuris ima jį už pažasties).* Šalin! *(Ištraukdamas kalaviją iš makštų).* Tikras riteris atiduoda savo kalaviją tik drauge su gyvybe. *(Puola prie durų. Trumpas susirėmimas su sargybiniais, kuriems padeda kunigaikščio palydai. Stardas gina Kellerį, ir tam pasiseka pasprukti per duris. Skirgaila, atsisėdęs kėdėn, ramiai žiūri).*

SKIRGAILA *(Kelleriui prasimušus).* Jūs daugel, o jis tik vienas buvo ir paspruko.

DAUGAILA *(maudamas peilį makštysna).* Jo laimė, kad buvome be kalavijų. Bet nepaspruks. Pas pilies vartus jį sulaikys sargyba.

SKIRGAILA *(pamatęs, kad Stardas sužeistas į ranką, širdingai).* Ir tave jis sužeidė, nelaimingasis mano vaidila?

STARDAS *(spausdamas sužeistą delną kita ranka).* Pralieti kraujas kovoje su priešu nemaža laimė, kuri dabar retai pasitaiko. Bet sunku man ir skaudu, kad aš kraują praliejau, vokietį gindamas nuo savųjų. *(Kunigaikštis, pažvelgęs į jį ilgu žvilgsniu, nieko neatsako; Stardas pasišalina).*

SKIRGAILA *(atsistojęs).* Pašaukite čionai kunigaikštytę. *(Vartenbergui).* O tu, vokieti, vyk laisvai pas savo grosmeisterį ir apsakyk jam, kaip nori, ką esi čia matęs. Pasakyk jam, tesiunčia man dorus žmones, jei nori, kad jo draugas būtau, o ne tokius, kurie mano namuose duoną valgo ir prieš mane pikta rengia.

VARTENBERGAS. Ordino garbe siekiu, kad nei aš, nei grosmeisteris, nei Ordinas nesame kalti dėl lengvabūdžio jaunuolio pasielgimo. Skaudi nusikaltusiam bausmė, įžeidžiusiam viešnagystės pareigą, patenkins tavo rūstybę. Bet patsai tu jo neliesk, šviesiausiasis kunigaikšti, jei nori, kad Ordinas būtų tavo draugas, ir taika tarp mūsų gyventų. Mes užmiršim liūdną nesusipratimą, kurio priežastimi buvo neprotingas jaunuolio sumanymas. Bet Ordino riterius baudžia tik patsai Ordinas!

SKIRGAILA *(iš paniūrų į jį pažvelgęs).* Tau sakau, vokieti: eik, ir tu eik šalin! Pasakei man, ką turėjai pasakyti. Eik dabar ir iš mano pilies jok. *(Stardui).* Tu, vaidila, prižiūrėk, kad jis tuojau išjotų, kol jam dar niekas pikta nėra padaręs. Girdi?

STARDAS. Girdžiu, valdove. *(Vartenbergas, nusilenkęs kunigaikščiui, išeina, Stardo lydimas).*

BUTRIMAS *(skubiai įeidamas).* Valdove, vokietis pabėgo, ir prie vartų jo nesulaikė, kadangi jis tavo žirgu jojo.

SKIRGAILA *(nustebęs).* Mano žirgu? *(Griebęs Butrimą už krūtų).* Kas jam drįso mano žirgą duoti?

BUTRIMAS. Mes čia įėjome, nusėdę nuo žirgų, kuriuos prieangy palikom. Vokietis suskubo tavo žirgan sėsti pirmiau, negu jam galėjo sukliudyti, ir paspruko. Vartų sargyba pažino tavo žirgą ir manė, kad tai tu joji.

SKIRGAILA *(nusigręždamas į Daugailą).* Dievai gelbsti narsiam vyrui. Aš džiaugiuos, kad jisai paspruko. Jis narsus kareivis ir drąsus vyras.

BUTRIMAS. Narsus žmogus, nėra ko kalbėti. Nepanašus į tą kitą vokietį, kuris labiau atrodo lapė, negu narsus vyras.

DAUGAILA *(ramiai, sumojęs ranka).* Vistiek toli nenujos: jis nežino mūsų giriose kelių. Pasiųsim vyčius ir sulaikysim jį.

SKIRGAILA *(Daugailai).* Ištirk, kas kaltas, kad žirgo netekau, ir nubausk. *(Daugaila stabtelėja, lyg nori kažką pasakyti, bet paskui mostelėja ranka ir išeina).*

STARDAS *(grįžęs)*. Valdove, vokietis jau išvyko. Išjodamas grasino tau Ordino kerštu už jo pasiuntinių įžeidimą.

SKIRGAILA. Narsiam kareiviui nedera domėtis bailaus vyro grasinimais, ir tau neverta kartoti jo žodžių. *(Butrimui)*. Pasiųsk greičiau vyčius, ir be vokiečio kad man nedrįstų grįžti.

BUTRIMAS. Pasistengsiu sugauti ir manau, kad neilgai užtruksime. *(Išeina, su juo keli palydai)*.

SKIRGAILA *(Stardui)*. Jam pasiseks pasprukti, ir vyčiai jo nesuras, Starde: dievai remia narsų kareivį. Nors vokietis negerbia jų, bet jis atviras vyras, ir jo širdis baimės nežino.

STARDAS. Jei vyčiai nesuseks, badu žus girioje ar žvėrių sudraskytas. *(Įeina kunigaikštytė, kelių mergaičių lydima)*.

SKIRGAILA *(nusigręžęs į skobnis, stovėdamas šonu į kunigaikštytę ir pažvelgęs į ją iš paniūrų)*. Tu norėjai su vokiečiu bėgti iš mano pilies? *(Stardui)*. Starde, ar esi girdėjęs, kad senovėj būtų lietuvaitė pasiryžusi bėgti iš savo tėvų krašto su vokiečiu? Ar esti tokių dainų, kur apie tai būtų pasakyta?

STARDAS. Esti, valdove. Ir senovėje tai atsitikdavo. Meilė ir priešų širdis moka sujungti.

ONA DUONUTĖ *(tyliai)*. Ne su vokiečiu maniau bėgti, bet išsigelbėti iš tavo prievartos. *(Balsiau, išdidžiai pakėlus galvą)*. Kokią turi teisę įžeidinėti mane tu, kuris jėga paėmei ir kaip vergę mane laikai?

SKIRGAILA. Aš norėjau tave savo žmona imti, bet esi tikrai verta, kad verge tave paliktau.

ONA DUONUTĖ. Kas tau pasakė, kad aš nepanorėsiu būti paskutinio smirdo vergė negu tavo žmona?

SKIRGAILA *(taip pat)*. Gerai, gerai!.. Mes dar pamatysim. *(Atsigręžęs į duris)*. Kodėl nėra dar lenkų? Greičiau atveskite čion lenkų popą.

DAUGAILA *(įeidamas)*. Jis jau čia valdove.

JONAS SKARBEKAS *(išeidamas priešakin)*. Aš čia, šviesusis kunigaikšti. Man buvo lemta savo akimi pamatyti nelaimingi įvykiai, kurie suteiks tavo broliui didelio nusiminimo, o mūsų bendriesiems priešams galingo įrankio šmeižti tave pasaulio akyse.

SKIRGAILA. Kas tau rūpi mano priešai ar draugai! *(Prisiartindamas į kunigaikštytę)*. Greičiau daryk, pope, kas reikia, pagal tavo tikybą, kad ji *(rodydamas į kunigaikštytę)* mano žmona būtų.

JONAS SKARBEKAS *(sudėjęs rankas ir pakėlęs akis augštyn)*. Sutuoktuvių šventa paslaptis — didi paslaptis: ji visam amžiui sujungia dvi sielas; todėl ją galima atlikti tik su malda ir meilės, bet ne pykčio kupina širdim.

SKIRGAILA *(rūsčiai)*. Ne tavo reikalas, kvailas pope, domėtis, kas mano širdy. Jei reikia melstis, melskis, tik greičiau.

JONAS SKARBEKAS *(taip pat)*. Viešpats mūsų Dievas leidžia sutuoktuves atlikti tik tuomet, kai ir antroji pusė pareiškia tam savo sutikimą. Toji Dievo malonė turi būti visų laimei, bet ne vargui. Teišgirsiu iš kunigaikštytės lūpų, kad ir ji to nori.

ONA DUONUTĖ. Aš prievartos verčiama, kaip tu, šventasis vyre, ir nėra tam mano sutikimo.

SKIRGAILA. Šiandien judu vėl norite mano kantrybę bandyti. *(Šiurkščiai nutvėręs kunigaikštytę už rankos)*. Daryk, ką liepiu, pope! Čia nėra kitos valios, jei aš savo pasakiau. Girdi?!

ONA DUONUTĖ *(norėdama pasiliuosuoti)*. Leisk ranką! Aš valdovo duktė, ne vergė.

JONAS SKARBEKAS *(pakėlęs į dangų akis ir sudėjęs maldingai rankas)*. Aš Viešpaties Dievo ir mano karaliaus tarnas. Aš negaliu atlikti, ką draudžia Dievas, ir kas gali būti garbingam mano karaliui nemalonu.

SKIRGAILA *(suspaudęs stipriai ranką, jog kunigaikštytė net surinka; kareiviui)*. Įremk jietį į jo sprandą ir nudurk, jei drįs dar nors vieną prieštaravimo žodį tarti. *(Kareivis daro kaip jam įsakyta)*. Na, pope, greičiau daryk, ką turi daryti: valdovas laukia.

JONAS SKARBEKAS *(atsigręžęs į kareivį)*. Durk krūtinėn! Aš mirties nebijau. Bijau Dievui nusidėti ir šventąją bažnyčią užgauti.

SKIRGAILA. Drąsus esi vyras, ir tokie man patinka. Gaila, bet valdovo žodis nesikeičia. *(Kareiviui)*. Nudurk jį, pašaukite popą Joną.

ONA DUONUTĖ *(nutvėrusi kareivį už jieties)*. Šventasis vyre, tik veltui žūsi priešindamasis, ir tuo manęs iš prievartos neišgelbėsi.

JONAS SKARBEKAS. Gerai, aš sutuoksiu, jei tu sutinki, bet Dievas temato, kad verčiamas darau. *(Įeina Henrikas Mazovietis, Jonas iš Bychovo ir Zindramas iš Maškovicų)*.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Draudžiu tau! Dargi yra Dievas danguje, dargi yra karalius Krokuvoje, dargi aš čia, kad juodu nuo prievartos apgintau!

SKIRGAILA. Kitas dar atsirado! *(Kitam kareiviui)*. Tu ten įremk jietį ir jam į sprandą ir nudurk, jei tik mėgins man kliudyti. *(Kitas kareivis įremia jietį į sprandą Henrikui)*.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ *(ištraukęs kalaviją smogia jietį)*. Šalin jietį, verge! *(Jonas iš Bychovo irgi traukia kalaviją)*.

JONAS iš BYCHOVO. Kur mes esame? Kokioj šaly? Vyskupą ir karaliaus pasiuntinį!..

SKIRGAILA *(sugriebęs vėl kunigaikštytės ranką).* Makštysna kalavijus! Makštysna kalavijus, lenkai! Ar mano rūsiuose supūti panorote! O, niekšai! Mano namuose man grasinti!

HENRIKAS MAZOVIETIS. Tau brangiai kainuos, valdove, šis pasielgimas. Voluinės ir Podolės žemių, kurios jau mūsų rankose, neužteks dabar atlyginti padarytoms Lenkijos garbei skriaudoms.

SKIRGAILA. O, žinau, kad jūs jau sumanėt užgrobti Voluinę ir Podolę... Bet blogai apskaičiavote, lenkai: jūsų karalius ir karalienė sėdi pas mane po raktu Gardino pily ir sėdės, kaip jūs čia sėdėsite, kol išsikraustys paskutinis jūsų kareivis iš Podolės ir Voluinės pilių. *(Kreipdamasis į Joną Skarbeką).* Na, pope! Daryk, kas tau reikia daryti. *(Jonas Skarbekas persižegnoja ir žegnoja kunigaikščių porą. Rankos mostelėjimu Skirgaila įsako kareiviams nuleisti jietis. Lenkų riteriai, vienas į antrą pasižvelgdami, įmauna kalavijus makštysna ir stovi, piktai žvairuodami).*

PALŪŽUSIOS SIELOS

I

Šventaragio klony, ties pilies kalnu. Kareiviai neša sunkiai sužeistą Stardą.

STARDAS. Paguldykit mane čia. Mirdamas aš noriu girdėti šventų ąžuolų šlamesį... Aš noriu saulę matyti, kol dar galiu... *(Kareiviai atsargiai stato neštuvus ant žemės)* .

BUTRIMAS *(ties juo sustojęs)*. Nekalbėk niekų, tu dar nemirsi. Tavo žaizdos nepavojingos; mes perrišim jas ir tave išgydysim. *(Kareiviams)*. Neškite jį tiesiog pilin. *(Kareiviai ima neštuvus)*.

STARDAS. Nelieskit manęs! Aš čia noriu mirti. Dievaitė Praurima jau pranešė dausos šalin, kad aš vykstu, ir ten manęs laukia.

BUTRIMAS. Nekalbėk niekų. Tavo dainos kaip tik dabar mums reikalingos. Jei nori čia atsigauti, mes tuoj sustabdysim kraują ir perrišime tavo žaizdas. *(Vienam kareivių)*. Atnešk greičiau iš upės vandens. *(Kareivis skubiai bėga į upę)*.

STARDAS. Palikit mane vieną ir leiskite ramiai mirti. Tai buvo paskutinė kova, kurioje galėjot Perkūno šauktis, bet nepanorėjote. Į mano silpną balsą jis neatsiliepė. *(Butrimas nusilenkia, kad pamatytų žaizdas, paskiau atsiklaupia ir nori nuimti šalmą)*. Neliesk manęs... Aš į dievus noriu... Protėvių šalin...

KAREIVIS *(skubiai pribėgdamas, užduseęs)*. Jūsų malonybe, kunigaikštis reikalauja! Jis pily ir liepia skubėti.

BUTRIMAS *(atsikėlęs, šluostydamas rankas į skvernus)*. Perriškit jam žaizdas ir, kai atsigaus, neškite pilin. *(Skubiai nueina drauge su kareiviu)*.

STARDAS. Eikite sau visi... Man jūsų nereikia... Aš vykstu pas dievus...

JONAS SKARBEKAS *(priėjo, išgirdęs Stardo žodžius).* Aš noriu, kad tu nueitai pas tikrąjį Dievą.

STARDAS *(žiūri į jį, lyg nesuprasdamas. Paskui neapykanta suraukia jam veidą).* Tai tu, lenkų pope! Ko atėjai čion? Ar kad sudrumstai mano paskutinę valandą? Aš nekenčiu tavęs... Eik šalin, apgavike, gundąs žmones melu... *(Nukreipia veidą šalin).*

JONAS SKARBEKAS *(atsiklaupdamas šalia jo).* Lūpų mano dar nėra palietęs melas. Aš noriu meilės patarnavimu tau atsilyginti už neapykantą. Taip liepė gerasis mano Kristus. Jis tau visa atleis, jei tik tu pamilsi jo veidą.

STARDAS *(atsikreipęs į jį veidu).* Apie kokį atleidimą kalbi man, lenkė? Aš niekam pikto nedariau. Jei tavo dievas geras, kodėl nepaliepė jums palikti ramybėje mūsų šalį?.. Ne... Būkit prakeikti tu ir piktas tavo dievas! Duok man ramiai numirti. Už dievus noriu mirti... Senus dievus... Vykstu protėvių šalin, pas dievus, kuriuos išginėte iš šito krašto. *(Pasivertęs augštininkas, nusitvėręs rankom už krūtinės).* Trošku man... Oi, trošku... Trošku... *(Miršta).*

JONAS SKARBEKAS *(skubiai ima vandenį, kurį atnešė šalme kareivis, ir, klūpodamas šalia mirštančio Stardo, pila jam ant galvos — krikštija).* O aš visdėlto krikštiju tave, Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios vardu, ir tepasigaili mūsų Viešpats Dievas Jėzus Kristus baisaus teismo dienoje ir atleidžia man nuodėmę, kurią aš pasiimu, kad tik išgelbėtau ir amžinam gyvenimui grąžintau tave, paklydusi, bet kilnioji siela! *(Žegnoja jį, paskui, pridengęs jam akis ir sudėjęs rankas ant krūtinės, atsikelia ir, atiduodamas kareiviui jo šalmą).* Kas jūsų krikščionis, melskitės už jo vėlę: jis mirė kaipo krikščionis... Ir būkite liudytojai, kad aš jį pakrikštijau... *(Du kareiviai nusiima šalmus ir žegnojasi).*

SKIRGAILA *(skubiai prieidamas drauge su Butrimu ir dar keliais palydais).* Nelaimingasis Stardas! Kur jis? *(Kareiviams)* Ko čia stovite? Neškite jį pilin! *(Sustoja ties lavonu).*

JONAS SKARBEKAS *(iškilmingai).* Kunigaikšti, jis mirė, ir mirė kaip krikščionis!

SKIRGAILA *(nustebęs žvilgteli į jį).* Jis mirė krikščioniu?.. Tu meluoji, pope!

JONAS SKARBEKAS *(rodydamas kairiąja ranka lavoną).* Žiūrėk, valdove, dar nenudžiūvo ant jo veido vanduo, kuriuo aš jį pakrikštijau Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios vardu. *(Sudėjęs rankas ir pakėlęs akis augštyn).* Didi Dievo malonės galybė, kunigaikšti!

SKIRGAILA *(pažvelgęs į čia esančius kareivius, abejojamai).* Ir tai tiesa?

VIENAS KAREIVIŲ. Jis pakrikštijo velionį.

SKIRGAILA *(kiek patylėjęs, lyg susimąstęs; tuo laiku Skarbekas, pakėlęs akis augštyn ir sudėjęs dievobaimingai rankas, meldžiasi).* Galingas gi tavo Dievas, pope, kad pajėgė palenkti net jį... *(Rodo į Stardo lavoną; nusigręždamas, kareiviams).* Užkaskite jį čia žemėn.

JONAS SKARBEKAS. Kunigaikšti, jis buvo tavo draugas. Jis reikia laidoti iškilmingai, kaipo tavo draugas, su egzekvijomis ir visomis maldomis, kurios atliekamos, dievobaimingus krikščionis laidojant. Temato visi, kurie jį pažino, Dievo malonės jėgą! *(Kunigaikštis tyli; arčiau prie jo prieidamas).* Ar gal tu nori jį paniekinti už tai, ką tu patsai ir tavo visi broliai esate padarę — kad yra atsižadėjęs senų klaidų?..

SKIRGAILA. Daryk su juo, ką išmanai... *(Prieįęs lavoną).* Et, Starde, Starde! Tik dėl tavęs aš tikėjau žmonėmis ir kaikuriuos dar gerbiau... *(Sumojęs ranka).* Na, visa pasmaugei tu mano sieloje dabar... *(Palytėjęs lavoną koja).* Tu niekšas buvai, kaip ir visi kiti, ar gal aš vienas klystu...

II

Augštojoje Vilniaus pily. Viename kambarių prie krosnies sėdi Skirgaila, pečiais į duris. Šalia stovi skobnys; ant jų vyno ąsotis ir taurė. Kambarys skęsta tamsoje).

TARNAS *(įėjęs, bailiai, stovėdamas už Skirgailos pečių).* Šviesiausiasis kunigaikšti...

SKIRGAILA *(iš lėto pildamas taurę).* Eik šalin. *(Tarnas išeina; kunigaikštis, kiek atgėręs, stato taurę ant skobnių. Tarnas grįžta).*

TARNAS. Šviesiausiasis kunigaikšti, karavadas Daugaila sakosi būtinai turįs tuojau tave matyti.

SKIRGAILA *(nesijudindamas).* Eik lauk, sakau tau. *(Tingiai tiesia ranką ir, paėmęs taurę, atgeria ir stato atgal ant skobnių).*

TARNAS. Sako, kad labai svarbiu reikalu.

SKIRGAILA *(atsisėsdamas kėdėj patogiau ir atstatęs kojas arčiau ugnies).* Pasakyk, kad jam dabar svarbiausia toliau nuo manęs būti ir neperdaug man reikšti ištikimybę.

DAUGAILA *(įeidamas, duryse).* Atleisk, kunigaikšti, turiu neatidėtiną reikalą.

SKIRGAILA *(nesijudindamas).* Tik mirti neatidėtinas žmogui reikalas, nes atidėti tolimesniam laikui negali, kad ir labai norėtų. *(Pakreipęs į jį galvą).* Nūnai aš ketinu vienui vienas gerti, nes visi man įkiro. Bet, kad atėjai — sėsk, imk taurę ir gerk. *(Tarnui).* Duok karavadui kėdę ir

taurę. *(Tarnas skubiai stato kėdę arčiau skobnių ir taurę. Daugaila žnekteli kėdėn. Tarnas pila iš ąsočio jam vyno).*

DAUGAILA *(ranka atstumdamas taurę šalin; stumia kėdę kiton vieton, taip, kad atsisėstų priešais kunigaikščio. Atsirėmęs į skobnis).* Valdove, ne tam atėjau aš, kad su tavim vyną gertau. Rūpindamasis tavo nauda, aš čion atėjau.

SKIRGAILA *(ironiškai nusišypsojęs).* Tavo naudos atsižvelgdamas, patariu nesirūpinti perdaug mano reikalais: tai bus įskaityta tau savo metu kaipo geras darbas. *(Tarnui).* Išeik. *(Tarnas išeina).* Sakyk, kokį svarbų reikalą turi?

DAUGAILA. Turiu pranešti, valdove, kad tavo priešas lenda tiesiog tau į rankas, nepasitaręs nenoriu nieko su juo daryti.

SKIRGAILA. Ar vokiečių grosmeisteris tau atnešė pažastėje savo galvą, ar Kęstučio sūnus gal pilin naktigultan prašosi: aš mįslių nemėgstu, sakyk aiškiai, apie ką kalbi.

DAUGAILA. Fryzų pirklys, tavo pily viešįs, yra pikta sumanęs prieš tave.

SKIRGAILA. Na, tai pakark jį, jei tave baido jo sumanymai! Nusiraminsi tada.

DAUGAILA. Jis stengėsi įkalbėti kareivį ir didelius pinigus jam siūlė, kad, sargybą eidamas, slaptai įleistų pilin vieną vokiečių riterį.

SKIRGAILA. Ir tasai kareivis patsai atėjo tau pranešti apie tokius dalykus? Kaip jam nepagailo lobio, kurio gali nustoti?

DAUGAILA *(tvirtai, pabrėždamas).* Tai buvo jo pareiga, kaip doro ir ištikimo kareivio.

SKIRGAILA. Žinau, net girtas būdamas žinau, kad taip man turėsi atsakyti. Bet vis tik parodyk man tą kareivį: jis nepasielgė, kaip elgiasi rūpestingi žmonės, ir todėl, matyti, kad kvailas. Ar jis nesupranta, kad apie pareigą žmonės galvoja tik tuomet, kai ji liečia kitus? *(Nusišypsojęs).* Juk galėjo paimti iš vokiečio pinigus ir pažado netesėti. Ar ne taip elgiasi visi? *(Daugaila tyli ir kremta ūsus).* Ar ne taip buvo pasielgta su senu Kęstučiu, dėl kurio likimo man ir dabar gėda svilina veidą, nors aš čia buvau mažiausiai kaltas? *(Daugaila, nuleidęs galvą, tyli kurį laiką).*

DAUGAILA. Tai buvo visų mūsų klaida... *(Pakėlęs galvą).* Tik čia visai kas kita, kareivis čia gerai pasielgė... Taip turėjo pasielgti.

SKIRGAILA. Manau, kad jis tikėjosi gausiąs iš manęs daugiau negu iš pirklio, ir todėl taip pasielgė. Bet aš jam nieko neduosiu, ir nusiminęs pasikars jisai.

DAUGAILA *(atsisėdęs tiesiog).* Valdove, ištikimai tarnaudamas tau ir tavo protėviams, aš nesuteikiau priežasties taip mane įžeisti. Man būtų skaudu, jei mano doras kareivis sužinotų, kaip tu įtari jį.

SKIRGAILA. Ką tu kalbi, Daugaila? Kas jus mano skriausti? *(Ima taurę ir geria iki dugno; išgėręs šluosto ūsus; kiek patylėjęs, niauriai).* Kiek aš esu girdėjęs kalbų, kad jūs visi nepakenčiat vokiečių dievo?.. Ar ne Stardas gundė pakelti ginklą ir išginti jį ir visus, kurie su juo, iš Lietuvos, o mirdamas patsai pagerbė tą dievą?

DAUGAILA. Netikiu, kad Stardas būtų tai padaręs. Sumelavo tau lenkų popas, jei tiesa, ką esu girdėjęs.

SKIRGAILA. Sumelavo, sakai? O kiti, kurie vakar kovos metu apleido mane ir, pas Vytautą perėję, privertė mane pralaimėti, ar irgi netvirtino, kad nekenčia vokiečių? O Kęstučio sūnus juk su vokiečiais išvien...

DAUGAILA. Tai trakiečiai, valdove... Jie dar nėra užmiršę, kad senas Kęstutis buvo jų valdovas.

SKIRGAILA. Taip, taip, bet seno Kęstučio sūnus vokiečių dievo ženklu papuošė savo krūtinę... Visgi dėl jų aš pralaimėjau mūšį... *(Abu kurį laiką tyli, nuleidę galvas).* Kuo pasitikėti, Daugaila, kuo pasitikėti?.. *(Pakėlęs galvą).* Man sakė, kad lenkų pasiuntiniai dideles siūlė dovanas Jogailos vardu mano karavadams. Ir tau, Daugaila, ar jie nėra siūlę?..

DAUGAILA. Taip, ir man yra siūlę... Bet su panieka atmetė jų pasiūlymus visi...

SKIRGAILA. Tai buvo vakar... O nūnai, Daugaila, ar atmestų?.. Kas mane įtikins, kad ir nūnai visi taip pasielgtų?

DAUGAILA. Tie, kurie su tavim, ištikimi tau...

SKIRGAILA. Ištikimi... Taip, ištikimi; *(nusišypsojęs)* bet vis tik pastatyk sargybą pas lenkų duris: tenevaikščioja ir nesimato su nieku.

DAUGAILA. Gerai, valdove...

SKIRGAILA *(ima ąsotį, pila sau taurę; rodydamas į Daugailos taurę).* Gerk, Daugaila. *(Geria savo taurę iki dugno ir stato atgal. Daugaila, vos palytėjęs, atstumia vyną, niauriai žiūri priekin, barbindamas pirštais į skobnis).* Kas tasai kvailas vokietis, kuris patsai galo sau jieško? Ko jam čia reikia?

DAUGAILA. Tai tas patsai vokietis, dėl kurio kilo šis karas. Jo vardas, rodosi, Kelleris. Taip man sakė pirklys, kurį aš esu įkišęs į rūsį ir patsai tardžiau.

SKIRGAILA *(nustebęs, net iš vietos pašokęs).* Kelleris? *(Sėdasi vėl ir traukdamas taurę).* Nudurti mane sumanė, ar ką? *(Mėgina gerti, bet matydamas, kad taurė tuščia, siekia ąsočio).*

DAUGAILA *(išimdamas iš užančio laišką).* Šis laiškas tau pasakys. Dievai man nesuteikė gudrybės suprasti žodžiams, šiuose ženkluose paslėptiems, o kitiems rodyti be tavo žinios aš nenorėjau.

SKIRGAILA *(imdamas laišką).* Kaip tu jį išgavai?

DAUGAILA. Jis kunigaikštienei skirtas. Jai perduoti buvo įteiktas tam kareiviui.

SKIRGAILA *(atiduodamas laišką atgal)*. Jei laiškas ne man, bet kunigaikštienei, atiduok jai. Man jo nereikia.

DAUGAILA *(ima laišką ir slepia užantin)*. Kaip nori, valdove. Aš maniau, kad tuo įtiksiu tau. *(Lyg pasiteisindamas)*. Kitaip negalima buvo. *(Skirgaila vėl ima ąsotį ir pilasi vyno)*. Kas man daryti su vokiečiu, jei tikrai panorės jis slaptai pilin įsivogti?

SKIRGAILA *(atgėręs kiek vyno, stato taurę atgal; nuleidęs galvą kurį laiką mąsto)*. Laikyti savo rankoje priešas ar draugas vistiek naudinga ir malonu. Teįleidžia jį kareivis. *(Pakėlęs galvą)*. Fryzų pirklį, kai nebus reikalingas, gali pakarti. *(Nusišypsojęs)*. Vėl daryk taip, kad ir tau iš to būtų naudos.

DAUGAILA. Tavo nauda, valdove, mano nauda. Apie kita aš negalvoju.

SKIRGAILA. Ir veltui. Kai mane pakeis kitas, ar neteks tau pasigailėti, kad perdaug mano nauda rūpinaisi?

DAUGAILA. Tegelbsti dievai tave ir mus!

SKIRGAILA. Nuo to meto, kai Stardas atsižadėjo senų dievų ir mirdadamas naują pagerbė, aš nebetikiu nei dievais, nei žmonėmis.

DAUGAILA. Aš daugel metų jau ištikimai tau tarnauju. Galėjai pakankamai įsitikinti.

SKIRGAILA. Žinau, žinau, Daugaila. Visi taip kalba ir kalbėjo. Visi man ištikimai tarnauja. Drįstų gi kuris kitaip! Bet aš vien sau gero ieškau ir daugiau niekam.

DAUGAILA. Tu valdovu gimęs, ir tau lėmė likimas valdyti tautas ir žmones. Mes ištikimai turim tau kaipo valdovui tarnauti: to mūsų pareiga ir garbė reikalauja.

SKIRGAILA *(atsikėlęs kurį laiką vaikšto tyliai po kambarį; paskui sustojęs ties Daugaila)*. Pasakyk man, Daugaila, kaip dažnai tu kalbėjai šiuos žodžius mano broliam Jogailai ir Švitrigailai?

DAUGAILA *(atsisėdęs tiesiai ir suraukęs kaktą)*. Tavo žodžiai nūnai keisti, valdove. Jie įžeidžia mano žilą plauką. Jei aš tavo broliams nesu sakęs, ką tau sakau, tai tik todėl, kad jie manęs neklausė. Aš gal pasakysiu tai ir kitiems, net Kęstučio sūnui, jei tu, kunigaikšti, sumanysi pasielgti su mumis, su mūsų kraštu, kaip pasielgė tavo broliai. Mes jumyse matome savo vadus, gimtojo krašto gynėjus, o jūs norite mus paversti savo audringų aistrų įrankiu. Mes jus mylėti ir gerbti norim, o jūs niekinate mus. *(Kalaviju pasiremdamas)*. Iki šiol mes tave mylėjom, kunigaikšti, nes ir tu mus mylėjai, mūsų vargus, mūsų kančias. Neleisk dabar įsigalėti savo sieloj juodoms mintims.

SKIRGAILA. Kam tiek daugel žodžių kalbi, Daugaila, lyg moteris bū-

tai? *(Eidamas į kėdę).* Aš myliu tuos, kurie gyvena ten, miškuose ir laukuose, ir sunkiai vargsta, kaip tu visuomet man esi sakęs, bet gal todėl myliu, kad jų nepažįstu. Juk jie turi būti tokie patys, kaip aš ir tu.

DAUGAILA. Taip, jie žmonės, kaip tu ir aš. Senas esu, valdove, ir jau pažinau, kas yra žmogus ir jo karti buitis.

SKIRGAILA *(atstumia koja kėdę, vaikšto po menę, nuleidęs galvą ir rankas susidėjęs užpakalin).* Visur niekšybė, visur tik smarvė. Sliekai esame, šliužai, rupūžės!.. Nesuprantu tik vieno, Daugaila, kodėl Perkūnas netrenkia šio pasaulio, jei išgali, dulkėmis nepaverčia, kaip jis seniai jau yra nusipelnęs?

DAUGAILA *(atsikeldamas).* Jis protingesnis už mus, kunigaikšti, ir geresnis. *(Stovėdamas).* Jis kaipo stiprus vyras tik kovoje baisus, bet širdis jo skaidri ir šviesi. Būk ir tu į jį, kunigaikšti, panašus ir neniekink veltui žmonių: jie ne pikti, kaip tu manai, bet nelaimingi ir negudrūs varguose.

SKIRGAILA *(vaikščiodamas po menę).* Taip, taip, aš vienas tik piktas, aš tik žiaurus, nedoras, girtuoklis, o visi žmonės geri... Visi, išskyrus mane. Na, ką gi, gyvenkite ir džiaukitės, o aš... *(Sustojęs ties Daugaila).* Perduok, Daugaila, laišką, kam jis skirtas... Kunigaikštienei įduok... *(Nusigręžęs, eidamas nuo jo).* Kai jis pateks į jos rankas, tu man praneši.

DAUGAILA *(atsikeldamas).* Ar tik nesumanei, kunigaikšti, mus apleisti?

SKIRGAILA. Aš dar tiek nenustojau proto... Vėlgi aš ne moteris, kad savo mintis kitam pasakotau... *(Prieina stalą, pila taurėn vyno, geria iki dugno ir sėdasi pas krosnį. Daugaila ilgai stovi vietoje, žiūrėdamas į Skirgailą, paskui eina į duris. Duryse jis vėl susilaiko ir pažvelgia į kunigaikštį, kuris nejudėdamas sėdi, galvą nuleidęs, susimąstęs, parėmęs ranka pasmakrę, alkūnę įrėmęs į klupstį; paskui nusilenkia, ima kelis pagaliukus ir vieną po kito įmeta krosnin. Ugnis labiau suliepsnoja. Daugaila grįžta, prieina kunigaikštį, pabučiuoja kakton ir išeina, nei žodžio neprataręs. Skirgaila atsigręžęs pažvelgia į jį ir vėl nejudėdamas sėdi, įsmeigęs akis į ugnį. Durys tyliai atsiveria, ir įeina krivis Skurdulis. Jis senas, nusilpęs, visai žilas; eina į kėdę ir sėdasi. Kurį laiką abu tyli).*

SKIRGAILA *(vos pakreipęs galvą).* Tu atėjai, seni?

SKURDULIS. Taip. Tu mane šaukei, ir aš atėjau.

SKIRGAILA. O tu žinai, ko aš tave čionai pakviečiau?

SKURDULIS. Be reikalo manęs nesišaukia niekas, vaikeli. O kai pašaukia, žinau, kad esu ten reikalingas.

SKIRGAILA *(po trumpos valandėlės).* Tavo dievai, seni, mirė ar galios neteko.

SKURDULIS *(liūdnai nusišypsojęs)*. Vaikel, tai širdis tavo skausmuose dejuoja. Dievai nemiršta ir negimsta. Jie amžini, ir galia jų amžina.

SKIRGAILA. Kodėl gi tyli Perkūnas ir netrenkia tų, kurie jį apleidžia?..

SKURDULIS. Ar ne vistiek Praamžiui, kuriuo vardu jį žmonės garbina?

SKIRGAILA *(atsigręžęs į jį, nustebęs)*. Krivi, ar pamišai?.. Ką tu kalbi?..

SKURDULIS. Kai vaikas tampa jaunuoliu, o jaunuolis suaugusiu vyru, jie keičia savo drabužius, į labiau pritakintus jų ūgiui ir darbui. Tauta kaip žmogus auga ir rimtėja, o jos tikėjimas dievais — tai rūbai, kuriuos ji dėvi. Mūsų tauta buvo vaikas, bet atėjo laikas tapti jaunuoliu, ir todėl ji keičia dievus. Kai surimtės ir taps suaugusiu vyru, ji apleis naująjį dievą, kaip dėl jo apleido Perkūną. Bet vistiek, kaip ji pavadins naująjį dievą, kuriuo vardu šauksis jo, gerbs visuomet tą patį, didį, paslaptingą Praamžių, kuris gyvena ne ten *(rodo į dangų)* ir ne čia, *(rodo į žemę)* ne ąžuolynuose mūsų, ne naujose šventovėse, bet žmogaus sieloje.

SKIRGAILA. O nemeluoji tu, krivi? *(Atsistojęs)*. Tai kam gi mes kovojom su vokiečiais ir su lenkais? Kam vieni antrus žudėm, deginom kaimus ir pilis? Kam gi mes tai darėm ir iki šiol darome? *(Vėl sėdasi)*.

SKURDULIS. Nežinau, vaikel. Tai Praamžius, turi būti, taip žmogui lėmė. Aš stengiausi suprasti, bet mano senatvė pasirodė persilpna suvokti. Tik vieną tau pasakysiu, vaikeli: svarbiausias gyvenimo uždavinys — išgyventi taip amžių, kad savo darbais nenuskriaustai kitų ir nepriverstai jų kentėti. Pagaliau kiekvienas žmogus, geras ir piktas, susipranta, tik dažnai pervėlai ateina žmogui toji mintis galvon.

SKIRGAILA. Šlykštu visur, bjauru!.. *(Pasikėlęs vaikšto ten ir atgal)*. Man bjauru girdėti, ką tu kalbi... Jei tiesa, ką sakai, geriau man visko netekti ir gyvenimo podraug...

SKURDULIS. Jei apleisdamas gyvenimą, nieko nenuskriausi ir nepriversi kentėti, ir gyvenimas tave vargina — apleisk jį. Tik saugokis savo skaudančios sielos kliedėjimą laikyti rimto vyro proto išvada. Žinok, kad mirtis visų nekenčiama, ir nėra jokios jėgos, kuri priverstų žmogaus sielą pamilti ją. Todėl žmonių nekenčiama ir to atmintis, kuris savo noru ją randa.

SKIRGAILA *(ilgesnį laiką vaikščioja. Sustojęs ties kriviu)*. Pasakyk man, krivi, kada tu melavai, dabar ar tuomet, kai plūdai mus, kam, užmiršę senus dievus, draugaujam su vokiečiais ir lenkais?

SKURDULIS. Ten kalbėjo širdis jūsų širdims, o čia reiškia protas tavo nusiminimui. Ten aš buvau senų dievų krivis, o čia gydytojas, nes tavo siela, mano vaikeli, serga.

SKIRGAILA. Aš tavęs neprašiau mane raminti. Melagis tu kaip visi, ir todėl nėra tau nei mano pagarbos, nei pasitikėjimo tavim...

III

Augštojoje Vilniaus pily, moterų pusėje. Visa, kaip penktame pirmosios dalies vaizde. Ant suolų sėdi mergos ir verpia linus. Pas skobnis sėdi Ona Duonutė. Viena mergų šluoja molinę aslą.

I MERGA *(muša šluota)*. Tai tau, tai tau, bjaurybe!

II MERGA. Ką tu ten muši?

I MERGA. Prūsoką. Ko čia atšliaužė bjaurybė!

ONA DUONUTĖ. Kam jį užmušei? Juk jis ir norėjo gyventi.

I MERGA *(šluodama sąšlavas į slenkstį)*. Tebūtų tupėjęs plyšy, niekas jo nebūtų lietęs. Ko lenda, kur jam nereikia?

ONA DUONUTĖ. Jis, kaip ir mes, mėgsta, kur šilčiau ir šviesiau. Tu pasinaudojai savo jėga silpnesniam nuskriausti. Vai, negerai!

II MERGA. Verta gailėtis tokios bjaurybės!

ONA DUONUTĖ. Jis nekaltas, kad tokį Dievas jį sutvėrė. Viešpats paliepė visus mylėti, gražius ir bjaurius, geruș ir piktus.

OLIGĖ. Bet mes visdėlto mylim gražesnius jaunuolius, ir jie taipogi myli tas mūsų, kurios gražesnės.

ONA DUONUTĖ. Ką tu sakai, Olige! Ar tau ne gėda taip kalbėti?

OLIGĖ. Tu manai, valdove, kad kalbėti gėda, bet galvoti ir daryti taip nėra gėdos.

I MERGA *(susemdama sąšlavas)*. Oligė nūnai pikta iš pat ryto: matyti, kreiva koja atsistojo iš patalo.

II MERGA. Greičiau slenkstį užmynė, ar gal prisisapnavo su aitvaru pasibučiavusi.

OLIGĖ *(rūsčiai)*. Nutilkite, kvailės! *(Kunigaikštienei)*. Kodėlgi, valdove, vyrai myli tave visų mūsų labiausiai? Tu patikai Mozūrų kunigaikščiui, ir mūsų valdovas tiek pat tave pamilo, jog net per prievartą vedė, ir tas vokiečių riteris...

ONA DUONUTĖ *(atsidusus)*. Ak, nekalbėk niekų, Olige! Ne iš meilės mane vedė mūsų kunigaikštis, bet iš piktumo. Mozūrų kunigaikštis ir tasai vokiečių riteris seniai jau yra pamiršę ir mane, ir tave, ir mus visas.

OLIGĖ *(piktai, atstumdama ratelį)*. Ne, neužmiršo... Žinau, kad tavęs neužmiršo, o mane pamena tik todėl, kad mano — aš esu tavo vergė, ir todėl gali mane niekinti kaip vergę...

ONA DUONUTĖ. Niekus kalbi, merga. Žiūrėk, kad netektų pasigailėti.

OLIGĖ. Neteks. Aš kalbu, nes žinau, ką kalbu. *(Trenkia piktai verpstį į sieną)*.

ONA DUONUTĖ. Ką gi tu žinai? Sakyk.

OLIGĖ. Štai, imsiu ir nepasakysiu!.. Nepadarysiu... Neatiduosiu... Jis mano, kad jo vergė... Ne, štai, imsiu ir nepadarysiu, kaip jis nori...

Na, tai kas, panorėsiu, imsiu ir padarysiu... Juk aš visa žinau, suprantu gerai...

II MERGA. Nekalbėk mįslėmis ir liaukis pykusi. Kalbėk žmoniškai, kad ir mes suprastume.

OLIGĖ *(paniekinamai į ją pažvelgusi)*. To dar reiktų, kad ir tu suprastai. *(Kunigaikštienei)*. Tik nemanyk, valdove, kad aš tau pavydžiu. *(Krūptelėjusi pečiais)*. Nei kiek.

ONA DUONUTĖ *(liovusi verpus)*. Ką tu čia kliedi, merga? Aš nieko nesuprantu, bet juntu, kad tavo kalba užgauna mano garbę.

OLIGĖ. Nesupranti, valdove?.. Bet aš visa gerai suprantu! *(Ima verpstį ir stengiasi verpti; su ašaromis)*. Jis mano, kad jo vergė esanti, ir su manim galįs elgtis kaip su šuniu. *(Piktai, nukandusi siūlo galą)*. Ne, to niekuomet nebebus! Niekuomet... Girdi, valdove, — niekuomet!.. Nejaugi aš tokia nususui, kad manęs niekas nepanorėtų? *(Įsirėmus į šonus rankom)*. Ar jau aš už kitas mergas menkesnė, pagaliau, už tave, valdove?..

ONA DUONUTĖ *(sudėjus rankas ant kelių, nusigandusi)*. Viešpats su tavim, Olige! Kas tau atsitiko? Tu mane gąsdini savo kalba. *(Ramiau, imdamasi vėl siūlo)*. Keista tu nūnai, Olige, ir kalbi, lyg nesivaimėtų.

OLIGĖ *(pakilusi prieina ir kunigaikštienei pakiša laišką)*. Štai, imkite! *(Eina ir sėdasi po verpsčiu)*. Laimė tavo, valdove, kad aš nemoku paskaityti, kas ten parašyta.

ONA DUONUTĖ *(paskaičius laišką, atsikelia sujaudinta)*. Mergaitės, palikite mane su Olige ir eikite savo kambarin, kol pašauksiu. *(Mergos atsikėlusios išeina, smalsiai pažvelgdamos į Oligę; kunigaikštienė, priėjus ir atsistojus priešais)*. Iš kur gavai šitą laišką? Kokiu būdu jis pateko tau į rankas?

OLIGĖ *(neatsigręždama, nekantriai)*. Iš kur gavau? Ne iš dangaus. Ar tau ne vistiek, valdove? O nuo ko jis, tu pati sužinojai. *(Kunigaikštienė įtariamai žiūri į ją. Paskui vėl skaito laišką susijaudinusi. Oligė iš paniūrų į ją žvairuodama)*. Kaip paraudo! *(Piktai, nusišypsojusi)*. O tu netikėk juo, valdove: jis meluoja.

ONA DUONUTĖ *(sudėdama laišką)*. Tu žinai, kas čia parašyta? Davei kam skaityti?

OLIGĖ. Aš atidaviau tau laišką, antspauduotą signetu, kurį jis ant savo piršto nešioja. Bet aš žinau, ką jis tau rašo: jis man kalbėjo tuos pačius žodžius, kuriuos dabar yra tau parašęs. *(Piktai)*. Nemanyk, valdove, kad tu esi vienintelė, kuriai jis meilės žodžius sako.

ONA DUONUTĖ *(supykusi)*. Kaip tu drįsti!..

OLIGĖ *(užgaunamai)*. O kas?

ONA DUONUTĖ *(susilaikydama, eina į savo vietą)*. Aš juk turiu pri-

prasti čia užgaunama. Bet jeigu tavo pasielgimas sutinka su žodžiais, ir tu užmiršai mergaitės garbę, tai...

OLIGĖ. Tai kas?

ONA DUONUTĖ *(susilaikius ties rateliu ir nesėsdama)*. Eik lauk, eik greičiau!.. Aš nenoriu tavęs matyti. *(Ima gailiai verkti, uždengus delnais veidą ir balsu striūbaudama. Tuo metu įeina Skarbekas, atsistoja menės vidury ir iškilmingai, pakėlęs rankas augštyn)*.

JONAS SKARBEKAS. — Tenenusileidžia saulė, jums pykstant! — tarė Viešpats mūsų Dievas Jėzus Kristus, ir Jo ramybė teviešpatauja tavo sieloje, mano dukrele! *(Rodo į Oligę)*. Kuo tave užgavo šioji mergytė, kad taip gailiai pravirkai?

ONA DUONUTĖ. Ak, šventasis vyre, tu nežinai, kas man tenka kentėti šioje pily!

JONAS SKARBEKAS. Žinau, dukrele. Ne tau vienai. Garbingasis vyskupas Henrikas ir jo palydai sėdi savo kambary, sargyba apstatyti, kaip kaliniai — ir kenčia. *(Prieina, ima rankom jos galvą ir nusilenkęs bučiuoja kakton)*. Nešk savo kryžių, atmindama, kad Kristaus buvo dar sunkesnis, ir Viešpaties malonė tesie su tavim. *(Žegnoja laimindamas; Oligei)*. O tu, dukra mano, eik ramiai. Tenurimsta tavo valdovė, ir ji tau atleis kaltę. *(Priėjęs ima už pečių ir atsargiai kreipia į duris. Oligė išeina, pažvelgdama su neapykanta į kunigaikštienę. Skarbekas atsisėda šalia kunigaikštienės ir švelniai imdamas jos ranką)*. O dabar, dukruže mano, nuramink savo sielą šventa išpažintimi. Sudėk pas Viešpaties Jėzaus kojeles, kurio nužemintas tarnas esu, savo skausmus ir džiaugsmus, savo nusiminimą ir viltis, savo troškimus...

ONA DUONUTĖ *(neigiamai kraipydama galvą)*. O ne, šventasis vyre, aš nesu pasiruošusi tokios didelės pareigos atlikti! Mano siela kupina blogų norų, neapykantos ir keršto troškimų. *(Atitraukdama savo ranką)*. Aš tik norėtau pasitarti su tavim, šventasis vyre... Štai, šitą laišką įteikė man toji mergaitė... *(Duoda jam laišką)*.

JONAS SKARBEKAS *(ramiai skaitydamas laišką)*. Šioji mergytė tau labai ištikima, ir neverta ant jos pykti.

ONA DUONUTĖ. Ji labai mane užgavo, kalbėdama mano garbę įžeidžiančius žodžius.

JONAS SKARBEKAS *(baigęs skaityti, nusigręždamas, padeda laišką ant skobnių)*. Klastingas ir apgaulingas žmonių amžinas priešas. Nuodėmingos meilės ugnį sukūrė jis širdyje to, kuris tau rašo šituos žodžius. *(Dėdamas kairiąją ant laiško)*. Saugokis, mano dukrele, tinklų, kuriais klastingasis nori tavo sielą pagauti ir iš tiesaus suklaidinti kelio. Neužmiršk, kad galingasis Dievas lėmė tau baigti mūsų šventosios karalienės pradėtą darbą, ir todėl tu turi visuomet būti skaisti kaip dangaus lelija... Nenusidėk Dievui ne tik darbais, bet ir troškimais.

ONA DUONUTĖ *(sugniaužus rankas)*. Ak, šventasis vyre! Aš tiek nuvargau, nuilsau, jog nebeteko mano siela jėgų... Negaliu pakelti naštos, kurią tu nori užvelti ant mano silpnų pečių, šventasis vyre... Negaliu, nepajėgiu...

JONAS SKARBEKAS. Pasitikėk Dievu, dukrele mano. Jis neapleis tavęs ir suteiks tau reikalingų jėgų... Mūsų šventoji karalienė su savo vyru Gardino pily kalinami šito klastingo valdovo įsakymu, jos pasiuntiniai čia kaliniais laikomi... Kas išgelbės karalienę, kas sulaikys nuo šio nelaimingo krašto kerštingą rūstaus Dievo ranką už josios valdovo nusidėjimus? Kas suminkštins Skirgailos širdį, užgesins baisaus karo pavojų? Tu viena, tik tu viena gali ir — turi...

ONA DUONUTĖ. Negaliu ir nenoriu, šventasis vyre... Lenkų karalienė panorėjo Lietuvos pilių... *(Šiurkščiai)*. Juk aš lietuvaitė, Lietuvos krašto duktė...

JONAS SKARBEKAS *(nutraukdamas)*. Tylėk ir nesipriešink Dievo lėmimui, kurio mudu nesuprantame... Atmink Kristaus žodžius apie tinginį tarną. Tau daugel suteikė Viešpats ir daugel pareikalaus baisioje paskutinio teismo dienoje... *(Po kurio tylėjimo, šiurkščiai)*. Tu dar nepažinai kunigaikščio kaip vyro?

ONA DUONUTĖ *(paraudusi, susigėdusi ir uždengusi veidą rankom)*. Ak, neklausk, šventasis vyre...

JONAS SKARBEKAS. Už piktus jo darbus Viešpats Dievas aptemdė jam protą, bet vistik nėra žuvusi jo sielos išganymo viltis. Kol jis tamsumoj tebesti, sunkus nusidėjimas Viešpaties akyse susiartinti tau kaipo žmonai su juo?

ONA DUONUTĖ *(nedrąsiai)*. Betgi jis mano vyras...

JONAS SKARBEKAS. Tau nesuteikė Dievas malonės spręsti dangaus dalykams, ir tu manęs turi klausyti, jei nenori amžinai degti pragaro ugnyje, netikėliams ir heretikams Dievo valios pakurtoje.

ONA DUONUTĖ *(tyliai)*. Atleisk, šventasis vyre...

JONAS SKARBEKAS. Dievas atleis, ir aš Jo vardu tau atleidžiu, tik saugokis, dukra mano, puikybės... Tai vartai, per kuriuos klastingojo pagunda įeina į sielą... Vyras tavo, — sakai. Taip, kada praregės jo siela, kada atliks, ko iš jo pareikalaus Dievas tavo lūpom. O iki tol ne vyras jis tau. Juk tavo jungtuvės — tai prievarta buvo, ir mūsų visų šventasis tėvas, Romos popiežius, grąžins tau laisvę, jei ji šventam mūsų darbui bus reikalinga. Tu kunigaikščiui ne žmona, kol jis, puikybės pagautas, nenori atsižadėti priešingų Dievui savo darbų, skriaudžiančių mūsų šventą karalienę. Dievo valią reiškiu tau... Taip jam pasakysi, kai jis pareikalaus tavęs kaipo žmonos ir Dievas tau už gera tai paskaitys... Jei ir tuomet nesuminkštės jo širdis, ir jisai nesiliaus atkakliai elgęsis prieš sa-

vo brolį Jogailą — dienos jo bus suskaitytos, ir rūsti Dievo ranka pakelta. Apie laišką, ir tą, kuris jį rašė, užmiršk: ne Dievo lėmimą, bet velnio ranką čia matau...

ONA DUONUTĖ *(ima kalbėti tyliai, bet balsas nuolat tvirtėja ir baigia karštai).* Aš silpna, aš neprotinga moteris... Aš noriu elgtis, kaip Viešpats tavo lūpom man liepia... Bet negaliu... skaudu mano širdžiai... Ji man kalba, kad to riterio žodžiai nuoširdūs ir teisūs... Nėra juose melo, šventasis vyre! Tai junta mano širdis... Jis vienintelis pamilo mane taip, kaip niekas iki šiol nebuvo pamilęs ir nepamils... Nejaugi tokia meilė nuodėminga? Ne, šventasis vyre, aš netikiu!.. Ji skaisti kaip žvakės liepsna. *(Liūdnai).* Tokios kitos meilės juk nebesulauksiu savo amžiuje.

JONAS SKARBEKAS *(rūsčiai, grasinamai).* Baidykis šito bjauraus jausmo! Atmink, kad jis klastingos tautos sūnus, ir pati tiesa virsta jo lūpose apgaulingu melu. Jei jis tave myli, temyli, kaip dera riteriui, skaistybę pažadėjusiam: tepasirenka tave širdies mergele, kaip riterių papročiai liepia. Bet jausmo, kuris tavo širdy gimė, saugokis!.. Tūkstančių metų ugnis nenuvalys baisios tavo nuodėmės... Žinok, gudrus ir stiprus velnias — ir jis jau surado kelią į tavo sielą... Amžina pražūtis, negęstanti pragaro ugnis tavęs laukia!..

ONA DUONUTĖ *(nusiminusi, nuleidusi galvą žemyn).* Melskis už mane, nusidėjėlę, šventasis vyre... Aš užmiršti jo visgi negaliu, negaliu... Negaliu, šventasis vyre... *(Ima laišką nuo skobnių).* Šitas laiškelis tiek sujaudino mano širdį ir pagimdė tokią linksmybę, jog aš ėmiau suprasti, kodėl ji taip ilgėjosi iki šiol... *(Spaudžia laišką prie krūtinės. Veidas jos nušvinta laimės šypsena, akis pakelia augštyn. Kunigas, nustebęs, pasipiktinęs žiūri į ją. Tuo metu durys staiga atsidaro, ir jose atsistoja Skirgaila).*

JONAS SKARBEKAS *(pasikeisdamas).* Nusigąsk savo žodžių, paklydusi avele!..

SKIRGAILA *(duryse stovėdamas).* Tu visur kaip juodas kranklys pastoji man kelią. Kur tu, ten nepasisekimas. *(Įeidamas kambarin).* Tuoj išginsiu iš čia jus visus, svetimą lizdą pamėgusius.

JONAS SKARBEKAS *(atsistoja ir žemai nusilenkia).* Pasisekimo ir nepasisekimo žemės dalykuose teikia žmogui Viešpats Dievas, žiūrėdamas, ko žmogus Jo akyse užsitarnavo. O tu, kunigaikšti, žodžiu ir darbu kiršini teisingą Dievo rūstybę, klausydamas šventosios mūsų tikybos priešų pagundos...

SKIRGAILA *(susiraukęs).* Tylėk, pope! Aš neatėjau klausyti čia tavo kvailų žodžių: kalbėk juos moterims; vyrui nedera klausyti tavo patarimų. Dabar išeik, tu čia nebereikalingas.

JONAS SKARBEKAS. Teprablaivina Dievo malonė tavo sielą, kunigaikšti, ir pamokina tave gerbti Jo šventą valią. *(Žemai nusilenkęs jam ir kunigaikštienei, išsinešdina).*

SKIRGAILA *(eidamas į kunigaikštienę ištiestom rankom)*. Aš matau: tu linksma. Džiaugsmas spindi iš tavo veido, ir tu veltui stengiesi jį paslėpti. *(Kunigaikštienė nusigręžia nuo jo, ir jis susilaiko vidury menės)*. Man malonu, kad tu geriau pasijutai šeimininke, nekaip viešnia čia būdama. *(Sėdasi ant suolo pas skobnis)*. Tu jau lioveisi ant manęs pykus?

ONA DUONUTĖ *(nusigręždama)*. Aš tau atleidau, kunigaikšti, kad tu mano jaunas dienas pražudei. *(Atsigręždama)*. Teatleidžia tau teisingasis Dievas baisioje paskutinio teismo dienoje.

SKIRGAILA. Aš suprantu, kad tave sunkiai nuskriaudžiau. Matyti, taip dievai buvo lėmę, tavo ar mūsų seni, vistiek... Ir geriau, kad taip atsitiko. Ko vertas vyras, kuris tiek lengvai tavęs atsižadėjo ir užleido kitam, kaip tai padarė lenkų kunigaikštis? Kalba, kad jis besirengiąs kitą vesti.

ONA DUONUTĖ. Dievas panorėjo, kad meilėje būtau apvilta. Jam vienam atiduosiu ją amžinai.

SKIRGAILA *(iš paniūrų į ją pažvelgdamas)*. Dievai turi deives, o tu jiems kam esi reikalinga? Tavęs užleisti aš niekam nemanau. *(Nuleidęs galvą)*. Anksčiau aš nežinojau, kas toji moters meilė, ir kam ji vyrui reikalinga. Jei man kuri patikdavo, aš tik norėjau, kad ji man priklausytų... *(Pakėlęs galvą ir pažvelgęs į ją)*. Tokia šypsena, kaip toji, kuri man įeinant nušvietusi buvo tavo veidą, nei viena moteriškė dar nėra manęs sutikusi.

ONA DUONUTĖ *(į jį nukreipusi savo veidą)*. Kunigaikšti, tu klysti.

SKIRGAILA *(karčiai, nusišypsojęs)*. Bijau, kad taip. Aš visuomet klysdavau, kai maniau apie žmones ar pikta, ar gera. Todėl aš labai nuvargau ir noriu atsilsėti. *(Įsmeigęs į žemę akis)*. Aš ilgai apie tai esu mąstęs. Valdymo naštą tepasiima ant savo pečių Kęstučio sūnus — jam vienam tik tegaliu užleisti savo vietą, bet ne Jogailai ir ne kuriam kitam broliui. Patsai aš užsidarysiu paveldėtoje iš tėvo pily, kad nematytau ir negirdėtau nieko... *(Pažvelgęs į ją)*. Tik tu viena ten būsi su manim ir tokia šypsena kaip šiandien šypsosies man.

ONA DUONUTĖ. Kunigaikšti, tu vėl klysti.

SKIRGAILA. Bijau, kad vėl klystu. Bet dabar aš supratau, kodėl vyrui reikalinga moters meilė, ir ji man turi būti.

Todėl supratau, kad aš vienas, ir nėra man draugų.

ONA DUONUTĖ *(nusigręžusi į jį, neapykantos kupinu balsu)*. Nejaugi manai, kad, taip su manim pasielgdamas, galėjai mano meilę įgyti? Buvo laikas, kada man buvo gaila tavo neramios sielos, bet... *(Nusigręžus)*. Žinoma, tu gali mane uždaryti keturiose pilies sienose, *(neigiamai kraipydama galvą)*, bet tuo nepriversi pamilti tave.

SKIRGAILA. Mano žmona esi, turi manęs klausyti. Argi tavo dievas

nepaliepė to, ar gal aš tau kaipo žmonai pikta esu padaręs, ar prievartą prieš tave panaudojęs?..

ONA DUONUTĖ. Patsai Viešpats Dievas lėmė mergelės širdžiai pamilti vyrą, o vyrui mergelę, ir šventoji Bažnyčia laimina tą meilę amžinu ryšiu. Bet ne iš meilės vedei mane, ne meile vadovavaisi tu, per prievartą imdamas mane sau žmona. Nėra ir negali būti Augščiausiojo Dievo ir šventosios Mergelės, krikščionių šeimų globėjos, mūsų jungtuvėms palaimos. Skaudžia prievarta išgautas Bažnyčios palaiminimas yra tik iš Dievo pasityčiojimas. Taip kalba šventasis vyras ir mano sąžinės vadovas, dvasininkas Jonas Skarbekas.

SKIRGAILA *(į ją iš paniūrų žvairuodamas, iš lėto)*. Už tokius žodžius jam reikėtų liežuvis ištraukti; jei aš to neliepsiu padaryti, tai vien tik, kad tau nebūtų skaudu. Bet susilauks jisai to, nors tariasi esąs savo dievo ir mano brolio Jogailos ypatingoje globoje.

ONA DUONUTĖ. Kam skriausti turi šventą žmogų? Jei tavo rūsti širdis kerštо reikalauja, nubausk, o dar geriau, liepk nudėti mane: vistiek aš tau ne žmona ir ja niekuomet nebūsiu.

SKIRGAILA *(iš paniūrų į ją pažvelgdamas)*. Būsi, kai aš panorėsiu. Bet dabar ne rūsčiai barti — su geru žodžiu atėjau aš pas tave. Tik, matyti, tu vis dar pasitiki savo draugais, jų pagalba, ir todėl taip su manim kalbi.

ONA DUONUTĖ *(pakėlusi akis augštyn)*. Tu man priminei, kad ne vieno mano draugų kraujas tarp manęs ir tavęs. Ačiū.

SKIRGAILA. Na, taip, kaikurių jau nebėra gyvų, o kurie gyvi apleido tave. Ką jiems gali duoti draugavimas su tavim? Vien mano rūstybės baimę. Kur dabar galėtai prisiglausti, mano pilį apleidus?

ONA DUONUTĖ. Man nereikia nei žmonių meilės, nei jų palankumo. Bet tu veltui manai, kad aš neturiu draugų, kurie norėtų man pagalbos suteikti. Tu pats žinai, kad jų yra, ir todėl laikai mane uždaręs kaip kalinę, nors sakai, kad tavo žmona esu.

SKIRGAILA. Veltui taip kalbi. Pasakyk žodį, ir pilies vartai tau atsivers, ar nori medžioti, ar pažįstamus aplankyti. Teišvyks tik iš mūsų krašto priešas. O kodėl tu mano žmona esi, pati žinai. *(Po trumpo tylėjimo, į ją žiūrėdamas)*. Kur dabar eisi iš mano namų? Tavo žemėje sėdi mano tijūnas, o tasai, kurio sužadėtinė buvai, jau kitą sau prisipiršo. *(Parėmęs galvą rankom)*. Nebūk žiauri ir nesielk su manim piktai, kai aš atėjau su geru žodžiu.

ONA DUONUTĖ. O kodėl kilo šis karas?

SKIRGAILA *(atsisėdęs tiesiai ir nusišypsojęs)*. Ar nemanai, kad vokiečiai pradėjo karą, tave užstodami? Ten dar ne visi pamišo... Žinok, kad šį karą sukėlė Kęstučio sūnaus noras padabinti savo galvą Didžiojo Lietu-

vos kunigaikščio kepure. Ordinas jam palankiai teikia pagalbos, pamatęs, kad aš netikiu jo pasiūlymais ir aklu įrankiu nebūsiu, kaip kad buvo mano brolis Jogaila.

ONA DUONUTĖ *(tvirtai)*. Netiesa.

SKIRGAILA *(ilgu žvilgsniu į ją pažvelgęs)*. To man niekas dar nedrįso pasakyti į akis, o kas būtų drįsęs, nepakartotų. Bet tu moteris. *(Po kurio tylėjimo)*. Vokiečiai man karaliaus vainiką siūlė ir ketino Žemaičių išsižadėti, jei sutiksiu susidėti su jais prieš lenkus. Aš atmečiau jų pasiūlymus: kunigaikštis Skirgaila užsidės karaliaus vainiką tuomet, kai patsai to panorės, o kol kas jis dar nežino, kur tasai vainikas su Didžiojo Lietuvos kunigaikščio kepurę geresnis. Kuo gali baigtis su vokiečiais susibičiuliavimas, aš gerai numatau. Pakanka brolio Jogailos ir Vytauto patyrimų. *(Nuleidęs galvą)*. Karas prasidėjo ir baigsis, o dėl tavęs niekam neskauda.

ONA DUONUTĖ. Tebūna taip. Bet yra jų tarpe kilnių riterių, kurie pasiryžę aukoti dėl manęs savo gyvybę, ir tu veltui tvirtini, kad aš neturiu draugų.

SKIRGAILA. Ar turi galvoje tą vokietį, kuris buvo sumanęs tave išvogti iš mano pilies?

ONA DUONUTĖ. Jis kilnus riteris, narsus ir tvirtas vyras.

SKIRGAILA. Ir aš jį tokį manau.

Ar todėl tu liūdi, kad aš sukliudžiau jam įvykinti, ko norėjote tu ir jis?

Jums, moterims, labai patinka, kurie dėl jūsų neapgalvotai elgiasi, kaip elgtis rimtam vyrui nedera.

ONA DUONUTĖ *(išdidžiai)*. Aš tavo valioj esu, ir gali kalbėti, kaip tau patinka, nepaisydamas, ar mane užgauni. Bet žinok, jei Dievo būtų lemta man pačiai iš jūsų dviejų pasirinkti, aš jį, ne tave pasirinktau.

SKIRGAILA *(ilgai žiūri į ją, parėmęs ranka pasmakrę)*. Tu jau pasirinkai, ir man tai į akis sakai. Pasigailėsi.

ONA DUONUTĖ *(taip pat)*. Aš valdovų duktė, ne vergė, ir tavo grasinimai manęs nebaido. Aš sakau, kad tu visa žinotai.

SKIRGAILA *(tiesiai atsisėdęs)*. Gerai. Jei tau jisai tiek patinka, pažadu padovanoti jo galvą.

ONA DUONUTĖ. Dievas neleis! Dievas jį apsaugos!..

SKIRGAILA. Matysim, kas daugiau gali, tavo dievas ar Lietuvos valdovas. *(Pasikėlęs)*. O dabar tu užmiršk, ką aš tau buvau sakęs, ir neatsimink. Aš atėjau čion su gera širdimi, norėjau tavo draugas būti. Bet dabar užmiršk tai... Aš būsiu tau valdovas ir viešpats, ir tu greit pajusi tai.

ONA DUONUTĖ. Dievas gailestingas.

SKIRGAILA. Ir lauk iš jo pasigailėjimo. Iš manęs jo nesulauksi nei tu, nei kiti.

B E D U G N Ė

I

Miegamasis kunigaikštienės kambarys. Kampe lova; grindys išklotos kailiais; šalia lovos pas sieną klaupykla su kryžium. Prie lovos priglausta kėdė; kambary tamsu; ją apšviečia tik lemputė, kuri dega kampe, ir žvakė ant skobnių. Sienoje durys, šalia krosnies kitos į koridorių. Krosny kūrenasi ugnis.

Kambary kelios mergaitės; jos, matyti, vos tik parengė kunigaikštienei lovą ir dabar sėdi, kojas surietusios po savim, ant grindų, pas krosnį, ir kalbasi.

I MERGA. Viešpatie, kiek jų žuvo! Kaip aš bijau dabar! Ir kam aš žiūrėjau! Dabar man visur vaidenasi ir vaidenasi.

II MERGA. Tai tu juos matei?

I MERGA. Aš mačiau, kai juos parinko ir suguldė vienoje vietoje, greta, prieš palaidojant. Viešpatie, kaip gaila ir baisu! Vis vyrai, kaip ąžuolai...

II MERGA. Daug krito mūsų ir jų kareivių. Bet aš nieko tiek nebijau, kiek seno Stardo. Aš bijau viena net per kambarį eiti. Man vis vaidenasi, kad jis stovi, kaip būdavo, pas sieną ir piktai, atkakliai į mane bežiūri! Baisu net dirstelti: imsiu ir pamatysiu jo patamsėje žibančias kaip katės akis.

I MERGA *(priegalviui iš rankų iškritus)*. Vai, baisu! Nekalbėk apie jį. Gal jis čia kažkur stovi ir klauso mūsų.

II MERGA *(žegnojasi, besidairydama aplinkui)*. Vai, nekalbėk — suriksiu!

III MERGA. Keistos esate, mergaitės! Kai Stardas buvo gyvas, jo nesibaidėt, o kai nukeliavo į dausą, ėmėte bijoti.

II MERGA. Tau gerai taip kalbėti, kad tu stabmeldė ir vistiek pragaran pateksi. Todėl tau ir nebaisu.

I MERGA. Ne dauson nukeliavo tavo Stardas, bet pragaran, kaip stabmeldys; dabar velniai siuntinės jį pasaulin krikščionių sielų baidyti.

III MERGA. Valdovas jį mylėjo ir gerbė visų labiausiai. Jis buvo doras, narsus kareivis ir garsus vaidila.

II MERGA. Bet visdėlto jis buvo stabmeldys.

OLIGĖ *(sėdėdama pas krosnį)*. Jis mirė krikščioniu: jį mirštantį pakrikštijo tasai lenkų dvasininkas, kurį kunigaikštienė laiko pas save.

I MERGA. O aš girdėjau, kad jis, į kovą eidamas, niekino Viešpatį Dievą, ir todėl jį nudėjo iš dangaus sušvitusi ugnis.

OLIGĖ. Jis mirė krikščioniu, sakau jums, ir todėl jį iškilmingai laidos. Stabmeldžiai, kurie jo klausė, pamatys, kad ir jisai mirdamas krikščionių Dievą pripažino ir pagerbė jį. Taip sakė lenkų dvasininkas kunigaikštienei: aš pati jo žodžius esu girdėjusi.

III MERGA. O man Vairas, kuris matė, kai mirė Stardas, pasakojo, kad jis miręs, kaip kad seniau mirdavo visi lietuviai. Jis skubinosi į dausos šalį, kur gyvena dievai ir visi mirusieji mūsų tėvai ir senoliai. Ten jūs nebepateksit! Vergausite lenkams ir vokiečiams jų dausoje.

OLIGĖ. Ir Stardas ten nebepateks.

III MERGA. Pateko jau. Lenkų krivis melavo, nes jis burtu vandeniu apšlakstė tik lavoną, kai Stardo vėlė jame jau nebegyveno.

Tie, kurie ten buvo, matė, kaip jo vėlė baltu žirgu nujojo dangaus keliu į dausos šalį.

OLIGĖ. Melavo tavo Vairas! Jūs visi mėgstate apgaudinėti, ir jūsų dievai apgaulingi: jie — velniai, ne dievai. Lenkų dvasininkas nebūtų netiesą sakęs kunigaikštienei, ypač kunigaikščiui: pabijotų. O tavo Vairas tau tikrai pamelavo.

III MERGA. Vairas — garsus kareivis. Jį gerbia patsai valdovas ir senas karavadas Daugaila. Jis niekuomet nemeluoja.

OLIGĖ. Tai jam pasivaideno.

III MERGA. Jis narsus kareivis ir nieko nebijo, o vaidenasi tik tiems, kurie bijo.

I MERGA. Ir kam jį cerkvėn nunešė?! Visą gyvenimą garbino jis savo stabmeldiškus dievus, piktažodžiavo Dievui, ir vokiečių ir gudų, o kai numirė, jį vieną laidos kaip šventą!

OLIGĖ *(atsikeldama, trečiajai mergai)*. A, kipšas ima tavo garsųjį Vairą! *(II-jai mergai)*. Einam! *(Apkabina ją už juostos, ir abi išeina)*.

I MERGA *(baigia taisyti lovą)*. Kur jiedvi nuėjo? Aš bijau. *(Prieina ir sėdasi pas ugnį)*.

III MERGA. O aš nieko nebijau. Mes, kai numiršta kas, statom nakčia pieną ir kitus gėrimus ir valgymus dubenyse irąsočiuose, kad mirusiojo vėlė turėtų ko valgyti ir gerti ir ilgiau pasiliktų namuose, kur ji

gyveno. Mes džiaugiamės, kai ji dar namuose esti, raudam ir aimanuojame, kai gėrimai ir valgymai lieka nepaliesti, nes tuomet brangi vėlė namus jau yra apleidusi. O kodėl jūs neapkenčiat ir baidotės numirėlių, aš nesuprantu. Argi mirę piktesni, nekaip gyvi buvo?

I MERGA. Aš nieko nežinau. Visi bijo, ir aš bijau. *(Koridoriuj už durų pasigirsta baisus riksmas. I merga irgi surinka ir nusitveria trečiosios mergos ranką; kambarin įbėga Oligė ir II-oji merga, abi nusigandusios).*

II MERGA. Ten Stardas! Dieve susimilk ir apgink mus! *(Drebėdama slepiasi už III mergos).*

I MERGA. Kur? Kur? *(Irgi slepiasi už jos).*

OLIGĖ *(drebėdama, nusigandusi).* Ten, netoli didžiosios menės... Jis stovėjo, lyg gyvas... *(Kiek nurimus).* Dieve, kaip aš nusigandau.

ONA DUONUTĖ *(įeina per kitas duris rami. Sustoja vidury kambario, dairosi į visas).* Ko jūs taip rėkaujat? Sukelsit visą pilį.

III MERGA. Mergos sako, kad mačiusios Stardo vėlę ir nusigandusios. Bet manau — tai ne tiesa.

ONA DUONUTĖ. Stardo vėlę? Jums, matyti, pasivaideno, mergutės...

II MERGA. Ne, ne! Aš gerai esu mačiusi, kaip jis užėjo už kampo ir pasislėpė.

ONA DUONUTĖ *(ramiai).* Pažiūrėsim, kur jūs jį matėt. *(Ima nuo skobnių žvakę, atidaro duris ir žengia priekin. Ten stovėdama dairosi aplinkui, pakėlusi augštyn žvakę. Mergos stovi josios užpakaly).* Matot, nieko nėra. *(Grįžta atgal, stato žvakę ant skobnių, mergos apstoja ją).* Jis mirdamas pažino Dievą ir švento teikėsi krikšto, kuris nuplaudžia visas žemės nuodėmes. *(Atsisėda šalia lovos į kėdę; trečioji merga nuauna ją).* Jis dabar danguje drauge su šventaisiais džiaugiasi Kristaus veidu ir amžina šviesa. Ramybės neturi tik tos vėlės, kurių nei dangus, nei pragaras nepriima. *(Atsistoja. Mergos ją nurengia; pusiau nusirengus, atsisėda lovon).* Nesibaidykit, eikite į savo kambarius ir ramiai miegokite.

II MERGA *(taisydama drabužius).* Vistiek šią naktį aš neužmigsiu, kol sugiedos gaidys.

I MERGA. Gerai būtų dabar turėti kambary gaidys. Sako, monai neina ten, kur yra gaidys.

II MERGA. Einam paprašysim tijūno žmoną, kad šiai nakčiai paskolintų mums gaidį.

I MERGA. Einam, bet visos drauge, ir tu, ir Oligė, ir ji. *(Rodo į III-ją mergą).* Aš viena neliksiu ir neisiu.

OLIGĖ. Kaipgi mes visos išeisim? Kunigaikštienė liks vienui viena ir bijosis.

ONA DUONUTĖ *(atsistojusi).* Eikit ramiai, aš nebijau viena. Dievas mano globėjas, ir aš tikiu, kad be jo žinios man ir plaukas nuo galvos

nenukris. *(Mergos atsisveikina su kunigaikštiene ir išeina. Ona Duonutė apsižvalgo aplinkui, sumasto paleistus plaukus ir atsiklaupia klaupyklon; sudėjus rankas).* Tėve mūsų, kuris esi danguje... *(Girdėti, koridoriuje vėl kažkas suriko).* Jos vėl suriko... Vėl pasivaideno joms... Nejaugi tiesa, kad jo vėlė neranda ramybės? *(Atsistojusi).* Dieve Augščiausiasis, kaip baisu!.. *(Sudrebėjusi).* Viešpatie Jėzau Kristau, gelbėk mane, nusidėjėlę! Ak, kam aš leidau mergaitėms išeiti! *(Klausydama).* Ir melstis negaliu... Štai jis eina... Štai prie durų... priėjo... Štai grobsto... Ne, ne! *(Sunėrus rankas).* Tai man tik vaidenasi... Tai plaka mano nelaiminga, nusigandusi širdis. *(Atsiklaupia).* Ko aš bijosiu? Šventa išpažintimi susitaikiau su Dievu, jis mano maldą išgirs... Neklausysiu nieko, melsiuosi. Malda išsklaidys baisias mano mintis... *(Klausydama).* Viešpatie, kažkas atidaro duris... Ne, nesidairysiu, nežiūrėsiu... Neiškęsiu, Viešpatie! Vai, suriksiu... *(Dirstelėja, atsigręžusi į duris. Duryse kažkoks vyras. Ji pašoka iš vietos ir surinka).* Va-ai, Stardas!

KELLERIS *(priglaudęs pirštą į lūpas).* Tss!.. *(Tyliai).* Nenusigąsk. Aš ne tasai, kuo mane palaikei.

ONA DUONUTĖ *(atsistojusi tarp klaupyklos ir lovos, išgąsčio kupina).* Kiekviena dvasia Dievą tegarbina!.. *(Drebėdama, išgąsčio kupinu balsu).* Kas tu? Ko tau čia reikia tokiu metu?

KELLERIS *(taip pat, kaip anksčiau).* Tss!.. Aš Kelleris! Atmeni vokiečių riterį, kuris norėjo tau gero, bet tapo neatitaisomos nelaimės priežastimi. Aš tuomet neištesėjau garbės žodžiu patvirtinto pažado, kurį tau buvau davęs. Tu atmeni, aš baisia priesaika tau siekiau — švento Jurgio jietimi.

ONA DUONUTĖ. Aš atsimenu. Dabar pažinau tave. *(Liesdama rankom skruostus).* Kaip tu patekai čion šiuo metu? Kodėl tu čia esi?

KELLERIS. Aš norėjau tave išvesti iš čia, jei tik sutiksi tuo pačiu būdu, kaip aš čion patekau, bet, matyti, mane apgavo ir išdavė. Tu gavai mano laišką?

ONA DUONUTĖ. Gavau. *(Išeidama aikštėn).* Ak, Dieve Augščiausiasis, ko gi tu vėl čion grįžai? Ar nežinai, kokis tau gresia pavojus?..

KELLERIS. Aš jau esu tau sakęs, kodėl aš čia. Riteriui jo žodis, šventa priesaika patvirtintas, brangesnis negu gyvybė. Aš galiu tik mirti, jei nepasiseks ištesėti, ką tau esu pažadėjęs ir prisiekęs. *(Sunėręs rankas ant širdies).* Ne, aš tau dar ne visą tiesą pasakiau: tu graži kaip Dievo aušra, ir aš pamilau tave tą valandėlę, kai pamačiau. Aš slapta įsivogiau čion tavęs pamatyti. Aš žinau, kad turiu žūti, ir mirsiu, kaip rieteriui dera, bet negalėjau gyventi, nepamatęs tavęs nors vieną dar kartą. *(Atsiklaupia ir ištiesia į ją rankas).*

ONA DUONUTĖ *(žengdama kelis žingsnius priekin ir gniaužda ma rankas)*. Dieve mano, Dieve mano! Ką tu padarei, beproti?

KELLERIS *(taip pat)*. Aš perdaug pasitikėjau protu, aukso galybe ir savo laime. Bet tu nesigailėk manęs. Už laimę tave matyti ir mylėti verta nukentėti, verta gyvybę prarasti. Kas man gyvenimas be tavęs! Jis nesiliaujamas skausmas, nesuvaldomas ilgesys, stipresnis, nekaip mano jėgos gali pakelti. *(Tyliai, suglaudęs ištiestas rankas)*. Tu verki? Nesigailėk manęs. Iki šiol aš blogai gyvenau, daug pikta žmonėms dariau, dažnai Dievą įžeisdavau, bet nuo to meto, kai tave esu pamatęs ir pamilęs, aš prisiekiau šventajai Mergelei, kad būsiu tavęs, skaisčiausios dangaus gėlelės, vertas, vistiek, kur mums teks susitikti, šiame pasauly ar Viešpaties Dievo rūmuose. Mano svajonė įsikūnijo — tave aš pamačiau. Nori išeiti su manim iš čia tuo pačiu keliu, kuriuo aš čion atvykau? Jei manęs neišdavė, mes lengvai išeisime; jei apgavo ir išdavė, aš kalaviju tau kelią praskinsiu, arba žūsime abu.

ONA DUONUTĖ *(neigiamai kraipydama galvą)*. Ne, riteri, aš negaliu eiti su tavim. Aš nenoriu netekti doro vardo. Dievas mato mano širdį ir žino, kaip aš esu tau dėkinga, bet sekti tavim negaliu, *(gniaužda ma rankas)* negaliu, negaliu, riteri...

KELLERIS. Tu gesini paskutinį vilties spindulį, tu nutrauki paskutinį siūlą, kuris dar rišo mane su gyvenimu. Dėkui! Dabar, jei teks man mirti — mirsiu, kaip dera kareiviui, kuris dėvi aukso pentinus ir riterio juostą. Dėkui tau. Tik leisk man, prieš išeinant mirti, paliesti tavo kojas, pabučiuoti tavo drabužių kraštelį *(Atsiklaupęs pagauna jos drabužio kraštą, bučiuoja)*.

ONA DUONUTĖ *(klauso, pridėjusi pirštą prie lūpų)*. Tss!.. Aš girdžiu...

KELLERIS *(ramiai, išleidęs drabužius)*. Matyti, tavo tarnaitės, kurios dukart mane matė, sužadino pilį, ir dabar sukilę žmonės manęs ieško.

ONA DPONUTĖ. Dieve mano, jie gali čion ateiti!..

KELLERIS *(atsistodamas)*. Dėkis, kad miegi, ir neįleisk jų čia.

ONA DUONUTĖ. O jei su jais kunigaikštis? Tu manai, riteri, kad jį kas sulaikys? Jis įeis čion! *(Susiėmus rankom už skruostų)*. Dieve, kas tada bus su manim?

KELLERIS *(ramiai)*. Jis nebeišeis iš čia. *(Traukia kalaviją iš makštų)*.

ONA DUONUTĖ *(kuštomis)*. O mano moters garbė? Tu, riteri, apie tai negalvoji? Juk tu esi mano kambary, kuriame aš miegu.

KELLERIS. Taip, aš apie tai nepagalvojau. *(Mauna kalaviją makštysna)*. Kur veda šitos durys? *(Rodo į priešingas duris)*.

ONA DUONUTĖ *(pasiklausydama vis didėjančio triukšmo)*. Į koridorių... Paskui į kapelą... Iš ten, kur tave matė, kapelon galima patekti tik per mano kambarį...

KELLERIS. Gerai, aš neužmiršiu. O dabar sudieu! Atsisveikinant leisk man tavo kojas pabučiuoti. Šiame pasauly juk nebepasimatysime, o ar teks aname, nežinau: tu juk dangui skirta, o aš jo dar nesu vertas. *(Atsiklaupęs, staiga apkabina jos kojas).*

ONA DUONUTĖ *(nusilenkus į jį).* Riteri, atsikelk, nereikia... *(Kelleris atsistoja, ir ji, pusiau apalpusi, puola jo glėbin; Kelleris ją ilgai bučiuoja. Už durų pasigirsta balsai; Kelleris paleidžia kunigaikštienę ir skubiai išeina per priešines duris).* Viešpatie, gelbėk jį! Švenčiausioji Mergele, saugok jį!.. *(sugniaužtama rankas).* Arba temirštu ir aš!.. *(Krinta apalpusi ant grindų... Durys atsidaro, ir ant slenksčio pasirodo Skirgaila. Už jo matyti Daugaila ir kiti ginkluoti vyrai).*

II

Kapela. Nedidelis, keturkampis, žemais skliautais kambarys. Altorius priešaky. Prieš altorių dega lempelė. Kairėje mažos durelės zakristijon. Vidury kapelos katafalkas su karstu, pridengtu juoda marška. Karsto dangtis priglaustas prie sieno, dešinėje, netoli lango.

KELLERIS *(duryse; dairosi į koridorių, paskui įeina vidun ir užšauna duris. Dairosi aplinkui ir, pamatęs dureles, prieina ir mėgina atidaryti).* Užrakintos, o išlaužti nepajėgsiu. Tvirtai stato savo laužus nemiklios stabmeldžių rankos. *(Dairosi aplinkui).* Iš čia nėra kito išėjimo kaip tik durys, per kurias įėjau. Bet už jų laukia mane mirtis ir baisi gėda ne tik man, bet ir jai. *(Maldingai sudėjęs rankas ir pakėlęs akis augštyn).* Ak, atleisk man, mieloji, kad nerimtu žingsniu įtraukiau tave į tokią nelaimę ir gal dar suteiksiu tau amžiną gėdą... O, kad dabar mane prasiskyrusi žemė prarytų, ir ten aš galėtau amžinai pasislėpti... Ar kad visa, kas nūnai atsitiko, tik sunkiu sapnu virstų... Aš tik dabar supratau, kaip tave nuskriaudžiau, kokios baisios gėdos tau galiu būti priežastimi: jie ateis čion per tavo miegamąjį kambarį ir suras mane čia... Lengviau man kentėti pragaro kančios, lengviau galvoti, kad tu kitam, ne man, priklausysi, negu žinoti, kad dėl mano priežasties turi ištikti tave tokia nelaimė!.. *(Prieina altoriaus laiptus, atsiklaupia ir sudėjęs rankas).* Viešpatie Dieve, Tu visa gali! Stebuklą padaryk, ne dėl manęs, bet dėl josios. Aš tau už tai pažadu neišleisti iš rankų ginklo, kol Tavo vardo garbei nukausiu tiek šventos Bažnyčios priešų, kiek yra pirštų ant mano rankų ir kojų ir ant jos rankų ir kojų. Tik neleisk, kad mane čia surastų!

(Atsistojęs, išdidžiai). Nelaikyk man per gėdą, kad prašau mane gelbėti, ir nemanyk, Viešpatie, kad esu bailus ir todėl prašau. Riterio žodžiu tau siekiu, kad nėra baimės mano širdy! Tik dėl jos, dėl moters, Tave prašau! O tau, švenčiausioji Mergele, pažadu ir vežimus, ir arklius, ir visą kitą lobį, kurį artimiausioj kovoje paimsiu. Tebūna jis tavo altoriui padabinti Marienburgo bažnyčioje. *(Sužaibuoja. Kelleris pamato dabar langą).* Tu, Viešpatie, jau išgirdai mano maldą ir rodai man kelią, kuriuo turiu sprukti. Ačiū! *(Prieina į langą, išlaužia jį ir žiūri).* Ne, Viešpatie, ar tu pasijuokei iš manęs, nors esu riteris, kuriam kad ir karalių Karalius visgi pagarbą teikti privalo. Juk mano stiprus kūnas neprasiskverbs per tokį plyšį. Gal tik tavo angelai galėtų per jį mane prastumti... *(Klausosi).* Vėl, ko gi nusiminiau, ko karščiuojuosi? Galgi manęs neišdavė, tik mačiusios mane merginos sukėlė triukšmą ir sužadino prakeiktus pilies gyventojus. Vaiduokliu mane palaikė, pajieškojo, nesurado, ir nurimo. Iki aušra užtekės, dar galėsiu išeiti iš pilies. *(Prieina prie karsto).* Kas tu esi, atsitiktinis mano kaimyne, su kuriuo likimas liepė man nakties dalį praleisti? Kas tu esi, man vistiek, aš tavęs nebijau.*(Pakopia laiptais, pakelia maršką, kuria karstas pridengtas, ir pažvelgia į lavono veidą).* Pažinau tave: tu — kilnusis stabmeldys, senovės karžygių dainius. Tik kokiu būdu tu čion patekai? Nejaugi ir tave palietė Dievo malonė? *(Pridengia velionio veidą marška ir nulipa žemyn).* Nors tu esi prisidėjęs prie mano nelaimės, bet pikto aš tau nejaučiu ir *(nusigręžęs į altorių)* prašau Tave, Viešpatie, už jį, jei mano malda jam dar reikalinga. *(Žegnojasi. Kurį laiką stovi nejudėdamas. Paskui klausosi).* Eina! . . *(Prieina į duris ir, pridėjęs ausį, klausosi. Skubiai nuo durų pasitraukdamas).* Dangaus galybės! Čion ateina, velnio vaikai! Reikia iš čia pranykti, o kur, aš nežinau. Ar į karstą aš pasislėpsiu? *(Nudžiugęs).* Ir tikrai, kodėlgi karste negaliu pasislėpti? Juk ten manęs nejieškos, tik tu, *(kreipdamasis į karstą),* drauge manęs neišduok. O kai tik jie išeis, gal kažką ir sumanysiu, kaip iš šito laužo išsprukti. *(Skubiai užlipa į katafalką ir nutraukia nuo karsto maršką).* Nors tu liesas, ir erdva tau karste, bet mudu nesutilpsime. Na, mielas drauge, patarnauk man, užleisk savo ankštą butą... Tu liesesnis per langą išlįsti... *(Ištraukia lavoną iš karsto).* Aš tau padėsiu... Br... Nemalonu tave paliesti, bet ką bedarysi. *(Eina į langą ir prastumia lavoną).* Truputį augšta ir nesmagu keliauti šituo keliu, bet, manau, tai perdaug tau nepakenks, ir tu man atleisi. *(Girdėti, kaip krinta lavonas).* Su Diev! Gal greit pasimatysim kitam pasauly, kur nebėra nei draugų, nei priešų... *(Triukšmas už durų didėja; girdėti žingsniai ir balsai. Kelleris dabar visai ramus ir nesiskubindamas pritaiko langą).*

BALSAS UŽ DURŲ. Durys užšautos. Negalima atidaryti.

SKIRGAILA. Išlaužkite duris! Kirviu jas, jei kitaip negalima! *(Durys*

braška, iš oro spaudžiamos. Kelleris atsargiai kopia į katafalką, atsargiai įlipa karstan, deda ten kalaviją, patsai gulasi ir visas su galva užsikloja marška).

KELLERIS *(užsiklodamas).* Šventasis Jurgi, riterių globėjau, į tavo rankas dabar įteikiu savo garbę ir garbę tos, dėl kurios aš visa tai dariau. O Tu, Viešpatie Dieve ir švenčiausioji Mergele, neužmirškit, ką aš jums esu pažadėjęs! *(Išlaužtos durys krinta vidurin kapelos, apversdamos pastatytus pas katafalką žiburius. Įeina Skirgaila, Daugaila, artimi bajorai ir kareiviai. Kaikurie laiko kalavijus rankoje).*

SKIRGAILA *(įėjęs pirmas kapelon, atsistojęs vidury, dairosi aplinkui).* Teatsistoja du pas durìs, o kiti apžiūrėkite visus kampus. Iš čia jis neturi išsprukti. *(Daugaila drauge su kitais įeina kapelon ir apjieško visus kampus ir kampelius. Skirgaila sėdasi nišon, padėjęs kalaviją ant kelių ir susimąstęs nepastebi, kas aplinkui dedasi. Duryse pasirodo Butrimas).*

DAUGALIA *(prieidamas).* Kunigaikšti, čia nieko nėra.

SKIRGAILA *(nejudėdamas).* Jis turi čia būti. Jieškokit geriau.

DAUGAILA *(nusigręžia į kareivius, kurie vis dar jieško. Tie rodo rankų mostais, kad nieko nėra).* Na, taigi. *(Kunigaikščiui).* Jei čia kas buvo, jį turėjo žemė praryti: jis negalėjo išsprukti, o čia jo nėra.

BUTRIMAS *(pasilenkęs, kunigaikščiui, skersuodamas į karstą, tyliau, kad išgirstų tik jis ir Daugaila).* Aš klausinėjau mergaites, kurios pirmos buvo jį pamačiusios. Jos kalba, kad gerai jį pažinusios: tai buvo Stardas, kuris, štai, karste guli. *(Kaire ranka rodo į karstą).*

SKIRGAILA *(nekantriai).* Niekus man kalbi! Aš žinau, ką žinau ir turiu žinoti. *(Atsikeldamas, Daugailai).* Daugaila, kur kareivis, įleidęs vokietį pilin?

BUTRIMAS. Įleidęs vokietį pilin? *(Iškėsdamas rankas, į kitus).* Ką tai reiškia? Nieko nesuprantu...

DAUGAILA. Jis dabar eina sargybą pilies vartuose.

SKIRGAILA. Jei nesurasi vokiečio, liepk jį pakarti, — jis išleido vokietį atgal iš pilies.

DAUGAILA. Jis to nepadarė ir padaryti negalėjo, — jis doras kareivis ir tau ištikimas.

SKIRGAILA. Kas išdavė vieną, gali ir kiekvieną išduoti. Juo negalima pasitikėti.

DAUGAILA. Ką jis padarė, mano liepiamas ir tavo sutinkamas padarė. Aš duodu tau už jį ranką, kaip kad jam esu davęs už tave. *(Kareiviai susiburia duryse. Butrimas visą laiką stengiasi užkalbinti Daugailą, bet tasai nekreipia dėmesio).*

SKIRGAILA. Tavo dalykas, kam tu ranką davei, ir man tai nerūpi. *(Atsistojęs ties Daugaila ir sunėręs rankas užpakal).* Aš kaikam esu žadėjęs vokiečio galvą. Nėra jos — turi nukristi kita.

DAUGAILA *(nustumdamas šalin Butrimą, kuris nori jam kažką pasakyti).* Jei tau, valdove, reikia galvos, paimk mano seną, bet žodį turiu išlaikyti, kol esu gyvas. Aš ne kunigaikštis, ir mano garbė vien mano doroje.

BUTRIMAS. Aš nesuprantu, apie kokį vokietį, kokį kareivį judu kalbate, bet žinau, kad ten buvo ne kuris kitas, tik Stardas. Mergos visais dievais siekia, kad tai jis buvo, o juk jos dukart šią naktį yra jį mačiusios. Ko gi būtų nusigandusios ir mergos ir kunigaikštienė, jei būtų gyvą žmogų pamačiusios?

SKIRGAILA. O kareivis, kuris įleido vokietį pilin? Ar jis nematė ką per vartus leido?

BUTRIMAS. Nežinau apie kokį kareivį...

SKIRGAILA. Nežinai, tai tylėk! *(Sumojęs ranka).*

BUTRIMAS *(tyliai paslaptingai).* Kunigaikšti, mirusieji pasiima išvaizdą, kurią nori...

DAUGAILA. Nežinau, ar tiesa, ką Butrimas pasakoja, bet žinau, kad čia jo nėra, ir išsprukti iš čia nebuvo kaip.

SKIRGAILA *(pažvelgęs į katafalką, nerimastaudamas).* Nejaugi, jis vėl mane apvylė ir apgavo? Ar vėl aš klystu?.. *(Kurį laiką stovi, parėmęs pasmakrę ranka).* Ne, nesiduosiu apgaunamas nei gyviesiems, nei mirusiems. *(Palydams).* Ei, pašaukite čion tuojau lenkų popą, tepalaidoja jį, kaip žino, tik tuojau... O tu, Butrime, prižiūrėk, kad šią naktį, ryt dieną ir kitą naktį, kol paliepsiu, kad gana, būtų visi įėjimai ir išėjimai sargybos saugojami. Kareivių tarpe yra bailių, todėl visur pastatyk po du vyru. Daryk, ką liepiu. *(Butrimas išeina su kareiviais. Pasilieka tik kunigaikštis ir Daugaila. Kunigaikštis tyliai, nieko nekalbėdamas, apeina ir apžiūri visus kampus. Jį lydi Daugaila, laikydamas rankoje žiburį, kurį jis anksčiau buvo paėmęs iš kareivio. Apžiūrėjęs visa, Skirgaila vėl sėdasi nišoje ir parėmęs galvą tyli. Daugaila stovi priešais, augštai pakėlęs žiburį, ir laukia, kada Skirgaila pasikels išeiti).*

SKIRGAILA *(pakėlęs galvą ir žiūrėdamas Daugailai į akis).* Ką tu manai, Daugaila?

DAUGAILA. Aš manau, kad geriau kas atsitiko, negu kaip kad turėjo atsitikti... O mums reikėtų greičiau iš čia išeiti. Gal tikrai Stardas pyksta... *(Tuo akimirksniu vėtra išstūmė blogai pritaikintus lango rėmus, kurie krinta ant grindų. Žiburys akimirksnį sumirgėjo, vos nepageso. Daugaila griebiasi kalavijo. Kunigaikštis irgi pašoka iš vietos. Bet vieną akimirksnį abu vėl nurimo. Daugaila rodydamas į langą).* Štai vienintelis

kelias, kuriuo jis galėjo iš čia išeiti. Bet kas tą kelią pasirinko, turėjo būti pasirengęs į dausą keliauti.

SKIRGAILA. Nejaugi manai, kad jis per šitą plyšį išlindo? Panorės narsus kareivis, dargi turįs rankoje kalaviją, negarbinga bailaus žmogaus mirtimi žūti.

DAUGAILA. Kito kelio iš čia jam nebuvo, valdove. Arba tenka manyti, kad tiesa buvo Butrimo žodžiuose.

SKIRGAILA. Pažiūrėk, ar ne pamatysim, kai sužaibuos, jo ten žemai, apačioje.

DAUGAILA *(atiduoda jam žiburį ir kopdamas augštyn)*. Tavo žodis — man liepimas. Bet sunku man senam į šitą plyšį įlįsti. Reikia žiburys numesti, gal krisdamas neužges, bus geriau matyti.

SKIRGAILA. Kad ant kalno stovėdamas vokietis pamatytų ir nušautų tave... *(Imdamas žiburį kiton rankon)*. Lipk atgal, Daugaila. Aš vistiek nepatikėsiu, kol patsai pamatysiu.

DAUGAILA *(lange)*. Mano akys blogai mato, bet ten kažkas žemai juoduoja. *(Nulipa nuo lango. Skirgaila paduoda jam žiburį ir kopia patsai)*.

SKIRGAILA. Patikėsiu, kai patsai pamatysiu. *(Įlindęs į langą, žiūri žemyn. Sužaibuoja)*. Taip, ten žmogus guli... *(Nulipa nuo lango)*.

DAUGAILA. Matai, valdove, kaip tu veltui buvai įtaręs ištikimą kareivį.

SKIRGAILA. Taip. Matau, kad aš imu dažnai klysti. *(Sėdasi vėl)*. Bet kodėl jis panorėjo mirti tokiu būdu ir nežuvo, kaip tvirtam vyrui dera — kovoje, su kalaviju rankoje? Juk aš žinau, ir visi žino, kad jis buvo narsus kareivis.

DAUGAILA. Iš kur žinai, valdove, kad taip mirti, kaip jis mirė, mažiau reikia narsos, negu mirti su kalaviju rankoje? *(Kraipydamas galvą)*. Ne, taip miršta ne bailieji, bet tie, kurie save aukoja. Jis nepanorėjo, kad jo mirtis būtų tavo žmonos amžina gėda, ir tu jam turi būti dėkingas. Aš nežinau, kodėl elgeisi, kaip kad pasielgei, bet žinau, kad čion patekti jisai galėjo tik per tavo žmonos miegamąjį kambarį. O kas savo žmoną niekina, tas niekina savo garbę ir dorą vardą. Taip manė tuomet, kai aš buvau dar jaunas.

SKIRGAILA. Ką tu nusimanai, seni? *(Atsikeldamas)*. Dabar pasaulis kitokis, negu tuo metu, kai tu buvai jaunas. Bet jei jis beliko ir tas pats, žinoti apie tai nenoriu. Aš keršto jieškau ir keršyti manau taip, kad mano kerštas būtų baisus... Bet vėl nepasisekė... *(Nusigręžęs į duris)*. Pasiųsk kareivius, teatneša jo lavoną pilin. *(Duryse)*. Aš jo galvą kaikam esu pažadėjęs, ir kunigaikštis turi žodį tesėti. *(Išeina)*.

DAUGAILA *(likęs vienas, stato žiburį žibintan sienoje ir pritaiko rėmus)*. Ne, tepasilieka jis ten, kur guli. Jei tu, kunigaikšti, nesirūpini savo

namų garbe, ja pasirūpinti turiu aš. Temano geriau visi, kad tai buvo Stardas. *(Nusigręždamas išeiti).* Kol tamsu, liepsiu lavoną nuplukdyti upe... Kad niekas nepamatytų, kas jis buvo, ir nesužinotų, kokiu būdu ten atsirado žuvęs... *(Duryse).* Taip reikia, ir taip bus...

III

Kapela. Viskas, kaip anksčiau. Jonas Skarbekas skaito egzekvijas. Ant katafalko karstas. Jis uždengtas juoda marška. Aplink karstą dega žvakės ir lempelės. Keli bajorai atėjo pažiūrėti, kaip Stardas laidojamas.

I BAJORAS. Tai šiąnakt jūs nieko nesuradot? Nesuėmėt?

BUTRIMAS. Ką turėjome surasti? Tas, kurio ieškojom, juk čia guli *(Linkteli galvą karsto link).*

II BAJORAS. Nejaugi tai buvo jis? *(Bailiai dirsteli į karstą).*

I BAJORAS. Kai aš šiandien į jį dirstelėjau, man pasivaideno, kad jo veidas baisiai pasikeitęs. Jis visai nepanašus dabar į tą, kurį mes gyvą pažinojom. Tik pasižiūrėkit, kaip pajuodo jo plaukai!

II BAJORAS. Nenoriu aš į jį žiūrėti, tesaugoja mane dievai susitikti su juo. Piktas jisai, ir bijau, kad neimtų keršyti visiems — ir priešams ir draugams.

BUTRIMAS. Nesuprantu, kam sumanė jį tokiu būdu laidoti. Visi kalba, kad lenkų dvasininkas jį pakrikštijo jau mirusį, ir todėl taip pyksta jo vėlė. Bijau, kad nepridarytų mums vargo.

II BAJORAS. Ar jam dabar ne vistiek, kad jį pakrikštijo ir kaip jį nūnai laidoja?

BUTRIMAS. Matyti, ne vistiek, jei patsai neturi ramybės ir mums neduoda. Matyti, krikštas suklaidino jam kelią į dausą, o krikščionių dangun nenori...

I BAJORAS. Tai ir bastosi, vietos sau nerasdamas. Ne į gera tai mums visiems... *(Kuštomis).* Sako, nakčia jis vos vos nepasmaugęs kunigaikštienės. Gerai, kad metu suspėjo išgelbėti! Jau buvo ją radę be žado.

II BAJORAS. Ji to verta. Ar ne ji priežastis viso, kas ištiko mūsų kraštą? O kas dar mus dėl jos gali ištikti!..

BUTRIMAS. Pasakos! Nusigando, pamačiusi tą, kuris yra miręs ir apalpo. Ji, nors mūsų tautos, bet galvoja kaip lenkė: kas numirė, to nebėra pasauly, jei jis ne piktas, — mano jie.

I BAJORAS. Jis turėjo būti baisus. Juk jis pyksta.

II BAJORAS *(nustebęs)*. Žiūrėkit, žiūrėkit! Kunigaikštienė ateina. *(Kapelon įeina kunigaikštietė, mergaičių lydima. Ji vidury kapelos, tiesiog ties karstu, atsiklaupia. Viena mergaičių paduoda jai knygas, ir ji ima melstis. Mergaitės suklaupia užpakaly)*. Nejaugi ji atėjo prašyti, kad Stardas atleistų jai ir nepyktų?

I BAJORAS. Nemanau. Ji išdidi... Valdovų giminės...

BUTRIMAS. Mergaitės man sakė, kad ji kiaurą naktį akių nesumerkusi: vis meldusis ir verkusi.

I BAJORAS. Kažkas baisaus turėjo ją ištikti. *(Kunigaikštienė nuleidžia rankas su maldaknyge, nejudėdama, įsmeigia akis į karstą; tik lūpos kruta, matyti, meldžiasi)*. Žiūrėkit, žiūrėkit, kas su ja dedasi. Ji žiūri į jį... Kalbasi!.. *(Kapela kupina mėlynos šviesos. Visi lyg pranyksta, matyti tik viena kunigaikštienė. Ji klūpo, rankas nuleidus, ir meldžiasi. Katafalko dešinėje pusėje atsistoja šviesusis vyras, o kairėje tamsusis. Balsai jų lyg griausmas. Tik kaikada girdėti kunigo Skarbeko žodžiai)*.

ŠVIESUSIS VYRAS. Štai ji atėjo šventyklon, ir tu tuojau pajutai. Visi spėja ją atėjusią pasimelsti už vėlės ramybę to, kuris čia turi būti, ir kurio vietą tu esi užėmęs. Tu vienas tik visam pasauly numanai, kodėl ji čia atvyko. Visą naktį gyvenusi čia baime, čia viltimi, ji atėjo padėkoti Augščiausiajam už tavo gyvybės, savo garbės ir doro vardo išgelbėjimą, už tavo meilę, kuria amžinai džiaugsis josios širdis, ir kuri amžinai liks josios gyvenimo šviesioji aušra.

TAMSUSIS VYRAS. Nejaugi tu iš tikro manai leisti, kad tave gyvą pakastų? Nejaugi tu toks likai beprotis, jog gali svyruoti, ar ne pasirinkti sau tokis baisus likimas, kada dar taip lengva išsigelbėti? Užtenka tau tik sujudėti karste, pakelti galvą, ir visi čia esantieji išsigandę išbėgios į visas šalis, ir tada tau kelias bus laisvas. Dargi su tavim tavo kalavijas, kuris niekuomet nėra tavęs apvylęs.

ŠVIESUSIS VYRAS. Taip, gali atsitikti, kad tie, kurie čia yra, baimės pagauti, nesulaikys tavęs. Bet tu patsai žinai, nes girdėjai, kai buvo įsakyta, kad visi išėjimai ir įėjimai stipriai būtų saugojami kareivių, kurie laukia, kada tu pasirodysi ir mano, kad pasirodyti tu turi, ir todėl jų nebeįbaidysi. Vargiai ar patsai išsigelbėsi, o toji, kuri tave pamilo, taps paniekos moterimi, ir tu suteiksi josios vardui amžiną gėdą.

JONAS SKARBEKAS *(balsas jo skamba paslaptingai, lyg iš kažkur iš tolo)*. „Kodėl aš nenumiriau, iš motinos vidurių išeidamas ir neužbaigiau tuomet savo dienų? Būtau dabar gulėjęs ir ilsėjęsis... Miegotau, ir ramu man būtų... Ten neteisingieji nustoja baimę gimdę, ten ilsisi siela nuvargę, ten didelis ir mažas lygus yra... Kam kenčiantiems duota dienos šviesa ir gyvybė siela nuvargusiems? Tiems, kurie mirties trokšta, ir josios nėra?"...

ŠVIESUSIS VYRAS. Tu daugel pikto esi padaręs Viešpaties akyse, ir didi turi būti tavo auka atlyginti Dievo teisybei. Atmink, kad tavęs ištesėjusio laukia didelis atlyginimas, didi laimė tau pagaminta. Ten tu ją rasi, kokią nori surasti, skaisčią kaip aušrinė žvaigždė ir kaip dangaus rasa tyrą. Čia, net išsigelbėjusio, laukia tavęs gėda, kad pražudei moterį, jai išgelbėjimą pažadėjęs ir pažado netesėjęs. Visi tai sužinos ir piktinsis, kada kalbės su tavimi. Nejau panorėsi tokio gyvenimo tu, kuris mirtį buvai pasirinkęs, dėl josios čion vykdamas? *(Rodydamas į kunigaikštienę).* Matai, ji laimina Dievą už tavo stebuklingą išganymą ir už tai, kad yra jau praslinkęs pavojus garbei, kuri brangesnė jai už gyvybę.

TAMSUSIS VYRAS. Bet kokią auką turi už tai mokėti! Ji niekuomet apie tai nesužinos, lengvai praeidama šalia tavo kapo, ir josios akyse tai bus svetimo kapas.

JONAS SKARBEKAS. „Dienos žmogaus, moters pagimdyto, trumpos ir liūdesio kupinos. Jis miršta, sudūli ir kur jis? Pranyksta vanduo ežere, nuseka upė ir išdžiūsta: taip žmogus atsigula ir nebeatsikelia. Iki pasaulio pabaigos jis neatsikels ir neprabus iš amžino miego. Nuėjęs tamsybėn, nebeišeis iš ten, nebesugrįš savo namuosna, ir vieta, kur jis buvo, nebežinos jo".

TAMSUSIS VYRAS. Saulė šiandien tekės kaip visuomet, ir dangus linksmins žemę ir visa, kas joje yra, savo linksmu skaidrumu. Ir saulė, nusileisdama vakaro metu, apgaubs dangų ir žemę aukso spinduliais. Bet tu nebematysi, tu tamsybėj kankinsies, kol baisia mirtimi numirsi. Ir pragare nėra didesnių kančių kaip tos, kurios tavęs laukia!..

ŠVIESUSIS VYRAS. Bet už tai tavęs laukia amžina šviesa! Ten saulė netekės ir nesileis, ten nežinosi nakties, ir ten skausmas baidysis tavo akių, kurios vien amžina džiaugsis laime.

TAMSUSIS VYRAS. Tai tik tušti spėliojimai! O čia dienos slinks paskui dienas, ji džiaugsis gyvenimu, kaip galėtai džiaugtis ir tu. Praslinks metai, užmirš ji šią baisią naktį ir tave užmirš, kitą pamilusi. Auka tavo bus tau be naudos, ir viltis tavo taps tuščia. Jei susitiksi su ja kitam pasauly, ji tau bus svetima ir nebepažins tavęs...

Pamanyk, tu — vokietis ir šventosios Marijos riteris — turi negarbingai žūti dėl prakeiktos stabmeldžių šalies mergaitės, ir būti taip, kad net kapas negautų tavo vardo. Drąsus ir tvirtas vyras, išdidžios narsos, gali laisvai pasirinkti mirties pavojų, bet toji mirtis turi jo vardui amžinąją suteikti garbę. Tu savo baisia mirtimi ką lauki laimėti?

ŠVIESUSIS VYRAS. Dangų ir amžiną gyvenimą šventųjų tarpe! *(Jo balsas nuolat auga ir tvirtėja; paskutiniai žodžiai aidi, kaip griausmas).* Štai, ji prieš tave, kaip avelė, aukai skirta. Dievas įskaitys tavo auką ir

išlaikys ją tokią amžinai tavo laimei. Ar ne jo rankoje kiekvieno širdis ir likimas? Kas gali drįsti gundyti Dievo kelius?

JONAS SKARBEKAS. „Iš priešo rankų gelbėkit mane, iš kankintojo rankų išpirkit mane, ir aš nutilsiu. Nurodykit, kuo esu nusidėjęs?"

TAMSUSIS VYRAS. Štai, ateina pagerbti laidotuvių tasai, kuriam jis priklauso. Nejaugi manai, kad dėl tavęs pasikeis pasaulio tvarka, ir vyras liausis būti savo žmonos viešpačiu?

Kai sekei mano patarimais, ar nelydėjo tavęs visur pasisekimas? Nuo to meto, kai, paniekinęs mano balsą, ėmei bepročiauti, ar tavo siela pažino nors valandėlę ramybės, ar pasisekimas nėra tavo kelių apleidęs nuo tos dienos, kai piktu keru sujungė šitoji moteris ir surišo tavo ir savo likimą, ar tu netapai panašus į moterį, kuri svyruoja ir abejoja?

ŠVIESUSIS VYRAS. Nemanyk, kad kerai tave valdo. Tai klastingasis gundo tave. Kerai nuo pragaro dvasios, jie į pražūtį veda žmogaus sielą. Pamanyk, ar tas atsitiko tau! Ar ne pasikeitė tavo siela? Ar ne išmintingesnis nuo to laiko tapai Dievo ir žmonių, ar ne kilnesnis savo akyse?

TAMSUSIS VYRAS. Tu buvai vyras ir elgeisi, kaip dera vyrui, kurio krūtinė geležim apkaustyta, ir ranka apginkluota kalaviju.

Jei tavo sieloje dar neišnyko jėga, jei dar nenusigando tavo širdis, tu visai lengvai gali išsigelbėti. Juk žinai, kad aušrai auštant tavo draugai turi pulti pilį. Tuomet tavo išsigelbėjimas bus visai lengvas... Nusikratyk sielos nuskurdimu. Neleisk sau negarbingai žūti dėl vienos moters. Juk tavęs dar laukia ir garbė, ir laimė, ir kiti gyvenimo džiaugsmai. Aš tau suteiksiu progos dar šimtą kartų pažinti moters meilės saldiems jausmams. Argi verta dėl vienos viso ko nustoti?

JONAS SKARBEKAS. „Argi ne trumpos mano dienos? Palik mane, atstok nuo manęs, kad aš kiek nusiramintau, pirm negu nueisiu nebegrįždamas niaurumo šalin, mirties unksnėn, tamsybės šalin, kokia yra mirties tamsybė, kur nėra tvarkos ir netvarkos, kur tamsa kaip pati tamsuma."

ŠVIESUSIS VYRAS. O tu dirstelk į ją ir pasielk, kaip aš tau sakau. Štai, įeina tasai, kuris jau liepė iškasti tau duobę. Vienas jūsų turėsite į ją žengti — tu ar ji, kuri nekalta tuo, ką tu buvai sumanęs ir esi padaręs. Nuo tavęs priklauso, kas turi atlyginti Dievo ir žmonių akyse tavo klaidas ir kaltes. Norėdamas gelbėti savo gyvybę, paskyręs pražūti moterį, ar nepasielgsi tu, kaip elgiasi bailiai, kurių gyvenimas kupinas gėdos ir nusiminimo? O gal, ją nuvedęs kapan, ir patsai jo neišvengsi ir atsigulsi, bet tuomet guls su tavim gėda ir nusiminimas, ir tavo vardas, garbės netekęs, taps paniekos vardu... *(Šviesa gęsta; šviesus ir tamsus vyras pranyksta. Matyti visas kapelos vidurys. Pirmoje vietoje katafalkas, o prieš jį atsiklaupusi meldžiasi kunigaikštienė; už jos mergaitės. Kunigaikštis stovi duryse; ilgai jo žvilgsnis susikaiko ant kunigaikštienės. Jam įėjus pūstelia vėjas.*

Žvakės sumirga; atsikloja marškos kampas, ir dabar matyti velionio galva, atidengta iki akių. Mergaitės, kunigaikštį pastebėjusios, ima kuštėtis. Kapeloj judesys, nes bajorai palengva artinasi į kunigaikštį).

BUTRIMAS *(kunigaikščiui tyliai, bailiai pažvelgdamas į karstą).* Valdove, paklausyk mūsų! Paliepk, tesiliauja giedoję ir teneša jį iš čia greičiau. Velionis pyksta! Tik pažiūrėk, kaip pasikeitė jo veidas! Tai blogas mums ženklas. Vėlės kerštas baisus!

SKIRGAILA *(ilgu žvilgsniu į jį pažvelgdamas, kalba tvirtai, iš lėto, lyg pabrėždamas).* Gyvi pavojingesni nekaip mirę. Jei aš gyvųjų niekuomet nebijojau, tuo labiau mirusiųjų nenusigąsiu. Telaidoja jį, kaip išmano.

BUTRIMAS. O man atrodo, kad mirusiųjų labiau reikia saugotis negu gyvųjų. *(Eina šalin).*

BAJORAI *(linguodami galvas).* Taip, taip... Tiesą sako Butrimas... *(Kunigaikštienė atsikelia. Kelleris iš lėto atveria akis: jų akys susitinka).*

ONA DUONUTĖ *(žengia žingsnį priekin ir balsu surinka).* Ak, Viešpatie... Tai jis!.. *(Graibosi rankom už krūtinės ir krinta apalpusi; artimiausios mergaitės ją palaiko. Kyla sąmyšis. Tik psalmių skaitymas nesiliauja).*

BUTRIMAS *(paslaptingai).* Štai, štai... Ar aš nesakiau...

SKIRGAILA *(nieko neklausydamas, įbedęs akis į karstą, žengia du tris žingsnius priekin, paskui užpakaliu slenka atgal, nustebęs praveda ranka ranka per veidą).* Nejaugi? *(Lyg atsikvošėjęs).* Ak, štai kas yra? *(Ploja delnais).* Ei, kareiviai! *(Kareiviams, kurie pasirodo duryse).* Imkite jį greičiau ir pakaskite!.. Tik greičiau... *(Rodo karstą nuo katafalko; nuimdami nuverčia žibintus ir lempeles. Žvakės krinta su trenksmu ir gęsta; kapeloj tamsu).* Išveskite kunigaikštienę. Greičiau. Į jos kambarius. *(Mergaitės dar neatsigavusią kunigaikštienę neša ant rankų, priešaky Daugailos lydimos. Kareiviams).* Greičiau jūs ten judėkit!..

JONAS SKARBEKAS *(skubiai pribėgęs).* Šiesusis kunigaikšti, ką tu darai?.. Neliepk jiems niekinti mirusiojo lavono...

SKIRGAILA. Tylėk, pope, ir nesikišk, kol tavęs niekas dar nekliudo. Ne tavo reikalas. Butrime, paragink juos *(rodo kareivius),* kad greičiau.

BUTRIMAS *(kareiviams).* Skubiau, skubiau! Matot, kunigaikštis pyksta. *(Kareiviai stato karstą ant grindų).*

SKIRGAILA. Dangčiu, dangčiu užvoškite. Užkalkit vinimis drūčiau! *(Kareiviai skubiai užvožia karstą ir kalavijų rankenomis kala vinis, įsmeigtas dangtyje).*

JONAS SKARBEKAS. Pamanyk, kunigaikšti, kokį pavyzdį teiki savo žmonėms! Tu paniekinai lavoną laimingojo, kuriam šventas krikštas nuvalė visas nuodėmes.

SKIRGAILA. Kodėl juo taip rūpiniesi, pope? *(Spyręs karstą koja).*

Argi žinai, kokia keltava čia druni? Tu aklas ir kvailas žmogus, jei manai mane apgausiąs... Išdavikai jūs visi!.. *(Kareiviams).* Neškit jį lauk ir greičiau pakaskite duobėje. *(Kareiviai ima karstą ant pečių ir neša lauk).*

JONAS SKARBEKAS *(pastodamas jiems kelią).* Visagalio Dievo, kurio tarnas esu, vardu draudžiu jums tai daryti. Amžinai pragaro ugny degsite!

SKIRGAILA. Juokingas tu, pope, su savo grasinimais. Saugokis, kad tavęs neužkastų vienoje su juo duobėje. *(Kareiviai išeina su karstu. Skirgaila, nutvėręs kunigą už krūtų jį kratydamas).* Pasakyk, pope, kodėl taip ilgai rengeisi jį laidoti? Juk su kitais tu tiek neužtrunki?

JONAS SKARBEKAS. Jis buvo tau artimas, ir jam gyvam tu didelę garbę teikei. Aš ją suteikti norėjau mirusiam. Maniau, kad tau įtiksiu.

SKIRGAILA. Nuo kurio laiko ėmei rūpintis, kad man įtiktai? *(Paleidęs jį).* Ne, tu žodžiais nori pėdas sumesti kaip lapė. Kas dorai elgiasi, tas aiškiai kalba. Aš žinau, kodėl taip darai. Tu išdavikas ir kvailys! Bet aš jums skaudžiai atkeršysiu... *(Suplojęs rankom, kareiviams).* Nuveskit jį rūsin! *(Rodo kunigą).* Paskui pamatysim, kaip su tavim pasielgsiu...

JONAS SKARBEKAS. Augščiausiasis kunigaikšti!..

SKIRGAILA. Greičiau! *(Kareiviai stumia jį per duris).*

KAREIVIAI. Eik, eik, nekalbėk. Matai, kunigaikštis pyksta.

DAUGAILA *(Sugrįžęs kapelon, kunigaikščiui).* Valdove...

SKIRGAILA. Eik, Daugaila, pasakyk, kunigaikštienei, kad gali būti rami. Mes jį palaidosim, ir nebedrums jis daugiau ramybės nei jai, nei mums.

DAUGAILA. Kunigaikšti...

SKIRGAILA *(neduodamas jam kalbėti, piktai, suerzintas).* Tylėk, tylėk, Daugaila, ir nekalbėk! Kad netektų man pasigailėti, ką tau galiu pasakyti. *(Nusigręžia ir išeina. Su juo išeina ir kiti. Daugaila kurį laiką pasilieka stovėti vietoje).*

IV

Nedidelis kiemas, kuriame paruošta duobė, tiesiog viduryje. Šalia iškastos duobės karstas. Čia pat, kiek nuošaliau, kareivių būrelis. Jie kažkuo sujaudinti, nerimauja, dairosi ir mostikuodami kalbasi.

SKIRGAILA *(įėjęs).* Jūs dar nepakasėt jo? Ko stovite? Ar užmiršę esate, kas jums buvo įsakyta?

I KAREIVIS. Valdove, karste lavonas dejuoja... Mes nežinom...

SKIRGAILA. Bailiai. Po verpsčiu su kuodeliu jums sėdėti, o ne valdovo tarnyba eiti! *(Prieina karstą ir koja nustumia duobėn).* Pakaskit

jį greičiau ir duobę su žeme sulyginkit. *(Kareiviai nedrąsiai ima kastuvus ir užverčia duobę žeme. Kunigaikštis kurį laiką žiūri, nuošaliai atsistojęs, paskui nusigręžia ir išeina).*

I KAREIVIS. Čia kažkas nesuprantamo, baisaus... Kodėl jį pakasėm čia, kur visi vaikščioja, o ne ten, kur kitus laidoja?

II KAREIVIS. Taip liepė patsai valdovas.

I KAREIVIS. Bijau, kad mus ištiks baisi nelaimė. Neveltui velionis karste sudejavo.

II KAREIVIS. Kodėl mus turi ištikti nelaimė? Juk mes darom, kas mums įsakyta. Jis *(rodo į kampą)* juk žino, kad mes turime daryti, ką mums įsako.

I KAREIVIS. Taip taip, bet pakasėm visdėlto mes jį. Visuomet juk taip būna, kad už valdovų darbus mes atsakom savo kailiu.

II KAREIVIS. O kas, jei čia mes gyvą pakasėm? Juk aš aiškiai išgirdau, kad jis sudejavo. Man net pasivaideno — jis apsivertęs karste.

III KAREIVIS. Jei buvo gyvas, kai pakasėm, žemė būtinai turi prasiskirti, kai jo vėlė vyks į dausos šalį. Palauksim ir pamatysim tuoj: vėlė negali ilgai būti žemėje.

IV KAREIVIS. Kokiu būdu gali būti gyvas, jei aš ir kiti esame matę, kaip jis mirė. Laukite sau čia *(mesdamas toli šalin kastuvą)*, o aš laukti nenoriu. Monu jis virto ir baisiu monu čia gali pasirodyti. *(Išeina).*

I KAREIVIS. Tikrai gal monu virto. Tai jau bus mums! Geriau bėkim iš čia.

II KAREIVIS. Bėkit, kad bijote.. Aš nebijau. *(Visi kiti skubiai išeina. Antrasis kareivis, užsidėjęs ant peties kastuvą, apsidairo aplinkui ir iš lėto išeina. Kuriam laikui praslinkus, įeina Daugaila, apsidairo ir pamestu kastuvu stengiasi atkasti kapą. Jo rankos dreba, kasdamas dejuoja).*

SKIRGAILA *(įėjęs atsistoja ir žiūrėdamas su pasityčiojimu į Daugailą).* Ką darai, Daugaila?

DAUGAILA *(nenutraukdamas darbo).* Ar nematai? Noriu pataisyti mūsų klaidą. Imk patsai ir kask greičiau, pašalinių nepainiodamas. Paskui sužinosi visa.

SKIRGAILA. Aš visa žinau. *(Sudėjęs rankas ant krūtinės).* Ir tau ne gėda buvo, Daugaila, mane apgaudinėti? Tu melavai man, o aš tavimi tikėjau ir klausiau tavęs kaip tikro tėvo, nors dažnai man buvo skaudu sekti tavo patarimais.

DAUGAILA *(atsistojęs ir pakėlęs ranką augštyn).* Dangaus ir žemės dievais siekiu, kad aš nieko nežinojau. Tebūna man gėda, jei aš tau sumelavau. Aš visa sužinojau iš kunigaikštienės tik tuomet, kai pranešiau jai, kad Stardas jau pakastas. *(Imdamasis vėl kasti).* Ar aš galėjau manyti, kad dar esti tokių žmonių, kurie tiek aukotis išgali.

SKIRGAILA. Nesiek veltui, Daugaila. Aš priesaikomis daugiau nebetikiu. Ir jo mirtis tebūna perspėjimas, ko galite patys susilaukti.

DAUGAILA. Man negrasink. Persenas esu, kad galėtau ko nors bijoti pasauly.

SKIRGAILA *(žengdamas arčiau)*. Kur jūs nudėjote Stardo lavoną?

DAUGAILA. Ne metas galvoti apie mirusiuosius, kai reikia gelbėti gyvasis. *(Sustojęs kasti ir nutrindamas rankove prakaitą nuo veido)*. Aš senas ir silpnas — nepajėgiu jau. Imk kastuvą ir padėk man. *(Kasdamas)*. Kareiviui nedera būti žiauriam. Didi nuodėmė, jei leisi po žeme jo vėlei su kūnu skirtis.

SKIRGAILA. Veltui kalbi seni. Aš kiekvieną darbą iki galo nudirbu ir kerštą irgi. *(Priėjęs ištraukia iš jo rankos kastuvą, meta šalin ir nustumia Daugailą nuo kapo)*. Jis čia guli ir nebeatsikels. *(Supliauškinęs delnais, įėjusiems kariams)*. Karavadas nusilpo. Imkit ir nuveskit į jo butą. Greičiau!

DAUGAILA *(šluostydamas prakaitą)*. Gerai... Man vistiek... *(Sėdasi ant žemės)*. Nuvargo kūnas ir siela. Neišgaliu daugiau. *(Kareiviai ima jį už parankių ir veda. Bet, pamatęs įeinančią kunigaikštienę, susilaiko)*.

ONA DUONUTĖ *(įėjusi. Sustojo dejuodama, susiima už skruostų)*. Vai, Jėzau!

SKIRGAILA. Meilužio pakasynosna atėjai. *(Piktai šypsodamasis, susidėjęs rankas ant krūtinės)*. Jis čia, po mano koja druni!

OLIGĖ *(už durų, spiegiamu balsu)*. Leiskite mane, leiskite!..

SKIRGAILA. Varykit ją lauk...

OLIGĖ. Berneliai, leiskite mane, neklausykite to žiauraus budelio, kad jo žemelė nenešiotų...

SKIRGAILA. Užimkit jai nasrus!.. Durklu, jei nenutils!.. *(Kurį laiką girdėti už durų grūmesys)*.

OLIGĖ *(nesavu balsu suspiegusi)*. Ai!..

ONA DUONUTĖ. Vai, Dieve tu mano...

SKIRGAILA *(rūsčiai)*. Arčiau!.. Čion... *(Rodo pirštu į kapą. Ona Duonutė žengia kelis žingsnius ir susilaiko)*. Čionai, čionai, sakau!..

ONA DUONUTĖ *(prieina kapą ir nudrimba)*. Vai, Dieve!.. *(Sukniumba ant kapo apalpusi. Skirgaila žengia, ranką ant durklo padėjęs)*.

DAUGAILA *(puola atgal, į kunigaikštį su ištiestom rankom)*. Kunigaikšti... Nedrįsk!.. *(Skirgaila nusigręžia ir išeina. Daugaila suklumpa šalia kunigaikštienės)*. Vai, varge tu mano!..

* * *

LIKIMO KELIAIS

MISTERIJA

PIRMOJI DALIS

A U D R A

Sodiečių pirkia. Pasieniais suolai. Ties durimis iš vienos pusės suolelis, ant kurio stovi du vandens kibiru, augščiau lentyna, kur sukrauti dubenys ir sukarti dantynėj šaukštai. Iš kitos pusės krosnis. Priešais durų kampe skobnys, prie jų ilgas uslanas. Ant suolo pas lentyną sėdi Višvilienė ir trupina žoles. Šalia skobnių Višvilis stovėdamas veja kableliais virvę.

SODEINIS *(už langa, sodely).*
Cha cha cha!

NAMINIS *(tupėdamas ant langa).*
Sodų dieve, ko kvatojies?
Ar kad žmonės mus pamiršo,
toliau gerbti nebenori?..

SODEINIS. Eželes merga ravėjo,
vagoje ravėdama pamigo.

NAMINIS. Kokia merga?

SODEINIS. Kokia? — Nagi moteriškė,
šitų namų šeimininkė.
Savo vyrą vis sapnavo...

NAMINIS. Na tai kas?

SODEINIS. Aš jai tokį sapną pakuštėjau,
jog ji šoko lyg pamišus.

NAMINIS. Kokį sapną?

SODEINIS. Vai, kad kilo didi audra,
ir jos bernas vienas lankoj liko.
O Perkūnas, senas dėdė,
rūstus, kad jo niekas nebegerbia,
trenkė žaibu žalion pievon,
šieno kūgin... Cha, cha, cha!..
O ten buvo vyras pasislėpęs...

NAMINIS *(neramiai)*.
Kas gi vyrui atsitiko?

SODEINIS. Nieko, seni. Liko gyvas,
nes Perkūnas seniai aklas...

MUNIA *(įbėga pirkion uždususi. Naminis pasiraivęs lenda užukrosnin)*. Dievuli mano mielas! Motinėle brangi! *(Sugniaužusi rankas)*. Kad tu pamatytai, kad tu paregėtai, kokia baisi kyla iš vakarų audra! Tamsi, tamsi kaip naktis. Lyg kloste apklostė, apniaukė visą dangų. Vėjas, lyg nusigandęs, pučia iš rytų, o audra vis auga, ritasi augštyn ir slenka prieš vėją.

O kaip baisiai žaibuoja, Dievuli! Ir griaudžia taip gūdžiai, net žemelė dejuoja.

VIŠVILIENĖ *(trupindama žolę)*. Dukrele mano, ko tu nusigandai? Reikia tik pasidžiaugti, kad skaudus lietutis palis žemelę. *(Munia sėdasi ant uslano)*. Jau seniai ji lietulio ištroško. Suvyto pievose žolelė ir javai laukuose, nugelto medžių lapeliai. Ir oras jau tokis tvankus, kad nei atsidusti. Nori, Dievulėliau, atsikvėpti, o tau krūtinę lyg sunkus akmenėlis slegia. Reikia, reikia, dukrele, lietulio. Sužaliuos vėl nulytos pievelės, atsprogs atžiurbės nuvytę medžių lapeliai.

VIŠVILIS *(sukdamas kanapes virvei vyti)*. Griausmas, nors žmogui baisus, bet visai gamtai labai naudingas. Vienan jau grumulin susigulėjo žemė, ir gamta apsnūdo, karščio apmarinta. Griausmas trenksmais sujudins snauduliu apmirusią žemę. Saulė, ir toji linksmiau pražiurbės, debesius praskiedusi.

MUNIA *(susidėjusi rankas ant kelių, liūdnai)*. Gera jum, tėvuliu, bekalbėti, skaudžiu lietuliu besidžiaugti, bet ne man, kad Juozulio nėra ir nėra...

Greitai slenka debesys, o iš pievos jam tolimas kelias. Vai, aš bijau, kad jį užklups bangas pakely, tarp pievų, lygumose, kur nei vienas plačiašakis medelis neauga. Neturės kur nuo skaudaus lietulio pasislėpti, perlis bernelį iki paskutinės rumbelės.

VIŠVILIS *(baigęs sukti kanapes vienai virvei, atsisėda ant suolo skobnių gale).* Vaikel, veltui nesibaidyk, širdin sau nesidėk. Kas žmogui Dievo skirta, nuo to nepasislėpsi ir palėpy.

VIŠVILIENĖ. Nesidėk galvelėn, dukrele. Jis ne mažas vaikelis, kad pievoj jį bangas užkluptų. Gal jau seniai namo keliauja, gal tuoj namo pareis.

VIŠVILIS. Žmonos, ko jam lietun eiti. Gal jau seniai, kupeton įsiknisęs, miegti. Ten jo nei bangas neprikels, nei lietus, kad ir skaudžiausias, nesulis. *(Pirkioje vis tamsiau ir tamsiau. Žaibuoja vis labiau ir griaudžia. Kai tik sužaibuoja, vis kiekvieną kartą žegnojasi).*

MUNIA *(nusiminusi).* Vai, Dievuliau, kad dabar aš žinotau, kur Juozulis!.. *(Girdėti kieme gyvuliai namo pareinant).*

VIŠVILIENĖ. Muniule, dukrele, priimk tvartan karveles, prižiūrėk gyvulėlius, kol aš ėdžio pagaminsiu. *(Munia atsikelia nuo uslano ir eina į duris. Tuo laiku pirkion įeina keli vyrai, poniškai apsirėdę. Munia sustoja ir žiūri į juos).*

1-SIS VYRAS. Labas vakaras, gerieji žmonės. *(Dairosi stovėdamas vidury pirkios, lyg norėdamas atsisėsti, bet nežino kur).*

VIŠVILIS. Labas vakaras, gerieji ponai! Prisėskite, būsite svečiai. *(Pritraukia nepakildamas uslaną arčiau į skobnis).* Čia sėskite. *(Muniai).* Dukra, pavalyk suolus, kad žmonės turėtų kur atsisėsti. Matai, jų gražūs rūbai, bijo įsitrinti. *(Munia prijuoste šluosto suolus).* Sėskite, sveteliai. *(Įėjusieji atsisėda).* Ar ne iš Pilviškių dvaro esate ponai?

5-SIS VYRAS *(sėsdamas).* Yra ir iš dvaro.

2-SIS VYRAS *(atsisėdęs ant suolo kitam gale skobnių).* Vieni mes iš dvarų, kiti iš miestų. Ėjome kiekvienas sau, savo keliais, o audra visus kuopa tavo kieman suvarė. *(Žaibuoja ir griaudžia. Svečiai atsisėda ant suolo ir nusiima kepures. Smarkiai sugriaudė. Višvilis, Višvilienė ir Munia žegnojasi).* Kodėl jūs žegnojatės?

VIŠVILIENĖ. Argi, ponuli, nežinai,? Kai rūstus Dievas pyksta, visa gali žmogų ištikti.

5-SIS VYRAS. Žmonių tamsumas!

4-SIS VYRAS. Pas mus niekas to nedaro.

VIŠVILIENĖ. Iš kur ponas? *(Munia išeina per duris).*

4-SIS VYRAS. Aš čion atvykau iš tolimųjų vakarų...

VIŠVILIENĖ. Iš kur į mus audros eina.

4-SIS VYRAS. Kodėl taip manai?

VIŠVILIENĖ. Nagi vis iš vakarų. Sako, jos ten gimstančios.

4-SIS VYRAS. O ne, ten ramu, saulė ten šiltesnė, ir gražiau pas mus. *(Višvilis stojasi ir ima sukti kableliais raikštę).* Aš čion atvykau, norėda-

mas pamatyti šalį, kur žmonės kitaip gyvena, kitaip kruta, kitaip vargsta, ir štai netikėtai čia mane užklupo audra.

3-SIS VYRAS. Nors aš mieste gimęs, mieste augęs, bet visgi čia mano gimtinė. Aš džiaugiuosi, kad audra mane užvijo sodiečio pirkion, kurion aš patekti seniai svajojau. Aš myliu sodžiaus žmones! *(Vėl žaibuoja ir tuojau griaudžia. 1-sis vyras, išsitraukęs krepšį, kemša pypkę. Višvilis ir Višviliene žegnojasi).*

2-SIS VYRAS. O, ir aš taip pat mylėjau darbo žmones. Nuo mažų dienų aš daugel skaičiau apie jų skurdą, ir mano širdį vis griežė skaudi mintis, kad jie varge skursta. Aš seniai buvau pasiryžęs nešti sodžiun šviesos ir užuojautos žodį, į geresnę buitį kelią jiems tiesti. Bet čion atėjęs pamačiau, kad žmonių esama toli ne tokių, kaip mano buvo manoma.

3-SIS VYRAS. Kuo gi draugas apsirikai?

NAMINIS *(užukrosny)*. Savimi, savo kvailu protu.

2-SIS VYRAS. Aš buvau įsivaizdavęs, kad sodžiuj gyvena žmonės milžinai, supančioti, sukaustyti skurdo ir nelaisvės skausmingais grandiniais. Kad jie, išsiilgę ir laisvės ir geresnės buities, tampo ir negali nutraukti tų grandinių, tų verguvės geležinių pančių. O ką gi aš esu radęs? Ar tokius, kaip buvau įsivaizdavęs? Niūrius, šiurkščius, nemandagius ir tamsius žmones, kur rausiasi it kiaulės purvuose ir savo merdinčiu likimu visai patenkinti. Kalbėk nekalbėk, kalbink, nekalbink, vistiek jie tyli ir eina savo keliu, tavęs nepaiso. *(Vėl žaibuoja ir griaudžia. Darosi dar tamsiau).*

VIŠVILIS. Juodos rankos visuomet pilnos darbo; jos šiurkščios ir raukšlėtos, jos nemėgsta tuščių žodžių, kur jų skunda žaidžia ir painioja tik darbą.

NAMINIS *(iškišęs galvą)*. O dykaduoniai dažniausiai kalba, kad tik kalbėtų.

4-SIS VYRAS. Tikrai pasakius, ir aš apsirikau. Kultūringas gyvenimas dideliam mieste man įkyrėjo; mėgau nuo mažų dienų skaityti apie laukinius žmones, jų gyvenamas šalis. Mielai aš čion atvykau, bet nieko įdomaus nesuradau. Kalnai, klonys, slėniai, krūmai, pievos tarp laukų tikrai gražios, bet kur to nematyti.

Girių čia daug, bet jos tamsios, drėgnos ir nuobodžios. Nei įvairaus medžio, nei įdomaus reginio...

O žmonės, žmonės! Dieve mano! Paniurę, apskretę, visur purvas, nešvaru... Bet tą aš juk ir gimtoj šaly galėjau rasti...

Liūdna šalis...

5-SIS VYRAS. Tamsūs čia visur žmonės, ir dar stabmeldyste smirda.

1-SIS VYRAS *(užtraukęs pypkę ir paleidęs per nosį dūmus)*. Bergždžios jūsų kalbos. Aš prekėjas — mišku, javu ne nūdienos verčiuosi... Sakau — šalis turtingiausia, tik įsigyventi mokėk. Koki augaloti medžiai,

koki rugiai! *(Užtraukia vėl).* Gaila tik, kad audra mane sutrukdė: nespėjau gerai nei miško apžiūrėti ir javų. Bet puiki šalis! Su mielu noru aš čia apsigyvensiu.

MIŠKINIS *(iškišęs galvą iš užukrosnio).*

Tave tik įsileisk! Aprėpsi visa,
Ir mums vietos nebeliks...
Bet aš gi kam būtau,
Kad svetimus čia įsileistau... *(Slepiasi vėl).*

5-SIS VYRAS. Bet žmonės čia it kiaulės...

1-SIS VYRAS. Dar man geriau. Kiaulė kvaila, o kas kvailas, teeina sau šalin, jei netinka net mėšlui. E, tikiuosi, dar geresnė švysters saulė: ne amžinai gi sius audra ir laikys mane prikaltą į šį kietą suolą. *(Žaibuoja vis tankiau, ir griaudžia vis labiau. Pirkion įeina Vincukas).*

VIŠVILIS *(Vincukui, vydamas virvę).* Ar gyvuliai visi jau tvarte?

VINCUKAS *(priėjęs į suolą, nusivelka).* Uždariau visus — karves, avis ir kiaules migin suvariau.

3-SIS VYRAS. Tai jūsų piemenaitis?

VIŠVILIS. Devintų metų, ir gyvulius jau gano. *(Vincukas nusivelka ir deda savo drabužius ant suolo netoli tos vietos, kur sėdi ketvirtasis vyras. Tasai pasitraukia toliau ir žiūro pasibjaurėdamas Vincuko nešvaria milinaite).*

4-SIS VYRAS. Kokis jisai purvinas! Kokios kojos, rankos!

VIŠVILIS *(vydamas).* Kas dirba sunkų darbą, tasai baltų neturi rankų. *(Vincukui).* Imk savo milinę ir išneški priemenėn. Matai — ponams ji bjauri. *(Vincukas persijuosia).* Tik neužsnūsk tenai.

VINCUKAS *(imdamas milinę).* Kur ten užsnūsi. Tokis debesys kyla iš vakarų, ir iš rytų taip žaibuoja, net baisu. Visai nakčiai apsiniaukė. *(Užsimetęs milinaitę ant pečių).* Taip griaudžia, jog visi mes ne tik nakčia neužmigsim, bet karalių Žvaigždikį iš miego griausmas gali prikelti.

3-SIS VYRAS *(Vincukui).* Kokį karalių Žvaigždikį tu mini? Kas tasai karalius?

VINCUKAS *(eidamas į duris).* Ar aš žinau! Taip žmonės kalba, ir aš taip pasakiau. *(Išeina per duris).*

VIŠVILIENĖ *(trupindama žolę).* Tamistėlės veltui nusiskundėte, kad mūsų šalis nuobodi, ir nieko joje nėra jums įdomaus. Ponams nuobodūs mūsų kalnai, klonys, nieko nesako mūsų drėgnos girios. Bet jie visi, nuo senovės laikų, pilni didžiausių paslapčių.

5-SIS VYRAS. Gal yra kas, kam įdomios piemenų pasakos.

VIŠVILIENĖ. Galgi pasakos, bet mes tikim, kad visa tai tiesa, ir mūsų tėveliai tuo tikėjo.

3-SIS VYRAS. Ar yra apie šitas vietas kokių padavimų?

VIŠVILIENĖ *(baigusi trupinti žolę, padeda peilį ir šluosto prijuoste rankas)*. Vai, tamistėle! kad aš dieną ir naktelę tau kalbėtau, viso mano amžiaus neužtektų, kad nors pusę jų išpasakotau.

VIŠVILIS *(vydamas virvę)*. Dar tu čia ponams savo niekniekius plepėsi! Jie knygose yra daug skaitę dar gražesnių pasakų. *(Vėl žaibuoja ir griaudžia, Višvilis ir Višvilienė žegnojasi. Ponai dairosi į kits kitą ir šypsosi)*.

3-SIS VYRAS. Aš mėgstu liaudies padavimus! Juose mūsų žmonių siela gyvena, juose mūsų vakaro pašvaistės atspindžiai. Kaip malonu jie iš paprasto kaimiečio lūpų išgirsti: papasakok, tamistėle, mums nors vieną kurį gražiausią!

VIŠVILIENĖ. Štai nors apie kalną, kurį eidami gal matėt už ežero. Jis tarpu balų, tarpu ežerų riogso. Iš tolo rodosi neaugštas, bet prieik prie jo arčiau, tai pamatysi, kokis jisai didelis, status ir augštas. Tai piliakalnis.

3-SIS VYRAS. Na ir kas?

VIŠVILIENĖ. Jame ir dabar yra užburta pilis. Senovėj ji stovėjo ant to kalno viršūnės, bet dabar giliai įgriuvusi vidun, jog nei neprisikasi į ją, kad nežinau, kaip giliai kastai.

3-SIS VYRAS. Aa! *(Traukia iš kišenės užrašomąją knygutę)*. Tai įdomu. Aš užsirašysiu.

VIŠVILIENĖ. Didis karžygys seniau tenai gyveno. *(Pirkion įeina Vincukas)*. Karaliumi Žvaigždikiu žmonės jį vadino.

VINCUKAS. Skerdžius sako, kad ir dabar jis ten esti, tik miega ir patsai nubusti nebegali.

VIŠVILIENĖ. Taigi, sūneli. *(Pirkion įeina Munia. Sužaibavo ir smarkiai trinkterėjo. Višvilių draugės visi persižegnojo. Kieme medžiai sušlamėjo: matyti, stiprus vėjas papūtė. Žaibai žaibuoja kits po kito, net žmonės žegnotis nespėja. Munia priėjo prie lango)*.

MUNIA *(žiūrėdama per langą)*. Dievuli mielas, tokis bangas! tokis bangas! O Juozulio vis nėra. *(Žaibuoja ir griaudžia vis smarkiau)*.

VIŠVILIENĖ *(Muniai)*. Nestovėk pas langą, dukrele. Uždegtai geriau žvakelę.

VIŠVILIS. Kur tu čia degsi, kad svetimi žmonės sėdi. Jie mokyti, tik pasijuoks. Jau tesie, kas Dievo skirta.

MUNIA. Vai, motužėle, vai, širdužėle, kad sumanytau, vienų viena aš bėgtau Juozuko jieškotų ir bango nepasibijotau.

VIŠVILIS. Liaukis, liaukis. Nieko jam neatsitiks.

MUNIA. Eisiu nors anan galan, menėn, uždegsiu prieš Švenčiausią Panelę gramnyčios žvakelę, prašysiu, kad ji Juozulį gelbėtų saugotų nuo perkūno, nuo mirties, nuo kito baisaus atsitikimo.

VIŠVILIENĖ *(suimdama žolę)*. Eik, eik, dukrele, jei viena ten būti nesibaidai. Aš tik žolelę išplausiu ir ateisiu. *(Munia išeina per duris. Kieme ėmė lyti skaudus lietus, lašai subarškino į lango stiklus. Žaibuoja dar tankiau, tik griaudžia dabar nebetaip baisiai. Atėję žmonės, kur pirma nutilo, dabar vėl ima kalbėtis tarpu savęs. Višvilienė susėmė žolę sietan).*

3-SIS VYRAS *(Višvilienei)*. Pasakyk, moterėle, ar tą Žvaigždikį turi perkūnas trenksmu prikelti? Taip, rodos, išsitarė tamistos sūnus.

VIŠVILIENĖ *(semdama vandenį iš kibiro, vilgo žolę)*. O ne, tamistėle. Tai ilga pasaka.

3-SIS VYRAS. Ar man, tamistėle, nepapasakotai? Aš visa susirašytau ir gražią iš tų padavimų apysaką parašytau.

NAMINIS *(iškišęs galvą, juokdamasis)*. Apčiulpsi kaip voras musią, ir pasiliks gryni tik kaulai — pilka gelsvų smėlių kupetėlė... *(Slepiasi vėl)*.

VIŠVILIENĖ. Kada nors, kitą kartą, tamistėle.

3-SIS VYRAS. Kodėl kitą kartą, o ne dabar?

VIŠVILIENĖ *(dirsterėjus per petį į langą)*. Matote, kokis bangas. Galgi negerai.

VIŠVILIS. Baik jau, kad pradėjai. Ko čia bijoti. Matai, ir bangas sumažėjo, tik lietus kaip iš kibiro pila.

VIŠVILIENĖ *(stato sietą su žole kampan po suolu)*. Kad aš net užmiršau, kaip pradėti. *(Atsilenkus)*. Matai, tamistėle, visa tai atsitiko dar tuo metu, kai mūsų šaly dar negyveno nei lenkai, nei gudai, nei kitų šalių žmonės. Nebuvo čia ir miestų didelių, ir sodžių buvo mažiau, tik girios visur siūbavo ko plačiausios, ir jose gyveno vien tik mūsų žmonės lietuviai. Jie tada buvo ne toki kaip dabar, tik milžinai ir labai galingi. Kiekvienas jų buvo augštesnis už patį augalotąjį medžią, kokis tik dabar yra. Sako, debesius galva siekę. Bet tada ir miškai buvo kiti: tikros girios. Medžiai, sako, padangę rėmę, ir gelmėj dieną tamsu buvę kaip nakčia. O žvėrių, sako, buvę tokių, kad panašių dabar jau visam pasauly nebėra, bet žmonės juos girioje rankom gaudė, kaip mes dabar, nelyginant ėriukus ar paršelius— toki buvo stiprūs tų laikų žmonės.

Tuomet, sako, čia gyvenęs viešpatavęs tasai karalius Žvaigždikis. Jis, sako, visų karalių karalius buvęs, nes jų tarpe visų galingiausias, ir visi jo bijoję ir klausę.

VIŠVILIS. Kaip tu jiems čia pasakoji! Ar negali žmoniškai, kaip nuo senovės laikų eina.

VIŠVILIENĖ *(priėjus prie krosnies)*. Ar jiems ne vistiek, kaip aš pasakysiu. Bet tik prasmė toji pati būtų. *(Sūnui)*. Vinculi, uždek skalą ir įkišk žibintuvėlin.

3-SIS VYRAS. Ne, ne vistiek. Geriau papasakokit mums, kaip visuomet pasakojate. *(Vincukas nuima nuo krosnies skalą ir dega)*.

VIŠVILIS *(Vincukui)*. Duok skalą, lempą uždegsiu. Kur jau mes čia su skala rūkysim, kad pirkion tiek svetimų žmonių susirinko. *(Ima iš Vincuko skalą ir, atidėjęs kablelius šalin, dega lemputę, kuri nuo lubų karo viduje skobnių. Lemputė maža, musių nutrėkta. Pirštu pavalęs viduje stiklo, uždega lempą, atiduoda Vincukui skalą ir vėl imasi darbo).*

VIŠVILIENĖ *(stovi prie krosnies, susidėjusi rankas ant prijuostės)*. Tik nesijuokite, tamistėlės, kai aš pasakosiu. *(Taiso ant galvos skarelę, paskui ima pasakoti dainuojamu balsu).*

Kiek ant žemės dulkelių,
kiek girioje medelių,
tiek Žvaigždikio buvo raitųjų bernelių.
Kai plačiu vieškeliu raiti jojo,
lyg tamsus debesėlis slinko,
kalavijus šveitrius vartė,
lyg žaibai žaibavo.
Kai jodami mandraudami
dainelę dainavo,
lyg audrelė didi ūžė,
vyto vakarėlio papučiama,
lyg griausmelio plakūnėlio
rūstus balsas per dangų ritavo.
Kur nebūta, neprijota
kitų bernužėlių, kitų sakalėlių,
ištreplenta išmindžiota
kanopėlėmis žirgelių
Žvaigždikio narsiųjų raitelių.
Kaip žirgelis bėras
tarpu avinėlių,
taipo puikus karaliūnas
tarp savo bernelių.
Ne tiek garsus buvo savo narsumėliu,
kiek jis buvo savo dorumėliu.
Ko pasauly tiktai būta,
visa jo žinota.
Vai, teklosto miglos girias,
dangus ūkanoja,
ir telyja skaudus lietus,
plaka drėgną žemę —
tik sumojo balta ranka
karalius Žvaigždikis,
jau nustojo lietus lijęs,

skiedžias debesėliai,
ir saulutė jau pražiurbo
giedru giedrumėliu.
Vai, tebūna giedros dienos,
karščiai ko kaitriausi —
panorėjo karaliūnas —
audros supa dangų,
žaibai drasko debesėlius,
traiškina perkūnas
ne sauson kuojelėn,
augaloton eglėn,
bet selina ton vietelėn,
kur Žvaigždikis nori...
Panorėjo — paukščiu virto,
paukščiu lakūnėliu,
ar tai žvėrim greitakoju,
kito žmogaus stogą ima,
kito veido būdą.
Jisai paukščių kalbą prato,
visų gyvulėlių —
laumės jauną jį išmokė,
ką pačios žinojo.

(Nusijuokusi). Ar tik nenusibodo tamistėlėms?

3-SIS VYRAS *(užrašinėdamas knygelėn).* O, ne! Toliau, toliau pasakok, tik kad ne taip greitai — aš nesuroju visko užrašyti.

2-SIS VYRAS. Originalus padavimas ir įdomus. Į mūsų bylinas labai panašus.

5-SIS VYRAS. Į bylinas! *(Ironiškai).* Jūsų bylinos čia nepasiekė. Šitie laukiniai visa, ką turi, yra iš lenkų pasiėmę. Savo jie nieko neturi.

1-SIS VYRAS. Perkūnas ir griausmai — yra iš kur kultūra semti! Iš lenkų, kurie patys toliau laukinių žmonių nenužengė. Ir ar reikalas jiems iš ten skolinti, jei kultūros šaltinis — vokiečiai prie šono?

2-SIS VYRAS. Galvą dedu, kad tai mūsų bylinų variantas...

VIŠVILIS *(įsiklausęs, nesiliaudamas dirbti).* Ne lenkų ir ne vokiečių visa tai pramanyta, tik viso to mūsų šaly būta dar tuo metu, kai apie lenkus ir vokiečius niekas čia nebuvo nei girdėjęs, nei žinojęs.

3-SIS VYRAS. Nesiginčykite tamistos ir duokit žmonai baigti. Įdomus be galo padavimas. Kai užrašysiu ir paskelbsiu, tada mokyti žmonės suras, ar šios šalies šis padavimas, ar gal iš kur kitur čion atkeliavęs. *(Višvilienei).* Susimildama, pasakok, tamistėle toliau.

VIŠVILIENĖ. Bet matai, tamistėle: didžiausia Žvaigždikio galybė — tai buvo jo užburtas kardas. Nebuvo tokių galingų jėgų, nei žemėje, nei danguje, kurių jisai būtų nenuveikęs, tą kalaviją rankoj beturėdamas.

Nukalė jam tą kalaviją didysis kalvis, kur gyvena augštame kalne, saloj, už septynių žemių, už septynių marių, ten kur šiauras vėjas naktigultą turi. Toje saloje niekas negyvena, nes nei prieiti ten galima, nei priplaukti, tik vėjo sparnais prilėkti. Kai ima tas kalvis kalti, dreba žemelė kaip epušės lapas, marios siūbuoja banguoja, laivai ir laiveliai į dugną skęsta.

Kaip Žvaigždikis karalius kalaviją yra gavęs, niekas nežinojo, tik jį gavęs jau nieko nebebijojo, nei žmonių, nei Dievo...

3-SIS VYRAS. Kodėlgi nepasakoji tokiu būdu, kaip kad anksčiau pasakojai?

VIŠVILIENĖ *(nusišypsojusi)*. Kad čia pamiršau, tamistėle.

Gal tamistėlės matėte tą augštą kalną už ežero? Kitoj pusėj to kalno dabar eina tęsiasi neišbrendamos balos, bet senovėj ten buvo vis tas pats ežeras, platus platus kaip marios. Balos ten atsirado tik ežerui nusekus. O ten, kur dabar kalnas, buvo sala. Ją žmonės tada, tamistėle, „alka" vadino, ir iki šiai dienai taip tebevadina.

3-SIS VYRAS *(užsirašinėdamas)*. Palauk, moterėle. *(Užrašęs pakelia galvą ir žiūri į ją)*. Tu gi sakei, kad tą vietą piliakalniu vadina.

VIŠVILIENĖ. „Alka" vadina, kiekvienas piemuo tau pasakys. O piliakalnis tai tik toje saloj kalnas, nes jis žmonių rankomis supiltas, ir jo viduje yra užgriuvusi pilis.

VIŠVILIS. Toji vieta seniau mums priklausė. Tik užėjus ponams ir lenkams, atėmė visą šitą plotą, ir ponai sau jį pasisavino. Bet ateis geresni laikai, ir mes lenkams atminsime visus savo vargus.

5-SIS VYRAS. Dvaro buvo, dvaras ir paėmė. Jei esate krikščionys, tai lenkams tik dėkui turite sakyti ir dvarui.

VIŠVILIENĖ. Dvare vien tik bedieviai gyvena. Taip ir mūsų kunigėlis sako.

VIŠVILIS. Dvaro nebuvo, mes buvome katalikai; dvarų nebus, o mes katalikai kaip buvom ir būsim.

5-SIS VYRAS. Katalikai, o stabmeldžių pasakomis tikite.

3-SIS VYRAS. Tai amžinasis tarpu mūsų ginčas. Tamista jo nepabaigsi, tik man kliudai iki galo užrašyti padavimą. Man, lietuviui, jisai be galo įdomus. *(Sėdasi ant uslano arčiau į šviesą)*.

5-SIS VYRAS. Tokis tamista lietuvis, kaip aš kinas.

3-SIS VYRAS. O kas gi aš?

5-SIS VYRAS. Rusas, nes su rusais draugauji, jų kultūros prisisunkęs. Tikras lietuvis turi lenkų draugu būti.

3-SIS VYRAS *(rodo į Višvilį)*. O jie lenkams draugai?

5-SIS VYRAS *(tyliai)*. Jie laukiniai ir stabmeldžiai dar ir, be to, litvomanų kunigų sukurstyti.

3-SIS VYRAS. E! *(Moja ranka. Višvilienei)*. Pasakok, tamistėle, pasakok toliau.

VIŠVILIENĖ. Didžiai patiko Žvaigždikiui toji sala, žalia kaip sodas, ąžuolais šimtaamžiais užaugusi. Liepė jisai į ją per ežerą nugrįsti tiltą, o vidury supilti augštą kalną. Kiekvienas jo raitelių sėmė krante smėlį, kuo galėjo — vieni kepurėmis, kiti sterblėsna, treti tik rieškučiosna, nešė ir pylė vienon krūvon. Tiek jų buvo, kad vos tik vieną kartą kiekvienas jų atnešė ir išpylė, o jau išaugo didis ir augštas kalnas. Seniau jis buvo dar augštesnis. Dabar vis žemėn dumba.

To kalno viršūnėj įkūrė Žvaigždikis pilį, tokią augštą, jog per jos sienas net augštai skrajoją paukščiai negalėjo perlėkti.

Toje pilyje apsigyveno karaliūnas su savo karžygiais milžinais.

5-SIS VYRAS. Tokių milžinų niekuomet nėra buvę.

VIŠVILIS. Kaip nėra buvę, jei žmonės čia nekartą yra radę jų kaulus.

VIŠVILIENĖ. Čia yra moteriškė, kur nekartą buvo Vilniuje. Sako, ten aplinkui bažnyčios, kur vyskupai mišias laiko, visa eilė milžinų nustatyta.

5-SIS VYRAS. Tai šventųjų statulos!

3-SIS VYRAS. Tebūna sau jie milžinai — kas man darbo. Pasakok, tamistėle, toliau. Tik ar negalima, kaip kad pirmiau buvai pradėjusi? Ten lyg daina buvo.

VIŠVILIENĖ. Kad gal tamistoms juokingai atrodo?

4-SIS VYRAS. Mes klausom atsidėję.

2-SIS VYRAS. Sėdėti vistiek tenka.

3-SIS VYRAS. Pasakok, tamistėle, pasakok! Tik kad kaip daina būtų, senoviškai.

VIŠVILIENĖ *(nusišypsojusi)*. Gerai, tamistėle. Tik nesijuokit.

Už gilių jūrių, už mėlynųjų,
už žalių girių siūbuojančiųjų
yra kalnelis visų augščiausias,
jo viršūnėlė padangę siekia.
Ant to kalnelio augštos viršūnės
gintaro rūmai, aukso pamatėliai.
Tenai saulelė naktelę ilsis,
šviesus mėnulis naujon kelionėn rengias.
Tenai vėjeliai — pasiuntinėliai,
ten debesėliai sargybą eina.
Tenai gyveno saulės dukrelė,
jauna mergelė, vardu Panikė.

Tai jos rankelės visų balčiausios,
tai jos kojelės visų mažiausios.
Žingsnelį žengė — gėlės žydėjo;
žodelį tarė — lakštutės lakštavo;
kai anksti kėlės — saulė tekėjo;
kai gulti ėjo — saulelė leidos.
Kai džiugiai juokės — dangus blaivinos,
liūdnai liūdėjo — debesėliai niaukės.
Stogeliu augšta, būdeliu meili,
mėlynų akelių, skaisčių veidelių
jauna mergelė karalaitė Panikė.
Kad kuris bernelis, puikus raitelis,
visas šaleles išilgai išvaikščiotų,
visą pasaulį skersai išskrajotų,
tokios mergelės surasti nesurastų.

VINCUKAS *(atsidėjęs klauso)*. Motule, skerdžius sakė, kad Panikė ne duktė, bet Saulės sesuo.

VIŠVILIENĖ. Gal ir sesuo. Nepainiok manęs, sūneli.

3-SIS VYRAS. Jau užrašiau. Pasakok, tamista toliau.

VIŠVILIENĖ. Gerai. Jau kad pradėjau, pasakosiu iki galo. *(Pridėjusi ranką į galvą)*. Kurgi dabar man pertraukė? *(Atsiminusi)*. A-a.

Plaukė skrido žinios per šilelius,
per gireles, per plačius laukelius
apie dailią karalaitę
į rytus, į vakarėlius
ir į šiaurės šalį,
kol atskrido Alkos salon,
kur uliojo — žirgus savo mandravo
garsus karalius Žvaigždikis.
Ir išgirdęs visa,
sužinojęs,
prabilo prakalbėjo
narsus puikus bernužėlis
karalius Žvaigždikis:
— Kiti jieško mergužėlių augštam dvare,
piršlius siunčia, siunčia dovanėlių
aukso sidabrėlio.
Aš paimsiu sau mergelę
ne bajoro dukrą,
tik paimsiu sau mergelę

Saulelės dukrelę.
Nei aš siųsiu pas ją piršlio,
nei aukselio sidabrėlio,
tik balnosiu širmą žirgą,
imsiu rankon kalaviją.
Aš ne pirklys, ne prekėjas,
už mergelę turtais kad mokėtau!
Ko aš kalaviju nepaimsiu,
vieku neišgausiu,
to valdyti neprivalu,
tuo ir džiaugtis aš nenoriu,
ar tai šalis, ar tai pilis,
ar skaisti mergelė.

4-SIS VYRAS. O kaip stipriai pasakyta! Ir Rolandui tiktų.

2-SIS VYRAS. Tikra bylina, tik savotiška.

5-SIS VYRAS. Nesuprantu, kas čia yra savotiška ir įdomu, kad jūs visi klausote atsidėję. Pasaka, kaip kiekviena pasaka, kvaila ir be prasmės.

1-SIS VYRAS. Aš neklausau, tik ant uslano sėdžiu. Man ir Haufo pasakos jau įkyrėjo, dar vaikui tebesant.

VIŠVILIENĖ. Matau, kad tamistėlėms jau nusibodo. Tai gal bus gana.

3-SIS VYRAS. Ne, ne tamistėle. Kalbėk iki galo — aš turiu visą užsirašyti.

VIŠVILIENĖ. Kad aš čia truputį pamiršau. *(Vyrui).* Ar tu nepameni, žmoguli?

VIŠVILIS. Sušaukė, sako, tada pačius mokyčiausius žmones ir didžiausius žynius, kad jam pasakytų, kuris kelias veda į kalną. Jie kalbėti nenorėjo. Tada jis užrakino juos didelėj menėj. Neišleisiu, — sako, — kol man nurodysit kelią. Tie sėdėjo sėdėjo, manė manė ir nieko sumanyti negalėjo; teko pasakyti, kuris kelias į dangų veda, paaiškinti, kaip jis surasti.

2-SIS VYRAS. Į dangų kelio nėra, nes ir tokio dangaus nėra.

VIŠVILIENĖ *(lyg nustebusi).* Kaip nėra, tamistėle? O kurgi Dievulis ir jo šventieji gyvena, jai dangaus nėra?

VIŠVILIS. Šventajam rašte gi pasakyta, kad šventas Povilas buvo net ketvirtame danguje.

VIŠVILIENĖ. Mums ir kunigėlis sako, ir mes patys matom. Tamistėlė, gal tik pasityčioti iš mūsų tamsumo norėdamas, taip sakai?

4-SIS VYRAS *(žiovauja).* Audra vis nesiliauja.

VIŠVILIS. Troškios buvo dienos, tvankus oras, bangas ne tuoj praeis, praūžės. Jau mūsų tokia šalis. Kai kyla audra, viena po kitos slenka ir slenka per visą naktį.

3-SIS VYRAS. Už tai rytas bus gražus.

2-SIS VYRAS. Matau, teks čia mums apsinakvoti. Tik kur čia mes visi sugulsim?

1-SIS VYRAS. Pasakos gerai, bet ar neturite jūs virtuvo, kiaušinių, pieno?

VIŠVILIS. Ir virtuvas atsiras, kiaušinių, sviesto, grietinės irgi pakaks visiems. Surasime jums ir pieno saldaus ir rūgusio su šviežiomis bulbėmis. Bado nekentėsite, kad nors ištisą savaitę tektų čia jums sėdėti.

O gulti aš jus nuvesiu daržinėn. Ten šviežiame kvepiančiame šiene išsimiegosite geriau nekaip jūsų minkštose poniškose lovose.

4-SIS VYRAS. Labai gerai, kad taip. Aš alkanas nemėgstu gulti.

2-SIS VYRAS. O aš mėgstu šiene pasivolioti.

4-SIS VYRAS. Mes tamistoms už visa skairiai užmokėsim.

VIŠVILIS. Jūsų mokesčio man visai nereikia. Už tai, kad pakeleivį svečią pavaišinam, pinigų mes neimam.

1-SIS VYRAS. Ir kvailai darote.

VIŠVILIS. Jūsų nuomone — kvailai. Bet pas mus jau nuo tėvų taip eina. O kaip darė jie, ir mes taip darom ir darysim.

4-SIS VYRAS *(linksmai)*. Žinodamas, kad aš alkanas negulsiu, galiu dar kiek pasakų klausyti.

2-SIS VYRAS. O, ir aš, kad nors toji pasaka būtų dar nuobodesnė.

3-SIS VYRAS. Valio! Trauk, moterėle, dabar iki galo.

1-SIS VYRAS. Bet pirma gal užkaisite virtuvą?

VINCUKAS. Jau užkaitėm.

5-SIS VYRAS. Man kiaušinių išvirti liepkite. Tik nekietai.

4-SIS VYRAS. Visiems! visiems!

5-SIS VYRAS. Aš pirmas užsakiau, neužmirškite.

VIŠVILIENĖ *(sūnui)*. Pasakyk, Vinculi, Muniutei, teišverda.

VINCUKAS *(atsikėlęs)*. Gerai. *(Eina)*.

VIŠVILIS. Pasakyk, teparengia menėj skobnis ponams vakarieniauti.

VINCUKAS *(duryse)*. Gerai.

3-SIS VYRAS *(pasirengęs užrašinėti)*. O dabar tęsk, tęsk toliau, motinėle.

VIŠVILIENĖ.

Vai, niaukias niaukias giedra dienelė,
dangus dumbluoja pilkais debesėliais.
Vai renkas joja jauni berneliai
vis į karaliaus Žvaigždikio dvarą.

Nedaug susirinko ristų žirgelių,
nedaug prijojo raitų bernelių:
jų tik tiek buvo, kiek girioj medelių,
jų tik tiek buvo, kiek lietaus lašelių.
Ir susirinko, visi sujojo
ne viešnagėlėn vynelio gertų,
meduliu džiaugtis, saldaus laistyti,
tik susirinko kelionėn jotų
Į šalis tolimiausias,
kur mėnuo ilsis, kur saulė nakvoja,
padėti berneliui išgauti mergelę,
ne bajoraitę, ne karalaitę,
tik šviesios Saulės tikrą dukrelę...

(Sužaibavo, ir tuojau perkūnas trenkė. Višvilienė nusigandusi). Jėzau, Marija! Kur dabar čia?.. *(Žegnojasi).* Taip trenkė!.. Tfu, tfu, tfu!.. Gal kluoną, Juozuli!

VIŠVILIS. Arti, visai arti. *(Padeda darbą ir išeina per duris).*

4-SIS VYRAS. Gerai trinktelėjo. Visai arti.

3-SIS VYRAS. Na, trinktelėjo, trinktelėjo... Karščiai buvo, tai ir traiškina... Pasakok, tamsta, toliau.

VIŠVILIENĖ. Die, nepasakosiu. Taip smarkiai lyja ir griaudžia. Dar Dievulis papyks. *(Pirkion įeina nusigandusi Munia).*

MUNIA. Motule, die, tai gal Juozulį užmušė. Taip sutrenkė!..

VIŠVILIENĖ. Ką tu, ką tu, dukrele! Čia visai arti trenkė, o Juozulis už mylios nuo namų. Mes net neužgirstume, jei ten griaustų.

MUNIA *(priėjus prie lango).* Jaučiu, motule, kad ten jį kas bloga ištiko.

4-SIS VYRAS. Na, mergele, ar virtuvas jau verda?

MUNIA. Tuo virs.

3-SIS VYRAS. Moterėle, kaipgi dabar? Argi man laukti, kada nustos liję! *(Pirkion įeina Višvilis).*

VIŠVILIENĖ. Kur?

VIŠVILIS *(imdamasis vėl darbo).* Dievas žino... Mūsų nenuskriaudė Dievas.

3-SIS VYRAS. Ot, matai, tamista. Dievas nepyksta, pasakok toliau.

VIŠVILIENĖ. Kad galgi negerai? *(Svyruoja).*

VIŠVILIS. Dar jau... Dievas paisys kiekvienos kalbos. Kad pradėjai — pabaik.

VIŠVILIENĖ. Kaip tu, žmoguli, išmanai? Kad pritari, baigsiu. *(Taiso ranka skarelę; parėmusi pasmakrę kumščiu).*

Ne kregždelė čirkuonėlė lauku lėkė,
ne šarkelė margaplunksnė tarkė,
tik žinelė skrido klajūnėlė
per laukelius, per gireles
per šalis plačiausias,
kad sumanė sugodojo
karalius Žvaigždikis
vesti augštan savo dvaran
skaisčią mergužėlę —
ne karaliaus, ne bajoro,
tik Saulės dukrelę...
Kai užgirdo sužinojo
gūdžią naujienėlę
galingi karaliai, garsūs kunigaikščiai
ir tie narsūs raitužėliai,
rėdė rengė širmus žirgus,
balneliais balnojo,
šveitrius kardus pagamino:
jie Žvaigždikiui kelelį pastojo.

3-SIS VYRAS *(rašydamas)*. Nagi jiems ko reikėjo?

VIŠVILIS. Mat, buvo tokia žinia, kad tam žmogui, kuris Panikę karalaitę ves, visas pasaulis priklausys, kad jis nulenks puikias karalių, kunigų ir ponų galvas. Bus tada visi lygūs, kaip prasčiokai žmonės. Mat, to jie pasibijojo.

VIŠVILIENĖ.

Vai, ne tamsūs kėlės debesėliai
iš visų šalelių,
tik bernelių raitužėlių
svetimų kraštelių
krito minios ko didžiausios,
kaipo miglos ant girelių,
kaipo krinta amarėlis,
kad Žvaigždikiui kelelį pastotų.
Vai nuliūdo jo berneliai,
kad reiks kovon stoti,
jaunos galvos dėti.
Tik neliūdi karalius Žvaigždikis:
linksmas buvo kaip paukštelis,
širman žirgan sėsdamas,
juokės džiaugės kaip vaikelis,

iš kiemelio per vartelius
garsus karan jodamas.
Kai prijojo lygų lauką,
stabdė savo ristą žirgą,
bylojo žodelį,
kalbino ramino
narsius savo bernužėlius:
— Jūs berneliai raitužėliai,
visi narsūs kareivėliai!
Jūs pasauly išskrajojot,
nieko nedabojot.
Ar dabargi pabijosit —
juodų debesėlių,
ar dabargi nusigąsit
svetimos šalies kurtelių...
Tai ne griausmas griaudė,
žemelė drebėjo, —
bernai žirgus kovon vijo.
Linko girioj medžių viršūnėlės,
krito žali lapai...
Byzgia aitrios vylytėlės
kaip sode bitelės,
skamba kieti plieno kardai,
kaipo pabarėj dalgelės,
krinta jaunos galvos,
kaip rudens dienelėj nugeltę lapeliai,
plačius laukus ten nuklojo
kaipo pėdais pabarėlį.
Ne tiek kardais kirto jaunos rankos,
kiek mindžiojo ir trepleno
širmi žirgai aukso pasagėlėmis...
Lyg tie šalti debesėliai,
vėjo papučiami,
vėtrų palydimi,
bėgo skrido svetimi raiteliai
į visas šaleles...
Lyg sakalai veja pulkus juodų kuosų,
lyg vanagai gaujas gena
ančių, žąsų ir mažų paukštelių,
vijo karaliaus Žvaigždikio raitužėliai
svetimų šalelių žmones...

Vijo ten, kur jų seni tėvai gyvena, kur jų laukai javais siūbuoja, kur jaunos sesulės, brolių belaukdamos, liūdnai dainuoja, kur ašarotos motulės, sūnelių ilgėdamos, sunkiai dūsauja...

Nugalėjo augštas jų pilis, išardė didžius jų miestus, prasiskynė kelią ton šalelėn, kur Saulės dukrelė, karalaitė Panikė, gyvena...

Tik jie jodami, kovodami nekliudė vargo vaikelio, tik jie neskriaudė darbo žmonelių, nei mergelių našlaitėlių, nei mažų vaikužėlių...

Ir suėjo treji metai kaip viena dienelė — ir pargrįžo ir parjojo augštan dvaran karalius Žvaigždikis, parlydėjo pargabeno skaisčią mergužėlę, Saulės dukrelę, kaip nuskintą lelijėlę rūtelių daržely; pasodino Alkos pily augštoj menėj už baltų skobnelių, kaip girios paukštelę aukso narvan nuo žalios medžių šakelės.

Buvo šaltas rudenėlis — vėlyvos dienelės, atsitiko didi stebuklėliai: sužaliavo visos pievos ir pražydo visi sodai... Nusigando žmonės — tris dieneles saulė netekėjo, o ketvirtą tai miglose kėlės...

Dukrelės savo, karalaitės Panikės, Saulė močiutė verkė. *(Smarkus perkūno trenksmas. Višviliene žegnojasi).*

Vardan Dievo Tėvo, ir Sūnaus, ir Dvasios Šventosios. Amen.

Matyti Dievas pyksta: antru kartu taip trinktelėjo.

Toliau nors užmuškite — nepasakosiu.

VINCUKAS. Tėvuli, dega! *(Išbėga kieman).*

VIŠVILIENĖ. Kur? kas? *(Skubinasi prie lango).* Tikrai dega. Kurgi čia dabar? *(Išbėga per duris).*

VIŠVILIS *(padėjęs darbą, prieina prie lango).* Toli kur. Ten kur už Alkos kalno. *(Vyrai pakilę irgi prieina prie lango ir žiūri. Višvilis eina atgal ir imasi vėl darbo).*

VINCUKAS *(įbėgęs).* Tėvuli, ant Žvaigždikio kalno pušis dega! Kaip žvakė!

Lietus lyja, o ji dega.

VIŠVILIS. Hm! Tedega sau. Gerai, kad ne pirkiosna kur trenkė. *(Svetimi vyrai išeina iš pirkios, lieka tiktai 3-sis vyras).*

VINCUKAS. Tėvuli, tai dabar Žvaigždikis gal nubudo?

VIŠVILIS *(kiek patylėjęs).* Nenubudo.

VINCUKAS. Taip trenkė! *(Pirkion grįžta Višvilienė, paskui svetimi vyrai, kur vėl susėda ant suolų. 1-sis vyras kemša sau pypkę).*

1-SIS VYRAS. Kaip kvaila! Tokia drevė ir veltui sudegs. Geras skatikas paruks dūmais.

VIŠVILIENĖ *(atsistojusi, ties langu).* Dievuliau, kaip nuostabu! Lietus kaip iš kibiro, o ten medžias dega kaip žvakė.

VINCUKAS. Motule, juk kalnan trenkė! Ar tik ne prikėlė Žvaigždikio?

VIŠVILIENĖ *(žiūrėdama per langą)*. Ne, sūneli. Karaliaus Žvaigždikio perkūnas neprikels. Jį tik narsus žmogus gali iš miego pažadinti.

3-SIS VYRAS. Ar tasai karalius Žvaigždikis miega kur?

VIŠVILIENĖ. Nagi tame kalne. Kaip parvežė karalaitę savo augšton pilin, nebuvo mūsų šaly nei rudens, nei žiemos, saulė nesileido ir netekėjo, tik augštai danguj stovėdama, vis į savo dukrelę žiūrėjo; o kitose šalyse, kur saulė dabar lankytis užmiršo, tai ėmė žiema siausti, tai nepermatoma naktis nesiliovė dangų niaukus. Nusigando tų šalių žmonės — ėmė Dievo šauktis...

Siuntė Dievas vieną į Žvaigždikį angelėlį, reikalaudamas, kad Panikę karalaitę atleistų augštan gimtinin kraštan, siuntė kitą ir trečią — Žvaigždikis karalius dangaus pasiuntinėlius girdydavo vaišindavo, bet į jų žodžius dabos nedėdavo. Kad atleistų Panikę — ir girdėti norėt nenorėdavo...

Siuntė tada Dievulis patį šventą Mykolą, kur grasė Žvaigždikiui vargais nelaimėmis, jei karalaitės Panikės neatleisiąs, Saulės nepaliuosuosiąs...

Šaukė karalius Žvaigždikis savo draugus artimiausius, savo karžygius narsiausius ir klausė, kas jam daryti — ar Dievulio paklausyti, Panikė karalaitė atleisti ir pačiam tada varguose skausmuose skęsti žūti, šviesios saulelės nebematyti, ar į Dievo žodžius dabos nekreipti...

Ir prakalbėjo tada jo narsūs berneliai:

— Ko tau baidytis, dangaus žodžius širdin imti? Visus karžygius, visus pasaulio galingus valdovus mes apgalėjome — nebėra žemėje daugiau nieko, kas mums pasipriešintų, kovon su mumis, narsiais bernais, stotų... Tai stosim mes patys su dangaus angelėliais, pamiklinsim miklius kilpinius, pavartysim šveitrius kalavijus...

— Turi dangaus Dievas daug angelėlių, bet ne mažiau turi tu, karaliau Žvaigždiki, ristų žirgelių...

— O kiek yra žirgelių, tiek ir jaunų bernelių, narsių karžygėlių...

— Turi dangaus Dievas žaibus perkūnus, turi ir tu, karaliau Žvaigždiki, kieto plieno kalaviją...

— Kai juo imi vartyti, svetimų šalių žmonės dreba, kaip dreba žemelė perkūnui griaudžiant...

— Kad dangus griūtų — kalavijais paremtume; kad žemė skirtųsi — skydais pridengtume...

Ką kalbėjo narsūs berneliai karaliui Žvaigždikiui — visa pasakė karalius Žvaigždikis šventam Mykolui ir dar augštam Dievuliui bausme prigrasė...

Rūstus buvo Dievo veidas, kai Žvaigždikio kalbas išgirdo. Nusigando dangus, žemė, nusigando žmonės, žvėrys, didi ir maži paukšteliai. Tik nenusigando karalius Žvaigždikis ir jo narsūs berneliai.

Tris dienas, tris naktis didi audra siuto, tris dienas, tris naktis Alkos

pily vyną gėrė uliojo, — rūstaus Dievo, Dievo grasos visai dabon jie nedėjo... Verkė Saulė motinėlė, kad per tamsias miglas debesėlius tris dienas, tris naktis dukrelės nebematė...

Šaukė tada Dievas didį sapną, liepė jam lėkti augšton pilin, užkerėti užburti karalių Žvaigždikį neprabudinamu miegu ilgiems metams, ilgiems amžiams...

O kai užmigo Žvaigždikis, trenkė perkūnas pilies vidurin, pačion kalno viršūnėn. Sudrebėjo kalnas, prasiskyrė, ir pilis vidurin nugriuvo...

Ir miega tame kalne neprabundamu miegu iki šių dienų karalius Žvaigždikis ir jo narsūs draugai, berneliai raitužėliai. Ir miegos, iki pasauliui ateis paskutinė diena, jei neatsiras narsaus bernelio, sumanios galvelės, kuri ten kelią surastų, karalių iš miego pažadinti sugebėtų.

O kur dingo skaisti karalaitė Panikė, niekas nežino.

3-SIS VYRAS. O kurgi pranyko kiti, tie gausingi galiūnai karžygiai, kurių, kaip tu sakei, tiek daug buvo? Juk negalėjo jie visi pily sutilpti?

VIŠVILIENĖ. Kurie pily buvo, su juo drauge ir dabar tebemiegti, o kurių tada pily nebuvo — vieni virto vanagais ilganagiais, krankliais juodasparniais, kiti — žuvimis lydekomis, tretieji — žvėrimis, girių skrajuonėmis...

O Žvaigždikio kalaviją, žmonės kalba, šventasis Mykolas paėmęs ir tarp augščiausio kalno uolų, ten kur pasaulio krašte, jį paslėpęs...

2-SIS VYRAS. Ar jau tik miegti tasai jūsų karalius, kad jo net toki perkūno trenksmai negali prižadinti, net ir kalnan trenkdami?

VINCUKAS *(žiūrėdamas per langą drauge su motina)*. O pušis ten vis dar dega ir dega.

VIŠVILIS. Kad jis nemiegotų, nevaikščiotute dabar jūs čionai, ponai. Lenkai ir gudai nebeviešpatautų, mūsų nebesmaugtų.

4-SIS VYRAS. Gal mirė jau...

3-SIS VYRAS *(Višviliui)*. Mes tikėsim, kad ne, kad dar iš miego pabus ir visus, kas mus smaugia, iš mūsų krašto dar išsluos.

5-SIS VYRAS. Nedėkingi žmonės! Mes jus krikščionimis padarėm ir savo augšta kultūra apdovanojome ir nuo vokiečių apgynėm. Jie būtų užsmaugę jus, kad ne mes.

1-SIS VYRAS. Nuo vokiečių apgynėte? Kodėlgi patys neapsigynėte, ponai lenkai, ir nūnai jiems tebetarnaujate?

4-SIS VYRAS. O, lenkai! Tamista lenkas? *(Tasai linkteria galva)*. Garbinga ir nelaiminga tauta! Aš ją amžinai pamilau, nors dar gerai nepatyriau, kas ji tokia.

2-SIS VYRAS *(nusišypsojęs)*. Kuo ji garbinga? Kad visuomet be tvarkos gyveno?..

5-SIS VYRAS. Amžiniems vergams argi tikros laisvės reiškėjai suprasti.

1-SIS VYRAS. Vienų netvarka lygi kitų vergavimui. Tikrą tvarką ir su ja laisvę turim tik mes.

3-SIS VYRAS *(Višvilienei)*. O ar nėra padavimo, kad jis turi pabusti?

VIŠVILIENĖ *(eina į krosnį ir ten stojasi, kaip pirma)*. Kai jį kas prikels. O kad prikeltų, sako, reikia pirma surasti jo stebuklingasis kalavijas.

VIŠVILIS. Apdovanotų tą skairiai, kas tai atliktų.

1-SIS VYRAS. Kalavijas reikia turėti. O tasai kalavijas jau kitosna pakliuvo rankosna. Drūtos ir stiprios jos — neatsiras pasauly tokio, kas iš jų tą kalaviją ištrauktų. Stiprios vokiečio rankos!

4-SIS VYRAS. Atsiras, tikiuosi.

1-SIS VYRAS *(paniekinamai nusišypsodamas)*. Ar ne jūs tik? Sykį jau mėginote.

VINCUKAS *(atsisėdęs ant suolo gale lovos)*. Vai, kad taip aš galėtau Žvaigždikį pažadinti.

3-SIS VYRAS. Ir kas gi būtų?

VINCUKAS. Tada ir aš būtau kaip tu ponaitis. Dėvėtau gražiais rūbais su aukso sagomis ir su žaliu valiniu kepurę. Visiems piemenukams padovanotau gerus milinius švarkus, tokius, kad jų net lietus perdrengti negalėtų.

VIŠVILIENĖ. Turėtai dar didžius dvarus, eiklius žirgus, gražiai pabalnotus.

VINCUKAS. Kaip tasai ponas, kur už balų dvare gyvena.

VIŠVILIENĖ. Kaip tasai ponas, tik dar geresnius.

VINCUKAS *(suplojęs rankom)*. Vai, Dievuli mano, kaip būtų gražu!

5-SIS VYRAS. Tikiuosi, kad to niekuomet nesusilauksi.

3-SIS VYRAS. Kas gali žinoti.

1-SIS VYRAS. Matau, tokios pasakos galvą kvailina. Vaikinas jau patikėjo.

5-SIS VYRAS. Kur šviesesni kunigai, jas savo įtaka naikina ir gerai daro. Gaila tik, kad daugel kaimo tamsuolių jų tarpan jau pateko.

VIŠVILIS. Kvaili mes ir tamsūs žmonės, mūsų pasakos jums atrodo irgi kvailos. Bet, susimildami, palikite jas mums. Ilgais žiemos vakarais prie darbo, kad pavarytume miegą nuo apsunkusių blakstienų, jas mes pasakojame kits kitam. Paskui, užbaigę darbą ir saldžiai užmigę, mes sapnuojame gražius sapnus apie senovės laikus, kada erdvesnis buvo dar pasaulis, ir geriau buvo dar gyventi. Šios pasakos mums brangios kaip žemė, kuri mus nešioja, kuri javus mums duonai derlina.

1-SIS VYRAS. Apie ateitį reikia galvoti ir stengtis, kad ji būtų geresnė. O apie praeitį sapnuoti kokia nauda! Sapnų juk nesuvaikysi.

2-SIS VYRAS. Knygos doros skaityti reikia, šviestis. Jūsų pasakos gal gražios, bet kokia iš jų nauda?

VIŠVILIS. Aš esu girdėjęs, kad ponai, guldami ir keldamiesi iš miego, knygas vis skaito. Gal naudingos jos ir mokslingos labai. Gera būtų, kad ir mes galėtume jų pasiskaityti, tik jų skaityti mes dar neišmokome. Kol kas mūsų kalnai, klonys, mūsų girios, šlaitai ir raistai — mūsų vienintelės knygos, kurios mums pasakoja, kaip tėvai seniau mūsų čia gyvenę; ir mūsų sielą viltimi ramina, kad gal ir mums šviesesnė diena dar gali būti. Giria ne vien tik kuro, uogų, kremblių mums teikia, kalnai, klonys ne vien tik javus augina, šėką, bet tai mūsų tamsuolių vienintelės knygos, kurių skaityti mes dar nepamiršome...

MŪNIA *(pravėrusi duris)*. Motule, padėtai man...

VIŠVILIENĖ. Gerai, dukrele. *(Išeina per duris)*.

3-SIS VYRAS *(uždengęs knygas ir dėdamas jas kišenėn)*. Mūsų tėvai garsūs buvo senovėj savo darbais. Mes gi nebe toki, užsnūdę ir užskurdę mes visai.

VIŠVILIS. Mūsų padavimai kalba, kad tikrai narsūs buvo mūsų tėvai ir didžius darbus dirbo. Bet jie kunigaikščių, vadų turėjo, kurie žinojo, kas jie patys toki yra ir tie, kas kuriems jis vadovauja. O mes dabar ką turim? Kur mūsų vadai? Milžinkapiuose miega jie visi!

3-SIS VYRAS. Nūnai kiti laikai. Nū reikia ne kalaviju kariauti, bet mokslu, žemės darbu, pramone. Šitos srities ir dabar mes vadų turime.

VIŠVILIS. Tai jūs gal turite! Bet mes nežinom jų, kalbos ir jų darbų mes nesprantame.

4-SIS VYRAS *(neramiai)*. Eina! Visas būrys eina. Ir koki vis apskretėliai. *(Žiūro toliau per langą)*. Su kirviais, su kastuvais — ir tiesiog čionai. Kaip čia mes tilpsime visi? Juk čia vos mums užtenka vietos!

5-SIS VYRAS. Nereikia jų čion!

1-SIS VYRAS. Teeina sau. Kas mano, iš manęs niekas nepaims.

VIŠVILIS. Nesibaidykite veltui. Ką Dievas siuntė mano pirkion, tasai man svečias. Alkanam ko užkąsti ir vietos pavargusiam atsilsėti... *(Pirkion įeina darbininkų kuopelė)*.

1-SIS DARBININKAS *(sustojęs vidury pirkios, su nešulėliu ant pečių)*. Sveikas, sodieti!

VIŠVILIS. Sveiki, svečiai. Prisėskite ant suolo.

2-SIS DARBINIKAS *(stato kampan pas skujinę kastuvą ir kūjį)*. Koki mes tau svečiai? Ar tu mūsų laukei, ar kvietei?

3-SIS DARBINIKAS *(nuimdamas nuo pečių maišelį ant žemės ir mesdamas šalia jo kūjį ir kastuvą)*. Kur tu čia ant suolo atsisėsi? Ten, mat, ponai sėdi.

1-SIS DARBININKAS *(sėsdamas ant suolo arti ketvirtojo vyro)*. O aš gi pamėginsiu. *(Kiti darbininkai irgi sėdasi, kas ant suolo, arčiau į lentyną, kas ant savo ryšulėlių)*.

VIŠVILIS *(Antrajam darbininkui)*. Ką Dievas pirkion pasiuntė, tasai ir svečias man. Taip jau nuo senų laikų.

2-SIS DARBININKAS. Jei to laikysies, dar truputis svečių, ir tavo pirkioj tau pačiam vietos nebeteks.

5-SIS VYRAS. Trošku darosi.

4-SIS VYRAS *(šiurkščiai)*. Kas jūs toki? Ką čia veikiate?

1-SIS DARBININKAS. Mes neponai baltom rankom. Ar tau gana to?

3-SIS DARBININKAS. Mes akmenų skaldytojai, žemių kasėjai. Mat, čia turime naują kelią žmonėms nutiesti.

1-SIS VYRAS. Kuriuo neteks patiems nei vaikščioti, nei važinėti.

2-SIS DARBININKAS. Mums ne, bet kiti sau važinės ir mus minės nors geru žodžiu.

5-SIS VYRAS. Ei, neprašyti, nekviesti, negeidžiami jūs svečiai! Lauk varyti tokius reikia. Užtenka čia visiems plačių vieškelių, gražiais beržais apsodintų.

4-SIS DARBININKAS. Senas vieškelis tikrai gražus, bet smėlys ten, o rudenį purvynas. Kastis juo sunku su dideliais vežimais žmonėms darbininkams. Ponams lengvai sau važinėjant, visai kas kita. Minkšta ten, netranko, nečerška...

1-SIS DARBININKAS. Kai nutiesim naują kietą plentą, tuo visi pamirš senu vieškeliu važinėti.

2-SIS DARBININKAS. Per kalnus, per balas, per raistus, kaip iššauti, mes jį tiesiam. Kalnus lyginam ir klonis. Darbo daug, ir prakaito laukia mūsų upės. Bet žmonių vargdienių labui gi dirbame...

2-SIS VYRAS. Veltui giriatės. Kelią nutiesite ne jūs, bet inžinieriai, toki štai kaip mes.

2-SIS DARBININKAS. Mes tiek žinių neturim, tokio mokslo neišėjome. Tikrai sakai, inžinieriai išvedė dubrę kaip nušauti, bet skinam ją per mišką ir kelią tiesiam mes, ne jie.

1-SIS VYRAS. Darbo gyvuliai.

4-SIS VYRAS. Veltui giriatės savo juodu darbu. Atlikti jį kiekvienas gali. Ne jūs — kiti, ne vistiek.

1-SIS DARBININKAS. Ne mes — kiti, bet vis toki pat kaip mes. Jūsų silpnos baltos rankos šio darbo neatliks.

2-SIS DARBINIKAS *(Višviliui)*. Kam veji virvę?

VIŠVILIS. Argi nežinai?

1-SIS DARBININKAS. Štai šitiems *(rodo į vyrus)* neprašytiems svečiams lauk varyti.

VIŠVILIS. Niekus kalbi, žmogau. Svečio negalima užgauti nei žodžiu, nei darbu.

2-SIS DARBININKAS. Kokie jie tau svečiai, kad neprašyti atėjo, ir štai dar šeimininkų vietoje visi susėdo.

VIŠVILIS. Ką Dievas siuntė audros metu mano pirkion, tasai mano svečias.

3-SIS DARBININKAS. Geri svečiai! E, kvailas tu vyras, nors drūtas kaip ažuolas. Kad kvailas, geriau mesk savo darbą ir eik su mumis. Daugiau uždirbsi, svečių nežinosi, bet patsai būsi kitur geidžiamas svečias.

VIŠVILIS. Ne, su jumis man ne pakeliui.

3-SIS DARBININKAS. Kodėl? Ar kitų žmonių labui tu nenori pasidarbuoti?

2-SIS DARBININKAS. Ir pačiam gerai pelnyti. Už darbą moka nepigiai. Ypač tam, kas stiprus ir drūtas kaip tu.

VIŠVILIS. Kur man daboti svetimos dalios, kad savo darbą aš turiu veikiau atlikti. Dirvos turiu daugybę neartos. Kad ją nors apeitau laiku!

1-SIS DARBININKAS *(atsistojęs)*. Einam, broliai, toliau. Gana čia atsilsėjom.

VIŠVILIS. Kur jūs einat? Audra dargi siunta, o naktigultą galite rasti čia visi.

2-SIS DARBININKAS *(pasikėlęs)*. Kur jau mums drauge su ponais, tavo svečiais! *(Visi darbininkai rengiasi keliauti, ima savo maišus, kūjus)*.

3-SIS DARBININKAS. Mūsų laukia darbas, ir kelias mums dar tolimas.

1-SIS DARBININKAS. Laukuose nakvoti, kai audra siunta, mums ne naujiena.

2-SIS DARBININKAS. Mes patys kaip audra... *(Visi išeina per duris. Kurį laiką girdėti jų žingsniai kieme)*.

VIŠVILIENĖ *(įėjusi)*. Prašau svetelius menėn užkąsti. *(Svetimi vyrai pakyla ir išeina vienas paskui kitą. Višvilis pabaigė virvę, suvyniojo ir pakabino ant vagio)*.

VIŠVILIS *(Vincukui)*. Tai ir mes ten einam. Kuo mes blogesni už svetimus? *(Eina per duris. Paskui eina Vincukas. Gatvėje girdėti darbininkų daina. Audra rimsta, griaudžia nebetaip, toli žaibuoja rečiau, bet iš visų pusių. Lietaus nebegirdėti)*.

DARBININKŲ BALSAI *(juo toliau, vis silpniau, paskutiniai žodžiai vos girdėti)*.

Dieną naktį prie darbo, prie vargo,
Kelią mes tiesiam ne sau, bet kitiems.
Tai audros čia kyla, tai diena blaivėja —
Mes einam ir einam pirmyn.
Ar skaudžiai mums lyja, ar siunta audra,
mes savo darbo vis nesustabdom,
tai kasam, tai kertam, tai akmenis daužom,

vis einam ir einam tolyn.
Kalnai paakiui — rausiam mes kalnus.
Užpilam klonis, išlyginam slėnius —
Nei girios, nei pelkės mūs nesulaiko,
Vis einam, vis slenkam pirmyn.

(Langas staiga atsidaro, vidun įsiveržia Vėjas; ant šatros rūbai supasi, krinta, visa juda).

SODEINIS *(už lango).*

Dumk, dumk! Pūsk, pūsk!
Judink visa, kas nejuda!
Trankyk, naikink, kas jau sudūlėjo,
Vyki tvanką, pratink visus
Audros kvėpuoti sveiku oru...

VĖJAS *(bėgioja, stvarsto, mėto).*

Pū! pū! pū!
Rūbai pilni dulkių nedulkintų,
Grindys — mėšlo nenušluoto.
Čia padėta ne toj vietoj,
Čia sukarta, čia surišta...
Čia nejuda! Pu! pu!
Pū! pū! pū-ū-ū!

SODEINIS. Pūsk, pūsk! Už krosnies pūsk!
Ten, kur senis miega.
Teprabunda, prasiblaivo,
Tavo darbą tepamato,
Nauja tvarka pasidžiaugia!..
Pūsk už krosnies! Pūsk!

NAMINIS *(išlipdamas iš užukrosnio).*

Ištvirkėliai! Ką jūs čia darote!
Ar tu nesiliausi! laukan neisi!

VĖJAS *(taršo jam plaukus ir barzdą).*

Pū! pū! pū! Ei, nubuski!
Lįsk iš plyšio, eiva tyran laukan!
Šokti, sukti, verpetuoti,
Augštyn smėlys kelti, debesiais vaikyti,
Audra siusti ir naikinti!
Pū! pū! pū! pū-ū-ū!..

NAMINIS *(išlindęs iš užukrosnio, raišuodamas, gaudo mėtomus ir trankomus Vėjo daiktus).*

Išdykūne! kas tau leido
netvarką čia kelti!
Laukan eik! Tyrumosna!
Čia ne vieta išdykauti. *(Vaiko vėją).*
Laukan! laukan!..

SODEINIS. Cha, cha, cha!
Katras katrą nū apgalėsit?..
iš katro nū teks man pasijuokti...

VĖJAS. Kur panorėsiu, ten man kelias,
Kas ant kelio pasitaikys,
Aš įsuksiu savo ratan,
Sunaikinsiu, išardysiu,
Sutriuškinsiu! *(Stveria Naminį už rankų).*
Tave, seni, aš nutversiu,
Savo ratan užkerėtan aš įtrauksiu,
Tavo sodus aplaužysiu,
Tavo laukus iššukuosiu,
Pirkių stogus nudraskysiu,
Trobų rąstus išnešiosiu!
(Nori Naminį sukti aplinkui).
Eiva ratan! suktis ratan!..
Pū! Pū! Pū-ū-ū!..

NAMINIS *(kurį laiką galynėjasi su Vėju, paskui, apkabinęs jį už juostos pakelia augštyn, išmeta laukan ir greitai uždaro langą).*

Kas atėjo neprašytas
ir begėdiškai dar elgias,
kaipo svečiui neprivalo —
tam per langą kieman kelias,
ne per duris...

(Uždaro langą ir ima viską tvarkingai krauti, kaip buvo pirma).

SODEINIS. Tai stiprumas senio!
Kur tų jėgų tiek jam būta!
Kaip viščiuką audros brolį
trenkė laukan...

VĖJAS. Sparną miksteriau! Negaliu palėkti!
Palauk tu, seni!
(Graso jam kumščiais daužydamas langan).

SODEINIS. Cha cha cha!
Ten sparnus jis apsilaužė,
Kur visai to netikėjo.
Cha cha cha!

NAMINIS *(graso vėjui skujinakočiu).*
Nežiūrėkit, kad aš senas,
Kad aš silpnas jums atrodau!
Kad netoli siekia norai,
Kad neplati mano karalystė,
bet apginti nuo kiekvieno
tą, kas man priklauso,
dar aš moku ir mokėsiu...

VĖJAS *(graudžiai, už lango).*
Pū-ū-ū! pū-ū-ū!
Sparną miksteriau!
Pū-ū-ū! pū-ū-ū!

KARALIENĖ PANIKĖ

I

Daržinė; šalinės pilnos šieno; ties durimis grendimas, pusiau užverstas irgi šienu. Nuo sienos šienas iki pastogės; juo arčiau durų, juo vis mažiau.

2-SIS VYRAS *(taiso sau patalą augštai šalinėje).* Sodžiaus vaišės ne tokios jau menkos, kaip aš buvau jas įsivaizdavęs. Ir minta jie, rodos, neblogai.

1-SIS VYRAS *(jau atsigulęs tiesiog šienan ant grendimo arčiau prie durų).* Geri žmonės čia gyvena, bet toki kvaili — pavalgydino, jog net pilvas plyšta, ir nei skatiko sau už valgį nepareikalavo.

4-SIS VYRAS *(taiso sau patalą netoli 5-jo vyro).* Geri žmonės, ir aš pasakysiu. Vaišino, kuo turėjo. Ir mūsų kaimietis ne geriau būtų svečią priėmęs; *(nusijuokęs)* tik, žinoma, būtų ir mokesčio pareikalavęs. *(Atsigulęs augštininkas).* Bet kaip niūru pas juos.

5-SIS VYRAS *(gulėdamas augštininkas, rankas užrietęs už galvos, paniekinamai šypsodamasis).* Šis kaimietis— išimtinis, retas atsitikimas. Aplamai, šio krašto žmonės tokie nešvarūs, tokie gobšūs, tiek pinigo uvėrūs, kiek ir nemandagūs. Kur apiplėšti už mažiausią menkniekį negali, ten nevengia net pavogti. O jau miškus!.. Tikra dvarponių rykštė! Jei norit juos geriau pažinti pasiskaitykite mūsų laikraščius, mūsų mokslo vyrus...

3-SIS VYRAS *(jau atsigulęs buvo augštai, ant grendimo, dabar atsisėdo).* Iš tamistos lūpų plaukia tikriausias neapykantos apsireiškimas. Veidmainiškai skelbiatės mūsų broliais, mūsų duoną valgot ir šmeižiate mus aršiausiai. O tamistai, kur čia gimęs augęs ir turėjęs šios šalies žmones užtektinai progos pažinti, tikrai nedovanotinas toks šmeižimas.

1-SIS VYRAS. Saldaus jums miego, ponai. Rytoj, tikiuosi, bus geresnis oras, ir teks man anksti anksti keltis, kad audros sutrukdytą darbą greičiau atliktau.

2-SIS VYRAS. Labąnakt visiems. Ir aš sunkiai nuvargau. Malonu šviežiame kvepiančiame šiene atsilsėti. Tik aš rytoj anksti tai jau nesikelsiu — atsilsėti noriu, kaip reikia, ir gerai išsimiegoti.

5-SIS VYRAS *(4-jam vyrui)*. Aš tamistą prašytau užeiti rytoj mano tėvo dvaran. Mes gyvename nepertoli nuo šios vietos; esame šio krašto tikri ir kultūringi šeimininkai.

4-SIS VYRAS. Su mielu noru. Iš anksto dėkoju už širdingą vaišingumą. O, aš tikiuosiu, kad tarpu mūsų yra daugel daugel bendra.

5-SIS VYRAS. Malonu tai girdėti. Mūsų tauta visuomet sekė augštą jūsų pavyzdį. Mūsų visa istorija rodo bendrus ryšius ir uždavinius — mums kultūrą saugoti rytuose, kaip jūs saugote vakaruose. *(Nusigręžęs į palėpį)*. O kur mus čia atvedęs piemenaitis? Ar tik ne arti manęs jisai atsigulė?

VINCUKAS. Aš čia, ponaiti.

5-SIS VYRAS. Tikrai arti. *(Vincukui)*. Eik sau toliau nuo manęs gulti. Dar tavo kvapo prisigersiu.

2-SIS VYRAS *(Vincukui)*. Ar šiene nėra gyvačių?

VINCUKAS *(pasitraukia toliau ir taisosi patalą)*. Kur čia jų bus! Šieną pievoje vartėm, grėbėm, grėbliais plakuosna mušėm, kupetosna dėjom. Namo parvežę, klonienoje leidom, džiovinom, o paskui grėbliais daržinėn nešiojom. Kur čia bus gyvačių! Mažo vabalėlio, ir to šiene nebeliko. *(Gulasi)*. Tik aš manau, ponaičiai, kad čia mes nūnai ramiai vis tik nemiegosim.

3-SIS VYRAS. Kodėl? *(Pakėlęs galvą į visus)*. Ar vėl kokis naujas padavimas?

VINCUKAS *(paslaptingai)*. Matote, ponaičiai, — daržinė stovi pakalnėj, arti pievų ir paežerės šlaitų...

1-SIS VYRAS. Matyti, doras žmogus čia ją statė. Norėjo, kad arčiau būtų šienas vežioti, greičiau nuo pievos suimti. Drėgnais metais tai daug reiškia.

VINCUKAS. Pas mus žmonės kalba, kad šituose paežerės šlaituose laumės gyvenančios. Sako, jos dažnai čion ateinančios daržinėn nakvoti.

5-SIS VYRAS. Kokis tamsus ir kvailas vaikas! *(Vėl gulasi augštininkas)*.

2-SIS VYRAS. Nieko nebijok: monų, nei laumių pasauly nėra — jas pramanė kvaili ir tamsūs žmonės.

VINCUKAS *(atsisėdęs, su didžiausiu įsitikinimu)*. Kaip nėra, kad daugel žmonių jas yra matę. Saulei nusileidus jos dažnai ant ežero kranto audeklus velėja.

4-SIS VYRAS. Melavo, kurie sakėsi matę laumes. *(5-jam vyrui)*. Tikrai, čia dar viduriniais amžiais kvepia.

1-SIS VYRAS *(Vincukui).* Liaukis plepėjęs ir mik greičiau.

VINCUKAS. Kadgi aš, ponaičiai, čia arti palėpio bijau. Gal vidurin mane įsileisit?

5-SIS VYRAS. Ne, ne! Gulėk, kur guli. Niekas tavęs neims. Kam tu tokis reikalingas?

1-SIS VYRAS. Eik šen ir gulk šalia manęs. Tik nebekalbėk niekų ir mik.

VINCUKAS. Gerai ponaiti. *(Keliasi, skubiai bėga į grendimą, taiso šieną šalia 1-jo vyro ir gula).* Dabar aš vidury ir nieko nebijau. Labąnakt visiems. *(Atsiklaupęs sudėjo rankas ir poteriauja. Kol jisai meldėsi, visi sumigo. Baigęs poteriauti, Vincukas žegnoja patalą, kampus, duris, palėpį, kraigą ir visas vietas, kur matyti sienoj plyšiai. Paskui gulasi, užsikloja galvą kailinaičiais ir užminga. Kuriam laikui praslinkus, duryse prašvito — daržinėn įėjo laumė ir nušvietė visą daržinę. Ji apsitaisiusi ilgais plonais baltais ir palaidais rūbais. Rodos — ji spinduliais rasoja. Kasos nemastytos. Šviesūs gelsvi palaidi plaukai guli ant pečių. Ant galvos rugiagėlių vainikas).*

LAUMĖ *(priėjus prie Vincuko, kurį laiką stovi ir žiūri į jį; paskui nusilenkus, lengvai, galais tik pirštų, palytėjo Vincuko plaukus).* Kelkis, berneli!

VINCUKAS *(tuo atsisėda ir, pažvelgęs į laumę, trina kumščiais akis. Antrąsyk į ją pažvelgęs, puola kniūbščias patalan, slepia galvą po kailinaičiais ir surinka).* Vai! Ponaičiai!.. Laumė!.. Gelbėkit!..

LAUMĖ *(stovi prie jo, liūdnai).* Nesišauk jų, berneli, veltui. Tavo dabartiniai globėjai tau gera negeidžia, dėl to ir tavo šauksmas iš miego jų neprikels.

Bet tu, berneli, manęs nesibaidyk: aš tau nieko pikta nepadarysiu.

VINCUKAS *(po kailinaičiais, balsu, kuriame girdėti begalinis išgąstis).* Atstok! Ko prie manęs prikibai! Aš dar mažas ir tavęs bijau!

LAUMĖ. Tu gi mane, berneli, šaukei, o dabar kalbi, kad bijai. Tu dar mažas, tavo siela dar tyra kaip motinėlės ašara ant vaikelio kapo, ir todėl aš turėjau atsiliepti į tavo šauksmą.

VINCUKAS *(drebančiu iš išgąsčio balsu).* Atstok! Tu nori mane apgauti ir nuveikti!.. Aš nešaukiau tavęs... Aš nieko nešaukiau!..

LAUMĖ. Tavo griaudingas šauksmas ir dabar ore dar skrajoja.

BALSAS IŠ ORO. Dievuli mieliausiasis! Kodėlgi man nėra tokios laimės, kad galėtau iš miego prikelti karalių Žvaigždikį!..

LAUMĖ. Kieno balsas, berneli? Kieno žodžiai? Ar ne tavo?

VINCUKAS. Aš nešaukiau!.. Aš nekalbėjau... Aš nieko nežinau!.. Atstok!

LAUMĖ. Bet širdis tavo šaukė, ir jos skausmingą balsą aš išgirdau.

VINCUKAS *(staiga atsisėda ir žegnoja Laumę).* Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Dvasios Šventosios. Amen.

LAUMĖ *(liūdnai nusišypsojusi).* Aš, berneli, ne piktoji dvasia, kur kryžiaus bijo. Manęs kryžium nenuvysi, bet aš ir taip sau, pati nueisiu, jei tu nepanorėsi eiti su manim.

VINCUKAS *(sėdėdamas, ramiau).* Kas gi tu tokia esi, kad net kryžiaus nebijai?

LAUMĖ. Aš toji, kuri taiso kelius į šio krašto gerovę. Seniau mane žmonės mylėdavo, gerbdavo ir savo šviesia deive vadindavo. Dabar visi šalinasi, o kodėl — aš nežinau.

VINCUKAS *(žiūrėdamas į ją).* Tu tokia graži — ir laumė. Argi tu būtai ta piktoji laumė, kuri žmonėms pamaino dar nekrikštytus vaikus?

LAUMĖ *(liūdnai).* Aš, berneli, to nedarau. Vaikus pamaino patys tėvai, bet ne kas kitas. Kada mažas kūdikėlis gema, Praamžius duoda jam širdį tyrą kaip rasa, o tėvai ją kietu akmeniu pamaino. Vai, kad aš galėtau nuo to viso vaikus apsaugoti! *(Dar liūdniau).* Bet man to neleista.

VINCUKAS *(atsiklaupęs patale).* Kokia tu graži! Kokia tu skaisti ir balta! Lyg Švenčiausioji Mergelė, kur yra mūsų bažnyčioje. *(Abejodamas).* Ir tu man nieko pikta nepadarysi?

LAUMĖ. Aš, berneli, pikta nedarau. O kiek gera esu padariusi, žmonės jau pamiršo. Aš išmokinau verpti, austi, skaptuoti ir daryti visa, kas gražu. Bet tai buvo seniai, ir žmonės visa jau pamiršo.

VINCUKAS. Jei tu gera ir pikta nedarai, aš tave labai mylėsiu! Tu tokia graži! Tokia šviesa nuo tavo veido spindi!

Ko gi tu čion atėjai!

LAUMĖ. Aš atėjau parodyti tau kelio užburton karaliaus Žvaigždikio pilin. Tu jį prikelsi iš miego, jei tik tvirtai panorėsi.

VINCUKAS. Kaip aš galiu tai padaryti, kad aš dar mažas, bailus ir nieko nemoku, kaip tik gyvulius ganyti. Ar ne geriau kad mano tėvas ar Juozas, Munios vyras, tai atliktų? Jie drąsūs ir nieko nebijo.

LAUMĖ. Jie, berneli, abu giliai žemėn įaugę, ir aš negaliu prie jų prieiti. Vėl kad aš juos ir pakviestau, jie vistiek manim nepatikėtų.

VINCUKAS. Tai gal šie ponaičiai? Jie mokyti ir daugel žino.

LAUMĖ *(dirsterėjus į juos).* Jų akys miglomis apniauktos, ir širdys suakmenėjusios. Tokiems nėra atviro kelio Žvaigždikio pilin.

VINCUKAS. Kodėlgi tu pati jo nepažadini, jei ten kelią žinai?

LAUMĖ. Man, berneli, toji laimė neskirta. Aš nieko negaliu iš miego prikelti, kas manęs pajusti nenori ar negali ir patsai nenubunda. Žvaigždikio pilin man gi takai užginti. Aš tik parodysiu tau kelią į Amžinąjį Žynį, kurs nurodys visa, kas tau reikės žinoti, kad tu galėtai atlikti pasiimtą darbą.

VINCUKAS *(svyruodamas)*. Jis gal toli kur gyvena, tasai Amžinasis Žynys. Dabar naktis, ir aš vienas bijau net oran išeiti, o dieną manęs tėvelis neleis. Kas gi jam gyvulius laukan išgintų?

LAUMĖ. Šio ežero dugne yra užburta nuo senų amžių gabija. Ten Amžinoji šios šalies Gyvybės Ugnis dega. Ten ir tasai Amžinasis Žynys gyvena. Jis dieną naktį prie Ugnies budi ir mato visa, kas pasauly darosi. Jis visa žino, kas buvo, yra ir bus. Vakar jis uždegė pušį ant Žvaigždikio kalno ir tuo davė ženklą, kad atėjo laikas karalių Žvaigždikį iš miego prikelti.

Ar nematei, kaip vakar tasai medžias degė ir savo gaisru nušvietė visą padangę?

VINCUKAS. Mačiau. Bet medžią uždegė perkūnas, o ne kas kitas.

LAUMĖ. Klysti berneli. Tai Amžinasis Žynys ženklą davė. Jis tavęs laukia ir tau pasakys, kaip karalius Žvaigždikis iš miego prikelti.

Ar eisi su manim, berneli?

VINCUKAS *(atsikeldamas)*. Tu tokia graži, tokia liūdna, jog aš negaliu tau pasipriešinti ir turiu eiti, jei tik mane kvieti. *(Vėl abejodamas)*. O tu manęs nenuklampinsi kur klampynan ar liūnų akin nenustumsi?

LAUMĖ. Jei tu manim nepasitiki, berneli, gulk ir miegok ramiai, kaip visi šie žmonės miegti. *(Rodo į vyrus)*. Užburtos Amžinosios Ugnies gabijon įeina tik tasai, kurio širdy abejojimas negyvena.

Ar gali manim pasitikėti, berneli, ir sekti neabejodamas?

VINCUKAS *(į ją žiūrėdamas)*. Kai aš pažiūrėjau į tavo veidą, aš vėl pasitikiu tavim! Tu tokia graži ir meili, o akys tavo tokios liūdnos. Tik aš viso bijau, nes esu dar labai mažas ir bailus. Ir tamsumos bijau, ir žmonių bijau, ir žvėrių girioje. Aš į tokį didelį poną kaip karalius net prieiti bijosiu, nors jisai ir miegti.

LAUMĖ. Tu, berneli, nieko nesibaidysi, kada Amžinosios Ugnies šiluma perims tavo širdį. Būk ramus, berneli, duok man savo ranką ir eiva dabar. *(Ima jį už rankos ir veda žemyn)*.

VINCUKAS *(lipdamas žemyn paskui Laumę)*. Kaipgi mudu eisiva, kad kieme tamsi naktis? Aš bijau.

LAUMĖ. Tu vis dar abejoji. Argi aš nelaikau tavęs už rankos? Argi tu nejauti, kad tu man brangus kaip motinai vienatūris kūdikėlis, kurio ji ilgai laukė? *(Veda jį į duris)*.

VINCUKAS *(sustojęs duryse)*. Kaip tamsu, kaip tamsu! Nors pirštu akin durk.

LAUMĖ. Tam, berneli, ir eini, kad ne tokios būtų tamsios naktys šitoje šaly. Tau kelią švies gaisras, kurį sukūrė Amžinasis Žynys ant Žvaigždikio kalno. *(Abu išeina)*.

VINCUKAS *(už durų)*. Tikrai sakai. Man dabar visai šviesu.

LAUMĖ. Argi aš tave apgaudinėju? Eiva, berneli, greičiau.

VINCUKAS. Gal manęs laukia tolimas ir ilgas kelias. Aš noriu eiti per savo kiemą. Aš negaliu neatsisveikinti su nameliais, su sodeliais, su savo tėveliais ir sesule.

LAUMĖ. Jie visi dar miegti, berneli, ir tu jų dabar neprižadinsi. Tik veltui suaudrinsi savo širdelę.

VINCUKAS. Aš noriu eiti per savo kiemą.

LAUMĖ. Gerai, berneli. Teeina mūsų kelias per tavo tėvelių kiemą...

II

Ties Višvilių kiemu. Vincukas stovi pas vartus; šalia jo laumė. Po dešinei darželis, kurio kampe auga klevas pas pačius vartus. Po kairei sodelis. Kiemas priešaky, siauras, ilgas. Už darželio namas su prieangiu

LAUMĖ. Tu vėl svyruoji, mano berneli. Tu vis dar stovi pas tėvelių kiemo vartus ir negali nuo jų atsitraukti.

Kaip sunku priversti žmogus eiti garbingu pasiaukojimo keliu, kurio jam paskui pavydi net vainikuotieji!

Būk, berneli, tvirtas.

VINCUKAS *(stovėdamas vartuose)*. Pasakyk, ar aš ilgai užtruksiu kelionėje? Ar aš nesurosiu dar nūnai vakarą grįžti į tėvelius?

LAUMĖ. Aš nežinau, berneli, koks sunkus ir ilgas tavo jaunoms jėgoms reikės atlikti darbas.

VINCUKAS. Tėvulis žadėjo užporyt leisti man paakėti, o jei gerai akėsiu, duoti žemelės paarti. Aš taip svajojau pūdymėlį arti!

LAUMĖ. Tavęs, berneli, kita dirva laukia.

VINCUKAS. Kad žinotau, jog aš veikiai grįšiu namo! O dabar aš negaliu eiti neatsisveikinęs. *(Žengia kelis žingsnius į vartus ir juos prasiveria, bet susilaiko kitoj pusėj vartų)*. Bet jei aš prikelsiu tėvelį, jis manęs niekur nebeleis.

Tu manai, aš ilgai užtruksiu?

LAUMĖ. Gal negrįši nei nū, nei rytdieną, nei po metų. Aš, berneli, nežinau, ką tau pasakys Amžinasis Žynys. Tavęs laukia svarbus darbas, nuo kurio atlikimo daugel priklauso. O kas svarbu, berneli, tai sunku atlikti.

VINCUKAS *(Į Laumę atsigręžęs)*. Tu sakai, kad prikelti iš miego karalius Žvaigždikis visiems svarbu?

LAUMĖ. Visiems, berneli.

VINCUKAS. Ir ponams, ir kunigams, ir paprastiesiems žmonėms?

LAUMĖ. Visiems, berneli.

VINCUKAS. Kaipgi aš atliksiu tokį svarbų darbą, būdamas tik mažas piemenukas? Argi ne geriau, kad jį atliktų kas kitas, ponas kokis mokytas ar kunigas? Nubudęs dar mane nubaus tasai baisusis karalius, jog aš mažas ir neapsirėdęs drįsau įeiti jo dvaran, kur gal tik auksas ir sidabras visur žverbla.

LAUMĖ. Svarbiam ir dideliam darbui atlikti kiekvienas žmogus — mažas ir silpnas. Jį atlieka tik tasai, kam likimas paskyrė. Jei tau skirta Žvaigždikis iš miego pažadinti, tu jį ir pažadinsi.

VINCUKAS *(svyruodamas)*. Bet visgi kaip aš eisiu, nepasisakęs savo motinėlei, kad aš su jąja ilgam laikui skiriuosi ir einu užburton šalin. Ji labai verks nežinodama, kur aš dingau. Tu nežinai, kaip ji mane myli!

LAUMĖ. Juo sunkiau, berneli, tau eiti keliu, kuriuo aš tave vedu, juo didesnė vertė bus atlikto darbo, ir skairesnis tau atlyginimas. Tavo motinėlė veikiai nusiramins, nes jos mylinti širdis mokės atjausti, kad tavęs laukia garbinga ateitis. *(Vincukas stovi, nuleidęs galvą, lyg ką sunkiai svarstydamas)*.

Tau sunku, berneli? Duok vėl man savo rankelę, aš tave palaikysiu.

VINCUKAS *(neduoda rankos, tik kraipo neigiamai galvą)*. Ne, aš negaliu taip sužeisti jos širdies. Aš ją myliu labiau nei saulę, nei girias, nei javus, nei gėlių žiedus!

O mano tėvulis? Ką jis darys, kai saulė užtekės, ir nebebus kam gyvulių laukan išginti!

LAUMĖ. Tavęs, berneli, svarbesnis laukia darbas, nekaip gyvuliai ganyti.

VINCUKAS. Mes visi tėvulio klausom — ir aš, sesuo su vyru, ir motinėlė, o jisai klauso mūsų, kada sau nori. Aš jį irgi labai myliu, ir nuskriausti nepaklusnumu ar prieštaravimu negaliu. Aš nenoriu jo užgauti, kad paskui ant manęs pyktų ir užpykęs labai bartų.

LAUMĖ. Būna, berneli, laikas, kada žmogus esti priverstas žiauriai užgauti tuos, kur myli. Tokis laikas tau atėjo.

VINCUKAS. Ne, tu man to neįkalbinėk. Aš negaliu būti beširdis motinėlei, tėveliui ir seserėlei, kurie visi mane myli. Aš ir tave jau pamilau, bet juos myliu labiausiai.

LAUMĖ. Dažnai žiauri beširdė tik gera gimdo, o minkšta širdis ir meilė vien tik pikta. Tavo meilė nori paaukoti daugelio žmonių laimę. Tai didelis nusidėjimas, berneli, ir gyvenimas visuomet už tai sunkiai baudžia. *(Į jį priėjus arčiau)*. Jei, tėvų gailėdamas, atsisakysi nuo to

darbo, kuris atlikti tau skirta, nepagimdys džiaugsmo ir laimės nei sau, nei tiems, kuriuos tu taip labai myli.

VINCUKAS. Aš nesuprantu tavo žodžių. Aš nežinau, ar tu įkalbinėji, ar prašai, ar gal grasai. Bet aš žinau, kad Dievas liepė labiausiai mylėti savo tėvelius ir jų klausyti.

LAUMĖ *(lyg nuošaliai)*. Ką žmogus labiausiai myli, — būk vaikas, būk senas, — tas tvirtai gyvena jo širdy ir niekam neužleidžia savo vietos. *(Vincukui)*. Aš tavęs, berneli, nebegundysiu. Elkis, kaip tau tėvelių meilė liepia. Ji man kelią pastojo, o tavo sielos aš nuskriausti nenoriu. *(Nusigręžia, lyg nori eiti)*.

VINCUKAS *(neramiai)*. Tu jau nori sau eiti? Palauk. Aš gi sakiau, kad ir tave myliu, tik truputį mažiau kaip motinėlę.

LAUMĖ. Aš žinau, berneli, kad tu ir mane myli. Tu mane mylėjai dar tuomet, kai apie mane nieko nebuvai žinojęs.

VINCUKAS. Man rodosi, kad aš tave seniai jau pažinau, visuomet žinojau. Tu tiesą sakai.

LAUMĖ. Tu manęs, berneli, nepamirši jau niekuomet, ir tas darbas, į kurį aš veltui tave dabar šaukiu, visuomet stovės prieš tavo akis ir gimdys tavo sieloj sunkų liūdesį.

VINCUKAS. Tai tu jau eini? Aš gi tau nesakau, kad aš neisiu karaliaus Žvaigždikio užburton pilin. Aš tik noriu pažiūrėti pirkion nors vieną dar sykį

LAUMĖ. Tu dabar svyruoji, tu dar esi silpnas, kad nugalėtai savo meilę. Kada tavo siela sustiprės, tu tvirtai panorėsi, kad aš ateitau, ir pašauksi mane. Aš atsišauksiu ir vėl į tave sugrįšiu. O dabar lik sveikas. *(Žengia kelis žingsnius tolyn į gatvę)*.

VINCUKAS *(į ją nusigręžęs)*. Tu eini ir į šalis siūbuoji. Taip eidama svyravo motinėlė, mano mažą brolelį palaidojus. Kai aš ją paklausiau, ko ji eidama į šalis siūbuoja, atsakė, kad jai širdį labai sopą. Argi ir tau sopa širdį, kad aš nenoriu su tavim eiti?

LAUMĖ *(sustojus atsigręžia į Vincuką, liūdnai)*. Sopa, berneli. Ir aš dabar savo vaikelį palaidojau gal ilgiems ilgiems metams.

VINCUKAS. Palauk tik vieną dar minutėlę! Aš prieisiu prie lango ir tyliai tyliai pabarškinsiu. Aš žinau, kad motinėlė mane išgirs ir išeis. *(Eina į langą ir tyliai barškina stiklan. Grįžęs atgal į vartus)*. Tik tu nemanyk, kad aš jos nepaklausysiu.

LAUMĖ. Žinau, berneli. Tavo meilė dabar kaip gaisro ugnis, kuri naikina visa, kas pakeliui. Tokia meilė priverčia net likimą mainyti savo nusistatymą. Jau aušta, berneli, ir mudviem vistiek reikia skirtis.

VINCUKAS. Aš nenoriu, kad kuris kitas prikeltų iš miego karalių

Žvaigždikį, ir tu jį pamiltai. Palauk, kai aš išaugsiu ir galėsiu daryti, ką noriu, aš tuomet eisiu, kur tu mane tik vesi.

LAUMĖ. Ilga laukti, berneli. Kas vargsta, tam diena vakaro neturi, naktis ryto. O aš labai sunkiai vargstu, berneli.

VINCUKAS. Amžius miegojo Žvaigždikis savo užburtoje pily. Tepamiega dar metus, kitus. Juk tai neilga ir nesvarbu.

LAUMĖ *(liūdnai)*. Šiame pasauly visi — dideli ir maži — mano, kad svarbu tik tai, kas liečia jį patį ar tuos, kur jis myli. Bet ne taip mano, kurie varge skursta.

Aš skaudžiausiame varge skurstu, berneli, kaip našlaitė. *(Nyksta. Durys atsiveria, ir išeina Višvilienė).*

VIŠVILIENĖ *(stovėdama priemenės duryse)*. Vinculi, tu čia? *(Pamačiusi sūnų)*. Ko taip anksti užsikėlei, vaikeli? Dargi aušti nepradėjo. *(Žengia per slenkstį)*. Gal kas pikta atsitiko tau, ar tie ponai tave nuskriaudė?

VINCUKAS *(eidamas į ją)*. Ne, motinėle. Tie ponai manęs nemyli, bet ką jie man pikta gali padaryti? Juk jie guli mūsų daržinėj.

VIŠVILIENĖ *(eidama prie jo)*. Aš kiaurą naktį, sūneli, nerimavau, kai tu išėjai daržinėn. Tau ten galėjo kas pasivaidenti, nugąsdinti tave mažą.

VINCUKAS *(priėjęs prie motinos)*. Motule, kad tu žinotai, ką aš tau pasakysiu!

VIŠVILIENĖ *(sustojus)*. Ką, sūneli?

VINCUKAS *(apkabinęs motiną už liemens abiem rankom ir pakėlęs galvą augštyn, žiūrėdamas į jos veidą)*. Pas mane kluonan buvo laumė atėjusi.

VIŠILIENĖ *(nusigandusi)*. Pas tave? Laumė?! *(Stveria jį abiem rankom už galvos ir glaudžia prie savęs)*. Kaipgi dabar tu gyvas išlikai? Dievuliau!

VINCUKAS. Ji man, motinėle, nieko pikta nepadarė.

VIŠVILIENĖ *(glausdama jį prie savęs, lyg slėpdama nuo ko)*. Ačiū Mergelei Švenčiausiajai! Tai ji, Mieloji, tave apgynė. Eiva, vaikeli, pirkion. *(Eidamu į duris, abu apsikabinusiu)*. Nujautė mano širdelė! Štai, kodėl aš užmigti negalėjau, lyg man vis kas širdį ranka gniaužė, lyg kuštėjo, kad nueitau tavęs pažiūrėtų, kaip tu ten miegi.

Gal labai nusigandai, sūneli?

VINCUKAS. Ne, motinėle. Ji visai ne tokia, kaip apie ją žmonės kalba. *(Sustoja ties durimis)*. Ji jauna ir tokia graži graži! Plaukai ilgi ilgi! Geltoni kaip linas. Ant galvos vainikas, lyg kokia mergaitė. Ji, motule, taip liūdnai liūdnai žiūri, jog net širdį spaudžia, ir vis skundžiasi. Jos man net dabar gaila.

VIŠVILIENĖ *(sėsdama ant slenksčio)*. Sūneli, tai ji tave mažą užkerėjo! Spjauk, vaikeli! Argi leistina piktosios dvasios gailėtis! *(Traukia jį už rankų prie savęs)*.

VINCUKAS *(kraipo neigiamai galvą)*. Ne, motinėle, ji nepiktoji. *(Motina sodina jį greta, ant slenksčio)*.

VIŠILIENĖ *(apkabinusi sūnų kairiąja ranka)*. Aš tavęs, sūneli mano mažasis, niekur nuo savęs nebeleisiu. Tu dabar visuomet pirkioj gulėsi, už lovos, šalia manęs. *(Bučiuoja sūnų veidan)*. Sūneli mano mažasis, vaikeli mano brangusis!..

VINCUKAS *(atsirėmęs alkūnėm į motinos klupsčius ir kumščiais pasmakrę parėmęs)*. Motinėle, argi tiesa, kad mūsų ežero dugne yra užburta bažnyčia, ir joje gyvena senas senas kunigas, kuris visa žino?

VIŠVILIENĖ *(glostydama jo plaukus)*. Tiesa, sūneli. Senieji žmonės tai sako. Bet ne tikras kunigas, tik kažkas kitas, žynys kokis, kur seniai seniai nuo lenkų ten yra pasislėpęs.

VINCUKAS. Kodėl nuo lenkų?..

VIŠVILIENĖ. Tie, mat, dabar pikti, o seniau buvo dar piktesni ir skriaudė mūsų žmones. Sako, buvus žmonių, kurie aną žynį matę ir su juo kalbėję. Sako, jis pasirodąs tik tam, kurį piktieji lenkai ar kiti ponai nekaltai nuskriaudžia, ir tasai jo pagalbos šaukiasi.

VINCUKAS *(žiūrėdamas motinai akysna)*. Tai tasai žynys geras! Kodėl gi jisai gyvena ežero dugne? Juk dabar nei lenkams, nei ponams žmonės neduotų jo skriausti.

VIŠVILIENĖ. Nežinau, sūneli. Sako, kol žmonės nebuvę toki žiaurūs ir kits kitam pikta nedarę, toji bažnyčia stovėjusi lygumoj, ir ežero ten nebuvę. Bet jau senų seniausi to nebeatsimena. Sako, kad ji vėl iškilsianti viršun, bet tik tuomet, kai karalius Žvaigždikis iš miego prabusiąs.

VINCUKAS *(tiesiai atsisėdęs ir į motiną atsigręžęs)*. Motule, laumė mane kvietė eiti ton bažnyčion. Ji sakėsi žinanti ten kelią. Argi yra tenai kelias?

VIŠVILIENĖ. Sako, esąs, sūneli, tik jo niekas nei matė, nei žino. Laumė gal ir žino, tik ja pasitikėti negalima.

VINCUKAS. Kodėl motinėle?

VIŠVILIENĖ. Visgi ji monas, negera dvasia, šlaituose gyvena ir kryžiaus bijo.

VINCUKAS. O toji, kur mane kvietė, kryžiaus visai nebijo. Kai aš ją pamačiau, aš baisiai buvau nusigandęs, ėmiau persižegnojau ir ją peržegnojau. Bet ji nepranyko.

VIŠVILIENĖ *(nustebusi)*. Nepranyko? Negalimas, vaikeli, daiktas. Aš to niekuomet nesu dar girdėjusi.

VINCUKAS *(įtikinamai)*. Nepranyko, motinėle. Ji tik liūdnai nusišypsojo ir pasakė, kad ji pati nešiojanti savo kryžių.

Žinai, motinėle! Ji dar sakė, kad man Dievulio esą skirta karalius Žvaigždikis iš miego prikelti. O kaip jis galima prikelti, turėjo pasakyti tasai senas žynys.

VIŠVILIENĖ *(nudžiugusiu balsu)*. Tau skirta karalius Žvaigždikis prikelti?!

Ir tai pasakė laumė, kryžiaus nebijanti! *(Nutvėrusi sūnų už rankos)*. Vinculi, tai ne laumė ten buvo.

VINCUKAS. O kas motinėle?

VIŠVILIENĖ. Gal kuri šventoji, ar net pati Švenčiausioji Mergelė?

VINCUKAS *(neigiamai kraipo galvą)*. Ne, motinėle. Ji man to nesakė.

VIŠVILIENĖ *(apkabinusi sūnų už kaklo, glaudžia jį prie savo krūtinės)*. Ji šventoji, sūneli! Aš tikiu. kad šventoji pas tave buvo atėjusi ir tiesą tau sakė! *(Glamonėdama sūnų)*. Tau, mano mažam sūneliui, tau vieninteliam viso pasaulio žmonių Dievulis geriausias paskyrė Žvaigždikį prikelti.

VINCUKAS *(motinos glėbyje)*. Man, motinėle. Taip ji sakė. Prikelsiu, kai tik panorėsiu. „Tik tu pašauk mane, sako, ir aš ateisiu".

VIŠVILIENĖ. Tu jį prikelsi, sūneli! Tu jį prikelsi, kai tik panorėsi! *(Bučiuoja veiduosna)*. Kam Dievulis paskyrė, tasai atliks paskirtą darbą, kad jis būtų ir sunkiausias. Aš tikiu, sūneli, kad tu jį prikelsi! Tu, mano vienatūrėlis! *(Suėmus jį už abiejų rankų)*. Žinai, sūneli, tu tuomet būsi garsiausias ir turtingiausias viso pasaulio žmonių vyras, pirmas po Žvaigždikio! Taip senieji žmonės pasakojo, sūneli. Tu, mano mažasis vaikeli, būsi didis didis ponas ir galėsi padaryti visa, ko tik panorėsi.

VINCUKAS. Žinai, motinėle! Aš tuomet nebeleisiu tau nei verpti, nei laukan eiti, nei kurio kito darbo dirbti. Aš tau pastatysiu augštus augštus, didelius didelius rūmus kaip dvaras, tik dar gražesnius, dar puikesnius. Tu ten sau begyvensi kaip kokia ponia. Tai bus gerai, motule! *(Apkabina ją už kaklo, drūtai spaudžia prie krūtinės ir bučiuoja veidus)*.

VIŠVILIENĖ. Gerai bus, sūneli! *(Bučiuoja jį)*. Bet ką gi aš darysiu be darbo, vaikeli! Man bus nuobodu.

VINCUKAS *(atsiklaupęs priešais motinos ir padėjęs jai rankas ant pečių)*. Tu vasarą vaikščiosi po didelį sodą, kur bus daugel visokių vaisių ir uogų, daugiau nekaip dabar kunigo sode. Visokių, kokių tik yra pasauly. Pamatysi, motinėle, tau visai nebus nuobodu. *(Atsisėda pas jos kojas)*. Tu sau vaikščiosi ir žiūrėsi, kaip žmonės darbuojasi.

VIŠVILIENĖ. O žiemą ką aš darysiu, sūneli?

VINCUKAS. Žiemą, motule? Kada tu panorėsi truputį, tik truputį paverpti, aš tau nupirksiu aukso ratelį ir sidabrinį verpstį. Verpsi tu, motinėle, ne tokius linus kaip dabar, bet tuos, iš kurių šilkinius rūbus

audžia. Ir stovus aš tau ir sesulei nupirksiu, ne paprastus stovus, tik grynų gryniausio sidabro, su gintarine šaudyklėle.

VIŠVILIENĖ. O tu, sūneli, nusipirksi sau aukso karietą ir ristus žirgelius. Važinėsi kaip kokis ponas.

VINCUKAS. Žinoma. Tik man daugiau patinka joti nekaip važiuoti.

VIŠVILIENĖ *(traukia sūnų už rankos arčiau į save)*. Žinai ką, sūneli? Tuščia jų, visų tų ponysčių! Tu geriau būki vyskupu. Tai aš tada džiaugsiuosi, tai būsiu laiminga! Atsimeni, kiek buvo gražumėlių, kai vyskupas aplankė mūsų bažnytėlę? Visais varpais skambino, visą miestelį ir katalikai ir žydai medžių šakomis iškaišė, o žmonės, gražiai pasipuošę, raiti už kelių verstų jį patiko. Per visą miestelį kelią nušlavė, drobėmis nuklojo. Vyskupas važiuoja karietoj pamažėl, pamažėl! Laimina į visas šalis, o žmonių kaip marios — visi klūpsti, visi klūpsti! Važiuoja pamažėl, pamažėl, o mažos mergutės, baltai apsitaisiusios, su rūtų vainikėliais ant galvelių, kaip angelukai, kelią gėlėmis vis barsto, vis barsto... *(Stveria sūnų vėl už kaklo, drūtai apkabina ir glaudžia prie savo krūtinės)*. Vai, kaip gražu buvo, sūneli! Kokia aš būsiu laiminga, kaip man visi pavydės, kada tu būsi vyskupu! *(Bučiuoja ir glamonėja sūnų)*. Būsi, vaikeli?

VINCUKAS. Būsiu, motule. Kad tu nori, tai aš būsiu ir atvažiuosiu mūsų bažnytėlės aplankyti. Argi tada ir mane taip patiks?

VIŠVILIENĖ. Patiks, sūneli! Pamatysi, kad patiks ir dar gražiau.

VINCUKAS *(atsisėdęs ant slenksčio šalia motinos ir atsirėmęs į josios kelius)*. O kurgi tu tada būsi, motule? Gal su manim karietoj sėdėsi?

VIŠVILIENĖ. Ne, sūneli! Kas gali su vyskupu sėdėti vienoj karietoj!.. Žinai ką, sūneli? Kam atidėlioti tolimam laikui. Dar kas kitas gali Žvaigždikį prikelti... Rytoj, vaikeli...

VINCUKAS *(skubiai atsisėdęs tiesiog)*. Betgi, motule, mudviem reiks tada skirtis! Rytoj dar. Kai aš nueisiu žynio bažnyčion, aš ilgai, gal labai ilgai ten užtruksiu, ir tu nieko apie mane nei girdėsi, nei žinosi. Sunku tau bus skirtis su manim, motinėle?

VIŠVILIENĖ. Sunku, sūneli. Bet aš visa iškentėsiu, kad tik per mane nežūtų tavo laimė. Tu manęs, sūneli, neturėsi daboti, ir eisi, kur tave likimas šaukia. *(Šluosto ašaras)*.

VINCUKAS. Dar aš niekur neinu, o tu jau dabar verki!

VIŠVILIENĖ. Tu manęs, sūneli, niekuomet nepaisyk. Tik aš iš džiaugsmo verkiu. Kai man bus sunku ar liūdna, aš tik atsiminsiu, kad mano skausmas reikalingas tavo, sūneli, laimei, ir nusidžiaugsiu.

VINCUKAS *(rimtai)*. Ne, aš nenoriu, kad tau skaudėtų širdį. Aš su tavim nesiskirsiu.

VIŠVILIENĖ. Nesiskirsi, sūneli, nes tai buvo tik mūsų svajonės. Nei nū, nei ryt tu karaliaus Žvaigždikio neprikelsi, kad ir norėtai.

VINCUKAS. Iš kur tu žinai?

VIŠVILIENĖ. Senieji žmonės sakė, kad tą dieną, kuomet kas turi į tą žynį eiti ar jį pamatyti, ežero dugne aušrelei auštant tosios bažnyčios visi varpai skambina *(Rodo į rytus)*. Matai, sūneli, jau austa aušrelė... *(Girdėti toli, lyg po žeme, nuo ežero pusės skambant varpai)*.

VINCUKAS *(sušukęs iš vietos)*. Motule! Girdi!.. Varpai!.. *(Abu įsiklauso)*.

VIŠVILIS *(išėjęs iš pirkios, vienmarškinis be juostos)*. Kas tai? Ar miego judviem nėra, kad čia susėdota kaip duduku?

VINCUKAS. Tėvuli, aš kluone mačiau laumę!

VIŠVILIS *(žengdamas pro juos kieman)*. Kokios ten laumės! Pasiklausei vakar motinos pasakų, tai laumės tau, kvailam, ir prisisapnavo.

VINCUKAS. Nesisapnavo, tėvuli! Tikrai mačiau, ir dargi su ja kalbėjau. Ji net kvietė mane ton bažnyčion, kur yra paskendusi ežero dugne. Motulė sako, kad tiesa — ten tokia bažnyčia esanti.

VIŠVILIS *(stovi vidury kiemo, kasinėjasi ir dairosi aplinkui)*. Judu kvailu su motina. Ji visą savo amžių tik pasakomis gyvena ir vaikus kvailina. *(Žiūrėdamas augštyn)*. Gražiai išaušo. Tuo paukščiai nubus. *(Atsigręžęs į Višvilienę)*. Sene, tau jau metas krosnis kurti. Gana su sūnum šnekučiuoti. Reikia draugė kelti.

VIŠVILIENĖ *(kyla iš vietos)*. Tegul dar pamiegti vaikeliai. Vakar visi pavargo.

VIŠVILIS. Niekus kalbi, tinginiauti dabar ne metas. Atsilsės, kai lauko darbus apsidirbsime. *(Višvilienė taisosi ir eina pirkion)*.

VINCUKAS. Aš nūnai, tėvuli, neginsiu gyvulių.

VIŠVILIS *(į jį pasigręžęs)*. O kas gins?

VINCUKAS. Nežinau, tėvuli. Aš neginsiu nei nū, nei ryt ir niekados nebeganysiu.

VIŠVILIS. Kodėl taip?

VINCUKAS. Manęs, tėvuli, nebebus namie. Nūnai varpai ežero dugne skambino, ir laumė kvietė mane... Aš eisiu karaliaus Žvaigždikio iš miego keltų.

VIŠVILIS *(rūsčiai)*. Ar pamišai tu, kvailų kalbų beklausydamas? Paėmęs diržą, aš tau greitai protą galvon sugrąžinsiu. Visus monus ir laumes tuoj man pamirši.

VINCUKAS. Tėvuli!..

VIŠVILIS. Gana! Visai išaušo. Pirkion eik. Apsiauk, apsivilk, pasirenk, o gyvulius iš tvarto išleisiu aš patsai. Tegul mėšlyne apsistovi ir mėšlo nenuneša svetiman laukan. Juk iš jo nauda, ir dargi nemenka. *(Tėvas eina į tvartus, o Vincukas pirkion, galvą nuleidęs. Paukščiai sučirškė, sudainavo, gamta pabudo...)*

III

Giria paežerėj. Priešais didelis ežeras, už jo matyti pievos, kurių vidury augštas kalnas. Prie ežero vejelė, iš trijų pusių miško apsupta. Pakraštėmis auga tarpu medžių ėgliai).

MARYTĖ *(stovi viduje pievelės, turėdama rankoje visą pluokštą vos tik nuskintų gėlių).* Vinculi, kas tau, kad tavo akys užtraškanojusios? Ar tu nūnai verkei?

VINCUKAS *(pakrašty, nusigręžęs į mišką, pliauškina rimbu).* Verkiau?! Nu, ne. Ar aš mergaitė, kad verktau?!

MARYTĖ. Tai kodėl tavo akys paraudusios?

VINCUKAS *(taiso rimbą).* Mažai miegojau. Vakar vakarą aš vaikščiojau pievon Juozos jieškotų. Vėlai grįžova, ir aš visai mažai temiegojau. *(Pliaukšteria vėl rimbu).* Ir siuto gi audra!

MARYTĖ *(žiūri į jį atsidėjus, lyg abejodama).* Tu pievon vaikščiojai, kai griaudė ir žaibavo?

VINCUKAS *(nerūpimai).* Vaikščiojau. Tai kas?

MARYTĖ. Vienų vienas?

VINCUKAS. Ten vienų vienas, o atgalio su Juoza ėjova.

MARYTĖ. Ir tu nebijojai?

VINCUKAS *(nerūpimai).* Ar aš mergaitė, kad bijotau. Aš mėgstu, kada griaudžia ir žaibuoja. Tuomet man linksma ir gera.

MARYTĖ *(su pagarba žiūrėdama į jį).* Kokis tu narsus! *(Sėdasi ant vejelės).* O aš tai, Dievuli, kaip bijau, kada griaudžia ir žaibuoja! Aš tuomet tik meldžiuosi ir vis poterius kalbu.

VINCUKAS *(su panieka į ją pažvelgęs).* Žinoma, mergaitė.

MARYTĖ. Gerai. Dievuliau, bernaičiu būti. Jūs nieko nesibijote. *(Ima perrankioti gėles, pasidėjus ant kelių).*

VINCUKAS. Bet jūs, mergaičių, skerdžius nejudina. Tik parėkti parėkia, o mušti niekuomet nemuša.

MARYTĖ *(nerūpimai).* Būta laimės! *(Dirsterėjus į jį).* Bet tu ir dabar, Vinculi, užsiašarojęs.

VINCUKAS *(trina akis).* Užsikrėčiau šiene. Palauk, aš ežere nusiplausiu. *(Eina į ežerą ir prausia akis, o paskui burną).*

MARYTĖ. Ar šieną taip anksti nešiojai?

VINCUKAS *(šluosto marškinių sterble veidą).* Ne, aš šią naktį savo daržinėj nakvojau. Ten ir užsikrėčiau. Įkrito kas akin.

MARYTĖ *(nustebusi).* Tu savo daržinėj nakvojai?

VINCUKAS. Nakvojau.

MARYTĖ *(sudėjus ant kelių rankas, su pagarba į jį veizdėdama).* Savo daržinėje?

VINCUKAS. Savo.

MARYTĖ. Tu vienas?

VINCUKAS *(nusigręžęs šalin, nusilenkia į žemę ir ima rimbą).* Ne, ne. Ten nakvojo dar keli ponai, kuriuos audra į mus užvijo. Ir krokštė gi jie. Vos atsigulė, visi sumigo, lyg pamušti.

MARYTĖ. Ir tu nebijojai ten?

VINCUKAS. Ko man bijoti? Mes, bernaičiai, nieko nesibijom.

MARYTĖ *(vėl ima rankioti gėles, dalindama jas į kelias rūšis).* Aš girdėjau, kad jūsų kluone laumės vaidenasi. Ten, sako, jos naktimi gulinčios.

VINCUKAS *(nesirūpindamas, bet pasididžiuodamas).* Aš šiąnakt ne tik esu matęs laumę, bet net su ja kalbėjęs.

MARYTĖ *(išleidusi iš rankų gėles).* Matei laumę? *(Vincukas linkteria galvą).* Ir nenusigandai? *(Vincukas neigiamai kraipo galvą).* Kad taip aš, vietoj būtau numirusi.

VINCUKAS *(eidamas į ją).* Ji visai nebaisi. Tokia graži graži merga. Gražesnė nekaip tos, kur vasarą dvare vieši. *(Priėjęs atsisėda priešais Marytės).*

MARYTĖ. Nejau? O aš maniau, kad ji užsikudlojusi, sena, apžėlusi visa it samanotas kupstas.

VINCUKAS. Aš tau sakau, kad visai ne! Jauna, graži, apsirėdžiusi baltai, su vainikėliu ant galvos, kaip tu, kada eini bažnyčion prieš kunigą gėlių barstytų. Tik ji augštesnė už tave.

MARYTĖ. Argi aš tada graži, kai su vainiku?

VINCUKAS. Graži.

MARYTĖ *(kurį laiką tyli, varto rankose gėles).* Vinculi, aš visados nešiosiu vainikėlį, jei tau jis tinka. Nori, aš tuoj iš rugiagėlių nusipinsiu.

VINCUKAS *(rankioja pagaliukus aplinkui).* Gerai, nusipink sau. *(Rimtai).* Tada aš tave pabučiuosiu.

MARYTĖ *(į jį pažvelgusi).* Kodėl?

VINCUKAS. Aš taip noriu. *(Pasikėlęs renka akmenukus ir mėto ežeran).* Tada tu būsi kaip toji laumė, kurią aš esu matęs.

MARYTĖ *(pradeda pinti vainiką ir kurį laiką tyli).* Vinculi, tu dabar mirsi.

VINCUKAS *(ramiai).* Nu, ne. Ar aš kvailas, kad mirtau.

MARYTĖ *(pindama vainiką).* Sako, kas laumę matė, tasai turi netrukus mirti. Jei netiki, pasiklauski skerdžių: jis tau pasakys.

VINCUKAS *(veja iš miško išėjusią karvę).* Kur tu, margoji! *(Nusigręžęs į Marytę).* Ne, aš nemirsiu. Tu Maryte, nei nežinai, kas aš tuoj būsiu. Netrukus aš turėsiu aukso ir sidabro, kiek nei vienas karalius dar

neturi. Pasistatysiu sau ant augšto kalno puikius rūmus kaip bažnyčia ir gyvensiu ten kaip kokis karalius.

MARYTĖ *(abejodama)*. Nu, jau? Kada tai bus? Kai žiema vasara pavirs?

VINCUKAS *(pliaukšteria rimbu)*. Nu, ne. Nors ryt ar poryt, kada tik panorėsiu.

MARYTĖ. Kalbėk. Kur tu imsi tiek aukso? Paparčio žiedą radai ar gal su aitvaru susibičiuliavai?

VINCUKAS *(rimbu kapoja paparčius)*. Kam man paparčio žiedas ar aitvaras? Aš karalių Žvaigždikį iš miego prikelsiu.

MARYTĖ *(krūpterėjus pečiais)*. Kalbėk. Taip jau imsiu ir patikėsiu.

VINCUKAS *(į ją atsigręžęs)*. Tikrai. Man laumė žadėjo parodyti jo pilin kelią. Ji gi man pasakys, ir kaip jis iš miego prikelti.

MARYTĖ *(rimtai)*. Laumė žino. Ji turi žinoti. Bet ar tik ji panorės tau padėti?

VINCUKAS *(įtikinamai)*. Panorės. Pati pasisiūlė. O kai prikelsiu Žvaigždikį, aš patsai galėsiu būti kaip tie karžygiai, kurie senais laikais gyveno. Atsimeni pasaką, kur užvakar mums skerdžius pasakojo?

MARYTĖ. Tai tu būsi kaip patsai Žvaigždikis? Ir šveitrų kalaviją turėsi?

VINCUKAS. Žinoma, turėsiu.

MARYTĖ. Ir aukso pentinėlius?

VINCUKAS. Ir aukso pentinėlius.

MARYTĖ. Ir sidabrines pasagėles?

VINCUKAS *(pasididžiuodamas)*. Sidabrinėmis pasagėlėmis aš pakaustysiu savo žirgą, o patsai nešiosiu tik gryno aukso.

MARYTĖ. Ir tymo balnelį turėsi, žaliu šilku siuvinėtą?

VINCUKAS. Ir tymo balną, tik tokį gražų, kokio dar nėra turėjęs nei vienas karalius.

MARYTĖ *(derina į galvą nupintą dalį vainiko)*. Ir karan jodinėsi?

VINCUKAS. Ir karan jodinėsiu, o paskui mane trys tūkstančiai bernužėlių, jaunų raitužėlių, trys tūkstančiai jų ristų žirgelių.

MARYTĖ. Kaip su karaliumi Žvaigždikiu. Tai bus gražumėlių! *(Kiek patylėjusi)*. Vinculi, o kurgi tu imsi kareivių?

VINCUKAS. Kokia tu kvaila, Maryte! Nagi aš karalių Žvaigždikį iš miego prikelsiu. Su juo nubus ir visi jo karžygiai, o jų tarpe aš būsiu pats vyriausias.

MARYTĖ *(linguodama pritariamai galvą)*. Taip, taip, aš esu girdėjusi, tik buvau užmiršusi. Bet ar tu jį tik pažadinsi? Sako, seniau, kuomet jo dvaran dar buvusi kalne olė, daugel žmonių kėsinosi tai padaryti, ir nei vienas gyvas iš ten nebegrįžęs. Dabargi ir olės nebėra.

VINCUKAS. Jie ėjo vieni, o mane laumė lydės.

MARYTĖ. Lydėti nulydės, bet atgalio ar atlydės? *(Įtikinamai).* Nebegrįši tu iš ten, Vinculi.

VINCUKAS *(pliauškina rimbu).* Ė, tu kvaila ir nieko neišmanai.

MARYTĖ *(kurį laiką tyli ir baigia pinti vainiką. Vincukas išsiima peilį ir drožia rimbakotį).* Vinculi, žiūrėk, ar gražu? *(Užsideda vainiką ant galvos).*

VINCUKAS *(žiūrėdamas į ją).* Gražu. Bet laumė buvo gražesnė. *(Priėjęs bučiuoja ją veidan).*

MARYTĖ *(šluosto veidą rankove).* Vinculi, kam tu tai?

VINCUKAS. Aš gi žadėjau. *(Nusigręžęs, eina į ežerą. Marytė kurį laiką sėdi ramiai, lyg susimąsčiusi. Paskui išsiima iš duonkrepšio sviestą, lapan suvyniotą, atsilaužia duonos kąsnį, tepa pirštu sviestą ir ima valgyti).*

MARYTĖ *(valgydama).* Vinculi, man tavęs labai gaila. Aš verksiu, jei tu žūsi ir nebegrįši.

VINCUKAS. Nežūsiu. *(Atsigręžęs į ją).* Ką tu valgai?

MARYTĖ. Duoną su sviestu.

VINCUKAS *(eidamas į ją).* Ar dar beturi sviesto?

MARYTĖ. Turiu.

VINCUKAS *(priėjęs į ją).* Duok ir man.

MARYTĖ. O tu man duosi medaus paragauti?

VINCUKAS. Medaus? Medus gi man.

MARYTĖ. O sviestas mano.

VINCUKAS *(nusigręžęs).* Palauk! Kai aš būsiu karaliumi, aš tau tuomet nieko nepadovanosiu.

MARYTĖ *(krūpterėjus pečiais).* Tai man. Arba tu dar būsi. *(Valgo toliau. Vincukas renka paežerėj raukšliukus ir mėgina juos plukdyti. Kuriam laikui praėjus).* Vinculi!

VINCUKAS *(neatsigręždamas, rūsčiai).* Ko?

MARYTĖ. Tu būsi turtingas karalius. O kas bus karalienė?

VINCUKAS. Ne tu, nes man sviesto gailiesi.

MARYTĖ *(kiek pagalvojusi).* Vinculi, imk sau nors visą. Bet aš karaliene būti nenoriu.

VINCUKAS *(kiek patylėjęs).* Žinai, Maryte — karalienės nebus. Ir aš karaliumi nebūsiu. Aš motulei pasižadėjau, kad vyskupu liksiu.

MARYTĖ. Vyskupu? Argi vyskupu geriau būti nekaip karaliumi? Apie vyskupus nėra sudėtų dainų.

VINCUKAS. Ogi šventosios giesmės. Vėlgi manęs tada niekas negalės kare nukauti.

MARYTĖ. Argi vyskupo negali nukauti?

VINCUKAS *(įtikinamai)*. Žinoma, negali: vyskupas šventas. *(Iš miško išeina 4-sis ir 5-sis vyras. Jie eina paežere).*

4-SIS VYRAS *(pamatęs Vincuką)*. A! tai, rodos, tas pats bernaitis, kur vakar nuvedė mus kluonan gultų. Kokis ankstyvas! Ką tu čia veiki?

VINCUKAS. Aš jau seniai miške — gyvulius ganau.

5-SIS VYRAS. Gyvulys gyvulius gano.

4-SIS VYRAS *(sustojęs)*. Ar tu žinai kelią į tą kalną? *(Rodo kalną už ežero).*

VINCUKAS. Žinau.

(5-sis vyras paėjėjo toliau iki krašto vejelės ir ten sustojęs atsigręžė į kalbančius).

4-SIS VYRAS. Iš čia ten galima nueiti?

VINCUKAS. Galima.

4-SIS VYRAS. Tu mus galėtai ten nuvesti?

MARYTĖ. Vinculi, neik. Aš viena bijosiu čia pasilikti.

4-SIS VYRAS. Aš tau duosiu gražų baltą pinigą, jei mus ten nuvesi.

MARYTĖ. Vinculi, nevesk. Jie nori karaliaus Žvaigždikio pilin patekti.

VINCUKAS. Kalbėk! Arba jie žino kaip.

MARYTĖ. Jie mokyti, visas knygas yra išskaitę. Argi tu nežinai, kad yra tokios knygos, kur visa parašyta?

4-SIS VYRAS. Na, ar vesi mus? Štai tau sidabrinis pinigas. *(Duoda jam pinigą).*

VINCUKAS *(neima pinigo, bet 4-sis vyras kemša jam rankon)*. Ko judu ten einata?

5-SIS VYRAS. Einava, kad reikalą turiva, o tau kam žinoti? Turi pono klausyti, ir gana.

4-SIS VYRAS *(juokdamasis)*. Einava to karaliaus keltų, kur ten miegti. Gana jam snausti. Tepatarnauja ir mum.

VINCUKAS *(meta pinigą žemėn)*. Aš jūsų ten nevesiu ir kelio neparodysiu.

4-SIS VYRAS *(pakelia pinigą nuo žemės)*. Ehe, kokis tu nemandagus ir nepaklusnus. Mes kelią surasim ten ir patys, o tu pinigo neturėsi, neturėsi ir kepurės su žaliu valiniu.

VINCUKAS. Nenueisit, balose nugrimsite.

5-SIS VYRAS. Ei, chamo paderme! Tylėk, o ne — ausis išmalsiu. *(Craso jam pirštu).*

VINCUKAS. Pamėgink, jei nori. Manai, aš rimbo neturiu. *(4-sis ir 5-sis vyras nueina paežere).*

MARYTĖ *(eidama prie Vincuko)*. Tai, Vinculi, neteks tau būti nei vyskupu, nei karaliumi. Neturėsi tu nei eiklaus žirgelio, nei šveitraus kardelio, nei aukselio pentinėlių.

VINCUKAS *(į ją atsigręžęs)*. Kodėl?

MARYTĖ. Nagi juodu nuėjusiu pažadins karalių Žvaigždikį. Tu juodu dabar tiek įpykinai.

VINCUKAS *(nusiminęs)*. Tiesa. *(Truputį patylėjęs; susirūpinęs)*. Nesulauktų jų galva! Aš tuojau šauksiu laumę. *(Sudėjęs delnus prie lūpų)*. Laume! Laume!

MARYTĖ *(nutvėrusi jį už rankos)*. Vinculi, širdele! Nešauk, aš bijau!

VINCUKAS. Kad bijai, tai bėk iš čia.

MARYTĖ. Kad aš viena dar labiau bijosiu! *(Vos neverkdama)*. Ir tave vieną palikti gaila...

VINCUKAS *(sudėjęs rankas prie burnos, nusigręžia kiton šalin ir vėl šaukia)*. Laume! Laumužėle!

MARYTĖ *(su didžiausiu išgąsčiu)*. Vai, ateina!.. *(Bėga ir slepiasi už eglių krūmo. Vincukas nustoja šaukęs ir klauso. Girdėti, kad kažkas lenda per krūmus)*.

VINCUKAS. Eina! Per krūmus lenda!.. *(Bėga krūmuosna ir slepiasi netoli Marytės)*.

MARYTĖ *(už krūmo)*. Aha, ir tu bijai.

JUZĖ *(sena moteriškė, išeina iš girios, sustoja vidury vejelės ir dairosi)*. Štai bedieviai! Štai begėdžiai! Seną moteriškę, katalikę — laume šaukti!

MARYTĖ *(iššokus iš užukrūmės)*. Vinculi, tai Juzė, ne laumė!

VINCUKAS *(išeidamas irgi iš užukrūmės)*. Matau ir be tavęs.

JUZĖ *(sėdasi ant kelmelio paežerėj)*. Ar gražu mane seną taip pravardžiuoti?

MARYTĖ *(į ją cidama)*. Tetule, mes nei manyti nemanėm tavęs pravardžiuoti. Tai vis Vincukas kaltas — ėmė laumę šaukti. Užgirdusi, kad kažkas eina per krūmus, maniau iš tikrųjų laumė. Kad nusigandau, tetule, kad nusigandau! Net pati nepajutau, kai krūmuosna įsprukau.

JUZĖ. Negera, vaikeliai, kliudyti monai, net kai namie sėdi. O čia, paraistėj, tesaugoja jus Dievulis Augščiausiasis.

MARYTĖ. Tai jisai vis išdykauja, tetule. *(Rodo į Vincuką)*. Kur, tetule, taip anksti vaikštinėjai?

JUZĖ. Vargai mane, mergele, vaiko. *(Atsidusus)*. Varusėlė mano maža serga! Lengsta saulutė mano! Vakar visas vakaras uogų prašė brangioji anūkėlė. Maniau — parinksiu anksti, kol ji dar miegti. Bet ar mano senos akys nieko nebemato, ar gal aš nežinau, kur uogynai. Vaikštinėjau, vaikštinėjau, mergele, ir kad nors vieną uogutę būtau kur suradusi.

MARYTĖ *(priešais atsistojus.* Ji vis dar tebeserga, tetule?

JUZĖ. Užlengo, vaikeli, ilgam užlengo. Kad, Dievuliau, nors buitį turėtų geresnę, gal dar pasveiktų. Bet kur pasitaisysi tokioj suniekėj, kaip pas mus! Vakar visą dieną vargdienėlė verkė, pienelio prašė, mano naš-

laitėlė, bet kur aš galėjau imti jai pieno. Iš piršto gi, Dievuliau, neišlaušiu. Ji verkė, į ją žiūrėdama, ir aš verkiau.

VINCUKAS *(greta Marytės)*. Kodėl pas mus neatėjai! Mano motulė gera — ji būtų Varusei davusi pieno.

JUZĖ. Savo neturėdama, argi prisiprašysiu, vaikeli. Kad nors kokią karvelę, Dievuliau, turėtau.

MARYTĖ. Tetule, argi tu jos gydyti nemėginai?

JUZĖ. Kaip, vaikeli, nemėginau! Kokiomis tik žolėmis aš ją girdžiau, ką aš tik mėginau daryti, kad mieliausioji anūkėlė išgytų! Ir po lašais per tris mėnesienas varvinau ir per devynis langus padaužomis landinau — ir niekas negelbsti. Darau, ką tik žmonės pataria, o ji vis lengsta ir lengsta. Kad gal į tikrą gydytoją, į didįjį nuėjus... Bet kur jau aš, vargdienė! *(Atsidusus)*. Vai, sopa man širdį į ją bežiūrint! Nyksta mano saulelė, vysta kaip pievoj pakirsta gėlelė. O aš nieko padaryti nepajėgiu. Net ir uogelių vaikeliui brangiausiam parinkti negaliu.

MARYTĖ. O aš, tetule, žinau čia visai arti vieną uogyną. *(Į Vincuką nusigręžus)*. Vinculi, tu prižiūrėsi vienas gyvulius? Aš eisiu padėsiu parinkti Varusei uogų.

VINCUKAS. Eik, prižiūrėsiu. *(Ištraukia iš duonkrepšio stiklinę su medumi ir duoda Juzei)*. Še, tau, teta, medaus — parneši Varusei. Man motulė laukan davė.

JUZĖ *(imdama medų)*. Vai, berneli, kad tavęs Dievulis gerasis pasigailėtų!

VINCUKAS. Kad aš būtau didelis kaip mano tėvulis, aš tau, teta, ir karvę dovanotau. *(Eina šalin, į mišką)*.

MARYTĖ *(rausiasi savo duonkrepšy)*. Aš dar sviesto truputį turėjau. *(Išėmus duoda jai sviesto gniūžtelę, į lapą suvyniotą)*. Še, tetule, parneši Varusei. Turėjau daugiau, bet suvalgiau.

JUZĖ *(imdama)*. Ačiū, vaikeli, ačiū, širdele! Dėkui abiem, kad pasigailėjota mano ligonėlės. *(Taiso sviestą ir medų prijuostėn, paskui keliasi)*. Tai gal eisiva, mergele?

MARYTĖ. Eiva, tetule. *(Abi eina ir tuoj nyksta krūmuose)*.

VINCUKAS. Kodėl aš neturiu tiek turtų, kiek ponai! Padovanotau Juzei daugel daugel pinigų, kad ji galėtų sau nusipirkti ir karvę, ir kiaulę ir arklį net... Taip man jos gaila... Trobelė tokia menkutė, nukrypusi, dūminė... Vai, kad jau toji laumė dabar čia ateitų.

LAUMĖ *(pasirodo iš užpakalio ir lyti ranka jo petį)*. Aš čia, berneli.

VINCUKAS *(atsigręžęs mato laumę, iš išgąsčio traukiasi kelis žingsnius atgal)*. Laume! Tu atėjai?!

LAUMĖ *(stovi vietoje)*. Atėjau, nes dabar tavo širdis mane vėl pašaukė. Aš širdies balsą visuomet girdžiu.

VINCUKAS. Laumė! Laumė! Ir tai ne sapnas? *(Trina akis kumščiais).* Tu gera buvai, tu man pikta nepadarei... *(Laumė liūdnai šypsosi).* Aš maniau, kad tu man tik prisisapnavai. O gal aš dar sapnuoju?

LAUMĖ. Jei manęs dar sykį nepaklausysi, aš liksiu tau tik sapnas. Bet kam aš prisisapnuoju, tasai ramybės nebeturi.

VINCUKAS. O ne! Dabar aš eisiu, kur tu mane tik vesi. Dabar diena, ir aš nebijau, kad žūsiu ar nuklysiu.

LAUMĖ. Tad visa tavo buitis bus kaip krislus sapnas.

VINCUKAS. Tik gal jau mes pasivėlavova. Žvaigždikio dvaran nuėjo ponaičiai, kur vakar mūsų daržinėje miegojo. Jie irgi nori Žvaigždikį iš miego pažadinti.

LAUMĖ. Jie ten, bernužėli, kelio nežino.

VINCUKAS *(įtikinamai).* Žino. Jie mokyti, jie iš knygų yra visa sužinoję.

LAUMĖ. Kad ir žinotų, karaliaus Žvaigždikio pilin jie neįsigaus.

VINCUKAS. Kodėl? Argi jau taip sunku?

LAUMĖ. Kas nori, berneli, tam nesunku. Bet jie, bernužėli, mano, kad Žvaigždikis seniai jau miręs ir pasaka tapo, o jo pilis sutrupėjo.

VINCUKAS. Kad ir mūsų kaime daugelis taip kalba.

LAUMĖ. Ne jų lūpos kalba, tik širdys jų taip apsivylimu rauda. Bet jie, berneli, stebuklų vis laukia ir myli visa, kas Žvaigždikį liečia. O tie ponai — svetimi žmonės, ir jie čia nieko nemyli, vien tik save.

VINCUKAS. Argi jie neturi tėvo ir motinėlės, kad jie nieko nebemyli?

LAUMĖ. Turi. Bet jie nieko nebemyli ir nesigaili, nors to jie patys nežino. Jie be meilės gyvena.

VINCUKAS. Aš labai myliu ir tėvulį ir motulę, ir seselę. Juozą irgi truputį myliu. Bet gailiuosiu tai dažniausiai visų. Juzės Varusės tiek man gaila, jog aš net savo medų atidaviau.

LAUMĖ. Aš mačiau. Aš žinojau, kad tu atiduosi, ir todėl ją čion atvedžiau.

VINCUKAS. Tu atvedei? Tai ji tave pažįsta?

LAUMĖ. Aš rūpinuosi kiekvienu, kas rūpesčio vertas, bet manęs niekas nemato, kai aš seku jų pėdais. Senelė nežino, kad aš ją čion atvedžiau, nežino, kad aš jai uogas auginau ir nokinau ir nuo kitų slėpiau.

VINCUKAS. Tai tu klaidini žmones girioje, kad jie nematytų, kur kas yra?

LAUMĖ. Žmonės, berneli, patys nieko nemato ir visuomet klysta, kol jiems kelią parodai. Daugel yra tokių, kur ir parodytu keliu eiti nenori.

VINCUKAS. Aš visus kelius girioj žinau. Iš kokios vietos nori, pareisiu namo. Dėl to aš nebijau, kad tu dieną mane suklaidinsi.

LAUMĖ. Tu klysti nuo gimtosios dienos, ir tik aš dabar rodau kelią, kurį tau likimas skyrė.

VINCUKAS. Į Žvaigždikio dvarą? Bet kaipgi aš gyvulius paliksiu? Sueis javuosna ir nuostolių pridarys tėvuliui.

LAUMĖ. Tuo sugrįš tavo draugė. Ji viena prižiūrės, o tavęs laukia Amžinasis Žynys.

VINCUKAS. Manęs laukia, sakai? Iš kur jis apie mane žino?

LAUMĖ. Agi negirdėjai nūryt, kai jis davė ženklą, kad jis tavęs laukia?

VINCUKAS. Varpai skambino! Girdėjau. *(Abejojamai).* Bet ar tik man? Gal tiems ponams. Ten ežero dugne, gal tamsu šalta, o čia vasara, taip gražu ir linksma. Gal ne manęs laukia?

LAUMĖ. Laukia, laukia, berneli! Girdi? *(Girdėti ilgas drebantis varpo balsas).* Eiva, berneli.

VINCUKAS. Gerai, eisiu. Motulė nori, kad aš vyskupu būtau. Eisiu... Tik ar ne baisus tasai po vandeniu kelias?

LAUMĖ *(karštai).* Kas neabejoja ir narsiai žengia, kur turi eiti, tam nėra baisaus kelio.

VINCUKAS. Motulė nori, kad aš vyskupu būtau, o Juzė karvės nori... Gerai, eiva! *(Ištiesia ranką į laumę. Girdėti vėl varpas skambinant).*

LAUMĖ. Gerai, berneli. Tu važiuosi kaip karalius. *(Ima jį už rankos ir veda į ežero kraštą. Sumojus ranka).*

Ežerūne, mano drauge,
žirgus, žirgus juo eikliausius,
žaibais įžabotus...

(Kraštan išvažiuoja aukso karieta, užkinkyta ketvertu arklių).

Štai, berneli, karališki žirgai. Jie tavęs laukia.

VINCUKAS *(stebėdamasis).* Aukso karieta! Ir ne sapnas!

LAUMĖ. Ne sapnas.

VINCUKAS. Ir ja mes turim važiuoti į to Žynio bažnyčią? Vai, žirgai! Žirgai! Tik karalius gali tokiais važinėti! Ir jais mudu važiuosiva? Tikrai?

LAUMĖ *(vesdama jį į karietą).* Tik tu važiuosi, ir važiuosi kaip karalius savo sostinėn.

VINCUKAS *(sustojęs).* O tu? Ar tu manęs nelydėsi?

LAUMĖ. Ne. Ten kelias man dar užgintas, berneli.

VINCUKAS. Tai aš vienas turiu važiuoti?

LAUMĖ *(laikydama jį už rankos).* Vienas, berneli.

VINCUKAS. Kaip baisu ir sunku vienam! Ir nieko pikta manęs neištiks?

LAUMĖ. Jei abejoji ir bijai — nevažiuok. Telaukia sau kito karalius Žvaigždikis.

VINCUKAS. Prisiek ir persižegnok, kad tu tiesą kalbi.

LAUMĖ *(paleidus jo ranką)*. Aš nemoku.

VINCUKAS *(iš pasalų į ją žvilgterėjęs)*. Gal tu tik piktoji dvasia ir mane gundai, kad aš kur nugrimstau?

LAUMĖ. O kaip tu manai, berneli? *(Žiūri į jį)*.

VINCUKAS *(į ją žiūrėdamas)*. Ne, ne! Tu tokia skaisti, tokia graži kaip saulė, kaip gėlės žiedelis! Argi tu man būsi pikta? Ne, ne! Kad tu mokėtai persižegnoti, pasakytau, kad tu esi šventa.

Kuo esi vardu, pasakyk man.

LAUMĖ. Karalienė Panikė.

VINCUKAS *(nustebęs)*. Tu karalienė Panikė! Mūsų garsioji karalienė. O, dabar aš jau neabejoju! *(Atsiklaupęs ir ištiesęs į ją rankas)*. Tokia graži, tokia skaisti! Argi tu gali būti kas kita, kaip tik karalienė! .. Mūsų karalienė... Saulės duktė!

LAUMĖ. Berneli, žirgai nekantriai laukia.

VINCUKAS *(pasikėlęs)*. Einu! .. Kad tu karalienė Panikė, aš dabar nesvyruoju, neabejoju ir nieko nebijau. *(Eina ir sėda karieton)*.

MARYTĖ *(išėjus iš krūmų)*. Vinculi, kad tu žinotai, kokį aš nūnai uogyną užtikau. Uogų kaip amaro, visa žemė lyg marška nuklota.

VINCUKAS. Žinau. Štai ji man sakė. *(Rodo ranka į nematomą Marytei karalienę Panikę)*.

MARYTĖ *(dairydamasi)*. Kas ji? Aš nieko nematau čia.

VINCUKAS. Ar tu akla, kad nematai. Štai karalienė Panikė stovi.

MARYTĖ *(dairosi aplinkui)*. Tfu — tfu! Nugąsdinai. Aš nesupratau, kad tu juokauji.

VINCUKAS. Juokauju! Ar pamišai?

MARYTĖ *(juokdamasi)*. Jokios čia karalienės nėra. Kur tu nori irtis, Vinculi. Dabok, kad nepaskęstai. Štai, kokis senas ir skylėtas luotelis.

VINCUKAS *(stebėdamasis)*. Koks luotelis? Kas nori irtis?

MARYTĖ. Nagi tu.

VINCUKAS. Aš? *(Krūpterėjęs pečiais)*. Nei nemanau.

MARYTĖ. Tai ko luotely atsistojai?

VINCUKAS. Kokiam luotely? Ar tu tikrai apakai: tai Amžinasis Žynys pasiuntė man karaliaus Žvaigždikio žirgus ir jo aukso vežimą.

VINCUKAS. Kur kelias veda — tiesiog Žvaigždikio dvaran. Aš tau gi sakiau. *(Vėl varpas suskamba, bet jo balso Marytė negirdi)*. Štai vėl mane šaukia Amžinasis Žynys! Žirgai nerimauja, kojomis veją muša. Pirmyn, kur manęs didelis darbas laukia! O tu, Maryt, lik sveika. *(Žirgai iš lengvo ima eiti)*.

MARYTĖ. Tu juokauji ir nematai, kad laivelis nuo krašto slenka. Jį vilnios į vidurį vis traukia.

VINCUKAS. Ir nemanau juokauti. Pasilik sveika, Maryte! Gyvulius prižiūrėk gerai, kad nesueitų vasarojan, nuostolių nepadarytų.

MARYTĖ *(į kraštą bėgdama)*. Vinculi, ar tau nesivaimėja! Matai, kaip neša luotelį vilnios į vidurį. Šok vandenin, greičiau tik! Paskui bus gilu.

VINCUKAS. Tai eiklūs žirgai mane veža. Lik sveika! *(Moja ranka)*. Gyvulius tik prižiūrėk!

MARYTĖ. Vinculi! Vinculi, pusė luotelio vandens priėjo. Jau sušlapai.

VINCUKAS *(iš tolo)*. Mano kojos šilkuose, aukse skendi... Ei, žirgai mano, vėjavaikiai! Aitvaru lėkite tolyn, kur garbė manęs laukia...

MARYTĖ *(bėginėdama pakrante)*. Vinculi, die, išvirsi! Die, nuskęsi! Vai, Dievuliau!.. *(Laivelis virsta, ir Vincukas su juo skęsta it akmuo. Marytė surinka nesavu balsu)*. Ai! Nuskendo!..

AMŽINASIS ŽYNYS

Amžinojo Žynio gabija. Žemas ankštas kambarys su skliautais. Langų nėra. Priešais angos žemas aukuras, į kurį veda du laiptu. Ant aukuro maža liepsnelė, vos vos merdenanti. Priešais aukuro trikoja kėdė iš ąžuolo kerpės. Iš po sienos teka šaltinis. Vanduo maža srovele čiurlena skersai gabijos, tarp aukuro ir kėdės, ir nyksta kitoj pusėj pasieny. Gabijoj tamsu, drėgna, šalta ir niūru.

AMŽINASIS ŽYNYS *(žilas senis su ilga barzda iki juostos, pasirėmęs ilga lazda. Plaukai parišti. Jis stovi netoli kėdės priešais durų).* Atvykęs iš verguvės krašto, kas tu esi?

VINCUKAS *(stovėdamas pas duris priešais Amžinojo Žynio).* Argi nežinai? Karalienė Panikė man sakė, kad tu manęs seniai lauki.

AMŽINASIS ŽYNYS. Aš amžius laukiu, kas mane pavaduotų. Ar tu esi tasai? *(Žiūri į jį, lyg laukdamas atsakymo).*

VINCUKAS. O, ne! Aš čia ilgai užtrukti nenoriu. Aš greitai noriu atgalio į tėvelį, į motinėlę, kur man buvo taip gera ir ramu. Pas mus dabar vasara, saulė kaitina, paukščiai čiulba... *(Dairosi aplinkui).* O čia taip niūru, tamsu ir šalta.

AMŽINASIS ŽYNYS. Kas čia pateko, tas ilgam laikui, visam amžiui turi užmiršti ir vasarą, ir saulę, ir paukščius, ir pievas, ir visa, kas žmogaus širdį džiugina.

Tai ko gi tu čia nori, jei žemės džiaugsmo tau gaila? Tu čia jo nerasi.

VINCUKAS. Aš maniau, kad tu visa žinai, ir tau nereikės nieko pasakoti. *(Žengęs priešakin).* Aš gi Vincukas Višvilis ir atėjau sužinoti, kaip prikelti iš miego karalius Žvaigždikis.

AMŽINASIS ŽYNYS *(sėdasi kėdėn ir galvą parėmęs ranka).* Karalius Žvaigždikis iš miego prikelti... *(Lyg susimąstęs).* Sunku, vai, sunku prikelti iš miego tasai, kurio net mirtis jau apdainuota, apraudota. *(Pakėlęs galvą).* Kodėl tu nori jį pažadinti?

VINCUKAS. Jisai gi mūsų karalius! Aš noriu, kad ir mes turėtume karalių, kuris mūsų būtų. Aš dažnai esu girdėjęs, kai mano tėvelis ir kiti sodžiaus seneliai skundėsi, kad dabar mūsų žmonėms sunku gyventi. Visi ponai — ir lenkai, ir gudai, ir vokiečiai, nes jie turi savo karalius. Tik mes vieni vargdieniai, ir nėra, kas mus apgintų.

AMŽINASIS ŽYNYS. Kai ir mane dar skaistūs saulės spinduliai šildė, šio krašto žmonės nemokėjo taip kalbėti. Kas juos varžo apsiginti nuo tų, kur juos skriaudžia?

VINCUKAS *(krūpterėjęs pečiais)*. Kaipgi mes ginsimės, kad mes neturim nei savo karaliaus, nei kareivių?

AMŽINASIS ŽYNYS. Taip kalba tik tie, kur verguvės nuliūliuoti. Kam reikia karaliaus ir kareivių tiems, kur turi stiprias rankas ir tvirtą norą būti laisviems? Kas turi rankoj kalaviją, kad gintųsi, tasai ir kareivis.

VINCUKAS. Aš niekur nei mačiau, nei žinau, kas yra tasai kalavijas. Mūsų sodžiuje niekas jo neturi.

AMŽINASIS ŽYNYS. Taip, aš žinau. *(Nuleidęs galvą)*. Žvaigždikio kalavijas rūdija, giliai paslėptas žemėje. Kol jis žmonių rankon pateks, nenubus karalius Žvaigždikis iš savo amžinojo miego.

VINCUKAS *(žengęs dar arčiau)*. Taigi, aš ir noriu jo kalaviją surasti, o paskui ir patį karalių Žvaigždikį pažadinsiu.

AMŽINASIS ŽYNYS. Karalių Žvaigždikį pažadinsi!.. Kas jaučia vyro jėgas ir pasitiki savimi, tas visa gali. *(Žvilgterėjęs į Vincuką)*. O tu... *(Pakėlęs galvą)*. Kodėl tu nori karalių Žvaigždikį iš miego prikelti?

VINCUKAS. Aš turėsiu tada daugel aukso ir sidabro, kuriais mane Žvaigždikis apdovanos. Tai man pasakojo motutė.

AMŽINASIS ŽYNYS. Tai miegančio nuskurdėlio vergo nykios svajonės! Jei svajoji tik apie auksą ir sidabrą, apsirikai pasirinkti sau kelią. Reikėjo pasirinkti vergo kelias, kursai gėdos nepažįsta, nesupranta laisvės ir viso to, ką ji žmogaus sielai teikia.

VINCUKAS. Dargi žmonės kalba, kad aš gausiu eiklų žirgą, šveitrų kalaviją ir aukso pentinėlius. Žirgu aš jodinėsiu, kalaviją rankoj vartosiu, karaliaus Žvaigždikio kareivius karan vedžiosiu ir patsai būsiu, kaip jisai, kaip tie karžygiai, apie kuriuos senieji žmonės pasakas sako ir moterys dainas dainuoja.

AMŽINASIS ŽYNYS. Sunku naujoms dienoms saule tekėti ir amžino miego miglos blaškyti tam, kur patsai dar nenubudo ir vien tik sapnus sapnuoja.

VINCUKAS. Ar tai netiesa, ką žmonės sako?

AMŽINASIS ŽYNYS. Netokis likimas laukia to, kurs nori karalių Žvaigždikį iš miego prikelti. Pakelti vargui, kuris jo laukia, reikia didesnio narsumo, negu kad kareiviai karan vedžioti.

VINCUKAS *(nusigręžęs į šalį)*. Jei man turi būti taip likta, kam aš turiu tą Žvaigždikį žadinti — temiegti sau sveikas.

AMŽINASIS ŽYNYS *(pakėlęs galvą žvilgteria į Vincuką)*. Ar vargo nusigandai? Karžygys neturi bijoti kad ir sunkiausio darbo.

VINCUKAS *(į Žynį pažvelgęs)*. Na, ne! Aš nieko nebijau. Net pas tave ateiti aš nepabijojau. Tik aš nekvailas, kad darytau, iš ko man bus vien tik vargas. *(Tvirtai)*. Aš noriu namõ.

AMŽINASIS ŽYNYS *(pasiremia abiem rankom ant lazdos)*. Tu nori patekti namõ? Ar tu mokėsi namus surasti?

VINCUKAS. Ova! Bet tik aš iš ežero išeitau! Klausti kelio nereikės.

AMŽINASIS ŽYNYS *(atsikeldamas)*. Tu klysti, vaikel. Ar tu nori pamatyti namą, kuriame tavo tėvai gyveno, kai karalius Žvaigždikis dar budėjo?

VINCUKAS. Kodėl ne. Tik kaip jis pamatyti, kad čia net langų nėra? *(Dairosi aplinkui)*.

AMŽINASIS ŽYNYS. Eik čion, vaikeli. *(Vinckas žengia žingsnį ir sustoja)*. Nesibaidyk, nieko pikta tavęs neištiks.

VINCUKAS *(prieina į Žynį)*. Na?..

AMŽINASIS ŽYNYS *(padėjęs ranką Vincukui ant peties)*. Žiūrėk čion, vaikeli. *(Rodo tiesiog ten, iš kur teka šaltinis)*. Ar matai?

VINCUKAS *(žiūri kurį laiką ramiai, paskui visas suvirpa, surinka)*. Matau! Die, matau... Raiti joja... Kiek jų, kiek jų!.. Dievuliau, tai gražumėlis!.. *(Pakėlęs galvą augštyn, žvilgteria Žyniui akysna)*. Kur jie joja?

AMŽINASIS ŽYNYS. Karan joja, tėviškės nuo priešų gintų, garbės pasijieškotų.

VINCUKAS *(įbedęs akis, visas virpėdamas)*. Žirgai koki!.. Kaip pasirėdę, apsiginklavę... apsikaustę... Argi mūsų buvo toki žmonės ir žirgai?

AMŽINASIS ŽYNYS. Buvo. Patsai matai, vaikeli.

VINCUKAS. Kad nematytau, nepatikėtau... Aš vis maniau, kad tik dainoje taip pramanyta... Kodėlgi dabar žmonės ne toki?!

AMŽINASIS ŽYNYS. Varge nuskurdo.

VINCUKAS *(vėl suvirpėjęs)*. Vėl matau!.. Kitus... Geležinius žmones...

AMŽINASIS ŽYNYS. Tai amžių prakeikti... Mūsų vargo tėvai!..

VINCUKAS. Tai jie ne mūsų žmonės?.. Matau ir mūsų... Jie priešais joja... Ajai!.. *(Surinka)*. Mušasi!.. Kertasi!.. Kaip kertasi!.. Dievuliau!.. Vis kirviais... galvon... Vai, kiek jų žuvo... Geležinius vyrus iš visų pusių apstojo... Štai jie bėga...

AMŽINASIS ŽYNYS. Varo laukan neprašytus svečius iš tėvų šalies... Štai, kaip jie mokėjo ginti savo šalį ir laisvę nuo tų, kurie norėjo juos skriausti!

VINCUKAS *(liūdnai)*. Mūsų žmonės dabar to nemoka... Jie bijo.

AMŽINASIS ŽYNYS. Nes vergai. Bet reikia, kad išmoktų. Tenubunda, kas miegti.

VINCUKAS. Vėl matau... Koks didelis miestas dega!.. Vai!.. Mūsiškiai žmonės muša... Vis kirviais... Ak, žmogžudžiai...

AMŽINASIS ŽYNYS *(tvirtai)*. Jie keršija priešams už tėvynės skriaudas. Tai šventas kerštas.

VINCUKAS. Kokis baisumas!.. Kertasi vėl su geležiniais vyrais... Didelių rūmų vartuose... *(Balsiau surinka)*. Ten savo tėvulį matau!.. Jis pirmoj eilėj!.. *(Žyniui)*. Kaipgi tai galėjo būti?..

AMŽINASIS ŽYNYS. Tai tavo tėvų tėvas, kur dar tais laikais gyveno, kai šioji ugnis *(rodo aukurą)* dar kaitriai liepsnojo... Ten, augštai, tarp žaliuojančių ąžuolų lapų.

VINCUKAS *(lyg nustebęs)*. Mano tėvų tėvas... Argi mes seniau toki buvome?..

Kurgi tie gražūs mūsų ginklai dingo, jog niekas net neatsimena juos turėjęs?

AMŽINASIS ŽYNYS. Priešai pavogę išnešiojo, kai šalis užmigo.

Ir tu būtai toks buvęs kaip tie, kur tau sušvito, kad Žvaigždikis nebūtų pamiręs.

VINCUKAS *(žiūrėdamas akysna Žyniui)*. O dabar aš būsiu tokis, jei Žvaigždikis nubus?

AMŽINASIS ŽYNYS. Būsi naujos gadynės didvyris.

VINCUKAS *(maldaujamai, į Amžinąjį Žynį atsigręžęs, ištiesia į jį rankas)*. Aš noriu būti tokis... Noriu, kad tie laikai vėl grįžtų!.. Rodyk, kur kelias Žvaigždikio pilin. Rodyk, sakyk, kaip jis prikelti!.. Jis čia netoli?..

AMŽINASIS ŽYNYS *(atsirėmęs kairiąja ranka ant lazdos, iškėlęs tiesiąją, ramindamas)*. Nurimk, vaikeli, atsilsėk. Tavęs laukia sunkus ir ilgas kelias.

VINCUKAS *(vis taip pat karštai)*. Aš jaučiu, kad mano gyslose gema naujų jėgų, lyg jau aš ne tas. Aš nieko nebebijau, jokio sunkaus kelio!.. Nebebijau net, kad žūsiu kovoje... Tik skubiau...

AMŽINASIS ŽYNYS. Žūti nežūsi, nors gal ir panorėsi, kad žūtai. Tik — visų žmonių vargą turėsi pasiimti ant savo sprando: šios vargo šalies tu būsi atvaduojamoji auka.

VINCUKAS. Visų žmonių vargą!.. *(Sėdasi ant aukuro laipto, lyg naštos prislėgtas)*.

AMŽINASIS ŽYNYS *(abiem rankom atsirėmęs į lazdą, žiūrėdamas į Vincuką)*. Taip, visų žmonių vargą sau pasiimsi. Bet prieš pasirengdamas kelionėn ir prieš eidamas keliu, kuriuo ves tave likimas, atsilsėk ir pasi-

šildyk prie šio aukuro ugnelės. Ji suteiks tavo sielai tiek naujų jėgų, jog neatsiras tokio sunkaus darbo, kur tavo pečiams būtų nepakeliamas...

(Vincukas traukiasi arčiau į aukurą, prisiglaudžia prie jo ir, pasirėmęs galvą, greit užmiegti).

AMŽINASIS ŽYNYS *(stojasi priešais aukuro ir žiūrėdamas į Vincuką).* Silpnas tu, sūneli, silpnos dar tavo žmogaus jėgos, bet siela jautri ir galinga. Patsai dar nenubudęs iš amžinojo verguvės miego, jau nori sukelti audrą, kuri iš šaknų išverstų pasauly įsivyravusią tvarką, pakurtų gaisrą, užžibintų naują šiai nuvargusiai šaliai saulę, kad ji savo spinduliais apšviestų ne vien tik žemės paviršių, bet ir tamsius vidurius, drėgnus urvus ir rūsius ir kad virstų jie užburtomis laimės ir džiaugsmo pilimis. *(Ištiesęs į aukurą ranką).* Nuo šio aukuro tu paimsi ugnies kibirkštį, pakursi ja senąją tvarką kaip niekam nereikalingą laužą, sunaikinsi džiuginantį ramumą visiems tiems, kur amžinąjį verguvės miegą yra pamėgę... *(Rodydamas ranka į Vincuką).* Aš ant tavo pečių užversiu nepakeliamą darbo naštą, bet tu esi pirmasis iš tų, kurių aš laukiau, ir tu ją pajėgsi nešti.

Aš tavo ausysna įdėsiu visų vargstančiųjų dejavimą, tavo širdin visų kenčiančiųjų kančias, visų abejojančiųjų abejojimus. Bet tu esi tas, kurio aš laukiau, ir neapaks tavo akys, neapkurs ausys, neplyš širdis, tik tavo pečiam išaugs sparnai. *(Deda lazdą ant žemės šalia kojų ir ištiesęs į aukurą rankas).* Jūs, galybės mano, kurias aš esu paslėpęs šiame aukure prieš amžius iki laikui, kuris turėjo būti, apsireikškite dabar ir padėkite man atlikti darbą! Padėkite man iš seno kūno sukurti naują žmogų, padėkit atpalaiduoti miegu supančiotą jo sielą! *(Nuo aukuro kyla miglos, jų prieina visa gabija, tiek, kad nieko nematyti; tik aplinkui aukurą jos rausta it liepsna. Jose pasirodo Puikioji Dvasia).*

PUIKIOJI DVASIA *(stovi už aukuro taip, kad ji matyti tik iki juostos; panaši į Romos imperatorių paveikslus. Plaukai susegti laurų pavidalo aukso vainiku. Ant pečių mėlyna tunika su trumpom rankovėm, virš jos raudona purpuro toga, auksu kraštuose išsiuvinėta; rankoje trumpa aukso lazdelė, su Viktorijos statulėle gale).* Palauk šaukęs, ko šauki. Anksčiau mane dar turi apgalėti.

AMŽINASIS ŽYNYS. Ko tu čion atėjai? *(Tvirtai ir balsiai).* Aš nežinau, kas tu esi.

PUIKIOJI DVASIA *(ramiai).* Tu žinai, kas aš esu.

AMŽINASIS ŽYNYS. Nežinau ir nenoriu žinoti. Čia aš viešpatauju, ir priešingoms galybėms čia nėra vietos.

PUIKIOJI DVASIA. Man vieta visur, kur aš esu, nes visas pasaulis mano yra.

AMŽINASIS ŽYNYS. Tavo? Tai dar mes pamatysim. O dabar eik iš čia laukan!

PUIKIOJI DVASIA. Veltui tu svajoji sugriauti žemės tvarką, kurią aš jai esu nustatęs. Tu maištą rengi, tu priešiniesi mano galybei! Ir štai aš atėjau tavo mažan būstan tavęs nugalėtų. Aš gera: nusilenk man, ir aš tau visa atleisiu.

AMŽINASIS ŽYNYS. Aa! Dabar ir nenorėdamas aš pažinau tave. Taip, tu esi gera, bet vargo ir skausmo upės nesiliauja čia krauju plaukusios. Nuo ašarų jūrių vandenys pasūro. Dejavimai dangaus ramumą drumsčia, saulę temdančias audras kelia! Bet aš prikelsiu žmogų, kad nubustų ir nemiegotų. Tada jis patsai nustatys sau gyvenimo tvarką, o ne tu.

PUIKIOJI DVASIA. Tu sau didelius siekimus statai, kuriuos vien tik galingas gali pasiekti — aš. Bet tu vienas esi ir silpnas.

AMŽINASIS ŽYNYS. Aš per ilgus amžius išsaugojau nuo tavęs ugnį, kuri suliepsnojusi supleškins tavo galybę kaip šiaudą.

PUIKIOJI DVASIA. Ar tu tikiesi, kad, sudrumstęs žmonių ramybės sapną, suteiksi jiems tikresnės laimės? Pasaulis visuomet gyveno neteisybe, ir žmogui neskirta išeiti iš josios rato.

AMŽINASIS ŽYNYS. Teprabunda tik žmogus, teima tik gyventi jo siela! Užgims tuomet pasauliui tikros laimės diena, ir tu išnyksi kaip rūkas.

PUIKIOJI DVASIA. Kam apgaudinėji savo protą? Tu gerai žinai, kad tos dienos pasauliui nebebus. Dar tokiai dienai negimė saulė ir — neužgims.

AMŽINASIS ŽYNYS. Aš esu kaip žmogus, moteriškės pagimdytas — kad gyventau, turiu tikėti, kuo tikiu.

PUIKIOJI DVASIA. Aš neužmirštama, ir mano valdžiai galo nebebus. Mano galybė — pamatas viso, kas juda. Ar manai, kad žmogus turi ir gali išsivaduoti iš to, kas būtina ir neišvengiama?

AMŽINASIS ŽYNYS. Gali, nes privalo. Argi aš veltui dieną ir naktį saugau šventąją žemės kibirkštį, kad ji neužgestų!

PUIKIOJI DVASIA. Aš pastačiau žmonėms erdvus namus, puikiais paveikslais juos išdabinau. Aš išmokiau žmones grožiu gėrėtis... Aš daviau žmonėms sparnus, išmokiau juos paukščiu lekioti, žuvimi jūrų gelmėse nardyti... Aš jiems nurodžiau, kaip žaibas įžaboti ir įkinkyti savo jungan! Aš padariau žmogų žemės viešpačiu...

Aš pastačiau žmonėms bažnyčias ir daviau dievus, kuriems jie galėtų melstis...

O tu, elgeta, ką jiems suteiksi?..

AMŽINASIS ŽYNYS. Meilės ir teisybės saulę.

PUIKIOJI DVASIA. Aš tau sakau, kad tu žmonėms neduodi, ko nori duoti. Jie tuomet teisingai tave kaltins, kad tu atėmei ir tą laimę, kuria jie dar džiaugėsi.

AMŽINASIS ŽYNYS. Visi kaltinimai teisingi tik tiems, kurie daro, bet ne tiems, kuriems daromi. Teapskundžia mane tas, kuris net gyvybę savo aukoja žmogaus labui.

PUIKIOJI DVASIA. Ar tu žinai, kas yra žmogus, kai jisai be pančių, kurie jį varžo?

AMŽINASIS ŽYNYS. Tik tasai tikras draugas, kurs, matydamas draugo ydas juo aiškiausiai, visdėlto labiausiai jį myli ir juo pasitiki. Aš esu ir toliau noriu būti žmonių draugas, ir tu manęs *aitriu žodžiu nenuveiksi.*

PUIKIOJI DVASIA. Jau metų amžiai praslinko, kai tu be atoilsio, be pamainos saugai ir gaivini žmonėms ugnį, kuri jiems nieko nesuteiks ir suteikti negali. Amžiai surietė tavo sprandą, akys nuo budėjimo paraudo, siela nusiminimu pabrinko — tu neturi Dievo, kuriam tu galėtum melstis, *neturi nei kam galėtai pasigirti, nei su kuo pasidžiaugti.* Nusilenk man, ir aš tau sugrąžinsiu tavo pavasario dienas, duosiu laimę, meilės laimę, kurią pavasaris gimdo.

AMŽINASIS ŽYNYS. Kad aš panorėtau tavo gundymų paklausyti, kuo dabar užgesinsiu šią ugnį? *(Rodo į aukurą).* Ar ne šiomis kraujo ir ašarų srovėmis? *(Rodo į šaltinį ir į besruvenančią per gabiją srovelę).* Nuo jų dar labiau suliepsnos šioji vargo ugnelė.

Ilgus metus, kai, rodosi, visa žemė buvo tamsumoje paskendusi, neužgeso žemės sielos kibirkštis ir dabar neužges. Nūnai jau bunda žmogus. Saulės jam reikia! Naujosios saulės!

PUIKIOJI DVASIA. Manai, žmogus tau dovanos ir neprakeiks tavo vardo, kad tu dėl jo pasišventei ir likimo buvai skriaudžiamas. Jis ne apkenčia tų, kuriems skolingas. Ir juo daugiau skolingas, juo pikčiau neapkenčia.

Vėl kuo tu pasitiki, kad mane nugalėsi?

AMŽINASIS ŽYNYS *(rodo į Vincuką).* Juo. Paskui jį ateis dar daugel kitų. Jų bus visos minios, o jisai tik pranokėjas.

PUIKIOJI DVASIA. Veltui pasitiki. Jisai mano sūnus, ir vien tik sau nori jieškoti laimės. Tavo gūdžių žodžių jis nei supranta, nei suprasti gali.

AMŽINASIS ŽYNYS. Kurios širdies nepralauš žodis, kurį kalba pasišventusioji meilė?

PUIKIOJI DVASIA. Sakau, nesipriešink man. Svajodamas, kad šį šaltinį išdžiovinsi, saugokis: — jis gali tiek pabrinkti nuo tavo svajonių vaisių, jog užlies tavo ankštą gabiją, tavo žemą aukurą, ir tu liksi tik savo svajonių auka.

AMŽINASIS ŽYNYS. Jei tai atsitikti turi ateity, teįvyksta dabar. *(Semia rieškučiom iš šaltinio vandens ir pila ant aukuro. Aukuras suliepsnoja didžia liepsna, kurios spinduliuose nyksta Puikioji Dvasia).* Aa! Tavo akys nepakenčia šviesos, kuri iš skausmo, ašarų ir kraujo gema.

PUIKIOJI DVASIA *(iš tolo).* Dar mes pakovosime. Manęs taip veikiai nenugalėsi. *(Nyksta).*

AMŽINASIS ŽYNYS. Mes kovosime laimėdami. Nėra pasauly didesnės galybės kaip toji, kur per kančias ir ašaras kloja sau kelią. *(Rūkuose pasirodo nauji šešėliai. Jie vis aiškesni ir aiškesni, lyg artinasi. Jiems vadovauja moteriškas ir vyriškas, kuriedu paskui kalba).*

AMŽINASIS ŽYNYS *(žiūrėdamas į miglas toje pusėj aukuro, kai ten dar vos tik matomi šešėliai).* Dar naujos šmėklos vaidenasi miglose. Ant jų galvų žiba aukso vainikai... Šarvuoti ir be šarvų, ginkluoti ir be ginklų... Veidai jų lyg artimi, pažįstami — ir svetimi... Kas juos sukėlė prieš mane?.. Ar ne žemės Valdovas siunčia savo nykius vergus, kad man kelią pastotų?.. *(Į juos, kad jau aiškiai matomi už aukuro).* Kas jūs esate, žemės šešėliai? Ko čia atvykote?..

MOTERIŠKAS.

Aš motina karalių, nors bevaikė.
Man buvo skirta viešpatauti
Širdyse vergiamų ir vergiančių vergų.
Praslinko metų amžiai nuo dienos,
kai mano akys saulei užsimerkė,
bet aš žmonių sieloje, kuriems buvau
valdove, vis dar tebegyvenu ir vis
dar aukso vainiku dėviu.
(Rodo į vyrišką, šalia jos stovintį).
Matai nelemtą šitą žmogų?
Tai mano vyras. Nors bejėgis jis,
besielis, bet per mano gailią sielą
jis didis ir galingas tapo
ir sužavėjo giliai tautas.
Iki šiol dar vis žmonių jisai
širdyse tebeviešpatauja...
Jis didžio darbo niekuomet
dar neatliko, bet kiti
už jį vis veikė ir savų darbų
jam teikė garbės vainikus.
Per tai jį žemė „Didis" pavadino.
(Nusigręžusi į vyrišką).
Kalbėk dabar, ką jam turi
patsai tu pasakyti!

VYRIŠKAS. Tu gi gerai žinai, kad aš nemėgstu kalbėti to, ką gali kiti pasakyti, mano mintį atspėdami.

AMŽINASIS ŽYNYS *(ištiesęs į juos ranką)*. Nutilkite! Aš jau žinau, kas jūs esate! Aš atspėjau, ko jūs norite, dėlei ko čia atvykote! *(Vyriškui)*. Tu esi tasai besparnis likimo pastumdėlis, kuriuo jisai, tavo tėvų nusidėjimu pripenėtas, atsirūgo. Tu amžinosios Teisybės nuodėmė! Išnyk! Nebjaurink žemės, kurią tu paskandinai verguvės snūdulio bangosna!

MOTERIŠKAS. Kaip tu drįsti niekintį jį — valdovą!

AMŽINASIS ŽYNYS. O tu? Ar neniekinai ir neniekini jo?

MOTERIŠKAS.

Vargu aš ilgu įgijau teisę
taip elgtis, bet ne tu, kur vergas
jam viešpataujant tik buvai.

AMŽINASIS ŽYNYS. Laisvos šalies sūnūs jo vergai niekuomet nėra buvę ir jis — vergas būdamas — laisviesiems viešpatauti nemokėjo. Tėvų garbingą vainiką svetimiems pardavė ir patsai vergauti svetur nuėjo.

MOTERIŠKAS.

Valdovu gimė savo kraštui jisai.
Siela jo viešpatauja ten
ir šiandie dar...
Likimas lėmė jam atidaryti
gimtajam kraštui
vartus naujan gyvenimo pasaulin!
Jam turi tu nusilenkti,
jo norą gerbti kaip valdovo savo!..

AMŽINASIS ŽYNYS *(piktai, mostakuodamas ranka ir visas drebėdamas)*. Norą jo gerbti? Jo, kuris verguvei pravėrė vartus į gimtąjį kraštą! Verguvės miegu užliūliavo brangiąją tėvų šalį!

Jis atliko prakeiktą niekšo darbą. Ko dar bereikia jam?

MOTERIŠKAS *(karštai)*.

Sukelti maištą nori tu prieš mus!
Tu paveldėti nori pats,
Kas *mano* buvo ir yra!
Tu nori atsiimti, kas jo, ne tavo,
man buvo dovanota!..
(Rodydama ranka į miegantį Vincuką).
Grąžink man tą, kurį slastuosna
savo jau esi pagavęs!..

AMŽINASIS ŽYNYS *(visai ramiai, žiūrėdamas į Vincuką).*

Pavergti kūną gali pančiai,
apgauti protą sklandus melas.
Bet laisvą sielą kas gi, kas,
kuris valdovas suvaržyti gali,
kitam kaip vergą dovanoti?
(Pakėlęs augštyn ranką).
Jau bunda žemės gimtinės
laisva siela, kad tikrą sau
valdovą susirastų...

MOTERIŠKAS.

Jis mano! Man jį grąžink!

AMŽINASIS ŽYNYS.

Jis niekieno! Nuo nū dienos
Jis vien tik sau priklauso.

MOTERIŠKAS.

Jis mano! Man jį vyras dovanojo!

AMŽINASIS ŽYNYS.

Bejėgis! Tau galėjo dovanoti,
kas buvo jau ne jo, kas svetima
jam buvo jau!..

MOTERIŠKAS *(karštai, ištiesusi priekin rankas).* O ne! Ne jis man dovanojo *(rodo į vyrišką, šalia jos stovintį),* bet aš jį pirkau! *(Rodo į miegantį Vincuką).* Brangiai pirkau!..

Dangus ir žemė matė, kiek už jį brangiai mokėjau!.. *(Žengdama žingsnį priekin).* Savo karališka laime, savo meilės laime, savo žavinčia pasauly skaistybe aš užmokėjau už jo sielą!..

Visas pasaulis dar atmena tas dienas, liūdnas, dienas man vienai liūdnas, kada aš pasiaukojau...

AMŽINASIS ŽYNYS *(ištiesęs į ją ranką).* Tylėk ir nekalbėk! Tos dienos buvo dar liūdnesnės mano šaliai! Tą dieną ji tapo jūsų piktų nuodėmių, jūsų aklų darbų išperkamoji auka.

MOTERIŠKAS. Netiesa! Aš viena tik buvau auka! Dviejų šalių laimės ir gerovės auka! *(Nuleidus rankas ir primerkus akis, tyliai, lyg svajodama).*

Kas metai kraujuose plukdavo toji šalis,
kur teko man aukso vainiką dėvėti,
Verkė nuliūdęs dangus ir raudojo
degančių miestų, žūnančių kaimų gaisrais...
jūriosna plaukdavo ašarų upės.
Nuo kardo žūdavo tėvų akyse vaikai,
Į šalis svetimas kapai grendė kelius...
Į dangų veržėsi dieną ir naktį
nepakenčiamo vargo skausmingi šauksmai
ir mano aukos reikalavo.
Visų tų vargų ir skausmų
likimas silpnučiam pakelti
Mano užvėlė pečiam —
Mano aukos reikalavo...
(Gyvai, juo toliau, juo karščiau).

Ir aš tą sunkią naštą pasiėmiau, aš pasiaukojau ir nupirkau savajam kraštui ramybės laimę!.. Aš nulėmiau visos tautos likimą, daviau mirties vietoj gyvenimą, vietoj miglotos tamsios kaip naktis ateities šviesų saulėtą gyvenimo kelią...

Savo pasiaukojimu aš pirkau kūną ir sielą *(rodo į vyrišką)* jo tautos, kad ji manajai tarnautų, kad per ją išgelbėtau savąją...

AMŽINASIS ŽYNYS. Vargšai! Niekšai nedėkingi! Kuo atsilyginote jiems, per kuriuos išganymo nuo aklai sau pagamintos pražūties išgavote?

MOTERIŠKAS. Jie buvo mano auka. Ar aš veltui visas ašaras, visą tautos skausmą pasiėmiau ir per jį dienos saulės nebemačiau, ir buvo man žemės karališka buitis, kaip tamsi varguoliui naktis?! *(Karščiuodamasi).*

Ir tu dabar nori nieku paversti mano auką! Nori sunaikinti mano viso gyvenimo darbo vaisius, atsiimti, kas mano jau buvo ir yra!?

Tu nori nieku paversti, už ką aš nežmoniška kančia mokėjau, dėlei ko aš meilės išsižadėjau, aš, moteriškas, kur tik dėl meilės gema ir ja tik gyvena!

AMŽINASIS ŽYNYS. Likimas tave apgavo, ne aš.

MOTERIŠKAS *(žengdama į Vincuką).* Jis mano! Man jį atiduok!

AMŽINASIS ŽYNYS *(žengia prie Vincuko ir uždengia į dešiniąją ranka, kurią laiko augštai iškėlęs ant jo galvos. Kairioje rankoje lazda).* Jis savasis! Jau jis tik sau priklauso! *(Augštyn pakėlęs akis).* Jis bunda jau! Bunda — ir nebesiras svetimose šalyse burtų, kur jį vėl amžinu miegu užmigdyti galėtų. Nubudęs jis sau valdovą tinkamą jau suras, kuriam laisvai priklausyti panorės.

MOTERIŠKAS *(kreipdamasi į vyrišką).* Tu girdi, ką jis kalba? Girdi? Mum sostą išplėšti jis nori! Ir tu tyli!

Išplėšti nori sostą, kurį tu man pavedęs buvai, man buvai dovanojęs!..
Ir tu tyli! Tu, kur visuomet galingas būti norėjai...
Juk tu ir mokėjai tik keršyti, aklai keršyti. Ko dabar tyli?
Ar veltui aš tau paaukojau žemės jaunas dienas, savo jauno kūno prabangoje tave vysčiau! Tave — nepakenčiamą...
Visa! Visa!..
Ir tu tyli?!
Tu, kur man žadėjai!.. Žadėjai, kad aš amžinai paveldėjau tavo šalį, tavo tėvų sostą!..
VYRIŠKAS *(krūpterėjęs.pečiais)*. Ką gi aš galiu padaryti? *(Atsikreipęs į tuos, kur stovi užpakaly)*. Sakykit! Jūs juk žinote, kad aš patsai nieko negaliu.
UŽPAKALY STOVINTIEJI *(kurį laiką tyli, nuleidę žemyn galvas)*. Tu mūsų tėvas, mes tik tavo šešėliai.
AMŽINASIS ŽYNYS. Buvo tavo galybės laikas ir praslinko. Dabar tu tik pikta šmėkla žemei, kurią tu saugoti turėjai.
Per tave šioji šviesa amžius vos vos tik merdeno, bet dabar vėl ima liepsnoti. O kada ji suliepsnos ir nušvies visą pasaulį, kaip senovėje švietė, tu kaip nakties šmėkla pranyksi, ir žemė vardą tavo užmirš...
Šioje ugny mano ir jo *(rodo į Vincuką)* galybė... Joje viso krašto siela.
MOTERIŠKAS *(Vyriškui)*. Užliek šią ugnį, užliek greičiau! Tu juk gali.
Dabar ji maža, niekam nereikalinga... Vos merdena. Užliek! Nors sykį būk tu vyras!
Užliek veikiau! Tenedrumsčia man amžių ramybės...
Būk nors sykį vyras!..
AMŽINASIS ŽYNYS. Nuskriausta, numarinta, iš dienos šviesos, iš žalių ąžuolynų ežero drėgnon bedugnėn ištremta, per ilgus amžius neužmirė, neužgeso ir dabar jau neužgesinsi, kai naujos dienos aušra švinta, kai nauji gema žmonės naujai tvarkai tvarkyti...
MOTERIŠKAS *(Vyrui)*. Girdi? Tu gal nusigandai, kaip visados nusigąsdavai, kad matei pavojaus tik dar šešėlį...
Eik, užliek tą nepakenčiamą man ugnį.
Tu turi tiesą...
Eik greičiau! *(Vyriškas svyruoja)*.
Aš kaip liūtė atsigulsiu skersai kelio ir neišleisiu tavęs iš čia, kol atliksi, ką atlikti turi...
VYRIŠKAS *(Amžinajam Žyniui)*. Tu nesipriešink man. Aš užpyksiu. *(Žengia nedrąsiai priekin)*.
AMŽINASIS ŽYNYS. Aš tau kelio nepastosiu, nes tu nebaisus. Kad nuo jūsų noro ji būtų priklausiusi *(rodo į ugnį)*, seniai būtų jau nustojusi merdenusi. Bet ko nepajėgėte per ištisus amžius, tu, niekšas, nepajėgsi ir

dabar. *(Atsitraukia atgal, kur pirma stovėjo ir, lazda abiem rankom atsirėmęs, žiūri į vyrišką).*

VYRIŠKAS *(kurį laiką svyruoja).* Neprieštarauk man, nes užpyksiu. *(Krato nekantriai galvą).*

AMŽINASIS ŽYNYS. Drįsk, jei gali, pakelti ranką prieš tą kibirkštį, kurioje ir tavo tėvų siela gyvena!

MOTERIŠKAS. Girdi, iš tavęs jisai tyčiojasi!

Iš tavęs, kur buvai galingas valdovas...

Kuriam visi lenkė galvą...

Būk vyras nors sykį!..

Būk nors sykį vertas manęs, būk vertas vainiko, kurį nešioji!..

VYRIŠKAS *(svyruodamas, nenoromis, eina iš lėto į upelę, nusiima nuo galvos karališką vainiką ir, laikydamas jį prieš save abiem rankom, nusilenkia, kad juo pasemtų vandens, bet staiga pašoka atgal).*

Aa!.. *(Žengia užpakaliu atgal, ištiesęs prieš save rankas, lyg ginasi nuo kažko. Amžinasis Žynys ironiškai šypsosi).*

MOTERIŠKAS. Kas tau? Ko tu nusigandai?

VYRIŠKAS *(drebėdamas).* Ten mano dėdė... Milžinas kruvinom akimis... *(Uždengia akis rankom. Vainikas puola po kojų).* Aš negaliu... Aš negaliu...

MOTERIŠKAS *(paniekinamai į jį žiūrėdama).* Kokis buvai, vis tas pat esi. Patsai nepajėgi atlikti mažiausio darbo.

Senųjų krašto valdovų šmėklos tau vaidenasi!.. Šmėklos, kurias dar ten, viršuj begyvendamas, nuveikei!..

Tai mano šalis, kur tu, kur aš esu, ir kitų valdovų šiam kraštui negali būti!..

Kad tu nedrįsti priešingos, neapkenčiamos ugnies užgesinti, aš pati ją užliesiu!..

Savo silpnom moteriškom rankom...

Savo karališkais delnais užgniaušiu, užliesiu, kad nors kraujo tektų!..

Čia aš valdovė!.. Čia mano viešpatystė, ir težūsta kiekviena jėga, kuri man prieštarauja!.. *(Eina į upelę. Praeidama apmeta akimi vyrišką).*

Niekšas... *(Drąsiai prieina į patį šaltinį, semia savo aukso vainiku vandenį ir, greitai užlipus aukurą, pila vandenį ugnin, kad ją užgesintų. Kai tik vanduo pateko, ugnis dar labiau suliepsnojo, ir toje liepsnoje iškilo stiprus, senas karžygys, geležiniais blizgančiais šarvais apsidengęs).*

SENAS KARŽYGYS *(piktai žvilgterėjęs į vyrišką).* Sūnaiti! Mano kraujo išgama! Svetimiesiems kad mano šalį pavergei, tau dar negana! Per tave verguvėn pateko toji narsuolių šalis, kur žmonės gimdavo ir augdavo vien tik, kad už laisvę mirtų!

Svetimiesiems išdavęs tėvynę, už kurią aš galvą savo dėjau, kurios sargybą aš ėjau ir tebeinu dar!..

Tu leidai gesinti ugnį, kurioj ir mano siela gyvena...

Tu leidai amžinon verguvėn paglemžti tuos, kurių vainiku tu turėjai būti!..

Pranykit, išgamos, iš mano akių, ir jūsų vardas tebūna keiksmo vardu šioje šalyje!..

(Visa nyksta. Gabija rūkuose. Kada rūkai pranyko, kur stovėjo vyras ir moteriškas, dabar ramiai stovi šarvuotas kryžiuotis, kalaviju abiem rankom pasirėmęs).

KRYŽIUOTIS. Prasmuko jie visi. O mane kuo tu nugalėsi?

AMŽINASIS ŽYNYS. Tave? *(Žiūro į jį lyg nepažindamas).* Girdėjau, kad tave jau nugalėjo Žalgirio laukuose.

KRYŽIUOTIS. Nugalėjo? *(Ramiai).* Uodas skaudžiau įgelia. Ar tu dar nesužinojai, kas aš dabar esu? Dėl manęs visas pasaulis dreba. *(Amžinasis Žynys semia taure iš šaltinio vandenį ir pila ant ugnies. Ugnis suliepsnojo).*

Šitais savo burtais manęs nenubaidysi. Senovės šešėliai man nebaisūs. Aš nūdiena gyvenu.

AMŽINASIS ŽYNYS. O rytoj?

KRYŽIUOTIS Ir rytdiena bus mano.

AMŽINASIS ŽYNYS. Ir jo, ir jo bus rytdiena! *(Rodo į miegantį Vincuką).*

KRYŽIUOTIS *(ramiai, bet ir tvirtai).* Kol mano kardas čia sargybą eina, jis nenubus miegojęs.

AMŽINASIS ŽYNYS *(karščiuojasi).* Tu jo nesulaikysi, tu ugnies, kur per amžius degė, neužgesinsi.

KRYŽIUOTIS. Temerdena sau, kol pati užges. Kam ji kenkia. Bet jis *(rodo į Vincuką)* jau neatsikels.

GALINGASIS VYRAS *(pasirodo šalia kryžiuočio).* Ir aš dar tarsiu savo žodį. Juk man priklauso tasai, kur čia miega *(rodo į Vincuką).* Aš jam visus kelius pastojau.

KRYŽIUOTIS *(vis taip pat ramiai, nei nedirsterėjęs į Galingąjį vyrą).* Matai, šalia manęs dar kitas yra galingas. *(Krypteria galvą Galingojo šalin).* Jisai mano šešėlis. Kas tu prieš mane su savo silpnute ugnele? Visas pasaulis turi nusilenkti mano geležiniam kardui.

GALINGASIS. Gal visas, tik ne toji dalis, kur jau man priklauso.

KRYŽIUOTIS *(iš lengvo pakreipęs truputį jo pusėn galvą).* Tau?

GALINGASIS. Man. Aš ginklu tau galiu įrodyti.

KRYŽIUOTIS. Tavo ginklu? Jis trapus kaip sutrūnijusi šaka. Ar juo manai man pasipriešinti? Žūsi — nėra, kas mane nugalėtų.

AMŽINASIS ŽYNYS. Nesigirk veltui. Tavęs aš nesibaidau. Tu aklas puikybe ir nematai, kokia jėga glūdi ugny, kurią tu niekini.

KRYŽIUOTIS. Kokia jėga? Aš vieną tik žinau — geležinio kardo. Nelaimingas kiekvienas, kur drįstų jam pasipriešinti.

AMŽINASIS ŽYNYS. Žemės jėga!

KRYŽIUOTIS. Žemė po mano kojų. Aš stipriai stoviu, ir niekas man nebaisu.

AMŽINASIS ŽYNYS *(grasydamas jam ranka)*. Žūsi!..

KRYŽIUOTIS. Stiprus vyras ramiai klauso silpno grasymų. Veltui kėsiniesi bejėgės sielos maištą kelti. Ateitis tik man priklauso.

(Amžinasis Žynys leidžia iš rankų lazdą, ima abiem rankom vandenį su smėliu ir meta į aukurą. Ugnis suliepsnojo, ir ten dabar pasirodė vyras, pusiau nuogas, su kūju rankoje).

AMŽINASIS ŽYNYS. Galingasis Perkūnas!..

PERKŪNAS *(rūsčiai žvelgdamas į Kryžiuotį ir Galingąjį)*. Ateitis ne jūsų, bet mano rankoj! Gana, kad dabarty dar tebeviešpataujate! Mano kūjis, kur moka iš kieto plieno kalavijus kalti, mokės juos ir sutriuškinti. *(Rėksmingai)*. Griausmai jame glūdi! *(Daužo kūju aukuran. Kyla žaibas ir griausmas. Visi pranyksta. Vincukas praplėšia akis ir raivosi)*.

VINCAS VIŠVILIS. Tai užmigau... Išsimiegojau kaip niekuomet. *(Raivosi, trina akis, o paskui dairosi aplinkui)*. Turbūt ilgai miegojau?

AMŽINASIS ŽYNYS. Ilgai miegojai — ištisus metus.

VINCAS VIŠVILIS. Na, jau? Negali būti. Miegojau kaip negyvas, net nesapnavau nieko. Tik pabusdamas susapnavau, kad griausmas trinkterėjo čia ir taip smarkiai, jog net dabar ausyse ūžia... Ar čia kas atsitiko?

AMŽINASIS ŽYNYS. Buvo daugel čia priešų...

Maniau — galiūnai kovon stojo, bet buvo tai tik šmėklos...

VINCAS VIŠVILIS *(keldamasis iš vietos)*. Oho, ir ugnis jau skaisčiau šviečia. Kaip čia jauku dabar. Sušilau ir ištroškau.

AMŽINASIS ŽYNYS *(rodydamas jam šaltinį)*. Gerk, vaikeli. Šis vanduo stiprumo žmogaus sielai suteikia. Gerk, kol troškulį numarinsi.

VINCAS VIŠVILIS *(eina į šaltinį, nusilenkia atsigertų, bet staiga pašoka iš vietos ir dairosi į save)*. Aa! Kas atsitiko!?.

AMŽINASIS ŽYNYS. Buvai vaikas, dabar stiprus vyras, kokio sunkiam darbui reikia. Žvaigždikio kalavijas veltui niekam rankosna neduodamas.

VINCAS VIŠVILIS. Žvaigždikio kalavijas!.. A!.. *(Pripuola į šaltinį ir geria)*.

AMŽINASIS ŽYNYS. Gerk, gerk, vaikeli, iš praeities šaltinio. Praeitis gimdo jėgų ateičiai kurti...

K L A J Ū N A S

I

Tamsu, apsiniaukę, drėgna. Aplinkui miglose krūmai, eglės, eglaitės. Per krūmus eina Vincas Višvilis. Jis sušlapęs, perdrengtas, rūbai sudraskyti. Sustojęs šluosto veidą, paskui dairosi aplinkui. Jo rankoj žiburys.

VINCAS VIŠVILIS. Jaugi toliau nebepajėgiu eiti. Nuilsau, nuvargau ir kojų nebevaldau. *(Sunkiai sėdasi ant žemės. Iškėlęs žiburį augštyn, žiūri į jį).* Kur tu mane vedei iki šiol, žiburėli, ir kur pagaliau nuvedei? Nuo Amžinojo Žynio aukuro aš tave užžibinau, kad kelią man šviestai, bet mano rankoje tu vėl vos merdeni. Nei tu manęs šildai, nei kelio nušvieti, kaip reikia, nei šalia tavęs aš apdžiūsiu. *(Stato jį ant žemės).*

Prakeiktasis kelias:
ir tamsu ir drėgna visur,
ir eiti be galo sunku.
Ūkais apsiniaukė giria,
ir apgulė miglos laukus.
Lyg tyčia subėgo čionai
iš viso pasaulio girių
eglių ir eglaičių krūmai...
Jie dar susipynė vijokliais,
apsikaupė dagiais, dygliais
ir erškėčiais apsivainikavo.
Žingsnį tik žengsi priekin,
vis painiojas, drasko ir bado.
Apdraskė man veidus, rankas,
ir kojos dygliuose...
Einu einu, ir niekur nėra

tiems tankumynams nei galo...
Pasuku šonan, kitur —
ten balos, ten pelkės klampingos,
liūnai ten po kojų siūbuoja,
siūbuoja ir graso pavojum...
Sunkus pasiutusiai kelias!..

PELĖDA. Ua! Kas tave verčia tuo keliu eiti!

VINCAS VIŠVILIS *(nedėdamas dabon kalba į žiburį)*. Kur švieti man kelią, neramioji ugnele? Ar pragare, kur tasai Žvaigždikis miegti, nes tokiu keliu ko kita neprieisi.

PELĖDA. Ua! Neprieisi, nieko neprieisi, tik patsai žūsi!

VINCAS VIŠVILIS *(pakėlęs galvą augštyn, dairosi)*. Dar tavęs čia nebuvo, gūdžioji pranaše! Kad nors aš tavo gūdžią kalbą suprastau, kad nors žinotau, ką tu man pranašauji! Bet rėk, kiek nori, aš vistiek nieko nesuprantu. *(Vėl atsikreipęs į ugnelę)*. Gal tu man papasakosi, ugnele? Juk iš stebuklingos motinos esi gimusi. *(Sumoja ranka)*. E, klauski, neklauski, vistiek nieko nesužinosi! Mirgi tu tik ir mane erzini, o naudos iš tavęs jokios.

PELĖDA. Ua! Užgesink ją, bus geriau!

VINCAS VIŠVILIS. Rėk, kiek nori, aš tavo kalbos vistiek nesuprantu. *(Pasikratęs)*. Brr, kaip šalta! *(Iškėtęs skvernus, žiūri į savo rūbus)*. Perdrėgė, visas šlapias ir sušalau kaip šuo žiemos metu. Jau nekalbu apie šiltą ir sausą trobos kampą, pasidžiaugtau, kad nors kokia šungurbė pasitaikytų pakelėj. Jau tu mane, ugnele — skaistusis žiburėli, negreit toliau nuviliotai.

PELĖDA. Ua! Užgesink ugnį, kuri tave apakino! Ua! Ua! Tuoj bus aiškiau, kaip surasti kelias šiltan palėpin!

Ua! Ua! U-u-a-a!

VINCAS VIŠVILIS. Kaip gūdžiai dainuoji! Net šiurpuliai ima. Ką tu laidoji, mane ar ką kitą? Manai, kad aš sustipsiu? Nesulauks tavo galva! Aš tave pagaliu, pagaliu! *(Atsikėlęs ima kur didesnes šakas ir mėto augštyn, į medžius, į ten, iš kur girdėti pelėdos balsas)*. Aš tave iš čion pravysiu, nors nematau, kur tu esi. *(Žengia gilyn, vis mėtydamas pagaliais)*. Tavo laimė, kad aš tavęs nematau, nežinau, kur tu sėdi. *(Girdėti, kad pelėda pasikėlė nuo medžio)*.

Aa! Nulėkei!.. *(Grįžta atgal)*.

PELĖDA *(iš tolo)*. Ua! Aš tau gera geidžiu.

Ua! Ua! Tu manęs nenori klausyti.

Ua! Ua! Žūsi nepaklausęs.

Ua! Ua! Aš visa matau, visa regiu, nes tamsu aplinkui, ir man gera.

Ua! Ua! Užgesink ugnį, ir tau bus gera.

U-Ua! U-u-a-a!

VINCAS VIŠVILIS. Na, dabar dainuok sau iš tolo. Aš įsivaizduosiu, kad tu mergelė. *(Stovi susimąstęs).* Bet kaip šalta! Reikia eiti tolyn, nes sustipsiu kaip šuo...

Tik kaipgi aš eisiu, kad kojų nesuvaldau, vargas jas pakirto kaip nuskurdusiam arkliui! *(Kraipo galvą).* Ne, reikia dar truputėlį atsilsėti. *(Susidėjęs rankas ant krūtinės žiūri į žiburį).* O kas gi atsitiktų, jei aš, neatsižvelgdamas į senio patarimą nesunaudoti tavęs gyvenimo tikslams, visgi sukurtau su tavo pagalba didelį didelį laužą? Sakė — paklysiu, tikro kelio neteksiu... Bet juk jei šis tikras kelias, blogiau nebebus ir paklydusiam!? Ė, tesie, kas turi būti. Pasišildysiu, pasidžiovinsiu... Ir ilsėtis bus jaukiau, ir pelėdą šviesa toliau nuvysiu.

A? Kaip manai, ugnele? Pritari, žiburėli stebuklingasis? *(Nusilenkęs graibo žemėj lapus, ieškodamas sausų).* Na, bet kur tau. Taip šlapia, žemė tiek atskiesta, jog čia jokio sauso lapo nesurasi. *(Atsilenkęs).* Ir lapai šlapi, šlapios ir šakelės kaip vanduo. *(Karštai).* Bet aš vistiek laužą sukursiu. *(Pridėjęs pirštą į galvą).* Aa, ar nesurasiu tik po krūmais sausų lapų. *(Eina į krūmus, bet paėjęs kelis žingsnius, sustoja, lyg kažką pamatęs).* Žiba akutės kaip žvakelės!.. Kokios šviesios, kokios gražios! Kieno jūs, akutės?

LAPUKĖ. Aš lapukė.

VINCAS VIŠVILIS. Aa, dabar jau gerai matau. Tai lipšni lapukė. Kokia tu graži, kokia grakšti, kai lopele snukutį sau prausi.

LAPUKĖ. Man gaila tavęs, berneli. Tau šalta, tau liūdna, tau gūdu vienam, dobilėli!

VINCAS VIŠVILIS. Tu taip gražiai į mane žiūri, lyg man norėtai kažką pasakyti, lyg gailiesi manęs kaip jauna mergelė.

Kodėl aš ne žvėrelė, ne tavo patinėlis, lapele!

LAPUKĖ. Pas mane šilta, pas mane erdva gilioj olelėj! Man jauku, man gera su mielu draugužiu. Kad tu tik panorėtai, sau draugę gautai ir šiltą kampelį.

Po girelę neskrajotai, man, lapelei, kelio nepastotai.

VINCAS VIŠVILIS. Kad dabar man tokia lipšni mergelė tavo vietoj, lapele! *(Žengia žingsnį priekin. Lapukė slepiasi krūmuose ir nyksta).* Nubėgo. Na, bėgiok sveika!

Laiminga, tu turi savo urvelį, kur tau šilta ir gera. *(Atsiduses nusilenkia ir ieško po krūmu sausų lapų. Suradęs dvi sauji, eina ir sėdasi šalia žiburio ir bando uždegti lapus).*

Tik įsidek, tik įsikurk nors vienas lapelis! Būk man gera, ugnele. *(Lapai pradeda degti. Kai lapai įsidegė, Višvilis sumetė visus krūvon ir*

pašokęs surado sausų šakelių pakrūmėse; atsitūpęs laužo šakeles ir deda ugnelėn. Kraudamas tyliai dainuoja).

Vai, tu dek, dek ugnele,
deki, kaitrioji,
vai sušildyk bernelį,
nušvieski takelį,
kad ateitų mergelė
į bernužėlį,
kad pradžiugintų liūdną
jauno širdelę...

Ė, bet kur toji mergelė čia rasis? Žmonės gyvena kažkur toli toli, gal už jūrių, už mėlynųjų, ir čion mergelės nei ragaišiais nepriviliosi. *(Sukrauna ugnelėn visas šakeles).* Štai, pamažėl, pamažėl ir įsikurs ugnelė. Svela, rūksta, bet įsikurs. *(Atsikelia).* Tik reikia daugiau šakų parinkti, kur sausesnių, ir sukursiu tokį laužą, jog bus šilta net pačiam Dievui!..

E, atsilsėsiu gi! *(Eina toliau ir rankioja šakas. Parinkęs glėbį, grįžta į ugnį, meta ir patsai greta sėdasi. Vos tik atsisėdo, papūtė vėjas; nuo medžių ėmė kristi lašai, lyg lyti. Ugnelė visai tuomet užgeso).*

Štai tau ir laužas! Rengėsi motė ragaišių kepti, bet ožka tešlą išlaižė. Kokia bala šį vėją čion siuntė! Tylu buvo, tylu, ir — štai vėjas, kada jo nereikia. *(Nusilenkęs).* Nieko nebus, reikia pūsti. Nors su skvernais ugnin tūpsiu, bet laužą visdėlto išperėsiu. *(Prigulęs į žemę ir pridengęs žaruojančius nuodėguliukus sausesniais lapais, ima dumti. Nuo ugnies kyla augštyn tiršti dūmai).*

Rūkit, lapeliai, nerūkit, o degti vis tik turėsite. *(Dumia toliau. Viršuj lapų pasirodo liepsna).* Na ir gerai. *(Atsisėdęs dairosi).* Tokia migla aplinkui, jog nei nežinau, kuris dabar metas, vidudienis, rytas ar gal jau vėlus vakaras. *(Laužo šakas ir pridengia jomis liepsnojančius lapus. Šakos ima degti).* Štai ir įsidegs — ir gerai. Be ugnies čia mane nakčia dar vilkai užpuls ir suės be sviesto, kaip bematai. *(Kyla iš vietos).* Kol dar nosis matyti, reikia daugiau parinkti malkų, kad nakčiai užtektų ar bent ilgesniam laikui. *(Eina krūmuosna rinkti šakų. Kuriam laikui praėjus, grįžta, nešdamas jų visą glėbį. Metęs jas šalia laužo, vėl grįžta krūmuosna ir netrukus atsineša kitą šakų glėbį, kurį meta ten, kur jau pirma atneštas guli).*

Dabar truputį atsilsėsiu. *(Šluosto rankove veidą ir sėdasi).* Smarkesnę ugnelę įkursiu, kad neužgestų. Tebūnie tik žmogus vikrus ir apsukrus, net tokioje padėty nežūsi... *(Laužo iš lengvo kur plonesnes šakas ir krauna ugnin, tyliai dainuodamas).*

Siūbavo girelė, siūbavo žalioji
be vėjo, be vėjelio, —
vai, grįžo bernelis iš kelionėlės
be žirgo be balnelio.
Patiko mergelę, baltą lelijėlę,
einančią šilainėle,
skundės bernelis gūdžiu balseliu
savo nelaimėle.
— Praradau žirgą, praradau balnelį
ir šveitrųjį kardelį!
— Tuščia žirgelio, tuščia kardelio,
bet tik grįžo bernelis!

(Staiga papūtė smarki vėtra ir išpustė laužą į visas šalis. Medžiai susiūbavo, ir pliūpterėjo lietus. Vincas šoka ir bėga po egle).

Štai tau ir pasidžiaugiau ugnimi, ir apsišildžiau, ir apsidžiovinau!.. Ar čia visos pasaulio tamsios galybės prieš mane kyla, kad mane galutinai nuveiktų! E, mesti visa ir eiti, kur akys mato, į žmones... Kad tik žinotau, kur kelias į betkokį sodžių, ima jį dievai tą karalių Žvaigždikį ir jojo kalaviją! Nebepajėgiu toliau... Bet tiek jau įbridau šitų girių, šitų pelkių gelmėn, kad gal jau ir kelio atgalio nebesurasiu... *(Atsiduses).* Miglos! Prakeiktos miglos! Kada jūs nukrisite, kad aš dienos saulę pamatytau!..

BALSAS IŠ ORO. Kai karalius Žvaigždikis iš miego nubus.

VINCAS VIŠVILIS. Ir vėl Žvaigždikis!.. *(Dairosi).* Kas gi jį paminėjo? Nejaugi čia dar kažkas esti... *(Išeina iš po eglės ir dairosi).* Ė, kas čia gali būti! Man tik taip nusigirdo.

KARALIENĖ PANIKĖ. Aš čia, berneli. Neužmiršk, ką man ir Amžinajam Žyniui esi pažadėjęs.

VINCAS VIŠVILIS. Tu! Tu čia vėl, mano karaliene!.. *(Puola į ją).* Palaikyk mane! *(Karalienė Panikė nyksta).*

Pranyko!..

Ar tikrai ji čia buvo, ar man tik šmėkla pasivaideno?..

Tegul tik šmėkla! Bet dabar jau aš sustiprėjau... Eisiu vėl eisiu priekin, kur man likimas nurodė!.. *(Vėjas staiga nutilo, medžiai nustojo siūbavę ir švokštę. Lietus irgi staiga nustojo lijęs).*

Kur mano žiburys! *(Nusitvėręs už galvos).* Jis užgeso! Jį lietus ir vėtra užgesino!..

Be pastogės, be kelio, be žiburio!.. Dieve tu mano, ką aš padariau!.. *(Stovi vietoje, suspaudęs rankom galvą).*

Ramiau, ramiau, berneli. *(Eina į laužą).* Dargi ne viskas žuvo. Juk laužas tos pačios ugnies pakurtas. Teliko tik kibirkštėlė, aš ugnelę įpūsiu

ir žiburį vėl sau užsidegsiu. *(Sėdasi šalia laužo, žarsto nuodėgulius į krūvelę ir nusilenkęs ima pūsti. Kurį laiką pučia, paskui atsilenkia ir šluosto ranka prakaituotą kaktą).*

Pučiu dumiu, ir nieko nėra. Net apsvaigau, net nukaitau... Kur tu čia žmogus įpūsi, kad visi angliai lyg iš vandens ištraukti. Ak tu, Dievuli mano! *(Nusilenkęs vėl pučia).*

Plyšiu kaip seni dumtuvai, bet įdumsiu, nors tik viena kibirkštėlė dar tebėra! *(Dumia).* Nestipsiu gi aš čia, nežūsiu, tiek vargo padėjęs. *(Vėl dumia).*

Užgeso!.. Paskutinė kibirkštėlė užgeso... *(Atsikelia, stojasi ir eina, kur ant šono pavirtęs guli švyturys).* Štai tu, kur man kelia švietei... *(Nori paspirti koja, bet susilaiko).* O jeigu tavyje dar merdena ugnelė!.. *(Nusilenkęs skelia nuo žemės švyturį. Paskui surinka).*

Neužgeso!.. Dar dega mano žiburėlis!.. Dega, dega! *(Pakėlęs augštyn, iš džiaugsmo šoka ir šokdamas dainuoja).* Ė-ė!

Tai aš bernelis visų puikiausias,
mano žirgelis ristų risčiausias!
Bernelį mato — širmasis žvengia,
mergelę mato — auselėm karpo.

(Apsisuka kelis kartus aplinkui). Jau dabar, žiburėli, tavęs iš rankų aš nepaleisiu, tu manasis šviesusis! *(Dainuoja).*

Žirgą pabalnojęs, įkamanojęs,
tai dabar aš josiu
tolimon šalelėn, didžion kelionėlėn,
į jauną mergelę...

VILKŲ BALSAI *(toli dar).*

U-ū-ū! Neturim namų!
Mes pilki vilkai,
geležinių dantų
mūsų pilni nasrai...
U-ū-ū! Ū-a-ū-ū-ū...

Visuomet alkani,
visuomet mes pikti.
U-ū-ū! Ū-a-ū-ū-ū...

VINCAS VIŠVILIS. O, kaip uždainavo pilkieji broliai! Net kūnas pagaugomis nuėjo. Gerai, kad toli, ir kad dar ne žiema.

VILKŲ BALSAI *(arčiau).*

Pilvas — mūsų valdovas,
jam visi mes tarnaujam.
Nėra mums brolių, draugų,
kai reikia, brolius mes pjaunam...
Ū-ū-ū! Ū-a-ū-ū-ū...

Visuomet, alkani,
visuomet mes pikti...
Ū-ū-ū! Ū-a-ū-ū--ū...

VINCAS VIŠVILIS. To tik dar tereikia, kad vilkai užpultų. Ar medžian kopti, ar bėgti? Visai arti. Kurion tik eglėn...

VILKŲ BALSAI *(visai arti, bet kitoj pusėj).*

Mes turim ir kitą valdovą,
kietą, galingą ir didį;
kur eina, kur zujam, kur bėgam —
mus visur jisai lydi...
Ū-ū-ū! Ū-a-ū-ū--ū...
Jis mūsų valdovas ir vadas...
Ū-ū-ū! vardas jam — badas...
Ū-ū-ū! Ū-a-ū-ū--ū...

VINCAS VIŠVILIS. Ir čia staugia ir ten staugia gaujos vilkų. Iš visų pusių apstoję!.. Bėgsiu!.. *(Nori bėgti, bet, kelis žingsnius žengęs sustoja).* Kurgi aš bėgsiu? Juk jei alkani — o kai staugia gaujomis, visuomet alkani, — suuodę pavis... Geriau medžian įkopsiu ir ten saulės susilauksiu. *(Eina ir kopia medžian).* Taip bus geriau. Ar tik geriau: ne vilkai, tai badas... *(Vos kiek pakopėjo, pasigirdo dainuojančių mergų balsai. Višvilis susilaiko lipęs ir klauso).*

1-SIOS MERGOS BALSAS

Mes trys mergelės,
tikrosios sesulės,
Visos trys kaip viena.

2-SIOS MERGOS BALSAS *(kitoj vietoj).*

Mes trys sesulės,
tik ne vieno tėvulio
tikrosios dukrelės.

3-SIOS MERGOS BALSAS *(vėl kitoj vietoj).*

Ne viena motulė
jaunas pagimdė,
ne viena augino.

VISŲ TRIJŲ BALSAI *(drauge).*

Mes trys mergelės,
jaunosios sesulės,
visos trys kaip viena.

Laukiam bernelio,
raibo sakalėlio,
laukiam tik jo vieno.

(Balsai nutilsta. Vincas kurį laiką klauso, paskui iš lengvo lipa žemėn).

VINCAS VIŠVILIS *(nulipęs nuo medžio).* Pasiutusios mergos! *(Krūpterėjęs pečiais).* Miglos aplinkui, drėgna, vilkai staugia, o jos plėšojasi, dainuoja, lyg pavasario giedras vakaras būtų! Ir daina kažkokia, dar visai negirdėta...

Reikia balsas paduoti. Tegirdi, kad atsirado tokis kvailas, kur joms atsiliepė. Gal čion užsuks kuri, nors kelią į žmones sužinosiu... Juk ne nakvosiu girioje, kad vilkai mane sudraskytų... Einu ten, kur jos dainuoja: toj pusėj žmonės arti gyvena...

MERGŲ BALSAI *(dainuoja).*

Mūsų tėvelio augšti dvareliai,
yr kuo užgerti, vaišinti bernas —
upeliai plaukia žaliojo vyno,
o valgymėlių lūžta skobnelės...

VINCAS VIŠVILIS. Man alkanam kaip tik tinka jūsų tėvo dvaran!.. *(Rodo pirštu).* Ten jos dainuoja, ten ir eisiu.

MERGŲ BALSAI *(dainuoja dar arčiau).*

Sustok, berneli, sustok, raiteli,
kam toliau joti, žirgas alsinti,
kad tu čia rasi ir gardumėlių,
kad tu čia rasi ir gražumėlių.

VINCAS VIŠVILIS. Bėgu, einu, skubu!.. Kurio galo čia laukiu! *(Žengia į dešinę, kur girdėti balsai, ir eidamas dainuoja).*

Mielai aš sustotau,
žirgo nevarytau,
kad išeitų mergužėlė,
palaikytų man žirgelį
ir užgertų mane jauną
žaliuoju vyneliu...

(Vos nužengė kelis žingsnius, kai išėjo girios kraštan. Miglos pakilo augštyn, ir akims atsidengė visa šalis. Priešaky matyti didi lyguma, saulės spinduliais nušviesta, tuo tarpu užpakaly giria vis dar miglomis apsiniaukusi. Toli toli lygumoje matyti trys augšti dvarai, nuo kurių į girią eina trys platūs vieškeliai, beržais ir liepomis nusodinti... Visa lyguma žaliuoja: ten javai, ten pievos... Trimis keliais eina trys mergos ir dainuoja. Jos jau arti tos vietos, kur visi trys keliai susieina, visai girios pakrašty. Visa žvaga, žverbla saulės spinduliuose. Ant javų, augštai padangėse, gieda vieversėliai. Saulė dar augštai, patsai vidudienis).

VINCAS VIŠVILIS *(stebisi).* Vai vai! Dievulėli tu manasis! Toki gražumėliai, toki puikumėliai... Žaliuojančios pievos, siūbuoją laukai!.. Aš riogsau, skurstu miglų augaubtoj drėgnoje girioj, kad man reikėjo tik pasukti, tik klonin nusileisti. Vis tasai Amžinasis Žynys kaltas!.. Jis man įkalbėjo, įgundė. Ar kas iš to, ką jis žadėjo, bus, dar nėra žinios, o vargti vargti tenka kiek!..

Kas bus, tesie! Nulipsiu klonin, pasišildysiu, po pievas, pa javus pabraidžiosiu, širdį įdžiuginsiu... Nors svetimas geras, bet visgi širdį traukia...

Ten pamatysiu... Atsilsėjęs vėl trauksiu toliau, kur pasižadėjau eiti...

Teatsilsėsiu tik truputį... Kol vilkai nuskris kur toliau... *(Mergos prieina visai arti, pakalnėn, kur susieina visi trys keliai. Vincas Višvilis jas pastebėjo tik tuomet, kai jos ėmė kalbėti).*

1-OJI MERGA. Ko judvi abi čion atėjota? Bernelis turi man priklausyti.

3-OJI MERGA. Kalbėk. Jam skirta mano dirva arti. Jis seniai prie mano jungo pripratęs.

2-OJI MERGA. Nei vienai, nei kitai jisai teks. Man jis nuo senų seniausių laikų skirtas.

VINCAS VIŠVILIS *(išgirdęs balsus, tik dabar pastebėjęs mergas).* Oho-ho-ho, mergos! Kaip lydekos. Tokios netinka nei pjauti, nei uogauti, nei šienui grėbti...

Kur jos pasirengė kaip atlaiduosna?

1-OJI MERGA. Kas man darbo, kada, kuo ir kam jis buvo skirtas. Aš balčiausia, aš stipriausia. Mano akys gilesnės, mano krūtys stambesnės, minkštesni patalai, puikesni mano namai. Jie užvis labiau pritrauks bernelį, aš daugiausia jam žadu.

3-OJI MERGA. Mano laukai platesni, mano namai erdvesni, mano broliai nerangūs... Jis pripratęs vargą vargti, tamsiai gyventi... Pas mane jam bus geriausia — daugel dirvos galės arti, mano broliams vadovauti.

2-OJI MERGA. Aš jauniausia, aš grakščiausia, man jis artimiausias. Nors apleistas mano dvaras, svetimų pagrobtas, nors dėviu nudėvėtais parėdais, mano akys daugel kalba, daug berneliui žada, mano siela jojo sielą kraštai žavi, jojo siela mano sieloj naujus jausmus gimdo ir jėgas ugdo.

1-OJI MERGA. Mes dar pamatysim, kieno jisai bus!

2-OJI MERGA. Mes dar pakovosim!

3-OJI MERGA. Jį patį pasiklausim. *(Visos trys lipa kalnan, kur Vincas Višvilis stovi).*

VINCAS VIŠVILIS. Tiesiog čion eina!..

Jos pasipuošusios, pasirėdžiusios, kaip atlaiduosna eidamos, o aš apdriskęs, purvu apdrabstytas. Kaip aš joms pasirodysiu?

Geriau pasislėpsiu. *(Slepiasi krūmų tankumynan).*

2-OJI MERGA *(priėjusios arčiau sustoja).* Nesislėpk, berneli, nuo jaunų mergelių už žalių medžių į krūmų tankumynus. Mes tavęs seniai laukiam.

1-OJI MERGA. Mes žinom, kad tu kelionėj pavargęs, nuskurdęs. Tu dabon neimk, kad negražiai pasirėdęs. Aš tave nuvesiu savo dvaran. Ten tu atsilsėsi, daugel gera pamatysi. Aš mandagi, turtinga ir daugel žinau, ką ir tu sužinosi.

3-OJI MERGA. Mano dvare saldžiai išsimiegosi, gardžiai pavalgysi, atsigersi ir dailiai pasipuoši. Aš gera ir moku mylėti, kurie mane pamyla.

VINCAS VIŠVILIS *(išeidamas iš krūmų).* Oho ho, aš ne tų bernų pulko, kur nuo mergų slapstosi!

1-OJI MERGA. Tai kodėlgi nuo mūsų šaliniesi? Ar mes tau baisios?

VINCAS VIŠVILIS. Kad geriau patirtau, kokios jūs esate mergos. Mano tokis pripratimas: negraži mergelė — tyliai šalimi praeiti; jei grakšti sesulė — meiliu žodžiu užkalbinti.

1-OJI MERGA. Argi aš negraži, nemeili, ar tau netinku?

VINCAS VIŠVILIS. Visos jūs gražios, visos jūs grakščios. Mielai pas kurią nors nueitau dieną kitą atsilsėtų.

3-OJI MERGA. Kas mano dvaran patenka, tasai ilgai ten apsigyvena.

2-OJI MERGA. Kas mane pamyla, visą amžių man ištikimas palieka. Paliksi ir tu, berneli.

1-OJI MERGA. Kas pas mane apsistoja, tas iš mano nmų niekuomet nenori išeiti, jis lieka visų gerbiamas.

VINCAS VIŠILIS. Taip, taip, gali būti, kad jūs visos tiesą kalbate. Tik... aš turiu eiti savo keliu, kur ėjau.

1-OJI MERGA. Tikrą kelią sužino tik tasai, kur mano namų šeimos nariu lieka. Kuriuo tu keliu turi eiti?

VINCAS VIŠVILIS. Nagi kalnais, kol prieisiu augščiausią.

1-OJI MERGA *(rodo jam ranka)*. Matai, kalnai miglose. Juo augščiau, juo tirštesnės miglos juos gaubia.

3-OJI MERGA. Ten vilkai, ten laukiniai žvėrys; juo toliau esi, vis piktesni tau kelią pastos.

2-OJI MERGA. Ko tau, bernužėli, toli eiti. Žaliasis kalnelis mano vyšnių sode.

VINCAS VIŠVILIS. Man ne kalno reikia. Man reikia surasti tasai, kuriame paslėptas karaliaus Žvaigždikio kalavijas.

2-OJI MERGA. Kieno kalavijas?

VINCAS VIŠVILIS. Karaliaus Žvaigždikio.

2-OJI MERGA. Aš tau, bernužėli, įteiksiu kalaviją, kurį dar garsesnio karaliaus ranka valdė. Aš tau duosiu stebuklingąjį karaliaus Boleslovo kardą. Jį paveldėjęs, būsi garsus didvyris, koks jisai patsai buvo.

VINCAS VIŠVILIS. Tai svetimas, tai man nežinomas. Man to reikia, kuris Žvaigždikiui priklausė.

3-OJI MERGA. Tasai jau surūdijo.

1-OJI MERGA. Jį kiti paveldėjo.

VINCAS VIŠVILIS *(svyruodamas)*. Na, ne... Netikiu... Aš visgi turiu eiti toliau...

1-OJI MERGA. Miglos mano žodžio klauso. Jomis aš tau kelią užtemdysiu, kad suklystai, mano dvaran patektai. Tik veltui nuvargsi.

3-OJI MERGA. Vilkai mano tarnai. Jei į mane neisi, vistiek per juos savo tikslo nepasieksi. Aš veikli ir griežta, kai mane kas užgauna.

2-OJI MERGA. Tik saulės spinduliai manęs klauso, tik drugiai ir peteliškės mano draugės. Aš jas prašysiu, kad jos apsiaustų, apsuptų, tave bernužėlį linksmintų.

Katroji mūsų visų geriausia?

VINCAS VIŠILIS. Žinoma, tu.

1-OJI MERGA. Nekalbėk taip. Toji mūsų geriausia, kuri tau daugiausia gali suteikti laimės.

2-OJI MERGA. Aš visų jausmingiausia. Pamatysi, kiek mano dvare rasi laimės, kada tu pajusi krūtinėj mano jausmų gaisrą.

1-OJI MERGA. Netikėk ja. Tikroji laimė tik pas mane. Mano dvare daugel žmonių gyvena, ir kiekvienas ten yra radęs sau darbo.

VINCAS VIŠVILIS *(Trečiajai mergai)*. Tavo akys gilios. Jos mane paslaptimi vilioja. Rodosi, jos žada, ko aš dar nežinau.

Tu į save trauki mane kaip paslaptis.

1-OJI MERGA. Eiva su manim. Aš tau naują pasaulį parodysiu. Jis įdomesnis, nekaip tasai, seniai jau miręs. kurio tu ieškai ir veltui ieškai.

VINCAS VIŠVILIS. Tu lyg kažkur regėta, lyg pažįstama man.

Kur aš tave esu matęs?.. *(Susimąsto; paskui kresteria galvą)*. A, dabar žinau. Aš mačiau tave stebuklingame Amžinojo Žynio šaltiny. Su tavo žmonėmis mano tėvų tėvas kalaviju kovojo.

1-OJI MERGA. Taip, likimas skyrė amžiais būti mum priešais. Bet tasai laikas jau praėjo, ir dabar aš noriu būti tau draugė. Jei eisi, kur tave kviečiu, būsi mano mylimasis, man tikrų tikriausias.

VINCAS VIŠVILIS. O man tu atleisi, kad mano tėvas tavo dvarus degino?

1-OJI MERGA. Tai jau seniai praėjo. Dabar net galėti to negali. Eisi geruoju — būsi mano draugas. Pateksi vieku į mano dvarą — būsi man vergas. *(Ima jį už rankos)*. Eiva, berneli.

VINCAS VIŠVILIS. Vilioji tu mane taip, jog aš noriu eiti, kur tu kvieti, bet širdis man skaudžiai skaudžiai prieštarauja.

1-OJI MERGA. Eiva, berneli! *(Žengia kelis žingsnius. Vincas seka ją lyg nenoromis)*.

3-OJI MERGA. Ką? Tu manai, aš tave jai užleisiu? Jai, svetimai, kuomet tu jau nuo mažų dienų man priklausei? *(Stumia nuo jo 1-ją mergą ir ima už abiejų rankų Vincą Višvilį)*.

VINCAS VIŠVILIS. Oho, vikta tu merga, kaip matau. Ir iš liemens ir iš veido nieko sau. *(Juokiasi.)*.

3-OJI MERGA. Ko tu jos klausai! Jos dvare būsi vienas paskučiausių, pas mane gi vienas pirmųjų. Mano namiškiai nuolaidūs žmonės. *(Vieku tempia jį su savim)*.

VINCAS VIŠVILIS. Gerai, gerai. Bet tu palauk, per prievartą manęs į savo namus nevesk, nes nepanorėsiu eiti.

3-OJI MERGA. Kaip nepanorėsi, kad aš noriu.

VINCAS VIŠVILIS. Aš nemėgstu, kda mane priverstų, ypač dar moteriškas.

3-OJI MERGA. Eiva, eiva! *(Tempia jį su savim)*. Aš tavęs neatleisiu: nenori geruoju — aš vieku tave nusivesiu. Aš tvirta ir stipri.

VINCAS VIŠVILIS. Na, ne! Jėga manęs niekas neprivers. Nors aš nuvargęs ir išalkęs, bet manęs neapgalėsi! *(Ištraukia iš jos rankų savo rankas ir grįžta atgal).*

2-OJI MERGA *(ištiesus į Vincą Višvilį abi ranki).*

Į mane, berneli,
į mane raiteli!
Aš jauna, aš skaisti,
aš laiba, aš grakšti,
mano akys kaip dangus —
aš svajonių karalaitė.

VINCAS VIŠVILIS *(eidamas į ją).*

Aš mėgstu svajoti,
ir todėl man patikai —
užburtose šalyse
aš mėgstu skrajoti.

2-OJI MERGA *(slinkdama užpakaliu atgal tuo keliu, kuriuo atėjo).*

Į mane, bernužėli,
į mane, raitužėli,
jau seniai pamylėtas,
man seniai pažadėtas...
Svajonių šalin
aš tau taką praskinsiu,
vaivorinių sapnų
tau vainiką nupinsiu...

VINCAS VIŠVILIS *(sekdamas ją).*

Tu laiba, tu grakšti,
tu daili, tu graži,
mano sielą žavi.

(Stengiasi ją pagauti, bet jinai išsprunka iš jojo rankų).

2-OJI MERGA. Į mane, berneli,
į mane, raiteli!
Tavo sielą sužavėsiu,
tavo širdį užkerėsiu,
ten savęs nustosi...

VINCAS VIŠVILIS *(nutvėręs ją, apkabina ranka per liemenį).*

Štai pavijau tave,
štai apkabinau tave.
Tu graži, tu grakšti,
tu linksma, tu meili...
Tu man artima.

2-OJI MERGA. Artima. Nuo seniausių laikų tau artima — tu mano, aš tavo visuomet buvova.

Marškinėliai, kuriuos tu dar mažas vaikas dėvėjai, mano dovanoti, — taip aš visiems kalbu ir manim tiki.

Dainelės, kurias tu dainavai, mano pramanytos.

Pasakėlės, kurias tu pasakojai mano sugodotos.

Visa, visa, ką tu turėjai, kuo tu džiaugeisi iki šiol, iš manęs berneli, kaipo dovaną gavai — taip aš visiems kalbu, ir manim visi tiki.

Visa gavai kaip dovaną, kad tu mano būti panorėjai...

Taip aš visiems sakau, ir visi manim tiki, todėl ir aš pati savim patikėjau.

Aš tavo artimiausia, tu man kaip tikriausias brolelis... *(Rodydama žiburį, kurį Višvilis laiko rankoje).* Ką tu čia turi?

VINCAS VIŠVILIS. Mano buities likimas — stebuklingosios ugnies kibirkštėlė, kurią aš turiu globoti ir saugoti.

2-OJI MERGA. Duok man tavo žiburėlį. Aš jį globosiu ir saugosiu.

Jei užges, teužgęsta mano rankoje...

Aš noriu, kad jis užgestų, nes jis kliudo mūsų laimei ir visuomet kliudys.

II

Sodas. Viduje balto marmuro fontanas. Priešaky balti karališki rūmai. Į rūmus eina balti marmuro laiptai. Viršuje aikštelė. Kitoj pusėj fontano statula, į kurią eina keli laiptai. Sodas nedidelis. Iš dešinės ir kairės augštos sienos. Viduje sienų durys, stipriai apkaustytos.

KARALIENĖ *(nusileidžia laiptais nuo rūmų į fontaną. Prijuostėje drugiai ir peteliškės, kurias ima saujomis ir meta augštyn. Jos sukasi aplinkui, lekioja augštyn žemyn, kol pakrinka).*

Margi, gražūs drugiai, peteliškės,
Žibat, mirgat saulės spinduliuose
spalvų įvairumu...
Augštyn žemyn jūs lekiojat,
atsitūpę ant gėlių žiedelių,
žaidžiat, supatės ir nieko,
nieko neužgaunat!
Gal tik akį, kuri seka
jūsų grožį, įvairumą.
Margi, gražūs drugiai, peteliškės,
augštyn žemyn skriskit,
lengvos, greitos, nykios
kaipo žmonių mintys!..

VINCAS VIŠVILIS *(išeina iš sodo gilumos. Sudėjęs rankas, lyg maldaudamas).* Karaliene mano!..

KARALIENĖ. Tau pailgo?

Tu gailiesi pamesto vargingo kelio, ugnelės kibirkšties, kuria tave suviliojo žmogus, Amžinuoju Žyniu pasivadinęs?

VINCAS VIŠVILIS *(karštai, sugniaužęs rankas).* O ne, karaliene. Aš čia suradau amžiną saulėtą liepsną, kuri gaivina mano širdį ir į amžinas beribes mane šaukia!

Tai tavo skaisti siela karaliene!

KARALIENĖ *(kopia laiptais augščiau ir atsisėda arti statulos).* Ar tu žinai, kad tave tasai Žynys apgavo?

Jisai ne amžinasis. Jisai turi mirti ir mirs.

VINCAS VIŠVILIS. Nežinojau, bet dabar tikiu.

KARALIENĖ. Ir toji Ugnis užges.

VINCAS VIŠVILIS. Užges?

KARALIENĖ. Turi užgesti, nes aš taip noriu.

Dėl to užges, ir tu neabejok.

VINCAS VIŠVILIS. Aš neabejoju, karaliene. Aš savo akimi ir ausimi nepatikėtau, jei jos prieštarautų tavo žodžiams.

KARALIENĖ. Sėskis čia, mano karžygy. *(Pasitraukia arčiau į save drapanas ir rodo Višviliui vietą pas savo kojas. Višvilis sėdasi).*

Tu gal nenujauti, kiek aš myliu tave, tavo šalį ir žmones, kur ten gyvena!

Labiau negu savus! Jie giliau myli, jie visuomet man buvo ištikimesni.

Dėl to jie visi turi man priklausyti. *(Nusilenkus žiūro jam akysna).*

O gal tu gailiesi, kad mano rūmus pasirinkai, o ne tų dviejų mergelių?

VINCAS VIŠVILIS *(maldingai sudėjęs rankas).* Ak, dar tu klausi mane, karaliene!

Juk aš tavo buvau nuo gimtosios dienos! Dar nežinodama, tavęs ilgėjosi mano siela.

Vien tik tave ji jautė, nors dar buvo nepažinusi.

Mano širdies stygomis ilgesys skambino tau dainą, kuria mano siela skundėsi dangui, kad ji dar nežino tavo akmens aukuro, prie kurio galėtų tau savo maldą kalbėti! . .

KARALIENĖ *(padėjusi jam ranką ant peties)*. Tu mano esi?

VINCAS VIŠVILIS. Amžinai tavo, karaliene! Aš tavo ištikimiausias tarnas.

KARALIENĖ. Vergas.

VINCAS VIŠVILIS. Taip, vergas, nes tu pavergei mano sielą. Mano širdis vien tik tavimi gyvena.

Nėra man pikta, nėra man gera, vien tik kas tau tinka! . .

KARALIENĖ. Paduok man tas gėles, kur ten guli. *(Rodo gėles, kurios guli ant baseino krašto. Višvilis pasikėlęs eina į jas, ima glėbin uosto, spaudžia į krūtinę ir grįžęs deda karalienei ant kelių)*.

Aš bijau, kad tu mane gali apleisti. Tavo širdy dar tebegyvena seni nuodai. *(Išsiima iš krepšelio, kur kabo prie jos juostos, aukso grandinėlius)*.

VINCAS VIŠVILIS Tave apleisti dėl tuščių monų!

O ne, niekados!

Ar tu pati nesakei, kad aš tavo ištikimiausias vergas?

KARALIENĖ *(apipina gėlėmis grandinėlius)*. Taip, bet tu dar nepamiršai, kad seniau kitur gyvenai, kitu keliu ėjai, kita kalba kalbėjai.

VINCAS VIŠVILIS. Jei tu nori, aš visa užmiršiu, karaliene. Aš prakeiksiu savo sielą, jei ji man primintų!

KARALIENĖ. Noriu. Tu ir praeity turi mano būti.

VINCAS VIŠVILIS. Taip. taip, karaliene. Mano praeitis prasideda tik nuo tos dienos, kai tave sutikau ir pamilau. O anksčiau — tai buvo tik miglotas, sunkus sapnas.

KARALIENĖ. Duok man savo ranką. *(Višvilis ištiesia, karalienė uždeda aukso grandinėlį ir rakina aukso raktu)*.

VINCAS VIŠVILIS. Kas tai čia?

KARALIENĖ *(rakindama)*. Grandiniai, kuriais aš surakinu ištikimuosius savo vergus.

VINCAS VIŠVILIS. O karaliene! Argi tu man dar nepasitiki?

KARALIENĖ *(pritaikindama)*. Visai pasitikiu.

Tiems, kuriais nepasitikiu, aš kitus grandinius gaminu — kietus, sunkius, ne aukso ir gėlėmis apipintus, tik juodos geležies, rūdimis surūdijusius. *(Ima kitą galą grandinio)*.

VINCAS VIŠVILIS. Kam gi tuos gamini, karaliene?

KARALIENĖ. Būsimiems vergams, net tiems, kuriuos aš broliais pavadinsiu.

Jie bus man neištikimi ir neapkenčiami.

VINCAS VIŠVILIS. Kur jie? Kur toki išgamos gyvena?!.

KARALIENĖ *(dėdama grandinius ant kitos rankos)*. Į šiaurę ir į rytus... *(Rakina ir žiūri, ar gerai rankai tinka)*. Manau, kad tau nekliudys?

VINCAS VIŠVILIS. O ne, mano karaliene! Dėl tavęs ir per tave man gera kentėti.

KARALIENĖ. Dėl manęs ir per mane!

Neužmiršk to niekados. *(Bučiuoja jį galvon)*. Dabar tesie tavo vardas Vincenty Višvilł. *(Tiesia jam ranką)*.

VINCAS VIŠVILIS *(pripuolęs karštai bučiuoja jos ranką)*. Karaliene, kodėl tu nenori leisti man atidaryti durų, kurios eina į laisvos ateities šalį?

KARALIENĖ. Bijau, kad nepajėgsi.

VINCAS VIŠVILIS *(maldaujamai sudėjęs rankas ir vienu klūpsčiu atsiklaupęs prieš karalienę)*. Leisk man jas atidaryti! O karaliene! Aš tada savo darbu tau parodysiu, kiek aš tave pamilau.

KARALIENĖ. Bijau.

Tu nežinai, kokios ten šmėklos gyvena.

Už tų durų ateitis su praeitimi kovoja.

VINCAS VIŠVILIS *(taip pat)*. Tu man karžygio vardą esi pažadėjusi!

KARALIENĖ. Taip, žadėjau, nes maniau, kad esi tasai, kurio vardas keturios dešimtys keturi.

VINCAS VIŠVILIS. O dabar? *(Žiūro jai akysna)*.

KARALIENĖ. Jei esi tasai, tu galėtai atidaryti tas duris ir surasti mano karališką kardą.

VINCAS VIŠVILIS. Kodėl gi neleidi man į jas prieiti?!.

KARALIENĖ. O kurgi tie keturios dešimtys keturi?

VINCAS VIŠVILIS *(atsikėlęs rodo)*. Už šitų sienų aš girdžiu balsus. Aš girdžiu, kaip baldenasi į šituos vartus tie, kur už jų stovi. Kas jie yra?

KARALIENĖ. Nemirusios dar ateities žmonės.

VINCAS VIŠVILIS. O ten, o ten, už vartų? Tie, kur balsiai šaukia?

KARALIENĖ. Dabarties žmonės.

VINCAS VIŠVILIS. Aa! Dabartis su praeitimi tesijungia. Mes atidarysim tada duris į laisvos ateities šalį! *(Višvilis nulipa žemyn, skubiai prieina prie vienų vartų — iš dešinės, paskui prie kitų — iš kairės, atidaro juos ir atsistojęs šaukia)*. Čionai, kas turi įeiti!

Čionai, kurie nori savo karalienei pagarbą reikšti!

Čionai, kurie nori save jos tarnybai pavesti, jai tik priklausyti!

Čionai, kas mano brolis! *(Per atdarus vartus įsiveržia didelis būrys įvairaus amžiaus, įvairiai apsirengusių žmonių).*

KARALIENĖ *(atsikėlus nulipa žemyn ir sustoja pas laiptus. Visi stovi aplinkui, žemai nulenkę galvas. Į atėjusiuosius).* Štai aš, jūsų karalienė, kaip turiu sutikti savo nuo senų seniausių laikų ištikimus tarnus!

Ankštame sode, kur ateidavau tik svajoti.

Svajonių sode sutinku jus, nes jis tik vienas man gyventi pasiliko.

Stovėdama jus priimu.

Nes mano karališki rūmai man nebeprieinami, užburti...

Mano soste svetimas atsisėdo ir tebesėdi... Mano karališkas sostas svetimo paveldėtas...

Ir nėra, kas mane gintų.

Tik jūs, tik jūs...

MAGNATAS *(dailiai senoviškai apsitaisęs. Karabelė prie šono; ji auksuota ir brangiais akmenimis sagstyta. Galva skusta, tik viršugalvis paliktas. Ilgi, jau visai žili ūsai. Nusilenkia prie karalienės, o paskui vieną ranką laikydamas ant karabelės rankenos, kita raitydamas ūsus, kalba).*

Karaliene mūsų, sielos svajone!
Seniau mes buvom liūtai,
karaliams buvom lygūs,
prieš nieką nelenkėm galvos.
Pasaulis mūs vardu skambėjo,
triukšmu sukeltu jis nesyk
stebėjosi...

Savo teises mokėjom ginti
ir kalaviju gynėm jas,
gynėm visur ir visados...
Kur skambėjo mūsų karabelė,
visi — miestelėnai, chlopai, žydai,
schizmatikai ir neramūs disidentai
nutilti turėjo...

Kas gi atsitiko, kur žuvo
aukso laisvė, kuria mes visi
taip džiaugėmės?..
Baigiasi jau šimtas metų,
kai vargsta mūsų palikuonys,
kai vargstam mes!..

ŠLECHETKA.

Jau mes nustojo net vilties,
kad teks mums susilaukti geresnės buities.
Jau chlopais virtom mes...
Plebs sėdo mums visiems ant sprando.

MINIŲ VADAS *(vidutinio amžiaus; skusti veidai, užriesti ūsai. Dėvi juoda vizite).*

Nuo amžių buvom mes tauta galinga ir didi,
bet laisvę mes praradom ir patys buvom kalti...
(Jam nutraukia kalbą karžygys).

KARŽYGYS *(šarvais nuo galvos iki kojų apsikaustęs. Už pečių sparnai, kokius nešiojo senieji husarai. Pasirėmęs abiem rankom dideliu kardu, vadinamu „koncerz").*

Kas drįsta man akysna pasakyti,
kad mes visi kalti!
Ne mes kalti, bet tie,
kur už mūs pečių ramiai gyveno,
triukšmą kėlė, ardė tvarką,
karalienės rūmus griovė,
darbu ir žodžiu svetimuosius kvietė
namuose jos šeimininkauti!
(Iš paniūrų žvilgterėjęs į magnatą ir šlechetką).
Jie tat visa darė, kai mes
kaip liūtai ribas pasaulio gynėm...
Mes kovojom, kraują savo liejom,
kad viesulą, kur verguve grasė,
sulaikytum... O ką jie darė?..
Jie karabelėmis žaidė...
(Rūsčiai, stukterėjęs kardu į žemę).
Mes laisvę skelbėm tautoms ir kryžiui!..
(Nusigręžęs į magnatą, partijų vadą ir kitus ten stovinčius).
O jūs ką veikėt ir nūnai dar tebeveikiate?!

PRIMAS *(dėvi vyskupo rūbais).* Pax! Pax, Dievo karžygys, tikėjimo gynėjas, — pax! *(Pakėlęs ranką su dviem ištiestais pirštais).* Dievas taip lėmė, kad mes, laisvės nustoję, kentėtum...

Dievas taip lėmė, kad mūsų karalienė ne aukso, bet erškėčių vainiku kaip Josios Sūnus dėvėtų... *(Laimina susirinkusiuosius).* Pax, pax vobiscum, filii Dei!

MISTIKAS *(apsitaisęs juodu ilgu surdutu. Ant kaklo augšta apikaklė, aprišta juoda skepetėle. Plaukai ilgi, sušukuoti augštyn, veidas ir ūsai nuskusti, bet paausiai ir pasmakriai apžėlę. Ištiesdamas rankas tai vienų link, tai kitų link, karštai kalba).*

Broliai tautiečiai, garbingi tėvynės vaikai!
Meile sujunkim širdis,
meile supinkim sielas!
Nenusiminkim, vilties nenustokim!
Mes turim vien tik didžiuotis,
visi kaip vienas,
kad teko mūsų karalienei
erškėčių vainikas...
Savo Sūnaus garbingą vainiką
mūsų karalienei liepė dėvėti
Gerasis Tėvas...

PRIMAS *(iškėlęs ranką)*. Mūsų Dievas, neužmirškit!

MISTIKAS.

Jisai Didysis, jisai Baisusis,
Neištariamas, Neprantamas, —
erškėčių vainiką nupynęs,
mūsų tautą juo apvainikavo,
kančioms
ir skriaudoms
atidavė, nukryžiuot leido
kaip Sūnų savo...
Kad visas pasaulis ją matytų
erškėčiais apvainikuotą,
augštai į kryžių prikaltą,
nukankintą, nusmaugtą
kaip Jojo Sūnų!

Kad pasaulis matytų ir suprastų,
kad ji erškėčiuose
ir žaizdose —
Kristaus tauta.
Per kančią klaidas išpirkę,
per kančią augštai iškilę,
nešam pasauliui mes laisvę
ir atgimimą.
Mes — Kristus tauta!..

Nuskriaustiems, nuvargintiems
mes — išpirkimo auka...

Pasauliui apakusiam, nusidėjusiam,
šlykštynėse paskendusiam
mes — išganymo auka.

Linksminkimės, broliai, nes mūsų iš numirusių pasikėlimo diena jau arti — už vartų ji mūsų laukia!..

MINIŲ VADAS.

Tikrai, jau mes klaidas išpirkom savo.
Nūnai priaugom dora ir gudrybe,
kad seną laisvę atgaivintum...

Tik vieną šūkį visi mes turim kelti
ir vieną tikslą visi turėti.
Mūsų tikslas — karalienei paveldėti
visos šalys nuo jūrių iki jūrių,
kur tik viešpatauti ji kadaise manė...

MAGNATAS. Visa praeitis mūsų to reikalauja.

KARŽYGYS. O jei tie, kur ten gyvena, nepanorės, kad mūsų karalienė būtų valdovė

MINIŲ VADAS. Verguvės jungu juos prislėgsim!

HETMANAS *(jis apsirengęs kaip magnatas, tik už juostos aukso buožė, brangiais akmenimis nusagstyta)*. Kas nepasiduos, tas žus nuo mūsų kalavijo. Jiems skirtas vergų likimas, ir turi nusilenkti, arba verste priversim mes.

MISTIKAS. Jie — mūsų broliai! Meile juos pritrauksim, kaip broliai brolius, kaip lygūs lygius.

HETMANAS. Iš chamų kilę broliais man nebus. Greičiau per jų nugarą žirgan aš sėsiu, nekaip broliu pavadinsiu.

KARŽYGYS. Aa!..

MINIŲ VADAS. Sena turi gimti naujame, nauja sename pasireikšti.

SENATORIUS.

Senos tradicijos turi atgimti,
su jomis mūsų garbinga praeitis.

MAGNATAS. Tikrai jis sako *(rodo į partijos vadą)* — sena naujame, nauja sename reikia atgaivinti.

Jei mes senų tradicijų nustosim,
mes būsim jau nebe mes. *(Į Šlechetką).*

Ar aš ne tiesą kalbu, pone broli?

ŠLECHETKA *žemai nusilenkęs).* Tikrą tiesą, pone broli vaivada.

SENATORIUS. Kol mes gyvensim, kol mūsų vardą gerbs tauta, mūsų karalienė gyvens galinga ir garbinga. Mes per ją, o ji mumis tik gyva gali būti.

HETMANAS. Mes josios garbė. Kalavijais paremsim ir jos ir savo honorą.

SENATORIUS. Kovoti, kariauti, naują sostą karalienei kurti mes leidžiame visiems, bet šalį mes tik vieni valdyti sugebėsim.

MAGNATAS. Tik mes, kurie karaliams buvom lygūs.

PRIMAS. Mūsų istorijos tradicijos taip liepia.
Jų laužyti niekam mes neleisim.

ŠLECHETKA. Neleisim! veto! *(Žemai nusilenkęs).*
Jus, ponai broliai, aš karabele paremsiu.

MAGNATAS *(linkterėjęs jo šalin galvą).* Ačiū, pone broli.

MISTIKAS. Broliai, kur už tautą kentėjot! *(Ištieseęs į juos rankas).* Mūsų nukryžiuotos, mūsų nukankintos karalienės vardu aš jus klausiu: ką jūs norit padaryti su savo šventu pašaukimu, su erškėčių vainiku?!.

Jūs, per kuriuos turi atgimti pasaulis!

Jūs, kurie ilga kančia ir pažeminimu išpirkote savo klaidas — jūs vėl norite prie jų grįžti?

Broliai, karalienės nukryžiuotos, erškėčiu vainiku vainikuotos tarnai, aš jūsų...

MINIŲ VADAS. O, neklausykit jo! Neklausykite! *(Ištieseęs sugniaužtas rankas).*

Dabar aš pažinau, dabar tik supratau
mūsų garbę senųjų laikų!
Dabar tik pažinau, dabar tik pamačiau
jūsų lenktas karabeles!
Hetmanai garbingi, senatoriai puikūs!
Jūsų delijos, auksu siuvinėti žiuponai
akis man atvėrė, sugriaudino sielą
jūsų puikumas, jūsų didumas. *(Puola ant kelių).*
Prieš jūsų veidą garbingą
aš, tolimas palikuonis, puolu ant kelių,
save jūsų tarnybon aš atiduodu!

KITI SU JUO ATĖJUSIEJI *(irgi puola ant kelių).*

Ir mes visi! Ir mes visi!

MINIŲ VADAS.

Ir jie visi! Kaipo senovėj
valdykit, veskit kovon visus!
Tik jūsų vadovaujami laimėsim.

(Piktai, į kaimietį, kuris stovi, nežinodamas, kas jam daryti, ir tik manko kepurę). Klaupkis ir tu!

KAIMIETIS*(klaupdamasis).* Tačiau man vistiek.

Bet tik savo žemės sklypelį turėtau ir dirbti ramiai ten galėtau, man vistiek. Teviešpatauja, kas nori. Aš ir dukart atsiklaupsiu, jei tik man už tai turi ponai žemės sklypelį duoti. Karan eiti, tiesa, aš nenoriu, bet jei dėl žemės reikia ir visi eina, ir aš neatsiliksiu...

HETMANAS. Ačiū, ponai broliai. *(Raitydamas ūsus).* Broliais jus vadinu, nors nežinau, ar visi jūsų tarpe nobiles. Bet kovon rengiamės, o kovos gimdo nobilitatem. Kas jūsų insignijos neturi, tikiuosi, mano vadovaujami, garbės lauke jas suras. *(Nusigręžęs į sodietį).* Kariauti man ir jiems privalu, o tau, sodieti, žemė arti.

ŠLECHETKA *(sodiečiui).* Seniau tu savo pareigas žinojai ir akysna kalbėti nedrįsai!..

SODIETIS. Aš gi ir dabar žemės arti neatsisakau. Jei teks padėti jums, aš irgi neatsisakau. *(Stojasi, stojasi ir visi kiti).*

MISTIKAS. O, neatstumkit jo, ranką pratieskite!
Jame didi galybė.

MAGNATAS *(išdidžiai).* Kai aukso pasaga padabinta koja gniaužėm jo krūtinę, tada irgi buvo jame didi galybė.

SENATORIUS.

Kai peilį kruviną galando,
kad smeigtų mums krūtinėn,
tada...

MISTIKAS *(karštai).*

Užmirškime senas nuodėmes!
Mes skriaudėm jį, jis kerštą mums gamino.
Priimkim jį dabar savo tarpan,
kaip brolį, kurį kadaise skriaudėm.
Priimkim jį kaipo lygūs lygų.

HETMANAS. Iš vien su minia nesidėsim.
Honor nobilium mums gina.

MAGNATAS. Su chlopais neisim za pan brat.

SENATORIUS. Kiekvienas težino savo vietą.

PRIMAS. Pax, pax vobiscum!

KARALIENĖ *(liūdnai).*

Klausiau, tylėjau...
Kas beliko man kalbėti?
Aš jūsų laukiau, aš tikėjaus,
kad iš vieno eisit nū visi...
Manęs nūnai nebedžiugina karabelės.
Kontušai, delijos, buzdiganai,
Žirgai, puikumas...
Laisvės erdvės aš trokštu!
Brangus ir mielas man dabar tik tas,
kur daugel daugel man aukoja...

MAGNATAS. Tau mes visa paaukojom!
Per tave nustojom dvarų ir turtų.
SENATORIUS. Senatoriaus kėdės nustojau.
HETMANAS. Nebeliko man, kam vadovautau.
Svetimi iš rankų man išplėšė
hetmanų buožę...
KARALIENĖ. Nūnai visi man lygūs,
visi, kur laisvei taką skina.
Visus renku kaip aveles vienan gardan —
sunkus į laisvę kelias!
Štai vieną dar aš suradau
jums draugą, iš svetur jį priviliojau.
Laisvės liepsna ir jo krūtinėj pleška.
Geidžia jis darbų! *(Rodo Višvilį).*

MISTIKAS. Broli mano! Duok man ranką!
MAGNATAS. Kas jis tokis?
SENATORIUS. Kurio jis herbo?
PRIMAS. Ar mūsų jisai tautos?
ŠLECHETKA. Ar mūsų luomo?
VINCAS VIŠVILIS. Ne bajoro, sodiečio aš sūnus.
MAGNATAS. Mums lygus būti jis negali.
MISTIKAS. Lygybė tesie mums ginklas,
meilė — kalavijas.
Kaip Kristaus apaštalai
mes Kristus tauta...
SENATORIUS *(neduodamas jam baigti).*
Tradicijoms nusidėti aš negaliu.
Jas aš ginti turiu darbu ir žodžiu.

MAGNATAS. Privilegijas teršti! Veto!
Tai viena, kas mums pasiliko
nuo senovės garbingų dienų.

DARBININKAS *(atsistojęs ant laipto ir mostikuodamas tiesiąja ranka).*
Hetmanai, senatoriai, magnatai kalba!
Ilgas vargas jūsų neišmokė,
neatpratot nuo senų dainų.
Dar vis svajojat mūsų sprandą
į žemę koja gniaužti.
Laukiat mūsų prakaitu uždirbtus
turtus kišenėn sau sužerti,
kad turėtut paleistuvėms
ko pripildyti prijuostes.
Jums, mat, auksas tiktai žverbla,
tik gražiai jums skamba!
O mums ugnim jis dega,
mūsų prakaitu jis kvepia,
mūsų krauju jis raudonas —
ir delnų ir rankų jums
vis dar jisai nesvilina...
Senatoriai, hetmanai! Gana!
Nebepasikartos, kas buvo:
Sau mes laimę patys iškovosim
ir nuo jūsų apsiginsim...

MAGNATAS. Ponai broliai, ar jūs girdit,
ką jis kalba?

HETMANAS. Tradicijų nepripažįsta.

ŠLECHETKA *(pusiau ištraukęs iš makščių karabelę).* Mano karabelė jį pamokins, kaip gerbti garbingas mūsų luomas.

SENATORIUS. Niekše, kaip drįsti tai kalbėti. Tautos teismas tavęs laukia. Kas tu tokis?

DARBINIKAS. Aš tasai, kur dūmuose išaugau,
ugny save išauklėjau,
kur seniau tokiems kaip jūs
kaliau kalaviją, bet dabar pramokau
ir pačiam apsiginti ginklą nusikalti!..

HETMANAS. Rykščių! Rimbų jam!

ŠLECHETKA. Mirtis jam!

MINIŲ VADAS ir VISI, KUR SU JUO. Mirtis jam! Mirtis!

MISTIKAS. Broliai tautiečiai! Puikybė apakino jūsų širdis, užgesino meilės ugnį!

Ana kankinama
mūsų karalienė,
erškėčiais vainikuota,
vienybės ir meilės ugnimi
tesulaiko jūsų rankas...

VISI. Šalin, šalin! Mirtis jam, pardavikui! *(Atstumia šalin Mistiką ir puola prie darbininko).*

KARŽYGYS *(pastodamas jam kelią).*

Jis vienas ir be ginklo.
Garbės sargybą aš čia einu.

PRIMAS *(iškėlęs augštyn kryžių, kur buvo ant jo krūtinės).*

Ant kelių, karalienės karžygiai,
ant kelių, jos teisių gynėjai,
ant kelių pulkit visi.
Kad prie josios švento veido
drįsot rūstybės žodį pratarti
ir prieš kits kitą kardą pakelti,
ant kelių visi!
Garbingi laisvės ir tikybos gynėjai —
hetmanai, senatoriai, vaivados,
visuomet puikūs, visuomet didingi,
visuomet vienodo
ir būdo ir ūpo!
Muškitės į krūtinę,
užmiršę savo puikybę,
užmiršę praeities klaidas
ir gimstančios dienos svajones!
Sujunkit širdis meile,
sujunkit rankas brolybės žodžiais,
kaip tie, kur eina žūti
dėl vieno ir bendro tikslo!
Ant kelių visi!

(Visi puola ant kelių, išskyrus darbininką. Primas irgi atsiklaupia ir, akis augštyn pakėlęs, kalba). Visagalis Dieve, pasaulio Kūrėjau! Mes nusižeminę, iki žemės nusilenkę, meldžiame Tave mūsų karalienės vardu — įdek

mūsų karštose širdyse vienybės ugnį, kad save užmiršę vien bendram darbui atsiduotum, karalienės laisvės besiekdami ir, dėl josios šviesios ateities bekovodami, išvengtume pražūtingo mūsų tarpe skirtumo ir neapykantos.

VISI. Amen. *(Kelias nuo klupsčių).*

KARŽYGYS *(į darbininką).*

Nors tavo žodis mane užgavo, lygiai kaip ir tuos,
kur vienam luomui su manim priklauso,
bet, ganytojo garbingo žodžiais sužavėtas,
tiesiu tau ranką, broli *(tiesia jam ranką).*
Tu daug kentėjai, dovanotina tau daugel. *(Karalienei).*
O tau, garbinga karaliene, atiduodu
savo gyvenimą ir širdį.
Aš noriu tavęs vertas būti
ir tų kovų, kur mūsų laukia.

MISTIKAS *(karžygiui ištiesęs rankas).*

O broli mano, o karžygy šventasis!
Mūsų garbingas praeities kūrėjas! . .

(Susigriaudinęs nustoja žado, tik krato tyliai abiem rankom ištiestą karžygio dešinę).

VINCAS VIŠVILIS *(karžygiui).* O karžygy! Narsusis karalienės tarne! Tavim visiems privalu sekti, išdidžia tavo siela gėrėtis! *(Darbininkui).* Tau, broli, lieka tiktai gerbti dvasios didžiūnus ir su pagarba paspausti jo ištiesta ranka!

DARBININKAS. Tatai palieku tau. Man gana vergauti. Aš sau tik vergas, ne kitiems.

MAGNATAS.

Nors honor nobilium many užgavo,
bet ranką savo tiesiu jam ir aš.

(Nusigręžęs nuo darbininko, užupakaliu kiša į jį ranką, kurios tasai neima).

HETMANAS. Nors rimbo vertas chamas,
Dėlei primo atleidžiu jam.

DARBININKAS.

Aš jūsų garbę skaudžiai užgavau —
ir man jūs atleidžiat!
aš rykščių, rimbų užsitarnavau —
ir man jūs atleidžiat!
Erkių protėviai, siurbėjų idealas,
kurių sielą nuskurdusi minia
dar gerbti šiandien nesiliovė.
Praeitų amžių kruvina nuodėmė —
nū jūs tik šešėliai,
nū jūs tik šmėklos niekam nebaisios!..

MAGNATAS. Rimbų! Botagų!

HETMANAS *(išdidžiai)*.

Kad tinkamai tave nubaustau, niekše,
nežeminsiu aš savo augšto padėjimo.
Honor nobilium savo ranka neleidžia
liesti man tavęs. *(Šlechetkai)*. Pone broli,
tau pavedu tinkamai nubausti niekšą. *(Minių vadui)*.
Ir tau, kur savo būviu artimesnis jam esi.

ŠLECHETKA. Aš tuoj, pone broli, nasrus jam užrakinsiu. *(Miniai)*. Su manim!.. *(Traukdamas iš makščių kalaviją, artinasi prie darbininko. Paskui jį ir minia, piktai nusistačiusi)*.

KARŽYGYS *(pastodamas vėl jiems kelią)*.

Aš karalienei pažadėjau
ir savo kalaviju siekiau,
kad ginsiu silpnus,
kad už laisvę kovosiu —
savo ir visų.

SENATORIUS. Laisvė tik laisviems, ex gente nobilium.

VIŠVILIS. Verguvės dienos seniai praslinko. Jis karžygys, mūsų brolis. Mums jisai lygus, kaip karalienės mūsų gynėjas ir tarnas.

MAGNATAS *(paniekinamai)*. Tu kas tokis? Tu mūsų tarpe svetimas.

HETMANAS. Ne tau, iš plebso kilusiam, suprasti mūsų būdas, mūsų honoras atjausti!

ŠLECHETKA *(ištraukęs iš makštų karabelę, karžygiui)*. Šalin, pone broli!

KARŽYGYS *(ramiai).*

Kol aš čia sargybą einu,
jo niekas nepalies.

SODIETIS *(darbininkui).* Štai geras ponas! Duok, Dieve jam sveikatą, kad mus jisai užstoja.

SENATORIUS. Tylėkit jūs, niekšai! *(Karalienei).*
Karaliene, tu matai šiuos rebelantus.
Rimbams nuteisti juos turi!

MAGNATAS. Žinai, kad mes tavo garbės sargai, tavo honoro šaltinis. Kas mus užgauna, tas užgauna ir tave.

HETMANAS. Turi sau pasirinkti, karaliene:
mes ar jie tau esam brangesni?

(Rodo į karžygį ir stovinčius už jo).

VIŠVILIS. Karaliene, štai tavo karžygys. Jis garsų tavo vardą padarė visame pasauly. *(Rodo į karžygį).* O šis? *(Rodo į darbininką).* Šis nuskriaustas šios gadynės sūnus. Atleisk jiems! Iš geros širdies jie daro, — bet liepk jiems nesipriešinti tiems, kur tavo garbė buvo ir yra.

MISTIKAS *(stojasi tarpu susiginčijusių).* Broliai, ar jūs užmiršote, kad vienu vargu jūs visi sujungti, kad esate šventos, Dievo pamiltos tautos sūnūs.

SENATORIUS. Rebelio kelia galvą! Karaliene girdi? Teisybės kalavijas tavo rankoj. Spręsk!

MAGNATAS. Jei rebelio nebus numalšinta, kas liksim? Šešėliai be sielos.

HETMANAS. Mes ar jie? Dar sykį tave klausiu.

PRIMAS *(žengęs priešais).* Atmink, karaliene, kas būsi tada, kai liksi be garbingų hetmanų, tavo vainiko grožio — senatorių, puikių magnatų, be narsaus šlėktos luomo? Kas būsi tu, kai bus pamintos mūsų aukso tradicijos, papratimai? Be jų žūsim mes visi, žus tavo garbė, žūsi tu pati — bent toji garbinga karalienė nebebūsi jau.

MINIŲ VADAS *(lyg į save, pridėjęs kairės rankos delną į galvą).*
Be hetmanų, be senatorių,
be šlėktų garbingo luomo...
Tradicijas paminti koja...
Išsižadėti senųjų šūkių...

O ne... *(Ištraukęs peilį, šoka iš užpakalio į karžygį ir veria jį peiliu pečiuosna).* Nuo jūrių iki jūrių! Težūna, kas tam prieštarauja!

KARŽYGYS. Aa! Aš mirštu... Už laisvę mirštu, karaliene... *(Griūva ir miršta. Visi kurį laiką stovi nustebę).*

MINIŲ VADAS. Nuo jūrių iki jūrių! Težūna visi, kur mums kelią nori pastoti!

MINIA. Težūna!

MISTIKAS *(atsiklaupęs prie karžygio, kelia jo galvą. Pamatęs, kad tasai mirė, karalienei, stovėdamas klūpsčias ir laikydamas rankose karžygio galvą).*

Karaliene mano šventoji,
mano sielos svajone!
Bjaūri niekšo ranka
tavo akyse piktą atliko darbą —
nėra mano karžygio,
mano svajonės, mano vilties nebėr!
Karžygį tavo nužudė savieji.
Garbingu jo krauju atskiedė žemę.
Nužudė tavo garbės sargą,
laisvės gynėją nužudė...
O, karaliene!..

(Atsikėlęs eina į karalienę ir klaupiasi prie josios kojų).

Į tavo kojas aš atėjau,
tavo kojas apkabinau,
tau nešu savo skundą,
ant brolių Kainų skundą!

ŠLECHETKA. Šalin jį! Jisai pamišęs!

MISTIKAS. Karaliene mano, šventoji mano,
tu tyli! Nejaugi lūpose tavo negims
paniekos žodis, pasmerkimo žodis
tiems, kur garbingą nužudė?

KARALIENĖ. Negims.

MISTIKAS *(atsikėlęs užsidengia kaire ranka akis).* O, aš nelaimingasis! *(Eina šalin, ten, kur guli karžygio lavonas).*

Geriau buvo man mirti,
nei savo karaliene apsivilti.
O, aš nelaimingasis!
Geriau man buvo mirti,
nei brolių Kainų darbai matyti.

Nėra man karžygio!..
Geriau man buvo mirti,
nei pasmerkimo žodį tarti
karalienei savo, broliams savo
pasaulio akyse.

MINIŲ VADAS. Tai mirk! *(Smeigia ir jį peiliu pečiuosna).*
Paminklą gražų tau mes pastatysim!
MISTIKAS. O, širdis mano, skausmo sudraskyta
temiršta čia.

(Puola ant karžygio lavono ir miršta).

MINIŲ VADAS. Dabar jau mums kelio niekas nepastos. Hetmanai, senatoriai! Veskit mus dabar į ateities šalį... Jūsų vadovaujami, nuo jūrių iki jūrių — viskas mūsų!

DVARPONIS *(priėjęs į karalienę, pasistiepęs, kušta jai ausin).* Matai, karaliene, kokie mes dar esame. Tik ramybę sudrumsim, gyvenimą sunaikinsim ir tau naudos nepadarysim. Leisk mus atgalio, iš kur atėjome, ramiai gyventi. Ir tau, karaliene, bus geriau, nes tik veltui supykinsi savo priešus.

VIŠVILIS *(išėjęs iš minios, klaupiasi ties karaliene).* Karaliene, tavo geriausi gynėjai, tavo vainiko sargai žuvo, narsiausi tavo laisvės karžygiai! Du kovotoju už tavo skaistų vardą žuvo. Aš nesuprantu, kas čia darosi, kodėl tu tyli?

MINIA. — Šalin svetimtauti!
— Jis mūsų vadą niekina!

DARBININKAS.
Niekšai, verguvės šešėliai!
Man jūs nebaisūs!
Jums, šešėliai, aš nepasiduosiu,
rankom aš savo jus išblaškysiu,
kaip debesius vėjas...
O tu, karaliene, vergų vainikuota!
Vergams, karaliene, tekaraliausi!
Tavo statulą aš sutriuškinsiu!

(Puola į dabarties vartus. Į minią atsigręžęs).

Man su jumis ne pakeliui!

(Bėga per vartus, paskui jį bėga ir kaimietis).

MINIŲ VADAS. Vyti išdavikai! *(Visi puola bėgti vyti darbininko ir sodiečio, išskyrus dvarininką ir Višvilį).*

DVARPONIS *(karalienei).* Karaliene, mes visi tavo ištikimiausi vaikai. Bet su ugnimi visi kiti, išskyrus mane, žaidžia.

Neleisk jų, karaliene, ateities šalin. Tikėk manim, kad dar neatėjo laikas laisvės durys atidaryti.

KARALIENĖ *(nusiminusi).* Kas gi mane išvaduos?

BALSAS UŽ ATEITIES VARTŲ. Svetimos rankos, svetimas likimas.

III

Lyguma — pieva, per kurią teka nedidelė upelė. Netoli, dešinėj matyti augšti rūmai. Upelės pakraščiai apaugę alksnių krūmais. Saulė dar augštai, bet jau po vidudienio. Diena giedra, tik kažkur toli, toli, pačiam akiraty, dumbluoja. Kairėj matyti nedidelis miškas, priaugęs alksnių, eglių.

Ant upelės krašto po alksniu augštynelkas guli, rankas pasidėjęs po galva Vincas Višvilis.

VINCAS VIŠVILIS *(atsisėda ir apkabinęs rankom kelius).* Sunku gyventi ir pasidėti nėra kur. Kai čion ėjau, platus kelias, gražūs rūmai akį viliojo, daili karalaitė sielą žavėjo. Priėmė mane savo dvare karalienė kaip artimiausią, kaip geriausią savo draugą. Gera man buvo, jauku ir smagu kaip namie. Bet juo toliau, juo sunkiau, juo vis neramiau. Ir laiko savu ir nelaiko, giria ir bara, gerbia ir niekina, myli ir nepasitiki...

Kas tikra, kas ne — nei žinau, nei prantu, nei numanau.

Ir kur aš eisiu, kur pasidėsiu, kur savo, ne svetimus namus surasiu, aš nežinau...

Nors ankšti, nors maži nameliai, bet tik ne svetimi, bet tik savi, kur aš būtau ne svečias, kur būtau sau žmogus, nieko nepriklausytau, laisvas kaip mažas paukštelis...

O juk kažkur buvo mano namai, kažkur gyveno mano tėvelis ir motinėlė. Bet kur ir kada, aš nežinau...

Rodos, kažkur ėjau, kažko jieškojau, vėliau čia pakliuvau. Bet ko jieškojau, kur ėjau, nieko neatsimenu...

Gal namo ėjau, gal tėvelių jieškojau, gal į gimtąjį šalį norėjau pakliūti — nieko neatmenu, lyg sapne tik kažkas vaidenos, o kas — nežinau.

Nuvargau, nuilsau, siela atoilsio ir ramybės prašo. *(Atsigręžia į rūmus).* O ten triukšmas, ten barniai, ten nesusipratimai — ten nėra ramybės, nėra taikos... *(Gulasi vėl augštynelkas ir nutilsta).*

LAKŠTINGALĖ *(alksnio krūme).*

Teka upelė per akmenėlius,
skamba srovelė, su vėju kalba.
Prisėsk, berneli, ant žalios vejos,
o aš, lakštutė, anta šakelės.
Tu atsilsėsi, nusiraminsi,
o aš, lakštutė, tau palakštuosiu
apie gimtąją tavo šalelę,
apie tėvelių tavo vargelius.

VINCAS VIŠVILIS *(atsisėdęs).* Rodos, mačiau kažkur tokią pat upelę, girdėjau kažkur lakštelę taip pat lakštuojant, bet kur — neatsimenu, *(gailiai nusišypsojęs)* lyg man avinas būtų koja ausį numynęs. *(Vėl gulasi).*

LAKŠTINGALĖ.

Tau aš palakštuosiu apie sesulę,
sodžiaus mergelę,
tau aš padainuosiu apie bernelį,
šelmį melagį;
Kai bernelis išjodamas,
daugel mergelei žadėdamas,
paketino aukso žiedą,
paketino šilkų skarą
ir kasninkėlį
už mergelės lelijėlės
rūtų vainikėlį.
Jam mergužėlė, jam lelijėlė
vainikėlį pažadėjo,
tik bernelis raitužėlis
žodžio neišlaikė —
pamilo mergelę svetimos šalelės,
užmiršo jaunas savo pažadėlius.
Laukia džiūsta mergelė
dieną vakarėlį,
o bernelis svetimoj šalelėj
kita džiaugiasi, bučiuoja,
namo grįžti nei nemano.
Jis pamiršo tėvų šalį,
tėvą motinėlę,
jis pamiršo savo žodį,
jaunąją mergelę.

VINCAS VIŠVILIS *(pasivertęs ant šono ir ant alkūnės rymodamas).* Gražiai lakštingalė lakštuoja!

Kažkur girdėjau, kažinkada girdėjau, taip gražiai, taip skambiai man kažkas dainavo. Bet kas, neatsimenu.

Gal girdėjau dar mažas būdamas, gal motulė, mane supdama, liūliavo, gal sesutė žaliam rūtų daržely dainavo— neatsimenu, nežinau.

Kažinkada buvo, kažinkur buvo — nieko neatsimenu, nieko nežinau. Nežinau, nei kas aš buvau...

Tik, rodos, ne tasai, kas esu dabar, svetimuose karalienės rūmuose begyvendamas.

Tik ar svetimuose?

Ne, ne! Aš dar nenoriu taip manyti! Tai mano karalienė, be abejonės, mano brangi karalienė, kuri man šviesią ateitį žada...

GEGUŽĖ *(ant alksnio šakos).* Teka srauja upelė, vandenėlis teka, vilnelės į kraštelį muša — kukū, kukū!

Tai aš, gegulė, raiboji paukštelė, girių lakuonėlė, upelei pasiskųsiu, seną pasakėlę paporinsiu — kukū, kukū!

Tenuneša ji į plačias jūrias mano vargelių graudžią pasakėlę — kukū, kukū!

Tepasiklausia plačiąsias jūrias, kada pabaigsiu aš, raiba paukštelė, vargelį vargus — kukū, kukū!

Kada pabaigsiu vargelį vargus, kitą dainelę kada kukuosiu — kukū, kukū!

VINCAS VIŠVILIS *(lyg prabudęs).* Balsas girdėtas, paukštis matytas, sapne, lyg pasakoj... Bet kur, kada? Ar gal aš kada girioj gyvenau?... Nežinau, neatsimenu... Nenoriu atsiminti...

Gal tai buvo tada, kai dar aš mažas buvau, savo tėvo sode vaikščiojau...

Kada tai buvo!.. Dabar aš nežinau, nei kur tai, nei kurioj šaly...

O juk buvau pas savus!...

Pas savus?... O dabar argi pas svetimus? Argi ne savo karalienės rūmuose gyvenu?

Ar tik ji mano karalienė?... *(Atsigula vėl augštynelkas ir užminga).*

GEGUŽĖ. Buvau aš mergelė kaip skaisti rožė, tėvo dvarely žydėjau kaip lelijėlė — kukū! kukū!

Pamilau bernelį kaip sakalėlį, pamilau jauną kaip savo širdelę, kaip žalią rūtą daržėlį — kukū! kukū!

Ne amarai krito ant vyšnių sodelių, ant žalių rūtų darželių, tik svetimos šalies žmonės puolė mūsų žemelę — kukū! kukū!

Nuo pietų kėlės, nuo pietų slinko iš lenkų krašto tamsūs debesėlis, apniaukė apgulė Vilniaus miestelį — kukū! kukū!

Balnojo bernelis bėrą žirgelį, nujojo bernelis Vilniaus miestelio gintų — kukū! kukū!

Saulelė tekėjo, berneliai kovon ėjo, krito galvelės, kraujo upelės plukdė akmenėlius — negrįžo, negrįžo mano bernelis į tėvulio dvarą — kukū! kukū!

Keikiau Vilniaus miestelį, kad per jį nustojau savo bernelio, per jį palikau jauna našlelė — kukū! kukū!

Vilnių aš keikiau, į dangų šaukiau, kad jį prarytų kieta žemelė, kad jį užgriūtų augšti kalneliai — kukū! kukū!

Užgriūt neužgriuvo Vilniaus miestelis, tik klonelėn įdubo, o aš, mergelė, pavirtau raiba gegute — kukū! kukū!

Dienelę lekioju, bernelio jieškau, kad nutūptau ant jo krūtinės, raibais sparneliais numosuotau jo veidelius — kukū! kukū!

Vargstu marga paukštelė jau ilgus ilgus metelius — kukū! kukū!

Vai, aš vargsiu nenustosiu, kol bernelį surasiu — kukū! kukū!

Vai tu, upele, srauja upele, vai tu pasiklauski jūrias baltąsias — kukū! kukū!

Ar ilgai aš vargsiu, mergelė, ar ilgai dar giliam kalnely miegos karalius Žvaigždikis — kukū! kukū!

UPELĖ. Gerai, gegute, gerai, raiboji paukštele! Aš nunešiu jūriosna tavo vargų pasakėlę, nuplukdysiu tavo gilias ašarėles.

Daugel aš jų ten plukdau dieną ir naktelę. Nuo tų ašarų ašarėlių net pasūro jūrių vandenėlis.

GEGUŽĖ. Ne vienus metelius aš, gegutė, gyvenau, ne vieną šalelę išlekiojau, daugel mačiau, daugel girdėjau, ne vieną tau pasakėlę poporintau, kad gilioms jūrioms nuneštai...

KRANKLYS *(sekdamas)*. Kran kran kran! Ar nežinai, upele, kada Žvaigždikis iš miego pabus?

ERELIS *(augštai lėkdamas)*.

Kas per vienas esi,
Ką apie Žvaigždikį rasi?

(Suka aplinkui).

KRANKLYS *(aplinkui suka vis žemiau nusileisdamas)*.

Augštam lizde tupėjau,
svetimiems vaikus perėjau —
susilaukiau ne vaikų, bet kranklių...

Jie nulėkė svetimosna šalysna, o savo lizdą užleido irgi svetimiesiems.

ERELIS. Kas gi tu anksčiau buvai?

KRANKLYS. Žmonės ereliu mane vadino.

ERELIS. Ar tarp žmonių gyvenai?

KRANKLYS. Taip.

ERELIS. Kur buvo tavo lizdas.

KRANKLYS. Kur dabar svetimi paukščiai savo vaikus peri: ant augšto kalno žemoj klony, kur upė su upele susitinka ir maža didžią savo vardu pavadina.

ERELIS. Kokiu būdu tapai krankliu?

KRANKLYS. Per savo nusidėjimą. Dabar krankliu skrajoju, ramybės neturiu ir nebeturėsiu, kol Žvaigždikis nuo manęs nuodėmę nuims ir seną vietą man sugrąžins.

ERELIS. Kuo gi tu nusidėjai?

KRANKLYS. Savaisiais netikėjau,
vis į rytus žiūrėjau.
O tu, ereli, ko čia lekioji?

ERELIS. Irgi noriu paklausti upelę, ar nežino, kada karalius Žvaigždikis iš miego prabus.

KRANKLYS. Tu ko lauki iš jo?

ERELIS. Laukiu, kad užbaigtų mano darbą.

KRANKLYS. Kokį?

ERELIS. Žmogus būdamas, bosą dariau, bet su atodaira. Nesuskubau paskutinio lanko užkalti — ir bosas, man išlėkus, subyrėjo.

KRANKLYS. O tavo vaikai?

ERELIS. Taigi, kad iš jų nieko nebuvo...

VANAGAS *(lekia, o jį veja kregždės)*. Gana jau, gana! Ar antrąsyk norite mane nužudyti!..

ERELIS. Už ką vejat ir persekiojat mano jaunesnį brolį?

KREGŽDĖS. Kad lizdus mūsų plėšė, vaikus žudė... Dabar mes be lizdų.

VANAGAS. Dėl to ir plėšiau, kad manęs pripažinti nenorėjote, kitam mano vietą gaminote, svetimam — ir patys sau svetimos tapot.

KRANKLYS. Kaip svetimos?

KREGŽDĖS. Vaikai į mus neprisipažįsta.

VANAGAS. Taigi. Ak, kad nors karalius Žvaigždikis greičiau prabustų!.. *(Lekia toliau)*.

ŽILVITIS. Taigi, kad jau greičiau bent!

ERELIS. O ten kas dar kalba?

ŽILVITIS. Aš — Žilvitis.

KRANKLYS. Kas tu?

ŽILVITIS. Dabar Žilvitis.

KRANKLYS. Bet kuo buvai?

ŽILVITIS. Žmogus buvau ir net dar valdovo vainiku dėvėjau — saviesiems ir svetimiesiems.

KRANKLYS. Kaip ir aš. Už ką tau reikia kentėti?

ŽILVITIS. Savo kraštą mylėjau, bet į abi pusi svyravau ir niekam gera nepadariau. Dėl to ir dabar svyruoju.

ERELIS. Tau dar nieko. O man blogiau. Aš visuomet trokštu.

KRANKLYS. Klauskime upelę visi. Ji daugel mato, daugel girdi.

UPELĖ. Girdėjau, kad buvo atsiradęs toks narsus bernelis, kur apsiėmė Žvaigždikį prikelti...

Bet dabar jisai svetimai karalienei tarnauja.

VINCAS VIŠVILIS *(bunda. Nubudęs trina akis)*. Kokis keistas sapnas!.. Karalius Žvaigždikis!.. Lyg vardas kažkur, kažinkada girdėtas...

Turbūt jaunų dienų kažkokia pasaka galvoje sukasi. *(Verčiasi ant šono ir vėl pradeda snausti)*.

BLINDIS. Vai tu, sraujoji upele — tyras vandenėlis, tu išklausei gegulės vargų pasakėlės, išklausyk dabar ir mano, našlelės, skundų.

Buvau aš motulė daugelio sūnelių, narsiųjų bernelių.

Kits už kitą jie buvo augštesni, kits už kitą stipresni.

Vyriausieji sūneliai karan jodinėdavo, girelėmis, plačiais vieškelėliais skrajodavo kaip raibi sakalėliai.

Kiti sūneliai dvarelį tvarkydavo, seną motutę gindavo, ramindavo, o tie jaunesnieji pūdymėlį ardavo, žalioj lankoj šienelį pjaudavo.

Aš, sena motulė, visais savo vaikeliais gėrėdavaus, visais savo sakalėliais girdavaus.

Buvau laiminga, visur garbinga, kur tik saulė šviečia, kur sraujos upės vandenėlį plukdo, kur žmonės tik gyvena...

Niekas manęs užgauti neužgavo, piktu žodžiu pravardžiuoti nepravardžiavo — turėjau daugel sūnelių, vis senos motulės užtarytojėlių.

Nū likau be vaikelių, be sūnelių, vienų viena vargdienėlė.

Iš skaudaus skausmelio, iš didžio vargelio virtau blindim verkuonėle.

Vargelį vargstu, ašarėles lieju. Ir papluko vandenėliai vis nuo mano ašarėlių, nuo gailiųjų.

UPELĖ. Kurgi dingo tavo sūnūs?

BLINDIS. Piktas amaras krito ant mano sūnelių, kietos akys užkerėjo mano dalelę — nebeliko man užtarytojėlių, nebeliko nei vieno.

Pirmasis sūnelis karan išjojo — grįžo namon vien tik jo bėras žirgelis.

Antrasis sūnelis svetimą šalį pamilo, mano balsą pamiršo.

Šaukiau rytą ir vakarėlį — nebegrįžo į motulę josios sūnelis.

O kai grįžo, geriau būtų negrįžęs. Svetimu žirgu jojo, svetimais šarvais apsidengęs, svetimais ginklais savo broliams grasė, savo motulės dvarą ardė, plėšė, su svetimos šalies žmonėmis susibičiuliavęs.

Keikiau bernelį sunkiais motinos žodžiais, kad daugiau nebejodinėtų, gėdos man nedarytų, savo jaunų brolių nevirkdytų, manęs, senos savo motutės, neskriaustų...

KRANKLYS *(augštai lekiodamas)*. Kran kran! Kas jam atsitiko?

BLINDIS. Juodvarniu virto ir dabar svetimam mėšlyne krapštosi.

KRANKLYS. Kran kran! Aš kaltas. Ten aš pirmas kelią pramyniau. *(Lekia dar augščiau)*.

UPELĖ. O kurgi jaunesnieji tavo sūneliai?

BLINDIS. Vai, nelaimingas man lemtas likimas, nebėr, nebeliko man nei vieno sūnelio. Iškriko, sunyko mano vaikeliai!

KURMIS. Aš čia, motinėle. Po tavo šaknimis rausiuosi, nuo išgamos brolio slapstausi. Amžiai praslinko, kai aš saulės nebematau.

LYDEKA. Ir aš čia, motule. Aš kovoti su išgama broliu nenorėjau, svetimosna šalysna laimės jieškotų nukeliavau, bet josios ten nesuradau.

KRANKLYS *(nusileisdamas žemyn)*. Kran! Kran! Ką tu ten darei?

LYDEKA. Svetimus žmones penėjau.

KRANKLYS *(aukštyn kildamas)*. Aš kaltas. Aš pirmas tam kelią parodžiau.

LYDEKA. Dabar grįžau. Sako, atsirado toksai iš kurmių giminės, kur karalių Žvaigždikį prikels.

KURMIS. Neprikels. Buvo tokis, kuris norėjo, bet svetiman daržan pateko. Pamiršo, kur ėjo.

LAKŠTINGALĖ.

Aš maža paukštute lekiojau, lekiojau,
Į Ansulio kalną,
ten aš girdėjau, ten aš girdėjau,
kad jau nerimsta galiūnas.
Ir Čiužas galingas buožę sugniaužė,
lyg kovon nasrus pasirengė,
tik laukia balso Žvaigždikio karaliaus.
Į Telšių miestą lekiojau —
ten aš girdėjau,
Kai Džiūgas didvyris dūsaudamas klausė,
ar dar neatėjo tas laikas,
kad jis nubustų
ir kovon stotų...
Dar aš girdėjau...

VARNA *(lekia į juos)*.

Gvar! Gvar! Gvar!
Jūs, čia, maištininkai, visi susirinkot!

Mano juodo sparno ar nepaisot!
Ar aš snapo neturiu,
kad jus išvaikytau!
Ar draugų man stoka!..

ERELIS *(iš augšto nusileisdamas).*
Šalin, išgama vaike!
Dabar aš čia! Sukelsiu sušauksiu
brolius didvyrius,
geležinnagius, geležinsnapius...

(Veja juodvarnį; tasai sprunka atgal).

GEGUŽĖ
Aš ant Šatrijos kalno dūmus mačiau!
Jau ugnis ten senovinė kūrenasi!

KURMIS
Ugnis kūrenasi! Piliakalniai dega!
Įsiknisti aš turiu giliau.

LYDEKA. Plaukti aš turiu toliau, kol nuo ugnies gaisro dar vandenys neišdžiūvo.

BLINDIS. Argi mane vėl jūs, vaikeliai, apleisite? Mane vėl paliksite vienų vieną vargelio vargti?..

Kur tasai bernelis, kur rengiasi didelį darbą atlikti, Žvaigždikį karalių iš miego prikelti, mane našlelę atvaduoti?..

KURMIS *(giliai žemėj).* Jis paklydo, motinėle, jo tu nesusilauksi.

UPELĖ. Susilauksi. Jis čia ant kranto miegti.

LAKŠTINGALĖ. Nurimkit, varguonėliai. Dar mano balsas nenutilo — buvo laikai — kovon bernelius kėliau raginau, suaugusius subrendusius į didžius darbus, į garsius žygius gundžiau vedžiau. Sugebėsiu mokesiu ir miegantį prikelti ir paklydusį į kelią atšaukti.

GEGUŽĖ. Prie tavęs aš prisidėsiu, savo gūdžiu balsu bernelį žavėsiu.

LAKŠTINGALĖ. Tu, berneli, kur čia, ant upelės kranto, miegti, tu girdėjai vargų pasakėles visų, kur laukia karaliaus Žvaigždikio nubundančio.

GEGUŽĖ. Atmink, berneli, ką tu žadėjai deivei Panikei, į Amžiną Žynį kelią sau skindamas. Ar atsimeni?

VIŠVILIS *(per miegą, neramiai judėdamas).* Kas jūs tokios?

LAKŠTINGALĖ. Aš tavo sesutė vyresnioji. Tave mažą supiau, miegelio migdžiau.

GEGUŽĖ. Aš josios sesutė jaunesnioji. Tave mažą žadinau, ilgais vakarėliais linksminau. Tu manęs klausei ir naktelėmis apie mane sapnavai.

VIŠVILIS. O tu kas tokia liūdna?

BLINDIS. Aš tavo motutė buvau, savo vaikeliu tave vadinau. Bet tu juodvarniu virtai dabar, manęs atsižadėjai.

LAKŠTINGALĖ.

Užmiršai, kad bėro žirgelio nustojai,
pamiršai, kad šveitraus kardelio jieškojai,
šveitraus kardelio, tymo balnelio,
aukso pentinėlių...

GEGUŽĖ.

Užmiršai, ką Panikei žadėjai,
užmiršai, ką motutei kalbėjai,
Amžinojo Žynio išsigynei,
jo ugnelę pamynei.

BLINDIS.

Nuklydai, sūneli, nuo tiesaus kelio,
suviliojo tave juodvarnių karalaitė,
baltais rūbais dėvėdama,
eerelio sparnu save kaišydama...

LAKŠTINGALĖ.

Kelkis, berneli, negulėk,
atsikėlęs nestovėk —
nusižvengė tavo žirgelis,
bernelio belaukdamas,
nurūdijo šveitrus kalavijas,
dėl tavęs kabodamas
augštoje karaliaus Žvaigždikio menėje.

GEGUŽĖ. Liūdi liūdi karalienė Panikė, savo jaunu berneliu nusivylusi — kukū! kukū!

Verkia, verkia dailioji, kad ilgai dar teks vergelis vargti — kukū! kukū!

VIŠVILIS *(prabudęs sėdasi ir trina akis, paskui dairosi aplinkui).* Kokis keistas sapnas, kokis sunkus miegas! Čiužas... Džiūgas... Ansulis... Žvaigždikis... Panikė... Kas jie toki, kur jų vardus aš esu girdėjęs?..

Lyg jaunų dienų sapnai, lyg jaunystės užmirštos pasakos...

PANIKĖ *(stojasi priešais jo)*. O aš tavęs, berneli, neužmiršau. Aš laukiau, kada tu ištesėsi, ką man esi pažadėjęs.

VIŠVILIS *(staiga atsistojęs)*. Tu! Panikė? O, dabar atsiminiau! Visa atsiminiau!.. Tu mano dievaitė, karalienė Panikė!..

(Klaupiasi) Šventoji mano karaliene, aš buvau užkerėtas, pats savęs buvau nustojęs, bet tu dabar vėl man davei save surasti...

O dabar, aš visa atsiminiau... Eisiu dabar vėl savo sunkiu keliu... *(Keliasi. Atsikėlęs trauko nuo rankų aukso grandinius)*. Jie manęs daugiau nebevaržys!.. *(Piktai trenkia juos į žemę)*.

Eisiu... *(Nuliūdęs)*. Bet kur jis, tasai kelias? Švyturys, kurisai man švietė, užgeso. Aš jo neišlaikiau.

PANIKĖ. Tu apleidai ugnelę, užmiršai ją, bet neužmiršau aš, berneli. Aš visą laiką saugojau, kad ji neužgestų... Dabar tau, berneli, grąžinu. *(Duoda jam švyturį)*.

VIŠVILIS *(stojasi. Skubiai ima švyturį)*. O, dabar neužges! Dabar iš kelio manęs niekas neišves...

Man visą laiką ilgesys širdį graužė, bet aš nežinojau kodėl. Užkerėję mane buvo, suklaidinę... Apgaulingomis pasakomis liūliavo mano sielą. Bet dabar aš žinau, kur eisiu, ko sieksiu...

(Ištiesęs rankas). Aš vėl tik tau dirbsiu, tik tau gyvensiu, mano karaliene!

(Pakėlęs augštyn žiburį). Vesk, ugnele mirgančioji, rodyk man kelią, kuris prives mudu į tikslą...

PANIKĖ. Ves ir rodys. Tik tu mano balso neužmiršk... *(Nykdama, lyg tolumoj)* Nebeužmiršk, ką esi pažadėjęs...

* * *

LIKIMO KELIAIS

MISTERIJA

ANTROJI DALIS

K R Y Ž K E L I U O S E

I

Plati lyguma. Kaip akimi apmesti — niekur nei kalnelio nematyti. Per lygumą platus vieškelis. Prie vieškelio vienuolynas; tvirtos sienos. Viduje matyti kilniai suklestėję medžiai ir suaugę alyvų krūmai. Prie vienuolyno vartų suolelis; ten sėdi senas vienuolis su ražančiumi rankose.

Vieškeliu eina Vincas Višvilis. Jis nuvargęs, apdulkėjęs. Priėjęs vienuolį pasisveikina ir sėdasi šalia jo; tasai pasitraukia, duodamas jam vietos.

Jau geras povakaris, saulė žemai. Dangus giedras, niekur nei debesėlio. Ramu, tylu, jokis balsas nedrumsčia tosios tylos.

VINCAS VIŠVILIS *(sunkiai sėsdamas)*. Prakeiktasis kelias! Lyguma ir lyguma, niekur nei miškelio, nei medelio. Kaitina visą dieną kaip pirty, o saulė svilina iš augštybių, lyg pelenais norėtų žmogų paversti.

VIENUOLIS *(rimtai, įdėmiai į jį pažvelgęs)*. Matau, sūneli, kad tave skaudžiai nuvargino gyvenimo vieškelis.

VINCAS VIŠVILIS *(šluostydamas prakaitą)*. Toli nuklydau, ir sunku man dabar grįžti ten, kur mano širdis veržiasi: tėvų šalelėn. Už jaunųjų dienų klaidas turiu dabar vargą vargti.

VIENUOLIS. Klaidų nedaro, kas neveikia, negyvena. Nesigailėk, vaikeli, kad paklydai, tik saugokis, kad klaidų nepakartotai.

VINCAS VIŠVILIS. Ne, nepakartosiu. Atsilsėsiu tavo vienuolyno sienų unksnėje ireisiu,kur mane gyvenimas vilioja.

VIENUOLIS. Aš ne priešas gyvenimo ir todėl linkiu tau geros kelionės. Tik kur tu dabar prieš naktį eisi, alkanas ir tiek nuvargęs? *(Atsistoja; imdamas Višvilį už rankos)* Eiva, mano drauge, ten, kur rasi poilsio ir kuo pasistiprinti.

VINCAS VIŠVILIS. Aš skubu namo. Negaišink manęs ir netrukdyk eiti, kur einu.

VIENUOLIS. Artimo meilės vedamas, noriu tavo kelionę sutrukdyti. Ramų poilsį, kurio tiek reikalinga tavo siela ir kūnas, tau siūlau.

VINCAS VIŠVILIS. Mane iš kelio viliodamos, meilę, garbę ir pasisekimą siūlė klastingos šmėklos ir apgavo. Kas esi? Ar ne vienas tų, kur, prie kelio stovėdami, maloniais pasiūlymais keleivius apgaudinėja?

VIENUOLIS. Taip, aš esu sielų gaudytojas. Šventon Dievo ramovėn, paklydusių ir nuvargusių poilsio uostan vedu jas. Tam aš čia esu Dievo pastatytas. Kiekvienas man geidžiamiausias svečias, ir aš neklausiu, iš kur atėjęs ir kas jis yra, bet tik matau, kad pavargęs ir poilsio reikalingas.

VINCAS VIŠVILIS *(susimąstęs)*. Veltui mane klaustai. Iš kur einu, kas su, aš pats nebežinau ir niekuomet, rodos, nežinojau. O kai maniausi žinąs, klydau.

VIENUOLIS *(kiek pagalvojęs)*. Doras ir protingas pasakymas. Žmogus niekuomet nežino, kas jis yra. Bet turi žinoti, kuo nori būti ir turi būti.

VINCAS VIŠVILIS. Nežinodamas, kas esu, argi galiu žinoti, kas aš turiu būti. Sapnas gal esu, ir sapnas turiu pasilikti.

VIENUOLIS. Kiekvieno žmogaus gyvenimas — tik sapnas. Vienam jis malonus, kitam skaudus. Vieni ramiai miega, kiti sapnuodami blaškosi ar keliauja kaip tu iš tolimų kraštų...

VINCAS VIŠVILIS. Iš ten, kur neturėjau būti, bet likimo suklaidintas apsigyvenau ir maniau, kad aš esu namie.

VIENUOLIS. Kas ne su Dievu, tą likimas visuomet skaudžiai apgauna. *(Į jį pažvelgęs)* O dabar kur keliauji?

VINCAS VIŠVILIS. Namo, ten, kur žali kapinynai linksmai gyvena.

VIENUOLIS *(nustebęs, išleisdamas Višvilio ranką)*. Žali kapinynai linksmai gyvena?

VINCAS VIŠVILIS. Žaliuoja ir gyvena, nes ten gyvi žmonės juos mėgsta labiau negu triukšmingus gyvenimo vieškelius.

VIENUOLIS. Kapinynai nuo gyvųjų augšta siena atitvertini, kad ramybės tų, kur Dievuje miega, niekas drumsti nedrįstų.

VINCAS VIŠVILIS. Nuo mirusiųjų mes savo šaly siena neatsitveriam todėl, kad jie su mumis gyvena kaip mūsų praeitis.

VIENUOLIS. Į Dievą reikia žiūrėti, kad Jo šventus kelius pažintume; praeitin įsižiūrėję, ateities nebepamatysite.

VINCAS VIŠVILIS. Taigi, kad ten ateitį tik per praeitį žmonės mato. Skaisčios ateities siekdama, mūsų siela pramuš kad ir tvirčiausią sieną, kuria kas panorėtų mus atitverti nuo mūsų praeities, nuo tų, kur mirę su mumis gyvena.

VIENUOLIS. Tu mirusiųjų kraštan, be ateities kraštan, keliauji. Geriau pasilik su manim, ir aš tave padarysiu sielų gaudytoju.

VINCAS VIŠVILIS. Tu man siūlai, kad aš gyvas mirtau, o aš noriu ir miręs gyventi. Vėlgi man tavo šalis nepatinka.

VIENUOLIS. Kodėl? Ar tasai kraštas, kur tu manai keliauti, erdvesnis?

VINCAS VIŠVILIS. Ne, bet tavo šalis mari, o mūsų giriomis žaliuoja. Ten mūsų praeities paslaptys gyvena, ten ištekiniai medžiai, ten augalotos pušys, plačiašakės eglės, dieną naktį besiūbuodamos, pasakoja apie praslinkusius laikus, didžius, garbingus, apie gyvenusius didvyrius... Iš tų pasakų mes kuriam didingą ateities dainą...

(Atistojęs dairosi aplinkui). Ne, aš čia nepasiliksiu, skrisiu toliau.

VIENUOLIS. Ar tu moki skrajoti? Iš arų giminės gal esi?

VINCAS VIŠVILIS. Aš visuomet aru skrendu, nors ankšta mano sparnams erdvėse. Visuomet vienas jų plasnoja pas praeities sieną, o kitas daužosi į ateities vartus.

VIENUOLIS *(vėl atsisėsdamas šalia).* O dabartis? Kur dingsta tau dabartis?

VINCAS VIŠVILIS. Aš ją pamirštu, nes ji nepanaši į mūsų pasakas ir dainas.

VIENUOLIS *(giliai atsiduseęs).* Nepatogu arams giriomis lekioti. Jie labiau mėgsta kalnus ir lygumas, kur erdvė sparnams ir akiai... Paklydai tu vėl, kaip aš matau, pasirinkęs giriomis suaugusį kraštą.

VINCAS VIŠVILIS. Aš daugel klydau, bet dabar tiesiu keliu einu ir nukrypti iš jo nenukrypsiu.

VIENUOLIS. Ką surasi savo žaliuojančiose ištekinėse giriose, kurios moka tik apie praeitį kuždėti? Ką gali arui suteikti mirusiųjų mirusi šalis?

VINCAS VIŠVILIS. O, daug, daug! Ten aš surasiu, ko niekur kitur surasti nebegalėtau. Ten, tarp žaliųjų girių, yra augštas piliakalnis, ant to piliakalnio stovi užburta pilis. Toje pily mano svajonės gyvena.

VIENUOLIS *(paėmęs Višvilį už rankos).* Suprantu: ten miega užburta karalaitė, kurią turi tu pažadinti.

VINCAS VIŠVILIS *(linksmai nusišypsojęs).* Apsirikai, šventasis tėveli. Kitokios svajonės, kitoki sapnai rodo man kelią tėviškėlėn. Aš noriu,kad jie virstų tikrove, ir aš nubudęs nebesapnuotau. *(Sėdasi vėl).*

VIENUOLIS. Neįvykdomas noras: sapnas visuomet lieka sapnas, jei jis ne apie Dievą ir amžinąjį gyvenimą su šventaisiais.

VINCAS VIŠVILIS. O ne. Aš apie dangų nesvajoju. Aš ir miręs noriu žemėj pasilikti. Pasakų šalis mane labiau vilioja negu dangaus dausa.

Aš skrendu ten, kur užburtoje pily karalius Žvaigždikis miega. Aš noriu jo žirgan atsisėsti.

VIENUOLIS. Aš esu girdėjęs, kad tokis karalius buvęs tuo metu, kai žmonės toje šaly apie Dievą dar nebuvo girdėję. Bet jis seniai miręs, palaidotas, ir šiandien ant jo kapo jau kryžius pastatytas.

VINCAS VIŠVILIS. Jis dar gyvas ir svajone galingas. Tik užmigęs ilgą ir sunkų sapną sapnuoja. Bet nubus, ir aš dar jo žirgu jodinėsiu.

VIENUOLIS. Karalius Žvaigždikis tai senų dienų pasaka. Kas virto pasaka, to gyvenimo amžius jau pasibaigė. Apie gyvuosius pasakos nekuriamos. Tik amžinai miręs pasakose bei dainose gyvena.

VINCAS VIŠVILIS. Aš stebuklą padarysiu, nes dabar žinau žodį, kuris pasakai gyvybę suteiks.

VIENUOLIS. Tu nori sù Dievo sprendimu kovoti. Tuščias darbas: Jo sprendimai neatmainomi.

VINCAS VIŠVILIS. Yra stebuklingas kaip pasaka Amžinasis Žynys, kur man pažadėjo, kad aš karalių Žvaigždikį prižadinsiu ir milžinų gadynę žemei atgaivinsiu. Jo pažadais aš dabar tikiu.

VIENUOLIS. Paklydęs esi, pasaulio sūnau, ir apgaulingų pranašų klausai. Patsai Dievas pasiuntė tave čion, kad aš tavo sielą išgelbėtau ir amžinybei ją sugrąžintau.

VINCAS VIŠVILIS *(ištraukdamas savo ranką iš Vienuolio rankos)*. Nesirūpink, šventasis tėveli. Mane daugel klaidino, bet dabar aš nebepasiduosiu kalboms, kad ir gražiausioms. Esu tvirtai pasiryžęs eiti savo keliu, kol milžinų gadynę atgaivinsiu.

VIENUOLIS. Milžinai, jei jie senovėj yra buvę — mirė seniai, liko tik jų palikuonys. Ar tu žinai, kas jie dabar yra?

VINCAS VIŠVILIS. Sužinosiu, kai jie atgims tėvų darbuose.

VIENUOLIS *(tvirtai)*. Jie tiems darbams negimė.

VINCAS VIŠVILIS *(atsistojęs, piktai)*. Netikiu, tavo žodžiais, nusiminimo tėve. Mano noras, mano įsitikinimas galingesnis negu tavo siauri samprotavimai. Kas tau atrodo negalima, man — galima ir įmanoma. Turi įvykti ir įvyks, ką man Amžinasis Žynys yra pažadėjęs.

VIENUOLIS. Suprantu tavo norus, atjaučiu tavo siekimus. Bet, sūneli mano, tavo didvyrių palikuonys seniai jau tapo vergais. Skaisčiomis svajonėmis nesužavėsi vergo sielos. Ji pavydi ir kerštinga. Vergai klauso tik tokių vergų kaip jie patys.

VINCAS VIŠVILIS. Netikiu nei vienu tavo žodžiu: jie apgaulingi.

VIENUOLIS. Melas ir apgaulė negyvena mano sieloje. Vergai, vaikeli, nepakenčia tų, kur žadina jų sielas. Šmeižtu ir neapykanta atsiskaito su tais, kur stengiasi tapti vadais kovoje dėl jų laisvės.

VINCAS VIŠVILIS *(rūsčiai)*. Tu apgavikas, šventasis tėve. Einu, kad nebegirdėtau tavo nuodingų kalbų.

VIENUOLIS. Aš tik amžinybės sargas, likimo saugotojas. *(Atsistojęs, imdamas vėl Višvilį už rankos).* Tiesa, vaikeli, visuomet karti kaip užnuodyta taurė. Bet jos nereikia vengti ir geriau išgerti ją iki dugno vienu matu. Jei tavo širdis silpna ir bijo likimui akysna pažvelgti, aš tylėsiu ir nebekalbėsiu.

Matai, naktis artinasi ir, patikėk manimi, mano patyrimu, audringa naktis. Kur tu eisi nežinomu keliu? Geriau pasilik ten, kur rasi audroje pastogę, kur ramu ir tylu.

VINCAS VIŠVILIS. Amžinasis Žynys man sakė, kad aš daugel kliūčių rasiu, daug pagundų patirsiu, savo tikslo besiekdamas. Aš daugel jų sutikau ir neapsisaugojau. Ar ir čia aš turiu paklysti, kaip kad iki šiol klydau?

VIENUOLIS. Iki šiol Dievo priešų nurodytais keliais vaikščiojai, todėl klydai ir nieko nepasiekei. Pamėgink dabar Dievo keliu eiti, ir pamatysi, kad neteks tau karaliaus Žvaigždikio ieškoti, bet patsai tapsi karaliumi ir ne svetiman svetimu šešėliu žirgan atsisėsi. Surasi naujų sau karžygių ir išvesi juos iš tamsiųjų girių, kur jų niekas nežino ir nemato, į erdvą, platų pasaulį.

Ar gal tu bijai laisvai pasirinkti sau likimą? Juk iki šiol svetimais tik nurodymais gyvenai, savo kelio nejieškodamas.

VINCAS VIŠVILIS *(svyruodamas)*. Tu nori užgauti mane kaipo vyrą, kad aš, tau prieštaraudamas, padarytau, kaip tu nori.

VIENUOLIS. Įtardamas tu skaudžiai mane užgauni. Ar todėl, kad aš tavęs pasigailėjau, gera tau norėdamas ?..

Bet Dievo ir Jo šventosios meilės vardu atleidžiu tau ir, iš visos širdies tau prijausdamas, sakau: pasilik čia, kur kiekvienas, siela ir kūnu pavargęs, suranda sau poilsio.

Ryt, ryt, kai pasilsės tavo kūnas ir nusiramins tavo siela, paaiškės tau kelias, kuriuo turi eiti, kad savo tikslą pasiektai, kad įkūnytai svajones, kurias tavo krūtinėj pagimdė motutės daina. Ar jas gal užmiršai, užmiršai, ką tau ji kalbėjo?

VINCAS VIŠVILIS. Iš kur tu žinai, ką aš su motina jaunas dienas svajojau?

VIENUOLIS. Tavo širdy dega amžina ugnis, kuri pakurta galėjo būti tik motinos meilės kupinos širdies. Ji turi suliepsnoti Dievo garbei ir žmonių laimei. *(Sudėjęs rankas)*. Kaip aš norėtau, kad tu surastai tikrą kelią, neklaidžiotai šuntakiais, kaip kad iki šiol esi klaidžiojęs, kad pasiektai, ko sieki, bet kad su Dievo pagalba pasiektai.

Tikėk manim, nėra apgaulės mano širdy. Šis kryžius, mūsų išganymo ženklas, parodo, kad šitame ramybės uoste nėra apgaulingų siekimų. Mes draugai ne tik savo draugams, bet ir tiems, kur mūsų neapkenčia ir sakosi mūsų priešai esą.

VINCAS VIŠVILIS. Aš nesu tau priešas, bet ir ne draugas. O kai mane gundai, norėdamas iš tiesaus kelio išvesti, galiu tapti tavo priešas, ir dargi piktas priešas.

VIENUOLIS. Turi tapti man draugas, nes tik aš tave galiu išvesti į tiesų kelią, o dabar tu dar vis klysti.

VINCAS VIŠVILIS *(nusigręžęs, eiti pasirengdamas)*. Aš dabar stoviu ant tiesaus kelio, ir tu manęs nesuklaidinsi.

VIENUOLIS *(paliesdamas jo petį)*. Ar tu manai, kad tas kelias, kur tiesus ir eiti patogus kaip šis, kuriuo ėjai, gali vesti prie tikslo, kuris sunku pasiekti? Tik Dievo vardu galiu tau parodyti kelią, kuriuo turėtai eiti; aš jį gerai žinau, nes mudu abu vieno siekiame tikslo.

VINCAS VIŠVILIS *(atsigręždamas)*. Kokiu būdu?

VIENUOLIS. Tu nori senovės karžygius, kurie seniai jau yra mirę, atgaivinti, gyvybę sugrąžinti, nors jie būtų tik praeities šešėliai, o aš noriu naujus išugdyti karžygius, senovės galiūnų sielą jųjų širdy atgaivinęs. Ar ne tas mūsų abiejų tikslas, tik mano dar kilnesnis.

VINCAS VIŠVILIS. Kokiu būdu, vienuolyne sėdėdamas, gali to pasiekti?

VIENUOLIS. O, ne tu vienas jau mano darbą dirbsi. Surasi ten daugel pirmtakų ir gerai turėsi pasidarbuoti, kad jų tarpe būtai pirmas. Kai panorėsi, tau pasiseks, nes mano siela paseks tave, o Dievo, krikščioniško Dievo, palaima klos tau pasisekimu kelią. Aš išmelsiu tavo kraštui penkis vainikus, kurie jį apvainikuos, o šeštą purpuruose pagaminsiu ateičiai, jei tu patsai sau nenusidėsi.

VINCAS VIŠVILIS *(svyruodamas)*. Netikiu.

VIENUOLIS. Išbandyk ir patikėk kaip netikintysis Tomas apaštalas. Per gimtojo krašto meilę į Dievą, per Dievą į garsią garbę, į šviesą. Paklausysi manęs, sau ir savo kraštui garbę įgysi, o ne svetima pasipuoši. Dabartimi, ne praeitimi pasipuoš tavo gimtoji šalis. Gyvu Žvaigždikiu, kuriuo būsi tu, o ne jo šešėliu, didžiuosis prieš pasaulį tavo mylimasis kraštas. Patikėk manimi, nes nėra melo meilės Dievo tarno lūpose. *(Ima Vincą Vilšvilį už rankos ir veda per vartus vienuolynan)*.

VINCAS VIŠVILIS *(atsigręždamas)*. Mano žiburys...

VIENUOLIS *(imdamas žiburį kairiąja)*. Mes ir jį paimsim. Naujos negęstamos ugnies jam suteiksim, iš jo užžibinsim naują švyturį prieš Amžinojo sostą, kad jis Dievui ir šventajai jo tikybai tarnautų... Nes tik su Dievu ir per Dievą laimėsi... *(Eidami per vartus)* Tvankus oras prieš audrą. Tepraūš ji — naujų jėgų kupinas eisi kelionėn, bet jau su Dievo palaima ir šventų Jo sprendimų vykdytų...

II

Kelias per mišką. Medžiai apgaubti skystų rūkų. Keliu eina Vincas Višvilis, vienuolio rūbais apsitaisęs.

VINCAS VIŠVILIS *(eidamas keliu, žiburiu rankoj nešinas).* Tvirtas kaip ąžuolas, žinąs savo siekimus, savo tikslus ir tiems tikslams pasiekti priemones, grįžtu protėvių šalin.

Dievo malonės kupina mano siela pasieks laimės, kurios iki šiol nėra pažinusi, nėra patyrusi...

Svetimiems dievams tarnavau, svetimais klaidingais keliais iki šiol vaikščiodavau, bet dabar žinau, ko sieku, ko noriu ir kuriuo keliu turiu eiti.

Štai už šitos girios mano tėviškė, ten gyvena mano broliai, su kuriais ir dėl kurių aš darbuosiuos, kovosiu, kentėsiu, Dievo meilę kurių širdyse diegsiu, o per ją ir tėvynę mylėti mokysiu...

Per Dievą į meilę, per meilę į šviesą — štai mano kelias, ir niekas mane iš jo nenukreips, nebeišvilios...

Tiesos vardu... *(Nutilo nustebęs, matydamas, kad kelias staiga pasibaigė. Priešaky status kalnas, tankiais krūmais suaugęs).*

RAUDONASIS RITERIS *(išjodamas iš miško vidukelėn).* Stok, stok! Kas esi, draugas ar priešas?

VINCAS VIŠVILIS *(į jį nusigręžęs).* Nežinodamas, iš kur esi ir ko sieki, negaliu tau nieko atsakyti. Kas esi patsai per vienas?

RAUDONASIS RITERIS *(arčiau prijodamas ir nuleidęs žemyn jietį).* Greit ir neklausdamas sužinosi, kas esu. Bet kas gi tu, iš kur ir kur keliauji?

VINCAS VIŠVILIS. Aš esu tasai, kur žino savo tikslą, ir tvirtai einu keliu, kuris nuves mane ateities karalystėn.

RAUDONASIS RITERIS *(pakeldamas augštyn jietį).* Aš esu ateities valdovas, ir gerai, kad mudu susitikova. Turi man ištikimai tarnauti. Būsi mano ginklanešis.

VINCAS VIŠVILIS *(negiamai kraipydamas galvą).* Ne, aš jau turiu savo viešpatį ir valdovą, kuriam pasižadėjau ištikimai tarnauti. Turiu pasiekti kraštą, kur už šitos girios, ir tu manęs nesutrukdysi.

RAUDONASIS RITERIS. Aš irgi ten joju, tik šis prakeiktasis kalnas man kliudo. Vai, kad ne ši kliūtis, būtau jau seniai ten buvęs.

VINCAS VIŠVILIS *(atidžiai į jo žirgą pažvelgęs)*. Ar šis kalnas toks status, jog net tavo stiprus žirgas neišgali jo viršūnės pasiekti?

RAUDONASIS RITERIS. Mano žirgui nėra sunkaus kelio. *(Rodydamas jietimi)* Bet tai sapnų kalnas. Kas ten patenka, ima sapnus sapnuoti.

VINCAS VIŠVILIS. Aš juos išsapnavau ir nubudau. Man tie sapnai jau nebebaisūs.

RAUDONASIS RITERIS. Kuri kova sapnuose paskendusiam žmogui? Miegui apmarinus, gali ginklas iš mano rankų iškristi.

Prakeikta burtų šalis!

VINCAS VIŠVILIS. Mano ginklas man iš rankų neiškris. Man burtai nepavojingi ir nebebaisūs.

RAUDONASIS RITERIS. Drąsiai kalbi. Bet, kiek numanau, tavo žodžiai neatitinka darbų. Tavo akys vis dar nemato, ką turi matyti.

VINCAS VIŠVILIS. Mano akys kaip aro: jom aiškūs praeities, dabarties ir ateities keliai.

RAUDONASIS RITERIS. Taip? *(Nusišypsojęs)* O pažiūrėk, ką tu laikai rankoje?

VINCAS VIŠVILIS. Ateities žiburį, kuris turi tapti mano tėvynei švyturiu.

RAUDONASIS RITERIS. O man rodosi, kad tai gramnyčinė žvakė. *(Juokdamasis)* Manai, kad tokiu ginklu nugalėsi pasaulį, kuris turi man priklausyti?

VINCAS VIŠVILIS. Kas tu esi, aš nežinau, bet kas aš esu, tu greitai sužinosi, kai aš pasiimsiu, kas man teisėtai priklauso kaipo karaliaus Žvaigždikio paveldėtojui.

RAUDONASIS RITERIS. Ne karališkas ginklas tavo rankose. Dabar šiuo ginklu karališko palikimo nepaveldėsi.

VINCAS VIŠVILIS. Taip man yra pažadėję tie, kur Dievo malone galingi.

RAUDONASIS RITERIS. Nesunku pažadais apgauti tas, kuris nori būti apgaunamas. Nūdieną Dievo malonė žemei ir josios vaikams nieko nereiškia. Žiaurioje gyvenimo kovoj tik prievarta prieš prievartą turi įtikinamos galios.

VINCAS VIŠVILIS. Kalbi prieš galybę, kurios nepažįsti. Kas esi per vienas?

RAUDONASIS RITERIS. Būsimas viso pasaulio valdovas, o dabar tik raudonas gaidys, kuris turi žmonijai naujos dienos aušrą užžibinti.

VINCAS VIŠVILIS. Tokia aušra dienai palieka tik griuvėsius.

RAUDONASIS RITERIS. Bet ant tų griuvėsių naujas gyvenimas dygsta. Aš esu daugel kartų tai patyręs. Atkakli nelemto pasaulio tvarka.

Kiek kartų buvau ją kalaviju ir ugnimi iki pamatų sunaikinęs, kraujuose paskandinęs, nuolat ir nuolat atgimsta. Bet ir aš nenugalimas užsispyrėlis.

VINCAS VIŠVILIS. Ir tau negaila žmonių kraujas lieti? Kiek per tave nekaltų žuvo?

RAUDONASIS RITERIS. Kurie žuvo, turėjo žūti. Teisingumas reikalavo, kad jie žūtų už savo ir tėvų kaltes. Jie svetimu vargu savo laimę maitino. Tokiems aš esu beširdis.

VINCAS VIŠVILIS. O artimo meilė? Mylėk artimą kaip save.

RAUDONASIS RITERIS. Aš jį myliu labiau negu save, bet tik tą, kurs kitą myli. Aš visuomet kovoju dėl nuskriaustųjų ir pavergtųjų. Tai mano riteriškas šūkis. Jėga nugalėtiems skriaudėjams aš neturiu pasigailėjimo.

VINCAS VIŠVILIS. Dievas liepė priešus mylėti.

RAUDONASIS RITERIS. Tavo Dievą, o aš Jo nepažįstu ir žinoti nenoriu, kaip Jis nenori žinoti žemės. O gal Jo visai nėra danguje, kaip ir čia, žemėje, nėra tariamosios Jo teisybės.

VINCAS VIŠVILIS. Esi Dievo ir žmonių priešas.

RAUDONASIS RITERIS. Sakau tau, aš tavo Dievo nenoriu žinoti kaipo neištikimo nusidėjusio man sūnaus; bet Jo klaidą aš turiu atitaisyti. O žmonių aš esu vienintelis draugas, kuris nori dar žemėj duoti jiems laimės, kuria dangus apgaulingai vilioja.

VINCAS VIŠVILIS. Dievo karalystę nori čia įkurti, kerštą skiepydamas ir aršiąją kovą skelbdamas. Žinok, kad Dievo karalystė tik meilės pagrindais kuriama ir gaivinama, ir nuo nūdienos aš šią meilę skelbiu. Dabar traukis šalin ir netrukdyk man eiti, kur einu.

RAUDONASIS RITERIS. Palauk, aš lengvai nenusileidžiu. Tu manai, kad gražiomis apie meilę kalbomis iškaulysi laimę pavargusiesiems ir likimo nuskriaustiesiems, kad dėl gražių tavo žodžių vilkai atsižadės savo dantų. Juos tik prievarta galima išlaužti.

Tikėk manim, kurs daugiau turi patyrimo. Jei nori gero, kaip tu sakai, artimui savo, turi man tarnauti, mano ginklanešiu tapęs.

VINCAS VIŠVILIS. Aš tarnauju Viešpačiui Dievui ir Jo šventajai bažnyčiai. Traukis šalin! Man su tavim ne pakeliui.

RAUDONASIS RITERIS *(piktai)*. Klausyk, plikagalvi! Aš esu tavo Dievo tikrasis tėvas, nes pagimdžiau Jį seno pasaulio gaisrų griuvėsiuose. Bet jis tapo persimetėlis ir nū tarnauja mano priešams.

VINCAS VIŠVILIS. Aš negirdžiu tavo begėdiškų žodžių. Aš tau esu ir būsiu priešas, jei tu mano Dievo priešas.

RAUDONASIS RITERIS. Kaip judu panorėsita. Aš kovos nesibaidau. Bet nesiskųskita, kai susilauksita likimo, kurį aš gaminu savo priešams. *(Atsitraukdamas šalin)* O dabar keliauk sveikas.

VINCAS VIŠVILIS *(žengdamas priekin)*. Tikiuosi, kad mudu nebesusitiksiva ten, kur einu.

RAUDONASIS RITERIS. Susitiksiva anoje kalno pusėj.

VINCAS VIŠVILIS *(susilaikęs atsigręža į Riterį)*. Aš einu tiesiog. Tu juk bijai kalnu joti.

RAUDONASIS RITERIS. Aš jį apjosiu aplinkui.

VINCAS VIŠVILIS. Ten gyvena dievobaimingi žmonės. Jie tavęs neįsileis.

RAUDONASIS RITERIS. Ar ten nebus skriaudėjų ir skriaudžiamųjų? Ar ten skurdas gal nebegyvena?

VINCAS VIŠVILIS. Kur Dievo malonė viešpatauja, ten skurdas nebebaisus.

RAUDONASIS RITERIS. Tiems, kurie neskursta. Kitaip man nebebūtų kas pasauly bedaryti.

VINCAS VIŠVILIS. Skurdui nugalėti mes iškelsim ten šūkį turtingiesiems: duok pavargusiesiems. O pavargusiesiems: prašyk ir melskis už tuos, kurie duoda.

RAUDONASIS RITERIS. Senos pasakos, kurios niekur niekam negelbėjo. Aš turiu tinkamesnį šūkį tiems, kurie skursta: būk narsus ir plėšk tą, kuris tave apiplėšė, ir žinok, kad pasiimsi tik tatai, kas tau teisėtai priklauso.

VINCAS VIŠVILIS. Aš pasitikiu dora savo krašto žmonių siela ir todėl tavo šūkio nebebijau. Lik sveikas.

RAUDONASIS RITERIS. Eik sveikas, o aš josiu aplinkui. O katras laimėsiva, parodys rytdiena.

VINCAS VIŠVILIS *(eidamas priekin)*. Geriau, kad mūsų keliai niekuomet nesusitiktų...

RAUDONASIS RITERIS. Susitiksiva, ir dar tu man patarnausi... O gramnyčinę žvakę vistiek šioje girioje *(rodo į kalną)* užmirši...

III

Tamsi, krūmais suaugusi kiria. Ištekinės pušys, plačiašakės eglės. Takai ir takeliai matyti pakraščiuose.

VINCAS VIŠVILIS *(dairydamasis aplinkui)*. Gimtasis kvapas, mielas medžių šlamesys. Kaip jie jaudina mano širdį, kaip žadina svajones. Dar nepamačiau kaimo, senos pakrypusios sodiečio pirkelės, o jau juntu, kad esu tėviškėlėj; dar nesusitikau su žmonėmis, o širdis man jau kalba, kad esu namie, tarp savųjų. Visa čia tiek artima, tiek sava! Sakė man nepažįstamas priešas, draugu prisimesdamas: čia baisi, sielai kenksminga, užburta sapnų šalis. Sumelavo, norėdamas mane iš kelio išvesti: dabartimi gyvuoja, šiandiena kvepia unksnėta girelė. Juntu, kaip iš josios kvepiančio oro sunkiasi mano krūtinėn gyvenimo jėga... Ne sapnuoti panoro, bet gyventi, kovoti, laimėti...

SARGAS *(dar jo nematyti, krūmuose)*. Kas toks esi, kurs drįsai drumsti amžių ramybę?

VINCAS VIŠVILIS *(dairydamasis aplinkui)*. Esu šio krašto žmogus, grįžtu namo iš tolimos kelionės. O tu kas esi? Ar šios girios budrusis sargas?

SARGAS. Taip, aš nuo amžių einu čia sargybą, kad svetima jėga čion neįsibrautų. Nors svetimos kiaulės pakraščius rausia, svetimų kraštų varnos, grobuonys krankliai medžius man drekia, šakas bei gėles rauna, savo lizdams dabinti nešioja, bet girios gilumon įsileisiu tik savą, savajam tik josios paslaptis parodysiu.

VINCAS VIŠVILIS. Žiaurus tu esi, kaip matau, budrusis sarge. Niekur čia nei kelio, nei takelio.

SARGAS. Krūmais sužėlė praminti takai,
medžiais suaugo platūs keliai:
gyvi čion nebevaikšto seniai.
Jau amžiai praslinko ilgi,
kai paslapties pasiilgusio koja
šitos nebemindo žemelės...

(Išeina iš krūmų. Apsitaisęs senoviškai: šarvais apsivillkęs; ant galvos raguotas šalmas; ant pečių, virš šarvų, meškos kailis; vienoj rankoj skydas, kitoje ilga jietis; prie šono ilgas platus kalavijas auksuota rankena, juodomis makštimis).

VINCAS VIŠVILIS *(nustebęs žiūri į sargą)*. Atrodai kaip praslinkusių amžių šmėkla... Ar gal aš tikrai vėl imu sapnuoti, kad tavo asmeny man pasivaideno senovė?..

SARGAS *(priešais sustojęs, jietimi pasirėmęs)*.

Gal gi tikrai — aš tik šmėkla esu,
gal mane žmonės seniai jau ja mano...
Tu juk iš ten atėjai, kur pageidauja visi,
kad atmintis to, kas čia vyko,
amžinai išnyktų... Taip bent
esu aš girdėjęs...

VINCAS VIŠVILIS *(kiek atsipeikėjęs)*. O tu, seneli, kaipgi apie save manai?

SARGAS.

Likimo auka, garsios praeities
kapinyno aš sargas...

VINCAS VIŠVILIS. Tu kaip aš: mudu abu esava likimo auka. Amžinu klajūnu iki šiol buvau, svetimus takus mindžiojau...

SARGAS. Kas žino, kur eina, ko siekia, tam tiesus visur kelias ir prie tikslo vedąs. Bet kas kaip žilvitis nežino šį akimirksnį, kur jam teks palinkti už valandėlės, tasai plataus vieškelio viduje paklysta.

VINCAS VIŠVILIS. Taigi, kad aš kaip žilvitis, nors žmonės sako, kad esu atkaklus užsispyrėlis. Iš gyvenimo patyrimo aš kol kas pelniau tik karčių klaidų lobį.

SARGAS. Žmogaus gyvenimas — tai klaidų kelias, kalbėjo seneliai, kai aš dar tarp žmonių gyvenau. Skaudus nusivylimas daro žmogų išmintingą ir moko suprasti svetimą sielą, ir todėl nesmerkti svetimų klaidų.

VINCAS VIŠVILIS. Maža paguoda senų žmonių kalba.

SARGAS. Nesigailėk, kad klydai, bijokis tik, kad ateity gali savo klaidų nepastebėti.

VINCAS VIŠVILIS. Antrą kartą girdžiu tą pačią nuomonę. Gerai, seneli, tavo žodžius turėsiu galvoj, kai teks man tarp žmonių gyventi. O dabar, gerasis, pasakyk, kaip aš galiu patekti į žmones?

SARGAS. Grįžk ten, iš kur atėjęs — tai artimiausias į žmones kelias.

VINCAS VIŠVILIS. Tas kelias svetimon šalin veda, o aš noriu namo, pas savuosius.

SARGAS. Sako, namie tik skurdas ir vargai, o laimės reikia ieškoti svetimoj šaly.

VINCAS VIŠVILIS. Ne laimės aš ten ieškojau, tik karaliaus Žvaigždikio kalavijo. Aš juo tikėjausi laimę saviesiems iškovoti.

SARGAS. Ir ten jo nesuradai?

VINCAS VIŠVILIS. Bet patyrimo įgijau ir sužinojau priemones, kurios prie tikslo mane veda. Nūnai aš noriu patsai karaliumi tapti ir savo žirgan atsisėsti kaip gyvas „aš", o svetimas šešėlis.

SARGAS. Gerai. Tokio mes čia seniai jau laukiam. Aš tau parodysiu kelią per gyvenimo bedugnę. Aš vesiu tave per šios paslaptingosios girios gelmes į tą miegu užburtą šalį, kur karalius Žvaigždikis seniau viešpatavo. Bet dėkis galvon, kad galingasis jo kalavijas tik Žvaigždikio rankai tinka.

VINCAS VIŠVILIS. Tesurasiu tik jį, tuomet ir išmėginsiu, kieno jis rankai tinka. Manau, kad ne viena dar tokia atsiras, kuriai jis pritiks.

SARGAS. Kad klysti, tikinti nenoriu. Likimo vedamas, patirsi tai patsai. Eiva dabar.

VINCAS VIŠVILIS. Eiva, seneli... *(Sargas, skydą užmetęs už pečių, jietimi pasiremdamas, eina priekin. Užpakaly jį seka Vincas Višvilis, sunkiai žengdamas per krūmus).* Sunkų tu man rodai kelią. Nėjau visą laiką turėsime per krūmus eiti?

SARGAS. Vargo šalin vargui eini, prie sunkaus kelio turi priprasti. *(Atsigręždamas į jį).* Štai mes prieinava sapnuojančio aro uolą.

VINCAS VIŠVILIS. Kas jis yra tasai sapnuojantis aras?

SARGAS. Matai tą augštą kalną. *(Rodo jietimi sustojęs kalną, krūmais suaugusį; jo viršūnė pasislėpusi miglose).*

Miglos dar klosto uolos viršūnę,
bet raibasis aras nebedejuoja:
nūnai ateitis šviesi jam sapnuojas...

VINCAS VIŠVILIS *(sustodamas).* Kas per aras tokis?

SARGAS *(žengdamas priekin).* Galingojo Perkūno aras. Ar negirdėjai tu apie jį nieko?

VINCAS VIŠVILIS. Pirmą kartą apie jį dabar išgirdau.

SARGAS *(sustojęs, jietimi pasirėmęs).*

Amžius jau miega raibasis aras,
grandiniu prikaltas prie kalno uolos.
Gimęs dėl laisvės, erdvių valdovas,
bet žiauraus likimo tapęs vergu,
nūnai tik sapnuose laisvę jis mato...
Jam sapnuojasi garsi praeitis,
kuomet galingo Perkūno sprendimus
jis skelbė žmonėms ir tautoms...
Plasnojimas jojo sparnų galingųjų
džiugino karžygio širdį narsiąją,

baimę gimdydavo priešų sieloj...
Užmigo amžiams Perkūnas, praslinko
garsioji gadynė, ir jis, raibasis aras,
pasaulio valdovui tarnas ištikimiausias,
dabar vergas likimo, laisvės nebetekęs,
amžino pavergtas miego
sapnais tik gyvena, sapne tik svajoja,
kad grįš dar garbingi laikai,
kad gims dar didvyris, pažadins
galingą Perkūną ir jojo sparnams
dangaus gelmių erdves sugrąžins...

Kai jam prisisapnuoja.
kad žemėje gema didvyris,
kurį likimas garsiems paskyrė darbams,
linksmai sukviliuoja, sučiulba...
džaugsmu plasnoja galingi sparnai.
Giedrėja, blaivosi tuomet dangus,
ir saulė skaisti linksmai nusišaipo,
liedama žerdama giriai spindulį kaitrų,
gaivindama skaisčias svajones...

Bet kuomet žūna veltui, negarbingai,
apvylęs viltis ir svajones, tasai,
kur didvyriškam žygiui buvo
likimo paskirtas, ar į šuntakį žengia,
iš garbingo kelio nukrypęs,
verkia ir rauda tada raibasis aras,
gailios ašaros krinta iš sumerktų akių...
Niaukiasi tuomet giedra dienelė,
debesiuose paslepia veidą skaisti saulutė,
giria apsiklosto miglomis tirštai,
ir skaudus lietus žemę plaka ir plaka...

Vis rečiau ir rečiau saulę ir giedrą
mes matom... Sunyko žmogus, nebėra didvyrių...

(Nusigręžia ir eina priekin).

VINCAS VIŠVILIS *(žengdamas paskui jį).* Ar seniai šis aras, į uolą prikaltas, miega?

SARGAS. Vai jau seniai, seniai jis padangių erdvėse miklino savo sparnus. Seniai jau metas jam laisvę atgauti, galingus sparnus patampyti, kovoje jėgas išmėginti, sukleketuoti, sukviliuoti laimėjimo kviliavimu.

Bet neatsiranda didvyris, kurs karalių Žvaigždikį iš miego prikeltų, pažadintų...

VINCAS VIŠVILIS. Aa! Visur karalius Žvaigždikis!.. Kadagi aš pateksiu jo užburtuosna rūmuosna?

SARGAS *(sustojęs rodydamas į kalno viršūnę)*. Matai, sklaidosi rūkai, blaivosi dangus: tuoj viršūnė atidengs tau savo blaivų veidą, ir tu pamatysi, kaip aras tampo galingus savo sparnus. O tai geras ženklas: ar ne tau tiktai lemta praminti takas į karaliaus Žvaigždikio užburtus rūmus? Štai ir Perkūnas gal raivosi per miegą ir rengiasi nubusti. Tik veltui senelis rengiasi...

VINCAS VIŠVILIS. Tai senas Perkūnas čia irgi miega? Matau, čia tikra pasakų šalis.

SARGAS *(eidamas priekin)*. Čia miega praeitis, kur pasaka jau virto...

VINCAS VIŠVILIS. Senų raštų archyvas, ar, geriau pasakius, muziejus. Bet kokiu būdu čia pateko Perkūnas ir dar miegantis?

SARGAS. Sena pasaka, kurios geriau neliesti. Metas, kad ją pamirštau ir aš, kaip kad žmonės pamiršo.

VINCAS VIŠVILIS. Tiek esu girdėjęs pasakų, tai noriu dar vieną išgirsti. Gal gausiu progos ją žmonėms priminti, kad jie jau yra pamiršę...

SARGAS. Geriau žavėti žmones ateities pasaka, negu jaudinti tuo, kas buvo, nebėra ir sugrįžti nebegali...

VINCAS VIŠVILIS *(sustojęs)*. Palauk, seneli. Kai mane nuvargina sunki buities kelionė, saldus sapnas, atilsį man beteikdamas, vaivorinėmis pasakomis liūliuoja mano sielą. Nors tosios pasakos atskrenda iš tolimų šalių, kurių nepamatys mano akys, kurių nemindžios mano kojos, bet kiek jos duoda galios ir jėgų mano krūtinei! Tevirto pasaka senas Perkūnas, tenesugrįš toji pasaka niekuomet, bet ja gyveno mano protėviai, bet ji audrino jų sielą. Tesužinosiu ją ir aš, tesujudins ji ir mano sielą ir per mane visą mūsų kraštą. Nei žingsnio nežengsiu, kol man ją pasakysi...

SARGAS *(irgi sustojęs atsigręžia)*. Ką tau sakysiu, vaikeli. Pasaka graži, bet josios pabaiga liūdna... Senais, senais laikais susirinko puoton galingi žemės dievai. Linksma ir triukšminga buvo dievų puota, daugel buvo išgerta, daugel suvalgyta. Išsigėrę, įsilinksminę dievai ėmė girtis ir didžiuotis, vienas savo darbais, kitas — galia, trečias — šalimi, o Perkūnas savo didvyriais gerbėjais, kuriuos jis veda garbės keliais... Susiginčijo, susibarė galingieji dievai, nes kiekvienas jų užstojo savo šalies vyrus, keldami juos padangėsna ir žemindami kitus. Susibarę išsiskirstė ir ilgus

metus buvo kits kitam nedraugas, priešas... Praslinko amžiai, atėjo sunki dievams gadynė, liko jie be gerbėjų, ištremti buvo iš savo šalies unksnėtų gojų, šventųjų ąžuolynų, ir net vardai jų ėmė nykti žmonių atmintyje. Tik vieno Perkūno neištiko tasai likimas: Galingasis vis dar valdė šalį, vis dar viešpatavo, plėsdamas savo galią, vesdamas žmones į garbę... Panorėjo pasididžiuoti Rūstusis: iškėlė vėl dievams didelę puotą, bet linksmas joje buvo tik jis vienas. Gyrėsi čia vėl Perkūnas savo gerbėjais, kurie pusę pasaulio nugalėjo, su kita mirtiną kovą vedė dėl jo, Perkūno, garbės ir vardo... Ir niekas jam dabar prieštarauti nedrįso, niekas pasigirti dabartimi negalėjo... Besigirdamas pažadėjo Perkūnas, kad jis taps viso pasaulio valdovas ir su juo tie, kur vardą jo gerbia... Įsikaršėjęs ėmė žaibus svaidyti, pasaulį gąsdinti... Drebėjo žemė, drebėjo ir tie, kur ten gyveno... Susijaudinęs užmigo Perkūnas, ir seni dievai nu gandę tylomis išsinešdino iš jo rūmų... Užmigo ir amžius jau miega...

Vai, kaip nusimintų jis šiandien, atsikėlęs, nubudęs...

VINCAS VIŠVILIS. Vesk mane ten, kur miega Perkūnas. Aš turiu jį pamatyti... *(Žengia priekin).*

SARGAS *(eidamas priekin).* Su gyva senove, kur ateičiai atžalų duos, dar susitiksi, o kuriai lemta tik pasaka būti, nėra reikalo dabar domėtis tam, kuris ateitį turi kurti, naujam gyvenimui kelius tiesti...

VINCAS VIŠVILIS. Štai matau augštus Perkūno rūmus. Aš negaliu šalimi praeiti...

SARGAS. Tai apleisti karaliaus Žvaigždikio rūmai. Juose dabar gyvena artimos ateities šešėliai...

Užeisiva ten... Gal tuomet tau kelias tavo paaiškės...

VINCAS VIŠVILIS. Karaliaus Žvaigždikio šventieji rūmai! Pagaliau, pagaliau išvydau jus, šventieji rūmai, kur tautos siela turi apsigyventi, iš kur ji pasauliui turi paskelbti savo žodį ir valią. O, šventieji rūmai, jūs mano Dievo namais turite tapti. Per jus tik mes žengsim į pasaulio erdves, dviejų pasaulių sielą reikšdami, nesujungiama jungdami, iš pakrikusių aidų naują himną Dievui ir žmonijai kurdami, himną — išdidų, galingą...

IV

Plati aikštė, plačiašakiais ąžuolais suaugusi. Gilumoje karaliaus Žvaigždikio rūmai.

VINCAS VIŠVILIS *(sustojęs)*. Kaip ramu ir jauku čia, šitų šimtamečių ąžuolų unksnėje! Mielieji ąžuolėliai, daugel ilgų amžių išgyvenę, jūs esate matę, geresnių laikų negu tie, kur gimdo mūsų svajones. Kad jūs prabiltute, daugel daugel man papasakotute!

SARGAS *(sustojęs irgi, atsigręžia į Višvilį)*. Taip, jie daugel tau papasakotų. Čia seniau amžina šventoji ugnis kūrenosi, čia garsiųjų didvyrių lavonai liepsnodavo ant ąžuolų laužo, čia vaidilų dainos tankiai skamdėdavo, garsindavo valdovų žygius; jų aidai lydėdavo karžygių sielas į dausų šalelę. Čia, po šitų ąžuolų šaknimis, ilsisi jų pelenai, o jųjų siela, šituose ąžuoluose pasislėpusi, džiaugiasi vis dar šviesiu pasauliu, laukdama tų laimingų dienų, kuomet ne gėda bus jai gyvan pasaulin grįžti senų darbų atgaivinti.

VINCAS VIŠVILIS. A! Ne veltui siela girdžiu aš paslaptingą ūžesį, lyg senųjų amžių garsią pasaką. Tėvel, tėvel, ar junti, kaip nauja jėga sprogsta mano siela?

SARGAS *(eidamas prie durų)*. Čia gausiai jų pasisems tavo siela. Tik nepasiduok pirmam jausmui, liūdnus ateities apsireiškimus pamatęs. Atmink, kad ilgametė vergija palieka skaudžių pėdsakų. *(Sustojęs pas duris)* Vidurin aš tavęs lydėti negaliu. Bet eik drąsiai, nieko pikta tavęs ten neištiks.

VINCAS VIŠVILIS. Jei gyvybe turėtau užmokėti už tai, nei vienos valandėlės nesvyruotau.

SARGAS. Už durų mes vėl susitiksim... *(Vincas Višvilis įeina vidurin. Pirmas kambarys — didelė menė, smarkiai priteršta. Įėjęs atsistoja vidury ir dairosi. Per priešakines duris įeina namų sargas)*.

NAMŲ SARGAS *(šiurkščiai į Vincą Višvilį)*. Ei, tu, klausyk! Ko čia įlindai, nieko neatsiklausęs? Čia paprastiems ir dar negudriems žmonėms nevalia vaikščioti.

VINCAS VIŠVILIS. Iš kur žinai, kad aš negudrus?

NAMŲ SARGAS. Visi gudrieji čia šeimininkauja, bet jųjų tarpe aš tavęs niekuomet nesu matęs.

VINCAS VIŠVILIS *(dairydamasis aplinkui)*. Kur aš esu? Kokie čia rūmai?

NAMŲ SARGAS. Žmonės kalba, kad senovėj čia gyvenęs kažkokis karalius Žvaigždikis, kur mūsų kraštą valdęs. Bet dabar karalių nebėra, kiti čia šeimininkauja.

VINCAS VIŠVILIS. Kodėl čia taip nešvaru kaip tvarte?

NAMŲ SARGAS. Taip naujiesiems šeimininkams patinka. Tau kas darbo? Kraustykis greičiau, kol kantrybės nustosiu.

VINCAS VIŠVILIS. O tu čia kas esi? Vienas šeimininkų?

NAMŲ SARGAS. Ar nematai: namų sargas.

VINCAS VIŠVILIS *(rūsčiai)*. Imk šluotą greičiau ir valyk! Ar nematai, kas čia dedasi? Juk tai karališki rūmai!

NAMŲ SARGAS. Na, kaipgi, imu ir paklausau tavęs. Matai, atsirado valdovas! Kraustytaisi geriau, kol už pakarpos išmesiu laukan.

TAUTOS VADAS *(įeidamas)*. Kas čia tokį triukšmą kelia, drumsdamas tautos rūmų rimtį?

NAMŲ SARGAS. Štai, valkata kažkokis atsirado ir elgiasi čia kaip ponas. Mat, pyksta... Čia jam esą nešvaru.

TAUTOS VADAS. Varyk jį laukan.

NAMŲ SARGAS. Varau, bet neina.

TAUTOS VADAS *(priėjęs prie Višvilio)*. Kas esi per vienas, kad drįsti įsakymų neklausyti?

VINCAS VIŠVILIS. Aš tautos sąžinė ir siela, gyvenimą jai suteikusi. O tu kas esi?

TAUTOS VADAS. Aš tautos vadas ir josios dabartinis valdovas. Be mano žinios nevalia čia nieko daryti. Matau, tu kito pasaulio žmogus esi, jei to dar nežinai.

VINCAS VIŠVILIS. Tiesa, kito pasaulio, senesnio, negu tu esi. Bet kurgi tu vedi savo tautą?

TAUTOS VADAS. Ten vedu, kur liepia iš vakarų dėdės.

VINCAS VIŠVILIS. Iš vakarų dėdės? Kas jie tokie yra? Kodėl apie juos seniau mes nieko negirdėjome?

TAUTOS VADAS. O, tai galingi žmonės ir gudrūs vyrai! Geriau jų klausyti negu jiems priešintis. Galima vietos ir vardo nustoti.

VINCAS VIŠVILIS. Aa! Seniai tu tautai vadovauji?

TAUTOS VADAS. Nuo to meto, kai dėdės atsirado.

VINCAS VIŠVILIS. O kas anksčiau buvai? Pirmiau, negu dėdžių malone tautos vadu tapai?

TAUTOS VADAS. Kas nū esu, tas ir vakar buvau.

VINCAS VIŠVILIS. Vergas ar galvijų skerdžius!

TAUTOS VADAS *(nusigandęs, tyliai)*. Susimildamas, nesiplūsk taip balsiai. Tautos garbę palaikydamas, turėsiu nubausti už josios įžeidimą mano asmeny.

VINCAS VIŠVILIS. Aš tavęs įžeisti nenoriu, tik sakau, kas esi.

TAUTOS VADAS. Aš patsai gerai žinau, kas esu, bet kam apie tai garsiai kalbėti. Aš nenoriu, kad kas nors tokias kalbas išgirstų. Tada aš galėtau nustoti autoriteto, ypač mano artimųjų bendradarbių tarpe, kurie, štai, ateina. Matai, kokie puikūs vyrai, kokie rimti jų veidai!

(Atsidaro priešakinės durys, ir gilumoje sekančio kambario matyti tautos vadovai).

VINCAS VIŠVILIS *(į juos žiūrėdamas).* Snukiai, ne veidai. Dabar aš suprantu, kodėl čia nešvaru kaip tvarte.

TAUTOS VADAS. Tebūna sau nešvaru, bet jauku. Kiekvienas jų turi čia sau šiltą migį.

VIENAS VADOVŲ *(prisiartindamas, išgirdęs paskutinius Tautos Vado žodžius).* Tavo, gerųjų dėdžių ir mūsų pačių gudrybių dėka. Per jas didelių turime tautai nuopelnų.

VINCAS VIŠVILIS. Kurie gi jūsų nuopelnai?

VADOVAI.

— Dabar dar nenučiuopiami, bet greitu laiku patsai ir pajusi ir pamatysi.

— Svetimų turtų prisikrovėm ir tuo padidinom tautos lobį.

— Aš tik keli mėnesiai, kaip dirbu tautos naudai, o jau turiu įsigiįęs dvarą.

— Toje vietoj, kurią aš dabar užimu, mano pirmtakai badu dvėsė, o aš jau sutaupiau sau plytinę ir dvi likerių dirbtuvi.

— Aš tapau šokolado direktoriumi, svainio padedamas.

— Apie geltonus linelius kaip mergelių plaukelius mokėjo kiti tik dainuoti, bet iš to jokios naudos niekas neturėjo. O aš, pažiūrėk, kiek pelno iš jų gavau, jog net spaustuvę įsigijau ir dvejetą namų pasistačiau. Dabar visam gyvenimui ponas.

— Kad ir mūsų žali ežerai! Kiti mokėjo tik grožėtis jais, o iš to kuri gali būti nauda? Aš gi iš svetimų rankų ežerus išvadavau, sau juos išsinuomodamas.

— Aš, nepraeinamus kelius betiesdamas, sausas balas besausindamas, keletą gražių vilų pasistačiau, mūsų miestus tuo pagražindamas.

— Vienu žodžiu, mes visi sukūrėm mūsų tautos inteligentiško luomo pamatus...

VINCAS VIŠVILIS. Matau, girdžiu, suprantu! Tik nenusimanau, iš kur jūs tokie atsiradote?

VADOVAI.

— Mes laimingi, nes dukart krikštyti...

— Tėvynės labo kūrėjai...

— Vien mes sugebėsime jos ateitį sutvarkyti ir nepriklausomybę užtikrinti...

— Mes augšto mokslo daktarai...

VINCAS VIŠVILIS. Kurgi jūs tų augštų mokslų pramokote? Ką žinote?

VADOVAI.

— Daug pasaulio kampų trynėme...

— Mes, tiesą pasakius, nieko nemokam, bet apie viską nusimanome.

— Dėdės moka mums parinkti tinkamų pavaduotojų, kur gerai nusimano. Mums tenka tik kraštas valdyti.

— Mes krašto valdovai ir dėdžių malone jo vadovai.

VINCAS VIŠVILIS. Ir vagys!

VADOVAI.

— Ką tu kalbi?..

— Ką pasakei?..

— Kalbėk garsiau. Mes tiesia ausimi blogai girdim.

VINCAS VIŠVILIS. Apkurstate, kai reikia. Ką jūs ketinate dabar daryti?

VADOVAI.

— Dabar nieko. Tik protą lavinsim, kad būtume vikrūs ir gudrūs kaip žalčiai. Taip Šventasis Raštas reikalauja.

— Reikia juk mokėti visa nieku paversti, jei ten nėra mūsų darbo ir naudos.

— Gyvenimui vadovaujant tenka dažnai sugebėti nieką padangėn iškelti, jei tai naudinga tėvynei ir mūsų labui...

VINCAS VIŠVILIS. Kam tai reikalinga? Juk netiesa visuomet paaiškėja.

VADOVAI.

— Taigi, kad reikia mokėti netiesos nesakyti ir tiesos išvengti.

— Juk minia savo likimo niekuomet nenumato. Ji neturi iš anksto žinoti, ką mes jai gaminam.

— Mes gudrūs filosofai ir apsukrūs politikai. Mums gera ir pikta nebėra, pasisekimas ir nepasisekimas nei džiugina, nei baido...

— Mes žinom, kad kas brutalios gyvenimo logikos lemta, to neišvengsi, ir todėl esame ramūs, o minia gali be reikalo karščiuotis.

— Taigi ir reikia tiesa dažniau nutylėti negu ji pasakyti.

— Kas pasiruošęs kraštui vadovauti, būtinai turi pramokti šios gudrybės.

— Krašto valdovai visuomet turi eiti vingiuotu keliu. Jiems nuolat tenka Dievui įtikti ir velnias apgauti.

— Tai kelias sunkus. Juo tik gudrieji sugeba eiti ir išvengti nuklysti.

VINCAS VIŠVILIS. Ką gi jūs turite apgaudinėti? Savuosius ar svetimuosius?

VADOVAI.

— Visus, o labiausiai tuos, kurie turi mumis pasitikėti...

— Svetimieji nelengvai pasiduoda...

VINCAS VIŠVILIS. Ir nesibijote?..

VADOVAI.

— Ko mes turime bijoti, kad esame galingųjų dėdžių globoje...

— Ir patys mes esame stipriai susibūrę ir susirišę giminystės ryšiais. Kits kitą, reikalui esant, gerai palaikome.

— Vienas už visus, o visi už vieną — tai mūsų nuolatinis gyvenimo šūkis.

— To juk ir tėvynės labas reikalauja.

— Mumis juk paremta krašto gerovė ir tvarka. Kas galėtų atsitikti, jei mes pasvirtume?

VINCAS VIŠVILIS. Ką gi jūs veikėte seniau, nebūdami dar krašto vadovais?

VADOVAI.

— Tarnavom tam, kur buvo mums naudingas...

— Dėdžių pyragus valgėm ir lėkštes laižėm.

VINCAS VIŠVILIS. Tai darote ir dabar...

VADOVAI.

— O ne! Dabar mes patys dėdes dažnai vaišiname.

— Mes be jų, jie be mūsų šiandien būtų niekas.

— O kas tu pats esi? Kokiu būdu čion patekai? Gal esi dėdžių giminaitis?

VINCAS VIŠVILIS. Aš ne jūsų tarpo žmogus. Man su jumis ne pakeliui.

VADOVAI.

— Svetimas? Tai, vadinas, esi mūsų priešas.

— Kas ne su mumis, tas prieš mus.

— Mes tave taip nudažysim, jog tikrasis tėvas nepažins.

— Išguiti nedorėlis, niekšu paskelbti...

— Tautos priešu, kaipo tėvynei žalingas žmogus...

— Eik laukan, kol sveikas dar esi...

VINCAS VIŠVILIS. Aš tikiuosi jus dar iš čia išmesti drauge su mėšlu, kurio tiek pridergėt.

VADOVAI.

— Jisai mums graso...

— Išdrįsta prieš mus kalbėti niekus!..

— Negirdėtas dalykas! Tai kvailys, nesąmonių kupinas.

— Dėdėms apie jį pranešti! Tesugalvoja, kaip jis padaryti nepavojingas.

— Dėdėms, dėdėms pranešti!..

— Kur dėdės? Einam jų sujieškotų... *(Visi skubiai išeina, pasilieka Višvilis vienas).*

VINCAS VIŠVILIS *(kurį laiką stovi vienas, giliai susimąstęs).* Nejaugi tai karaliaus Žvaigždikio didvyrių palikuonys? Nejaugi tam aš kentėjau, svajojau, kad niekšai nūnai terštų karalienės Panikės šventąjį rūmą, kad penimiai sau šiltus migius čia krėstų? Kur toji didvyrių tauta, apie kurią aš tiek svajojau, dėl kurios aš tiek vargau...

PIRMASIS DĖDĖ *(įėjęs išgirsta paskutinius Višvilio žodžius).* Ar nori ją pamatyti? Prieik prie lango. Nūnai didelė mūsų šventė, ir čia susirinko visa tauta.

VINCAS VIŠVILIS *(prieina prie lango ir atsistojęs ilgai žiūri).* Ir čia mūsų tauta?..

PIRMASIS DĖDĖ *(priėjęs prie jo atsistoja greta).* Nagi žinoma. Matai — vyrai, moterys...

VINCAS VIŠVILIS *(į jį atsigręžęs).* Ir tai mūsų tauta? Karaliaus Žvaigždikio didvyrių palikuonys?..

PIRMASIS DĖDĖ *(krūptelėjęs pečiais).* O kokios gi tu nori tautos?.. Štai ir tautos vadovai priešaky.

VINCAS VIŠVILIS. Geri vadovai. Vergai, niekšai, kuriems vieta — sausa šaka.

PIRMASIS DĖDĖ. Kodėl apie juos taip manai? Tai pagarbos verti, tėvynei pasidarbavę vyrai!..

VINCAS VIŠVILIS. Turėjau progos juos pažinti... *(Staiga atidaręs langą, į minią)* Tautiečiai! Ar jūs pakęsite, kad šventas tautos rūmas, mūsų karališkas rūmas, būtų nedorų žmonių teršiamas!

MINIA *(davus ženklą priešaky stovinčiam).* Tegyvuoja mūsų Nepriklausomoji! Valio!

VINCAS VIŠVILIS. Tautiečiai, varykite lauk nedorėlius, niekšus, kurie, vadais prisimetę, apgaudinėja jus. Imkite valyti mūsų karališką rūmą.

MINIA *(vėl vadovaujančių ženklą sekdama).* Valio! Tegyvuoja Nepriklausomoji! Valio! Valio tautos vadovai!..

PIRMASIS DĖDĖ *(liesdamas Višvilio petį).* Veltui sielojiesi. Tauta gerai dresuota, tvarkinga. Girdi — visi šaukia kaip vienas žmogus. Teko gerai pasidarbuoti, kol vaisių susilaukėm.

VINCAS VIŠVILIS *(atsitraukdamas nuo lango).* Matau, matau...

(Įeina Antrasis Dėdė. Stovėdamas nuošaliai žiūri į Višvilį atsidėjęs).

PIRMASIS DĖDĖ. Taigi supratai? Su mumis ar prieš mus?

VINCAS VIŠVILIS *(žiūrėdamas į Antrąjį Dėdę)*. O ką aš turiu daryti, su jumis būdamas?

PIRMASIS DĖDĖ. Būti tautos barometru ir visuomet rodyti giedrą, kai mes to reikalausim.

VINCAS VIŠVILIS *(nusišypsodamas, trauko pečiais)*. M-m...

PIRMASIS DĖDĖ. Taigi pasirink, ar tautos labui darbuotis, ar būti nustumtam į negarbingą gyvenimo užkampį.

VINCAS VIŠVILIS. Aš jau pasirinkau anksčiau, negu su tavim susitikau. Kas šitasai žmogus? *(Krypteli galvą Antrojo Dėdės link)*. Ko jis taip žiūri į mane?

PIRMASIS DĖDĖ. Tai mano brolis.

ANTRASIS DĖDĖ. Noriu pažinti, kas tu esi per vienas.

VINCAS VIŠVILIS. Ar tu irgi nori, kad aš pasirinktau, su jumis ar prieš jus?

ANTRASIS DĖDĖ. Aš iš tavęs nieko nenoriu, nes tu nieko neturi. Ko tu čia, driski, įsiveržei?

VINCAS VIŠVILIS. Juk tai karalienės Panikės rūmai. Dėl josios aš paaukojau visą savo gyvenimą...

PIRMASIS DĖDĖ. Čia mūsų rūmai, jie mums dabar priklauso ir ilgai dar priklausys. Karalienė Panikė čion nebesugrįš.

VINCAS VIŠVILIS. Ji turi sugrįžti ir paveldėti savo sostą!

PIRMASIS DĖDĖ. To nebebus, nes aš to nenoriu ir neprileisiu.

ANTRASIS DĖDĖ. Ji galėtų pakenkti mums ir mūsų darbams.

VINCAS VIŠVILIS. Vaidilų dainos, jos vardą garsinančios, turės sužadinti užsnūdusios tautos sąmonę! Nubudus ji privers jus apleisti šiuos namus.

PIRMASIS DĖDĖ. Vaidilų dainos? Manai, mes pakęsim šituos išdykėlius dykaduonius? Mūsų metu jie nebereikalingi.

ANTRASIS DĖDĖ. Auksas nūnai gražiau ir maloniau skamba negu kanklių stygos. *(Skambindamas sudėtuose delnuose pinigais)* Štai, kokiais kankliais turi gėrėtis dabarties žmonės. Ir mes juos išmokysim gėrėtis tik aukso daina.

PIRMASIS DĖDĖ. Kitus vaidilas, jei jie nepanorės mums tarnauti, mokėsime nuraminti. Priversim ir juos tik mūsų dainas dainuoti.

ANTRASIS DĖDĖ *(krūptelėjęs pečiais)*. Manau, nereikalinga jais sau galva kvaršinti. Badas ne dėdė. Kas nuo gyvenimo atsilieka, kad ir dainos vardu, teeinie kiaulių ganytų ar basikuosna tarnautų. Tas jiems ir kraštui bus naudingiau.

VINCAS VIŠVILIS. Ne dėl jūsų aš dirbau ir kentėjau, ne dėl jūsų turi darbuotis ir kiti. Jūs — tautos utėlės!

ANTRASIS DĖDĖ. Jau taip sprendė palankus man likimas, kad aš visuomet turiu naudotis darbu, kurio aš nedirbau.

VINCAS VIŠVILIS. O ką gi judu dirbata?

ANTRASIS DĖDĖ. Aš viską parduodu, o kai reikia, ir perku.

PIRMASIS DĖDĖ. Mes sielų ganytojai. Ne nūnai, tai ryt manęs laukia auksinė kepurė.

ANTRASIS DĖDĖ. Žmonės jau šiandien mane vadina nevainikuotu karaliumi. Dabar žinai, ką dirbu ir kas aš esu?

VINCAS VIŠVILIS. Žinau: tryliktasis triveidis Kristaus apaštalas.

PIRMASIS DĖDĖ. Taigi mums nesipriešink: mes autoritetu ir darbu galingi, o mūsų yra daug.

VINCAS VIŠVILIS. Žinau, jūsų vardas: legionas. Bet aš visdėlto surasiu draugų, kurie padės man jus iš čia išgyvendinti. Čia turi apsigyventi vėl karalienė Panikė, kaip kad ji prieš amžius gyveno.

DĖDĖS.

— Neapsirik, gerai įsižiūrėk ir apgalvok, su kuo turi stoti prieš mus...

— Kurie apie gyvenimo reikalus nusimanom...

— Pamatysi, kad esame nepakeičiami ir nenugalimi...

— Tu dairykis, o mudu eisiva svarbių tautai reikalų svarstyti...

— Einava... *(Abudu išeina).*

VINCAS VIŠVILIS. Erkės! Utėlės! Tautos gyvybės sulčių siurbėjai! Nejaugi jie tiesą kalba, ir aš nesurasiu padoresnių, su kuriais drauge galėtau kovon stoti?.. *(Įeina kitan kambarin. Ten suranda žmonių būrį. Vieni jų sėdi už skobnių minkštose kėdėse, kiti stovi aplinkui. Vidury kambario tarp susirinkusiųjų plevėsuoja vėliava. Joje matyti auksinėmis raidėmis parašas: „Lietuva, tėvynė mūsų"). Štai kur mano draugai, bičiuliai! Su jais tikrai nugalėsiu pasipūtusias erkes *(Į susirinkusiuosius).* Broliai, draugai! Pagaliau ir jus išvydau. Dabar nebijau kovos! Mes nugalėsim, nes aš jums rodysiu kelią.

VYRAI.

— Netrukdyk mums. Matai, sėdim ant politikos laktų.

— Mes dirbam valstybės darbą tėvynės naudai...

— Naikinam dėdžių palikimą...

— Mes turim štai savo vadus *(rodo į sėdinčius kėdėse),* kurie jau parodė mums aiškų kelią...

— O kas tu esi, mes dar nesužinojom...

— Gal vienas piktų dėdžių iškeptų daktarų...

VINCAS VIŠVILIS *(džiugiai).* O ne! Aš jūsų, aš su jumis tuo šūkiu, kuris spindi jūsų, štai, vėliavoj. Aš irgi nepatenkintas, kad čia nešvarūs šeimininkauja žmonės. Aš jums padėsiu juos iš čia laukan išginti.

VYRAI.

— Apie ką kalbi? Jei apie dėdes, tai mes jau išgujome juos...

— Dabar mūsų siekimas ir tikslas: sustiprinti čia savo guolį. Jei tikrai gali mums pagelbėti, gausi ir tu čia vietos...

— Mūsų gudrieji vadai yra nurodę mums kelią ir būdą, bet mums vis dar nesiseka...

— Mes net uodegą esame nusikirpę...

— Jei ištikrųjų numatai naują galimybę, sakyk, mes paklausysime...

— Jei tinkamas nurodysi priemones politikos laktose mums įsistiprinti, mes tave paskelbsime vienu mūsų vadų...

VINCAS VIŠVILIS. Kelias jūsų juk aiškus, jis jūsų vėliavoj štai įrašytas. *(Rodo į vėliavą).* Matote, kaip ten jisai spindi: „Lietuva, tėvynė mūsų"...

VYRAI.

— Tai tik meškerė, kuria mūsų vadai gaudo neprasilavinusias sielas...

— Tiems, kur jau yra praregėję, šis šūkis nebeturi didesnės vertės...

— Mūsų tėvynė plati kaip pasaulis: ji visur, kur tik vargsta ir skursta darbo žmonės...

— Mums brolis ne tasai, kur mūsų vardu pasivadino, bet kurs tokį pat darbą dirba, kaip ir mes...

— Brolybė ne tėvynėje, ne tautoje, bet darbo tiesoje...

VINCAS VIŠVILIS. Šventi jūsų žodžiai. Visi mes vienodai vargom ir vargsim, tą patį darbą mes visi turim dirbti, ir šis darbas broliškais ryšiais mus tesuvienija!

VYRAI.

— Taip, taip, tiesą sakai!..

— Matom, kad mūsų esi!..

— Vargą atjauti...

— Matyti, kad patsai iš varguolių esi kilęs...

VINCAS VIŠVILIS. Mes visi, kur čia gimėm ir augome, vargo sūnūs esame. Juk čia, mūsų tėvynėj, vien tik varguoliai gyvena. Argi mes neturime pasistengti pirmiausia jų buitį pagerinti...

VYRAI.

— Aišku! Atimti iš ponų dvarus ir ko skubiausiai...

— Tam juk mes čia ir sutūpėm ant politikos laktų...

— Trumpesnę darbo dieną turim nustatyti...

— Priversti reikia saulė vėliau tekėti ir anksčiau nusileisti...

— Turim pramokyti varguolius mažiau dirbti ir gardžiau valgyti...

VINCAS VIŠVILIS. O kas gi išgydys tėvynės žaizdas?..

VYRAI.

— Tą darbą teatlieka mūsų vadai. Jie mokyti žmonės ir daugel nusimano...

— Jų tarpe patsai didžiausias gydytojas; nors jis dabar gerai neberegi, bet užtai mirtinai gydo.

— O kiti stiprūs vyrai kaip ąžuolai...

— Visų nuskriaustųjų tikri gynėjai...

— Tiesa, iki šiol jiems teko ginti daugiausia tik turtingi apgavikai...

— Ne jų kaltė, kad kiti nuskriaustieji retai į juos tesikreipia...

— Kiekvienas nelaimėn patekęs, kad ir apgavikas, visdėlto skriaudžiamas ir pasigailėjimo vertas žmogus...

— Vėlgi apgavikai savo darbais, kad ir nepadoriais, ardo esančią netikusią tvarką...

— Taigi, jie mūsų tikri pagalbininkai, nors patys to nenuvokia...

VINCAS VIŠVILIS. Ar vadai jus išmokė taip samprotauti?

VYRAI.

— Manai, kad mes patys nieko nenusimanome, nenuvokiam, kas gera, kas bloga?..

— O kad ir vadai pasakė! Galgi tai netiesa?

VINCAS VIŠVILIS. Apgaulingi melagiai, ne vadai, jei jie taip kalba.

VYRAI.

— Kaip apgaulingi?.. Jie taip gražiai kalba.

— Ir tiek daug žada...

VINCAS VIŠVILIS. Todėl ir sakau, kad jie apgaulingi melagiai. Jie piktai suklaidino jūsų sielas. Mūsų visų juk laukia sunkus darbas, smarki kova...

VYRAI.

— Žinome! Su dėdėmis. Bet su jais kol kas rimtai kovoti nemanome...

— Šiandien laimėję, ryt galime pralaimėti. Geriau su jais susitarti dėl bendro pyrago...

— Mes žinom, kad niekas trupiniais pasitenkinti nenori, todėl, kiek pabaidę, neskriausime jų...

— Nepatogu žiauriai apsieiti su idėjiniu priešu...

— Mūsų uždavinys priversti juos suprasti, kad ir mes trupiniais nepasitenkinam. Štai dėl ko smarkaujame dabar!

— Mes, darbo žmonės, norim ir turim daug valgyti, kad prisisotintume...

VINCAS VIŠVILIS. Yra dar kitas darbas, kita kova, kiti priešai, smarkesni, galingesni...

VYRAI.

— Kas jie toki? Mes nieko apie juos nežinome...

— Nieko nesame iš vadų girdėję...

VINCAS VIŠVILIS. Visi tie, kur tyko mus sunaikinti: mūsų tėvų amžini priešai — vokiečiai, rusai, lenkai...

VYRAI.

— Lenkai?.. Jie irgi buvo skriaudžiami.

— Skriaudžiami, taigi mūsų broliai. Net atkaklūs neišmanėliai — dėdės lygiai taip pat mano.

— Vienos juk jie ir tos pačios kultūros žmonės...

— Pridėk dar — ir tikybos...

— Tiesa, dabar jie mus skaudžiai nuskriaudė, bet tai padarė ponai ir dienos valdovai, o ne tauta...

— Ten irgi yra darbo žmonių, kurie turi būti mums draugai...

— Taip kalba toji, kur naujai yra pagimdžiusi sąmonę...

— Mūsų šių dienų deivė...

— Todėl mes ją vadinam „bogorodica".

VINCAS VIŠVILIS. Na, o šitą purvą kas iš čia išvalys? Kas paruoš karalienei Panikei tinkamą apsigyventi rūmą?..

VYRAI.

— Mes už respubliką, kaip demokratams dera...

— Nereikia mums karalienių...

— Mes prasti darbo žmonės ir nepakenčiam tų, kur prieš lygybę...

— Negu su juo blevyzgoti, geriau imkime, vyrai, su dėdėmis ropes rauti...

VINCAS VIŠVILIS. Sukvailinti, akli žmonės! Be sielos, be jėgų, be kelio į ateitį. Nejaugi jūs manote, kad ilgai čia sėdėsite, karališkus teršdami rūmus...

VYRAI.

— Tai niekšas! Visa šalis džiaugsmu sprogsta, kad mes čia esame, o jis plūsdamasis niekina mus...

— Praeities tamsi šmėkla. Užvažiuoti jam gerai pakaušin, testrema, iš kur yra atvažiavęs...

VINCAS VIŠVILIS. Manote, kad aš čia su jumis ilgiau pakęsiu. Eisiu ieškoti šviesesnės ateities dienų. *(Nusigręžęs įeina į priešakines duris).*

VYRAI.

— Geriau nejieškok: nieko geresnio nesurasi...

— Mes ir dėdės, dėdės ir mes — daugiau kandidatų šiuose namuose apsigyventi nebėra...

(Vincas Višvilis įeina į sekantį kambarį. Duris pravėręs pastebi mėšlų

krūvas, tarp kurių rausiasi kažkas. Kambarys tamsus, ir kas ten randasi negalima įžiūrėti, kol akis pripras prie tokios silpnos šviesos).

VINCAS VIŠVILIS *(baisiai nustebęs).* Nagi dabar čia kas?..

STABUKAS *(už šiukšlyno vos pastebimas).* Mūsų pirmtakų slaptų darbų sandėlis. Tradicijas gerbdami, mes jį palikom ir smarkiai didinam. Ir mes norim ateičiai savo pėdsakų palikti.

VINCAS VIŠVILIS. Kas ir kur tu esi? Šioje tamsoje už šiukšlių krūvos nematau tavęs...

STABUKAS. Už šių tautinio eksperimento darbų tikrai manęs niekas nemato, ir aš nieko neregiu...

VINCAS VIŠVILIS. Kas gi tu esi ir kaip šitan migin patekai?

STABUKAS. Aš tautos galva. Argi nežinai?.. O patekau čion tautos valios reiškėjų palaikymu...

VINCAS VIŠVILIS. Tautos galvai juk reikia galva turėti, kad galvotų, ir rankos, kad sumanymus vykdytų. Bet tavo rankų nematau. Ir galva tavo ar tik ne barškutis... Kokiu būdu gali būti tautos galva?

STABUKAS. Matai, aš buvau anksčiau rašomoji mašinėlė. Manyje tiek kopijų užsiliko, jog šiandien aš galiu apie kiekvieną dalyką gražiai pabarškinti. O veikimui aš turiu savo Alterego ir kitus rimtus padėjėjus ir patarėjus...

VINCAS VIŠVILIS. Čia tiek tamsu, jog aš nieko nematau. Kur tie tavo patarėjai ir padėjėjai?

STABUKAS. Štai jų visas būrys. Ženk arčiau, patsai pamatysi. Galiu jais pasigirti... Tai tikra tautos siela, josios proto sultys! O visi kiti, kurių čia nėra — piktos valios žmonės... Patsai gali įsitikinti.

VINCAS VIŠVILIS *(pažengęs priekin, į kambario vidurį).* Aa! Dabar matau. *(Kreipdamasis į tuos, kur užpakaly susibūrę)* Pasakykite, gerieji žmonės, kas esate ir ką čia veikiate?

TAUTOS RAMSČIAI.

— Mes tautos ramsčiai...

— Mes mokam mykti ir bliauti, bet kitiems neleisim...

— Aš kniaukiu katinu ir peles gaudau...

— Geležiniais vilko nagais apsišarvojęs sudraskysiu visus, kur kitaip mano.

— Mes turim nagus ir ragus, ir todėl žinom, ką darom.

— O aš gaidžiu giedu, naują erą pranašaudamas, bet manęs neklauso...

VINCAS VIŠVILIS. Kas tavęs neklauso?

TAUTOS RAMSTIS. Pirmiausia jie *(rodo į kitus),* todėl pralaimės, tautos neatspardę...

VINCAS VIŠVILIS. O paskui kas dar neklauso?..

TAUTOS RAMSTIS. Visi kiti. Jie svetimų dūmų prisigėrę... *(Paslaptingai)* O stabukas mūsų juk... *(Išskėtęs rankas)*. Patsai matai...

VINCAS VIŠVILIS. Ar tu esi tasai jūsų stabuko Alterego?

TAUTOS RAMSČIAI.

— Mūsų vadovas?.. O ne, ne jis!..

— Matai, tas, apie kurį kalbi, ten nuošaliai, vienas už visus nedirba.

VINCAS VIŠVILIS *(į Alterego)*. Ko ten rausiesi šiukšlyne?

ALTEREGO. Taikau, kaip čia man patogiau atsigulti. Pusę gyvenimo svajojau, kaip aš galėtau patekti į politikos laktas, ir todėl stabuko tvirtai besilaikiau; turiu dabar momentą sunaudoti, kol esu visam kam ir galva ir rankos.

VINCAS VIŠVILIS. Kas tave galva ir rankomis padarė?

ALTEREGO. Stabuko vardu ir autoritetu veikiu: taip padiktavo tautos išmintis ir valia.

VINCAS VIŠVILIS. Iš kur tau žinoma tautos valia? Ar tu josios atsiklausei?

ALTEREGO. Kaip aš galiu nežinoti tautos valios, jei tauta — tai aš.

VINCAS VIŠVILIS. Kas tau davė teisę taip manyti?

ALTEREGO. Juk aš vienintelis šiam krašte vyras, kurs apie viską nusimano ir visa moka. Kiti tik niekšai ar kvailiai ir nenusimanėliai.

VINCAS VIŠVILIS. Tokis tu gudrus ir protingas?

ALTEREGO. Žinoma, protingas. Čia *(rodo pirštu savo kaktą)* viso pasaulio protas užkonservuotas, kaip Tutanchamono mumija.

VINCAS VIŠVILIS. Kurgi tu, gudruoli, manai savo tautą nuvesti?

ALTEREGO. Niekur nemanau vesti. Testovi vietoje ir džiaugiasi. Bet tik aš išsilaikysiu prie papo. Ir išsilaikysiu ne vienus dar metus, ramiai vietoje besėdėdamas...

VINCAS VIŠVILIS. Prie kokio papo?

ALTEREGO. Tu esi matęs apsiparšavusią kiaulę, kai ji atsigula paršų žindyti?

VINCAS VIŠVILIS. Mačiau...

ALTEREGO. Pastebėjai, kad, kai visi paršai puola krūties žįsti, vienas visuomet pasivėluoja ir nesuranda sau papo. Žinai, ką jis tuomet daro?

VINCAS VIŠVILIS. Na?

ALTEREGO. Jis bėginėja aplinkui kiaulę ir žvieguliuoja. Ir man teko ilgokai pažvieguliuoti.

VINCAS VIŠVILIS. Na, ir kas toliau?

ALTEREGO. Sakau, man teko ilgokai pažvieguliuoti. Bet dabar aš pataikiau prie paties pieningiausio papo ir neatsitrauksiu, kol gerai atsiganysiu. Tebėgioja aplink ir žviegia kiti.

VINCAS VIŠVILIS. O toliau? Kas toliau bus?

ALTEREGO. Kas man darbo, kas bus toliau. Atsižindęs ir sotus paršas visuomet suras sau šiltą migį, kiaulę teima sau globon dėdės ar nors kad ir balti ar juodi vanagai.

VINCAS VIŠVILIS. O gal kita dar sugalvosi... Geriau parduoti negu vanagams atiduoti. Pelno ir naudos bejieškodamas, juk tu tai gali padaryti.

ALTEREGO. Parduoti būtų galima, bet kas tokią suliesusią, vos nedvesiančią, panorės pirkti?

VINCAS VIŠVILIS. Už trisdešimt sidabrinių visuomet galima parduoti?

ALTEREGO. Na ne, dabar pasauly kitoniškos viešpatauja kainos...

VINCAS VIŠVILIS. Tai visa, ką tu manai tautai suteikti?

ALTEREGO. Ne, dar ne visa. Turiu gražių sumanymų, o kol juos įvykdysiu, jei aplamai vykdysiu, turiu visa apspjaudyti.

VINCAS VIŠVILIS. O kai kiti nepanorės būti spjaudomi?

ALTEREGO. O šie mano avinai *(rodo Tautos Ramsčius)* kam? Jie turi varines kaktas ir švino ragus. Ką jais pavaišins, amžinai tas nutils.

VINCAS VIŠVILIS. O kai jie susipras ir nebeklausys tavęs?

ALTEREGO. Jų tuščias makaules užkimšiu šlamštu, kokiu panorėsiu. O kuris ims galvoti — koja pilvan, ir baigtas kriukis.

VINCAS VIŠVILIS. Nežinau, kas tu labiau esi, pamišėlis ar niekšas. Kokis likimas mūsų: ten šeimininkavo gobšūs niekšai, kitur kvaili vėplos, o čia — pamišėliai. Nejaugi nėra mums vilties iš likimo pašaipos nagų išsmukti! *(Nusigręždamas)*. Eisiu pažiūrėsiu, kas gi šaliniuose kambariuose šeimininkauja?

STABUKAS. Neskubėk. Geriau su mumis paragauk skanaus pyrago. Mes tau ir padainuotume, bet, gaila, vargonai suiro...

RAMSČIŲ VADAS. Palauk! Tau nėra kito kelio kaip tik su mumis. Mes — paskutiniai šio krašto didvyriai.

VINCAS VIŠVILIS. Didvyrį pažinsi iš darbų. Aš šiukšles čia matau, kuriose jūs visi skęstate, bet darbų *(dairydamasis aplinkui)* nei matau, nei apie juos girdžiu.

RAMSČIŲ VADAS. Aklas esi, todėl nematai, kurčias esi, todėl nieko negirdi. Štai, jis *(rodo Stabuką)* tautą išperėjo, o aš vėl jį gūžton patupdžiau, kad perėtų. Ar tai ne didvyriški darbai? Vėlgi šitie visi karžygiai, kuriuos čia matai *(rodo Tautos Ramsčius)* mano pastangomis čia atsisėdo ir mano malone čia laikosi. Ar tai ne didvyriški darbai? O kad aš ir protu visus prašoku, kiekvienas, kurį pasiklausi, tau nesvyruodamas pasakys. Aš didvyris, tikras ir rimtas didvyris ir savo užrašuose ateičiai kaip ant delno visa įrodysiu.

VINCAS VIŠVILIS. Jei tik tame glūdi tavo didvyriški darbai, tai vargu, ar ateitis juos žygiais pavadins. Bet gal turi didelių svajonių, kilnių sumanymų, kuriais tautą apdovanosi, kaip didvyriui dera.

RAMSČIŲ VADAS. Aš tyliu, nesvajoju ir nieko nekalbu, ir todėl esu gudrus ir galiu kiekvienoje vietoje išsilaikyti, nes turiu stiprią sėdynę, kaip tautos vadui dera.

VINCAS VIŠVILIS. Visi sakotės tautos vadai esą, bet nei vienas nepasakėte, kaip manote tautą vesti?

RAMSČIŲ VADAS. Kur vesti, aš tikrai negalvoju, nes tam reikalui nesu likimo pašauktas. Tik manau, kad geriausią ją būtų vesti Afrikon. Ten tinkamas oras, sektina tvarka ir pavydėtini papročiai.

VINCAS VIŠVILIS. Tai tokia tavo ateities darbų programa? Nieko sau sugalvota!

RAMSČIŲ VADAS. Kiekvienas mūsų turi savo pasielgimų programą ir visi turime vieną bendrą. Štai Stabuko — gražiai barškinti ir nieko nedaryti, Alterego — spjaudytis ir gėrėtis, mano — tylėti ir tylėti! Temano kiti, kad aš daug nusimanau, ir todėl paslaptingai tyliu.

VINCAS VIŠVILIS. O jūsų bendra? Bendra jūsų programa?

STABUKAS. Už visus, kas liečia bendrą programą, aš viena tik galiu pasakyti: gražiai kalbėti ir atvirkščiai daryti.

RAMSČIŲ VADAS. Taip sumanė tėvynės naudai geriausieji šio krašto sūnūs, paskutinieji jo didvyriai.

VINCAS VIŠVILIS. *(Nusigręždamas).* O man rodosi, kad paskutinieji, krauju nutukę raliuočiai. Tik ar nesusilauksite tinkamų sau toreadorų? *(Eina į duris).*

RAMSČIŲ VADAS. Kvailas esi, kad drįsti niekinti geriausius tautos syvus. Laimė tavo, kad esu išdidžiai ramus, kaip tikram didvyriui dera, ir todėl žodžiais neužsigaunu.

VADO PADĖJĖJAS *(prisiartindamas).* Leisk man, aš gerai jį paspirsiu koja pilvan, ir amžinai niekšas nutils niekus plepėjęs.

VINCAS VIŠVILIS *(duryse susilaikęs)* . Nebijau jūsų, kruvinos ateities šmėklos! Su jumis pasibaigs mūsų šlykštus sapnas, ir patekės mums dar laisvės saulė.

STABUKAS. Gražesnių laikų, negu kad dabar yra, tauta nebesusilauks. Ar mažai mes blizgam, mažai pasipuošę? Ant krūtinės vietų net neužtenka.

VINCAS VIŠVILIS. Vaikų žaislas! Kieno naudai visa tai darote? Ar pagalvojote.

RAUDONOJO RITERIO BALSAS *(už durų).* Mano naudai. Man kaip ištikimi tarnai kelią ruošia.

VINCAS VIŠVILIS *(išeidamas).* Dieve mieliausiasis! Nejaugi nėra ir nebus mums šviesesnės ateities?! . Nejaugi pradingo vaidilos, kur dai-

nomis žavėjo žmonių sielas, nejaugi motinos negimdo skaistaus jaunimo? Jų sielos kilnios, su jais galėsiu pasilikti, su jais valysim karališkus rūmus... Eisiu, eisiu, tik kad šito bjauraus vaizdo nebematytau... *(Pradaręs duris į šalutinį kambarį ir pamatęs jaunus vyrus, skubiai, su dideliu džiaugsmu, ten žengdamas).* Jauni draugai ir jūs, garsiųjų vadilų palikuonys! Kodėl nutilo jūsų skambūs kankliai, kurie seniau tiek žavino žmonių sielas? Argi nematote, kaip jos nuskurdo be jūsų skambiųjų dainų, be jūsų audrinančių žodžių...

DAINIAI.

— Nebėra, kas panorėtų mūsų dainų klausyti...

— Ar žemės skruzdėlė sugebės suprasti, ką aro erdvėse plasnojanti kalba sparnai...

— Kas esi per vienas, kur drįsti mums pamokas sakyti?

— Trukdai mus. Mes skubam...

— Lydim draugus, pasiruošusius svetimosna lėkti šalysna...

VINCAS VIŠVILIS *(įžengdamas į vidurį).* Aš karalienės Panikės pasiuntinys.

DAINIAI.

— *(Ties juo sustodamas).* Įdomu, įdomu...

— *(Prisiartindamas drauge su kitais).* Įdomu išgirsti, kokią naują legendą tu mums papasakosi...

— Gal suteiksi naujų temų mūsų dainoms...

— Kai visa pasauly yra senų dainių apdainuota, surasti naują temą visai nelengva.

VINCAS VIŠVILIS. Ne legendų papasakoti esu jums pasirengęs, bet kviesti jus prie milžiniško darbo, kuriuo mūsų tautos širdį turime naujai atgaivinti... *(Kreipdamasis į artimiausią)* Tu nuvaizduosi karalienę Panikę... *(Į kitą)* Tu apvainikuosi ją skaisčiu vainiku...

DAINIAI.

— Geriau dėdei odę padainuosiu. Bent dolerių saujelę gausiu.

— Šalin rūteles ir mergeles, karalius, karalienes ir kunigaikščius! Jie visiems jau įkyrėjo dainose...

— Mes dainuojam, ko širdis panori. Užvelto darbo ji neapkenčia...

— Mes laisvi kaip vėjas... Mes vėjavaikiai...

— Mes vien jausmų klausomės ir danuojam tik jų žavimi...

— Dainuojama vien tik sau ir tiems, negausingiesiems, kurie, moka įvertinti mūsų įkvėpimą...

— Jausmai, įkvėpimas, žalios rūtelės, skaisčios mergelės — visa tai niekis, miesčioniškos atorūgos. Mano noras — tai visai kas kita. Panoriu ir kalu žodžius, iš tų žodžių lipdau dainas ir sviedžiu jas pasaulin kaip futbolą mano proto kojom. Telaužo sau smegenis buržujai...

— Tu talentingas išdykėlis, meno atskalūnas. Geriau nutylėtai...

— Jūs — seilininkai, ne dainiai...

VINCAS VIŠVILIS *(tvirtai, su panieka į dainius pažvelgdamas)*. Ar ne tautos duoną visi jūs valgote? Turite tautai tarnauti.

DAINIAI.

— Mes tautai tarnaujam, keldami pasauly josios vardą aikštėn.

— Visi tai mato, tik kvaili krašto įvairiaplaukiai vadovai apie tai nenusimano.

— Mes tobulinam gimtąją kalbą, kurdami naujus aidus.

— Ir naujas sąvokas...

— Ir žodžius naujus bekaldami...

— Mes nieko nemokam, kaip tik dainuoti...

— Likimas suteikė mums lakštingalių balsus...

— Mes visi lakštingalės, lakštingalės ir lakštingalės...

VINCAS VIŠVILIS. Ar jūs sielos akimi nematote šviesios mūsų ateities? Kils iš miego karalius Žvaigždikis, sugrįš savo rūmuosna karalienė Panikė... Bet suteršti jie dabar, nešvarių žmonių apgyventi...

Kas turi padėti man juos išvalyti?..

DAINIAI.

— Tai ne mūsų darbas...

— Tam darbui yra kiti: tautos vadovai, mokytojai...

— Dėdės pagaliau...

— Menininkui dera vien tik meno darbas...

— Menas vien tik menui tarnauja...

VINCAS VIŠVILIS. Jūs senovės vaidilų įpėdiniai. Jūsų dainos turi žavėti širdis, gimdyti didvyriškų darbų troškimus. Jūsų dainose turi šiandien glūdėti prisikėlimo viltis. Jūs dainiai, kaip kad senovėj vaidilos, turite būti tautos vadovai, karžygius auklėti, jiems į garbę kelius rodyti... Kai jūsų pirštai suskambės senoviniu aidu, žavinčia daina...

DAINIAI *(nutraukdami jį)*.

— Senoviniu aidu?.. Fui, kaip tu esi atsilikęs nuo šių dienų meno uždavinių ir siekimų...

— Mes naujų turim jieškoti aidų, naujas kurti formas, bet ne senovės saldžias kartoti dainas...

— Ką dabar gali patenkinti senos dainos? Jų net sodžiaus mergelės šiandien nebedainuoja.

— Senos dainos nesužavės pasaulio ir garsaus vardo mums nesuteiks.

— Naujų dabar temų reikia jieškoti...

— Ir formų naujų...

— Naujų žodžių, naujų aidų...

— Dainuoti senus puslaukinius laikus, kai visas pasaulis milžiniškais žingsniais žygiuoja priekin, kas tai matė?..

— Dirbtuvės, aeroplanai, radijas, ekspresai, bet ne seni griuvėsiai reikia apdainuoti. Štai kur glūdi ateities menas!..

— Mes turim naują, pasaulinį meną kurti, įliedami jan lietuvišką sielą...

— Mūsų mergelių krūtis kaip karolius, kaip aguonas mes geriau apdainuosim...

— Tai tikrai lietuviška naujų dienų simfonija susidarys...

— Tuo sukursim tikrą pasaulinės reikšmės lietuvišką meną...

VINCAS VIŠVILIS. Atsižadėję šventosios praeities, užmiršę garbingus protėvių kapus, nejaugi jūs, vergų vaikai ir vakar dar patys buvę vergai, pasieksite garbės, kuri neskambėtų dainoje verguve?.. Kur surasite jėgų naujam gyvenimui kurti, kad linkę esate atsižadėti praeities? Kas suteiks jums švento visa žavinančio įkvėpimo?..

DAINIAI.

— Rytai ir vakarai tuo atveju parodys mums kelią...

— Juos sekdami, mes prilygsim garbingoms pasaulio tautoms...

— Mes pragarsėsim tuo, kad savimi sujungsim rytus ir vakarus...

— Dviejų kultūrų užmegsim pamatinį mazgą...

— Naujoviškos formos poeziją kamuoliu sviesim pasauliui sunkin...

— Ir tuo tapsim mūsų tautinės sielos reiškėjais ir krašto kultūros atstovais...

— Ir veltui, mus niekindamas, stengiesi tą garbę mums išplėšti...

— Mes, tik mes vieni, buvome, esame ir būsim tikri tautos sielos reiškėjai...

VINCAS VIŠVILIS. Klystate, dainiai! Neprabils jūsų dainos suprantamu aidu mūsų tautai, josios sūnų jūsų kankliai nesužadins didvyriškiems žygiams.

DAINIAI.

— Mūsų kankliai? Mes ir nemanom kankliais naudotis...

— Kas dabar panorės imti rankon tokį pasenusį prietaisą...

— Dabar yra daug tobulesnių sielą žavinčių įrankių...

— Nežinau, kaip kitiems, bet man parankiausia yra balalaika.

— Man, kaipo europiškos sielos žmogui, visų labiausia tinka gitara...

— Man net šio krašto oras kenkia. Jis toks drėgnas, nepastovus...

— Užsistovėjusia bala kvepia čia viskas...

— Reklamos čia žmonės nepažįsta, jos reikšmės nesupranta...

— Mūsų prastos kalbos, tiesą pasakius, šiurkštūs garsai man skaudina gerklę...

— Mano siela tokia jautri ir jausmas toks sultingas, jog gimtojoje kalboje aš nerandu jiems pareikšti atitinkamų garsų...

— Aš vykstu svetimon rytų šalin. Manau, ten garsiau suskambės mano daina, balalaikos pritariama.

— Aš irgi lėksiu vakaruosna gitara skambinti. Manau, mane išgirs visos vakarų paukštės ir nusistebės...

VINCAS VIŠVILIS. Išsigimėliais norite tapti! Užmiršę tėvų vargstančią šalį, pasirengę svetimu žodžiu svetimas sielas žavėti! Matau — jau nūnai svetimi esate savo tėvynei.

DAINIAI.

— Kodėl svetimi? Juk siela ir vardas palieka lietuviški.

— Ir gerai, kad mūsų dainos suskambės svetima kalba. Pasaulis greičiau su jomis susipažins...

— Sužinos, kad yra poetinga šalis, kuri net svetimoms galingoms tautoms genijų teikia...

— Mes tuo būdu dar labiau išaugštinsim mūsų tautos vardą...

— Ir ne tokius kaip tu atsilikėlius, bet mus turės pagerbti tauta.

— Žinoma! Tik svetimoj šaly gyvenantysis gali susilaukti namie esančiųjų pagarbos.

— Tapus svetimoj šaly pranašu, nesunku ir namie tasai vardas palaikyti.

— Be skausmo, be vargo tapsim dideliais ponais...

VINCAS VIŠVILIS. Kas nevargsta, skausmo nepatiria drauge su visa savo tauta, tam nebėra vietos ir josios garbės vainike...

DAINIAI.

— Skausmas patirti? Kam tai reikia. Tik seni, romantizmo dujomis pasmirdę paklydėliai manė, kad skausmas pagimdo dainą...

— Šiandien šampano gurkšnis turi didesnės dainiui vertės, negu trys dienos skaudaus nusivylimo...

— Šiandien tik tasai turi teisę gyventi, kas yra pasiryžęs visa nugalėti, tikslą pasiekti ir tuo pačiu metu skausmo bei nepasisekimo nepatirti...

— Aš jau skrendu, brolai...

— Ir aš...

— Ir aš...

— Nors mes neturim tokių galingų sparnų, kitaip sakant, lėšų, kad svetur nuskristume, bet siela visuomet būsime su jumis...

— Jūs, keliaujantieji broliai, būsite mums gairės į šiltus lizdus.

— Būsite žvaigždė aušrinė mums...

— Tekančios meno saulės pirmtakai...

— Iš jūsų gausiai semsime įkvėpimo...

— Mums priklauso meno karalystės ateitis. Drąsiai, draugai, pirmyn, į miglotas beribių šalis...

— Tezurza tie, kur pelėsiais dvokia...

— Kurie mūsų nesupranta...

VINCAS VIŠVILIS. O kiek yra tų, kur jūsų nesupranta, siela nuskurdusieji dainiai, savo pareigų nujautimo nustojusieji? !.

DAINIAI.

— Kas mums darbo. Tai kvaila minia...

— O mes išrinktieji, mes sielos aristokratai...

— Jei nori su minia bendrauti, gali pasikalbėti su tais, kurie štai ateina...

— O mes, broliai dainiai, nedildykim veltui laiko, su neišmanėliu bekalbėdami. Metas mums, pasiryžusiesiems, lėkti.

(Visi dainiai išeina per duris. Kambarin įeina naujas žmonių būrelis ir skubiai žengia priekin).

VINCAS VIŠVILIS *(veną jų sulaikydamas)*. Palauk! Sustok! Pasakyk, kur skubate?

MENININKAI *(pirmasis sustoja. Su juo susilaiko ir kiti)*.

— Darbo dirbti. Argi nežinai?

—Mes turim skubiai sukurti tautiško meno idėją...

— Naujus grožio dėsnius nustatyti...

VINCAS VIŠVILIS. Garbingas darbas, ir aš džiaugiuosi, su jumis susitikęs. Bet kokiu būdu manote pasiekti tikslą?

MENININKAI.

— Prastų paprasčiausiu: gaminame dėdžių atvaizdus...

— Skubam įamžinti tuos, kur, vadovais tapę, turi progos būti naudingi mums ir tautai...

— Veiksmuose jų glūdi tik grožis...

VINCAS VIŠVILIS. Taip. Iš jūsų, matyti, aš nesulauksiu sau džiaugsmo. *(Kreipdamasis į kitus, kur stovėjo užpakaly)* O jūs ką darote? Irgi dėdžių atvaizdus gaminate?

VAIDILOS.

— Ne, mes vaidilos...

— Mes Voronežo meną sunkiai daiginame Lietuvos dirvonuose. *(Išeina)*.

VINCAS VIŠVILIS *(nusiminęs, dairydamasis aplinkui)*. Nejaugi visa tauta tokia, ir nebėra, dėl ko verta kovoti ir kentėti? ..*(Į kambarį įeina jaunimo būrelis. Į juos besikreipdamas)*. Kur einate, jauni berneliai?

BERNAI.

— Jei einam kur, vadinas, yra ten reikalo, kad eitume...

— Kad reikalo ten nebūtų, kur kitur eitume...

VINCAS VIŠVILIS. Sustokit, nes ir čia didelis reikalas, kad yasiliktute. Reikia išvalyti karalienei Panikei josios karališki rūmai.

BERNAI.

— Karalienė Panikė gyvena pasakų šaly. Jai čia ne vieta nūnai...

— Dabar dolerio ir šmugelio amžius. Svajonių karalienėmis ne metas dabar domėtis...

— Ypač mums, jei norime gyvi išlikti...

VINCAS VIŠVILIS. Nejaugi jūsų širdys nepritars tam, apie ką mes amžius svajojome, dėl ko nes amžius kentėjome?..

BERNAI.

— Mes dėdėms ištikimi. Mes jų auklėtiniai ir įpėdiniai. *(Eina toliau).*

— Aš jų nebekenčiu, bet geresnių valdovų nematau. Vėlgi aš anksčiau turiu mokslus išeiti... *(Eina toliau).*

— Aš turiu dar gauti gelumbės kepuraitei... *(Išeina).*

VINCAS VIŠVILIS *(nusigręžęs eina per duris. Duryse susitinka su žmonių būreliu, pilvu šliaužiančių).* Nagi čia kas per vieni keistuoliai?

ŠLIUŽAI *(susilaikę šliaužę).* Mes tautos nuomonės tikri reiškėjai ir josios per spausdintą žodį tikri mokytojai.

VINCAS VIŠVILIS *(su panieka į juos žiūrėdamas).* Tokioje padėty patys bebūdami, ko gero galite kitus išmokyti...

ŠLIUŽAI. Didžiausios pasaulio gudrybės: pilvu šliaužti... Kur kitas kojom neprieis, pilvu visuomet prišliaušime.

VINCAS VIŠVILIS *(nusispjovęs).* Tfu! *(Piktai)* Tetrenkia jus visus galingasis Perkūnas! *(Išeina trenkdamas duris. Pamatęs praeities sargą)* Vesk mane atgal, iš kur atėjau. Verta vargti, jei mūsų skaidri ateitis turi būti tokia niekši.

PRAEITIES SARGAS *(prieidamas).* Verta, karžygy! Ar manei, kad verguvės amžiai veltui praslinko, žmonių sielose pėdsakų nepalikę? *(Sustojęs ties Višviliu, ilga jietimi pasirėmęs)* Ką tauta per ilgus verguvės amžius pikta patyrė, visa susikaupė josios sieloje, kaip tamsūs, iš klampių balų pakilę ūkai, ir negreitai juos laisvės saulė galės išsklaidyti.

VINCAS VIŠVILIS *(nusitvėręs Sargą už rankos).* Ar jie nesupranta, ar nenusimano, kad naują sau vergiją gamina?

PRAEITIES SARGAS. Jie apie tai negalvoja: jie — vergų vaikai ir elgiasi kaip vergai.

VINCAS VIŠVILIS *(gniaužđamas Sargui ranką).* O aš? Aš irgi vergu gimiau, verguvės bedugnę perbridau, su jais drauge vargau. Kodėl aš sąmonės nesu nustojęs?!

PRAEITIES SARGAS. Pas Amžiną Žynį iš didingos ir laisvos praeities tu pasisėmei jėgų. Tavo siela sena kaip tūkstančiai metų. Pasaulio išmintis, laisvosios žmonijos patyrimai, josios didvyrių troškuliai ir siekimai gyvena tavo sieloje. O tų vergų, kur laikinai paveldėjo karalienės Panikės rūmus, siela skurdi ir nūdiena gyvenanti!..

VINCAS VIŠVILIS *(susiėmęs už galvos).* Nejaugi jie ten ilgai dar viešpataus, ir nėra priemonių nukreipti likimo keliui?

PRAEITIES SARGAS. Nuo tavęs ir tokių kaip tu — tavo brolių siela priklausys, ar ilgai, ar trumpą laiką terš jie karalienės Panikės rūmus.

VINCAS VIŠVILIS. Tu daugeel esi matęs, daugel patyręs. *(Suėmęs Sargą už pečių)* Tu žinai, pasakyk man, ką aš turiu daryti?

ATEITIES Sargas *(ramiai)*. Suprantamais žodžiais, prieš amžių matytais vaizdais pareikšk praeities didingą sielą ir tu sukursi naują pasaulį, didvyrišką, kurs sužavės ir išauklės vergų tautą į laisvąją didvyrių šalį įeiti. Tuomet nebebus vergams vietos karalienės Panikės rūmuose. Tuomet tu ir tavo broliai tapsite tautos vadais, žmonių sielų vadovais.

VINCAS VIŠVILIS *(abejodamas)*. Aš nemačiau ten kitų kaip tik vergus ir vergų sielos žmones...

PRAEITIES SARGAS *(kraipydamas galvą)*. Yra daugel, kurių sielos vergija nepalietė, tik jų ten nebuvo: vergai nepakenčia laisvosios sielos, jų tamsiai aistrai prieštaraujančios. Bet nenusivilk, eik į tą kraštą, kuris turi naujam gyvenimui atbusti, ieškok draugų ir stenkis, kad per jūsų žodį pagražėtų greičiau pasaulis, kad sudorėtų vergo siela... Vergų tautą didvyriškiems turite gaminti darbams... *(Palietęs ranka jo petį)*. Eiva, karžygy, kelias dar tolimas...

VINCAS VIŠVILIS. Eiva, garbingasis kilnios praeities sarge! Bet liūdna mano širdis, nusiminimo kupina siela rūkais apklostė, erškėčiais nutiesė man kelią ateitin.

PRAEITIES SARGAS. Nors tu iš Amžinojo Žynio šaltinio gėrei, o kiek kartų esi paklydęs, kol tinkamą suradai kelią? Atmink tai ir nenieekink savo nusiminimu tų, kurie dar esti vergai siela. Tik surask tinkamą gyvenimui žodį, ir tėvynei diena dar prablaivės...

VINCAS VIŠVILIS *(nusistebėdamas)*. Žodį? Kokį žodį?

PRAEITIES SARGAS. Kiekviena diena reikalauja naujo, jai tik tinkamo žodžio, kuriuo ji žavi minias. Kas jo savo metu nesuras, tasai turės pasilikti gyvenimo užkampy, net kilniausios būdamas sielos...

VINCAS VIŠVILIS *(eidamas)*. A-a... Iki šiol aš vieną turiu žodį: su Dievu per Dievą į praeitį ir ją ateity atgaivinti.

PRAEITIES SARGAS. Šiai dienai to neužtenka, o ar užteks rytdienai, aš nežinau... *(Abu išeina)*.

SUŽĖLUSIU TAKU

I

Prie Liškiavos bažnyčios šventoriaus. Mūrinė aptvara, pas kurią vėliau susirenka žmonių kuopelės. Dabar prie aptvaros stovi Vincas Višvilis. Netoli jo pas sieną sėdi Ragailis.

VINCAS VIŠVILIS *(žiūrėdamas Nemuno link, ant kurio kranto matyti pilies griuvėsiai).*

Kam atvedė čionai mane akla mintis,
sužibusi sapne svajonė?
Juk čia nesurasiu Žvaigždikio kalavijo,
kurs kelią man praskins
jo užburton senon pilin
ir iš amžino pažadins miego
senovės garsųjį didvyrį.

RAGAILIS *(atsidėjęs žiūro į Višvilį, lyg atspėdamas jo mintis).*

Vaikel, girdžiu, tu jieškai kelio
mirusiųjų paslaptingon karalystėn.
O, dabar surasti kelias tenai sunku,
nes į ją takus seniai pamiršo žmonės.
Netaip senovėj būdavo, kada
gyvybė ir mirtis draugišką ranką
teikė sau nesiskirdami,
ir mirusieji tyliai gyvų tarpe gyveno.
Nesibaidė mūsų protėviai mirties
ir nebuities šalin jų netrėmė mirtis.

VINCAS VIŠVILIS *(nustebęs).*

Seneli, kaip galėjai tu
Mano mintis atspėti?

RAGAILIS Žvaigždikį nori tu prikelti...
Vaikel, kam tai daryt panorėjai?
Ar kad mirusieji gelbėtų gyvus!

VINCAS VIŠVILIS.

Gyvi nemoka savo laisvės ginti,
tegina juos, kur garsiai mirę
kovoj už laisvę galvą dėt mokėjo.

RAGAILIS *(neigiamai kraipydamas galvą).*

Savo palikuonių nepažins jie!
Lietuviais pripažinti argi panorės?

(Iš šventoriaus išeina žmonių kuopelė. Priėjęs prie Ragailio).

KAIMIETIS I A, Ragailis! Sveikas, seni.
Tu vis dar raganiauji?

RAGAILIS Ne, žmogaus aš jūsų tarpe jieškau,
lietuvio tikro, ir surasti negaliu.

KAIMIETIS II *(nusijuokęs).*

Tai pasakė senis! Kaip lazdon padūmė!
Kokio tu čia lietuvio jieškai?

RAGAILIS Tokio, kur į tave būtų nepanašus.
Tokio, kaip protėviai kadaise tavo buvo.

KAIMIETIS III *(priėjęs sveikinasi su kitais).*

Tai gražiai pamokslą sako mūsų kunigėlis.
Kalba, lyg ropę kremta.

KAIMIETIS IV *(rūsčiai).*

Jis visuomet gražiai kalba,
kai pamokslą ponams sako.
O mus tik barti moka.

VINCAS VIŠVILIS *(į juos nusigręžęs).* Apie ką gi jis nūnai taip gražiai ponams kalba? Gal jų tėvus ir protėvius giria?

KAIMIETIS III *(į jį nusigręžęs).* Vai, kad aš nežinau. Jis, matai, nūnai sako pamokslą poniškai, o aš kaip prastas mužikėlis tos poniškos kalbos visai nesuprantu. *(Iš vartų išeina daugiau žmonių. Vieni jų eina toliau į miestelį, kiti sustoja pas aptvarą, sveikinasi, šnekučiuoja. Netoli pirmos žmonių kuopelės, tik iš kitos nuo Višvilio pusės, sustoja dvaro tarnų būrelis).*

VINCAS VIŠVILIS. A, tai kunigas lenkams pamokslą lenkiškai sako. Jūs ne lenkai, lenkiškai nesuprantat?

DVARO TARNAS I. Kas ne lenkai? Ir mes, ir jie, ir mūsų ponai — mes visi lenkai, visi vienos tikybos. Ne lenkiškai, bet poniškai kunigas pamokslą sako.

KAIMIETIS I. Tikrai, nors mes visi vienodai tikim ir visi mes esame vietiniai žmonės, bet argi galima, kad ponai lygiai kalbėtų kaip ir mes! Kokie tada jie būtų ponai?

DVARO TARNAS II. Kunigai ir ponai dėl to tik ir gerbiami, kad jie dėvi, elgiasi ir kalba visai kitaip negu jūs.

DVARO TARNAS III. Jie apsišvietę. Kas tik kiek daugiau apsišvietęs, daugiau pranta, tas, nors mužikas būtų, turi stengtis žmoniškai kalbėti, kaip ponai, kaip mes kalbame. Jūsų gi kalba pagoniška. Taip ir kunigėlis sako.

KAIMIETIS II. Mes visi tai gerai žinome. Bet kur mūsų žmogus tos kalbos pramoks, kad jis už darbų nepraskiria rankų?

RAGAILIS. O išgamos, paiki niekšai,
neverti, kad šventa žemelė,
kurią vaikščiojo garbingi tėvai,
jus nešiotų!..

DVARO TARNAS II. Ką jis ten kalba?.. Plūstasi, rodos?

KAIMIETIS II *(sumojęs ranka)*. Ot, paisysi senio, ponuliai.

VINCAS VIŠVILIS *(į dvaro tarnus)*. Seniau ir aš klydau, kaip jūs dabar. Mes esame ne lenkai, tik lietuviai. Ir aš, ir jūs — visi mes lietuviai.

KAIMIETIS III. Aš išsyk pastebėjau, kad tu esi ne poniškos kilmės.

DVARO TARNAS I. Lenkai, lietuviai — ne vistiek. Visi mes lenkiškos tikybos ir lenkišką Dievą garbinam.

DVARO TARNAS II. Lenkiška kalba ir dvare, ir klebonijoj, ir bažnyčioj. O jūsų pagoniškoji tinka vartoti tik tvarte.

KAIMIETIS III. Anądien urednikas man sako: „Jūs, lenkai, visi esate metėžnikai ir svolačiai“. Mat ir jis lenkais mus laiko. Kaipgi tu sakai, kad mes nesame lenkai?

VINCAS VIŠVILIS.
Nuklydusių balsą iš jūsų lūpų girdžiu,
jus klaidinga mintis apsvaigino.
Seniau ji svaigino taipogi mane,
atsižadėti vertė gimtosios kalbos
ir lenkų karalaitės nuvedė rūman.

DVARO TARNAS III *(į sodietį III)*. Kas jis per vienas? Iš kur čia atsirado?

KAIMIETIS III *(sumojęs ranka)*. Dievai jį žino, kas jis per vienas. Seniai jau čia bastosi... Iš anos pusės Nemuno, bet iš kur, nežinau.

DVARO TARNAS III. Aa?! *(Į Višvilį)* Sakai, mes klystam. O iš kur tu žinai, kad mes klystam, jei patsai esi mužikas ir kvailas kaip mano aulas.

DVARO TARNAS I. Ar gal tu daugiau išmanai, negu kunigai ir ponai, kur didžiausius mokslus yra išėję?

VINCAS VIŠVILIS *(į sodietį IV, kurs tyli, rūsčiai pypkę rūkydamas)*. Kas jie per vieni?

KAIMIETIS IV *(piktai nusispjovęs)*. Šunys! Dvaro tarnai.

VINCAS VIŠVILIS *(atsistojęs ir į dvaro tarnus atsigręžęs)*.

Ne jums kalbu, ne jums žodžius skiriu,
nes jūs, kaip dvokiantis šašas, išaugot
ant mūsų žemelės kūno.
Apmirusi jūsų siela, plakti nustojo širdis —
jūs — savo gimtojo krašto priešai...

DVARO TARNAS II. Žiūrėkit, kokis bedievis atsirado.

DVARO TARNAS I. Tylėk, chamų paderme! Žinok, ką mes sakom, tai sako ir kunigai iš Šventojo Rašto.

VINCAS VIŠVILIS.

Aa! Ne Dievo žodį skelbia tie kunigai,
kurie kalba, kaip jūs dabar kalbat.
(Į kaimiečius atsigręžęs)
Ne jūsų gerovei, ne jūsų naudai
tie veikia ir kalba visi kunigai,
tik kraugerių ponų lenkų,
kur į mūsų šalį įsiskverbę nagais,
kaip aras į kūną sugauto karvelio...
Lenkai ir lietuviai — sako — tai viena!
Melagiai, kurie drįsta jums taip kalbėti.
Melagiai, ir jais netikėkit!
Svetimi lenkai mums, didžiausi mūsų priešai.
jie niekina mūsų gimtąją kalbą,
mūsų kraują geria, prakaitu minta

DVARO TARNAS III. Kvaili kalba! Jie buvo jūsų ponai ir geradariai. Juk neseniai dar ėjote visi jiems baudžiavon.

KAIMIETIS IV. Ačiū Dievui, kad tokių geradarių nusikratėm.

KAIMIETIS V *(vos tik priėjęs)*. Tie geradariai mūsų vaikus į šunis mainė.

DVARO TARNAS I. Kvaili žmonės, ar savo sielas norite prarasti. Argi nematote, kad tai farmazonas, kurs jau seniai savo sielą velniui yra pardavęs. Argi kitaip prieš kunigus drįstų kalbėti ir niekinti šventą bažnyčią?

DVARO TARNAS III. Jūs tik pagalvokite, ar negeriau buvo jums gyventi ponų globoje negu dabar. Tada nei vargo, nei rūpesčių juk nežinojote. Puldavo arklys — ponas kitą suteikdavo; karvė kieno gaišo, galgi pas poną kitos negaudavo? Neužtekdavo duonos, galgi į žydą tada eidavote pirktų kaip dabar?

RAGAILIS. Nuo maro, ugnies ir ponų globos saugok mus, Viešpatie!

KAIMIEČIAI.

— Žinom mes tą globą gerai. Gana privargom.

— Barškino mūsų sprandus ponų lazda ir jo tarnų rimbai.

— Ačiū Dievui, kad to jau dabar nebėra.

— Atsigavom, pajutom, kad ir mes esame žmonės.

— Caras mus išgelbėjo, teduoda Dievas jam sveikatą.

KAIMIETIS IV. Nuo ponų mus gelbėjo, bet urednikus ir žandarus ant sprando pasodino. Irgi geri siurbėlės.

KAIMIETIS I. Jie baisūs tik ponams, kur nuolat maištą kelia pricš ciesorių, bet ne mums. O kad jiems tenka šis tas duoti, ką gi padarysi. Tokis jau mūsų likimas.

VINCAS VIŠVILIS.

Ar savas gi savą taip gali kankinti,
kaip ponai seniau jus kankino?
Ar draugas gi draugo niekinti gali
kalbą, kuria savo motiną pirmąkart pavadino,
kaip kunigai dabar niekina jūsų?
Kas motinos kalbą liepia užmiršti,
tas liepia pamiršti ir motiną savo.
Kas neigia tėvynę, pašiepia senovę,
tasai mokina savo tėvų nemylėti.
O juos juk mylėti pats Dievas mums liepė...

KAIMIEČIAI.

— Tiesa! tiesa!..

— Kurgi ne tiesa!..

— Kaip iš knygų...

KAIMIETIS II. Anądien mano žmona sako: „Tu nekalbėk prie vaikų lietuviškai. Kunigėlis sako, jie niekados nekalbės gerai lenkiškai, kai pramoks lietuviškai“. Taip namie dabar ir nekalbam lietuviškai.

VINCAS VIŠVILIS. Taip lengva širdžia tu save apgauti leidai! Ką tu ten, danguje, pasakysi tėvams, kurie negalės jau susikalbėti su savo palikuonimis?

KAIMIETIS IV. Ponais, geltonaklyniais, šungalviais nori savo vaikus padaryti! *(Piktai nusispjauna).*

DVARO TARNAS I. Tikrai, šitas farmazonas išves juos iš kelio. Reikia kunigui pranešti. *(Eina šalin).*

DVARO TARNAS III. E, kad taip seniau! Būtų jam ponas už tokias kalbas parodęs, iš kur kojos auga.

KAIMIETIS III. Taigi, norėtų galva rojun, bet pilvas tempia gojun. Dabar patiems ponams tenka klynan, o mus nuo jų caras apgynė.

VINCAS VIŠVILIS.

Jūs caru labai netikėkit:
jis svetimas jums ir ponų veislės.
Su ponais kovojo — jums buvo geras,
bet kailį savo jis tikrą vėliau jums parodys,
kai vėl susitaikins su ponais.

KAIMIETIS I. Tu apie carą taip nekalbėk, mes ne riaušininkai. Dar urednikas gali išgirsti.

RAGAILIS. Jis tiesą kalba, vaikeliai. Jei savas karalius žmones senovėj apvylė, apgavo, nuo svetimo jūs gero nelaukit.

KAIMIEČIAI.

— Ragailis, burtininkas, raganius...

— Iš kur jis čia atsirado?..

— Apie kokį savąjį karalių jis kalba?..

— Duokit jam sprandan...

— Klausykit, klausykit! Papasakos mums pasaką apie kažkokį karalių.

KAIMIETIS IV. Visi karaliai iš ponų. Varna varnai akių nelesa. Šis ar kitas, vis ponų kurpalį tempia, kol su jais gražiuoju gyvena. Dabar pešasi, tai mums geras.

KAIMIETIS III. O kai susitars, Dievas vienas žino, kas dar gali mus ištikti.

RAGAILIS. Daug vargo dar pamatysite, kol būti galėsit, kuo būti turėjote, kuo buvo jūsų tėvai.

Kitaip senovėj gyveno mūsų žemelė ir vargo nežinojo. Bet pardavė mūsų karalius savo šalį svetimos žemės ponams, ir vargų amaras mus krito, ir baudžiavą verguvę pagimdė, ir laimė ilgiems amžiams pranyko...

DVARO TARNAI.

— Ką jis pliauškina?..

— Piemenų pasakos...

— Vienas buvo, dabar kitas farmazonas atsirado.

— Kokius prasimanymus skleidžia!..

RAGAILIS. Ne pasaką sakau, bet tikrų tikriausią tiesą kalbu. Ši nuo senų prosenelių eina... Argi jūs, vyručiai, niekuomet nesate girdėję, iš kur mūsų žemėj žiaurūs ponai atsirado?

KAIMIETIS I. Kažką apie tai esu iš tėvo girdėjęs. Bet ką jis pasakojo, dabar gerai nepamenu.

(Žmonių renkasi daugiau. Daug jaunimo. Girdėti balsai: „Ragailis!.. Ragailis pasakas dainuos"!..).

RAGAILIS. Kas jūsų dabar pamena, ką jums kalbėjo tėvai? Juk pasaka, prasimanymu jums atrodo daugel to, ką darė jūsų seni proseneliai. Nuskurdot, siela susilpnėjot, nustojote tikėti tėvų padavimais, užmiršote kelią, kuriuo turėjot eiti.

KAIMIEČIAI.

— Jei mes užmiršom, tu mums primink...

— Tu ne kunigas mus barti: geriau papasakok mums, kas buvo senovėj...

— Mes mėgstam tavo dainas...

— Patiems mums už darbo nebuvo laiko senovės padavimų pramokti...

VINCAS VIŠVILIS. Seneli, aš pirmą kartą tave matau ir nenumanau, kas tu esi, bet girdžiu, kad tu daug žinai apie senovės laikus, apie senovės mūsų krašto valdovus, karalius. Vieno tokio karaliaus užburton pilin aš jau seniai ieškau kelio.

BERNAS. Argi mes turėjome savąjį karalių?

RAGAILIS. Turėjome, vaikeli, ir daugel jų turėjome. Tėvų tėvai pasakodavo, kad mūsų žmonės tiek vargo tada nežinodavo. Linksmiau tada būdavo gyventi, ir visų kraštų žmonės jiems pavydėdavo. Jau buvo bepradėję bruzdėti ir kitose šalyse, kad ten irgi būtų kaip Lietuvoje. Susirinko tada visų žmonių ponai ir sumanė papirkti mūsų karalių.

KAIMIEČIAI.

— Kaipgi tai galėjo atsitikti!

— Kaip karalių papirksi, kad jis patsai daro pinigų, kiek nori.

— Ir aukso ir sidabro turi...

RAGAILIS. Yra, vaikeliai, kuo papirkti ir karaliai. Seniau, sako, mūsų karaliai būdavo geri, savo žmones mylėdavo, kaip myli tėvai tikrus savo vaikus. Visiems tuomet būdavo gera, viso ko turėdavo žmonės; stigo jiems gal tik gegutės pienelio. Nei nuvargdavo kas, nei per daug nusidirbdavo. Pavydėdavo kitų šalių ponai, kad mūsų prasčiokėliams taip gera gyventi, kad jie viso ko turi. Pabūgo, kad ir kitų šalių žmonės, sužinoję, kaip gera be ponų gyventi, visi sukils, pamuš ir išvaikys juos. Pabūgę susirinko visi ponai ir ėmė galvoti, kaip čia pavojus prašalinti, kaip ir mūsų krašto

žmonės pavergti. Galvojo, galvojo ir sugalvojo papirkti mūsų karalių, užveldėti jo visą žemę, pavergti visus mūsų šalies žmones.

KAIMIEČIAI.

— Žinoma.

— Tik kvailas gali apie tai galvoti.

— Juk kiekvienas karalius turi turtų, kiek patsai panori...

— Juk karalius turi visa ko užtektinai.

— Kvaili gi buvo tie ponai!

RAGAILIS. Ne kvaili jie buvo, gudriai sugalvojo, mūsų vargams, nelaimėms.

Buvo, sako, tada lenkų šaly, kur vien tik ponai gyveno ir gyvena, graži karalaitė. Ši buvo tokia graži, jog į ją niekas žiūrėti negalėdavo. Ir nutarė ponai, kurie ten už karalių daugiau galėdavo, pasiųsti karalaitę į mūsų kraštą mūsų karalių sugundytų priviliotų... *(Kankliuodamas).*

Teatiduoda suviliotas,
teatiduoda apgautas,
visą savo šalį gražiausią,
žmones visų darbingiausius
vargeliui didžiausiam,
buitelei sunkiausiai...
Ką sumanė, tą įvykdė...
kai pamatė mūsų karalius skaisčiąją mergelę,
jis pamiršo gimtąją tėvų šalelę,
pamiršo žmones vargdienėlius,
laukų artojėlius...
Ir užplūdo ponai mūsų kraštą
iš gudų, iš lenkų šalelių
ir apsėdo laukus, pievas,
kaip apsėda vasaros miglotą dienelę
amaras žalius medžių lapelius...
Ne amarai krito žalias pievas,
girias tamsias siūbuonėles,
tik vargai krito mūsų kraštą,
žmones artojėlius...

DVARO TARNAI.

— Senų piemenų pasakos!

— Senas raganius niekus pliauškina!..

— Su farmazonais susidėjęs, žmones gundo...

— Kunigui reikia pasakyti...

— Urednikas pašaukti, tesižino juodu tada...

KAIMIEČIAI.

— Tylėkit jūs ten...

— Geltonaklyniai, dabar čia jūsų reikia...

— Duokit seniui baigti!..

— Dvaro šunys! Tiesa jums akis graužia...

— Durk šonan kumščiu, kad nutiltų!..

DVARO TARNAS II. Atsargiau, chame. Aš laisvas šlėkta.

KAIMIETIS IV. Tik pažiūrėti į tavo be atasejų vežimą, jau suprasi, kad tu laisvas šlėkta: kur ratai nori, ten važiuoja. *(Kaikurie nusikvatoja).*

KAIMIEČIAI.

— Jų ir trobos laisvos. Į kurią pusę nori, į tą pasvyra.

— Šlėktos! Mano vieno ūkį trys šunys sergti, o jų penkių vienas šuo, ir tas neturi ko daryti.

— Rudenį jie ponai, poniškai kalba, šlėktos, ponų kilmės. Bet kaip tie ponai atrodo pavasarį?

— Pavasarį, kai duonos netenka, mes jiems „braciški", o rudenį, dabar, matai, chamai esame.

— Kodėl nesipuikinti, kad aruode penki grūdai atsirado?

— Du pėdu rugių, tris avižų kluonan suvežė...

— Ponai!.. Trise viena kumele jodo... *(Visi nusijuokia).*

DVARO TARNAI.

— Tylėkit, chamai! Snukius sudaužysiu!..

— Seniai rykščių neragavot!..

KAIMO BERNAI.

— Na, pamėgink!

— Pažiūrėsim, kieno stipresni dantys...

— Rykščių ne mums, bet jums tenka dabar ragauti...

DVARO TARNAI.

— Nekliudykim jų. Juk tai chamai...

— Nereikia dabos kreipti į jų plepalus...

— Teloja kaip šunys!..

— Eikim, ponai, iš čia. Man šie chlopai smirda.

(Eina visi šalin pasieniu).

KAIMIEČIAI.

— Žiūrėkit tik, koks geltonaklynis. Patsai smirda, o kitiems suverčia.

— Palauk, ateis pavasaris. Mes jiems priminsim.

VINCAS VIŠVILIS. Mūsų senovės gražios dainelės kalba apie širmus žirgelius, kuriais protėviai jodinėdavo, apie šveitrius kalavijus, kuriuos vartoti jie mokėdavo... Nejaugi jie ponų atėjūnų nusikratyti negalėjo?

RAGAILIS. Štai, ką apie tai kalba seni mūsų tėvų padavimai. *(Žmonių renkasi vis daugiau).* Sako, kaip giria sušlamėjo, kaip šilas susiūbavo,

susigraudino visi žmonės, seni ir jauni, nusiminė sudejavo plati šalis nuo rytų iki tolimųjų vakarų.

Ne audra kilo, medžius iš šaknų raudama, subangavo žmonių minios, laisvę savo begindamos, pagiežos gaisras nušvietė šalelę — ir visi prieš tą karalių pardaviką.

Kas turėjo kalaviją — kalaviją rankon ėmė; kas kalavijo neturėjo, aštrią dalgę sau gamino. Ristais žirgeliais jojo, pėsčiomis pėstelėmis ėjo jaunieji berneliai, senų tėvužėlių sūneliai, ir stiprūs vyrai, mažų vaikelių tėvužėliai... Nuo jų neatsiliko ir seni senužėliai... Visi vyko ponų vyti, kur užplūdo mūsų šalį.

Susirinko minios ko didžiausios.

Susirinko sugalvojo savo šalį atvaduoti, ponus atėjūnus išgainioti ir karalių pardaviką nugalėti.

Narsių vyrų tenai daugel buvo, bet kito tokio nebuvo kaip Margelis...

KAIMIEČIAI.

— Pas mus yra Margelio kalnas.

— Apie jį ir aš esu girdėjęs iš tėvelio daugel pasakų.

— Jei jų tiek prisirinko, kodėlgi jie ponų neišvijo?

RAGAILIS *(kankliuodamas)*. Trisdešimt metelių kaip vieną dienelę kovojo berneliai, kariavo raiteliai su kraugeriais ponais, su karalium apgaviku.

Ne lapeliai krito nuo senų medžių, tik galveles guldė narsūs raiteliai.

Ir pamatė ponai, patyrė karalius, kad nenugalės jie narsių raitelių, kur tėvų šalelę gynė.

Tai jie sugodojo, tai jie sugalvojo pasikviesti talkelėn, kiek yra karalių plačiajam pasauly.

Kai sumanė ir įvykdė: susirinko karaliai, susibūrė ponai iš viso pasaulio, ir vis prieš raitelius, Lietuvos sūnelius... *(Nustoja kankliavęs ir, nuleidęs galvą, tyli)*.

KAIMIEČIAI.

— Mat, kranklys krankliui akies nelesa...

— Vilkas vilką greit talkon suranda...

— Velniai, jie visuomet kits kitą palaiko, kur žmonės reikia skriausti...

— Ponai — ne mūsų žmonės: jie gudrūs...

— Jie visuomet iš vieno...

RAGAILIS. Krito amaras žalius darželius, apgaubė apklostė miglos plačias gireles, lygius laukelius, apsėmė šalį svetimų šalių žmonės, svetimų karalių kareiviai: ne tiek buvo danguje žvaigždelių, ne tiek girioje lapelių, kiek priėjo prijojo Lietuvos šalelėn ponų gintų, karalių palaikytų. Kur vienas jų kovoj krisdavo, dešimt kitų jo vietoj atsirasdavo...

Sunki buvo kova narsiems raiteliams. Margelio kareivėliams. Dienomis

ramumo nematė, naktelėmis atilsio neturėjo, nuo priešų besigindami, su priešu besikirsdami.

Nuvargo jų stiprios rankelės, atšipo šveitrūs kalavijai, nuilso eiklūs žirgeliai. Kiek išmuša ponų, kalavijai iškapoja, žirgų kanopėlėmis išmindo, — jų vis dar daugiau atsiranda.

Nuvargo berneliai, o kovai galo dar nematyti...

Buvo mūsų šaly didelis ežeras, Rajos ežeru vadinamas. Viduje to ežero sala, o toje saloje tvirta pilis. Ją žmonės Raigardu vadindavo...

KAIMIEČIAI.

— Tai ten, kur dabar Raigardo balos!..

— Kubelnyčios pelkės...

— Netoli Ratnyčios...

— Va, čia, netoli Liškiavos.

— Kad ten seniau būta miesto, dar mūsų tėvai pasakodavo.

— Ežeru, sako, jis buvo užėjęs. Paskui ir ežeras išsekęs, išdžiūvęs.

— Ne, raganius jį kiton vieton išvedęs. Taip senieji žmonės pasakojo.

— Ten kur už Merkinės nukeliavęs, giriose apsistojęs...

— Tylėkit, tylėkit!..

— Duokit seniui pasaką baigti!..

RAGAILIS *(kankliuodamas)*. Tai buvo ežerėlis, visų ežerų didžiausias, tai buvo vandenėlis, visų vandenų giliausias, o toji pilis visų tvirtų pilių garsiausia. Nuo seniausių laikų ten gyvendavo garsūs valdovai, galingi karaliai...

Ten dabar apsistojo, ten apsigyveno, poilsio jieškojo garsus Margelis, Lietuvos raitelis, ir tie, kur su juo buvo.

Prijojo ponai tą ežerėlį, gilų vandenėlį, ir nežino, nenumano, kas daryti, kaip jiems pasielgti.

Rudenėlio laukti — tai ims lyti skaudūs lietūs, pabrinks ežerėlis, paskęs visi ponai ir jų kareivėliai, nebeliks nei vieno.

Žiemos laiko laukti —tai nuo šalčio žūti; pavasario laukti — visiems badu mirti.

Platus platus ežerėlis — tai jo neperplauksi; gilus gilus vandenėlis — tai jo neperbrisi.

Galvojo karaliai ir ponai dieną, galvojo manė kitą, o jau trečią dienelę sugalvojo sugodojo kirsti žalias mūsų gireles, grįsti plačius tiltus per gilų vandenėlį į garsią Raigardo pilį.

KAIMIEČIAI.

— Tai šungalviai! Mat, ką sugalvojo!..

— Kad juos perkūnas dievulis iš augšto dangaus!..

— Nesugodos tau ko ponai!

RAGAILIS *(kankliuodamas)*. Suvarė žmones iš kraštų tolimųjų, iš

kaimų artimųjų girelės kirstų, sunkaus darbo dirbtų ponų linksmybei, žmonelių vargdienėlių, kantrių juodos dirvos artojėlių pražūčiai.

Verkė girelė, raudojo,krito ąžuolai plačiašakiai, eglės siūbuonėlės, ištekinės augalotos pušys, drevės — girių senužėlės... Kirto, kapojo, tempė į ežerą, tiesė tiltus į Raigardo pilį...

O kunigai, vyskupai ežero krante mišias laikė, Dievą meldė, kad nugrįsti platūs tiltai pavyktų, kad greičiau gardą paimtų, narsų Margelį nugalėtų, jo kareivėlius, mūsų šalelės gynėjėlius išnaikintų, žmones artojėlius pavergtų...

KAIMIEČIAI.

— Kunigai ir vyskupai visuomet su ponais, visur prieš žmones eina...

— Seniau jie gi visi buvo ponų kilmės kaip savųjų nepalaikys?..

— Yra dabar kunigų jau ir mūsų kilmės...

— Na, tie jau visai kitoniški.

— O kas juos ten dar žino, kokie jie!..

— Ne, jau jie nebetokie. Jie su ponais nesideda prieš savo žmogų.

RAGAILIS. Ištisus metus girias kirto, ištisus metus mišką vežė, kiaurus metelius tiltus tiesė...

Tiesė nutiesė per visą Rajos ežerėlį, grįsti nugrindė gilų vandenėlį... Apstojo apklojo ginkluoti ponai lygias lygumėles, augštas augštumėles, kaip klote nulojo, ir visi prieš Margelį, prieš narsiausius raitelius, bernelius kareivėlius, tėvų šalies gynėjėlius...

Nenusigando berneliai, nenuleido stiprių rankelių, narsiai kovon stojo, narsiai priešą kapojo. Mušė žudė vieną dienelę nuo ankstaus ryto iki vakarėlio... Tiltus priešais nuklojo, kraujo upes išliejo... Bet kur vienas priešas krisdavo, ten dešimt kitų jo vieton atsirasdavo...

Atšipo šveitrūs kalavijai, pamielino stiprios rankelės, o skaičius lenkų ponų vis augo, didėjo...

KAIMIEČIAI.

— Priviso nedraugų!..

— Kai varnų vasaros metu!..

— Ak, kad jie visi būtų prasmegę...

RAGAILIS. Kovojo dieną, mušėsi kitą, kirtosi ir trečią nuo ankstaus ryto iki vėlaus vakarėlio. Kiek žuvo, kiek krito narsių bernelių, Lietuvos gynėjų, niekas neskaitė, niekas nežinojo.

Kur vienas bernelis krito, šimtai lenkų gulėjo...

Didžio penktadienėlio vakarėlį nugalėjo ponai Margelio kareivėlius, pralaužė akmens sienelę, išvertė vario vartelius, įsiveržė į garsią Raigardo pilį, į didį miestelį...

Kas nežuvo, pilį begindamas, tasai žuvo savo namuose, augštose seklyčiose; kurie tenai nežuvo, žuvo šventose bažnyčiose. Žuvo jauni vyrai auga-

loti, narsuoliai ginkluoti; žuvo seni senužėliai, žuvo maži vaikužėliai nuo pikto lenko kardo, nuo žiaurios pono rankos...

Žuvo senos motulės, žuvo skaisčios mergužėlės. Kurios nežuvo, keikė savo dalužėlę, Dievulį mirties prašė...

Bet dangus dar tada tylėjo...

Tik nežuvo Margelėlis, narsiausias bernelis, tik nežuvo jo širmasis žirgelis. Jis tiltus nuklojo, šimtus lenkų nužudė, sukapojo, o dar daugiau mindžiojo trepleno jo širmas žirgelis...

Apstojo bernelį ko didžiausios priešų minios iš visų šalelių... O jų tiek buvo, kiek girioje lapelių, o Margelis, puikus bernelsi, tik vienui vienas...

Jis nulaužė šveitrų kardelį ir kirvelio klevinį kotelį, jis iššaudė aitrias vylytėles, jam stiprios rankelės pamielino...

Nors priešų lavonų kalneliais buvo apsistatęs narsus Margelis iš visų pusių, bet suėmė jį pikti nedraugai, plieno grandiniais sukaustė, surakino jo stiprias rankeles, miklias kojeles, žirgan pasodino ir taip žirgely besėdintį prie augščiausio kuoro sienos narsųjį prikaustė, sunkų kerštą, baisią mirtį jam begamindami, bežadėdami...

Šeštadienio dienelę sustatė sugretė ilgas skobneles priešais Margelio bernelio. Ir susėdo už jų visi ponai gerti linksmintis, savo laimėjimu didžiuotis, pasidžiaugti, kad pavergė, nugalėjo Lietuvos šalelę...

Gėrė niaurūs gudai, gėrė žiaurūs vokiečiai, gėrė pikti lenkai.

Gyrėsi begerdami, besilinksmindami vokiečiai savo žiaurumu, gudai savo narsumu, bet užvis labiausiai gyrėsi lenkai, narsūs kalboje, bailūs kovoje...

Visi linksminosi, gyrėsi, pasakojo, kiek priešų nugalėjo, kiek Lietuvos kareivėliu nudėjo... Ir kankino ir vargino Margelį bernelį, juokus kėlė iš jo likimo.

Margelėlis raitužėlis savo likimą keikė, iš dangaus mirties šaukėsi.

Bet dangus dar tylėjo...

O ponai vis gėrė, valgė, linksminosi, savo žiauriais darbais didžiavosi. Ne tiek jie tiesos kalbėjo, kiek girdamiesi primelavo, Margelį beplūsdami...

Su jais gėrė linksminosi ir karalius pardavikas. Ir gyrė jį ten visi ponai, kad jis pardavė tėvų šalelę, kad leido ponams pavergti Lietuvos žemelę...

Gėrė šeštadienio dienelę, gėrė ilgą naktelę ir rytdienėlį, Velykų sekmadienėlį...

Gėrė karaliai, gėrė ponai ir kariai... Su jais gėrė linksminosi vyskupai ir kunigai...

Jie užmiršo šventon bažnytėlėn eiti, šventų mišių laikyti... Niekas tą dienelę nesimeldė, Dievulio iš mirusių kilusio nepagerbė...

Tik vienas Margelis, nelaimingasis raitužėlis, visą dienelę meldėsi, Dievulį augščiausią balsiai šaukė:

— Vai, tu Dieve Dievuli, tu galingas Perkūnėli, kodėl neužstojai mūsų šalelės, pikto priešo kodėl neiššudei...

— Krauju papluko šalelė! Kodėl skausmu nepapluko mano širdelė, kodėl ji netrūko, kodėl akelės neužsimerkė...

— Dievuli, Dievuli, senasis mūsų žemelės globotojėli! Argi jau amžinu miegu užmigo mūsų šalelė, kad neprabustų, iš miegelio nebesikeltų?!

— Ar mes tavęs, Dievužėli, negerbėm, tavęs nemylėjom, tavo bažnytėlių nelankėm... Kodėl tam lenkui, žiauriam vokiečiui ir niauriam gudui leidai mus nugalėti, tavo bažnytėles paniekinti!?

— Juk jie tavęs negerbia, tavo švento vardo nevartoja, bažnytėlėn nevaikščioja!..

Ir pasigirdo gūdus balselis iš augštųjų augštumėlių, iš žydrųjų dangaus giedrumėlių:

— Palauki, berneli, iki ryt rytelio...

Gėrė ponai, linksminosi visą sekmadienio dienelę, gėrė nuo ankstaus ryto iki gilaus vakarėlio ir manė dar gerti tamsią naktelę...

Gėrė linksminosi, laiškelius rašė, į visas šaleles siuntė, šaukė kvietė savo sėbrų, giminėlių didelin Raigardo miestan, plačion Lietuvos šalelėn vyktų, didelių turtų grobtų, linksmai gyventų, svetimu krauju mistų...

Kruvinai tekėjo aušri saulelė to pirmadienio rytelį... Kur didis Raigardo miestas buvo, kur lenkai, gudai ir vokiečiai linksminosi, klykė, ten dabar ežero vilnelės bangavo.

Nebeliko garsaus Raigardo miesto, nebeliko ponų, girtai klykiančių; ten tik bangelės siūbavo...

KAIMIEČIAI.

— Gerai jiems, šungalviams!.. Ačiū Dievui!..

— Tiesiog pragaran nukeliavo...

— Laka dabar ten smarvę!..

— Ir karalius pardavikas irgi ten žuvo?

— Na, žinoma. Jam pragare daugiausia dabar tenka.

— Kas iš to, jei ponų valia visgi pasiliko.

— Bet visdėlto Dievas atkeršijo už piktus darbus.

— Atkeršys ir dabarties ponams. Prisilaks dar jie smarvės!

— Kas dabarties ponai! Ot seniau kokie jie buvo! Mūsų laikais...

— Žmones rykštėmis užplakdavo, mergas į šunis mainydavo.

— Vaikus šunimis pjudydavo, iki juos gyvus sudraskydavo...

— Na. tai drasko juos dabar velniai pragare!

— Kaipgi, drasko... Ar maža už juos kunigai mišių laikė...

VINCAS VIŠVILIS. O kas atsitiko Margeliui? Ar jisai irgi žuvo drauge su visais?

RAGAILIS. Ne, berneli, Margelis nežuvo. Jį galingasis Dievas užkerėjo.

Tik liko jisai ten iki nūdienos į sieną prirakintas, bėram žirgely besėdįs... Laukia, kad atsirastų narsuolis, kurs jį išvaduotų; tada jis ponams dar kerštą parengtų... Bet tokio narsuolio, matyti, dar neatsirado iki šios dienos.

KAIMO BERNAI.

— Kad žinotau kur, jau aš, Dievaž, nueitau...

— Ir aš irgi. Gyvenimo nepasigailėtau...

— Aš nieko nebijau; kad tik žinotau, kur aš tą Margelį rasiu.

RAGAILIS *(kankliuodamas)*. Žemai prie kietos sienos prirakintas širmas žirgelis, jame sėdi jaunasis bernelis, Margelis raitelis. Jo rankelės surakintos, kojelės grandinėliais supančiotos... Ant pilies kuorelio, kuorelio ko augščiausio, tupi jo raibasis sakalėlis...

Laukia jie dieną ir naktelę, kad atjos narsūs bernužėliai, grąžins jiem laisvas dieneles, išgelbės iš sunkaus vargelio, didelės nelaimėlės...

Kai narsus bernelis gema, sakalėlis džiugiai ulba, žirgelis linksmai žvengia; kai bernelis paūgėja, apie narsius darbus kai svajoja, sakalėlis sparnus tampo, žirgelis kanopėlėmis vejelę kapoja...

Bet slenka dienos, slenka naktys, ilgi metai, kaip bangelės plaukia, o tų bernužėlių, tų narsiųjų, nėra ir nėra...

Kai miršta mūsų šalelėj vienas narsiųjų bernelių, darbelių savo neatlikęs, svajonėlių neįvykdęs, griaudžiai verkia raibas sakalėlis, iš šviesių jo akelių ašarėlės byra, o širmasis Margelio žirgelis liūdnai galvelę nuleidžia...

Niaukias tad pelkės, miglomis klostosi!.. Gūdžiai skamba paskendusio miesto varpai...

O nuo verkiančiųjų pelkių balų, nuo dejuojančių varpelių apsiniaukia visa mūsų šalelė, tamsiais debesėliais apsigaubia, skaudžiu lietumi pravirksta...

(Nustojęs kankliuoti) Kad atsirastų tokis drąsus vyras, kurs Margelį išvaduotų, dar mums grįžtų senovės geri laikai, ir mes vėl nei gudų, nei lenkų, nei kitų ponų nežinotume.

KAIMO BERNAI.

— Tai kurgi tasai Margelis yra?..

— Tu pasakojai apie kažkokį ežerą, o dabar kalbi apie pelkes.

— Kur tas ežeras, kur tos pelkės?..

— Ar gal visa tik pasakos?..

— Žinoma, pasakos...

RAGAILIS. Ne pasaką aš jums kalbu, bet mūsų tėvų padavimą. Kas tėvais nebetiki, jų palikimų nebegerbia, tasai mirė savo šalelei, ir jo siela niekuomet nebeatgims gyvam tėvų darbui.

KAIMO BERNAI.

— Kur tasai ežeras?

— Kur pelkės? Pelkės tosios kur?

RAGAILIS. Aš jų vardą minėjau! Argi negirdėjote, argi nežinote?

KAIMIEČIAI.

— Tai Kubelnyčios balos. Jauni jau neatmena seno vardo. Seniau jas tikrai vadino Raigardo vieta.

— Seniau, kalbėjo žmonės, ten didelio ežero būta.

— Kad ten seniau buvo miestas, ir aš esu girdėjęs.

— Sako, stabmeldžių ten gyventa senovėj.

— Tas miestas buvo stabmeldžių, dėl to katalikai jį yra sunaikinę. Taip kunigas sakė. *(Nusigręžęs nueina šalin).*

— Sako, kad dabar ten, kažkur pačiam balų vidury, esanti apaugusi sala. Ten kažkokie griuvėsiai riogso.

— Seneliai pasakojo, kad ten stabmeldžių bažnyčios būta.

— Matau, netiesa. Kodėlgi kas sekmadienio vidudienį, kai Liškiavoj kunigas mišias laiko, ten girdėti skambantieji varpai? Matyti, bažnyčių ten esama.

— O tau teko tie varpai girdėti? . .

— Man neteko, bet yra žmonių, kurie girdėjo.

— Visaip seniau žmonės pasakodavo. Vienas taip, kitas kitaip. Dabar jau retas apie tai ką nors žino.

VINCAS VIŠVILIS.

Seneli, senovės aidu praskambėjo
mano ausyse tavo daina,
tųjų dienų šešėlis praslinko miglotas
prieš mano akis. O kaip aš norėtau
tas vietas šventąsias matyti,
kurios padavimų tiek gausiai pagimdė!
Ar nebegali gi į griuvėsių salą
man kelio parodyti! ? .

KAIMIEČIAI

— *(Kraipydamas neigiamai galvą)* Vargu kas atsiras. Gūdi labai vieta! . .

— Aš dieną šalia balos eiti bijau. Nepersižegnojęs šventu kryžiumi niekuomet neinu.

— Negera vieta. Ne vieną žmogų šmėklos ten yra išgąsdinusios.

— Dar akis apdums ir nuves kur klampumynan. Juk tokių atsitikimų būdavo seniau.

— O kai klampumynan pateksi, niekas jau nebeišgelbės.

— Ogi akin patekti ar geriau?

— Na, ten nors mirtis greita. Burbtelėjai — ir nebėra tavęs.

VIENAS KAIMO BERNŲ. Kaipgi tas ežeras pelke pavirto? Ar jis užako, ar gal liūnais sužėlė?

RAGAILIS. Tas atsitiko, berneli, neperseniai. Mūsų senelių seneliai dar atsiminė, kai pranyko ežeras ir jo vieta pelkėmis virto.

Kai ežero bangose paskendo didysis Raigardo miestas, su visu geru, su visais turtais, su ponais, su karaliumi išdaviku, pagailo tiems lenkams ir vokiečiams, kurie liko, ne tiek žuvusių tėvų ir brolių, kiek tų didelių turtų. Dėl to jie panorėjo ežerą nuleisti, sausu keliu užlietą miestą pasiekti. Jie kasė gilius ir plačius perkasus iš plataus Rajos ežerėlio į sraunąjį Nemunėlį.

Iškasė giliausius perkasus, bet vanduo stovi kaip siena ir neteka perkasais, tik ežeras vis labiau tvinskta.

Ir kunigai meldėsi, ir vyskupai mišias laikė, ir ežerą šventino, bet vanduo vistiek neteka perkasais, ir gana. Kelis šimtus metų ponai kamavosi ir nieko neįveikė. Pagaliau, vyručiai, kažinkas jiems patarė surasti tokį burtininką, kuris ežerą sugebėtų nuo kerų atpalaiduoti. Trejus metus visose pasaulio karalystėse jieškojo, bet pagaliau surado tokį, kuris apsiėmė ežerą kiton vieton nuvesti.

Atvežė jį pavasario dieną prieš pačias Velykas į Rajos ežerą. Kerėjo jisai dieną, kerėjo kitą, o trečią ežeras jau iš vietos sujudo. Velykų pirmą dieną, kai bažnyčiose ėjo mišios, sujudo ežeras eiti...

KAIMIEČIAI.

— Kaipgi, kaipgi! Sako, visi žmonės iš bažnyčios išbėgo tų stebuklų žiūrėti.

— Sako, patsai kunigas, mišių nebaigęs arnoto nenusiėmęs, kaip stovėjo prie altoriaus, taip ir nubėgo į Nemuno krantą.

— Kaipgi, kaipgi. Ir aš apie tai esu girdėjęs.

— Seniau kiekvienas vaikas tai žinojo.

— O kur tasai ežeras sustojo? Tai gal pridarė žmonėms žalos!

— Na, žinoma. Visą kraštą galėjo užlieti.

RAGAILIS. Ežeras nuplaukė Nemunu žemyn. Ten kur netoli Prūsų šalies pasukė į šoną, klonis vandenimis užliejęs, laukuose daubas išplėšęs. Kad būtų visas vienoj vietoj sustojęs, o ne virtęs daugeliu ežerų ežerėlių, būtų visą šalį paskandinęs.

KAIMIEČIAI.

— Mat, Dievas nelėmė žmonėms pražūti.

— Visgi Dievas rūpinasi žmonėmis.

RAGAILIS. Bet miesto jie vis tik nepasiekė. Jis nugulė giliai žemėn, o toji vieta, kur buvo ežeras, virto neišbrendama pelke. Nei ja bristi galima, nei ja plaukti galima, tik paukščio sparnais per ją perlėkti.

KAIMIEČIAI.

— Sako, yra takas per balas. Juo galima net į vidurį nueiti, ten, kur matyti medžiais suaugusi sala.

— Yra tai yra, bet kas dabartinių žmonių jį žino?

— Dabar pelkės tiek sužėlė, kupstais ir krūmais suaugo, jog panorėjęs betkuriuo keliu pasieksi salą.

— Džiūsta dabar jau ir pelkės ir ežeras. Ir patsai Nemunas jau nebetas.

KAIMO BERNAI.

— Kad taip dar kas kitas atsirastų, aš pamėgintau patekti salon. Pamatytau, ar tiesą senis pasakojo.

— Pamatyti, kokios ten senovėje būta tosios pilies. Tiek apie jas girdi dainose ir nežinai, ar tiesa tai, ar prasimanymas.

— O gal ir tą karalių surastume ten? E, pajodinėtum ristais žirgeliais.

— Kaip pajodinėtai, kad arklin sėsti nemoki.

— Mokėtau. Ne mūsų arkliais jodinėsi, kad kiekvienam klane klumpa.

— Na, tai einam. Ar čia mūsų maža yra?

— Einam berneliai...

VINCAS VIŠVILIS. Ir aš su jumis.

SODIETIS. Eikit, jei norite, kad monai akis apdumtų ir baloj kur nuklampintų.

SENASIS SODIETIS. Senovėj vėlių dienoje būdavo žmonių, kurie ten melstis už tėvus vaikščiodavo. Bet ponai uždraudė, o kunigai prakeikė tuos, kurie drįstų ten eiti. Sako, kas neklausydavo, tuos ponai rykštėmis plakdavo, iki užplakdavo.

KAIMO BERNAI.

— Ko mums ponų dabar bijoti? Jie jau galios nebeturi.

— Jau mes dabar esame laisvi ir jų nebebijom.

— Mes nieko nebijom. Panorėsim ten nueiti — ir nueisim. Niekas mūsų nesulaikys.

KUNIGAS *(išėjęs iš vartų, eina į susirinkusiuosius).*

Aš galiu sulaikyti ir sulaikysiu.
Tai mano šventa pareiga...
Kvaili ir tamsūs žmonės! Jūs klausote
dar kvailesnių, dar tamsesnių negu patys.

Aš čia visą laiką už sienos stovėjau ir girdėjau senio visas melagingas pasakas. Aš jų esmę ir mintį atspėjau ir nusigandau dėl jūsų amžinojo gyvenimo... *(Priėjęs)* Štai, kokiomis baisiomis pasakomis minta jūsų siela!..

VIENAS DVARO TARNŲ. On księże, królom polskim ubliżał.*)

KUNIGAS. Girdėjau, žinau. Senis iškraipė tiesą, apdrėkė melu garbingo karaliaus vardą, kuris apšvietė šitą šalį šventa lenkų tikyba!

---

*) Jis, kunige, lenkų karalius įžeidė. Red.

Kuo jūs dabar būtute buvę, kad ne jis? Kur stabmeldystėje mirus keliautų jūsų vėlės? Stabmeldžiais būtute buvę, velnio auka, kaip buvo ja seniau jūsų stabmeldžiai tėvai, kaip bus visi tie, kurie niekina šventą lenkų tikybą ir kalbą. Dabar jūs esate katalikai, pažinę šventos lenkų tikybos šviesą, gerbiate tikrąjį Dievą, kuris žmogaus laimei sutvėrė dangų ir žemę ir panorėjo, kad Jį bažnyčiose žmonės garbintų motinos Lenkijos šventa kalba. Kas visa tai padarė, kam turime dėkingi būti, kad jus prijungė prie didelės krikščionių šeimų draugės, kad dvi tauti garsi, garbingi amžinai surišo broliškais ryšiais, nesutraukiamais... Kad lenkiška kultūra jus apdovanojo... Garbingas karalius Jogaila — žinokite visi jo vardą ir gerbkite — tai padarė, susituokęs su Lenkijos šventa karalaite Jadvyga.

VARGONININKAS *(priėjęs)*. Arba jie, szanowny dobrodzieju,*) supranta. Juk tai tamsūs chlopai.

KUNIGAS. Kas prieš jo šventą darbą galėjo kelti šventvagišką ranką, kodėl drįso jam pasipriešinti, ar nesuprantate dar? Stabmeldžiai, velnio sugundyti, ir apie juos šitas jums senis pasakojo. Bet Dievo lėmimu jie buvo sutriuškinti, sunaikinti, ir jūsų tamsioje atminty nūnai gyvena dar kaipo praeities pikti šešėliai.

VARGONININKAS. Tai, panie tego, jis pasakas pasakoja ir kvailina žmones... Tos pasakos, panie tego, tai vis stabmeldiškos...

KUNIGAS *(vargonininkui)*. Jie tamsūs, viskuo jie tiki. Tu gi kaltas, kad nepramokinai jų dainuoti kitų dainelių, gražesnių — apie kančias mūsų nuskriaustosios tėvynės Lenkijos.

VINCAS VIŠVILIS. Mūsų tėvynė Lietuva.

KUNIGAS.

Tai tavo balsą girdžiu, šėtone,
žiauraus tėvynės priešo talkininke!
Šio tamsuolio lūpom juk tai tu kalbi,
savo amžina „divide et impera“ vylyčia
širdin mums taikai... *(Višviliui)*

Žinok, kvaily, kad Lenkija ir Lietuva tai viena. Esame gente lituani, natione poloni... Bet tu to nesuprasi per savo tamsumą.

VINCAS VIŠVILIS. Tai tavo užtemusios akys, užgriuvusi širdis. Jei tu tikrai lietuvis būtai, ne lenkas, ne skriaudėjų mūsų sūnus, turėtai susigėdinti savo melagingos kalbos. Aš šituos vylingus žodžius, kur iš tavo krinta lūpų, seniai jau esu girdėjęs... Vylingos tai kalbos, ir mums apgauti jos pramanytos. Netikėkit juo, žmonės: taip kalba mūtų priešai, kaip jums kunigas kalba.

---

*) Gerbiamasis geradary. Red.

KUNIGAS. Kas tu esi per vienas, kad nori drumsti mūsų vienybę?!

VINCAS VIŠVILIS. Lietuvis ir gente ir natione. Ne lenkas kaip tu, tik lietuvis, kaip ir šitie štai čia susirinkę žmonės.

VARGONININKAS. Lenkas tai apšviestas, mokytas žmogus, lietuvis tai chamas, tamsuolis. Ar tu, panie tego, numanai, ką kalbi?

VINCAS VIŠVILIS. Tamsi kvailybė kalba tavo lūpomis. Taip kalba tik išgamos, kur tėvų savo atsižadėję ir šventos tėviškėlės. O, aš gerai esu patyręs, kas yra lietuviui lenku būti.

KUNIGAS. Iš kur tu žinai?

VINCAS VIŠVILIS. Jų tarpe turėjau būti ir buvau.

VARGONININKAS. Jis, panie tego, nam ubliža.*) Aš taip jam nepraleisiu. Aš teisman jį patrauksiu.

VINCAS VIŠVILIS. Kas teismas, kuriuo tu man grasai! Judu abu *(rodo į kunigą)* būsita protėvių ir palikuonių teisiamu — ir nuteistu.

KUNIGAS. Pardavikas, zdrajca!

VINCAS VIŠVILIS. Tai tu. Aš lietuvis, mylįs tėvų šalelę.

KUNIGAS. Tikėjimo priešas!

VINCAS VIŠVILIS. Tikras katalikas, bet kas toji lenkiška tikyba, apie kurią tu kalbėjai, aš nežinau.

KUNIGAS. Tu mūsų priešų draugas, jų pinigais papirktas piktadarys!

VINCAS VIŠVILIS. Visam pasauly lietuviai draugų nebeturi. Aš esu visų jų priešų priešas.

KUNIGAS. Pamišėlis, beprotis! Sergąs manija žmogus.

VINCAS VIŠVILIS. Tvirtas ir sveikas esu vyras, kad jus apgalėtau.

KUNIGAS. Litvomanas!

VINCAS VIŠVILIS. Štai kur tu, kunigėli, tikrą savo kailį parodei! Tasai litvomanas tau, kas gimtąją myli šalį ir jos svetimiems parduoti ne nori, kas mėgina tavo sąžinės drumsti miegą. Kas tu esi patsai, lenkas ar lenkams parsidavėlis, tu juk patsai nežinai.

KUNIGAS *(į žmones)*. Ar jūs girdite šio bedievio kalbą? Girdit, kaip jis niekina dvasišką luomą ir šventą mūsų tikybą. Aš, Dievo tarnas, jums sakau, kad jis greitu laiku sau galą suras. Šimtai tokių bedievių šventai bažnyčiai nebaisūs: tvirta uola jos pamatai, ir dėl to pragaro varti jos nenugalės. Bet vargšas tasai bus, kas jo žodžiais patikės.

(Į Ragailį). O tu, senas begėdi, ar nesiliausi gundęs žmones! Aš surasiu tau tinkamą vietą! Gyvas kalėjime sudūlėsi.

RAGAILIS. Man, kunigėli, vistiek, kur dūlėti. Persenas esu, kad dar ko pasauly bijotau, ir manęs nepabaidysi. Bet žmonių iš kelio vesti aš ne-

*) Mus įžeidžia. R e d.

norėjau ir nenoriu, o kad senovės dainą, kur iš tėvų pramokau, jiems padainavau... Ot, papūtė vėjas iš to krašto, ir liežuvis patsai prabilo.

PIRMASIS KAIMIEČIŲ. Jau kur Ragailis, kunigėli, ten ir dainos... Jam dainos, pasakos kaip ančiai vanduo.

ANTRASIS SODIEČIŲ. Žinoma, jos kvailos, mužikiškos...

TREČIASIS KAIMIETIS. Mėgsta senis pasakas ir daugel jųjų žino. Malonu būna jų kaikada paklausyti. Juk, sako, ir ponai skaito knygas, kur visokių pasakų yra prirašyta.

PIRMASIS KAIMIETIS. Nebe jo pasakomis kas tiki. Tai nerimtas žmogus.

KUNIGAS. Ne nuo nūdienos. Augščiausiasis pavedė mano globai jūsų sielas, ne nuo nū tik dienų aš jus esu pažinęs. Žinau jūsų trūkumus, jūsų tamsumą; ir kas jumyse gera, seniai jau esu pastebėjęs. Žinau, jūs mėgstate dainas. Kur einat, pripratę esate dainuoti. Tik reikia vengti tokių kvailų dainų, vieną kurių, už šventoriaus sienos stovėdamas, esu nūnai išgirdęs. Panašios Dievui yra priešingos ir jūsų sielai pragaištingos. Jomis velnio pasiuntiniai gaudo jūsų sielas.

VIENAS KAIMIEČIŲ. Kuo mes kalti, tėveli, kad kitų nemokam?

KUNIGAS. Tiesa, jūs nekalti, kalti mes patys, kad jūsų apšvietimui maža pasidarbavom; kaltas dvaras, kurs vien naudojosi jūsų darbu; jūsų sielos reikalai maža jam terūpėjo.

VARGONININKAS. Šventa teisybė, tėveli.

KUNIGAS *(vargonininkui)*. Kaltas ir tu, kad dykaduoniauji ir iki šiol nesugebėjai žmonių pramokinti dainuoti gražias lenkų tautines dainas apie Lenkijos motinos kančias ir vargus.

Štai ir tau, seni, viena knygutė, kad tu taip mėgsti dainas. Pramok jas dainuoti... *(Duoda jam dainų dinkinėlį)*.

RAGAILIS *(neigiamai kraipydamas galvą, neima iš kunigo knygutės)*. Ne, aš šių naujųjų dainų nedainuosiu. Prie jų nepriprato mano kankliai. Tai svetimos dainos.

KUNIGAS. Jas turi pamilti. Užmiršk savo pagoniškas, kurių turi gėdytis kiekvienas katalikas.

RAGAILIS. Mano tėvai ir protėviai jas dainavo, ir man lemta dainuoti. Tepražūna naujos, svetima kalba sudėtos. Geriau kanklius sudaužysiu, negu jas dainuosiu.

KUNIGAS *(ištraukęs iš jo rankų kanklius)*. Na, tai aš tau juos sudaužysiu, kad žmonių tu nebesuvedžiotai. *(Daužo į sieną kanklius, ištraukęs juos iš Ragailio rankų)*.

RAGAILIS. Temato tau dievai mano skriaudą. Bet ja tu sutrupinai sielos jėgas. Tu sudaužei kanklius, kuriuose senų tėvų siela gyveno. Dabar ji be pastogės, bet vietą jai aš surasiu savo krūtinėj.

VINCAS VIŠVILIS. Nenusimink, seneli. Tavo padavimai, mums padainuoti, banga suūžėjo ne vieno mūsų krūtinėj. Tu raginai eiti užburtuosna griuvėsiuosna, keliauti senovės didvyrių dvasios išvaduotų. Mūsų tarpe atsiras, kur tavo balsą yra išgirdę. Ar ne tiesą sakau, berneliai?

KAIMO BERNAI.

— Tai gal eisime, broliai?

— Nors pamatysim, kas ten yra.

— Gal nieko nėra, bet įdomu sužinoti...

— Na, eisime nors todėl, kad baisu...

VINCAS VIŠVILIS. Matai, seneli, mes, kurie tavo pasakų klausėm, pamatėm jose likimo ranką, kuri mums kelią rodo. Mes eisim jieškotų tako užburton senovės pilin. Mes gelbėsim narsųjį Margelį.

KUNIGAS. Kas drįs jūsų krikščionių tarpe eiti ten, kur prakeiktuose griuvėsiuose gyvena tamsūs stabmeldystės atminimai, kas drįs, velniui pardavęs savo sielą ir kūną, tapti švento lenkų tikėjimo Dievo priešu! ?.

Žinokite, žmonės, kurie paties Dievo mano globai esate pavesti, kad tik tamsūs pamišę bepročiai ir mūsų bendrų priešų papirkti piktadariai, kuriems svarbu suskaldyti mūsų jėgos, sunaikinti mūsų vienybė, jus šaukia pažinti mirusios stabmeldiškos senovės maištingą sielą, jus peni kerštingo maišto penu...

(Atsikreipęs į Višvilį). Pažįstu tave, velnio tarne! Šėtonas tavo lūpomis kalba: divide et impera. Bet aš neleisiu šiuo šūkiu suklaidinti tamsuolių minios!

(Nusigręžęs į minią) Sakykit, kuris jūsų gali drįsti pasipriešinti Dievo žodžiui, mano lūpomis skelbiamam?.. Kas drįs paklausyti šitų *(rodo į Ragailį ir Višvilį)* velniui parsidavusių bedievių, kurie nori jus vesti į pražūtį! ?.

Kas, savo vėlės išganymo nedabodamas, nori paskęsti stabmeldystės pelkėse ir atsižadėti tikrojo Dievo, tikros lenkiškos tikybos?..

KAIMIEČIAI.

— Kas čia jų klausys, tėveli! Jaunimas tik juokauja.

— Nejaugi kas gali piemenų pasakomis patikėti!

— Nejaugi mes dvasiško tėvelio žodžių nepaklausytume!..

— Ar mes pamišę, ar kas... Ot, juokavo sau žmonės, kalbėdami nei šį, nei tą...

VINCAS VIŠVILIS. Matau, kad tu, kunige, elgiesi kaip tikras lenkas. Kas dora, kas gražu ir prakilnu svetimoj sieloj, tu niekini ir smaugi, kad paskui pakištum savąjį niekam netikusį šlamštą. Kaip šikšnosparnis saulės, taip jūs baidotės gimstančios tiesos, kuri turės išsklaidyti jūsų melą apie mus ir apie jus.

KUNIGAS. Bedievis! Bažnyčios priešas! Velnio tarnas! Maskvos šni-

pas, už trisdešimt sidabrinių savo kūną ir sielą jiems pardavęs, ir tu drįsti niekinti riterių tautą!

VINCAS VIŠVILIS. Riterių tauta! Melo riterių, nes ji vienintelė pasaulyje melą ir paskalas pagrindan savo gyvybės padėjo!

KUNIGAS. Kvaily! Tos garbingos tautos didvyriai, kurią tu niekini, kovojo už savo ir tavo laisvę. Žinok tai, parsidavėli, kad lenkai buvo, yra ir bus garbingi laisvės gynėjai.

VINCAS VIŠVILIS. Jūs, kurie pavergtųjų tautų skriaudomis gyvenote, dabar laisvės gynėjai! Tai didžiausias melas, kuriuo jūs dumiate pasauliui akis. Jūs netvarkos ir riaušių riteriai. O kruvinoj netvarkoj laisvė negyvena.

KUNIGAS. Nepraustaburni, Kaine! Melą tau užduoda visa garbinga mūsų krašto praeitis.

VINCAS VIŠVILIS. Jūsų praeitis skandalinga. Neveltui prakilnios didybės jieško jūsų dainiai tik mūsų tėvų darbuose.

VARGONININKAS *(į sodiečius besikreipdamas)*. Tego panie, ar jūs kurti, kad negirdit, kaip šitas svieto perėjūnas kunigą niekia? Surišti jį ir urednikui atiduoti. Gal kokis cicilikas, carobujca!*)

VINCAS VIŠVILIS. Plėšti svetimo garbė melu ir šmeižtu jum atrodo tautos didvyrio darbu.

VARGONININKAS. Nagi, vyrai, imkit jį, veskit pas uredniką. *(Žmonės tyli)*.

VIENAS KAIMIEČIŲ. Nagi urednikas patsai ateina.

VARGONININKAS *(nusitvėręs Višvilį)*. Dabar tu man neištrūksi.

VINCAS VIŠVILIS *(paėmęs nuo žemės dainų rinkinėlį)*. Gerai, aš parodysiu urednikui. kokių tu dainų dainuoti mokini žmones.

KUNIGAS *(ištraukęs iš jo rankų giesmynėlį)*. Leisk jį. Gėda bažnyčios tarnams šauktis maskolių pagalbos! *(Nusigręžęs greitai eina klebonijos link; paskui seka Vargonininkas. Žmonės skirstosi)*.

UREDNIKAS *(priėjęs)*. Kas čia tokio? Ko čia susirinkote? *(Pamatęs Ragailį)*. Tu vėl savo dainas. *(Graso)*. Na, tu man! Padainuosi!.. *(Eina irgi šalin)*.

*) Caro žudikas. Red.

II

Drėgnas miglotas rudens vakaras. Aplinkui krūmai. Po dideliu alksniu, pakraštėj miglomis apgaubtos lygumėlės, sėdi ant kalno Vincas Višvilis. Girdėti toli skambinant „Dievo Angelas".

VINCAS VIŠVILIS *(atsirėmęs alkūnėm kelių)*. Tan tan tan — skamba varpai... Seniau jų balsas žadino mano jausmus, lyg tai būtų buvęs darganos balsas. Tada dar tikėjau dangumi ir žeme. Dabar nieku nebetikiu... Tik vis negaliu dar nusikratyti svajonių, kurios man švietė jaunųjų dienų metu... Dėl to nūnai liūdesį niūniuoja ir nusivylimo bangas kelia mano širdy varpų balsai. Nebėra lūpose maldos, nebėra vilties širdyje!..

Tan tan tan — skamba varpai, bet jau nebegimdo jų balsas tylos ir ramybės mano sieloje. Pamiršau maldą, kurios mane mokino motutė, kad aš ja, varpeliai, jūsų balsą sutiktau ir lydėtau? !.

O motužėle mano, kur tu dabar esi? !.

BALSAS MIGLOSE. Aš čia, aš čia, sūneli... Suradau tave pagaliau... *(Vystosi, supasi miglos, banguoja. Jų gelmėje matyti lyg moteriško šešėlis).*

VINCAS VIŠVILIS *(tyliai)*. Motinėle, tu čia?.. Ar gal medžiai tavo balsu mano sielai sušlamėjo?

BALSAS MIGLOSE. Aš čia, sūneli. Aš visus kelius išvaikščiojau, visas šalis išskrajojau, savo sūnelio bejieškodama, kol pagaliau jį suradau.

VINCAS VIŠVILIS. Jei tu ne šmėkla, mano vaizduotės vaisius, kaip tu čia atsiradai?

BALSAS MIGLOSE. Aš iš Dausų šalies... Nūdiena — mano diena, ir ja aš visuomet naudojuosi sūnelio jieškotų.

VINCAS VIŠVILIS. Jei tu tikrai čia esi, motinėle, tepamatysiu aš tave savo akimi, kaip dabar girdžiu tavo balsą sielos ausimi. Aš tavęs pasiilgau!

BALSAS MIGLOSE. Štai aš, sūneli! *(Miglos kyla augštyn; matyti lygumėlė, vandens apsemta. Kitoj pusėj stovi balta moteriškė).*

VINCAS VIŠVILIS *(atsiklaupęs ir ištieseęs į ją rankas)*. Motužėle mano, mano gyvenimo žvaigždele! Kodėlgi taip toli nuo manęs atsistojai? Aš tavęs taip esu pasiilgęs, taip trokšta mano siela tavo glamonėjimų. Priglausk mano pavargusią galvą prie savo krūtinės, kaip tada, kai aš buvau dar mažas. Nuramink mano ilgesį!

MOTERIŠKO BALSAS. Ilgesys, sūneli, mane kapan nulydėjo, drauge karstan gulė ir Dausų šaly nuo manęs neatsiliko. *(Liūdnai)* Bet nelemta man priglausti sūnelis prie savo krūtinės, nes dėl kitos tu manęs atsižadėjai, vandenyse mariose paskendęs.

VINCAS VIŠVILIS. Aš nelaimingasis! Kaip aš galėjau taip tave nuskriausti!

MOTERIŠKO BALSAS. Kodėl tu taip pasielgei, sūneli?!

VINCAS VIŠVILIS. Ar tu man, motinėle, nesi žadėjusi, kad aš būsiu vyskupu?

MOTERIŠKO BALSAS. Tai buvo mano svajonės.

VINCAS VIŠVILIS. Aš jomis patikėjau... Ar tu nesi sakiusi, kad aš atsisėsiu ristan žirgelin, šilko balnu pabalnotan, aukso kamanėlėm pažabotan; kad turėsiu aukso pentinėlius ir šveitrųjį kalaviją?.. Ar nepasakojai apie augštus karalių rūmus, kur man buvo lemta gyventi?..

MOTERIŠKO BALSAS. Tai buvo pasakos.

VINCAS VIŠVILIS. Tu jomis mane sužavėjai, ir aš nuėjau Žvaigždikio kalavijo surastų, bet užburton jo pilin nesu iki šiol kelio atitikęs. Nesuradau, motinėle, šveitraus kalavijo, neturiu dar eiklaus žirgelio nei auksinių pentinėlių!.. Tik vargo daug esu patyręs, tik nusivylimu širdis mano pabrinko... Šalta, drėgna ir tamsu aplink... Purvina, purvina!..

Sunku man, motužėle! Gelbėk dabar mane, *(ištieses į ją rankas)* gelbėk mane! Paimk mane su savim Dausų šalin, užliūliuok mane dainomis, kaip kad man kūdikiu esant... Leisk man galvelę ant tavo kelių padėti!

MOTERIŠKO BALSAS. To mums daugiau nelemta, vaikeli! *(Nykdadama)* Tavo širdy man vietos nebeliko.

VINCAS VIŠVILIS *(ištieses rankas)*. Motule, motule!.. *(Nusiminęs keliasi)*. Pranyko... Vėl vienų vienas likau... Nebesugrąžinsiu dienų, kurios praslinko, nebesurasiu laimės, kurios patsai atsižadėjau...

Ašvienis, be pastogės, be vilties... Vienų vienas ilgiems metams... *(Vėl atsisėsdamas)*:

Kur esi, laimuže mano?
ar už marių, ar už jūrių,
anoj pusėj vandenėlio?..

BALSAS MIGLOSE. Aš čia. Tavo dabar valanda: pasinaudok ja.

VINCAS VIŠVILIS *(pašokęs)*. Kas tu esi? Aš tavęs nematau.

BALSAS MIGLOSE. Aš tavo laimė. Matyti manęs negali.

VINCAS VIŠVILIS. Kodėl?

BALSAS MIGLOSE. Aš neturiu vieno veido. Aš turėjau būti, kuo nebuvau, ir galiu būti, kuo neturėjau likti.

VINCAS VIŠVILIS. Kuo tu turėjai būti?

BALSAS MIGLOSE. Ar nori pamatyti? Nūnai visa galima.

VINCAS VIŠVILIS. Taip, noriu. Tepamatysiu, kuris likimas man buvo lemtas. *(Miglos supasi, banguoja, kyla augštyn, aiškėja. Pagaliau matyti darželis su žydinčiomis gėlėmis. Ant vartelių pasirėmus jauna mergelė).*

MERGELĖ *(ilgėjimosi balsu)*. Ateik, ateik pas mane, mylimasis. Argi tavo širdelė nenujaučia, kaip aš tavęs trokštu, kaip aš tavęs laukiu. Dega mano veideliai, svaigsta mano galvelė, vai, sunkiai plaka širdužėlė, o tavęs vis dar nėra ir nėra. Kur tu, kur tu nuvykai, bernužėli, ar už girelių siūbuojančiųjų, ar už marelių mėlynųjų?!

BALSAS MIGLOSE. Štai kuo aš tau būtau buvusi. Tu, ne sau laimės jieškodamas, manęs atsižadėjai.

VINCAS VIŠVILIS *(suėmęs rankom už galvos)*. Tai ji! Tai ji! Toji, apie kurią aš sapnavau, apie kurią svajojau! Aš tiesiau į ją savo pasiilgusias rankas!

BALSAS MIGLOSE. Tu nusidėjai likimui, kuris tau gimimo dienoje lėmė moteriškės meilėje surasti sau laimę.

MERGELĖS BALSAS.

Ateik, ateik į mane, berneli,
skubėk, skubėk, raiteli!

Liepsnoja mano jaunas kūnas — jis tavo glamonėjimų laukia, tavo karštų bučiavimų trokšta mano lūpelės...

Ateik, ateik į mane, berneli,
skubėk, skubėk, raiteli!

Aš priglausiu galvelę prie tavo krūtinėlės, apkabinsiu baltom rankelėm tavo kaklelį!.. Tai tu mane bučiuosi, tai tu mane meilinsi!..

Ateik, ateik į mane, berneli,
skubėk, skubėk, raiteli!

BALSAS MIGLOSE. Tu girdi? Jos balsas — tai tavo širdies balsas. Kodėlgi tu jo nepaklausei?

(Višvilis tyli; jis, užsidengęs akis rankų delnais, tyliai verkia).

MERGELĖS BALSAS *(juo toliau, juo mažiau girdėti; paskutiniai žodžiai vos girdimi).*

Tu nuvykai tolimon kelionėlėn,
tu pamiršai savo mergužėlę;
išbučiuos kitas mano veidelius,
išmastys gelsvas kaseles...
Vai, sugrįžk, sugrįžk, berneli,
vai, skubėk, skubėk, raiteli!..

BALSAS MIGLOSE. Tu verki! Aš matau ašaras tavo akyse. Jos rieda per tavo veidus.

MERGELĖS BALSAS.

Aš priglausiu tavo pavargusią galvelę
į savo jauną krūtinėlę,
nubučiuosiu, nudžiovinsiu ašarėles
iš tavo liūdnųjų akelių;
aš nuraminsiu tavo širdelę,
įžiebsiu joje laimės liepsnelę...
Vai, tik tu sugrįžk, sugrįžk, berneli,
vai, tik tu skubėk, skubėk, raiteli!
Tavęs pasiilgo mano širdelė,
kaip saulelės nuo šalnos pavytusi gėlelė.
Vai, sugrįžk, sugrįžk tik, berneli,
vai, skubėk, skubėk į mane, raiteli!..

(Nyksta toli, toli, lyg miršta stygų aidas).

VINCAS VIŠVILIS *(striūbaudamas)*. Gyvenimo tyruose aš išeikvojau savo sielos jausmus. Vėlu jau man, mergele svajonėle, grįžti į tave.

BALSAS MIGLOSE *(kuštąs, griaudinąs)*. Dar nevėlu. Dar aš galiu būti, kuo turėjau būti. Tik tu atsižadėk svajonių, pasakos pagimdytų, liaukis būti dėl šmėklų amžinu klajūnu.

Nesvajok kaip mažas vaikas, kad gali gyveniman prikelti, kas mirė... Nežaiski su vaikais ir suvaikėjusiais; juk tavo skruostuose plaukas jau pražilo...

Eik su manim, ir aš tau tiek suteiksiu laimės ir prabangos, jog jų užteks visiems tavo sapnams numarinti.

VINCAS VIŠVILIS. Negundyk manęs veltui. Sapnai giliai įaugo mano sielon. Išrausi juos iš šaknų, ir mirs mano siela, nes nėra galios, kuri galėtų išgydyti jos žaizdas. Vėlu jau man į tave, mergele!

BALSAS MIGLOSE. Aš tau sakau, kad nevėlu. Nūnai tavo valanda, ir tavęs laukia saldžiausioji jauna meilė. Aš pasistengsiu, kad tavo svajonės, tavo klajojimai, tavo kančios, pagaliau, nuo pirmos paklydimo dienos tau būtų paskaitytos. Kankinio spindinčiu vainiku aš apvainikuosiu tavo žilstančią galvą, ir jis tau suteiks visa, ko panorėsi: pačių jauniausių mergelių meilę, garbę, turtų, aukso... Tik klausyk manęs ir nesielk kaip paiki vaikai, nes ir jie tave gali pajuokti. *(Višvilis tyli)*. Ar tu lauki, kad aš būtau, kuo turėsiu tau būti, jei nepasinaudosi šiuo vakaru, kuris gali pakreipti dar likimo kelią?..

(Miglos vėl ima banguoti, slenka žeme vis tirštesnės. Vystosi žiauraus likimo vaizdas: matyti augštas uolotas kalnas; ant jo viršūnės didelė pilis; paskui matyti pakalnėje didelis urvas. Jame daugel žmonių. Visi kuone pusnuogi; kirviais, peikenomis, lopetomis jie skaldo kalno uolas, lyg gilindami urvą)...

Tokį sau likimą lemi! Gal tokios laimės tikrai trokšta tavo širdis?.. Jei taip, eik toliau tuo keliu, kuriuo eini... Bet jei tavo širdis trokšta ko kito, pasinaudok dabartine valanda, ir aš tau štai kuo būsiu!.. *(Miglos vėl ima banguoti, tirštėja, keičiasi... Nauji vystosi vaizdai. Matyti didelis gražus kambarys. Jame daug gražiai apsitaisiusių vyrų ir moterų. Jie visi šnekučiuojasi ir dažnai dairosi į duris, lyg kažko laukdami. Įeina Višvilis. Visi pasikelia, skuba jo pasitikti, sveikina, lenkdami prieš jį galvas. Sveikindamasis su visais Višvilis eina toliau; lyg ko jieškodamas, dairosi aplinkui. Pagaliau, pamatęs gražią skaistaveidę mergelę, eina prie jos ir duoda jai ranką. Mergelė paduoda jam savo abi ranki; Višvilis nusilenkęs bučiuoja rankutes ir sėdasi šalia jos.*

Miglos ima vėl banguoti, visa nyksta... Vystosi jau kiti vaizdai. Matyti dailus kambarys, nedidelis, gražiai papuoštas. Ant stalo stovi gėlės. Prieš veidrodį sėdi toji pati mergelė ir taiso plaukus. Kambarin įeina Višvilis. Pamačiusi jį, mergelė skubiai pašoka iš vietos, puola prie jo, apkabina rankom kaklą... Jie karštai bučiuojasi)...

MERGELĖS BALSAS. Mano mieliausiasis, mano brangiausiasis!.. Parėjai, pagaliau!.. *(Visa nyksta).*

VINCAS VIŠVILIS *(pasikėlęs)*. Einu! Einu! Vesk mane į ją!

BALSAS MIGLOSE. Apleisk šią niūrią vietą ir eik į žmones. Aš nematoma tave lydėsiu...

VINCAS VIŠVILIS *(susijaudinęs)*. Einu, einu!..

BALSAS MIGLOSE.

Eik pramintu taku,
kuriuo šimtai jau ėjo,
aš laimės tau suteiksiu tiek,
kiek jos šimtai neturėjo...

(Balsas tilsta tolumoj).

VINCAS VIŠVILIS. Einu! Skubu!.. *(Pasikelia, užsisagsto visomis sagomis apsiaustą. Pataiso ant galvos skrybėlę, piktai nusispjauja).* Gana man šunkeliais trankytis žmonių pajuokimui! *(Nusigręžia ir pamato priešaky stovinčią karalienę Panikę).* Tu! Tu čia!

PANIKĖ. Aš visuomet ten, kur tu. Bet tu mane matai tik tada, kai tavo siela reikalauja paramos.

VINCAS VIŠVILIS. Ko tu iš manęs nori? Leisk man eiti, kur sumaniau, ir netrukdyk man!

PANIKĖ. Nykios laimės sužavėtas, tu nori mane apleisti? Ne, tu jau nebegali žengti atgal! Juk dar karalius Žvaigždikis miega! Juk dar supančiotas jo baltasis žirgas! Jis veltui žvengia, savo raitelio belaukdamas.

VINCAS VIŠVILIS. Negalima reikalauti iš žmogaus daugiau, negu jis išgali; patrūkęs turės jisai žūti be naudos. Man tavęs gaila, bet aš nebepajėgiu toliau vykdyti darbo, kurį tu man užkrovei.

PANIKĖ. Aš žinau, kad vyras dėl pamiltos sielos visa gali; daugiau gali, nei moteriškos širdies svajonė sugeba atspėti.

VINCAS VIŠVILIS. Taip, kada moteriškei atiduoda savo sielą.

PANIKĖ. Argi tu man nepažadėjai savo sielos?

VINCAS VIŠVILIS *(kiek patylėjęs)*. Taip, buvau pažadėjęs... Bet tu reikalauji, kad aš stebuklais tikėtau. Aš laimės pasiilgau, kaip ir kiekvienas žmogus. Kas gali būti laimingas, vien tik stebuklų gyvenime belaukdamas? Apsivylimo nusiminimas ir prarastos laimės sielvartas jo laukia.

PANIKĖ. Bet tu stengtis turi, kad stebuklai, kuriais tu gyvenai, tikrai įvyktų. Jie turi įvykti, jei to reikalaus siela, tikros meilės kupina. Nėra jėgos, kuri meilę nugalėtų.

VINCAS VIŠVILIS. Tokia meile galima pamilti tik gyvą moterišką sielą, krauju tvaksinčią širdį. Aš trokštu tokios meilės!.. Bet tu jos uždegti negali, nes esi tik šmėkla, liguistos mano vaizduotės pagimdyta.

PANIKĖ. Vistiek kam meilė yra pasireiškusi! Ji vienodai galinga... Bet aš tau, berneli manasis, esu ne šmėkla, tik gyva siela. Aš šmėkla tik tiems, kurie manimi netiki, bet tavo meilės ugnis turi uždegti ir jų širdyse pasitikėjimą.

VINCAS VIŠVILIS *(atsisėdęs, ramiai)*. Tu manai, kad aš tave myliu ar mylėjau, tau buvau pasiaukojęs?.. Ne, aš tik troškau didelės garbės, garsių darbų ir audringo gyvenimo. Svajojau atlikti, ko kiti atlikti neišgali — ir apsivyliau.

PANIKĖ. Todėl aš tavimi pasitikėjau ir atskleidžiau tau visas savo paslaptis, kad pamačiau tavo širdyje didvyriško pasiryžimo gaisrą. Tu troškai didvyriu tapti, tavo siela degte degė didžių darbų noru. Niekšai tie visi, kurių širdyse panaši ugnis nedega.

VINCAS VIŠVILIS. Jei seniau ji degė, dabar apgeso. Dabar aš noriu būti tokiu niekšu kaip kiekvienas žmogus. Gana man klejoti tuo, kas negali būti.

PANIKĖ. Gali būti ir turi būti, nes tvirtas vyro pasiryžimas visa nugali, o meilė stebuklus daro.

VINCAS VIŠVILIS. Aš nebenoriu daugiau nei tokios meilės, nei stebuklų; pasiryžimas jau užgeso man širdyje. Jis turi išgesti!..

PANIKĖ. Tu dabar nori to, kas negali būti.

VINCAS VIŠVILIS. Turi būti, nes aš to noriu!

PANIKĖ. Tu, balų šmėklos sujaudintas, nori, kad išnyktau iš tavo sielos aš, kurią tu esi pamilęs visų labiausiai. Bet žinok, kad meilė, kuri stipriai apsigyveno tavo širdyje, neužleis savo vietos, kad nors tu ir labai to norėtai.

VINCAS VIŠVILIS. Aš tau sakiau, kad noriu mylėti, bet gyvą sielą, karštą moterišką kūną, tik ne šmėklą, mano skaudulingos širdies vaizdinį. Aš noriu paveldėjimo laimę pajusti, apčiuopiamą laimę, karštą džiaugsmą. O tu ką man teiki? Nieko. Šalta kaip šmėkla, ir tik širdį man šaldai ir nusiminimu nuodiji.

PANIKĖ. Taip gali mylėti ir tie, kurie nieko nemyli. Bet tu gi ne toksai.

VINCAS VIŠVILIS *(nusišypsojęs)*. O kas gi aš esu?

PANIKĖ. Tie niekam tikę; jie išgali tik save mylėti, viską aukoti dėl savo ramybės. Tu gi man savo jaunų dienų laimę esi paaukojęs, mano skausmą atjautęs ir sau jį pasiėmęs.

VINCAS VIŠVILIS *(piktai)*. Nūnai aš noriu būti tokiu niekam tikusiu žmogumi. Man buvo lemta saldi laimė, bet aš jos buvau atsižadėjęs ir šuntakiais nuklydęs. Nūnai noriu grįžti ir turiu grįžti į kelią, kuris į laimės rūmus veda. *(Lyg mąstydamas, nuleidęs galvą žemyn ir alkūnėm į klupsčius pasirėmęs)* Ką aš patyriau tau betarnaudamas! Kas manęs laukia ateity, jei tau pasiliksiu ištikimas!.. Gana jau kovoti su likimo tvirta ranka, ir tebūna, kas turėjo būti.

PANIKĖ. Turi kovoti, nes priverstas esi savo noru. Už tai ateinančios kartos apvainikuos tave garbės vainiku ir priskirs prie garbingo didvyrių būrio.

VINCAS VIŠVILIS. Tada aš nei girdėsiu, nei jusiu. Bet man gyvenant kokios garbės tenka ir teks pas žmones patirti?

PANIKĖ. Žmonės nemyli tų, kurie vargsta už juos ir dėl jų. Bet būsimosios kartos įvertins tavo pasiaukojimą.

VINCAS VIŠVILIS. Ar man dėl to dabar lengviau! Aš noriu dabar, šioje valandoje, nors vieno krislelio prijautimo, šilumos, žmonių meilės. Vieno tik krislelio, bet jo nėra ir nebebus.

PANIKĖ. Berneli raitužėli, o man tos kibirkštėlės argi nereikia? Meilės ugnis, kuri skaisčiai liepsnojo tavo širdy, mane gaivino. Nejaugi nūnai ji turi apgesti... Nejaugi tu, mano karžygys, apleisi mane, pavedęs ilgiems metams nusiminimui!..

VINCAS VIŠVILIS *(svyruodamas)*. Aš nuilsau, aš nebepajėgiu jau... *(Tvirtai atsistodamas)* Aš nenoriu vilkti tos naštos, kuri taip sunkiai yra prislėgusi mano pečius!.. Aš silpnas jai...

PANIKĖ. Berneli, žemės gyvenime ir patsai silpniausias turi paimti ant savo sprando visa, ką išgali ir ko neišgali. Kitos gyvenimo sunkenybės juk nebus tau lengvesnės. Jos tau kitaip atrodo tik todėl, kad jų dar nesi patyręs.

VINCAS VIŠVILIS. Aš negaliu, negaliu... Atleisk mane... *(Nori eiti)*.

PANIKĖ *(pastodama jam kelią)*. Aš girdžiu žingsnius tų, kur, tavimi pasitikėdami, ateina šion baugingon jiems vieton. Nejaugi tu dabar juos užvilsi?..

VINCAS VIŠVILIS. Ar geriau, kad nusiminimas apgaubtų jų širdis kaip mano? Ar geriau, kad vėliau pajustų veltui jieškoję, ko nebesurasti?.. Ką aš galiu suteikti jų širdžiai, tavo vardu jiems bevadovaudamas? Vargą ir skausmą!..

PANIKĖ. Tas skausmas suteiks kilnumo jų širdžiai, o sielai sparnus. Jo nereikia baidytis ir vengti...

VINCAS VIŠVILIS. Tau lengva duoti patarimai, bet sunku jie vykdyti. Svetimi patarimai brangiai apmokami to, kur jais naudojasi. Aš daugiau nenoriu tavęs klausyti, nes supratau, kaip man yra brangi žemė ir laimė, kurią ji žmogui teikia.

PANIKĖ. Tu vistiek manęs neapleisi. Nepakaks jėgų atsižadėti to, kuo esi buvęs. Neilgam nukrypsi nuo mano kelio ir vėl manęs šauksiesi. Tu negali užmiršti manęs, kurią buvai taip karštai pamilęs.

VINCAS VIŠVILIS. Neužmiršiu, nes tu ilgą laiką buvai mano širdies skaudulys; bet ir šauktis nesišauksiu. Apgins mane nuo tokio noro vargo atsiminimai.

PANIKĖ *(liūdnai)*. Matau, kad tavęs aš nebegaliu sulaikyti... Tokis jau man lemtas likimas... Būti visų apleistai, mirusiai, nors gyva dar esu... Matau, priešai man jau karstą rengia, o draugai vainikais jį dabina...

VINCAS VIŠVILIS. Tu verki, tu drebi?.. Tau šalta: balų miglos drėgnos, o tu pusnuogė.

PANIKĖ. Man šalta, nes užgeso paskutinė ugnelė, kuri mane gaivino... Tavo širdy ji buvo... Lik sveikas, berneli... Tau kelio aš nebepastosiu. *(Nykdama)* Lik sveikas, berneli...

VINCAS VIŠVILIS *(atsistoja užsimąstęs, svyruojančiu balsu)*.

Lik sveikas, berneli, kur mane mylėjai,
Į mane atjoti dar šį rudenėlį tu man pažadėjai...

Išnyko, žuvo... Verkdama... Į mane atjoti dar šį rudenėlį tu man pažadėjai... *(Stovėdamas)* Kaipgi dabar aš josios atsižadėsiu? Juk ji man jau nebeprieštarauja!

BALSAS MIGLOSE. Cha, cha, cha!..

VINCAS VIŠVILIS *(dairydamasis aplinkui)*. Kokis kipšas vėl atsiliepė į mane smegenų pašaipa?

BALSAS MIGLOSE. Cha, cha, cha... Tu neapsirikai: aš kipšas. Aš nuo amžių gyvenu čia... Daugel esu matęs žmonių, bet nei vieno dar tikro...

VINCAS VIŠVILIS *(atsisėdęs vėl ant kelmelio, piktai)*. Jei tu tikrai kipšas, eik velniop, balon. Ko tu kimbi prie manęs!

KIPŠAS. Argi mes ne baloje esame? Broliuk, be mano pagalbos tu iš josios neišbrisi.

VINCAS VIŠVILIS. Eik velniop. Kaip atėjau, taip ir grįšiu į žmones. Kelias nepainus.

KIPŠAS. Cha, cha, cha... Cha, cha, cha... Įklimpsi dar labiau... Ten klampiau... Aš per tai čia sėdžiu, kad man tos pelkės, kur tu rengiesi, perdaug įgriso klampoti.

VINCAS VIŠVILIS. Tu kipšas. Tau pelkėse bei raistuose tegyventi. Aš trokštu šviesos ir erdvės ir eisiu ten, kur ji yra.

KIPŠAS. Pasiprašyk pas kurmį kampan. Ten surasi, ko jieškai, ne kitur. Cha, cha, cha...

VINCAS VIŠVILIS. Ne, aš eisiu į žmones. Ten manęs laimė laukia.

KIPŠAS. Eik pirma ant viešo kelio arklių vogtų. Vogtu arkliu jok į žmones. Kitaip tavęs niekas neįvertins.

VINCAS VIŠVILIS. Cha, cha, cha!.. Patark kitam. Aš noriu, kad mane žmonės gerbtų.

KIPŠAS. Žmonės gerbia tik didelius vagis ir plėšikus. Neplėši, nevogsi Dievo ir žmonių gerovės vardu — kas tavęs neniekins? !. Dar be pinigų!..

VINCAS VIŠVILIS. Mane žmonės įvertins. Mano vargai — didvyrio darbai...

KIPŠAS. Kokis gi tu didvyris, kad nei šmeižti kitų, nei purvais drabstyti, nei meluoti nemoki.

VINCAS VIŠVILIS. Didvyris darbais, ne melu, pasireiškia. Ar aš maža esu vargęs dėl tautos labo?

KIPŠAS. Cha, cha, cha!.. Pasakė, kaip lazdon dūmė. Kam tavo vargai įdomūs! Būk nykštukas, tik mokėk spjaudyti, šmeižti kitus, kur tave pralenkė, tapsi didvyriu. Jei to nemoki, sėdėk geriau baloje su kipšais.

BALSAS UŽ KRŪMŲ. Ei, broliai, eikit čion. Suradau taką į aikštę. *(Išeina iš krūmų I bernas)* Jisai jau mūsų laukia.

II BERNAS *(dar už krūmų)*. Ar ir Ragailis jau ten?

VINCAS VIŠVILIS *(atsikėlęs)*. Jo dar nėra. Aš tik vienas esu.

III BERNAS *(išėjęs iš krūmų)*. Kaip tikras vadas, visur tu pirmas esi.

VINCAS VIŠVILIS *(karčiai šypsodamasis)*. Kokis aš vadas! Vadu likimas nelėmė man būti. *(Keli bernai išeina iš krūmų ir apstoja Višvilį)*.

IV BERNAS. Ne, brol, tu mums vadas tikras esi, tavo kviečiami mes čion atvykom.

I BERNAS. Tu gi pasakomis apie senų laikų dienas labiausiai mus sužavėjai. Mes panorėjome savo akimi tuos laikus pamatyti.

III BERNAS. Įsivaizdavom, kad tu esi karalius Žvaigždikis, o mes tavo gausingi kareiviai. *(Visi nusijuokia. Pasigirsta švilpavimas).*

IV BERNAS. Matai, mūsų dar daugiau pribūna. Eisim užburtos pilies imti.

III BERNAS. Kaip būdavo senovėj. Vadą juk turime.

II BERNAS. Net du.

I BERNAS. Katras ki kitas? Ar ne tu tik patsai peršiesi į vadus?

II BERNAS. Ar Ragailį pamiršai?

VINCAS VIŠVILIS. Kas tasai Ragailis? Aš dar nesu jo gerai pažinęs.

BERNAI.

— Dievai jį žino, kas jis per vienas!

— Žmonės gema, auga, sensta, miršta, o jis, kaip atmenam, vis toks pats.

— Raganius, kalba žmonės, galingas burtininkas.

— Jo nei mirtis, nei laikas apgalėti nepajėgia.

— Visi jo bijo, ypač kuris senesnis.

— Tik iš jaunimo kaikuris drįsta jį pajuokti, ir tai tik retai, kai senis gerai būna nusiteikęs.

VINCAS VIŠVILIS. Ką jis veikia, kuo gyvena?

BERNAI.

— Kas jį žino! Eina sau per žmones.

— Nūnai jis čia, rytoj kitur.

— Elgeta ne elgeta. Būna, kada skerdžiauja.

— Jis daugel kerų ir burtų žino. Gydo gyvulius ir žmones.

— Nuo visokių ligų jis moka užkalbėti: nuo dantų, nuo gumbo.

— Atspėja orą, ligas visokias gydo.

— O pasakų kiek jis moka apie senovės laikus!

— Apie žmones milžinus, kokių dabar nebėra, kiek jis mums pripasakojo!

— Jis daugiau jų žino negu tu.

— Ir gražiai dainuoti moka, nors jau senas.

— Jis moka senoviškų dainų, kokių mes net nesuprantam jau.

— Jis visa žino, numano visa.

— Sako žmonės, kad ir suprantąs paukščių, žvėrių ir naminių gyvulių kalbą.

— Tikras raganius.

— Senų laikų žmogus, ne mūsų amžiaus.

— Mums jis pažadėjo, kad nūnai vidunaktį mes pamatysim užburtoj pilyje, kaip seniau gyvendavo žmonės. . .

VINCAS VIŠVILIS *(susimąstęs)*. Nūnai mes pamatysim... Tikėkim, draugai, kad pamatysim senovės milžinus...

BERNAI.

— Pažiūrėsim, kaip tie milžinai atrodo...

— Argi jie tikrai tokie baisūs buvo ir dideli, kaip kad žmonės pasakoja?

— Na, aš dabar bijau.

— Na, jau! Bernas gi tu, brol!..

(Netoli, krūmuose, kažkas sušvilpė).

— Ragailis ateina. *(Švilpia).*

— O gal monas...

— Monas neis, kur tiek daug žmonių.

(Vėl švilpia kažkas, bet dar arčiau. III bernas atsiliepia. Iš krūmų netrukus išeina Ragailis, su juo dar keli bernai).

RAGAILIS *(dar krūmuose).* Kur jūs, vaikeliai? Kaip sunku į jus surasti kelią.

VINCAS VIŠVILIS. Čionai, čionai. Mes seniai jau laukiame tavęs.

RAGAILIS *(eidamas per krūmus).* Laimingas tu, kad lauki! Siela tavo dar nesusilpnėjo. *(Išeidamas aikštėn iš krūmų)* Šaltos miglos gaubia žemę, tirštuose rūkuose laukai ir pievos. Tokiu metu sunku žmonėmis patikėti, ir aš visai buvau vilties nustojęs, kad jus čia surasiu, kad bus nebergždžias mano kelias.

VINCAS VIŠVILIS. Kas prie nuolat apsiniaukusio dangaus pripratęs, miglos tam nebaisios, jei tik yra vilties už jų surasti saulę.

RAGAILIS. Saulėtos ateities viltis jus veda. Ją matot jau per dabarties miglas... Bet ar dėl jos vargti panorėsit, kas mane įtikins?

I BERNAS. Kas mūsų gali nepanorėti nors viena akimi pamatyti įdomią pasakų šalį?

RAGAILIS. Ne pasakų šalį, bet aršią likimo kovą pamatysim. Nūnai naktis — svarbi naktis. Nūnai praeitis susirems su ateitimi, kuri gimti turi. Baisus vargas mūsų laukia, jei norime likimą nusverti.

VINCAS VIŠVILIS. Vargas mūsų nebaido, jei gyva viltis, kad neveltui vargsim.

II BERNAS. Sako, nūnai mirusiųjų vėlės žemėn grįžta. Jos apsilanko ten, kur gyveno, vargą vargo. Ar tiesa?

RAGAILIS. Tiesa, vaikel. Bet lanko žemę tik tos, kur čia gyvendamos neatliko, ką turėjo atlikti. Jos Dausų šaly ramybės sau neranda.

III BERNAS. Ir vėlės tinkamesnio nesurado laiko! *(Krūptelėjęs petimi)* Kodėl ne linksmo pavasario metą sau pasirinko žemei aplankyti?

RAGAILIS. Dėl to, kad mūsų šalies likimas nuo senų seniausių iki šių dienų visuomet buvo niaurus, miglotas kaip šis vakaras. Vėlės melo nemėgsta ir nori žemę matyti tokią, kokia joms buvo ir mums dabar yra.

VINCAS VIŠVILIS. Šis vakaras tikras mūsų likimo vaizdas. Ne vien

tik mūsų, bet visos šalies. Aplinkui tirštos miglos, tamsa, ir kas toliau, nepermato žmogaus akis.

RAGAILIS. Tiesą sakai, vaikel. Kas bus toliau, kaip ryt tekės mums saulė, nuo mūsų pačių priklauso. Aresate pasiryžę pamatyti, kas visų pareiga matyti?

BERNAI.

— Kas gi tokio?

— Kokia pareiga? Mes atėjom, kad norėjom, bet kad tai būtų pareiga, aš dar pirmą kartą girdžiu.

— Ką gi tokio mes nūnai pamatysim?

RAGAILIS. Ką galim ir turim pamatyti. Bet tam neužtenka noro, reikia dar pasiryžimo.

BERNAI.

— Kad atėjome, vadinas, esame pasiryžę.

— Juk nelabai buvo malonu eiti tokiu metu čionai.

— Pasakyk, ką mes galim pamatyti?

— Juk ne ką kita, kaip tik tai, kas bus.

RAGAILIS. Pasauly žmonės pripratę visuomet matyti tik tai, kas liečia juos pačius arba tuos, kuriuos jie myli ir brangina.

BERNAI.

— Tuos, kur mylim, mes kasdien matom.

— Tėvą, motiną, brolius ir seseris...

— Ir skaisčias mylimas mergeles.

— Dėl to, kad juos pamatytume miglose kaip šešėlius, nevertėjo čion keliauti.

— Aš maniau, kad mes pamatysim, kaip seniau gyveno žmonės.

— Ar bent, kaip padaryti, kad ir mes galėtume gyventi kaip jie, jei tai tiesa, ką padavimai sako.

— Aš svajojau pamatyti paskendusį miestą.

— Bent kad nors savo ateitį sužinotau!..

VINCAS VIŠVILIS. Aš esu apleidęs tėvų namus, skausmuose palikęs visus, kur mane mylėjo, nes panorėjau surasti kelią užburton kunigaikščio Žvaigždikio pilin... Tikėjausi nūnai sužinoti, kur toji pilis.

RAGAILIS *(atsisėdamas ant kelmelio)*. Visi jūs norite pamatyti, kas buvo ir nebėra. Norit pamatyti, kas mirę... Bet mirusieji žiaurūs: jie reikalauja, kad mes pamiltum ir gerbtum juos ir kas jų buvo mylima. Tik tiems, kur vykdo jų norą, atviras kelias į praeities užburtą šalį.

BERNAI.

— Aš nesuprantu, ką jis kalba.

— Kaip aš galiu mylėti, ko nesu matęs ir net nežinau, kad yra?

— Tėvą, motiną, brolius ir seseris aš myliu, bet tai kas kita — jie juk visi man artimi žmonės.

— Ko aš nemyliu, ir niekas manęs neprivers mylėti. Net pats savęs priversti negaliu.

— Maiše lapės niekas neperka. Negaliu pažadėti, jei nežinau, ko iš manęs reikalaujama.

VINCAS VIŠVILIS *(atsigręžęs į bernus, karštai).*

Numanau, širdimi nujaučiu aš,
ko iš mūsų pareikalavo senelis!
Domėjimasis čia mus vedė visus,
bet ne dėl to drumsti ramybę kapų
gali Ragailis, kad mes pamatytum,
vien kas mums įdomu.

RAGAILIS *(nuleidęs galvą, ramiai).*

Galingi buvo senovėj mūsų tėvai,
skambėjo pasaulis jų garsiais darbais,
arai jie buvo laisvi ir laisvę vien mėgo.
Mes, jų palikuonys, nuskurdom, nustojom laisvės,
prie vargo pripratom, tapom vergais
tų, kur protėvių mūsų baidėsi balso...

VINCAS VIŠVILIS.

Kad protėvių mūsų vėles drįstum pamatyti,
turim pamilti laisvę, kaip jie kad mylėjo,
turim pamilti laisvę, pažadėt ją mylėti
amžinai, amžinai...
Ne vien tik žodžiu, bet ir darbais...
Ne vien tik kalbėti. bet gyventi
ir mirti dėl jos...

RAGAILIS *(pakėlęs galvą augštyn).* Atspėjai, vaikel. Aplinkui gyvena žiaurios tautos, kur neteisingumu ir prievarta kuria sau gerove. Žiaurumą ir prievartą jos padėjo savo gyvenimo pamatuosna. Nūnai jos nujaučia ir žino, kad tik prievarta laikėsi, laikosi ir gali laikytis. Kad nežūtų, jos turi plėšti, naikinti, deginti ir neteisingumą palaikyti. Bet jaučia žemės siela, kad arti toji diena, kai viena po kitos pajus ir patirs jos pačios tai, ką darė ir daro kitiems.

VINCAS VIŠVILIS *(atsigręžęs į Ragailį).* Mes tą dieną turim pagreitinti. Nelėmė mums likimas auksinės aušros, šviesių dienų pamatyti, nušviesim padanges gaisais.

Nelėmė likimas gėrėtis laisve, laisvųjų kaimų dainomis, tenušviečia gaisrų gaisai niaurią padangę, po kuria priešai gyvena!

Ar ne tiesą kalbu, draugai?

(Bernai tyli).

RAGAILIS. Jūs tylite, berneliai. Aš matau, siela jūsų baidosi prievartos darbo.

BERNAI.

— Pikta niekam aš nenoriu daryti. Juk Dievas draudžia.

— Ne tam augino mus tėvai, kad taptume piktadariai.

— Prievarta prievartos, jėga jėgos mes nenugalėsim.

— Geriau teskriaudžia mus, negu mes turime kitus nekaltai skriausti.

— Mes, čion eidami, vien tik pasakų šalį norėjom pamatyti.

— Teima dievai tą pasakų šalį, jei mes turime dėl to kam nors pikta daryti.

RAGAILIS *(atsistoja ir ranką augštyn pakėlęs, iškilmingai).* Klastingas lenkas voratinkliu suvaržė mūsų tautos sielą, kietas vokietis pagimdė jos krūtinėj tėvų panieką, žiaurus gudas sutriuškino širdies narsumą. Jų globoje gęsta ir tas krislelis, kur nuo protėvių dar buvo mūsų krūtinėj užsilikęs. Mūsų priešai seniai suprato, kad neteisingumas gimdo pasisekimą, kad įgimtas jiems žiaurumas, klasta ir melas — jų galybės ir gerovės vienintelis šaltinis. Mes nuo senų laikų pripratę esame tiktai svajoti, prievartą priešais prievartos esame vartoti atpratę, todėl likimas yra paskyręs mums verguvėj negarbingai žūti.

O kad aš galėtau jums įkvėpti tėvų jėgų, Perkūno pagimdytų! Jei aš galėtau iššaukti čion galiūnų vėles, kad jos į jus prabiltų!.. Bet aš bejėgis didvyrių dvasiai atkviesti nuskurdusiems vergams! *(Liūdnai nuleidžia galvą ir atsisėda).*

VINCAS VIŠVILIS.

Nors svyruoja mano draugai,
su kuriais aš tikėjaus keliauti,
aš tvirtai pasiryžęs esu
eiti kerštо keliu...
Aš tvirtai eisiu
prie atgavimo laisvės,
kuria kvėpavo, kuria gyveno
ir narsiai gynė
garbingi mūsų tėvai.
Nelėmė žiaurus likimas
mums būti galingų skaičiuje,
varguose užmigdė tautos
vergijoj nuskurdusią sielą,

aš kelsiu iš miego visus,
prie šviesios ateities aš šauksiu.
Užburton karaliaus Žvaigždikio pilin
aš kelio jieškojęs ten nesiliausiu.
kol surasiu...
Aš rūmus garbingus sukursiu...

PANIKĖ *(pasirodžius)*. Man... *(Nyksta)*.

VINCAS VIŠVILIS *(į ją rankas ištieseęs)*.

Tau, tau, mano sielos karaliene!
Tik užmiršk mano storžieviškumą,
užmiršk mano jėgų pasvirimą,
užmiršk šiurkštų mano žodį...
Ir siekiu tau užburtą pilį pasiekti,
narsų Žvaigždikį iš miego prikelti!.
Seni, vesk mane vieną pilies griuvėsiuosna,
jei mano draugai dar eiti svyruoja.

BERNAI *(nustebę)*.

— Dieve, šmėkla!
— Kas ji tokia?
— Kokia graži!..
— Nejaugi seniau visos mergos buvo tokios?

RAGAILIS *(karalienės Panikės pasirodžiusios nepastebėjęs)*.

Sunku, vaikel, vienų vienam
tokis atlikti darbas!
Teks kovoti su galingu priešu,
dantimis vilko apsiginklavusiu,
šunies nasrais los kitas priešas,
bailus, vylus ir apgaulingas.
Iš žiaurių rankų teks trečiam
išplėšti galingas ginklas.
Vienų vienam sunki tokia kova!

BERNAI.

— Pasakykita gi mums, apie ką judu kalbata!
— Mes nieko nesuprantam.
— Pasakykita, kas toji, kurią mes matėm?..
— Ko ji iš mūsų reikalavo?

VINCAS VIŠVILIS *(vėl į bernus atsigręžęs).*

— Argi širdis jums nieko nepasakė,
neatjautė, kas ji tokia,
ir savo siela nepažinot?
Tai juk skaisčioji mūsų karalienė,
narsaus Žvaigždikio, kur užburtas miega,
žmona — Panikė tai...

BERNAI *(nustebę).*

— Ji — Panikė!

— Karalienė Panikė, apie kurią nekartą mums esi kalbėjęs.

— Mes manėm, kad tai vien tik graži pasaka.

— Nesitikėjom, kad ji tikrai gyvuoja dar!..

— Ko ji nori, ką ji pasakė tau?..

VINCAS VIŠVILIS *(rūsčiai).* Kam jums žinoti, ko iš manęs ji pareikalavo? Tam darbui, kurio ji reikalauja, jums trūksta jėgų.

BERNAI.

— Kodėl tu taip manai? Ar tu visų mūsų stipriausias?

— Ranka tave užgniaužti galiu kaip žvirblį, o tu manai, kad aš nepajėgsiu padaryti, ką tu išgalėsi.

— Nesididžiuok. Galim tave taip pamokyti, kad tu užmirši, kur sausa, kur šlapia.

— Purvynan įkimšim, kad neišsirioglinsi...

VINCAS VIŠVILIS. Stiprios jūsų rankos, verguvės darbais išmiklintos, raumeningos, bet siela jūsų niekam tikusi. Jūs mokate senovės pasakomis apie didvyrius gėrėtis, bet būti didvyriais, kad apie jus ateinančioms kartoms pasaka suskambėtų, neišgalit.

Jūs mėgstate svajoti apie užburtas pilis, verkšlenti daina, kuri kapų rauda pasauliui skamba, bet narsaus karžygių darbo jūs vengiat.

Kovoti už laisvę nenorite. Verkšlenkit rauda, gal ponai pasigailės ir lengvesnius grandinius užners jums ant kaklo... Vergai! Karalienė Panikė darbo reikalavo, sunkaus darbo. Ji reikalavo pažadinti karalių Žvaigždikį, atgauti jo užburtą pilį ir žemei sugrąžinti senovės laikus. *(Nusigręždamas į Ragailį)*

Vesk mane, seni, užburton pilin.
Mudu kovosim, mudu atstosim
visus, jei visi mus apleidžia!..

RAGAILIS.

Netikėk manim perdaug, vaikel.
Aš jau senas, jau aš nustojau

savo galios — priešo ranka sutriuškinti
mano skambūs kankliai.
Aš užbaigiau savo dainą
ir atgarsio žmonių širdyse
jai nesuradau.
Sunku kovoti už laisvę tųjų,
kurie laisvės nenori.

BERNAI.
— Tu tiesą pasakei, ir aš eisiu su tavim, kur tu eisi.
— Jei aš turiu didvyriu būti, kaip tie kur pasakoj, neatsiliksiu.
— Ar bekovodami nuo ponų vergijos mes išsivaduosim?
RAGAILIS. Tam ir šaukiau aš jus visą amžių.
BERNAI.
— Ir laisvi būsim, kaip kad buvo mūsų tėvai?
— Tikrai Žvaigždikį iš miego pažadinsim?
— Tikrai jo karžygiais tapsime?

RAGAILIS. Iš tamsybių į šviesų erdvą kelią
išeisit patys ir išvesit ten kitus.
Tėvai, draugai ir palikuonys,
kur kalba ta pačia kalba
kaip mes, jus laimins...
Pagirs pasaulis jūsų narsų žygį...

BERNAI.
— Ir žirgus turėsim, jais mes jodinėsim?
— Ir šveitrius kalavijus vartosim, kaip kad dainoje dainuojama?

RAGAILIS. Suskambės jums kita daina.
Senovės aidą jūs išgirsit.
Jis sužadins jums krūtinę,
į naujus žygius kelią rodys!

BERNAI.
— Kas bus, tesie! Nesvyruodamas einu.
— Ir aš einu. Aš noriu eikliu žirgu jodinėti.
— Kad lenkus ir kitus ponus iš mūsų krašto išgintume, aš pasigailėsiu nieko.
— Ir aš einu su jumis!..
— Visi, visi mes einam!

VINCAS VIŠVILIS.

Pasiryžimu stipriu ir noru
galingesni būsim už likimą!
Priversim jį tarnauti mums,
bet ne patys būsim jo vergais,
kaip buvome lig šiol!..

RAGAILIS *(nudžiugęs)*. Ak, vaikeliai mano vaikeliai! Savo narsiu pasiryžimu vėl atgaivinote mano sielą, ir joje vėl gimsta šventa daina. Jos atgarsį jau girdi mano širdis. Skubėkit, vaikeliai, gelbėti tautos gyvybės! Pasauly nieko nėra svarbesnio už gyvybę. Galima viską paaukoti, kad ją išgelbėtum, neatsižvelgiant į tai, kam ji priklauso, — tau, kitam žmogui ar visai tautai. *(Atsistojęs, didžiai sujaudintas)*. Ak, vaikeliai, mano, vaikeliai!..

VINCAS VIŠVILIS.

Rodyk mums kelią, seneli. Skubėk!
Matai, miglos supas, banguoja,
lyg nori pakilti augštyn.

BERNAI.

— Atidengti mums nori tą pilį užburtą,
kur sau aš žirgelį nū surasiu.
Juo aš nujosiu į vario vartelius,
į rūtų daržėlį, kaip pasakyta dainoje.
— Aš ten surasiu sau šveitrų kardelį,
kovosiu, vartosiu, kaip kad senovėj berneliai
kovojo, kaip skambios dainelės mums sako.
— Jau aš matau, kaip bėgte bėga lenkai,
o mes, raiti berneliai, juos vejam iš tėvų šalelės...
— Eikim, skubėkim, berneliai, greičiau!..

RAGAILIS. Nūnai diena vėlių diena. Mūsų protėviai kviesdavo nūnai dausose esančiuosius, vaišindavo saldumynais, skaniais gėralais, teikdavo aukas, ką turėdavo geriausio. Mes šiandien, protėvių eidami pėdomis, teikiam vėlėms, ką turime geriausio — jųjų amžiuje atgaivinti savo sielas... Tik ištverkime.

I BERNAS.

Kas man galvon įkrito,
ar dirbti, ar ne, ilgai aš svyruoju,
ilgai aš rengiuosi;
bet kai nutariu — nesulaikys manęs niekas —
vistiek, kaip akmuo nuo kalno rituoju.

RAGAILIS.

Girdžiu, jaučiu — jau artinasi valanda.
Eisim, žengsim atsargiai,
kur laukia mūsų praeitis;
ji atgimti turi ateity
ir mus žmonėmis padaryti.
Eisim, žengsim atsargiai,
pasieksim senąją protėvių pilį...

(Visi pasikelia ir, Ragailio vedami, eina priekin, atsargiai, tyrinėdami kiekvieną žemės pėdą).

III

Tamsi naktis; aplinkui pelkės, krūmais, kupstais suaugusios. Sausas, samanomis sužėlęs žemės plotas. Ten Ragailis, Višvilis ir bernai, kur su jais atėjo. Jie visi turi rankose šakotas, pakelėj surastas lazdas.

RAGAILIS.

Girdit, kaip loja? Tai dvaro šunys.
Jie mus einant pajuto.

BERNAI.

— Mes ėjom tyliai, kaip galėjom...
— Šakos neužgavom mes niekur...
— Nepalietėm krūmo...
— Mes nekalti, kad mus jie pajuto...

RAGAILIS.

Vaikeliai, ne kaltinti jus aš noriu.
Mus suuodė dvaro tie šunys, —
į tai aš domę jūsų kreipiu.
Girdit, kaip staugia ir loja...

BERNAI.

— Girdim.
— Kur negirdėsim. Lyg vilkų ruja.

RAGAILIS.

Mes jau arti kelionės mūsų tikslo:
arti senovės užburta pilis.
Ji dar apmirus, bet nū prabilti mums turi.
Ten didvyriai galingi miega,
ten turtai tautos užburti,
ten dainius galingas, ir tyli
jo garsūs kankliai, bet daina
stebuklinga nūnai dar prabils.
Tik ne visi ten pateksim drauge
ir tosios dainos išgirsime aidą.

VINCAS VIŠVILIS.

Kodėl?

RAGAILIS.

Kad pilį mes pasiektum,
kad įvyktų, kas įvykti turi,
reikia čia sulaikyti dvaro šunys
ir tarnai, už juos dar piktesni.
Suuodę jie sektų mūsų pėdomis,
savo kaukimu suterštų ramybę,
išnyktų senovės šešėliai.
(Višviliui)
Kur tenka kovoti, ten tavo, berneli, vieta.

VINCAS VIŠVILIS.

Aš neatsisakau.

RAGAILIS *(į bernus)*.

Kas stos dar kovon drauge su juo,
kelią užburton pilin kad apgintų?

VINCAS VIŠVILIS.

Užteks manęs vieno.

RAGAILIS.

Neištesėsi tu vienas.

BERNAI.

— Aš su juo liksiu.
— Ir aš.
— Ir aš, ir aš...

VINCAS VIŠVILIS. Užteks dabar mūsų. Šunis greitai išsklaidysim, jei čia jie pulte mus pultų. Manau, mes tą darbą atliksim be didelio vargo.

RAGAILIS. Nemanykit, berneliai, kad jūsų laukia lengvutis darbas. Dvaro šunys pikti ir žiaurūs, pripratinti žmones puldinėti. Jie stiprūs, gerai nupenėti.

BERNAI.

— Šunys mums niekis.

— Mokėsim nuo jų apsiginti.

— Pakeliui geras lazdas esame pasirinkę.

RAGAILIS. Ne vien tik nuo šunų teks jums ginttis. Šunys juk atves čia dvaro tarnus. Jie savo skaičium ir įnirtimu galingi. Didelis graso tiems pavojus, kurie mėgina jiems priešintis.

BERNAI.

— Mes nebijom.

— Kad pasiryžom, tai apsiginsim ir nuo jų.

— Mūsų rankos stiprios, jėgų turim užtektinai.

— Dvaro tarnams kad sudaužysim nosis, tai sudaužysim...

— Reikės — ir galvas paskaldysim. Tenelenda.

KITI BERNAI.

— Nesigirkit iš anksto.

— Tik nepabėkite nusigandę. *(Juokiasi).*

RAGAILIS. Nesijuokit, berneliai. Ne dėl juokų jie čia lieka, tik pavojingo darbo atlikti, kurs ne vienam gal net mirtimi gresia.

VINCAS VIŠVILIS. Jei teks, mirsim dainuodami.

RAGAILIS. Mirštant kovoj su priešu, reikia ne dainuoti, bet keiksmu jį keikti.

VINCAS VIŠVILIS.

Jei teks mums pavojaus patirti,
Ne mirties raudą, tik kerštо dainą
išgirs mūsų priešai.
Tik temėgina mus pulti.

BERNAI.

— Mirti nuo šunų, nuo dvaro tarnų rankos mes nesirengiam.

— Višvilis lieka mums vadu. Sukulsim visus, kas tik paklius.

— Už savo juk laisvę stovėsim, jei tiesa, ką tu sakei, seni.

— Ponus laukan juk išginsim.

VINCAS VIŠVILIS. Man likimas paskyrė kovoti. Aš visur su jumis, kur gresia pavojus. Už karalienės Panikės skaistų likimą, už Žvaigždikio karališką kalaviją juk kovosim.

BERNAI.

— Tai tos paslaptingos mergelės, kurią vienam akimirksny esame tik ką matę?

— Apie kurią seniau manėm, kad tai tik pasaka?

— Gal jai ir šioji pilis seniau buvo priklausiusi?

RAGAILIS. Dabar ji pasakos užburtų kraštų valdovė. Mes turim jai praeitį sugrąžinti ir visam pasauliui parodyti, kad ji dar yra, gyvuoja ir gyvuos, kad ji nemirtinga, amžinoji kaip saulė, dangus ir žemė.

Dabar eisim, vaikeliai, kurie su manim turite eiti. O jūs, kurie liekate, išsilaikykite, kol gausit ženklą.

VINCAS VIŠVILIS. Kokį?

RAGAILIS. Aš nežinau, bet tikiu, kad jis bus. Juk veltui negali žūti žmogaus pasiryžimas pasiekti, ko siekia, net galvą dėdamas. Dėl to tasai ženklas turi būti laimėjimo ženklas. Jis turi įgalinti jus pamatyti, ko trokšta jūsų pasiryžusi siela.

VINCAS VIŠVILIS. Gerai, mes lauksim. Bet nenusiminsim, jei nieko nesulauksime.

BERNAI.

— Kai išsklaidysim, kas mus puls, tai bus mums ir ženklas.

— Kai laimėsim, nebereikės ženklo.

VINCAS VIŠVILIS. Tiesa, laimėjimas — mūsų ženklas. Likit ramiai ir būkite ramūs. Savo uždavinį mes atliksim.

RAGAILIS. Atliksite, nes pasiryžę atlikti. Dėl to nenugalimi esate. Visuomet tasai laimi, kas kovoje mirti pasiryžęs. Na, dabar einame, vaikeliai. Ir mes turim atlikti, ką pasiryžę esame atlikti.

(Ragailis eina pirmas, o paskui kiti su juo nyksta nakties tamsumoj).

VINCAS VIŠVILIS. Draugai, kas pasiryžo kovoti ir laimėti, neturi tasai stovėti, nuleidęs rankas. Turim visa padaryti, kas mums laimėjimo darbą palengvintų.

BERNAI.

— Tu vadas, sakyk, kas daryti.

— Tu daugiau numanai.

VINCAS VIŠVILIS. Kad ir tamsu, nors akin durk, bet vistiek mes darbo turime imtis tuojau. Sukraukim iš šakų ir kelmų šiokią tokią užtvarą. Už jos vis bus lengviau atsiginti nuo dvaro šunų ir atsilaikyti nuo dvaro samdininkų ir tarnų, jei mus jie pulti panorėtų.

BERNAI.

— Aišku.

— Tiesą sakai.

— Na, vyrai, prie darbo.

— Iš lengvo skubėkim.

— Kad taip dar išdžiūvusių ražų čia kur surasti.

(Visi imasi darbo. Vieni laužo krūmų šakas, kiti kiša žemėn kuolelius,

treti tempia iš balų kelmus ir tt. Kuriam laikui praslinkus, skersai tako sudaryti dvi tvoreli. Tarp tų tvorelių verčia šakas, kelmus, žemę, purvyną).

BERNAI.

— *(Meta eglių glėbį ir, stovėdamas, šluosto rankove prakaituotą veidą)* Įkaitau kaip pirty.

— *(Atitempęs šakotą kelmą, meta jį tarp tvorelių)* Na, nuvargau labiau, negu visą naktį rugius kūlęs.

—Bet užtvarą kokią įtaisėm. Tikra siena tarp dvaro ir senovės užburtos pilies.

— Tiesa. Jokis šuo per ją neperšoks.

VINCAS VIŠVILIS. Už jos pasislėpę, nuo šimtų dvaro samdininkų apsiginsim.

BERNAI.

— Na, teiškiša tik kuris kaktą.

— Ak, kad dabar čia kirvis! Tai išvestum užtvarą!

— Užteks ir tokios. Lazdas turim geras.

— Jos atstos mums stipriausią užtvarą!

— Kam užvažiuosim viršugalvin, nesuspės ir motinos pienu atsirūgti.

— Kokios čia lazdos! Supuvusios, sudūlėjusios. Ilgai jos išlaikys?..

— Kad čia man dabar kirvis, visai būtų kitas dalykas.

— Nejaugi tu manai kirviu žmones kapoti?

— Na žinoma, kad kova tai kova. Tenelenda!

— O man, kad dabar tasai žadėtasis kalavijėlis...

— Ir dar kad širmas žirgelis...

— Tai, brol, nusigyvenom... Kalavijų vietoj sudūlėjusios lazdos.

— Sulig Jurgiu ir kepurė. Džiaukis, kad turi lazdą.

— Nežinotai, kaip laikyti rankoj kalavijas.

— Pirštus nusipjaustytai...

VINCAS VIŠVILIS. Na, berneliai, atsilsėjom kiek ir vėl imkimės darbo. Stiprinkim užtvarą kiek galėdami, kol dar šunų niekur negirdėti.

BERNAI.

— Tiesą sakai. Prilaužiu dar šakų.

— Ei, bernai, darban! Surasiu dar kelis kelmus.

— Visą purvyną išgraibsčiau. Eisiu dar graibstyti.

(Vėl visi imasi darbo, kaip įmanydami, stiprina, didina užtvarą).

VINCAS VIŠVILIS *(stovėdamas prie užtvaros, kurį laiką atsidėjęs klauso, paskui sušunka).* Bernai, visi čionai. Jaučiu žingsnius. Dvaro šunys...

(Visi skubiai sueina ir stojasi prie užtvaros).

BERNAI.

— *(Spjauna delnan, smagindamas lazdą)* Padėsiu pirmą, kuris pasirodys, vistiek žmogus ar šuo.

— *(Sugniaužęs lazdos galą ranka)* Ir aš pamylėsiu iš visos širdies.

— Šš... girdit... Atsargiai...

— Štai, štai, jie.

(Išbėga šunys ir tyliai, nelodami, puola užtvarą. Vos tik jie pasirodė užtvaros viršuj, bernai sudrožė jiems lazdomis. Vieni krito žemėn, kiti skalindami šoko atgal. Jų vietoj puolė kiti su tokiu pat pasisekimu. Tas pat pasikartoja, ir pagaliau šunys tik iš tolo kaukia ir piktai loja).

— Na, nei vienas nebelenda.

— Ne taip jau baisūs.

VINCAS VIŠVILIS. Palaukit, draugai. Tai tik pradžia. Aš girdžiu žmonių žingsnius. Girdit, girdit...

BERNAI.

— Šungalviai, dvaro samdininkai...

— *(Smagindamas lazdą)* Gaus ir jie kaip šunys per pakaušį!

— Pravysim kaip šunis. Tik laikykimės tvirtai!

— Kokis čia velnias lekioja!

— Neminėk čia jo. Matai, šikšnosparniai lekioja, ne piktasis.

— Man vis taip atrodo, lyg jie kažką klega belekiodami.

— O gal ir klega. Juk ir jie turi savo kalbą.

ŠIKŠNOSPARNIAI.

— Ar nugalėsit, ar žūsite, mums darbo nėra...

— Kovos vaisiais naudosimės tik mes, tik mes...

— Jums kova, vargai, mums pelnas ir gera...

— Jums skaudos — mums garbė...

— Per tai, kad esame gausūs skaičiumi, turim ilgus juodus sparnus.

— Ir naktis, naktis aplinkui. Naktis juk visuomet.

VINCAS VIŠVILIS *(užsimojęs lazda)*. Prakeikti ilgasparniai...

BALSAI KRŪMUOSE.

— *(Pjudo šunimis)* Kusi, kusi, šunučiai! Kusi!..

— Kramtykit, draskykit vagilius, kusi, kusi!..

(Šunys iš tolo loja, bet pulti nebedrįsta).

— Kokie ten velniai, kad šunys baidosi?

— Ei kas ten? Ko čia susirinkę pastojote kelią?

(Išeina iš krūmų keli stiprūs vyrai su keturkampėmis kepuraitėmis. Vienas jų — dvaro urėdas).

DVARO URĖDAS. Kokis čia velnias užtvarą pastatė? A, psiakrew!..*)

---

*) Šuns kraujas (lenkų keiksmažodis). Red.

VINCAS VIŠVILIS *(už užtvaros)*. Nei žingsnio pirmyn! Čia tavo kelio galas.

DVARO URĖDAS. Ak, tu šungalvi, tu arkliavagi! Aš tau kelią parodysiu, kad tu čia nebeklaidžiotai!.. *(Eina prie užtvaros. Višvilis drožia lazda, bet dvaro urėdas sukeikęs atšoka atgal)*. A, psiajuchy*), kaunasi! Kas jūs tokie? Ko jums čia reikia?

VINCAS VIŠVILIS. Mes tėvynės sargai, kur saugo nuo jūsų senovės liekanas. Mes praeities šmėklos...

DVARO URĖDAS. Žinau aš tokias šmėklas. A, jūs vagiliai! Tuojau man iš čia išsinešdinkit. Vistiek iš mano rankų neišspruksite.

VINCAS VIŠVILIS. Tu, perėjūne, drįsti mums grasyti tėvų mūsų žemėj...

DVARO URĖDAS. Aš tau parodysiu tėvų žemę, chame! Ar nežinai, kad tai pono žemė. *(Dvaro samdininkams)* Tuojau man jį suimkit! Nesigailėkit jam kumščių! Paskui paragaus dar mano bizūno.

VINCAS VIŠVILIS. Tepamėgina. Kas tik drįs žengti prie užtvaros, vietoj atsiguls.

DVARO SAMDININKAI.

— Tai dar pamatysim.

— Nagi, pažiūrėsim, ar gausim.

(Puola smarkiai užtvarą, bet bernai drožia jiems lazdomis per galvas. Vieni jų griūna toj užtvaros pusėj, kiti atšoka atgal).

DVARO URĖDAS *(keikdamas)*. Žmogžudžiai! Chamai! Maištininkai! Prieš ponus! Prieš teisėtą valdžią! Kalėjime supūsite! Pančiuose surūdysite! *(Dvaro samdininkams)* Muškit, lupkit juos! Tuojau man juos suimkite! *(Dvaro samdininkai vėl puola užtvarą su tokiu pat pasisekimu)*.

DVARO SAMDININKAI.

— Teima juos velniai. Kaip smarkiai ginasi...

— Ir muša skaudžiai...

— Velniai žino, kiek jų ten yra.

— Gal šimtai. Daugiau negu mūsų.

DVARO URĖDAS. Kalbėkit dar man! Ar veltui pono duoną puntat! Kelių valkatų nenugalėsit! Ak, jūs šungalviai! Bizūno panorėjote paragauti! Pirmyn! Pirmyn! *(Muša juos bizūnu)*. Tuojau man užtvarą išardykit! Pamatysit, kad jų nedaug! *(Dvaro samdininkai puola užtvarą ardyti, bet, daužomi lazdomis, bėga atgal, nieko nepadarę)*. Atgal, atgal, kvailiai! *(Plaka juos bizūnu)*. Nežinot, kvailiai, kad jie surado paslėptus ten turtus. Todėl taip ginasi... Atgal, atgal! Tik užtvarą suardykit, patys pranyks, pasislėps, kur kas galėdamas. Visi jų turtai mums pasiliks. Nar-

*) Šunausiai. Red.

siau! Narsiau tik! *(Dvaro samdininkai vėl puola užtvarą, bet, smarkiai bernų mušami, bėga atgal).*

DVARO SAMDININKAI.

— Velniai, ne žmonės. Neisiu daugiau.

— Tuščia tų turtų. Gyvybė ir sveikata brangesnė.

— *(Urėdui).* Patsai paragauk, jei nori. Aš neisiu daugiau. *(Nusigręžia visi ir pasitraukia krūmuosna).*

DVARO URĖDAS *(grasydamas bizūnu už užtvaros esantiesiems).* Palaukit, chamai! Dar aš sugrįšiu!.. *(Pasitraukia irgi krūmuosna).*

VINCAS VIŠVILIS *(kiek laiko palūkėjęs).* Štai ir pravijom ir apsigynėm.

BERNAI.

— Dar jie tikrai sugrįš.

— Ženklo vis nėra.

— Nuilsau labiau negu kūlęs.

— Kad dabar nors kiek pasistiprinti, kol jie sugrįš.

DU NEPAŽĮSTAMU *(iš užupakalio prieidamu).* Še, pasistiprinkite, berneliai.

— Čia pienas, čia medus.

— Laiku suspėjom. Nuvargę esate labai.

— Skubėkit valgyti, pasistiprinkit gerai.

— Užkandę naujų įgysite jėgų ir priešą lengvai nugalėsite.

VINCAS VIŠVILIS *(nustebęs).* Kas judu esata? Kaip čia atsiradota?

DU NEPAŽĮSTAMU.

— Per Lietuvą keliaujava ir alkaniems, nuvargusiems nešiojava maistą.

— Valgyti jį raginava visus.

VINCAS VIŠVILIS. Bet kaip judu čia atsiradota ir dar šiuo metu?

DU NEPAŽĮSTAMU.

— Nėra vietų tokių, kur kelio mudu nesurastuva.

— Nei pelkės, nei raistai, nei žmonės, nei vilkai trukdyti mum nepajėgia.

— Sulaikyti mūsų darbo niekas negali.

— Kur tik badą siela pajunta, mudu tuojau ten su valgiu...

— Ar diena ar naktis, mum vistiek...

VINCAS VIŠVILIS. Jūsų vardas?

DU NEPAŽĮSTAMU.

— Mudu broliu knygnešiu.

BERNAI.

— Aa!.. Tai jūs!..

— Valgykim skubiai...

(Visi puola ąsotį ir valgį).

— Skanu.

— Skanu ir stipru.

— Tai dabar kulsim.

— Dukart sustiprėjau, negu buvau.

— Jaučiu, kaip gyslomis jėga slankioja...

VINCAS VIŠVILIS. Girdite! Grįžta... Pasislėpkim greičiau.

(Visi vėl slepiasi už užtvaros. Iš krūmų išeina dvaro urėdas ir ponas. Jie sustoja pakrūmėje ir kalbasi).

PONAS. Kas čia tokio atsitiko?

DVARO URĖDAS *(pakuštomis)*. Jie pasipriešino.

PONAS *(nustebęs)*. Pasipriešino? Ir nepabijojo? Tu jiems grasei?

DVARO URĖDAS. Grasiau. Neveikia.

PONAS. Plūdai juos? Pravardžiavai?

DVARO URĖDAS. Visa dariau. Nepaiso.

PONAS. Nejaugi nei šunys, nei samdininkai nepajėgė jų nugalėti?

DVARO URĖDAS. Jie užtvara nuo mūsų atsitvėrė.

PONAS *(dar labiau nustebęs)*. Užtvara atsitvėrė? Būtinai reikia ji išgriauti.

DVARO URĖDAS. Stengiausi. Nepajėgiau. Samdininkai pabėgo...

PONAS *(susirūpinęs)*. Būtinai užtvara reikia panaikinti. Kitaip mes nustosim savo galios. Supranti?

DVARO URĖDAS. Suprantu, pone.

PONAS. Jie visai išsivaduos iš mūsų globos. Ir jie ir kiti. Supranti, kokis didelis pavojus iš to gresia mums, mūsų darbui ir netgi teisėms?

DVARO URĖDAS. Gal pamėginti dar pulti juos su savo tarnais? Jie, manau, jau arti.

PONAS. Būtinai pamėginti. Kad ir jie nepabėgtų, pirmiau pasikalbėk su jais. Reikia ir aiškinti, ir žadėti, ir bauginti. Jie turi užtvarą sunaikinti.

DVARO URĖDAS. Gerai, pone. Visa darysiu, ką išgaliu. Štai ir jie.

PONAS. Aš kol kas pasislėpsiu krūmuose. Krūmais, krūmais užupakal, užupakal... Iki laiko, žinoma, iki ateis laikas. Paskui, žinoma, ir man teks šiaip taip prisidėti... Bet viskas savo metu... *(Slepiasi krūmuosna. Iš krūmų tuoj išeina dvaro tarnai).*

DVARO URĖDAS. Sveiki, ponai.

DVARO TARNAI. Sveikas, pone.

DVARO URĖDAS. Mes likom vieni. Samdininkai, matėt, pabėgo. Nusigando ir pabėgo, nežiūrėdami to, kad ponui tai suteiks didelių nemalonumų.

DVARO TARNAI.

— Mes nepabėgsim.

— Mes ne samdininkai, ne už pinigus tarnaujam.

— Mes ponui ištikimi kūnu ir siela.

DVARO URĖDAS. Pasakykite man, ponai, ar jums buvo negera dvare? Ir valgote ir geriate, kiek kuris nori, gražiai, poniškai esate apsirengę, o darbo juk veik jokio neturite: visa padirba tamsūs chamai, kurie net nemoka kilnios mūsų poniškos kalbos, katalikiškos kalbos — juk ją dangu-je ponas Dievas ir visi šventieji vartoja. Ne tiesą gal sakau? Ir mes ir ponai gyvename be vargo.

DVARO TARNAI.

— Šventa tavo tiesa, pone.

— Prie dvaro gyventi patogiau...

DVARO URĖDAS. Taigi. Prie dvaro ir mes patys maitinamės, ir šeimynos mūsų; šis tas dar ir giminėms mūsų tenka.

DVARO TARNAI.

— Mano giminės laiko mane giminaičiu tik tuomet, kai aš jiems šį tą duodu. Na, ką gi padarysi: jie Varšuvoj gyvena, su unaru.

— Ir mano taip pat. Kaip tikri varšaviakai prie manęs glaudžiasi tik todėl, kad šį tą gauna.

— Ir mane gerbia giminės, kad turi naudą. Melžia kaip ožką. Na, už tai jie tikri lenkai, koroniažai.

DVARO URĖDAS. Taigi, taigi. Mes visi esame susigiminiavę su Varšuva, tik su Varšuva, nes norime būti kaip koroniažai. Mūsų visų tas pats padėjimas, ir kai iš dvaro nieko negausime, bus visiems mums bloga. Šlachetna mūsų giminė visai gali mūsų atsižadėti ir prie laukinių priskirti, nustojus gauti iš mūsų naudos ir pelno. Teks mums bičiuliuotis tada su tamsiais vietiniais chamais, ir jų raugo vėl prisigersime.

DVARO TARNAI.

— *(Vienu balsu)* Niekados!

— Su chamais kad mes dėtumės!

— Niekados!

DVARO URĖDAS. Suprantama, kad niekados. — Dabar mus visi laiko tikrais ponais, kad ir ne visai, nes poniškai dėvime, poniška kalba klegame. Ir chamai, kur dvaro naudai dirbo — juos kaip ir kitus gyvulius Dievas tam juk sutvėrė, kad ponų naudai dirbtų — žemai lenkia prieš mus savo kvailas žemaitiškas galvas. Gerbia jie mano bizūną.

DVARO TARNAI.

— Visa šventa tiesa, kaip iš knygų paskaityta.

— Su chamais viena kalba: bizūnas!

— Žinoma, mes ne chamai, mes visai kas kita...

DVARO URĖDAS. Tiesa, tekdavo ir jus kaikada užgriebti.

Bet tai kas kita. Jei ir paliečiu kurį bizūnu, tai paliečiu, kaip lygų lygus.

DVARO TARNAI.

— Mes visi tai gerai suprantam.

— Dėl to ir nepykstam.

DVARO URĖDAS. Matote, ten netoli užtvara. Už jos sėdi pasislėpę chamai. Jie maištą kelia prieš mus.

DVARO TARNAI.

— Cha, cha, cha!

— Tesėdi sveiki! Baloje jiems tinkama vieta!

DVARO URĖDAS. Tą užtvarą mes turim išgriauti ir visus chamus, kur ten susibūrė, išsklaidyti.

DVARO TARNAI.

— Nepridera mums su chamais galynėtis.

— Kad atsitvėrė, tesėdi sveiki purvyne...

— Juo toliau nuo mūsų chamai, juo geriau...

DVARO URĖDAS. Žinokite, ponai, gerai, kad mes viso ko nustosime, jei tos kvailos užtvaros nesugebėsim išardyti.

DVARO TARNAI.

— Kaip tai nustosim?

— Kad chamai nuo mūsų atsitvėrė, turim viso nustoti?

DVARO URĖDAS. Klystate, ponai, taip manydami. Jei mes sutrukdėm jūsų saldų miegą ir sukvietėm čion visus, tai tik dėl to, kad mums gresia didelis pavojus. Jūs gal nežinote, kam tie chamai čia užtvarą yra padarę, kodėl neleidžia mums toliau žingsnio žengti? Gal net nežinote, kam esate pakviesti čionai?

DVARO TARNAI.

— Na, nežinome...

— Pasakyk, pone, tai žinosime.

DVARO URĖDAS. Ten, viduje tų klampynų, yra sena mūsų ponų pilis. Joje seniau gyvendavo garbingi mūsų ponų protėviai. Toje pily pakasti dar nuo senų laikų didžiausi jų turtai, kuriais mes ir mūsų ponai iki šios dienos naudojomės. Manote, kad chamai tiek gero ponams suteikė? Ne, ten, toje senoje pily, paslėptas ponų galybės ginklas, su kurio pagalba ir patys atsigausim ir išgelbėsim mūsų nuskriaustą tėvynę Lenkiją. Štai, šitie chamai, šitie vagys visa suuodė ir nori sau pagriebti, kas jau mūsų yra iš senų laikų.

DVARO TARNAI.

— Na, tai visai kas kita!

— Matyti, tie chamai nekvaili žmonės.

— Žmonės? Keltavos, gyvuliai, ne žmonės.

— Mat, ir jie ponais panorėjo būti.

— Manai, mes pakęsim?..

DVARO URĖDAS. Taigi, turim jų prie senovės turtų neprileisti. Bet žinote, ką jie yra padarę? Sutaisė šitą užtvarą, vieni jų čia pasiliko mūsų sulaikyti, kiti jau nukeliavo pilin išplėšti mums turtų, kurais dar iš senovės buvo garsūs mūsų ponai.

DVARO TARNAI.

— Iš čia jų neišleisime...

— Kad visi metai tektų čia stovėti...

— Badu pamarinsim, tedvesia gyvuliai.

DVARO URĖDAS. Jūs manote, ponai. Argi jie visa daro be maskolių žinios? Vos saulė sužibs, jau čia ir atsiras jiems pagalbon maskoliai, kuriuos chamai, pagriebę turtus, lengvai papirks ir savo pusėn pakreips. Jie tada galės su mumis padaryti, ką tik panorės. Juk jų rankose atsiras tiek ginklų. Teks mums bėgti iš šito krašto, kur mums taip gera buvo.

DVARO TARNAI.

— Tiesa. Aišku, kaip ant delno.

— Tu, pone, iš Varšuvos, tau kas. Nuvažiuosi sau namo.

— Bet mums kur bus dėtis?

— Mes juk čionykščiai. Mūsų tėvų tėvai čia gyveno.

— Nieko nepadarysi, reikia jie suimti.

— Išnaikinti, kaip žalčiai.

— Su maskoliais dėtis, su mūsų skriaudėjais! Ak, prakeiktieji išdavikai!

— Gal maskolių papirkti, kad mūsų tėvynei pakenktų?

— Purvais juos uždrabstysim...

DVARO URĖDAS. Aišku, kad papirkti. Argi tie norai jų savaime šovė jų kvailosna galvosna? Nesavaime sumanė, nesavaime atsirado jiems noro ir drąsos užgauti mus, kurie jau buvom viso krašto šeimininkai. Kaip jie vieni būtų drįsę su mumis kovon stoti, jei nebūtų buvę maskolių papirkti ir sugundyti? Juk mes jiems kultūrą nešam, norime juos apšviesti, žmonėmis padaryti, pramokinti žmoniškos kalbos.

DVARO TARNAI.

— Suprantamas dalykas.

— Tik per savo tamsumą jie to nežino.

— Juk ir mes žmonėmis virtom, kai susipratome ir lenkiškos kalbos ėmėmės.

— Kalba svarbiausias dalykas.

DVARO URĖDAS. Taigi, taigi. Dabar patys matote, kad jie kvaili ir išdavikai. Mes turime užtvarą sugriauti ir tuos, kur nuo mūsų ja atsitvėrė, išmušti, iššudyti kaip pasiutusius šunis.

Senoji pilis turi visuomet mūsų rankose pasilikti.

DVARO TARNAI.

— Aišku, aišku!

— Iššudyti jie visi.
— Turim užstoti ponus ir save.
— Ir mūsų kalbą.

DVARO URĖDAS. Todėl prie darbo, ponai. Į kovą! Daužykit, muškit, žudykit! Darykit, ką galit ir norite, bet tik nei vieno jų nebeliktų! Nebijokit, dabar tamsu, tikro mūsų darbo niekas nepamatys. Kol dienos šviesa nepatekėjo, mes daug dar galim. Mes turim juos nugalėti. Juk jūsų jėgomis galima patikėti — ir jumis...

DVARO TARNAI.
— Mes dvaro ištikimi tarnai...
— Ištikimi kaip šunys...
— Labiau negu šunys...
— Ką ponas liepsi, visa padarysim...
— Kuo paliepsi, tuo būsim...
— Paliepk šunimi loti — losim!..

DVARO URĖDAS. Taigi, į darbą! Skubėkite!

(Dvaro tarnai smagina lazdas ir puola užtvarą. Ilgą laiką girdėti tik kovos atgarsiai).

PONAS *(išėjęs iš krūmų)*. Kusi, kusi, brigantai! Kusi, kusi! Nugalėkite tuos nevidonus!

DVARO URĖDAS. Man matosi, kad tarnai nieko nepeš. Smarkiai ginasi. Neįveiks jų.

PONAS. Kaip neįveiks! Turi įveikti! Ar kad chamai bunda, tai jau mes turim žūti?

DVARO URĖDAS. Kad dabar keli šautuvai... Kad truputį šviesos. Leistai man, pone.

PONAS. Ar pasiutai, ar proto nustojai?.. Juk tamsa — geriausias mūsų ginklas. Ar šūviais sukelti nori visą pelkę?..

DVARO URĖDAS. Kad nors žinotum, kiek jų ten yra.

PONAS. Geriau, kad nežinom. Nūnai tik žiupsnis. Manykim, kad tik žiupsnis.

DVARO URĖDAS. Matai, pone, kaip smarkiai ginasi. Man rodosi, kad mūsiškiai traukiasi atgal neįveikę.

PONAS *(tyliai, lyg sau tik)*. Gimtoji senovė už jų pečių. Štai, kas juos palaiko... Narsūs ir atkaklūs kovoje, kaip mano protėviai buvo... Hm! Argi išgimėliams jie nugalėti... *(Į urėdą)* Teks kitų priemonių imtis. Hm, reikia... Juk visgi ten savas kraujas *(pasižvalgęs į urėdą)*, o ne čia... kur Varšuvos bernai...

DVARO TARNAI *(sugrįžę)*.
— Mes jų negalim įveikti...
— Stiprūs kaip velniai...

— Užtvara lyg geležinė...
— Ten jų gal tūkstančiai...
— Velniškas turi jėgas...

PONAS *(su panieka)*. Bailiai esate! Kam tik aš jus peniu! Ech, su jumis darbo nepadarysi, mažiausio reikalo atlikti nesugebate. Reikia pačiam... Pamatysit, aš juos vienas įveiksiu.

DVARO URĖDAS. Tu, pone, didvyrių palikuonis. *(Tyliai)* Patartau geruoju į juos prabilti.

PONAS *(su panieka)*. Tylėk, kvaily! Ar tu, Varšuvos palaidūne, mane mokysi, kaip aš turiu elgtis su mano žmonėmis. *(Į tarnus)* Kur mano sūnus? Pakvieskit čia mano sūnų.

DVARO URĖDAS. Aš manau, kad jis nepanorės čion ateiti.

PONAS. Kaip nepanorės, kad liepiu. Ar manai, kad jis tradicijas generis užmiršo! Pasakyk, kad tėvas liepia. Nostrae generis honor pavojuje. *(Dvaro urėdas liepia tarnui pakviesti pono sūnų. Tas tuojau eina. Ponas kurį laiką stovi vietoje, raito ūsus; paskui eina prie užtvaros)*.

PONAS. Ei, kas jūs tokie? Ko čia jums reikia senoje mano tėvų sodyboj?

VINCAS VIŠVILIS. Mes šito krašto žmonės ir ginam nuo svetimų mūsų tėvų palikimą...

PONAS. Ir aš šio krašto žmogus. Čia mano tėvai ir protėviai nuo amžių gyveno ir gynė savo šalį.

VINCAS VIŠVILIS. Tėvai gynė, o tu svetimuosius kvieti jos terioti...

BERNAI.

— Patsai ponas iš dvaro...
— Samdininkai ir tarnai neįveikė mūsų, tai patsai atėjo...
— Mano, kad jo nusigąsim...
— Atsargiai, pone. Griebsiu lazda per kaktą...
— Gausi, kad net Varšuva atsirūgs...
— Krokuvos bažnyčias pamatysi...

PONAS. Nesuprantu, ko jūs taip karščiuojatės. Aš juk senas žmogus ir visai jums nepriešingas. Aš juk tik vienas esu.

VINCAS VIŠVILIS. Tu vienas, bet už tavo pečių dvaro samdininkai, tarnai ir šunys.

PONAS. Aš visai nekaltas, kad tie kvailiai jus puolė. Jie be mano žinios tai padarė,ir gerai, kad aš laiku suskubau juos numalšinti.

BERNAI.

— Žinom, kaip be tavo žinios...
— Žinom, kaip tu juos malšinai...
— Numalšinome juos mes patys, be tavo pagalbos...
— Apsigynėm, nors to nesitikėjai...

— Nesiartink perdaug į užtvarą, o tai gausi...

— Bloga tau bus, jei mano lazda galės tave pasiekti.

PONAS. Aš į jus su draugišku žodžiu, o jūs mane sutinkat kaip priešą. Juk mes galim kits kitą suprasti, susitarti...

VINCAS VIŠVILIS. Mes čia ne tam esame, kad tartumės, derėtumės, tik nuo jūsų gintumės. Bet jei tu su žodžiu į mus eini, mes tau žodžiu atsakysim.

PONAS *(nudžiugusiu balsu)*. Su žodžiu, su geru žodžiu. Man labai gaila, kad jūs manim nepasitikit, nors aš savas jums žmogus. Juk mano gyslose tas pats kraujas teka, kaip ir jūsų, jaunieji mano draugai.

BERNAI.

— Ką tu bendro turi su mumis...

— Tu ponas, mes chlopai...

— Kokis tu draugas mums, mes gerai esame patyrę...

— Tu lenkas, mes lietuviai...

VINCAS VIŠVILIS. Varšuvoj pajieškok sau draugų...

PONAS. Mój panie,*) aš iš tėvų protėvių tikriausias lietuvis ir myliu savo šalį. Juk ne vienas mano tėvų mano krauju ją paliejo, ne vienas padėjo galvą, ją begindamas.

VINCAS VIŠVILIS. Tikiu, bet jie buvo lietuviai, o tu, jų palikuonis — lenkas, išgama. Tu net, tėvų kalbą paniekinęs, ėmeisi svetimos.

PONAS. Kalbu, kaip moku, bet širdy esu tikriausias lietuvis, ir jūs negerai darote, kad kliudote man atlikti švenčiausias mano pareigas.

VINCAS VIŠVILIS. Kas mums darbo tavo pareigos! Mes tau nėjom kliudyti, kaip tu mums.

PONAS. Kaip nekliudot, kad pastojote vienintelį taką, kurs veda prie mano protėvių pilies. Juk sena pilis tai mano — ją mano protėviai savo rankomis sukrovė. Tos senos sienos, samanomis apaugusios, juk tai mūsų garsiųjų darbų metraščiai, mūsų heroiškos praeities knyga, o jūs, paprasti sodžiaus žmonės, ką turite bendra su ja?

VINCAS VIŠVILIS. Mes lietuviai, ir toji senovės pilis lietuvių praeities metraštis. Kai jūs, lenkai, užėjote, apgriuvo, sunyko mūsų senos pilys, bet mes dabar jas atstatysim.

PONAS. Mano jaunas drauge — iš tavo pasielgimo atspėju, kad tu esi dar labai jaunas — juk aš tau sakiau, kad aš lietuvis. Mano tėvai ir protėvai visuomet buvo lietuviai, ir aš tuo giriuosi.

VINCAS VIŠVILIS. Ko tu pagaliau nori iš mūsų? Ar pasakyti, kad gailiesi savo praeities, kurioj buvai užmiršęs, kad esi lietuvis?

---

*) Mano pone (priežodis). Red.

PONAS. Nūnai vėlių diena. Mūsų senovės papratimu aš irgi noriu protėvių vėles paminėti, aplankyti vietas, kur jie gyveno, milžiniškus atliko darbus, taip sakant, mój panie, atgaivinti, sustiprinti jausmus. Jei jūs irgi to norite, priimkit mane savo tarpan, ir aš jus ten nuvesiu, kelią parodysiu. Man jis geriau žinomas, o jūs gi esate be tradicijų...

VINCAS VIŠVILIS. Prisiek savo tėvų vėlėmis, savo garbe, kad atvira širdimi eini prie mūsų, ir svetimų dievų atsižadėjęs, drauge su mumis kovosi už tai, kad mūsų atgimtų senovė. Nors tu buvai ponas ir mūsų skriaudėjas, mes tave priimsim savo tarpan, kaipo lygų...

PONAS. Mano pone, toje senovėje, už kurią jūs esate pasiryžę kovoti, mano protėviai visuomet vadovavo. Jei norit senovę atgaivinti ir jos tradicijas, pradėkit nuo to ir pripažinkit senovės vadų palikuonį savo vadu. Senovės tradicijos juk man tik žinomos. Kas joms nusideda — kraštui nusideda.

VINCAS VIŠVILIS. Dabar suprantam, ko tu nori. Bevadovaudamas vėl nuvesi mus į Varšuvą, į lenkų pinkles.

PONAS. Lenkų pinklės, lenkų pinklės!.. Bijot lenkų, lyg jie būtų mūsų krašto priešai.

BERNAI.

— O gal draugai?

— Kas mus niekina labiausiai?..

— Kas stabmeldžiais mus koneveikia?..

— Kas pajuokia mūsų kalbą?..

PONAS. Aiškus nesusipratimas. Juk mes ir jie turime bendrą priešą, bendrų siekių siekiame. Kas kovoja su mūsų priešu, tasai draugas mūsų luomui, mūsų kraštui... Eiti drauge su lenkais — argi ne senas mūsų tėvų palikimas?

VINCAS VIŠVILIS. Štai kur tu mus vesti nori! Velniop, tokių mums nereikia! Eik, iš kur atėjęs!

PONAS. Be manęs vistiek nesurasit kelio į senąją pilį. Pelkėse nuklimpsit.

VINCAS VIŠVILIS. Tu mus greičiau nuklampinsi. Eik tu savo keliu — tiesiog į dvarą, o mes savo — į senąją pilį... Mums su tavimi, pone, ne pakeliui...

PONO SŪNUS *(priėjęs į tėvą, nepatenkintas)*. Kam ponas tėvas mane sutrukdei? Kaprizai — su chlopais derėtis...

PONAS. Juk tai mūsų žmonės, klystantieji, taip sakant, broliai. Tu jaunas, jie jauni, gal greičiau surasite kelią kits į kito širdį.

PONO SŪNUS. Mano broliai, het*) ten, kur Vysla teka.

PONAS *(piktai)*. Kvailas esi. Sakau tau, prakalbėk į juos gerą žodį...

---

*) Toli. Red.

PONO SŪNUS. Niekados... Ką čia ponas tėvas sumanei...

PONAS. Na, tai eisi Varšuvon kampininkauti...

BERNAI ir VINCAS VIŠVILIS *(už užtvaros stovėdami)*. Cha, cha, cha!..

PONO SŪNUS. Ką čia ponas tėvas sumanei su chlopais derėtis. Juk jų tik žiupsnelis. Ei, samdininkai, tarnai, akmenimis juos, purvu. Su bala sumaišykit... Girdite?.. *(Į šunis)*. Atu, atu juos! *(Žmonės ir šunys puola užtvarą. Prasideda sunki kova patamsėje. Girdėti tik lazdų tauškimas ir žmonių keikimas. Šunys loja, skalina, staugia. Staiga sušvinta lyg aušra, lyg gaisai nušviečia dangų)*.

DVARO URĖDAS. Gaisas visą dangų nušvietė! Pone, jūsų dvarai liepsnoja!

DVARO TARNAI *(bėgdami atgal)*. Gaisras! Gaisras! Pono dvaras dega! *(Girdėti varpas)*.

VINCAS VIŠVILIS *(už užtvaros)*. Ragailis ženklą duoda. Matot, sena pilis atgijo.

(Toli, lyg liepsnose pakilo augštyn pilis. Ji dabar visai matoma ir kas minutėlė vis aiškiau, lyg artinasi).

PONAS. Pražuvome! *(Bėga irgi krūmuosna)*.

PONO SŪNUS *(piktai per dantis)*. Chamai! Surasiu būdą jums nugalėti! *(Traukiasi irgi krūmuosna)*.

VINCAS VIŠVILIS. Miškan, ponai... Taip, sulig tradicijomis...

BALSAI NEMATOMI.

— Mes — amžini tėvynės sargai... Saugosim jos kelius...

— O jūs eikite, kur jūsų likimas šaukia, kovokit, laimėkit...

— Mes amžini tėvynės sargai... Tėvynės kelius saugosim...

IV

Priešaky augšta krūmais suaugusi sala. Tarpu krūmų matyti daugel senų užmirštų kapų; vieni jų didesni, kiti mažesni; vieni tik žolėmis apžėlę, kiti net krūmais suaugę; yra tokių, kur atrodo lyg dar visai neseniai supilti: jie dar nesužėlę ir smėliu geltonuoja. Toliau matyti senos pilies griuvėsiai.

BERNAI *(sustoję pačioje salos pakraštėje)*.

— Kas tai? Juk tai čia kapinynas...

— Tiesa, kapinynas. Ir kiek čia tų kapų...

— Ir kokie jie dideli. Tarytum milžinai čia palaidoti...

— Žiūrėkit, čia dar naujas kapas...

— Matote, vieni su kryžiais, kiti — be...

— Kieno gi tai galėtų būti kapinynas? Nejaugi čia nežinomi mums gyvena žmonės?..

RAGAILIS.

Taip, vaikeliai mano, čia kapinynas,
čia garsi mūsų palaidota praeitis.
Ji tur nūnai atgyti mums,
iš mirusių nūnai ji turi atsikelti
ir ateitį mums šviesią turi pagimdyti...

BERNAI.

— Bet čia tylu dabar...

— Kaip kapinyne...

— Ir baugu. Mane ima šiurpuliai...

— Aš bijoti nebijau: kas mirė, kas žemėj jau pakastas, tasai nebeatsikels.

RAGAILIS. O, ateitį, net mirusią, prikelti moka skaudus aidas, kurį pagimdo klevo seni kankliai... Nors man nūnai sudaužė juos nedraugo ranka, bet sieloje, bet krūtinėj pasiliko jųjų įtempta styga; ji dar garsiai jums čia suskambės, naujoms dienoms tekėti aušrą kviesdama, ir toji mums aušra nūnai dar užtekės, atkeldama senovei mirusiai vartus gyvybėn. Nūnai apmirusią pažadinsime praeitį ir praslinkusiųjų išgirsim, vaikeliai, laikų balsą.

BERNAI.

— Dabar dar vidunakčio nėra: negreitai dar aušra patekės.

— Dabar aušta vėlai: juk ruduo dabar, ne vasara.

RAGAILIS. Taip, dabar neperskrodžiamosios tamsumos metas, ir nėra vilties pamatyti šviesos kibirkštėlė. Bet vidunaktis mums arti, ir kai išmuš dvylikta valanda, žūsime visi, jei anksčiau nesušvis mums stebuklingoji aušrelė.

BERNAI.

— Tai gresia mums žūti pavojus?..

— Mes galim nūnai žūti ir nebesugrįžti namo?..

— Nors nedaug mūsų, bet aš jokio pavojaus nebijau.

BALSAS. Cha, cha, cha... Cha, cha, cha...

BERNAI.

— *(Dairydamiesi kits į kitą)* Girdite, girdite...

— Kažkas nusikvatojo...

— Monai raiste žaidžia.

BALSAS. Cha, cha, cha... Nuo jūsų čia pasiliks tik kapai.

RAGAILIS.

Žinau tave, pažįstu. Nusiminimu
sielą nunuodyti tu nori... Prakeiktasis monas!
Telieka mūsų čia tiktai kapai,
bet jais užmėšim mes gimtąją dirvą,
ir laisvės gėlė ant mūsų kapo sužydės.

BALSAS.

Cha, cha, cha... Ožkos išraus gėles,
kiaulės išknis užmėštą jūsų dirvą,
ir kranklìai kaulus jūsų išnešios...

RAGAILIS.

Meluoji, niekše! Į mūsų gyvas širdis
tavo kupina nuodų vylyčia nepataikys.

BALSAS.

Krankliai jau skrenda iš vakarų ir iš rytų.
Jie alkani, jie maisto trokšta...
Na, gaminkite jiems ėdalo. Kvailiai...
Cha, cha, csa...

RAGAILIS *(atsigręžęs į bernus, abi ranki į juos ištiesdamas).*

Nenusiminkite, vaikeliai, neklausykite
kipšo pašaipos piktos. Sudrumsti jis įsigeidė
mūsų širdies ramybę ir iš kelio tiesaus
šunkeliu nukreipti, nes pamatė, kad esame arti
jau mūsų tikslo ir letenos mus slegiančios
nusikratysime... Ar tikite manim?..

BERNAI *(tyliai, nedrąsiai).*

— Manai, raistan atėję, kipšo nusigąsim.
— Jei su tavim čion atėjom, vadinasi, tikime...

RAGAILIS.

Gerai, kad tikit, kad nenusiminėt
ir pikto kipšo pabaidų nevengiat...
Aš jums sakau: aušra tuoj patekės,
pagiedrės dangus, nubaidys kipšą
ir jo draugus — ilgasparnius kranklius.

BALSAS.

Kai sušvis aušra, lakštingalių balsais
saldžiai dainuos, kol jus sules
ir nieku pavers svajones jūsų,
visą jūsų darbą, o paskui išskris
mėšlyno kitiems valyti tvirtasnapiai...

BERNAI.

— Cha, cha, cha... Rado, kuo mus nugąsdinti.
— Matai, kranklių pasibijosim...
— Žirgan sėdę ir velnio nepasibijosim...
— Ir kipšo, kur dabar kvatojasi...

BALSAS.

Kiaulės ant sprandų jums užljs...
Apseilinusios veidus, nuo galvų
nuplėš jums vainikus, purvynu apdrabstys,
vyžuoti jūs didvyriai mano... Cha cha cha...
(Nutoldamas) Ua, ua, ua, uuaa...

RAGAILIS.

Skrisk, lėk, ant sausų medžių šakos pasikark...

BALSAS.

(Toli) Cha cha cha... Cha cha cha...

BERNAI.

— Prakeiktasis monas, nuskrido per balas.
— Nesakyk, kad nesugrįžtų...
— Manai, bijau? Tegrįžta sau...
— Aš irgi nebijau, bet nejauku, kai jis kvatojasi...
— Kur bus jauku. Mane net dabar ima šiurpuliai...
— Man kažkodėl liūdna ir sunku, o kodėl, nežinau.
— Ir man...
— Ir man...
— Ar tik mes pamatysim šiandien visa, kas yra buvę?..

RAGAILIS. Nuo mūsų pačių priklausys. Jei siela susikaupsim, sugebėsim atgaivinti, kas visiems atrodo sena ir jau mirę. Tuomet praeities dienas pamatysim.

BERNAS. Ar tik nebus baugu? Nenusigąsim?

RAGAILIS. Kas panorėjo stebuklus pamatyti ir tiki, kad juos pamatys, narsus tasai turi būti ir drąsią širdį turėti; jam neprivalu bijoti. O jūs juk ėjote čionai stebuklų pamatytų noro vedami.

KITAS BERNAS. Bet iš kur tu, seni, žinai, kad mes čia, ne kur kitur, pamatysime, kaip mūsų protėviai senovėje gyveno, kad nūnai ir čia susirinks jų vėlės žemės puotos keltų?

RAGAILIS. Aš nieko nežinau. Aš tik jaučiu, kad nūnai turi senovė mums atskleisti savo veidą, jei tik sugebėsim išsklaidyti miglas, kurios dar prieš amžius dangų mums apniaukė, kad nematytum žvaigždžių, kurios mūsų tėvams kelią rodė.

TREČIASIS BERNAS. Tu taip kalbi, ir aš dabar matau, kad imi patsai abejoti. O juk vedei mus čion, kaipo tasai, kur visa žino ir turi galią.

RAGAILIS. Kas tvirtai pasiryžo pasiekti savo tikslą, tasai ir turi galią. Neabejodamas einu priekin, nes visą amžių svajojau, kad nemirsiu senovės dabarty neatgimdęs. Mano siela kažkodėl jaučia, kad nūnai turi mano įsikūnyti svajonės. Nūnai arba niekados.

PIRMASIS BERNAS. Kaip tai? Argi tai, kas turi dabar atsitikti, pasiliks visados?

RAGAILIS. O ne! Tik jūs būsite tie, kur sujungsit ateitį su praeitimi. Jei nūnai įvyks, kas turi įvykti, jūs ateičiai atskleisite senovės veidą. *(Atsigręždamas į visus, iškilmingai)* Artinasi pusiaunaktis, ir tuoj užgims didi paslaptis. Mes jau stovime prie josios angos. Dekite, berneliai, švyturius. Eisim apmirusion pilin, kuri mums atėjus turės nubusti iš sunkaus ilgų amžių miego. Dekite greičiau, berneliai, švyturius!

BERNAI *(degdamiesi švyturius susilaiko ir įsiklausydami)*.

— Girdit? Kažkas sudejavo...

— *(Irgi prisiklausydamas)* Tikrai, ir aš išgirdau. Kažkas sunkiai atsiduso...

— Girdit, kaip gailiai striūbuoja?..

— Atsigręžkit, pažiūrėkite, kas užpakaly dedasi...

— Kapinynas pilnas žmonių...

— Broleliai, juk tai numirėliai, šmėklos!..

(Nusigandę, sumišę glaudžiasi kits prie kito. Kaikuriems net švyturiai iš rankų iškrito ir užgeso).

RAGAILIS *(liūdnai)*. Tai mūsų skriaudų šešėliai... *(Nuleidęs galvą)* Prabilkit į juos...

BERNAI.

— Kad baisu...

— Neišdrįstu...

— Matot, prie kapo jauna mergelė. Ji, rodos, gailiai rauda. Aš į ją

prakalbėsiu. *(Ženges kelis žingsnius priekin)* Ar tu čia motinėlę palaidojisi, kad taip liūdi, gailiai verkdama, jauna mergužėle?

MERGOS ŠEŠĖLIS. Savo rūtų vainikėlį čia esu palaidojusi. Ponaitis iš dvaro jį man išplėšė ir žiauriai suteršė... *(Nyksta)*.

TREČIASIS BERNAS. Jei jis išdrįso, ir aš drįsiu. *(Žengia priekin, kur ant kapų rauda kelios sukniubusios moterys)* Ko jūs, moterėlės, kapelius apkniubusios, tyliai čia raudate, ašarėles liejat?

MOTERŲ ŠEŠĖLIAI.

— Dukrelės raudu. Nuo žiaurių ponų atėjūnų giliam ją kapely paslėpiau... *(Nyksta)*.

— Sūnelio vienatūrėlio raudu. Žiaurūs ponai atėjūnai jį užplakė, kad nekėlė kepurėlės... *(Nyksta)*.

— Aš, jauna našlelė, verkiu savo dalelės... Ne tą man motinėlė skyrė dalelę, ne tą žadėjo bernelis, kurią likimas lėmė... *(Nyksta)*.

BERNAI.

— Pranyko...

— Kiak jų čia...

— Žiūrėkit, jų vis daugiau atsiranda...

— Tiek nebūna nei Pivošiūnų atlaiduose...

— Matote, kaip paraudo kapų žemė.It įkaitinta geležis...

ŠEŠĖLIAI.

— Gyvenom — kentėjom ir mirėm kančiose...

— Dievo ir žemės mes posūniai buvom ir likom...

— Žemėj gyvendami vargais maitinomės ir vien tik ašaras gėrėm, podūsiais kvėpavom...

— Mūsų ašaromis upės pabrinko, jūrios pasūro...

— Kur mūsų skriaudėjų ašaros? Tik jos gali mus nuraminti...

— Teisybės ir keršto...

— Keršto, keršto...

RAGAILIS *(atsigręžęs į bernus rūsčiu balsu)*. Girdite, berneliai! Teisybės ir keršto praeitis reikalauja. *(Nusigręžęs į kapus, iškilmingu balsu)* Neilgai jau laukti: tuoj patekės aušra, pagimdys saulę, kuri karštais spinduliais išgarins jūsų ašaras. Ir kils jos padangėsna tirštomis miglomis, apniauks visą pasaulį tamsiais debesiais... Pakils didi audra, sužaibuos, sugriaus perkūnai... Tai bus jūsų diena, keršto diena... Tada nurimsite... O dabar, pranykite, nedrumskite mūsų sielų, kad jūsų gailia skunda sujaudinti nepaklystume ir, jieškodami artimesnio kelio jums patenkinti, nepasirinktume tolimiausio...

Pranykit dabar! Jūsų gaili rauda visuomet skambės mūsų ausyse ir stiprins mūsų jėgas, kai nuvargę pasijusime...

Pranykite dabar, jūs, gyvenimo nuvarginti, likimo nuskriausti ir dangaus Teisybės neužstoti...

(Kyla miglos, tirštos, baltos; miglose nyksta šešėliai. Kurį laiką dar girdėti jų skundų aidas).

ŠEŠĖLIAI.

— Varguose gimę, skriaudose augę, saulės nematę...

— Dangus ir žemė mūsų kruvinas skriaudas regėjo, bet keršto nėra patyrę mūsų skriaudėjai...

— Tu, kur esi danguje! Juk esi Teisybės Dievas. Kodėl gi tyli Tavo mums tik rūstūs perkūnai?..

— Jei Tavo rūstybė pasaulį ištikdavo, tuomet vėl tik mus mokėdavo nekaltai skriausti.

— Praeities miglose mes nykstam, bet mūsų rauda ore kvatojas...

— O, kad tos miglos tiek sukarštėtų, kad jos dangų ir žemę padegti galėtų...

RAGAILIS. Girdite, vyrai. Juk tai jūsų nelaimingų tėvų ir protėvių gūdi skunda. Jų vėlės iki šiai dienai keršto reikalauja... Kai jums, einantiems kovos keliu, įsiskverbs baimė širdin, atsiminkite, ką šiandien matėt ir girdėjote... Protėvių skundą ir skaudų savo likimą atsiminkite...

BERNAI.

— Praėjusių amžių siela
po žemę skrajoja.
— Jos atgarsiu skamba giria,
ir šlaitai, ir kalnai, ir klonys...
— Gyvendami juntam tą ryšį
su protėvių siela...
— Neveltui ilgesys dažnai
mūsų krūtinę aplanko...
— Dainoj nusiskundžiam dažnai
artojo likimu sunkiu...
— Dabar suprantu aš, kodėl
lengviau man, kai paraudu
griaudžia dainele apie bėrą žirgelį,
apie šveitrų kardelį...
— Kurio mes nei matėm,
nei rankoj turėjom...

(Miglos išnyksta. Vėlių nebėra. Tik ties augščiausiu kapu stovi augšta moteriškė, gedulingai apsitaisiusi).

BERNAI.

— Bernai, ar matote? .. Kažkokia ponia...

— Kokia išdidi...

— Man gūdžiau,negu kad pirma buvo...

— Užkalbinkim ją...

— Tik ne aš...

BERNAS. Kas tu per viena esi?

MOTERIŠKĖ. Visų užmiršta.

BERNAS. Ko tu čia liūdi?

MOTERIŠKĖ. Jūsų ir savo praeities.

BERNAS. Mūsų ir savo praeities? Kas bendra tarp mūsų ir tavo praeities?

MOTERIŠKĖ. Mano ateities dienos.

BERNAS. Tavo ateities dienos? O tavo vardas?

MOTERIŠKĖ. Karalienė Panikė... *(Pranyksta).*

BERNAI.

— Pranyko... Girdėjote? Tai vėl buvo karalienė Panikė...

— Karalienė Panikė Kas ji per viena?

— Kas bendra tarp mūsų ir jos? ..

— Gal šios pilies buvusioji valdovė? ..

— Gal pyksta, kad mes čion įsiveržėm...

RAGAILIS. Ateis laikas, bernužėliai, ir jos vardą jūs pažinsite. O dabar nelaukdami, laiko negaišindami, eisim pirmyn...

(Eina pirmyn, lipdamas per griuvėsių krūvas. Šalia jo eina Pirmasis bernas, degančia šaka nešinas; jis eina mosuodamas, ir nuo degančios šakos krinta į visas šalis kibirkštys. Paskui juodu seka kiti, užsidegę skalas. Perkopę griuvėsių krūvas, įeina vartuosna, per kuriuos patenka pilies vidurin. Vos tik įžengė į vidurį, kai sukilo varnos, šarkos, kurios, matyti, tenai turėjo savo guolį. Šikšnosparniai ėmė sukti aplinkui, šviesos nugąsdinti. Gūdžiai sudejavo pelėda, viena kita... Seni rūmai atgijo).

PELĖDOS.

— Ua, ua... Pražūsite, kaip tie, kur jau yra žuvę...

— Ua, ua... Nebėra vilties jums, kad iš čia laimingai ištrūksite...

— Ua, ua...

ŠIKŠNOSPARNIAI.

— *(Sukdami aplinkui)* Ko jūs čia atvykote, piktieji klajūnai?

— Juk čia mūsų buveinės.

— Mes čia nuo seniausių laikų viešpataujam, ir jums jau nėra vietos.

— Esate piktadariai, drumsdami griuvėsių tylią ramybę...

— Dar ir šviesą nešatės su savim. Juk mes galim visai apakti, ir tuomet nustosime galios...

— Ir žūsime. Juk tik tamsumoje ir per tamsą mes esame galingi...
— Ar gal sumanėt atgaivinti tuos, kur čia senovėje gyveno?..
— Mirusius sukelti?..
PEIĖDA. Cha cha cha cha cha...
ŠIKŠNOSPARNIAI.
— Jie tyli ir nekalba... Tik dairosi...
— Lyg kažko ieškodami...
— Vykim, broliai, juos laukan...
— Užgesinkim mūsų galingais sparnų mosavimais jųjų šviesą, kol ji dar silpna ir nyki...
— Gesinkim, gesinkim...
— Gesinkim ir vykime juos lauk...
(Puola bernus. Tie ginasi, matažgodami čia pat nuo krūmų nulaužtomis šakomis).
PELĖDOS.
— Ua, ua... Nieko nepešit... Šikšnosparniai didžiai galingi...
— Veltui stengiatės apsiginti...
— Nieku nueis jūsų kova...
— Ua, ua...
RAGAILIS. Prakeikti ilgasparniai, tamsybių didvyriai! *(Mostikuodamas šaka).* Šalin, šalin, pragaro bjaurybės, teršiančios mūsų senovės gražiuosius rūmus! Šalin, bjaurybės!
BERNAI.
— *(Irgi mostikuodami šakomis)* Kiek jų čia, prakeiktųjų, priviso.
— Prakeiktos nakties galybės, nei atsiginti nuo jų negalima.
— Taip ir lenda ugnin.
— Štai jums, štai jums...
PELĖDA. Ua, ua... Nebėra vilties, kad laimėtute... Ua, ua...
(Susidaręs triukšmas sužadino naktin čia pasislėpusias šarkas. Jos sukyla, ima skrajoti ir čiaukti).
ŠARKOS.
— Ko čia norit surasti, kvailiai? Mums tik ramybę teršiate.
— Klauskite mus, jei norite ko sužinoti. Juk mes čia visus kampelius išlandžiojome.
— Neliškite patys, kur jūs nieko nenusimanote.
— Ką čia galite įdomaus surasti? Juk griuvėsiai visuomet buvo mūsų veislės apgyvendinti.
— Čia ir pėdsakai tik mūsų veislės užsiliko visur...
— Čia visur mūsų pėdsakai ir mūsų kvapas...
— Mes čia garsiai čiaukiam, savo veislės garbę palaikydami...
— Čia mūsų giminės visuomet gyvendavo, nes mūsų čia pėdsakai...

— Kur pabūnam, ten neišdildomus pėdsakus paliekam ir per juos paveldim...

— Mes garsios giminės, kuri čia gyveno nuo senų seniausių, o jūs šalin iš čia.

— Rėkim, kad svetimi čia lenda ir savinasi, kas mūsų yra...

— Apdrėkim juos gerai. Tai bent gražiai atrodys senovės jieškotojai.

— Drėkim juos visus — iš kairės ir dešinės.

— Drėkim ir pulkim...

BERNAI.

— Tfu, dar kitos bjaurybės atsirado.

— Kiek jos pridrėkė visur, prakeiktosios smarvės. Švaraus kampelio niekur nesurasi...

— Priviso išgamų, kad jas vanagai. Lyg iš visų pasaulio kraštų būtų čia sulėkusios...

— Ir drėkia, nenaudėlės, kad jos padvėstų...

(Svaido jas pagaliais, akmenimis, plytų trupiniais).

PELĖDA. Ua, ua! Žūsite, tapę kaukių ir varnų auka, kaip tie, kur jau tapo. Ua, ua.

RAGAILIS. Sulėkė iš svetur plėšrūs grobuonys, nes kas miega, tasai nesugeba apsiginti ir gali lengvai tapti auka, kai plėšrieji panori. Bet mes dabar turim prikelti tuos, kur miega. Pirmyn, vaikeliai! Nestovėkim, nesidairykim žiopsodami...

PELĖDA. Ua, ua, ua! Vėlu jau. Nieko nepasiekę, veltui žūsite. Ua. ua!

VARNOS.

— *(Aukštai pakilusios)* Teeina, tejieško, mums nebaisu...

— Visa nuo amžių mūsų čia buvo, yra ir bus...

— Mes gausingos, mes galingos, stipranagės, plačiasnapės...

— Kas mums naguosna pakliuvo, jau mūsų, ir niekas neatims.

— Tesigiria sau šarkos, kad jos čia šeimininkavo. Mums tai nekenkia: kas gi jomis patikės?

— Mes galim ramiai žiūrėti, ką čia daro kiti. Tekalba, telandžioja, kas nori, bet mūsų iš čia niekas neišgins...

— Lizdus čia mes sukam, vaikus mes čia perim augštai...

— Mes smarkiai patvirtinom savo teisę į šiuos griuvėsius...

— Ir jėga įrodėme. Aišku kaip naktis...

PELĖDA. Ua, ua! Jos tiesą gvoja. Ua, ua! Nebėra vilties. Ua, ua! Lįskite ramian kampelin kaip aš. Ua, ua! Ten nors ramiai numirsite, o gal pelių gaudyti pramoksite... Ua, ua!..

(Per apgriuvusius vartus bernai įeina apvalian nedidelin kieman, krūmais sužėlusian. Priešaky milžiniškų rūmų griuvėsiai. Vidun veda siauras įėjimas per platų ir augštą kuorą, pusiau jau apgriuvusį. Geležiniai var-

tai pasvirę, kabo tik ant vienos kuktos. Vartų skliautai suskilę, apgriuvę. Priešais vartų sutrupėjusių plytų krūvos. Visur suaugę krūmai, sužėlusios dilgėlės. Bernai atsargiai eina priekin, per krūmus, į augštąjį kuorą, besigindami nulaužtomis medžių šakomis nuo šikšnosparnių).

BERNAI.

— Kiek čia guburių ir duobių. Saugokitės, kad kuris neįkristute. Ten gyvačių turi būti, gels, kai įkrisi...

— Manai, kad čia tarpu akmenų jų nėra?..

— Yra be abejonės. Todėl atsargiai, berneliai...

RAGAILIS *(sustojęs ties vartais).* Krūmais suaugo, dilgėlėmis sužėlė senovės pilis; nuo neatmenamų laikų į ją mes jau takus buvome pamiršę. *(Nusigręždamas į bernus)* Nelankėme vietų, kur stipriai plakė mūsų protėvių širdys, ir jų šalinomės. Jos buvo mums iki šiol baidyklė, mūsų sąžinę erzinanti. Tik svetimų šalių plėšrūs paukščiai, iš tolo atskridę, takus čion žinojo, sukė lizdus ir drėkė samanotas sienas, mūsų protėvių krauju aptaškytas...

(Reginio sužavėtas Ragailis nutilsta ir stovi vietoje susimąstęs. Bernai eina priekin; vartus priėję sustoja, kalba nedrąsiai, pakuštomis).

BERNAI.

— Tamsu ten už vartų ir baugu. Lyg kažkokis urvas...

— Dievas žino, ką mes ten surasime...

— Man baugu, bernai, lyg aš kapinyne būtau...

— Kas bus, jei mes ten numirėlius surasim?..

— Na, niekis: jų pamatyti mes juk ir ėjome...

— Argi nesame jau jų matę?.. Užmiršote gal...

RAGAILIS *(lipdamas per griuvėsius, į bernus).* Drąsiau, berneliai. Aš juntu, kad mes pasiekėm paslaptingos senovės angą. Nesibaidykim sužinoti, ko sužinoti atėjome.

I BERNAS. O jei mes ten kažką baisaus surasim?

RAGAILIS *(arčiau į bernus priėjęs).* Baisiausia, kas mus gal ištikti — kad mes ten nieko nesurasime.

II BERNAS. Kuo tai būtų mums baisu?

RAGAILIS. Tai reikštų, kad mes, tėvų nebetekę, virtome šešėliais ir saulei patekėjus turėsime išnykti kaip nakties migla.

BERNAI.

— *(Pusiau nusigandę, pusiau juokais)* Nejaugi mes šmėklomis virsim?

— Nejaugi saulei patekėjus namo nebesugrįšime?

— Gal čia mums bus tiek gera, kad nepanorėsime namo.

— E, kas bus, tesie. Einame, berneliai...

(Eina per vartus iš lėto, atsargiai, skalomis sau kelią apšviesdami. Eidami dairosi į šalis ir kalba pakuštomis).

— Kokių didelių būta čia rūmų.

— Kokios storos ir stiprios sienos, matai. Tūkstančius metų, tur būti, išstovėjusios.

— Žiūrėkit, žiūrėkit. Ten kažkokie šešėliai užkampiais slankioja...

— Tylėk tu. Ir be to baugu.

— Girdite? Lyg kažkas kuštasi...

— Lyg žingsniai kažkokie girdėti...

RAGAILIS *(į bernus atsigręžęs, ištiesęs abi ranki, rodydamas į daiktus, apie kuriuos kalba)*. Čia mūsų protėviai — galingi didvyriai vaikščiojo. čia jų balsas garsiai skambėjo. Šios sienos matė garbingus jų darbus, dar garbingesnes girdėjo svajones. Atgarsį to, kas čia dėjosi senovėje, dabar pajuto jūsų sielos. Bet nesibaidykit, berneliai, ne svečiuosna į svetimus, tėvų namuosna į savo artimuosius atėję. Kad ir supykę pabars, jog vergais kūnu ir siela tapome, bet pasigailės ir tikrą gyvenimo kelią mums parodys...

(Įeina didelėn menėn. Per išgriuvusius skliautus matyti dangus. Bernai sustoję dairosi).

BERNAI.

— Kokia didelė menė! Vistiek kaip bažnyčia.

— O gal čia bažnyčia ir buvo seniau?

— Net gūdu ir nejauku. *(Dairosi aplinkui)*. Matote, kaip mirga kampuose šešėliai.

— O gal tai šmėklos kampuose slapstosi? ..

RAGAILIS. Taip, čia iš visur šaiposi į mus senovės šmėklos. *(Karštai)*.

Akys mano, varguose pasenusios,
tų šmėklų malonių dar nemato,
bet junta siela pasiilgus,
kad čia jos pradžiugusios laimina mus,
kurių laukte jau laukė seniai...
Aš jųjų čia žodžius girdžiu,
juos kušta mano ausin,
kad čia aš esu nūnai
giliausios senovės šventykloj... *(Klaupdamasis)*.
Klaupkimės, vyrai, visi,
bučiuokim švenčiausią žemelę:
garbingų mūsų protėvių
ją mindžiojo kojos...

(Bučiuoja žemę. Bernai irgi atsiklaupia ir, sekdami Ragailiu, bučiuoja žemę. Ragailis klūpaudamas abiem rankom rodo tai ten, tai čia).

Čia skobnys stovėjo, čia jųjų balsai
skambėjo kaip griausmas giriose,
čia ruošės į žygius garbingus,
čia džiaugės, puotavo,
tuos žygius garbingai atlikę;
vaidilų čia dainos skambėjo...
(Liūdnai, nuleidęs galvą)
O man, jų palikuoniui, kam teko
dainuoti apie tuos žygius,
ką teko pagerbti, pagirti
naujai sukurtoj dainoje?..
Nebėra didvyrių tėvynės šalelėj,
nebėra nei kam senovės dainų paklausyti...
Ir klauso jų žalios tik girios
bei vėjai iš šiaurės šalti...

(Bernai kits po kito atsikelia ir nedrąsiai dairosi aplinkui, lyg bijodami, kad pamatys kažką baisaus. Ragailis klūpoja dar, nuleidęs galvą, apleidęs rankas ir giliai susimąstęs; o gal meldžiasi).

BERNAI.

— Ar man tik nusigirdo, ar tikrai kažkas sudejavo...
— Ir aš išgirdau. Tarytum, čia kur už sienos...
— Matote, ten geležinės durys. Ir užšautos...
(Vienas bernų prieina į duris).
— Tikrai geležinės. Bet tik šovyne užšautos...
(Prieina ir kiti).
— Matyti, iki šiol jų niekas dar nebuvo atidaręs...
— O gal už šitų durų turtai paslėpti...
— Neveltui juk durys geležinės ir dar užšautos...
— Reikia jos būtinai atidaryti...
— Gal ten mūsų laimę surasime...

RAGAILIS *(atsikėlęs, į juos prieidamas)*. Tikrai surasime, jei tik sugebėsime šias paslaptingas duris atverti.

BERNAI.

— Na, mėginkime. Gal atšausime...
— Imkimės visi kaip vienas. Nejaugi nepasiduos?..
— Na, bernai, traukime, stumkime, kas iš kur gali...

(Visi, susiėmę už šovynės, mėgina atšauti duris. Bet šovynė nei nesijudina).

— Na, nei nekrusterėja...
— Labai surūdijusi...
— Pamėginkim numušti... *(Eina šalin akmens jieškotų).*
— Čia kažkas ant durų parašyta...
RAGAILIS *(priėjęs prie durų skaito):*

Veltui kėsintis mus jėga priversti
vidų atskleisti slaptingą;
mes pačios tik tam jį atskleisim,
kas žodį prabils mums garbingą.

BERNAI.
— Užkeiktos durys...
— Štai kodėl jos iki šiol uždarytos, ir niekas nesugebėjo jų atšauti...
— Matyti, ten užkeikti turtai paslėpti...
— Jieškokime, bernai, to burtų žodžio...
— Kaipgi, surasi tu jį? Gudresni negu mes čia galvojo.
— *(Atsinešęs didoką akmenį)* Leiskit man. Manau, mano kumštis ir šis akmuo atstos visus užburtuosius žodžius. *(Draugų padedamas iš visų jėgų kala akmeniu šovynę, bet toji nepasiduoda nei iš vietos).*
BALSAS UŽ DURŲ. Žodį suraskite užburtą... Žodį suraskite. Jis atidarys jums duris... Mano kalėjiman duris...
BERNAI *(išgirdę balsą nusigando, atšoko skubiai nuo durų. Iš tolo stovėdami, su baime į duris pažvelgdami).*
— Kokis gūdus balsas. Skundžiasi, rodos...
— Prašo surasti žodį... Bet kokiu būdu jį surasi?..
— Kas ten galėtų būti?..
— Šmėkla, ne kas kitas...
— O gal užkeiktasis Margelis, apie kurį pasakojo Ragailis? Ar pamiršai? *(Visi žiūro į Ragailį, lyg laukdami jo paaiškinimo).*
RAGAILIS. Ten užburta mūsų praeities galingoji siela. Ji mūsų pagalbos laukia. Meilės vedami, mes turim surasti tą žodį.
(Paskutinius žodžius Ragailiui ištarus, šovynė pati atsišauna iki pusės).
BERNAI.
— Matote, šovynė atšoko...
— Bet nevisai...
— Matyti, Ragailis vieną žodį atspėjo...
— Senas raganius! Turėtų visa gerai žinoti...
BALSAS UŽ DURŲ. Žodį suraskite... Žodį...
BERNAI.
— Mielai surastume, kad išgalėtume... Bet atspėk tą žodį, jei nori...
— Ragailis turi atspėti... Jam lengviau...

— Minkim, bernai. Gal pripuolamai atspėsim...

— Kad man niekas galvon neateina. Tiek nusigandau, jog net pamiršau, kaip tikras tėvas atrodo...

RAGAILIS *(priėjęs prie durų)*. Mes tą užburtą žodį turim surasti, berneliai mano. Tėvynės meilė buvo iki šiol mums vadovas. Teapšviečia ji dabar mūsų protą.

(Jam bekalbant šovynė atšoka visai, ir durys prasiveria pačios).

BERNAI.

— Atminė, atspėjo. Matote, šovynė visai atsišovė...

— Žiūrėkite, durys pačios atsivėrė...

RAGAILIS. Tėvynės meilė šventoji! Užburtieji žodžiai, kurie šias duris mums atidarė. Aš visą amžių laikiau juos savo širdyje. Ugninėmis raidėmis ten jie spindi ir mano sielai gyvybės teikia... Tėvynės meilė, kuri atvėrė mums duris į praeities paslaptingą šalį, teveda mus ir toliau...

(Bernai plačiau praveria duris. Pirmas į vidurį įeina Ragailis. Jį seka bernai, skalų žiburiais nešini. Įžengę sustoja prie angos ir, iškėlę augštyn žiburius, pridengę akis delnais, dairosi į visas šalis. Didelė menė; priešinga josios siena dingsta tamsumoje. Arčiau ant sienų, mirgančia žiburių šviesa nušviestų, matyti skydai, kalavijai, jietys, šarvai ir kiti senoviški ginklai).

BALSAS IŠ TOLO. Aš jūsų ištisus amžius jau laukiu. Bet čion jūs buvote kelią pamiršę...

BERNAI.

— *(Žiūrėdami kaip anksčiau gilumon)* Dievuli, kokis milžinas!..

— Prikaltas prie sienos... Matote, kojom žemės neliečia...

— Tikrai prirakintas. Matote grandinius...

— Vai gi baisu, broleliai! Kad taip vienas čia būtau, širdis iš baimės plyštų...

RAGAILIS. Kas tu esi, didysis, galingasis? Ar esi vienas garsiųjų senovės didvyrių, apie kuriuos pasakoja mums senovės daina, ar vienas šios pilies valdovų?.. Vistiek, kas tu esi, bet džiaugiasi nūnai mano širdis, gilios užburtos senovės garsą išgirdusi.

MILŽINAS. Aš užburta senovinės dainos žodžio galybė, aš tautos siela, kurią apsaugoti ji nesugebėjo... Aš jūsų seniai laukiau, ir kiekviena diena man buvo amžius...

RAGAILIS. Nežinau, kokia galybė tave sukaustė, surakino, bet matau, kad tu nukryžiuotas, nukankintas, prie sienos kietais grandiniais prikaltas, nenustojai vilties. *(Priėjęs prie jo arčiau, atsiklaupęs ir rankas augštyn ištiesęs)* Garsiosios senovės didvyri, mes, nuskurdę kūnu ir siela vergai, mūsų žemele močiute siekiame, kad tavo kančia priėjo galą; mes iš čia neišeisim, tavęs neatvadavę. *(Atsikėlęs, į bernus nusigręžęs)* Na,

berneliai, parodykite savo jėgas, pūslėtom nuo darbo rankom nutraukite varžančius karžygį grandinius.

BERNAI.

— *(Tyliai kits į kitą)* Kad baisu...

— Prieiti baisu. Ims ir užgniauš mus vėliau kaip žvirblius...

— Aš maniau, kad apie senovėj gyvenusius milžinus tik pasakos. Niekados nebūtau patikėjęs, kad savo akimi nebūtau pamatęs.

— Kvaili, ko nusigandote? Tai užkeikti turtai mums tokiu pavidalu pasirodė. Kai tik paliuosuosim, pavirs auksu, pamatysite.

— Na, jei taip, einam, bernai. Bet jei galva užkeiktas...

— Tylėk, nebaidyk, kitų, kad pats bijai...

(Priėję, vieni nori išjudinti sienoje kilpas, į kurias prikaustytas milžinas; kiti, pasiėmę akmenis, nori sudaužyti grandinius. Nei vieniems, nei kitiems nesiseka).

MILŽINAS. Jūsų tėvai, seneliai ir proseneliai diena dienon pynė man grandinius, ginė mane iš miestų didelių, iš pilių augštų į griuvėsius, kur pagaliau pagamino man skaudų likimą...

BERNAI.

— Na, ką čia be įrankių grynom rankom padarysi...

— Ne mūsų jėgomis...

MILŽINAS. Imkitės kalavijų, imkitės kalavijų... Kalavijais, kuriuos sutepėte priešo krauju, tėvynę begindami, palieskite mano grandinius, ir jie patys nukris.

BERNAI.

— Kalavijais?.. Kas tie kalavijai?..

— Aš jų niekuomet nesu matęs...

— Mes kalavijų niekados neturėjome ir neturime...

— Mūsų rankos tik prie žagrės pripratusios...

MILŽINAS *(stipriu balsu, rūsčiai)*. Kur jūsų kalavijai?.. Kur dingo jūsų protėvių kalavijai?..

RAGAILIS *(nuliūdęs, galvą nuleidęs; bernai nusigandę traukias atgal)*.

Pragėrėm, prauliojom,
svetimiems dovanojom
Ir tėvų kalavijus ir garbę...
Mūsų broliai ir vaikai nūnai
svetimiems pina garbės vainiką,
pina, kaip vergai savo valdovams...
Mes purvuose paskendę vergai,
be garbės nujautimo, be meilės tėvynei...
Štai kas esame nūnai...
Čia mūsų tautos geriausios
dar širdys atvyko...

MILŽINAS. O kiti? O kiti?.. Kur karžygių dingo vaikai? Kur didvyrių palikuonys?

RAGAILIS *(liūdnai, rankas praskėsdamas)*. Sunyko... Arba, svetimiesiems parsidavę, savo tautos priešais ir skriaudėjais tapo...

MILŽINAS *(nusiminimo kupinu balsu)*.

Karžygių vaikai sunyko.
Didvyrių tėvynėj nebėra.
Kam gi aš nūnai dainuosiu,
kieno širdis audrinsiu,
kieno sielas aš gaivinsiu,
į žygius garbingus ką pašauksiu,
ką žodžiu karštu sužavėsiu?..
O, aš maniau, kad griausmu suūžės
garsi mano styga tėvynės giriose,
viesulu, aitvaro sparnais šalį sujudins,
atgaivins sustingusias širdis
kaimuose, pilyse...
Privers ir senus senelius
ir jaunus bernelius kareivėlius
atminti, kas užmiršta,
surasti, kas prarasta,
pasirinkti senovės takus...
Aš maniau: aitvaru, viesulu pakilsiu audringu
padangėsna mėlynosna,
žydrosna,
debesius supustysiu iš visų šalių, iš visų kraštų
juo tamsiausius,
apgaubsiu, apklostysiu miglomis,
žaibais nušviesiu, parėdysiu,
Perkūno trenksmais
sužadinsiu, sujudinsiu...
Aš maniau...

Nebereikalingas aš nūnai savajam kraštui, palikite mane čia kentėti, kankintis, kaip kad iki šiol kankinausi... Ten, laisvas bebūdamas, aš dar skaudžiau turėsiu kentėti...

RAGAILIS *(ištiesęs į milžiną rankas)*.

Galingasis senovės dainiau, —
tave taip pavadinęs aš nesuklydau, —
tavyje tėviškės mūsų galybė,
tavo kankliuose josios glūdi užburta siela,

apmirusią mūsų krūtinių stiprybę
vėl atgaivinti gali tik tavo daina...
Tu žilosios senovės gadynės dainius,
protėvių žygius garsino tavo kankliai,
jie stiprino karžygių narsią krūtinę,
gaivino jų širdis žygių troškimais...
Tu nori dabar mus apleisti,
kai tavo mes pasiekėm veidą?..
Kas gi tuomet sužadins krūtinėj
mūsų nusmukusias sielas?..
Amžius vargai, nusiminimo nejutęs,
kodėlgi dabar apsiniaukė tau veidas
sielvarto debesiu tamsiu?
Ar todėl, kad mes, nuskurdę, nuvargę,
vos vakar iš amžino miego patys nubudę,
norim ir kraštą prie darbo prikelti,
sunkion pasiryžome stoti kovon,
gimtąjį kraštą nuo priešo valyti,
sutraukyti vergovės grandinius...

MILŽINAS.

Prikelkit iš miego karalių Žvaigždikį,
karališką jo kalaviją jam sugrąžinkit!

RAGAILIS

Kad tavo kanklių styga suaidėtų,
vai, visas kraštas nubusti galėtų,
nubustų žalios siūbuojančios girios,
senos užburtosios pilys,
nubustų senovės didvyriai,
iš augštų milžinkapių jųjų siela atsikeltų,
šiandien nuskurdusiam mūsų krašte
naujus didvyrius motinos pagimdytų...
Mums būtina tavo graudinga daina,
mums būtina tavo kanklių audringa styga...

MILŽINAS.

Mano kankliai, kaip aš, prie sienos beaidės
prikalti, tvirtais grandiniais prirakinti...
Jų stygos paliesti pirštu negaliu...
Kad šios sienos jų aidą išgirstų,

kad jų stygos garsiai suskambėtų,
grandiniai patys nukristų...
Paliuosuokit mano kanklius! Kanklius mano paliuosuokit...

RAGAILIS

Nors mano pirštai silpni
atprato stygas tampyti,
sustingo senatvėj ranka,
užburtas stygas aš visgi paliesiu —
teapsireiškia dainos galybė...
(Eina į sieną, kur kabo milžiniški kankliai).

BERNAI.
— *(Į praeinantį Ragailį)* Kas jis per vienas?..
— Kodėl jis taip keistai kalba?..

RAGAILIS

Užburta senovės daina,
aidas senovės gadynės...
(Priėjęs prie sienos)
Vai, aš nelaimingasis!
Augštai prirakinti kankliai,
aš nepasieksiu senovės stygų...

BERNAI.

— Mes tave, seneli, ant rankų
iškelsim augštai...
— Tik kad išgirstum dabar
senovės garsus...
(Priėję prie Ragailio sudeda kryžiumi rankas, ant jų atsistoja Ragailis. Bernai kelia jį augštyn).

RAGAILIS *(siekdamas stygų).*

Suskambėkit, stygos, garsiai,
sudrumskite mūsų krašto ramybę,
Lietuvos krašto, miegu sužavėto,
karštų svajonių audrą sukelkit,
didžius protėvių darbus priminkite
tiems, kur juosius buvo užmiršę...
(Vos palietė pirštai stygas, jų balsas suaidėjo, lyg griausmas sugriaudė. Pančiai, varžantieji milžiną ir kanklius, patys nukrito, sutrūkę į gabalėlius. Milžinas atsistojo ant kojų. Iš jo akių byra ašaros).

MILŽINAS.

Amžiai praslinko nuo tosios dienelės,
kai mano pirštai kanklių stygeles
paskutinį kartą buvo palietę,
karžygių širdis jausmais nušvietę,
pagimdę norus garsiųjų darbų...
(Ištieseę į kanklius rankas)
Kai tik nustojo žvengę Lietuvoj žirgeliai,
šveitrūs nustojo žvangėję kalavijai,
šalis nebeteko garbingų sūnų,
tuomet užmigo kankliai užkerėti,
amžiams stygos nutilo...

(Paėmęs kanklius rankosna) Praeitis palaidota, giliai kapuose pakasta, dabartis tmsi, miglomis apsiniaukusi. Kokiu gi žodžiu į jus aš prabilsiu, kokiu garsu stygas iš ilgo miego sužadinsiu?.. Tesuskamba šitos užburtosios stygos ateities, šviesios ateities dainele, mums dar nežinoma, be žodžių, kuriai pritarimo žodžius sukurti turės jūsų darbai... Galgi šitų stygų rauda pagimdys ateinančiai dienai giedresnę saulelę, galgi jų balsas suskambės suaidės, kaip kad senovėj aidėjo, nakties pavojui gresiant, sargybinis ragas, žadindamas sumigusius žmones.

Tik jei jūs, mano senieji kankliai, vėliau turite negarbingosna patekti rankosna, geriau puvėsių pelenais subyrėkite... Jei jūs, mano stebuklingosios stygos, vėliau turite vien gėdos vardais skambėti, gedulo dainai vien pritarinėti, geriau sutrūkite, numirkite, kai tik mano pirštai jus palytės...

Skambėkite, kankliai, galingu senovės gadynės dainų aidu, ateities garsios ir šviesios kelią beskindamos...

(Vos palietė pirštais, sudejavo styga, iš pradžių tyliai raudojo. Juo toliau, juo stipriau, galingiau... Išnyko pilies griuvėsiai, klausytojų akims atsivėrė plati šalis, nuo padangių krašto iki kraštui, suliepsnojo dangus aušra, kuri augo plėtėsi, kol gaisu apsiautė visas padanges. Atbudo žemė, atsivėrė kapai, kur nuo amžių karžygiai miegojo...).

BERNAI *(ilgai stovi nejudėdami, šių regėjimų sužavėti. Tik kuriam metui praslinkus, pakuštomis kits kitam).*

— Gaisas danguje...
— Aušra vidunaktį...
— Girdite, žemė sudrebėjo, sudejavo...
— Sujudo šalis, sukruto visi...
— Matote, jaunimas iš kaimų kažkur plaukia...
— Žiūrėkite, žiūrėkite. Karžygiai milžinai iš kapų keliasi...

— Didelį miestą matote...

— Vilnius! Mūsų Vilnius, matote...

(Kažkur augštai, iš tolo ima varpas skambėti, kaip prieš gaisrą).

— Varpas. Varpas skamba. Girdit?..

RAGAILIS. Varpas skamba... Tėvynei pavojų pašalinti šaukia... Štai, matote lenkai,... *(Ilgai stovi, nesijudindami ir klausydami kanklių raudos).*

VINCAS VIŠVILIS *(įeidamas drauge su būreliu).* Tavo ženklą pamatę skubėjome čion. *(Dairosi aplinkui).* Ko jūs tylite, lyg nusigandę? Lenkai pabėgo... Atrėmėme šungalyius... Bet jūs nei nejuntate, kokia ore audra siunta. Ąžuolus iš šaknų varto...

KITI BERNAI *(įėję su Vincu Višviliu; jie šlapi, sudrengti, purvini. Kankliai nutilo. Įėję dairosi aplinkui).*

— Štai kokiuose rūmuose senovėje žmonės gyveno...

— Matyti, kad neprasti čia žmonės gyveno. Ponai, turi būti...

BERNAI *(linksmai puola prie atėjusių, balsiai kalbėdami).*

— Milžinai, broliukai, čia gyveno...

— Matote kokie... *(Dairosi aplinkui, bet milžino nemato).* Milžinas dingo!..

— Tikrai. Nebėra jau jo! Ar jį žemė prarijo?..

— Pranyko kaip šmėkla... Nejaugi mums tik prisisapnavo?..

— Kaip, prisisapnavo?.. Matai, kankliai juk liko...

— Kanklius paliko. Tiesa...

VINCAS VIŠVILIS *(Ragailiui).* Aimanavai, tėve, kad nebetekai savo kanklių. Matai, kokius suradai. Senoviškus.

RAGAILIS. Šiais kankliais kankliuoti stiprios reikia rankos, audringos širdies, karštais jausmais apšarvuotos. Aš, senas, nepajėgsiu naujoms dienoms daina kelią rodyti...

BERNAI.

— Tai atiduokit juos Jonui. Jis mėgsta dainas...

— Ką tu kalbi! Tik armonika jo pirštams tinka...

JONAS. Na, nieko. Pramoksiu ir šiais... *(Paėmęs rankosna kanklius, paliečia stygas. Perkūno trenksmas, tamsu... Visi stovi nusigandę).*

BALSAS IŠ TOLO. Ateity praeitį atgaivinkite!.. Praeities dainų neužmirškite...

KARALIUS ŽVAIGŽDIKIS

I

Valdovo rūmai. Didelė menė; balto marmuro sienos, statulomis papuoštos. Gilumoje sostas; į sostą veda laiptai. Iš dešinės nuo sosto, prie pat laiptų, valdovo palydai, puikiai pasipuošę; krūtinės pasižymėjimo ženklais išdabintos. Iš kairės, kiek nuošaliau ir toliau nuo sosto, pavergtųjų tautų atstovai; jųjų tarpe, pirmoj vietoje, lenkų tautos atstovai; vienas dvasininko rūbais apsitaisęs.

I LENKAS

Puiki menė. Marmuras kaip veidas
nekaltosios mergelės spindi. Visur
aukso, sidabro, gintaro, karolių
papuošimai, lyg pralieto kraujo taškai
marmuro apdrabstė baltą kūną...
Kiek čia lenkų išplėšto turto,
ašarų nuplauto, pralieto kraujo...

II LENKAS.

Dievo vieta prakeikta. Josios pamatuose
kankinių kaulai. Rodos, dabar net girdžiu aš,
kai žūdami vaitojo...

I LENKAS

Riterių mes palikuonys, laisvės sargų vaikai,
atėjome čionai, likimo prislėgti,
amžinų vergų malone čia patekę,
ir esam patys kaip vergai...
Kokia gėda, kokia gėda!.. Dėl mūsų
tėvų veidai kapuose parausti turi...

III LENKAS *(dvasininko rūbais apsitaisęs).*

Dievas galingasis atėmė tėvynei laisvę,
nubausti panorėjęs mus už mūsų kaltes.

II LENKAS.

Bejėgiai tapom per tėvų klaidas.
Nuo chlopų apsiginti nesugebam nūnai
ir turim pagalbos jieškoti sau
pas nuožmų mūsų priešą, kur jėga
išplėšė mums tėvų garbingą palikimą.

IV LENKAS.

Iš kiekvieno kampo šaipos į mane
ilgų verguvės mūsų metų kruvini šešėliai.

I LENKAS

Riterių garbingų palikuonys, valdovų sūnūs,
vergų vergais mes tapome nūnai.
Gėda, gėda mums, amžina gėda!..
Kraugerių valdovą, pavergusį tėvynę,
brangią laisvę, kuri lyg skaisti saulė
amžius švietė mūsų žemei, išplėšusį
atėjome nūnai prašyti kaip niekšai
globos. Prieš ką? Prieš mūsų chlopus...

III LENKAS.

Dievas taip lėmė. Jis skyrė mums
tokį likimą; Jo šventa valia.

II LENKAS.

Juk iš padėties tiktai dalykų,
dėl aplinkybių susidariusių sunkių,
dėl prievartos skaudžios esame vergai,
bet sielos mūsų gilumoj mes juk laisvi.
O tie maskoliai, kur žvairuoja
mūsų pusėn lyg vilkai,
tie amžini vergai siela ir kūnu...

III LENKAS.

Dievas panorės, ir tapsim vėl laisvi.
Aš nujaučiu, aš numatau —
sužibs mums toji valanda garbinga,
kai Dievo šauksmas trenks perkūnu
į mūsų širdis prabils griaudingu ženklu,
didvyrių palikuonys, garbinga riterių tauta
sukils kaip liūtas, ilsėjęsis ilgai...

I LENKAS

Skausmu suvirs širdis sarmato,
ir tėvų kalavijo griebsis jo ranka....

II LENKAS.

Atsiimsim visa. ką skriauda išplėšė,
ir nuošimtį dar didelį priversime
skriaudėją sumokėti nuožmų,
vargus ir ašaras tėvų atlyginti
palikuonių naudai...

I LENKAS

Iš mirusių prikelsime tėvynę,
spjausime tironui į akis...

II LENKAS.

Seniai likimas skyrė tėvams mūsų,
kad jie tautoms galingoms vadovautų,
ir mes dar vadovausim joms...

III LENKAS.

Šventąją tikybą dar ginsim,
kaip kad gynė senovėj tėvai,
ir josios sargyboj budėsim,
kryžiaus stovėdami priešaky...

II LENKAS.

Kaip kad tėvai stovėjo,
su kalaviju rankoj...

III LENKAS.

Sielos akimi nūnai aš matau
galingų tautų didįjį karą,
kruvinus žygius nūnai aš juntu,
skriaudėjų mūsų didelius smūgius,
kuriuos numatė įkvėptasis dainius,
mūsų tautai kitos dovanotas
ir mūsų skausmus siela atjautęs...
Iš karo griuvėsių, iš pelenų,
iš kraujo, kur upėmis teka,
iš skausmų, iš ašarų tautos karštų,
kaip feniksas mūsų tėvynės laisvė atgims...

I LENKAS

Garsios praeities vienas josios sūnų
garbingu taps vadu...

II LENKAS.

O vardas jos?..

III LENKAS.

Keturios dešimtys keturi...

IV LENKAS.

Tylėkit. Maskoliai eina prie mūsų.
Auksu papuoštas, krauju aptaškytas
jų vadas čia kreipia savo žingsnius.

KARIUOMENĖS VADAS *(priėjęs lenkus)*.

Ką, ponai lechai? Kaip matau,
nūnai suradot jau takus
į caro rūmus. Seniau jų vengėt,
bet mano avinai pamokė jus...

IV LENKAS.

Gerbiamasis pone generole, ne mes
šių rūmų slenksčio vengėm iki šiol,
tik durys čion mums buvo uždarytos:
maištininkais apšaukti mes buvom,
uždrausti buvo mums visi keliai
į garbingiausio valdovo sostą ir malonę...
Caro rūstybė mus kankino.

KARIUOMENĖS VADAS.

Kam gi maištą kėlėte ir dar kvailai?
Prieš carą visagalį pasaulis dreba,
o jūs tuščiom sumanėt rankom
mus iššluoti kaip šiukšles...
Ai, ponai, ponai! Kokie jūs esate kvaili!

II LENKAS.

Ne mes sukėlėm maištą,
ne mes palaikėm jį.
Rengė, kėlė jį, kur mums ir jums
vienodai pavojingi ir priešingi buvo.

III LENKAS.

Vaikai, beūsiai, karštos galvos,
žmonės, kurie šaknų šaly juk neturėjo...
Jiems kas? Nustoti nieko negalėjo,
laimėti gi tikėjosi kaiką.

IV LENKAS.

Mes ištikimiausi buvom caro tarnai,
kol šmeižtas kelią mums pastojo.

Bejėgiai tapome tada net tarp savųjų,
nustojome progos ištikimybei savo
reikšti...

KARIUOMENĖS VADAS *(paliesdamas artimiausio lenko petį).*
Na, na, nesikarščiuokit, lechai. Kas buvo,
praėjo, nebesugrįš. Kas sena atmena,
akys išdurti tam, — taip sako sena
mūsų patarlė. Gerai, kad susipratote
ir carui ištikimai tarnauti norit.
Kokiu gi reikalu dabar atvykot čion?
Manim gal pasiskųsti ar mano avinėliais,
kad smarkiai muša ir lupa jus perdaug?..
Bergždžias darbas. Mano žodžiais juk labiau
pasitiki valdovas.

II LENKAS.
Pagerbti valdovo čion mes atvykom,
ištikimi kad esam vergai jam,
pareikšti...

IV LENKAS.
Kad krauju esam pasiryžę
saugoti pamatus jo sosto...

III LENKAS.
Caro akyse apšmeižti pasiteisinti norim,
amžinai jo globai atiduoti
savo turtus, gyvybę, bažnyčią šventą...

IV LENKAS.
Tautos vardu prašyti carą,
teužmiršta, jei pikta esame padarę.

II LENKAS.
Tikrai, iki šiol buvome akli,
bet dabar jau praregėjom
ir susipratome visi,
kad tik prie sosto prisiglaudę
išliksime sveiki
ir išvengsime pavojaus,
kurs mums ir visam luomui mūsų
gresia.

III LENKAS.

Tauta, kuri gyvena tradicijomis,
iš senovės pasemtomis,
kurios gyvybės pamatuose
bajorų tvirtas luomas
kaip stulpas pastatytas,
paremtas šventa bažnyčia,
laikytis turi sosto ir bažnyčios,
jei gyva išlikti nori.

KARIUOMENĖS VADAS:

Gražios jūsų, ponai lechai, kalbos.
Jos man patinka, nors gerai nesuprantu,
ką jomis norit pasakyti... Bet ar tik
ne kito ko jūs verčiami atvykot?..

III LENKAS.

Vien jausmų vedami atvykom čionai
prie mūsų valdovo sosto laiptų
padėkos reikštų ir ištikimybės...

KARIUOMENĖS VADAS.

Na, pamatysim, kiek tiesos kalbose jūsų,
ponai lechai. Aš patyriau pats, kad jūs
kalbat kartais gražiai, bet žodžiai
su veiksmu skiriasi labai. Oi, mokate
prasčiokus mus apgaudinėti...

CEREMONIMEISTERIS *(įėjęs)*. Valdovas eina. *(Triskart stuksi lazda į grindis. Vadas skubiai eina prie cæro palydų, palikęs lenkus. Balkone ima griežti himną, kuriam pritaria menėj susirinkusieji, išskyrus lenkus).*

PALYDAI *(orkestro pritariami).*

Dieve galingas
ir maloningas
saugok, saugok mūsų valdovą
nuo kerštingų
ir apgaulingų
jo sosto priešų.
Duok laimėti
ir nugalėti
jam nedraugus savo visus.
Ramiai viešpatauti
ir užkariauti

Viso pasaulio kraštus.
Pasaulį valdyti,
laimingai gyventi,
Dieve malonus, duok.
Dieve galingas
ir maloningas,
Saugok, saugok mūsų valdovą!

(Valdovas pasirodo duryse ir ten kuriam laikui sustoja).

SUSIRINKUSIEJI. Tegyvuoja mūsų valdovas! Tegyvuoja caras ir viešpats mūsų! Urra! Urra! Urra!

(Lydimas šauksmų „ura" caras eina viduriu menės į sostą, linguodamas galvą į abi šalis, dėkodamas už pasveikinimą. Jį lydi augšti kariškiai ir valdininkai).

CARAS *(atsistojęs ant sosto laiptų ir atsigręžęs į susirinkusiuosius).* Ačiū, mano gerieji vergai. *(Lipa į sostą, sėdasi ir sumoja ranka, kad nutiltų)* Ačiū, mano ištikimieji tarnai.

(Visi nutilsta. Į sostą prieina kancleris ir atsiklaupia ant sosto laiptų).

KANCLERIS. Garsiausiasis ir garbingiausiasis valdove! Maloningasis viešpatie! Iš tolimųjų tavo plačios kaip pasaulis valstybės kraštų atvyko tavęs pasveikintų ir ištikimybės tau savo pareikštų pavergtųjų ir nugalėtųjų tautų atstovai. Ar malonėsi, galingiausiasis valdove, jų balso išklausyti?

CARAS. Teprisiartina ir kalba.

(Kancleris pasikelia, atsistoja šalia sosto laiptų ir duoda ranka lenkams ženklą, kad prisiartintų. Tie prieina arčiau, ceremonimeisterio vedami. Priėję sosto laiptus, IV lenkas atsiklaupia, I, II ir III tik žemai nusilenkia).

IV LENKAS *(klūpaudamas).* Galingiausiasis valdove, maloningiausiasis viešpatie! Mes, kurie buvom paklydę, įregėjom savo kaltes, klaidas ir nuodėmes ir įregėję atvykom nūnai prie tavo tėviško sosto atgailos ašarų lieti ir maldauti, kad atleistai mums mūsų kaltes, dovanotai nusidėjimus ir vėl laikytai mus savo globoje, kaip kad kitus laikai.

CARAS. Gerai kalbi ir tu man patikai. Kas tu esi ir kokios giminės?

IV LENKAS. Aš esu nieku iki šiol nepasižymėjusios giminės vyras. Josios vardo dar nėra istorijos lapuose, bet tau ištikimai betarnaudamas tikiuosi į tuos lapus įrašyti savo vardą, garbingiausiasis valdove.

CARAS. Kas tavo tėvas ir motina? Kokios tautos vardu tu man kalbi?

IV LENKAS. Mano tėvas buvo vokietis, o motina latvė, bet aš esu tikriausias lenkas siela, širdimi ir kultūra ir šios tautos vardu kalbu tau, maloningiausiasis valdove.

CARAS. Ar tikro lenko neatsirado pasiųsti, kad svetimas man jų var-

du kalba? Ar nebeliko jau garsios giminės vyrų, kad jie į mane lenkų tautos vardu prabiltų?

IV LENKAS. Aš ne svetimas lenkams, aš tikriausias lenkų tautos sūnus, ir kaipo tokiam tauta patikėjo atstovauti jai prie tavo sosto ir pareikšti tau savo jausmus, pasiskųsti savo vargais ir nepasisekimais. Bet štai drauge su manim atvyko dar ir kiti žymiausių krašto giminių vyrai, kurie gali patvirtinti mano kiekvieną žodį.

CARAS. Kas jie tokie? Kodėl stovi ir nesiklaupia prieš mano sosto didybę?

II LENKAS *(atsiklaupdamas)*. Aš esu giminės, kuri seniau karaliams buvo lygi. Mano protėviai seniau buvo pripratę kalaviją vartoti, ne kalbėti. Dovanok, valdove, kad mes tam, kuris iškalbingiausias, pavedėm pareikšti tau mūsų ir visos tautos jausmus.

III LENKAS *(žemai nusilenkdamas)*. Dievas, lemdamas man būti jo avelių ganytoju, suteikė man žodžių galia jaudinti sielas. Bet aš turėjau prabilti į tave, valdove, ne tautos, bet šventosios bažnyčios, visų tautų motinos, vardu.

CARAS. O tu ko tyli?

I LENKAS. Man nedera nusižeminti: aš esu karališkos kilmės. Mano protėviai sėkmingai varžėsi su tavo pirmtakais.

CARAS. Metėžnikas esi, kaip matau. Tavo kalba perdrąsi šioms sienoms klausyti. Bet atleidžiu tau, jei tikrai karališkos esi giminės. Kas tu?

I LENKAS. Gente lituanus, natione polonus sum, Didžiosios Lietuvos, visų kraštų nuo jūrių iki jūrių valdovų palikuonis aš esu, o dabar lenkų tautos vadas ir galva.

CARAS *(duoda ranka ženklą kancleriui, kad prisiartintų. Jam priėjus arti, tyliai į jį)*. Ką tai reiškia, pasakyk man? Juk šie visi netikri lenkai?

KANCLERIS *(stovėdamas šalia sosto, į carą nusilenkęs)*. Valdove, lenkų didvyriai ir vadai visuomet esti svetimos kilmės.

CARAS. Tai varyti juos laukan! Teatsiunčia lenkai tikrus!

KANCLERIS. Valdove, jie tikresni negu tikrieji ir mums pavojingesni. Patys tikrieji lenkai nieko nebegali ir nebemoka, vien tik bartis, peštis ir girtis. Lenkai — tai tikri pagyrų puodai, maloningiausiasis valdove. Mintis jiems kala svetimieji ir veda juos, kur panori. Šių perėjūnų vadovaujami, jie tikrai galėtų sudaryti mums daugel nemalonumų. Todėl pasakyk, valdove, jiems gerą žodį.

CARAS *(kiek pamąstęs)*. Gerai... *(Duoda jam ranka ženklą, kad pasitrauktų ir atsistotų šalia sosto. Į lenkus)*. Atsikelkite. *(Lenkai, kurie klūpavo, pasikelia)*. Aš, lenkai, jūsų balsą malonėjau išgirsti. Aš nebenoriu atminti kas buvo, ir teikiu jums savo malonės, tik tarnaukit man ištikimai. *(Kancleriui)* Duok jiems kryžius ir baltas kelnes...

LENKAI.

— Mes tau kūnu ir siela būsime ištikimi...

— Norėdami pareikšti tau mūsų nuoširdžią ištikimybę, tuojau apsimausime baltom kelnėm...

— Tavo garbingais pažymėjimo ženklais papuošime savo krūtines...

— Vivat mūsų valdovas ir tėvas!

CARAS. Prašykite dar kurios malonės. Aš jums suteiksiu.

III LENKAS. Jei man leista tavo malonės, garbingiausiasis valdove, prašyti, gelbėk šventąją bažnyčią, josios taiką ir tvarką, kurią ardo litvomanai! Uždrausk tavo tarnams juos palaikyti, kaip kad lig šiolei palaikė. Juk jie riaušininkai, vienodai pavojingi bažnyčiai ir valstybei.

IV LENKAS. Jie caražudžiai, anarchistai! Jie vien tyko, kaip tavo galybės pamatus galėtų pakasti.

CARAS. Kuo skundžiatės, lenkai?

LENKAI.

— Chlopais, kurie prieš mus sukilo, o ryt sukils prieš tave.

— Pamišusiais, kurie, lietuviais besivadindami, teršia praeitį ir maištą ruošia ateičiai.

— Bažnyčiose riaušes kelia, amžiais nusistovėjusią tvarką ardo. Perša savo pagonišką kalbą net prievarta.

— Litvomanai, anarchistai, caražudžiai, ir tau ir mums vienodai pavojingi. Sutriuškink. galingiausiasis valdove, jųjų lizdus, sunaikink juos, kad nei pėdsakų nebeliktų!

CARAS *(kreipdamasis į kanclerį)*. Apie ką jie kalba, kuo skundžiasi?..

KANCLERIS. Kiek supratau — jie kalba apie lietuvius. Bet jų tik žiupsnelis, ir aš nesuprantu, kuo jie gali būti pavojingi tau, galingiausiam pusės pasaulio valdovui?

LENKAI.

— Taip, jų nedaug, negausingi jie, bet atkaklūs, ir siekimai jų tvirti.

— Jų kietą atkaklumą ir užsispyrimą mes esame gerai patyrę.

— Jie amžini riaušininkai, žmogžudžiai! Jie rengiasi tavo sosto pamatus susprogdinti.

KARIUOMENĖS VADAS *(prisiartinęs)*. Valdove, aš senas kareivis, nemoku gražiai kalbėti, bet tiesą mėgstu visuomet rėžti akysna. Netikėk lenkų kalbomis ir nepanorėk nuskriausti ramių žmonelių. Kai lechai slapstėsi miškuose su ginklu rankose, žudė tavo tarnus, tie buvo ramūs, tau ištikimi ir nepasidavė lechų gundymams. Kerštо vedami jūs, lechai, apskundėte juos nūnai.

LENKAI.

— Tiesa, jie tuomet buvo ramūs. Kol patys sujudės, niekas jų neišjudins.

— Bet sujudėję riedės, kaip didi uola pakalnėn, ir niekas jų jau nebesulaikys.

— Mes tave, valdove, įspėjom, tau gero linkėdami.

— Juk mes vienos kilmės esame: slavai mes visi...

— Mes jau susipratom, kad tavy mūsų tvirtybė...

— Mūsų, kaipo luomo...

— Kad tik su tavim išliksime audroje...

KARIUOMENĖS VADAS. Gudrūs lechai, gudriai kalba, bet tu jų gąsdinimų nebijok, mano valdove. Tau ne tik mužikų gaujelė, bet viso pasaulio, kuris dar ne tavo, galybė nėra baisi, kol trikampių durtuvų jūra pasišiaušusi tavo kariuomenė. Varyk laukan, valdove, lechus ir neleisk jiems daugiau kalbėti žodžių, kurie tavo galybę užgauna...

CARAS *(vadui)*. Tekalba. Aš taip noriu, o tu tylėk.

KARIUOMENĖS VADAS. Klausau, valdove. *(Nusilenkia ir eina šalin)*.

IV LENKAS. Prisimink, valdove, ką toji maža, bet žmogžudiška tautelė yra senovėje padariusi. Viena ranka kariavo pusantro šimto metų su visais vakarais, kurie teikė amžiniesiems josios priešams — kryžiuočiams pagalbos turtu ir krauju, o antrąja mus kankino, Varšuvą plėšė, Krokuvai kaimų ir miestų gaisais nakties sapną trukdė, į tuos plačiuosius kraštus kaip tvanas veržėsi ir Maskvai, tavo pirmtakų sostinei, grėsė, į josios vartus daužė savo jietis. Ar nebuvo toji gaujelė, kaip sako tavo karo vadas, pavergusi tavo protėvių pusę kraštų?..

KANCLERIS. Kas buvo, dabar nebegali būti. Rimtam valstybės vyrui nebetinka pasenusių įvykių įbauginta vaizduote drumsti valdovo ramybę.

IV LENKAS. Nepasitikėk jų ramumu, šviesiausiasis valdove. Jie miegojo mūsų protėvių užliūliuoti, bet dabar prabudo ir žodžiu ir raštu šaukia visus į senovės žygius.

CARAS. Uždrausti jiems raštą. Teužmiršta, kas buvo senovėj.

KANCLERIS *(lenkdamas galvą)*. Bus atlikta, valdove.

III LENKAS. Vietoje šventųjų dainų, šventosios bažnyčios nustatytų, jie ima kankliais skambinti senųjų protėvių pavojingus tvarkai ir ramybei žygius, pamėgo senovės pagoniškas dainas dainuoti...

CARAS. Sunaikinti visus jų kanklius, uždrausti jiems dainuoti ir padavimus sakyti. Tetyli ir nekalba. *(Kancleris galvos linkterėjimu pareiškia, kad caro žodžiai bus įvykdyti)*. Ar esate dabar patenkinti, lenkai?

LENKAI.

— Valdove, tavo malonės neužmirš šventoji mūsų motina bažnyčia, kuriai tu ramybę grąžinai vienu savo žodžiu.

— Kai jie lieka nebyliai, mums lengviau bus su jais kovoti tavo ir mūsų naudai. Mes taip nuvainikuosim tą jų prakeiktą senovę, jog jie patys ims josios gėdytis.

— Bet, valdove, mūsų dvarai pavojuje. Apsidairyti nesuspėsime, kai mūsų turtai pateks chlopų rankosna.

— Tiesa. Jie šykštūs ir atkaklūs. Jie iš lėto siekia savo tikslų, bet tvirtai ir nenukrypstamai.

— Gelbėk, valdove, mūsų protėvių lizdus, mūsų dvarus. Juk mes tavo ištikimi tarnai.

— Būsime tuose kraštuose tavo sostui atrama.

CARAS. Gerai! Aš suteiksiu ir šitą jums malonę. *(Kancleriui)* Uždrausti tiems jų *(rodo į lenkus)* žemę pirkti, nuomoti ir dykai gauti.

Patenkinti dabar esate?

LENKAI *(žemai lenkdamiesi)*.

— Mes ir mūsų palikuonys amžinai tau būsime dėkingi.

— Būsim visuomet tavo sostui parama, kaip tu esi mūsų gerovės parama.

— Mūsų bajoriškų privilegijų...

— Bet, valdove, viso gero tau linkėdami, įspėjame: nepasitikėk litvomanais. Kiekviename jų slaptas caražudys.

— Amžini anarchistai, tradicijų nepripažįstantieji...

— Išpjaus, išnaikins mus visus, o paskui kruvinom rankom eis tavo sosto griauti...

— Ne kaipo lenkai tau kalbame, bet kaipo bajorai, kurių tu esi vyriausiasis globėjas ir tikrasis tėvas.

— Mes patys irgi iš dalies esame lietuviai...

— Gente lituani sumus...

— Ir sakom tau kaipo bajorų luomo globėjui...

— To luomo, kuris yra ir bus tavo sostui parama...

— Neatsižvelgiant tautybės...

CARAS *(kreipdamasis į kanclerį)*. Sargus aniems pristatyti! Teseka kiekvieną jų žingsnį... Tik ištikimiausius sargus, iš mėlynųjų mano tarnų tarpo...

Tesaugo jie šitų bajorų ramybę.

KANCLERIS *(žemai nusilenkdamas)*. Klausau, šviesiausiasis valdove. *(Į lenkus)* Dabar visu kuo esate patenkinti, ponai?.. *(Lenkai vėl žemai nusilenkia. Ceremonimeisteriui ženklą padavus, eina laiptais prie caro ir, pabučiavę jam ranką, pasišalina)*.

CARAS *(į kanclerį nusikreipęs)*. Ar jie tikrai man pavojingi?

KANCLERIS. Šitie, kur dabar su tavim kalbėjo? O, ne. Jie tau bus ištikimi kaip šunys. Po to, ką jie iš tavo gudrybės išgavo, jų neapkęs visi, savieji ir svetimieji, ir jie, save begelbėdami, turės laikytis mūsų.

CARAS. Bet tie atkaklūnai, apie kuriuos šitie kalbėjo?

KANCLERIS. Būk ramus, valdove. Mes jais užpjudysime lenkus, o len-

kais juos. Vėlgi jų tik žiupsnelis. Kuo tau gali būti pavojinga taiki, snaudžianti tautelė, kokių yra šimtai plačioje tavo valstybėje? O kad snūduriaudami susapnuoja apie tikrai garsiąją savo praeitį, kas mums darbo, valdove.

CARAS. O jei tie sapnai tikrai pavojingi? Jei gali tapti pavojingi? Ar ne geriau uždrausti jiems net sapnuoti?..

KANCLERIS. Būtų gerai, bet čia mes jau bejėgiai esame. Mes galim tik sukimšti rūsin tuos, kur per sapną garsiai suklega. Daugiau mes nieko nepajėgsim.

CARAS. Turite pajėgti, kad aš liepiu.

KANCLERIS. Klausau valdove... Turiu betgi tau pasakyti, kad nors jų tarpe yra daugel tavo smarkių priešų, bet jie visi tavo naudai darbuojasi.

CARAS. Kaip tai mano naudai?

KANCLERIS. Kilniais šūkiais suklaidinti, jie nesvajoja apie laisvę, tik smarkiai kovoja su tais, kur laisvi nori būti.

CARAS. Tavo kalba man nesuprantama. Ar tu patsai supranti, ką kalbi?

KANCLERIS. Suprantu, valdove. Jie nori, žmonių brolybės vardu, palikti su tais, kur tavo jungą velka ir dar ilgai turi vilkti. Mes tą mintį palaikom, uoliai gaivinam ir teikiam jiems progos kovoti su savo nepagydomais svajotojais, kurie ir mums ir mūsų tvarkai tikrai galėtų būti pavojingi.

CARAS. Teikiate progos kovoti? Ar ginklu?

KANCLERIS. O ne, valdove. Ginklų kovos gadynė jiems praslinko ir tavo valstybėje nebesugrįš. Jie, kaip ir visi kiti tavo vergai, kovoja su priešais patogesniu sau ginklu.

CARAS. Kokiu?

KANCLERIS. Šmeižtu ir paskalomis. Tasai ginklas jiems kaipo vergams visų patogiausias ir geriausiai tavo reikalus gina. Kas šiuo ginklu pripranta naudotis, amžinu vergu turi likti.

CARAS. Aha, dabar suprantu. *(Kiek patylėjęs, lyg galvodamas)* Grąžinti jiems raštą ir žodį... Tik ne dabar... Kiek vėliau... *(Galvos linkterėjimu atleidžia kanclerį).*

II

Augštas kalnas, dailiai medžiais ir gėlėmis apsodintas. Ant kalno viršūnės matyti puikūs karališki rūmai, gausiai iš oro ir vidaus šviesa nušviesti. Girdėti puotaujančių linksmos dainos.

Apačioje, giliame skardžiuj, tankiais krūmais suaugusiam, gili ir plati

dauba. Joje sėdi ant uolos gabalo Vincas Višvilis. Prie kojų guli dainiaus kankliai. Abiem alkūnėm ant klupsčių pasirėmęs, padėjęs veidą ant delnų, liūdnom akimis žiūro priekin... Gilumoje girdėti kastuvų ir peikenų bildėjimas. Įeina iš gilumos uolos dainius Jonas, linksmai trindamas delnus. Pamatęs Višvilį žengia prie jo.

DAINIUS JONAS *(sustojęs ties Višviliu).*

Broli, kodėl liūdnas nūnai tavo veidas,
ir ašara spindi tavo akyse?..
Juk įsigyveno tvirtai mūsų svajonės,
laisvės prieangin šiandien įžengėm koja.
Dar valandėlė — susprogs šitas kalnas;
kaip smėlys lakus pateškės į padanges
tvirta uola, gabalėliais smulkiais, skeveldromis...
Žus amžini mūsų priešai, galingi skriaudėjai,
griuvėsiais pavirs stipri jųjų tvirtovė...
Šie rūmai, kur dabar skamba daina,
iš kur valdovų linksmybės plaukia banga,
pranyks. Ryt mes būsim laisvi,
ryt mes būsim sau žmonės...
Pasakyk man, broleli, kodėl nūnai
liūdnas atrodo man tavo veidas didus?..
Kodėl verkia rauda tavo siela,
ir ilgesys veržias iš galingos krūtinės,
jog net ašara spindi tavo akis?..

VINCAS VIŠVILIS.

Berneli, man skaudu, man sunku,
kad blaškosi, nyksta mano svajonės,
kaip miglos padangėj, kai blykstelia
saulės karšti spinduliai...
Kaip motina kūdikį širdy aš nešiojau
tąsias svajones, liūliavau,
iš jų sėmiau stiprybės gyventi, kentėti...
Maniau, kad drauge su laisve
atgims senovės gadynė,
ir mūsų žmonės vėl taps galingi arai,
atbus jųjų krūtinėj senovės dvasia...
Laisvės jau esam angoje, bet žmonės
nykštukai siela kaip buvo, tebėra...

DAINIUS JONAS.

Tenerauda, broleli, tavo siela —
aš tikiu: išdidi buitis,
didvyriškų troškimų kupina,
dar sugrįš...
(Rodydamas į kalno gilumoj olę).
O tie, kur mirties pavojuj
nuolatiniam kala kietą uolą,
ar ne didvyriško pasiryžimo pagauti,
šviesesnės sužavėti ateities
auksinių spindulių, aukoja
gyvybę ir jėgas?

VINCAS VIŠVILIS.

O, broli mano mielas, aš matau, aš juntu,
kad silpnutė siela plaka žmonių širdyse.
Teatsistosim laisvai ant kojų ir patys imsim
savo kurti likimą, ateitį kurti sulig noru kiekvienas,
pakriksim, mažųjų tikslelių besiekdami...
Dabar dar mirgena kaitri svajonių liepsnelė,
svetimosios sielos pagimdyta, ir tik todėl,
kad savo ten nieko nėra ir nebuvo...
Bet kai taps tie visi
(rodo į kalno gilumoj olę)
savo likimo valdovai,
ims savus vystyti norus, siekimus, pamatysi patsai,
kad pavydas, gobši akis — tai mūsų sielos turinys...

DAINIUS JONAS.

Aš nesuprantu, aš nenumanau,
kodėl jautrius pagimdė žodžius
tavo lūpos, kurios tiek kartų
šviesios ateities dainą mums dainavo,
iš kurių darbui sėmėm įkvėpimą
ir sunkiai kovai už laisvę jėgas.
Broli, kodėl nūnai kilo nusiminimas
tavo sieloj? Ar likimas tave užvylė,
ar mūsų rankos, nuo darbo nuilsusios,
ne tiek sparčiai dirba, kiek tu norėtai?
Ar savo darbo tu nepatenkintas vaisiais?
Broleli, juk vos metai keli,
kai mūsų dainų klausė vien vėjai

ir žalios girios — o jų nūnai klauso
jau minios...

VINCAS VIŠVILIS.

Broli, aš juntu, kad šiandien esu labiau
vienas, negu buvau aš tuomet,
kai tavo laki dainelė
vien tik girioms skambėjo...
Tuomet gyvenau aš svajone,
laukiau didvyrių gadynės,
maniau — milžinais pakils žmonės,
kai savo daina galinga jų sielą
tu sužavėsi... Šiandien imu
aš gailėtis net tosios vergovės,
kurią nū-ryt palaidosime jau,
nes viltis šviesios ateities
ji gaivino...

DAINIUS JONAS.

Tie, kur kietą uolą kala ten,
(rodo į olės gilumą).
aukoja gyvybę ir sielas
juk tam, kad naują gyvenimą sukurtų,
didvyrišką, bet savą...
Jie nori būti sau žmonėmis,
ne praslinkusių laikų šešėliais...
Jie gyvi ir nūdienos siekimų,
kaip išgalėdami, sau siekia.
Dienos rūpesčiai juk brangesni
negu nesuprantamos
jiems praeities svajonės...
Ragailio nuotaiką išblaškė jiems
gyvenimo vargai...
Ko gi tu, broleli, nori?

VINCAS VIŠVILIS *(pakėlęs galvą augštyn ir pažvelgęs į Dainių Joną)*

Aš noriu namo, dausosna aš noriu.
Ten nesikeičia dienos, nesikeičia žmonės;
ten gyvena visi, kaip kad senovėj gyveno...
Ten, į protėvių šalį aš noriu.

DAINIUS JONAS.

Broleli, tu kalbi ne kaipo vadas,
kurs savo pasitiki paskyrimu,

pasitiki savo kareivių narsumu
ir drąsiai laimėjimo siekia,
bet kaip nusiminęs kareivis,
sužeistas skaudžiai pirmame
su priešu susirėmime
ir vilties dėl bendro tikslo
nustojęs. Pasakyk, man, broleli,
kas nūnai sužeidė tavo sielą?
Tu nusiminei, kai tauta prabudo
ir drąsiai rengiasi stoti kovon...
Girdi perkūno griausmą? Mums
jis laimėjimą pranašauja...
Naują gyvenimą, gražesnį,
negu skaisčioji praeitis,
Sukursime ne nū, tai ryt.
Nenusimink, broleli. Juk
praeitis ne vienam jų svetima.
Bet ateitį laimėsime kovoje!
Tikėk manim ir jais
(rodo į olės gilumą),
broleli!

VINCAS VIŠVILIS *vėl nuleidęs galvą, kalba iš lėto).*
Dar mes kovos nepradėjom, vaikeli mano,
o nesantaika piktoji kaip nekviesta viešnia
mūsų tarpe apsigyveno. Ar tu nejunti,
ar nematai, kad savo tikslų kiekvienas
mūsų nū siekia... Šiandien vadai,
o ryt jų siekti pradės ir eiliniai...
Kam šiandien rūpi, kad griuvėsiuose
mūsų protėvių pilys, kad svetimi
apsigyveno tvirtai tėvų mūsų namuose?..

DAINIUS JONAS *(linksmai tiesdamas į jį rankas).*
Palauk, broleli, tesuūžės audra,
kur iš vakarų graso pasauliui,
tesužaibuos, griausmais sugriaus
debesys, rytų niaukiantys šalį,
prabus tauta, amžius miegojusi,
griausmų, perkūnų sužadinta,
išsprogdinsim šią tvirtą uolą,
atstatysim ir senovės pilis,
prabus tuomet ir karalius Žvaigždikis...

VINCAS VIŠVILIS *(neigiamai kraipydamas galvą).*

Bijau, kad apvils mus mūsų svajonės...

DAINIUS JONAS.

Broleli, ar ne tu sakei, ne tu kalbėjai,
kad mūsų siela tvirta turi būti,
kaip šito kalno, kur sugriauti norim,
uola, kad nusivylimo ir abejonės
vardą turim pamiršti — ir mes pamiršom...
O dabar tu savo žodžiais, kur gimdė
iki šiol stiprybę mūsų krūtinėj,
gimdai abejonę ir nusiminimą...
Bet tu klysti, broleli... Štai girdžiu
jau žingsnius tų, kur minioms vadovauja...
Patsai pamatysi, patsai išgirsi,
kad sukilydo tavo širdis, kad visi mes
kaip vienas... Kad šią uolą išsprogdinę
atstatysim senovės pilis ir karžygio
sielą savo krūtinėj mes atgaivinsim,
greit ir naują sukursim gyvenimą sau
ir kitiems... Pamatysi patsai...

(Daubon įsiveržia visas žmonių būrys. Jie tik iš darbo grįžę, įkaitę, prakaituoti).

VYRAI.

— Jau visas kalnas kiauras. Tik lukštas, brol, laikosi.

— Sprogs, kaip tuščias kiaušinio kevalas...

— Tiek sprogstamos medžiagos ten prisirinko, jog nei skevelros šio kalno nebeliks...

VINCAS VIŠVILIS *(atsistojęs, kreipdamasis į įėjusiuosius).*

Draugai, lietuviai, garbingi galiūnai,
senovės didvyrių palikuonys jauni!
Likimas jums lėmė tautą
į laisvę per kovą privesti,
karaliui Žvaigždikiui dirvą paruošti,
jo žirgui kelius pagaminti...
Mes dabar gausingesni,
skaičium, švento pasiryžimo jėga
mes dabar galingesni,
kovon drąsiai stosim...
Anksčiau, negu visi stosim kovon,
turim jau šiandien tautos

senosios galybės pamatus atstatyti,
įsitvirtinti, įsistiprinti čion,
kad išsilaikytum ir priešą skriaudėją
kad nugalėtum ir seną pasauly
tautai sugrąžintume vietą,
likimo skriaudą kad atitaisytum...
Išgriuvusios, iširusios senovės
protėvių pilys, kurios garbingai
mūsų kraštą, tėviškėlę gynė...
Jas turime nūnai iš naujo atstatyti,
kad jos vėl mus gintų, kaip kad senovėj...
Darbas nelengvas ir ilgas,
bet nūnai juk mūsų nemažas
būrelis jau susirinko...
Kiekvienas plytelę — ir pilis galinga
išaugs...

VYRAI *(apstoję Vincą Višvilį; iš pradžios kalba visi ramiai, toliau ima karščiuotis, grumsti, kits kitam trukdyti kalbėti. Jonas dainius sėdasi nuošaliai ant kelmelio).*

— Bet kur mes tųjų plytelių surasim? Nebevogti gi jų eisim!

— Ar maža mūsų krašte yra molio? Visi eisime minkyti molio.

— Molio minkytojais, vadinas, tapsim...

— Taigi, minkysim molį vieni, kiti iš jo gaminsim plytas, gražias, raudonas kaip kraujas.

— Kam raudonas? Raudonos spalvos nepakenčia mano akys. Juodos arba pilkos pagaliau piliai turi būti gaminamos plytos.

— Nesiginčykite, vyručiai, dabar dėl spalvos. Tikiuosi, kad vėliau mes surasim bendrąją spalvą, tešvysters tik mums naujos gadynės šviesus spindulys.

— Taigi, taigi, ir aš taip manau. Užteks dabar bergždžių žodžių. Greičiau imkimės visi darbo — ir senovės pilį lengvai atstatysim.

— Turėsim būsimajai laisvei galingą pamatą...

— Senoviškas pilis atstatysim, sakote? Liaudies skriaudimo ženklą, žiauriosios vergijos paminklą vėl norite atgaivinti?..

— Niekados to neprileisime.

— Savo pūslėtom nuo darbo rankom išardysim, sugriausim jūsų beprotišką darbą.

— Dabar, vyručiai, kiti laikai, kitas vystosi pasauly gyvenimas, kiti žmonių tikslai ir siekimai, ir su senais idealais ir šūkiais į juos eiti negalima, jei nenorim pasilikti nesuprasti.

— Ne pilys, bet kitoniški reikia statyti rūmai, kurie šių dienų tikslus ir gyvenimą atatiktų.

— Darbo žmones, ne dykaduonius, ties rūmai turi aptarnauti.

— Liaudies laimė — štai mūsų tikslas. Bet kam reikalingos pilys, betiksli išdykusios senovės liekana, aš visai nesuprantu.

— Aš nesutinku nei su vienais, nei su kitais. Jei tikrai turim naujus statyti rūmus, kurie atstotų mums galingos senovės tvirtoves, tai tie rūmai turi amžiniems tarnauti tikslams: žmogaus sielos išganymui. Providens Roma jau parūpino mums tokių tvirtovių amžiną pavyzdį.

— Taip, taip. Naują bažnyčią statysim, vyrai. Ji — mūsų tvirčiausia pilis.

— Bažnyčiai aš ir statytoją turiu numatęs: štai šis jaunas, drąsus, šiurkštus, svetimų minčių kupinas vyras.

— Aleliuja, hosanna jam, naujosios gadynės statytojui!

— Kad bažnyčią turim, ne kuriuos kitus rūmus, statyti, aš tam nesugriaunamų argumentų turiu: to nori prastų žmonių gausinga minia. Atremk josios samprotavimus, jei yra net Šventajam Rašte pasakyta: Laimingi siela neturtingieji! Jiems priklausys ateities dangaus karalystė.

— Ne tam laisvės nūnai siekiam, kad vėl ant sprando svetimą jungą užveltume. Šalin su bažnyčiomis!

— Lai gyvuoja liaudis, kūnu ir siela laisva! Nereikia jai jokių pančių, kurie josios vystymąsi varžytų...

— Aš su visais, kurie iki šiol kalbėjo, nesutinku, bet manau, kad su manim visi sutiks, todėl kad, pažvelgę atgal, mes nei pamatysim, nei sužinosim, kokia buvo toji senoviška pilis, kokios išvaizdos ir kurios medžiagos statyba. Ar ji buvo medinė, ar mūryta, bažnyčios išvaizdos ar didelio namo — niekas man neįrodys, nes nepasiliko net pamato, kuris mums galėtų pasakyti, kokia turi būti ateities stiprovė, jei norime, kad ji senovės piliese išvaizdą turėtų. Todėl, mano manymu, kol kas reikia mums statyti tikras gyvenamasis namas, geriausia užeigos namas, kur kiekvienas praeivis galėtų užeiti ir rasti sau naktigultą. Štai mano mintis, kuri, tikiuosi, galės visus patenkinti.

— O iškaba? Iškaba kokia turi tą užeigos namą papuošti?

— Kryžius, kryžius — ženklas to namo!

— Juk bažnyčia — kiekvienos nuvargusios sielos atoilsio namas. Minios atsiklauskite, jei manim netikit.

— Šalin su kryžiais! Nereikia bažnyčių. Jų ir dabar yra jau perdaug.

— Pjautuvas, dalgė, kastuvas, kūjis, kiekvienas žmonių darbo įrankis gali tuos namus papuošti.

— Ir turi papuošti: temato žmonės, kad jų laimei, jų vardu ir po jų vėliava stojom darban visi.

VINCAS VIŠVILIS.

Ką aš pamačiau, ką aš išgirdau!
Geriau būtau visai negirdėjęs, apkurtęs:
dar žavinančios laisvės neatgavom,
dar priešais skriaudėjas augštoje pily
linksminasi džiugiai, triukšmingai puotauja,
o mes jau nesantaiką gimdome piktą,
dėl nuomonių pešamės, užsispyrimo...
Ar jau užmiršot, kas sielą gaivino
mūsų, dėl ko stojom kovon?..
Dėl garbingos stojom kovon praeities,
iš ten sėmėm jėgas ir galybę;
ir štai mūsų tarpe atsirado jau vyrų,
kur piktu paneigė žodžiu galybės šaltinį,
kuriuo visi iki šiol gyveno. Ko vardu
šauksim dabar į darbą kitus?..

VYRAI.

— Ir aš pasakysiu: liaukitės, vyrai, besibarę. Nei bažnyčios, nei užeigos *namo mes neturim statyti*, bet pilį, senovišką pilį, jei *norime*, kad pasaulis apie mus gerai manytų. O kokia buvo toji mūsų senoviška pilis pajieškokim ten, kur senovėj mūsų tėvai ir protėviai gyveno: tolimuose pietų kraštuose, kur aš jums, akliems, kelią parodysiu ir senus pėdsakus atskleisiu. Ten jie net šiandien gausingesni, negu čia, kur mūsų tėvai tik pripuolamai užkliuvo. O tos pilies vartų nereikia ženklinti nei kryžiumi, nei kuriuo kitu ženklu, bet pakaks, jei ten bus parašytas mano vardas, nes aš noriu būti jūsų vadas ir tėvas, ir turite mane juo manyti. Aš esu nei baltas, nei raudonas, nei juodas, visiems galiu patikti, nes aš noriu visiems būti geras, kas mane nori pagerbti...

— Vyrai, paklausykite manęs. Aš ne kalbėtojas, ne politikas, nors visą *gyvenimą kalbu ir politikuoju*; bet *dabar pasakiau: gana*. Nuo šios dienos nutariau būti jūsų sielos barometras. Todėl ši valanda, kai mes visi sumanėm savarankumą atgauti ir susipešėm, dar jo neatgavę, amžinai paliks mano širdy, kol užmiršiu. O tur būti, užmiršiu, vyrai, greitai užmiršiu. Kas liečia klausimą, pilį ar kurį kitą rūmą statyti, vyrai, manau, kad anksčiau kalbėjęs turi tiesą, visišką tiesą, absoliučią tiesą. Juk tik pagalvokim, vyrai: žydai turėjo Abraomą, Mozę ir Aroną, turkai ir arabai turi Mahometą, ir dar ką turi, aš nežinau. Aiman, vyrai. Ir mes turim turėti savo Abraomą, Mozę ir Mahometą. Sako, kad jį *(rodo į anksčiau kalbėjusį)* juo padarytume. Gerai, jį tai jį. Man vistiek, vyrai, bet tik būtų. O kas bus vienam asmeny Abraomas, Mahometas ir Mozė, dar ge-

riau, vyrai. Nesibars niekas ir nesipeš. Aiman, vyrai. Tik pažiūrėkit, kokia jo išvaizda, kokia barzda? Ar ne bibliška?..

— Aš labai abejoju, vyručiai, ar mes apskritai turim ką nors statyti, pilį ar namus, vistiek. Ar negeriau būtų mums pasisamdyti butas pas svetimą, taip tariant, prisiglaustti prie stipresnio ir jo globojamiems būti savo bute šeimininkais, negu kad turėtume nuosavus namus, net pilį, pagaliau, kur mums šeimininkautų kiti, svetimi, stipresni negu mes?

— Ateis laikai, netolimi laikai,
ir tars varguoliai savo žodį.
Nuo jo sugrius pasaulio visos pilys
ir toji skaičiuje tame,
kurią rengiatės statyti.

— Ne statyti turime dabar, bet griauti. Griauti visa, kas kitų yra pastatyta. Griaukime, vyrai!

— Ką griaukime? Jei kalną, kur mūsų skriaudėjai įsistiprinę, tai jo valandos juk suskaitytos.

— Vistiek, ką dar turime griauti, bet tik griaukime.

— Griaukime dangų, jei nebus ko daugiau dar mums griauti...

— Šalin, bepročiai. Mes naują gyvenimą turėsim kurti, ne griauti. Kurti, statyti, kurti ir statyti — štai mūsų uždavinys šiai dienai.

— Bet statybos klausimą turime spręsti atsižvelgdami į mūsų varguolių ir mūsų sėbrų reikalus. O tie reikalai tokie, kad pilys mums nepatogios ir kenksmingos.

— Mes negalim atsiskirti nuo draugų, kad ir kitos tautos, vien tik dėl kažkokios praeities, kur žmonės darbininkai buvo tik skriaudžiami. Šito fakto nepanaikins gražiausi mums kalbami žodžiai.

— Aš realaus gyvenimo žmogus. Padarykit mane savo vadu, ir aš surasiu išeitį, kuri visus patenkins...

— Visa bėda todėl, kad, mane vadu paskyrę, dabar nereikalaujate mano nuomonės išgirsti.

— Šalin vadai, šalin pilys! Visų tautų darbo žmonių luomo brolybės vardu šaukiu: šalin netikę vadai, šalin pilys, baisios praeities šmėklos!..

— Šalin, kurie mano darbo žmonių luomo vienybę griauti!..

— Aš, ant grynai demokratinio pamato stovėdamas, vėl turiu pasakyti, kad nuosavų rūmų, kur mes, be abejo, nepriklausomi šeimininkai nebūsime, mums neapsimoka turėti. Regis man, geriau būtų po svetimu galingu sparnu prisiglausti ir ten išgauti sau šeimininko teisių dalį...

— Šalin, zuikiai, begėdžiai, vergai, dvaro tarnai, nelaimingų kumečių vaikai! Šalin, kas bijote, kas nežinote, ko norite! Mes be jūsų pilį pastatysim ir archeologiškai atgimdysim senovę. Niekšai, begėdžiai! Šalin!

Kaip griebsiu nagais... *(Užsimoja ant tų, kurie arčiau. Visi nusigandę traukiasi atgal).*

— Plūskitės, barkitės, pjaukitės, vyručiai, statykite pilį, bažnyčią ar namus, kiekvienoje vietoj aš rasiu sau vietą, kur tilpti galėsiu su savo kromeliu. O kol kas aš svyruosiu ten, aš svyruosiu šen, pusiausvyrą palaikydamas ir visiems įtikdamas. Mano lakios idėjos dar bus reikalingos, jei ne kitiems, tai bent man. Nuosavais žirgeliais dar aš pasivažinėsiu. *(Eina šalin).*

— Matau, kad dėl bendro nesiburiam darbo,
bendrosios nesuradom kalbos,
bendro dar tikslo mes nepasiekėm,
o susipešę į visas pakrikom šalis.
Į bandą visi, klaikumus užmiršę,
kol priešas ramiai dar džiūgauja,
į vieną susiburkime būrį,
suraskime bendrą vienijantį žodį...
Idėją naują naujai gadynei skelbiu:
visi kaip vienas, ir kiekvienas
kaip visi, kol tapsim sau žmonės...
Ir bendrą žodį aš suradau jau,
o tasai žodis — tai žygis priekin,
prie laisvės, gerovės tėvynei,
dabarty praeitį atgaivinkim,
praeities klaidas dabarty paskandinkim...
Į bandą, į vieną bandą visi,
kas ožiu atskalūnu, piktu užsispyrėliu
būti nenori...

— Mano pirmtakas šioje vietoje, kurio jūs vos klausėte, kalbėjo jums apie bendrą žodį, kuris gali pateisinti bendrus žygius ir padėtį mūsų pagerinti. Aš tą bendrą žodį jau suradau. Ar pilis, ar namai statyti, atstatyti praeitis, ar ateity darbo žmonių gerovė kelti — visam kam yra reikalingas pinigas. Iš tų pinigų pusės mes visuomet buvom skriaudžiami, pinigo visuomet buvom pavergiami; mes ir žuvome todėl, laisvės nustojome, kad buvome driskiai ir niekuomet nieko neturėjome. Taigi sakau dabar jums, žmonės: kas ką turite, neškite, dėkite krūvon, mes steigsime banką. Štai kur išganymas, tikrai sakau jums. Tik jūs manęs paklausykite ir patikėkit manim, o jau aš jūsų neužvilsiu... Kitaip vėl būsime pinigų pavergti...

— Vakarai ir rytai pažadus davė, vekselius pasirašė ir išdavė. Dabar tik pareikalaukim, kad tie vekseliai būtų apmokėti, ir pinigų pakaks

mums: galėsime ar pilį statyti, ar užeigos namus ar net banką steigti. Bet klausimas, kas statys? Juk neturim nusimanančių žmonių, neturim vyrų, kurie ir tautos valią žinotų ir josios sielą suprastų, josios reikalus atjaustų ir kaip darbą dirbti mokėtų. Jei dar man pavesite...

— Į vadus peršasi! Gana mums vadų.

— Užteks jau...

— Mes patys vadai. Kiekvienas sau...

— Su jumis mums ne pakeliui. Eisim į liaudį. Ji bus su mumis.

— Mes į bažnyčią. Pamatysim, kas laimės, jūs ar mes, kas su Dievu ar kas su velniu.

— Eisim praeitį apraudosim, kelsim liaudį, jausmus jos žavinsim. Laimėsim praeities vardu...

— Aš kaip Mozė: kur daugumas, ten ir aš. *(Visi išeina).*

— Mes nepripažinti vadai. Pasilikom vieni.

— Na, aš eisiu trukdyti visiems. Galgi man pasiseks dar savo tikslų pasiekti. Tik kas čia prisišlieti?.. *(Išeina).*

— Aš nieko nenoriu, nieko iš gyvenimo nelaukiu, niekam nereikalingas. Vilties žvaigždė man užgeso... Ar vienuolynan stoti, ar gal prie ko prisišlieti? Negaliu gyventi tautos vadu nebūdamas...

— Na gi aš ką bedarysiu? Nei su vienais, nei su kitais negaliu, nes visi klysta ir visi turi tiesą. Suprask tu žmogus, kas bedaryti? Bent gal eiti ten, iš kur vėjas pučia... *(Irgi išeina. Pasilieka tik Vincas Višvilis ir dainius Jonas. Vincas Višvilis kurį laiką stovi, dairydamasis į visas šalis. Paskui atsisėda ant kelmelio, uždengęs delnais akis ir nuleidęs galvą tyli).*

DAINIUS JONAS *(atsikėlęs prieina ir paliesdamas Vinco Višvilio petį).* Nenusimink, broleli... Jų kiekvienas savų jieško kelių... Bet dėl to dar neprarasime laisvės...

VINCAS VIŠVILIS *(į jį pažvelgdamas).*

Matai, broli mielas: iškriko visi,
nuėjo kiekvienas savo keliu.
Garsioji praeitis jiems svetima,
kaip nepažįstamo žmogaus šešėlis...

DAINIUS JONAS. Iš paslaptingo dainiaus paveldėjau aš senoviškus kanklius, su jais senovės laikų meilę, bet ir aš dabar gerai matau, kad žmonės vien tik ja nūnai gyventi nebegali. Ateičiai dar kito reikia vardo, šūkių reikia miniai kitų, kitokių reikia žodžių... Bet kokių, aš nežinau. Apie juos senovė nesako mano sielai nieko... Tik visdėlto nusivilti tais, kur bendrą iki šiol su mumis darbą dirbo, reikalo nėra: savo darbą jie atliko kaip didvyriai, o ką mums rytdiena suteiks, pamatysime vė-

liau, bet aš tikiu, kad naujas pilis išvys mūsų akys, didesnes ir erdvesnes, nekaip tos, kur senovės laikais puošė mūsų kraštą...

VINCAS VIŠVILIS *(atsikeldamas).*

Gali būti, bet ten,
pilyse tose, būsiva, tu ir aš, juk svetimu,
o gal net nepageidaujamu svečiu...
Likimo rankos nesuprato jie visi,
ir todėl nesurado ir nesuras
tampraus tarp vakar ir rytojaus ryšio...

DAINIUS JONAS.

Taip, ne mes gal, bet kiti
ten šeimininkais taps...
Rankų visdėlto nūnai
mes nenuleisim, kol
užsibrėžtą pasieksim tikslą...

VINCAS VIŠVILIS. Nenusileisime, broleli... *(Abu pasikelia ir išeina).*

III

Tarpu suaugusios krūmais pakalnės aikštelė. Iš vakarų keliasi audra. Ant kalno apšviestas rūmas. Girdėti linksma muzika. Gili povakarė.

BALSAI IŠ RŪMŲ *(muzikos palydimi).*

Dieve galingas
ir maloningas,
saugok, saugok mūsų valdovą
nuo kerštingų
ir apgaulingų
jo sosto priešų...
Duok laimėti
ir nugalėti
jam nedraugus savo visus.
Ramiai viešpatauti
ir užkariauti
viso pasaulio kraštus.
Pasaulį valdyti,
laimingai gyventi,
Dieve malonus, duok.

(Pasigirsta stiprūs šauksmai) Urra! urra! urraaa!

VIESULAS. Aš lekiu, aš skelbiu...

MIŠKINIS. Kur leki, ką skelbi?..

VIESULAS. Aš audros pranokėjas,
aš takus jai minu,
aš kelią jai rodau...
Paskui mane seka audra,
štai žaibuoja žaibai,
štai galingi perkūno trenksmai...

MIŠKINIS. Aš kažkur girdėjau,
man kažkas kalbėjo,
kad tau aplaužė sparnus,
kad tau apdaužė kulnus
senas Naminis...
Vai, tu saugokis jo,
kad neaptrintų tau vėl
išdykusių tavo sparnų...

VIESULAS. Aš neužmiršau, nedovanojau...
Dabar aš sukelsiu audringas galias,
paleisiu kerštingas jėgas,
pasaulį aš sudrumsiu, sunaikinsiu
kvailą Naminio ramybę...

MIŠKINIS. Kad tu sprandą nusisuktai,
kad sparnus palūžtai,
kam drumsti mano ramumą...

VIESULAS. Sudrumsiu, sugriausiu,
suvaržytas paleisiu jėgas...
Tai bus žaislas — kova,
tai bus tirukšmas — audra...
(Lėkdamas toliau).
Akmenys, ir tie sujudės...
(Pranyksta).

MIŠKINIS. Trauksiuos gilumon,
apsikasiu, apsižarstysiu
žaliomis samanomis...
(Pranyksta krūmų gelmėse).

VINCAS VIŠVILIS *(išeina iš krūmų gilumos drauge su Jonu. Pastarasis laiko rankose senus kanklius. Vincas Višvilis šluosto nuo kaktos prakaitą).* Na, paprakaitavova mudu gerai ir dabar truputį atsilsėti, pasidžiaugti galiva, o ten suteiksiva skriaudėjui paskutinį smūgį. Dar valandėlė, kita — ir pašalinsime paskutinę kliūtį, ir kelias karaliaus Žvaigždikio rūmuosna taps mums atviras. Mudu gal žūsiva, uolą besprogdindamu, bet kiti, kiti, kur mus pakeis, susilauks šviesiųjų dienelių... Ir visa tai mudu vienu atlikova. *(Sėdasi ant kelmelio).*

DAINIUS JONAS *(priešais stovėdamas).* Dirbai daugiausia tu vienas, už šimtus dirbai, kaip kad už šimtus jautei, už tūkstančius kentėjai. Aš tik dainomis raminau tavo širdį, skambiais aidais trumpinau darbo laiką. Mažas čia mano patarnavimas tėviškėlei, mažas nuopelnas karaliui Žvaigždikiui. Tu dirbai kaip milžinas, elgeisi kaip karžygys, o aš... aš tik nykštukas po aro sparnu pasislėpęs, kad su juo padangėsna iškiltau.

VINCAS VIŠVILIS *(sėdėdamas ant kelmelio).* Berneli mano, tu nežinai, tu nenumanai, kas yra toji tavo gaivinanti sielą dainelė, kokia joje glūdi galia! Ji mane mokė už tūkstančius jausti, už šimtus sunkų darbą dirbti, gaivino svajones jausmus, ramino skausmus. Jei visų apleistas nenusiminiau, rankų nenuleidau, siekiau ir siekiu per skausmus ir vargus tiesiai tikslo, tai todėl, kad iš dainos sėmiau ir semiu sau jėgų.

RAGAILIS *(iš krūmų išeidamas).*

Ant augšto kalno stovėjau,
į visas keturias puses žiūrėjau:
didi audra keliasi iš vakarų,
tamsiais rūkais niaukiasi rytai,
juodomis miglomis tirštai klostosi —
vai, gims ten dar didesnė audra,
atpalaiduos viesulingas jėgas,
sugriaus, sunaikins, kas buvo,
kas yra, kas žmogui brangu...
Dabar tai garsiai turi suskambėti,
dabar tai gūdžiai turi suaidėti
mūsų galinga daina,
kad tie, kur miega, nubustų,
kad tie, kur negirdi, išgirstų,
kad pajustų paskutinę valandėlę...
Tu čia vienas pasiliksi,
tu vienas dabar darbą baigsi,
o mudu
(rodydamas ranka į Joną)
eisiva drauge

ant užburto mano kalno:
ten mudu balsą pakelsiva,
ten mudu dainą užtrauksiva,
kad ji garsiai suskambėtų,
kad ji gūdžiai suaidėtų,
į visas keturias šalis nuskristų,
naujų didvyrių kad pagimdytų,
karaliui Žvaigždikiui kad paruoštų
naujiems žygiams naujų karžygių...

DAINIUS JONAS. Gerai, tėveli. Aš einu su tavim. Aš juntu tiek skausmo krūtinėje, jog užteks jo su visu pasauliu pasidalinti.

VINCAS VIŠVILIS. Eikita, skubėkita, kelkita, žadinkita susnūdusį kraštą, kelkita žmones į laisvą darbą, į laisvą gyvenimą... Aš čia vienas pasiliksiu, vienas darbą pabaigsiu, o kad po p[illegible]o [illegible]lybės griuvėsiais žūsiu, nebijau: žūsiu juk kaipo auka už krašto l[illegible], už karalienę Panikę, už karaliaus Žvaigždikio būsimus žygius. *(Atsikeldamas)* Tik neužmirškita, neapleiskita šventosios ugnelės, kuri man žibėjo, kelelį švietė, širdy jėgas gaivino...

RAGAILIS. Veikiau užmiršiva savo gyvenimo dienas negu šventąją ugnelę... Baik, drauguži, darbą paruoštą, o mes tautai pagaminsiva naują žodį, atskleisiva naują mintį, kuri jai kelią į ateitį nuklos, naujai josios sielą pagimdys naujiems žygiams, naujiems darbams... *(Priėjęs bučiuoja Višvilį kakton)*. Žinok, tu nežūsi niekuomet, kaip negali žūti tautos siela... O dabar eiva, vaikeli...

(Abu su Jonu pranyksta krūmuose. Vincas Višvilis vėl atsisėda, susimąsto, galvą padėjęs ant rankų).

BALSAI IŠ RŪMŲ. Urraa! urraa! urraaa!..

(Toli sužaibuoja ir po kurio laiko sugriaudžia).

Dieve galingas
ir maloningas,
saugok, saugok mūsų valdovą
nuo kerštingų
ir apgaulingų
jo sosto priešų...

(Sužaibuoja ir sugriaudžia vakaruose dar smarkiau).

Duok laimėti
ir nugalėti
jam nedraugus savo visus,

ramiai viešpatauti
ir nukariauti
viso pasaulio kraštus...

(Žaibuoja ir griaudžia vis smarkiau. Audra artinasi, darosi visai tamsu).

BALSAI IŠ RŪMŲ. Pasaulį valdyti,
laimingai gyventi,
Dieve malonus duok...

VINCAS VIŠVILIS *(atsikeldamas)*. Linksminkitės, džiaukitės, jūsų valanda jau baigiasi. Žūsite, ir pėdsakų jūsų nebeliks, šiai audrai praūžus...

BALSAI IŠ RŪMŲ. Tegyvuoja mūsų valdovas! Urra! urra! urraaa!..

RAUDONASIS RITERIS *(išjodamas iš krūmų aikštėn)*. Sakiau tau, kad aš čion irgi pateksiu. Matai, kur tu, ten ir aš.

VINCAS VIŠVILIS *(nustebęs)*. *Raudonasis Riteris...*

RAUDONASIS RITERIS. Sakiau, kad mūsų keliai susieis, ir mudu dar būsiva draugai. Gal netiesa?..

VINCAS VIŠVILIS. Kaip tu čion patekai ir kuriuo tikslu, aš nežinau, bet draugas tau aš nesu ir nebebūsiu.

RAUDONASIS RITERIS *(stabdydamas žirgą)*. Draugas ne draugas, bet bendradarbis. Juk mudviejų tikslas vienas: išsprogdinti šią pilį ir uolą, kuri josios pamatas yra, o drauge ir tuos, kur ten dabar taip triukšmingai puotauja.

VINCAS VIŠVILIS. Aš tavo tikslų nežinau ir nenoriu žinoti. Kas tau darbo, kurie mano tikslai? Juos aš vykdau be kieno nors pagalbos, ir tu man nereikalingas.

RAUDONASIS RITERIS. Išdidžiais posakiais manęs nesužavėsi. Tiesą pasakius, man tavo kvaili siekimai visai neįdomūs. Bet aš negaliu nežinoti, kad tu nori karalių Žvaigždikį prižadinti, senąjį pasaulį atgaivinti, o aš kaip tik turiu griauti visa, kas yra sena, ir sugriausiu, kad nekliudytų man naujo gvenimo kurti. Todėl mudu esava priešu, bet artimiausias tikslas mudviejų vienas ir tas pat. *(Nusėsdamas nuo žirgo)*. Toliau mudu galėsiva ir būsiva priešu, bet dabar štai mano ranka. *(Tiesia jam dešinę)*.

VINCAS VIŠVILIS. Šią valandą tebūna, kaip tu sakai. *(Spaudžia pratiestą dešinę)*. Bet toliau mudviejų keliai vėl skirsis.

RAUDONASIS RITERIS. Gailėdamasis tavęs kaipo likimo nuskriausto, nepatariu tau pastoti man kelio: pasigailėsi ir labai pasigailėsi. *(Ima žirgą už pavadžio)*.

VINCAS VIŠVILIS. Aš žinau, ką darau. Kodėl manai, kad aš turėsiu gailėtis, kad neduodu tau griauti to, kam aš visą savo gyvenimą paaukojau?

RAUDONASIS RITERIS. Todėl, kad aš nenugalimas kaip žmonių vargas, mano jėgos neišsemiamos kaip žmonių ašaros.

VINCAS VIŠVILIS. Ne žmonių ašaromis, ne jų vargu aš matuoju savo jėgas, bet meilės pasiaukojimu. Katras laimėsiva, ateitis pasakys.

RAUDONASIS RITERIS. Ateitis man priklauso. Juk tu nesugebėjai patraukti mažo būrelio, o aš minias sujudinsiu.

VINCAS VIŠVILIS. Minios su manim čion atėję buvo.

RAUDONASIS RITERIS.. Taip, bet apleido tave, ir jų sulaikyti tu nesugebėjai. Todėl nesugebėjai, kad neišmokei jų galvoti, savo mintis turėti. Tu su draugais ir sėbrais žmones vien tik skambiais apie praeitį žodžiais maitinai ir tuo man labai patarnavai: aš juos sužavėsiu dar skambesniais žodžiais apie ateitį. Tu mokei dainuoti ir svajoti, aš juos išmokysiu kovoti, tik ne dėl gražių apie senovę svajonių, bet dėl savo gyvenimo, dėl geresnės buities ateity. Supranti?..

VINCAS VIŠVILIS. Bet kur tu juos nuvesi, neapykantą besėdamas?

RAUDONASIS RITERIS. Ateities karalystėn nuvesiu, kur žmogus nemokės meluoti savo sielai ir neįkalbinės sau, kad meilę skelbia, neapykantą beskelbdamas. Juk ne artimo meilės vedamas nori nužudyti tuos, kur ten dabar triukšmingai puotauja. Kuo tu geresnis už mane, jei eini atlikti to paties darbo, kaip ir aš?

VINCAS VIŠVILIS. Kas tavo toji ateitis? Ar ne skaudesnė ji bus negu dabartis? Aš nors žinau ir žmonės žino, ką aš jiems siūlau.

RAUDONASIS RITERIS. Kas man darbo, kokia bus toji ateitis, jei ši diena man nepatinka. O kokia bus ryt diena, priklausys nuo paties žmogaus. Bet jis aklas ir nemato, kas jo laimei reikalinga; todėl man tenka vis nuolat ir nuolat griauti, be vilties, kad ant tų griuvėsių išaugs kažkas geresnis.

VINCAS VIŠVILIS. Kiekvienas griovimas kruvinų aukų reikalauja. Ar tau sąžinė nieko nesako, jei nesitiki, kad tavo darbas suteiks teigiamų vaisių?

RAUDONASIS RITERIS. Mano galia ta, kad aš nei baimės, nei svyravimo, nei sąžinės graužos nežinau. Griovimas to, kas yra, tapo mano gyvybės gaivalu, be kurio aš mirti turėtau. Bet žmogus pasirūpins, kad aš dar ilgai pasaulį raižytau. *(Vesdamas žirgą už pavadžio)* Pasislėpsiva ten olėje, ir tu palaikysi mano žirgą, kol aš savo ir tavo atliksiu darbą.

VINCAS VIŠVILIS *(eidamas paskui jį)*. Mano darbą. Mes jį abu baigsiva!

RAUDONASIS RITERIS. Tu gali išsprogdinti šitos uolos tik gabalėlį, kurio kalno valdovai net nepastebės. Nuo to nukentėtai tu, bet ne jie *(įeina krūmuosna)*.

IV

Didelė olė. Viduje sukurta ugnelė. Vincas Višvilis ir Raudonasis Riteris laužo sausas šakas ir deda ant laužo. Gilumoje matyti Raudonojo Riterio žirgas. Girdėti griausmai; olę tankiai nušviečia žaibai.

RAUDONASIS RITERIS. Matai, abu kuriava vieną ugnelę kaip tikru draugu. Tiesą pasakius, kol kas aš esu tikras tavo draugas ir visa širdimi linkiu tau pasisekimo, nors manau, kad kvailus turi siekimus: atgaivinti, kas yra mirę, bergždžias darbas ir be prasmės.

VINCAS VIŠVILIS. Tau bergždžias mano darbas, o man šlykštus tavo. Geriau apie tai nekalbėkiva, kol turiva bendrai dirbti.

RAUDONASIS RITERIS. Kodėl turiu nekalbėti, jei tam yra proga, kad kalbėtau? Aš tave tikrai myliu, ir man gaila, kad tu veltui aukoji sielos jėgas. Paklausyk mano žodžių: kurkiva drauge naują gyvenimą naujais pamatais. Aš visomis jėgomis, ginklu ir žodžiu tave palaikysiu. Galiu tau net savo žirgą paskolinti, kad drauge su manim kovon raitas jotai kaipo naujosios gadynės riteris didvyris.

VINCAS VIŠVILIS. Aš ir esu naujosios gadynės riteris, nes kovą vedu už mano mylimosios mergelės likimą: už karalienę Panikę kovoju. Jai aš savo išganymu siekiau. Ji nuvarginta, likimo nuskriausta, iš savo karališkų rūmų išguita. Neaprims mano siela, nenuvargs mano ranka, kol tinkamą pasauly jai vietą sugrąžinsiu, kol karalių Žvaigždikį naujiems žygiams pažadinsiu...

RAUDONASIS RITERIS. Kokiam galui tau davėsi tasai karalius Žvaigždikis, kam tu užsispyręs stengiesi, kad jis, ne tu atliktai garsius žygius? Ar ne maloniau naujo gyvenimo kūrėju tapti pačiam, negu kad jį sukurtų kuris kitas, tau už tavo darbą ir pastangas net ačiū netaręs? Žmogus niekuomet dėkingumu nepasižymėjo.

VINCAS VIŠVILIS. Ateities amžiai man ačiū pasakys, ateitis mano žygius įvertins, skaisti karalienė Panikė man atlyginimą parūpins, mano žygius, mano darbą atliktą, vargus iškentėtus įkainos. Kai sušvis kaitri dienelė, kai pražydės skaistūs karalienės Panikės veideliai, į padanges pakils mano siela, lakštingalės balsu suskambės daina, nuplauks, nuaidės per platų pasaulį, išgirs susižavės tautos ir karalystės tąja daina, pragarsės tuomet mano vardas, mano siela, toje dainoje užburta...

RAUDONASIS RITERIS. Veltui kalbėti su žmogumi, kur siela pamišęs... Na, ateis laikas, ir, tikiuosi, aš tave išgydysiu...

VINCAS VIŠVILIS. Ten, kur apsigyvens karalienė Panikė, ten, kur karalius Žvaigždikis įsiviešpataus, ten svetimiems atėjūnams nesiras vietos...

RAUDONASIS RITERIS. Aš ne vieną karalių jau esu parbloškęs, ir todėl tavo žodžiai manęs nebaugina. Kas laimės, parodys rytdiena. Dar gali atsitikti, kad mane, ne tave paseks tavo karalius Žvaigždikis ir taps mano draugu...

Na, dabar šildykis sau, o aš eisiu atliktų, kas tavo karalienės likimą pagerins. Gal tuomet ir mano vardu atsirūgs toji tavo stebuklinga daina, apie kurią tu taip gražiai kalbi. *(Užmetęs ant pečių raudoną skraistį, išeina laukan).* Lauk čia manęs pargrįžtančio.

VINCAS VIŠVILIS *(likęs vienas).* Dar valandėlė, dar minutėlė — sudrebės žemelė, sprogs kieta uola, išlygins kelią į karaliaus Žvaigždikio rūmus. *(Eina ir ties įėjimu olėn sustoja).* Šventoji mano karaliene, artinasi valanda, kuomet išsispręs tavo likimas, kuomet atliksiu darbą, kurį tau esu pažadėjęs...

BALSAS IŠ VIDAUS. Cha - cha - cha - chi - chi - chi... Atliksi svetima ranka!..

VINCAS VIŠVILIS *(nusigręžęs į vidų).* Kas čia šaiposi? Tokioje valandoje šaipytis gali tik kvailys ar pamišėlis.

MIŠKINIS. Aš kipšas. Čia krūmuose arti gyvenu ir dabar prieš audrą čion pasislėpiau. Tu manęs nebijok: aš niekam nekliudau, ypač tiems, kurie patys sau galo jieško. Kvailas tasai žmogus! Aš, kipšas, kad galėtau pasismaugti, seniai jau būtau pasismaugęs, tik į žmonių gyvenimą bežiūrėdamas. Nesuprantu, kaip jums dar nenusibodo gyventi?..

VINCAS VIŠVILIS. Kvailas tu kipšas, todėl taip kalbi. Eik aikštėn, kad aš tave pamatytau.

MIŠKINIS. Man čia samanose gera ir šilta. Ne kvailas, kad iš čia lįstau.

VINCAS VIŠVILIS. Kad nenori išlįsti, tai tylėk. Prikelsim karalių Žvaigždikį iš amžino miego, tuomet pamatysi, kad ir žmogui dar gyventi verta.

MIŠKINIS. Aš mažas kipšelis, senas, kur aš galvosiu apie tokius dalykus. Tik pasakyk man, drauguži, ką dabar bedarys nubudęs karalius Žvaigždikis?..

VINCAS VIŠVILIS. Karžygiškus atlikdinės žygius, kaip kad prieš amžius atlikdavo. Jo vardu suskambės dar visas pasaulis.

MIŠKINIS. Karžygiškus žygius atlikdinės, sakai. Aš seniai čia gyvenu ir daugel girdėjau. Man teko patirti, kad jūs, žmonės, dabar gerbiate tik tokius žygius, kurie pinigų krūvas teikia. Tai kokius jisai žygius turės atlikti? Bankinę kontorą ar spekuliacijos kromelį įsteigti?..

VINCAS VIŠVILIS. Velniūkšti, tu senas ir kvailas. Tavo laimė, kad aš tau negaliu kailio išperti. Nebekalbėtai niekų...

MIŠKINIS. Tu vienas esi dabar ir savo pavedei darbą užbaigti sveti-

mos šalies svečiui. O juk anksčiau čia jūsų buvo daug. Kur dingo tavo draugai ir bendradarbiai?..

VINCAS VIŠVILIS. Jie apleido mane, ne karalienei Panikei, bet savo dievams panorėję tarnauti.

MIŠKINIS. Taigi, taigi, drauguži. Jei būtai turėjęs pinigų ar bent būtai pažadėjęs jiems jų suteikti, manai, šiandien čia ne vienas būtai buvęs, kaip kad dabar?

VINCAS VIŠVILIS. Drauge su karaliumi Žvaigždikiu atgims senieji karžygiai, senovės dvasia, seni siekimai ir troškimai. Kitu saiku seikės žmonės gyvenimo tikslus.

MIŠKINIS. Atgims senieji karžygiai, sakai. Jie apleis savo vadą, kaip tavo draugai tave apleido, dar apleisdami apiplėš. Bent gal tasai Žvaigždikis galės visus juos šilta aprūpinti vieta.

VINCAS VIŠVILIS. Kai grįš mums senovės laikai, kai švysters laisvės spindulys, pakitės žmogaus siela. Teprabunda tik karalius Žvaigždikis.

MIŠKINIS. Šiandien esi vienas kvailys, o tuomet būsita du. Senieji laikai praslinko, ir jų sugrįžtant nei tu, nei karalius Žvaigždikis nesusilauksita. Bent tų laikų, kurių yra rytdiena, tau laukti nereikėtų: pasigailėsi, kad dėl jų darbavaisi, nes tokiems kaip tu ten nebebus vietos. Atsimink, ką esi matęs Ateities Rūmuose.

VINCAS VIŠVILIS. Aš neklausau tavo kvailių žodžių. Aš tvirtai tikiu, kad senovės laikai turi mums grįžti — ir jie grįš.

MIŠKINIS. Grįš, žinoma, grįš. Dar žmogus prisimins, kaip turi keturiomis repečkiuotis. Bet tam dar labai daug turi pasidarbuoti Raudonasis Riteris, tavo dabartinis sėbras.

VINCAS VIŠVILIS. Nebijau tavo piktų pranašavimų. Neapvils manęs, neužvils karaliaus Žvaigždikio mano tauta, amžius kentėjusi, amžius laukusi šios valandėlės.

MIŠKINIS. Tavo tauta? Dar ji neišmoko galvoti ir nežino, kodėl ji gyvena. O tu patsai ar žinai, kam prakaituoji, miglotų tikslų besiekdamas?..

VINCAS VIŠVILIS. Kad tauta atgimtų naujiems žygiams, naujam gyvenimui...

MIŠKINIS. Apsivilsi, kaip nekartą jau esi apsivylęs, nes net nežinai, kas tasai naujas gvenimas, kokis jis turi būti. Tu pamiršti, kad žmonės pasakomis neminta. Tam reikalinga paprasta duona. O tu apie tai užmiršai.

VINCAS VIŠVILIS. Ne viena tik duona žmogus gyvas būna...

MIŠKINIS. Tavo nelaimė, kad tu, kryžiaus nenusikratęs, seną Perkūną pamėgai ir dar labiau susipainiojai... Bet, girdi, audra kyla. Geriau pasislėpki kur šiltoje pastogėje ir ten atidaryk krautuvėlę...

VINCAS VIŠVILIS. Ne tam mane gimdė, ne tam motutė augino, ne tam kitos motinos savo vaikelius liūliuoja, kad mes tik dėl krautuvėlės dirbtume.

MIŠKINIS. Jūsų motinos juk tam yra, kad svetimiems vaikus gimdytų, svetimus laukus mėžtų...

VINCAS VIŠVILIS. Tai buvo negraži praeitis. Bet ateity, kai atgims skaisti senovė, mūsų moterys vėl gimdys vien tik karžygius tėvynei.

MIŠKINIS. Ar ne pirklius gimdys, tai klausimas. Juk tu neturi užburto žodžio, su kurio pagalba ateitį paveldėtai. O praeitimi nebegyvens žmogus; jis ja gali tik trumpą laiką pasigėrėti.

VINCAS VIŠVILIS. Pamils tauta savo praeitį, kaip aš ją myliu.

MIŠKINIS. Aš džiaugiuosi, kad tu myli tolimą praeitį, kurioje ir aš kažką reiškiau. Bet netikiu, kad žmonėms nenusibostų nuolatinės pasakos apie tą praeitį. Duok jiems žodį, kuris jiems ateities prasmę atskleistų. Tuomet galėsi juos valdyti ir vesti tos prasmės vardu, kur panorėsi.

VINCAS VIŠVILIS. Kur aš jį imsiu, kad jo neturiu. Aš jiems suteiksiu karaliaus Žvaigždikio kalaviją.

MIŠKINIS. Dabartiniu metu kalavijas mažai reiškia tavo karaliaus Žvaigždikio rankoje. O užburtas žodis — visai kas kita. Jei neturi jo, pasiskolink pas kaimyną. Juk taip daro sodietis, kai jam pristinga reikalingo darbui įrankio.

VINCAS VIŠVILIS. Atgimusi, prabudusi tauta pati suras užburtą žodį, kuris atskleisti turės jai ateities prasmę...

MIŠKINIS. Vai, tai nelengvas darbas. Karaliui Žvaigždikiui teks gerokai šuntakiais pajodinėti, kol savo gyvenimo prasmę sužinos... O valdovų šuntakiais eiti pasauly visuomet užtenka...

VINCAS VIŠVILIS. Kas per vargą ir skausmą įgyjama, tas labiau vertinama.

MIŠKINIS. Gera su protingu žmogumi kaikada pasikalbėti. Bet štai ateina tavo tariamasis brolis, irgi ateities jieškantis praeity. Patariu, neatmesk jo pasiūlymų. Jis tau mažiau pavojingas, negu Raudonasis Riteris, kuris turės tau paveldėti, išmetęs tave iš gyvenimo kaipo nereikalingą mėšlą. O šio galia praslinko, ir abu, tikiu, vienodai tapsita Raudonojo Riterio auka.

VINCAS VIŠVILIS. Nesugundysi, neįbaidysi. Žinau, kad ir tu esi viena mano kelionės kliūčių.

(Įeina susilenkęs vidurin Senasis Pažįstamas. Vincas Višvilis su neapykanta į jį žiūri. Kalbasi su juo šiurkščiai).

VINCAS VIŠVILIS. Kas esi, ko čia atėjai, ko nori?..

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Esu tavo iš anapus kaimynas. Argi nepažinai? Atėjau su tavim pasitarti kaipo brolis su broliu, lygus su lygiu...

VINCAS VIŠVILIS. A, dabar pažinau tave iš žodžių, kaip anksčiau buvau pažinęs iš darbų. Aš, brolau, šiandien nieko bendra su tavim nenoriu turėti...

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Kodėl? Juk tą patį darbą dirbava, tą patį tikslą siekiava: senovės laikus atstatyti.

VINCAS VIŠVILIS. Aš siekiu juos atstatyti, tik be tavęs. O to paties tikslo ne mudu vienu siekiava, tą patį darbą ne mudu vienu dirbava.

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Žinoma, dirba daug, tik aš broliaujuos ne su visais. Bet mudu buvova praeity susižiedavusiu likimo žiedu. Mudu broliu buvova, bendruose namuose gyvenova, gera ir bloga pusiau dalinova.

VINCAS VIŠVILIS. Praeitis miglose paskendo, vergija likimo žiedą sulaužė, o tavo apgauli siela padarė, kad mudu šiandien esava priešu.

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Tarp brolių kur nepasitaiko nesusipratimų, bet argi jie gali mus perskirti? Ką likimas sujungė, žmonės perskirti nebegali. Juk mudu turiva gražią mūsų praeitį dabarty atgaivinti. Ar šis tikslas nėra tavo tikslas, tavo svajonė?..

VINCAS VIŠVILIS. Aš ne apie tą praeitį kalbu ir svajoju, kuri tau leidžia šiandien kryžiuočio vaidmenį vaidinti.

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Taip kalba mano ir tavo bendri nedraugai. Jie nori mūsų vienybę skaldyti, ir tu jais netikėki. Žinok, kad aš tavęs nenustojau mylėjęs.

VINCAS VIŠVILIS. Ne iš priešo žodžių, bet iš tavo darbų aš sprendžiu apie tavo meilę. Todėl sakau: ne pakeliui mum šiandien, kaip ne pakeliui buvo ir seniau. Aš turiu atitaisyti tėvų klaidą.

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Žiūrėk, kad, mano pagalbą atmetęs, nepadarytai naujos klaidos, kurios atitaisyti nei tu, nei tavo palikuonys nesugebėsite.

VINCAS VIŠVILIS. Ko pagaliau tau reikia iš manęs?

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Kad su manim susidėtai ir drauge statytuva laisvės tvirtovę senuose pamatuose. Turėdami ją, atgausiva visa, kas mum buvo mūsų tėvų palikta.

VINCAS VIŠVILIS. Aš turiu pats vienas kurti savo ateitį, ir svetimos pagalbos man nebereikia.

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Mano pagalbą atmetęs, galėsi pasistatyti tik mažą lūšnelę, bet ne išdidžią pilį, kuria gėrėjosi tavo tėvų akis. Mes esame trys broliai: vienas mūsų su viesulais bičiuliuojasi — raganius, kitas ten ant kalno, tuose rūmuose, savo ištikimybę reiškia, o aš trečias čia su visais kitais kalno pamatus rausiu. Mes tuo būdu turime likimą nugalėti ir visų vardu kviečiu tave prie mūsų prisidėti.

VINCAS VIŠVILIS. Tepasistatysiu tik lūšnelę, bet joje aš patsai būsiu

šeimininkas. Kam reikalingi man erdvi rūmai, jei ten aš būtau tik kampininkas, ar dar aršiau, išnaudojamas gražiais šūkiais vergas. Ar ne taip buvo toje netolimoje praeityje, kurios vardu tu vadini mane broliu, o nori, kad aš vėl taptau tavo vergu?

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Ar aš kaltas, kad tu nemokėjai būti laisvu broliu. Bet kokiam reikalui mudu turiva senas kaltes skaityti? Geriau apie ateities darbą kalbėkiva.

VINCAS VIŠVILIS. Tu nenori klausyti kalbų apie tavo kaltes, o aš nenoriu kalbėti su tavim apie ateitį, kurią aš kuriu sau be tavo pagalbos.

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Tu man didesnę žalą padarei praeity, o aš apie ją iki šiol niekam nei žodžio netariau. Tu atitraukei mane nuo vakarų ir įklampinai rytų balon. Ar ne tavo reikalus begindamas aš galutinai įklimpau ir namų nebetekau?

VINCAS VIŠVILIS. Savo klaidas nori paversti mano kalte. Eik tu savo keliu, aš savo. Nekliudykiva kits kitam, ir to man užteks.

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Ne, aš nesutinku. Ar tu su manim turi eiti iš *vieno*, ar aš esu tavo didžiausias priešas, kol priversiu tave būti, kuo aš noriu, kad tu man būtai.

VINCAS VIŠVILIS. Aš esu, kas esu, ir pasiliksiu. Aš turiu savo veidą turėti ir jį visuomet turėsiu.

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Tu amžius su manim kultūros sargyboje stovėjai — štai mūsų veidas, tavo ir mano. Rytdiena mums priklausys, jei bendram darbui ištiesi man ranką. Kitaip nieku nueis visos tavo pastangos. Senovė atgaivintina, jei ji žmonijos ateičiai gali patarnauti. Ką tu gali pateikti pasauliui, kad patenkintai savo esimą?..

VINCAS VIŠVILIS.

Matai, aš iš amžių gelmės
savąją ugnelę pasaulin nešu,
laisvoje šaly ant aukuro
laisvąja ranka aš ją įžiebsiu;
Toji mano ugnelė įkaitins pasaulį,
nauja aušra jam sužibės,
aušra, iš amžių kilus gelmių,
iš mirusių kilus atsikėlimo ženklu
taps mirštančiam pasauliui...

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Tu man būtinai esi reikalingas. Tu jausi ir galvosi, už milionus jausi ir galvosi, kaip kad senovėj jautei ir galvojai, kentėdamas galvojai, o aš tavo mintis skleisiu pasauliui... Tu veiksi, aš kalbėsiu...

VINCAS VIŠVILIS. Gal aš tavo tikslams reikalingas, ir tau būtų ge-

rai svetima mintimi, svetimu darbu pasipuošti. Bet aš pasistengsiu nuo šios dienos išsiversti savomis jėgomis, ir tavęs man nereikia.

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Tu esi mažas ir silpnas ir vienas nieko kito neišgalėsi, kaip tik pastoti man kelią ateitin. Tu manai, atliksi vienas, ką mudu turėtuva atlikti. Vėlgi kuo tu vienas galėtai pasaulį sužavėti?..

VINCAS VIŠVILIS.

Aš išsaugojau dainą,
senovės didvyrišką dainą,
aš senąjį žodį pasauliui nešu,
senąjį pamirštą garsą
ar visai pasaulio dar negirdėtą...
Juo sužadinsiu praeities atmintį,
atgaivinsiu, priminsiu senovės kelius...

(Pasigirsta didelis trenksmas. Abu bėga į išėjimą. Matyti didelis gaisras).

SENASIS PAŽĮSTAMAS. Kalnas susprogo... Peranksti, psia krew...

(Augštai už kalno matyti midžinas raitelis ant balto arklio. Pamatęs jį, Vincas Višvilis atsiklaupia ir ištieseęs rankas surinka)

VINCAS VIŠVILIS. Karalius Žvaigždikis!.. Karalius Žvaigždikis nubudo!..

* * *

*
* *

Pirmoji „Skirgailos" redakcija buvo parašyta Kaukaze pirmojo pasaulinio karo metu. Pakviestas išversti rusų kalbon ką nors iš savo raštų M. Gorkio ir kitų numatytam, bet nebeišleistam, Lietuvių almanachui, Krėvė užuot ką vertęs, rusiškai parašė originalinę dramą, kuri išspausdinta buvo jau Vilniuje 1922: „Skirgailo. Drama iz žizni Litvy XIV veka".

Kauno Valstybės Teatrui panorus „Skirgailą" suvaidinti, Krėvė 1924 vasarą sulietuvino dramą, ją žymiai pakeisdamas ir papildydamas. Išspausdinta ji buvo 1925 kaip Krėvės raštų 6. tomas.

1938 buvo išpausdinta antroji, kiek pataisyta „Skirgailos" laida, kurioje paskiros veikalo dalys gavo prasmingas antraštes: Tarp dviejų pasaulių, Aistrų sūkury, Palūžusios sielos, Bedugnė. Be to, buvo pakeistas ir vienas dramos veikėjas, būtent, vysk. Zbignievas iš Olesnicų buvo pakeistas Henriku Mazoviečiu, Plocko vyskupijos nominatu.

Zenonas Blynas-Vetusius ir Dr. Enzo Orlandi buvo parengę itališką „Skirgailos" vertimą, kuris buvo numatytas išspausdinti 1939 pabaigoje (ž. Naujoji Romuva, 1939 p. 643).

„Skirgailos" premjera Kauno Valstybės Teatre buvo 1924 X 12. Veikalą statė režisorius Borisas Dauguvietis, kuris patsai vaidino kryžiuotį Kelleri. Skirgailos vaidmenį atliko Petras Kubertavičius.

Ryšium su „Skirgailos" premjera buvo iškilęs tam tikras incidentas, apie kurį B. Sirakūzinas (Balys Sruoga) Bare (1925 Nr. 2 p. 51) taip rašė: „Pereitus metus baigėme vienu negražiausiu prietykiu mūsų meno gyvenime. Valstybės dramos aktoriai, bevaidindami pirmą kartą Vinco Krėvės ‚Skirgailą', suvaidino jį taip, kaip jie buvo išmokę vaidinti per visas repeticijas, pasakydami ir tuos žodžius, kuriuos generalinės repeticijos metu buvo teatro direktorius [Liudas Gira. R e d.] išbraukęs. Ir rytojaus dieną spaudoj pareiškė, kad jis tuos žodžius — negeistinus — buvo išbraukęs, ir kad aktoriui, juos ištarusiam [t. y. P. Kubertavičiui. Plg. Lietuvos Žinias, 1924 XII 28. R e d.] uždėjęs pabaudos (100 litų). Tie negeistini žodžiai buvo išbraukti ne dėl kurių nors samprotavimų meno atžvilgiu. Tomis išbrauktomis negeistinomis vietomis kaip tiktai ir remias visas Krėvės pjesės tragizmas; be jų ta išbrauktoji pjesė nustoja savo grožio, savo gilumo, pasidarydama prietykių komedija, kurią gyvendina neraliuoti barbarai — lietuviai. Prieš jų išbraukimą ir patsai autorius viešai protestavo".

Savo laiške redakcijai (Lietuvos Žinios, 1924 X 22 Nr. 239) Krėvė paaiškino, „kad mano dramatiniame veikale ‚Skirgaila' nėra tendencingų vietų, liečiančių tuos ar kitus tikybinius klausimus: yra stabmeldžio psichologija tokia, kokia ji turi būti padėty, mano veikale atvaizduotoje". Toliau Krėvė priminė: „Įteikdamas ‚Skirgailą' Valst. Tetaro režisoriui p. Dauguviečiui, leidau jam trumpinti ir daryti kupiūras, kur jis atras reikalingu vaidinimo ir sceningumo atveju [t. y. atžvilgiu. R e d.] su sąlyga, kad tie sutrumpinimai nepakeistų veikalo veido. Ponui Girai tokio įgaliojimo nesu davęs ir nemanau duoti". Laišką baigdamas, Krėvė įspėjo: „Jeigu po sekančio vaidinimo aš pamatysiu savo dramą tikrai išdarkytą, aš patsai pareikalausiu išimti ją iš teatro repertuaro". Čia nurodysime, kad „Skirgaila"

po to buvo dar nekartą vaidintas Kauno Valst. Teatre, o 1924 XI 14 buvo „Skirgailos" gastrolinis spektaklis Klaipėdoje.

„Likimo keliais' buvo išspausdinti: pirmoji dalis 1926 kaip Krėvės raštų 7. tomas, antroji — 1929 kaip 8. tomas. Pirmoji dalis jau anksčiau (antrašte ‚Nemirtingieji") buvo spausdinta Skaitymuose (Nr. 8–11, 1921) ir Gairėse (1923 Nr. 5 ir 1924 Nr. 1–2). Antrosios dalies fragmentas („Kryžkelėse") buvo spausdintas Praduose ir žygiuose (1927 Nr. 1–2). Atskiri fragmentai buvo dar spausdinti ir kitur (Vaire, Lietuvyje). Paties Krėvės pasisakymu, buvusi parašyta ir trečioji veikalo dalis, kurios rankraštis likęs Lietuvoje, Krėvei 1944 pasitraukus į Vakarus.

„Likimo keliais" buvo pastatyti Kauno Valstybės Teatre. Premjera įvyko 1929 II 16 ir buvo skirta Lietuvos Nepriklausomybės 11 metų sukaktuvėms paminėti. Pagrindinį Vinco Višvilio vaidmenį atliko Petras Kubertavičius.

* * *

Turinys

*

SKIRGAILA

Tarp dviejų pasaulių 9
Aistrų sūkury 49
Palūžusios sielos 67

LIKIMO KELIAIS. PIRMOJI DALIS

Audra 103
Karalienė Panikė 131
Amžinasis Žynys 155
Klajūnas 171

LIKIMO KELIAIS. ANTROJI DALIS

Kryžkeliuose 215
Sužėlusiu taku 253
Karalius Žvaigždikis 331